M. BIRŽIŠKOS

1938
12220.

ANUO METU

VIEKŠNIUOSE IR ŠIAULIUOSE

(IŠ 1882-1901 M. ATSIMINIMŲ, PASAKOJIMŲ IR RAŠTŲ)

KAUNAS 1938

C 8329

~~C 185~~

Abonementas

CENTRALINĖ VALSTYBINĖ Biblioteka 185

Lietuvos TSR VALSTYBINĖ BIBLIOTEKA

~~3197~~

418842

Išspausdinta Kooper. „Raidės" spaust. Kaune,
2.100 egzempliorių autoriaus lėšomis.

Tėvui (†1922 m.) ir Motinai (†1938 m.)

ir kitiems brangiesiems, gyviesiems ir negyviesiems,

Viekšniškiams ir Šiauliškiams

pagerbti

Turinys.

Pusl.

Pratarmė VII

I. Tėvai ir protėviai 1

Biržiškų giminė 1
Tėvas, jo kūdikystė ir gimnazijos metai 6
Tėvas mokosi gydytoju 13
Motinos giminė 17
Tėvai apsigyvena Viekšniuose 20

II. Viekšnių krašto praeitis 22

Krašto senovė 22
Bažnytinė krašto praeitis .. 27
Švedai, marai ir sukilimai .. 32

III. Viekšnių apylinkė ir jos visuomenė 38

Viekšnių apylinkė 38
Sodos ir sodžionys 41
Gailestingos Sonteklių panelės 43
Daubiškių Darija ir Antanas Morai 45
Klyšiai. Daugirdų ir Bilevičių giminė 49
Pašilė ir Ašvėnai 55
Paulavičių Pavirvytė 57
Pavirvytės kaimynai 61
Boguslavo Chominskiai 65
Meškelių Kondratavičiai .. 67
Telšių linkui 69
Iš Palangos Juzės 70

IV. Viekšnių miestelis ir jo gyventojai 72

Viekšniai 72
Žydai 76
Kunigai 79
Daktaras ir aptiekorius 85
Miestelio ponija 90
Miesčionija 94
Mano tėvų bendradarbės .. 96
Mūsų načalninkai 98

Pusl.

V. Pirmieji atsiminimai 103

Martynavičių namai 103
Aiseikaitės namuose 106
Sapnai 110
Eglaitės, krakoviakai ir mokslo pradžia 112
Mano broliukai 116
Vaikai ir karai 118
Šunys ir vaikai 119
Vakariniai Viko pasakojimai 120
Maskviškė kelionė 121

VI. Vaikai 123

Vaikų visuomenė 123
Motina mus moko 129
Tėvo šiltinė 130
Augina mus lenkais 131
Pramokstame rusiškai 134
Vaikų skaitymai 135
Naudojamės suaugusiųjų knygomis 136

VII. Daubiškiuose 139

Vladislovas Korsakas 139
Morų augintinis 141
Antanas Moras 142
Kražių atbalsiai 144
Ramiai besimokant 146
Pirmieji (Daubiškių) kvotimai 148
Kolera Viekšniuose 149
Be Korsako 151
Buvusioji rusų revoliucijonierė 152
Išlaikome gimnazijos kvotimus 154
Aplankome senolį 156

VIII. Šiaulių gimnazijos istorija, mokytojai ir mokslas 158

Gimnazijos istorija 158
Gimnazijos auklėtiniai 160
Direktoriai 164
Inspektoriai 166

Pusl.

Tikybos mokytojai 167
Kun. Rodzevičius 172
Kun. Paškanis 176
Istorikai ir geografai 178
Slovesnikai 181
Dolotskis 186
Lotynų kalba 189
Graikų kalba 192
Naujosios vakarų kalbos .. 199
Matematika 204
Fizika 207
Paišyba 208
Vosylius Ivanovičius 209
Gimnastika 209
Prižiūrėtojai ir sargai 210

IX. Gimnazijos draugai 213

Mūsų respublika 213
Brolis Vaclovas 214
Brolis Viktoras 216
Broniaus rūpesniai ir vargai 218
Stasys ir Klemensas 228
Kazys ir Stasys 230
Kostas 233
Kiti klasės draugai 234
Serafinas 239
Vėliau įgytieji draugai 240
Draugai žydai 242
Dar keli rusai 243
Dzieržinskis 244
Sviechauskiai 248
Laumianskiai 251
Laumianskio draugai 252
Cirtauto klasė 255
Kairio klasė 256
1897 m. laida 257
1902 m. laida 258
Dar kai kas 259
Vaclovo, Viktoro draugai ir kiti 261

X. Iš pirmųjų gimnazistinių metų 263

Neaiškūs atsiminimai 263
Tarp knygų 265
Kortos 267
Pirmos gimnazistinės Velykos 271
Papirosai 271

Pusl.

XI. Vidurinėse klasėse 276

Sekasi 276
Tik nevirtau sąmokslininku 277
Kas aš: lenkas, žemaitis ar lietuvis? 279
Senutė Liutkevičienė 280
Nekoks strielčius 282
Šavelskaja istorija 283
Vozmutitelnaja vychodka .. 285
Bausmė 287
Pabaudų panaikinimas 290
Laimėta! 292
Atsispiriu litvomanijai 293
Kalno priesaika 294
Negaluoju 295

XII. Vyriausiose klasėse 298

Pavirvytės bibliotekoje 298
Vasaros linksmybės 301
Šeštokai 302
Šokių mokslas 304
Vasarą sutvarkome savo skaitymą 305
Virstame kavalieriais 307
Sekmokai 309
Lemiamas pasikalbėjimas su tėvu 310
Povilas išaiškino man litvomaniją 311
Velykos 313
Pamatau „Varpą" 314
Ašmokai 316
Kramola 317
Tik neišlėkiau iš gimnazijos 319
Pagaliau lietuvis! 323
Kulturtregeriai 327
Baigiamieji kvotimai 328
Vakarienė 335

Priedai 337

I. Viekšnių kapai (1917 m. „Liuosoje Valandoje") 337
II. Šiaulių gimnazijos mokytojai (1902 m. „Osvoboždenije") 342
Pavardžių rodyklė 348
Nuotraukų sąrašas 376

Pratarmė.

Polały się łzy me czyste, rzęsiste
na me dzieciństwo sielskie, anielskie.
Ad. Mickiewicz.

Tiek atminimų, tiek atsiminimų anapus ribos.
Maironis.

Gdy wieczorem marzę sam,
wówczas w wyobraźni
stają widma dawnych lat,
szczęścia i przyjaźni.

Sėsdamas rašyti atsiminimus iš savo kūdikystės ir gimnazijos laikų, turiu kiek pasiaiškinti. Rašau juos perdaug neįsivaizdindamas, nelaikydamas savęs kokia visuomenės žymenybe, kurios kiekvienas susičiaudėjimas būtų kam svarbu ar įdomu žinoti. Mano gyvenimas, ypačiai pačioje jo pradžioje, reikšmingiau nepasižymėjo. Nebent mūsų tautinio atgimimo istorikams tai duotų vieno iš jo daugelio dalyvių atlietuvėjimo pavyzdį, kuris, kad ir kai kuo skirdamasis nuo kitų panašių atlietuvėjimų, dėl atitinkamos rašytinės medžiagos trūkumo turėtų jiems kiek reikšmės bendram to atgimimo vaizdui sukelti. Man, žinoma, sunkiausia čia tąją reikšmę nustatyti kaip dalyviui, kuriam gal brangu ir net brangiausia tas, kas kitiems nei šilta, nei šalta, bet imdamasis plunksnos atsiminimams, remiuosi čia nemenku man autoritetu. Jonas Jablonskis dar 1922 m. mane raginte ragino rašyti atsiminimus, kaip aš augau tėvų namuose ir ėjau gimnazijos mokslus, kaip tautiškai ir visuomeniškai susipratau — tiesiog, kaip įėjau į susipratusių lietuvių tarpą; jis, mat, žinojo iš manęs, o gal ir iš kitų, kad mano atlietuvėjimas nepigiai man atsiėjo. Jablonskis, rodos, jį vertino dėl to, kuo tas skyrėsi nuo kitų mano kartos ar šiaip prieškarinių Lietuvos veikėjų tautiško susipratimo kelių, bet man kaip visuomenininkui ir istorikui visuomenės ir mano praeities vaizdai yra bran-

gūs, įsidėmėtini labiausiai, sakyčiau, savo pilku bendrumu, visuotinumu. Lenkdamas galvą didžiavyriams — Vytautui su Kęstučiu, Aleksandrui, Cezariui, Napoleonui, Kosciuškai, Mickevičiui, mano vaikystės, jaunystės ir brendimo amžiaus kėlėjams, vis dėlto, kiek save tik atsimenu, ypatingai jutaus ir tebesijuntu artimas praeities ir dabarties mažavyriams ir mažmoterėms, šiokiems ir tokiems vyreliams ir moterėlėms: rašytojėliams, raštininkėliams, valdininkėliams, kareivėliams, krominiukėliams, artojėliams, davatkėlėms, ubagėliams... Pilkosios gyvenimo knygos lai būna padaugintos dar vienu pilkos plunksnos rašiniu. Džiaugčiaus patyręs, kad ne tik istorikams buvo naudinga viena kita mano čia pateiktoji žinutė ar bruožas, bet ir šiaip kuris skaitytojas, ypačiai gal vienas kitas mano buvusiųjų gimnazijos mokinių ar universiteto klausytojų, gavo kur nekur susimąstyti, nusišypsoti ar tiesiog kai ką panašu iš savo gyvenimo svariau prisiminti.

Neslėpsiu, jog šis rašinys bus man ypatingai nelengvas. Ir vėl ne tik dėl to, jog bemaž kiekvienas rašinys man yra tikra fizinė ir dvasinė kančia! Numatau čia dvi ypatingi sunkenybi. Nemažai savo amžiuje prirašęs istorijos dalykų, pripratęs esu remtis rašytiniais ir sakytiniais faktais, dokumentais, liudijimais, numeriais, puslapiais ir kitokia tyrinėtojo medžiaga, o čia turėsiu bemaž visa imtis iš galvos, iš atminties! Bemaž jokių užrašų ir pasižymėjimų iš savo praeities neturiu, nebent kiek oficialinės medžiagos (pav., Sviedienija), Špakauskio Trumpą Šiaulių gimnazijos istoriją ir dar kai ką.. Dar 1893—1894 m., 11 metų vaikas, buvau pradėjęs žymėtis dienos įvykius, bet darbas, tur būt, pakyrėjęs, pats savaime nutrūko. Namie ir gimnazijoje būdamas, laiškų bemaž nerašiau, ir tie, žinoma, neužsiliko, vėliau taip pat nevirtau korespondencijos, bent savų laiškų, mėgėju, be to, ir įvairūs politiniai sūkuriai bei pavojai neleido jos rinkti; dėl tų pavojų mano, taip pat ir kitų, laiškai buvo naikinami, kas ilgainiui man pasidarė tiesiog nemėgimu, nesveiku jos nebranginimu. 1919—1920 m. Vilniuje laukdamas nemažų sau pavojų, buvau trumpai susižymėjęs reikšmingesnius faktus, rašinius ir pan., bet rankraštis, dr. Basanavičiui pavestas ir jo neišsaugotas, drauge su kitais po 1920 m. spalių 9 d. įvykių man dingo. Mano atmintis (ne amžius), sakyčiau, atsiminimams tebėra dar per jauna, prigrūsta visokių

šeimyninių, visuomeninių ir kitokių, dažnai labai opių, dabarties dalykų, kurie neleidžia ramiai paskęsti praeities vaizduose. Šiam savo darbui tegalėsiu atsidėti tik atotrūkiais, labiausiai Palangoje ir Viekšniuose, o taip pat naudodamasis kartais sekmadienio poilsiais ar bent puspoilsiais. Pasitikiu taip pat žmonos, motinos, brolių ir gerų pažįstamų pagalba, kuriems parodysiu šį rašinį prieš spausdindamas pataisomis ir papildymais patvarkyti.

Kita sunkenybė — kas iš atsiminimų spaudai atrinkti. Nesiekdamas kokių ypatingų meninių ar visuomeninių tikslų, tik teikdamas, kaip sakiau, pilkos medžiagos, nenorėčiau perdaug varžytis ir cenzūruotis, bet vis dėlto turėsiu kiek atsižvelgti į tai, jog mane gali paskaityti ir augąs, brėstąs jaunimas.

M. B-ka.

Palanga, 1932.VII.6.

Šių mano atsiminimų metrika, atvirai sakant, yra štai kokia. 1932 m. liepos mėn. parašiau Palangoje aukščiau pakartotąją prakalbą ir I-jo skyriaus (Tėvai ir protėviai) dalį, jį pabaigiau tų pat metų rugpiūčio mėn. Viekšniuose. II-jį (Viekšnių krašto praeitis) ir beveik visą III-jį skyrių (Viekšnių apylinkė ir jos visuomenė, rašiau 1933 m. balandžio mėn. Kaune, jį papildžiau ištrauka iš „Palangos Juzės" (mūsų spaudinio 70—71 p.) ir parašiau IV-jį skyrių (Viekšnių miestelis ir jo gyventojai) tų pat metų liepos ir rugpiūčio mėn. Viekšniuose. V-jį skyrių (Pirmieji atsiminimai) Kaune pradėjęs tų pat metų rugsėjo 17 d. (spaudinio 103-106 p. pradžia), toliau gavau jį ten pat rašyti (ir baigti) tik lapkričio 12 d. Taigi apie pusantrų metų (1932.VII—1933.XI) rašiau kiek daugiau kaip $^1/_3$ darbo, apie $^2/_3$ išvariau per pusę metų (1934.VII—XII) numatydamas, jog kitais metais teks man gyventi Vilniuje ir dirbti kitus, skubius darbus. Taigi, 1934 m. liepos mėn. parašiau Viekšniuose 10—20 d. VI-jį skyrių (Vaikai), 23—27 d. VII-jį skyrių (Daubiškiuose) ir rugpiūčio mėn. 4—14 d. ten pat VIII-jį skyrių (Šiaulių gimnazijos istorija, mokytojai ir mokslas), o Kaune IX-jį skyrių (Gimnazijos draugai) rugpiūčio 15 — spalių 21 d., X-jį skyrių (Iš pirmųjų gimnazistinių metų) spalių 28 — lapkričio 6 d., XI-jį skyrių (Vidurinėse klasėse) rašiau

gruodžio 8 ir 16—20 d., o paskutinįjį, XII-jį skyrių (Vyriausiose klasėse) parašiau jau Viekšniuose gruodžio 26—30 d.

1935 m. apsirūpinęs mašinėliniu rankraščio nuorašu ir jį išlyginęs, ypačiai atsižvelgdamas į paskaičiusių jį mano artimųjų pastabas, pavasarį pasiūliau jį Švietimo Ministerijai išleisti, bet ligi liepos mėn. pabaigos nesulaukęs atsakymo, gavau vykti Vilniun, kam iš anksto buvau išsirūpinęs Lietuvos ir Lenkų vyriausybių leidimą. 1936 m. sausio mėn. pabaigoje grįžęs Kaunan, pakartojau savo pasiūlymą Švietimo Ministerijai, kuri betgi nepasiėmė mano rankraščio išleisti, kaip ir privatinės leidyklos, į kurias taip pat buvau kreipęsis. Vienas leidėjas tiesiog man parašė: „Su paveikslėliais išleistas Tamstos veikalas būtų įdomesnis“ (čia jis, susizgribęs, pataisė: „būtų dar įdomesnis“), „bet su paveikslėliais leisti per brangiai atsieitų“. Tad gavau išleisti savo lėšomis. 1937 m. pradžioje atiduodamas rankraštį spaustuvėn, jų neturėjau, bet iki jį 1938 m. gegužės mėn. išspausdinau, jų susirinkau iš honorarų už Rėzos dainyno II dalies parengimą ir 1919—1920 m. atsiminimus, kuriuos spausdina „Trimito“ savaitraštis; teko šiek tiek ir įsiskolinti.

Prieš atiduodamas rašinį spausdinti ir jau jį spausdindamas, vis tikrinau ir platinau jo turinį, ypačiai daug pasinaudodamas Viekšnių vaistininko Juozo Aleksandravičiaus ir girininko Povilo Vilkaus pateiktomis žiniomis. Jie, be to, paskolino reikalingų mano knygai fotografinių nuotraukų, kurių taip pat esu gavęs iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus, teisėjo Petro Adomavičiaus, direktoriaus Jono Barono, agronomo Stasio Biržiškio, advokato Stasio Bytauto, notaro Povilo Brazaičio, teisėjo Pel. Bugailiškio ir Onos Bugailiškienės, inžinieriaus Zbignevo Chominskio, advokato Viktoro Cimkauskio, veterinoriaus Kazimiero Daugirdo, mokytojos Emilijos Gaudėšytės, dvarininkės Teklės Gružauskaitės, prof. Jono Vabalo-Gudaičio, prof. Augustino Janulaičio, L. Lukauskaitės-Jasaitienės, dvarininko Vytauto Jonavičiaus, Elzbietos Kymantienės, Stepanijos Mickevičiūtės, dvarininko Narutavičiaus, mediko Edvardo Pančerinskio, kun. Juozo Remeikio, mokytojo Jaroslavo Rimkaus-Rimkevičiaus, dvarininko Slonskio, mokytojos Vandos Sruogienės, inžinieriaus Konstantino Šakenio, pulkininko Kosto Šalkauskio, prof. Stasio Šalkauskio, bibliotekininkės Antaninos Šalkauskaitės, inžinieriaus Benedikto Tomaševičiaus, bibliotekininkės Birutės Vileišy-

tės-Tursienės, mokytojos Stanislavos Jakševičiūtės - Venclauskienės, agronomo Vladimiro Zubovo, viekšniškių Juodeikių, Giedraitytės-Jurevičienės, Šeinų ir kitų; tačiau labiausiai išnaudojau savo, žmonos, vaikų, motinos, brolių šeimyninius nuotraukų rinkinius. Visiems, kurie žiniomis, patarimais ar nuotraukomis yra mane sušelpę, nuoširdžiai dėkoju. Atsiprašau, jei kurio nesu čia paminėjęs; tai bus atsitikę tikrai ne dėl blogos valios.

Nemažai man padėjo stud. Aleksandras Lengvinas, gargždiškis žemaitis, kurio pagalba buvo man svarbi ir reikšminga ne tik išlyginant kalbą ir rašybą, bet ir kiek artinant ją prie žemaičių tarmės. Nors kaip žemaitis, o dar rašąs apie žemaičius, geriausiai būčiau juos pagerbęs rašydamas žemaitiškai, bet to nedrįsau padaryti dar nepasitikėdamas tam savo pajėgumu*). Tad tik ką-ne-ką pakartojau būdinga ne tiek žemaičių sodos tarmei, kiek praėjusiojo amžiaus 80-ųjų ir 90-ųjų metų mano (Viekšnių —Šiaulių) aplinkos šviesuomenės šnekamajai lietuvių kalbai, ne be žemaitybių, slavybių ir kitokių savybių, kurios darė įtakos ir mano, bundančio lietuvio, kalbai. Ne tiek man čia rūpi nesirodyti keistam dabartinei mūsų šviesuomenės kartai, kiek, nutolstant šen ir ten nuo dabar vartojamosios bendrinės ir raštinės kalbos, pasijusti savam anos, jau pamirštos, gadynės žmonių tarpe. Taigi lyg dulkėmis aptraukiu savo kalbą, vartodamas parakviją, sodą (soda), sodžionis, ražončių, muzikontą, altoristą, Sonteklius, Kontrimus, Bukontus, Pančerinskius, turiva, du vyru, dviem vyram, Kaunan, klasėn, lietuvystę, tautystę, Juozapą greta Juozo, Pranciškų greta Prano, Birutą greta Birutės, Kastantą, Konstantiną ir Kostą, aptiekorių greta vaistininko, daktarą greta gydytojo, staršiną greta viršaičio, pavietą greta apskrities, kliubą, Liordą, stačiatikį ir panašius žodžius, nuo kurių gal ir perdaug atšoksta mano pamėgtieji iš vėlesnių laikų kvotimai, sekmokai, ašmokai ir dar kiti mano čia vartojami žodžiai. Šiokia ar tokia bus mano rašinio kalba, gal ir labai ginčytina (ar reikėjo tiek nutolti nuo dabartinės bendri-

*) Tiesa, pasitaiko mandruolių, kurie išdidžiai pamoko žemaičius, pav., dėl neseniai pasirodžiusio „Žemaičių" rinkinio, kad žemaitiškai rašyti nederą. Spiaukime, žemaičiai, į kvailių priekaištus, ne tik rašykime, kas nori, žemaitiškai, bet ir viešai reiškimės su savo sodos kalba savo sueigose, šventėse, iškilmėse!

nės kalbos, o gal reikėjo dar daugiau nuo jos nukrypti), betgi ji yra mano. Skaitant korektūras gan ilgai (I — 1937 m. pavasarį, II — rudenį, o III — tik 1938 m. pavasarį), be to, II ir III korektūrą drauge su A. Lengvinu, tad nekartą man pasvyruojant ar, gal ir be reikalo, kuriuo jo patarimu nepasekant rašyboje rasis vienų, kitų nevienodumų, nelygumų ir nenuosakumų, kartais ir paprastų spaudos riktų, kaip dabar pastebiu: mum viet. mums, Sontėkliai greta Sonteklių ar dar kas. Tikiuos, jų bus nedaugiausia. Jei kas mano rašinio kalboje bus kitiems įdomu, būkite tikri — tai Lengvino darbas; kalbos klaidos ir neatitaisyti spaudos riktai — yra mano.

Su didele ir nuoširdžia pagarba savo kraštui ir žmonėms rašiau šį savo darbą, ir laukiu todėl nuoširdaus skaitytojų atlaidumo.

M. B-ka.

Kaunas,1938.V.15.

I. Tėvai ir protėviai.

Biržiškų giminė. Gimiau 1882 m. rugpiūčio 12 (24) d. Viekšnių miestelyje, Šiaulių paviete, dabar Mažeikių apskrityje. Mano tėvas buvo gydytojas Antanas Biržiška (gimęs 1855. 1.17/29, miręs 1922.X.31), motina — muzikos mokytoja Elžbieta Biržiškienė (Rodzevičiūtė, g. 1858.III, m. 1938.I.13). Tėvas ir motina gimimo ne viekšniškiai. Biržiškų giminė radosi Pietų Žemaičiuose buvusioje Karšuvos tėvūnijoje (paviete), kuri vėliau atiteko Raseinių pav., dabar Tauragės aps., Šilalės valsč. Vienas jųjų, Juri Baltromiejevič, savo laiku kitų bajorų papročiu tik savo tėvo vardu tesivadinęs, XVII amžiaus pirmoje pusėje mirdamas savo gudišką testamentą pasižymėjo jau kaip Biržiško, aiškiai nuo savo Biržulaukio dvarelio. Tą pavardę tėvas mums aiškino nuo žodžio „biržyti", nors bene teisingiau būtų kildinti iš paprastų biržių. Toji giminė platesnėje visuomenėje niekuo nepasireiškė, nors, žinoma, kaip bemaž kiekviena bajorų giminė didžiavosi savo protėviais, kurių vienas, nežinau nė vardo, XVII ar XVIII a. buvęs aukščiau pakilęs, pasižymėjęs ir bene kunigaikščio vardą turėjęs pažadėtą, bet, matyt, buvo koks nenuorama, nes, sako, vėliau tik bajorystės nenustojęs[1]). Ilgainiui (apie 1850 m.) Biržulaukis, dabar Biržų Lauku vadinamas, išspruko iš Biržiškų rankų; beliko Pailgotis ir Džiaugėnai, to pat pavieto Šilalės parakvijoje, tik jau XVIII a. įgytuoju.

Mano senolis Leonardas, Bonaventūro (m. 1822) sūnus (gimęs 1809, miręs 1901 m.), likęs be tėvo motinos globoje (ji dar ilgai prie sūnaus gyveno) ėjo mokslus Kolainių gimnazijoje (vienos laidos su Juozapu Kerbedžiu, Viekšnių vaistininko Vincento Aleksandravičiaus uošviu) ir dalyvavo 1831 m. suki-

[1]) Senolis, pasakodamas man apie mūsų protėvius, tik pirmąją anos „kunigaikščio" istorijos dalį tekartojo, bet tėvas juokdamasis papildė ją ir ana nekunigaikštiškąja pabaiga. Nedaug betrūko, kad vėliau patys į „kunigaikščius" būtume įsokę. Mat, 1930 m. Kast. Jablonskis, bevartydamas atgautuosius iš Maskvos Žemaičių teismų dokumentus, buvo užėjęs Sudimantą, kuris pradžioje XVII a. tuo vardu kaip ir mūsų protėvis valdė tą patį Biržulaukį, ir buvo ėmęs spėlioti, bene bus čia tas pats asmuo. Paskui juokais Šiauliuose kažkokį muziejaus raštą pasirašiau Sudimantas—Biržiška! Papasakojęs apie tai 1931 m. kai kuriems amerikiečiams, gavau jų spaudoje skaityti apie savo kilmę iš Lietuvos kunigaikščių...

lime. Atvykusiai Lietuvos sukilimo remti lenkų kariuomenei nieko nenuveikus ir negarbingai traukiantis į Prūsus, daugelis žemaičių sukilėlių nuo jos atsiskyrė ir liko savo krašte. Tą pat padarė ir mano senolis, bene dvi savaiti išgulėjęs jauname Pailgočio miške, kurio jau senu gražumu po 70 metų gavau ir aš pasigėrėti. Jo tėvui tebegyvenant ūkis buvo pašlijęs, o našlei ir visai išsprukęs iš rankų, patekdamas skolintojams (kreditoriams). Leonardas vertėsi svetimos žemės nuomojimu, iki, sustiprėjęs, grįžo į savo Pailgotį. Dar prieš grįždamas susikūrė sau šeimyną, taip, jog jo vyresnieji vaikai gimė dar ne Pailgotyje; mano tėvas gimė Žvingių parakvijoje (Paškevičių dvare Lapkasiuose, Vainuto valsč., dab. Tauragės aps.), bet užaugo jau Pailgotyje. 1861 m. senolis pirko ir Džiaugėnus.

1842 m. Leonardas vedė kaimyno dukterį Anatoliją Skinderytę (1824—1897 m.), kurios tėviškę Skinderiškį paskui pripirko mano senolio paveldėtojas, jų dviejų sūnus Juozapas (gimęs 1853, miręs 1923 m.). Skinderiai bene labiau už mus galėjo save kelti, vesdamies net iš Ispanijos ar Balkanų (bene Iskanderių?) ateivių (žinoma, svetima kilmė visad geresnė už paprastąją!). Nemoku čia jų kilmės pakartoti, nes tėvas tik juokėsi iš visų tų kunigaikštiškų ir poniškų tradicijų, pats tenkindamasis paprastu bajorų Gulbės garbės ženklu (herbu). Apie Skinderių kilmę man pasakojo Stulgių klebonas, dabar Paežerio kun. Ant. Skinderis, atvykęs 1917 m. Lietuvių konferencijon Vilniuje, ten su kitu Skinderiu, kurpyklos savininku, susiėjęs ir bendrą kilmę aiškinęsis bene iš Kaributo kunigaikščio, bet aš bemaž nieko iš to neatsimenu. Tuo tarpu totoriaus Stan. Dziadulevičiaus 1929 m. knygoje (Herbarz rodzin tatarskich w Polsce) randame Skinderius, Bohdzevičius, Bulotas, Drazdauskius, Dirvianskius, Eisimantus, Glinskius, Gorodeckius, Junavičius, Kuodžius, Krinickius, Marcinkevičius, Mušinskius, Nargelavi-

1 pav. Pailgočio Biržiškų namai (Šilalės valsč.), statyti apie 1780 m. (1928 m. nuotrauka).

čius, Skabeikius, Štankevičius, Šalkauskius, Šostakus, Šimkevičius, Tomaševičius, Vrubliauskius, Visockius, Zaleskius, Žilinskius ir daugelį kitų Lietuvos bajorų, pažymėtus esančius iš totorių kilusius.

Ir Viekšniuose turėjome „aukštos kilmės" protėvių ieškotojų pavyzdį. Prie pat stoties, Pluogų (Plougū, dabar Plugų) vienkiemyje, gyveno ūkininkai Beržanskiai, kurių vienas sūnus, Antanas, 1883 m. išėjo į kunigus (1859—1923 m.), o kituodu Šiauliuose išėjo gimnazijos ir Petrapily universiteto mokslus. „Aušros" bendradarbis Liudvikas, mano tėvo labai vertinamas[2]), pasimirė tebestudentaudamas (1864 m. gimęs, 1888 m. palaidotas Viekšnių kapuose drauge su savo tėvais), o kitas, Jonas (1862—1936 m.), pačioje pradžioje prie „Varpo" prisidėjęs, už Lietuvos sienų tarnaudamas mokesnių inspektoriumi, daug lėšų ir jėgų paskyrė savo kilmės išaiškinimui ir išsiaiškino kaip šviesiausias kunigaikštis Gediminas—Beržanskis—Klausutis. Nežiūrėdami Jono Beržanskio visur platinamo spausdinto savo kunigaikštiškos kilmės išvadžiojimo, viekšniškiai Beržanskiai, kurių, drauge su Jono broliais ūkininku eiguliu Adomu (su dukterimis) ir kunigu, bene galima buvo priskaityti apie puskapį didelių ir mažų, pasiturinčių ir varguolių, kratėsi ir tebesikrato savo kunigaikštyste, kurią jiems kaimynai nekartą prikišdavo.

Vis dėlto, kad ir auklėjami ne kunigaikščių garbinimo ir šiaip ne bajoriškose tradicijose, kartą gavome progos įsitikinti, jog šioks ar toks titulas kai kada būna gerai. Kartą studentas Klemensas Skabeika, vėliau pasižymėjęs elementoriaus autorius, dabar Raseinių žemės ūkio mokyklos mokytojas, mūsų mokslo metų draugas, apsilankęs Viekšniuose, iš kur kilusi jo motina (Lėlaičių Gaudėšytė), ir naktį prie mūsų namų atsiskaitęs su parvežusiu jį iš stoties Nachmano diližano vežiku, per apsirikimą vietoj 20 kapeikų davė du auksiniu penkrubliu, visą savo tuometinį turtą. Iš ryto jų pasigedęs, kreipėsi į vežiką, paremtas mano tėvo autoritetu, bet šis gynėsi jų negavęs. Kreipėsi į policiją (uriadninką ir sotskį), kuri betgi iš pradžių lyg ir nenorėjo į tą dalyką kištis; mat, pusbernis vežikas pasirodė esąs Beržanskis, ir policija vengė turėti reikalo su kunigaikščiu! Šiaip ar taip, tėvo paspausta, ji išspaudė iš Beržanskėlio vieną penkrublį, o kitą teko jam dovanoti, nes jis prisipa-

[2]) Greta su juo tėvas man girdavo dar Pakalupės sodos (prie pat Viekšnių) Joną Sidabrą, kuris 1858 m. gimęs ir 1878 m. baigęs Šiaulių gimnaziją, mirė 1881 m., eidamas universitetą.

žino tą pinigą jau batams išleidęs, kuriais tebūtų galėjęs savo „skolą“ išlyginti.

Mano senoliams užaugo nemaža šeimyna, kurios kitų narių vardus iš tėvų težinome. Jie turėjo keturis sūnus: vyriausias Jonas (gimęs 1851 m., miręs 1917 m. tolimame Tobolske), dvejais metais už jį jaunesnis Juozapas, už šį dvejais metais jaunesnis mano tėvas Antanas ir daug už jį jaunesnis Hiliaras („Hiliarek“, gimęs 1867 m. ir miręs man dar nesimokant gimnazijoje, rodosi, apie prieš 1891 metus). Be jų, buvo dar net aštuonios dukterys: Leonarda Peliagija (Narkevičienė, sūnaus ir kelių dukterų motina), Konstancija (Vidmantienė, turėjusi vieną sūnų), Anatolija (Juškevičienė, bevaikė), Peliagija (Chodakauskienė, apie Laukuvą, dviejų sūnų ir dukters motina), Joana ir Sofija mirė 8 ir $1^1/_2$ metų, kita Sofija, 21 m., ir Kunigunda prie tėvų, po jų mirties kurį laiką Kauno kunigų seminarijos šeimininkė (prie prokuratoriaus kun. Petro Januševičiaus, Juozapienės Biržiškienės brolio), o paskui ir vėl Šilalėn grįžusi.

2 pav. Pailgočio (Šilalės valsč.) Leonardas Biržiška (1809—1901 m.).

Senolio darbštumu ir senolės kruopštumu pavyko ne tik ūkį išlaikyti, bet ir bemaž visas dukteris su kraičiu išleisti už gerų kaimynų, o sūnums suteikti mokslą. Visi keturi mokėsi Šiaulių gimnazijoje. Tiesa, tik vyriausiąjį gavo jis palaikyti ne tik gimnazijoje, bet ir universitete; mano tėvas nuo V klasės turėjo verstis pamokomis. Jonas ir Antanas baigė Maskvoje medicinos mokslus. Jonas apsigyveno Sibire, iš pradžių Tiumenyje, bet ilgiausiai Tobolske (išsitarnavo čia generolo

laipsnį). Maskvoj apsilankęs vedė nusigyvenusio Lietuvos dvarininko dukterį ir mano motinos bičiulę Barborą Gecevičiūtę, iš kurios susilaukė 6 sūnų ir 3 dukterų; šeimyna susidarė lenkiškai rusiška, nors mano dėdė, universitete būdamas, kaip matyti iš Petro Vileišio korespondencijos 1922 m. „Mūsų Senovėje", buvo paliestas prasidedančio tautinio lietuvių studentų bruzdėjimo, bet vėliau su Lietuva ir likusia joje gimine beveik jokių santykių nebepalaikė. Juozapas lygiai gerai mokėsi gimnazijoje, kaip ir jo broliai, bet, būdamas ketvirtoje ar penktoje klasėje, iš perdaug įsižaidžiusio draugo gavo su lazda per galvą ir nebegalėjo toliau mokytis. Jis stojo vaistinėn, kurį laiką tarnavo Maskvoje, o paskui ilgus metus Petrapilyje. Kasmet rudenop jis apsilankydavo Viekšniuose pas mano tėvą, kuriuodu labai mylėjosi (mums, vaikams, jis taip pat buvo labai geras) — kad ir vyresnis, dėdė mano tėvo autoritetą aukštai laikė; lankėsi ir Pailgotyje. Senolei mirus, o senoliui sulaukus jau 80 metų ir paliegus, dėdė Juozapas, mano tėvo patariamas, perėmė Pailgočio ūkį ir čia išgyveno ligi pat savo mirties. Vedęs Šilalės klebono giminaitę ir kun. Petro Januševičiaus seserį Elzbietą Januševičiūtę nuo Biržų, jis paliko sūnų Stasį, Karaliaučiaus universitetą išėjusį agronomą, Pailgotyje tebegyvenantį; duktė mirė maža.

3 pav. Anatolija Leonardienė Biržiškienė (1824—1897 m.) Pailgotyje.

Lietuvių kultūros istorijos mažmožis: mano tėvas, dėdės ir mes, gimnazijos mokslus tebeeidami, vadinomės, kaip mums rodė gudiški, lenkiški ir rusiški dokumentai, Biržiško, nors šilališkiai - pajūriškiai Pailgočio kaimynai Biržiškiais, o viekšniškiai net

Beržunskiais mus vadino, bet toliau jau giminė ir pavardėmis susiskirstė. Aš pirmas, tik susipratęs lietuviu, nebepakėliau suslavintos „Biržiško“ galūnės ir jau stojęs universitetan, visur ėmiau „Biržiška“ rašytis (Biržiškiu nesirašiau tėvo įspėtas, vengdamas perdaug nutolti nuo oficialių dokumentų ir tuo sukelti sau bereikalingų keblumų), mano pavyzdžiu pasekė abu mano broliu (Vaclovas ir Viktoras); taip likome Biržiškos. Daug jaunesnis už mus pusbrolis (Juozapo) Stasys, savo dėdės kun. Januševičiaus globojamas ėjęs mokslus Kaune ir Didžiojo karo metu atsidūręs Voronežiuje, čia klausės savo mokytojo Jono Jablonskio, kaip jis turėtų būti šaukiamas. — O kaip jus žmonės vadina? — Biržiškiais. — Na, tai esi Biržiškis. Stasys liko Biržiškis. Dėdės Jono sūnūs, sibiriokai, greičiausia nė negirdėję apie mūsų lietuviškus pavardžių klapatus, tebeeina, žinoma, Biržiško' keliais. Taip viena pavardė virto trimis.

4 pav. Ilgaamžis Pailgočio ąžuolas Šilalės valsč. (1928 m. nuotrauka).

Beje, dar dėdė Hiliaras. Kaip jauniausias, jis buvo mano tėvo remiamas ir prižiūrimas, bet gimnazijoje nepareiškęs didelio palinkimo prie mokslo, jį nutraukė, 1885 m. išlaikęs vaistininko mokinio teisių kvotimus ir per tėvo draugą inž. Joną Bielskį gavęs kokią tarnybą Sibire, ją ėjo rimtai, tik, gavęs plaučių uždegimą, dvidešimt kelerių metų amžiaus pasimirė.

Tėvas, jo kūdikystė ir gimnazijos metai. Mano tėvas nekartą pasakodavo apie savo jaunas dienas. 63-ųjų metų sukilimui einant, senolis jau buvo tam per senas, o jo sūnūs tebebuvo dar vaikai, tad jie tik vaikiškai testebėjo įvykius. Dluskiui-Jablonovskiui į Prūsus besitraukiant ir paskutinį kartą (VI. 18/30) su maskoliais susirėmus ant Jūros kranto Pažvėrio miške (prisiminkime čia Valančiaus „Palangos Juzės“ dainą — „Palik sveika, mylimoji, pabučiuok ant kelio“), vos porą varstų nuo Pailgočio, mano tėvas, 8-rių metų vaikas, ir jo broliai, įsilipę

į aukštus medžius, iš tolo stengėsi kautynėse ką susekti. Pailgotyje buvo slepiami sužeisti sukilėliai, kuriuos gydė, lyg sergančių gyvulių gydyti kviečiamas, vežamas bene iš Šilalės koks gydytojas. Tėvas pasakojo mums dar visokių savo atsiminimų iš 63-jų metų, bet aš jų jau nebeatsimenu. Kažkaip naiviai jungiau su tuo sukilimu tėvo kartais mums dainuojamą dainą: „Užgyd gaidei pusiau nakties, reik žirgus balnoti", kur sakoma dar: „Padėk, padėk, pons Kosciuška, maskolių valioti".

Bene 1867 metais tėvas stojo į Šiaulių gimnazijos I klasę, gal drauge su savo broliu Juozapu, o brolis Jonas gimnazijoje mokėsi jau nuo 1865 m. Tėvas visą amžių maloniai atsimindavo savo mokslo metus, nors jie teko kaip tik įtempto rusifikavimo laikui, ir daugelis mūsiškių, ypačiai vėliau, ilgesnį laiką maskoliams tarnavę ir susikūrę maskvietiškas šeimynas, lyg sau pateisinti, tą vieną tesugeba dabar prisiminti. Tiesa, tėvo mokymosi laikas dar nebuvo paliestas bendros 80-ųjų metų rusų mokyklinės reakcijos, kuri pasireiškė ypačiai gamtos mokslų šalinimu ir senųjų kalbų stiprinimu, bet, žinoma, kiekvienoje mokykloje, ir anksčiau ir vėliau, kas norėjo, sugebėjo pasinaudoti rimtesnių mokytojų teikiamomis žiniomis ir šiaip ar taip išlyginti kitų mokytojų silpnybes. Tėvas prisimindavo ir nekokį vokiečių kalbos mokytoją Gotšalką, kuris mokinius stengėsi paveikti „kuolais" ir dvejetukais, o šie atsilygindavo jam neapykanta; tėvas nebuvo jo mokinys, nes mokėsi tik prancūzų kalbos, o, rodos, ir jo laiku, kaip ir mano, prancūzų ir vokiečių kalbos buvo dėstomos tomis pačiomis valandomis, tad abiejų kalbų drauge mokytis nebuvo galima. Kartą apsilankius pas mus Sedos gydytojui Robertui Gotšalkui, ano mokytojo sūnui, tėvas mums vėliau juokdamasis pakartojo šitokį senio Gotšalko pasakojimą: mokiniai, girdi, ėmę jį pro langą akmenimis bombarduoti (tai buvę pirmoje 70-ųjų metų pusėje), bet jis nepasidavęs: „Ja spriatalsia za piečku i izza piečki kak lev zaščiščalsia". Nebeatsimenu, kad tėvas būtų ką neigiama apie kitus savo mokytojus pasakojęs, o iš jo draugų ir pusdraugių (2—3 klases drauge su juo teišėjusių ir dėl menko mokymosi atsilikusių, kartais ir iš viso tiek mokslo tesitenkinusių) girdėjau apie gražų, pavyzdingą jo mokymąsi.

Bendras jo ir mūsų, jo sūnų, lotynų kalbos mokytojas Frankenas nekartą klasėje mūsų tėvą pavyzdžiu mums statė. Ir iš tikro, tėvas kad ir mokėsi mokykloje, kurioje senosios kal-

bos dar nebuvo sustiprintos, ligi pat savo senatvės nepamiršo graikų kalbos ir dar gražiau prisiminė lotynų. Čia, be abejo, ne tik gerų mokytojų, ypačiai puikaus lotynų kalbos dėstytojo Frankeno, nuopelnas, bet ir paties mūsų tėvo rimtas gabumas, imąs dalyką iš pagrindų, bus pasireiškęs. Aš bent tuo pasigirti negalėčiau. Nors graikų kalbą, rodos, buvau gimnazijoje pamėgęs, kai ką ir pats skaitęs (apie gerus pažymius ir mokytojo Treimano pagyrimus nutylėsiu, kaip čia neturinčius lemiamos reikšmės), bet kai universitete, per dvejus trejus metus nebeturėjęs reikalo su graikų kalba, kartą buvau susidūręs su graikišku tekstu, pasirodė, taip buvau ją pamiršęs, kad ne tik jo suprasti, bet ir paskaityti nebesugebėjau. Toks nelauktas reiškinys taip mane suerzino, kad viską metęs į šalį per dvi savaiti prisiverčiau susigrąžinti sau savo senąsias graikų kalbos žinias, šiuo tarpu man gal nelabai reikalingas, bet po keliolikos metų, kai Didžiojo karo metu vokiečiai buvo pasiėmę Kaunan Vilniaus lietuvių gimnazijos senųjų kalbų mokytoją Kazį Kepalą, ir aš dvi tris savaites gavau jį pavaduoti iš graikų kalbos, tatai man ne tik buvo malonu (prisiminti savo jaunas dienas), bet ir nepareikalavo jokių žinių išlyginimo ir didesnio pasirengimo.

5 pav. Gydytojas Jonas Biržiška (apie 1880 m.).

Tėvas liko ne tik senųjų kalbų, bet ir ypačiai gamtos mėgėjas. Ūkyje užaugęs, mokslus eidamas kiekvienas atostogas leido tėviškėje, gražioje Šilalės—Pajūrio apylinkėje, ir vėliau nenutraukė su gamta ryšių, savo žinias apie ją sustiprindamas

gimnazijoje ir ypačiai universitete. Kiekvieną augalą ne tik sugebėjo atskirti, bet ir pavadinti lietuviškai, lenkiškai, rusiškai, dažnai ir lotyniškai. Viekšniuose gyvendamas rūpesningai prižiūrėjo daržėlį ir kambarines gėles, iš kaimynų nuomojo žemės (Daubiškių Morų, Sonteklių Gružauskaitės Palnosus) ne tiek gal iš reikalo, kiek turėdamas progos su pusininku (iš pradžių Jankauskiu, paskui Grigu) pasikalbėti apie ūkio dalykus ir kai kada užsukti „į savo ūkį" už kelių varstų; kaip sodininkas, jis plačiai garsėjo. Bene studentaudamas ėmęs medžioti, virto puikiu medžiotoju ir senatvėje stebino jaunuosius savo puikiais šūviais. Kiekvieno paukščio, miško ar lauko žvėrelio žinojo ne tik vardą (taip pat keliomis kalbomis), bet ir jo balsą, kurį gražiai mokėjo mums pasuokti. Gražiai renkamoje lenkiškai rusiškoje bibliotekoje daug dėmesio skyrė knygoms apie gamtos dalykus (jo mėgiamas Bremas, Darvinas ir kiti), sodininkystę, gėlininkystę ir kitką. Nežinau, kas jį gimnazijoje mokė gamtos mokslo, bet jis pats sakėsi ten supratęs gamtos pažinimo reikalą ir iš dalies dėl to ėjęs vėliau gydytojo mokslus. Gal bus čia reiškiusis ir 60-70-ųjų metų „laiko dvasia", kai šviesuomenė ypatingai brangino ir kėlė gamtos mokslus? Dar aiškiau toji „dvasia" atsilepė tėvui mokykloje visuomeniškai nusistatant.

5 pav. Petrapilio vaistininkas Juozapas Biržiška (apie 1895 m.).

Jis ėjo gimnazijos mokslus Lietuvai tik pakėlus 63 metų sukilimą. Pasėkos jai buvo labai sunkios, dėl kurių net sukilimo dalyviai vėliau pamiršdavo jo kilnumą ir vadindavo jį „lapserdokišku" (menku, nerimtu), kaip štai mano gimnazijos draugo

Marijono Sviechauskio tėvas Edvardas 1900 m. bekalbėdamas su kitu buvusiu sukilėliu Aleksandru Tomkavičium, kuris grįžęs iš Sibiro ištrėmimo, kurį laiką—mano kūdikystėje, apie 1890 m. — buvo Viekšnių stoties viršininkas; Tomkavičius paskui gyveno Šiauliuose, kur juodu su Sviechauskiu ir susipažino. Bajorų visuomenė pasijuto bejėgė, ir kiek anksčiau buvo leidusis svajoti apie politines atmainas, tiek dabar ilgesnį laiką nustojo vilties jų susilaukti, tesvajodama apie kokį nors prislėgimo palengvinimą. Išsilaikyti savo pozicijose, šviestis, rimtai dirbti — štai antrosios 60-jų pusės ir 70-jų metų sąmoningosios bajorų visuomenės nusistatymas ir šūkis, griežtai priešingas kokiam nors maištingumui ir net politikavimui. Tėvas buvo prisirišęs prie savo krašto ir jo žmonių, brangino Lietuvos visuomenės tradicijas (31 metų sukilėlio sūnus ir vaikiškai stebėjęs 63 metų įvykius, jis nė karto neigiamai apie tuos sukilimus nebuvo mums atsiliepęs), gyvai atsiliepė į jos vargus ir nelaimes (pavyzdžiui, 1893 m. Kražių istorijoje), bet, kaip ir jo karta (Pietaris — Vileišis — Basanavičius), augo apolitinis ir per visą amžių vengė kokio nors nesusipratimo su valdžia, tvarkingai atlikdamas visus formalumus, bet ir sąžinės neparduodamas[3]). Lenkų literatūroje, su kuria jis anksti susipažino, svetimi jam buvo romantikai Slovackis, Krasinskis ir kiti, bet labai brangūs Mickevičius, Kondratavičius (Sirokomlė); dar kas reikšminga, jog to pat Mickevičiaus „Konrad Wallenrod" ar „Dziady" jam niekad neprilygo „Pan Tadeušui", iš kurio, kaip ir iš Kondratavičiaus, jis daug ką kartodavo atmintinai.

Taigi rami, nusistojusi Lietuva, šviesiomis, tad ne visomis, bajoriškomis savo tradicijomis, buvo jo Lietuva. Tik jis bajorų luomo reikalais nesiribojo, nors tame luome užaugo, subrendo ir visą gyvenimą su juo buvo susirišęs. Nedideliame dvarelyje už-

---

[3]) Tačiau jo klasės draugas ir vienmetis, 1936 m. mirusiojo žinomojo Šiaulių veikėjo inž. Vaclovo Bielskio vyresnysis brolis Jonas (1855-1904 m.) jau gimnazijoje pasireiškė savo nusistatymų griežtumu ir gavo nukentėti, radus pas jį draustinių lenkiškųjų ar rusiškųjų eilėraščių rinkinį (tas rinkinys buvo ir mano tėvo rankose), dėl kurio, kad ir buvo geras mokinys, pašalintas iš gimnazijos, tik, įtakingo Mikalojaus Zubovo užtartas, 1876 m. tebaigė gimnaziją. Beeidamas Petrapilyje inžinierijos mokslus, dalyvavo socialistiniame studentų veikime drauge su būsimąja savo žmona Marija, būsimųjų profesorių Viktoro ir Leono Stanevičių seserimi. Kaip inžinierius tarnaudamas Liepojos uoste, nuo 1885 m. Sibire, jis palaikė santykius su revoliucinės politikos veikėjais.

augęs glaudžiuose santykiuose ne tik su kaimynais bajorais, bet ir su nebajorais („žmonėmis"), išėjęs mokslus neluominėje gimnazijoje, jis liko taip pat svetimas luominiams bajorų prietarams. Pats gyvenimas neleido jam sutapti su dvarininkų reikalais. Nežinau kieno, o gal ko paveiktas leisdamas savo sūnus (mūsų tėvą ir dėdes) į mokslą, kas 60-ųjų metų bajorų, ypačiai nedidžiųjų bajorų visuomenėje buvo nauja (bent Pajūrio - Šilalės apylinkėje), mūsų senolis tuo atitraukė juos (vėliau vienas jųjų Juozapas vėl grįžo prie žemės) nuo dvarininkų ir bajorų reikalų, nors žemės pasiilgimo jiems tuo neišdildė: mano tėvas, kaip sakiau, visą amžių nuomojo sau be didelio reikalo ir naudos ūkelius, o dėdė Jonas, sibirietis, senatvėje net bylą dėl žemės savo broliui Juozapui, taip pat be reikalo, buvo iškėlęs. Ne bajorais ir nebajorais, „ponais" ir „mužikais" gimnazijoje ir vėliau teko mano tėvui skirstyti savo visuomenę, bet sąžiningais ir šelmiais, darbščiais ir tinginiais, protingais ir kvailiais, šviesiais (savo sveiku protu ar gautuoju mokslu) ir tamsiais, tiek „mužikams", tiek ir „ponams" tai pritaikant.

7 pav. Maskvos universiteto medicinos studentas Antanas Biržiška (1877—1878 m.).

Sveikas (tik gydytojo darbas teįvarė jam širdies ligą), stiprus, rimtas, bet ir draugiškas (savo bičiuliams buvo ištikimas ligi pat mirties), šiurkštokas, bet ir teisingas, nedaręs kompromisų su sąžine ir kitiems į akis kirtęs tiesą, ypatingai pamėgęs gamtą ir mokslą, — toks tėvas buvo mūsų atminimu, toks jis brendo ir gimnazijoje. Tai patyrėme, žinoma, ne iš jo paties, nes apie save jis nemėgo pasakoti, tik iš jo, drauge ir

mūsų, mokytojų Frankeno ir Rubcovo, ypačiai iš jo mokslo draugų, dažnai toli nuo jo atsilikusių, kurių nevienas dažniau ar rečiau jį aplankydavo ir reiškė jam ypatingos pagarbos, kaip Suvalkijos dvarininkas žydas Šapira (rodos, tokia jo pavardė), vos porą klasių teišėję keli Daugirdai, kai kurie kunigai ir kiti. Net vyresnysis jo brolis Juozapas iš gimnazijos metų laikė jaunesnįjį Antaną sau autoritetu šeimynos ir visuomenės klausimuose. Rimtai eidamas mokslus, tėvas draugiškai dalyvavo gimnazistų žaidimuose (sviediniu, kerėblomis, kėgliais), išdykavimuose (muštynėse gimnazijos kieme ir Zubovo sodne kaštonais ir įsikarščiavus net pagaliais, kur dėdė Juozapas taip skaudžiai gavo nukentėti), pavojingose čiuožynėse ant Šiaulių ežero. Atostogų su broliais ir draugais važiuodavo apie 100 varstų arkliais namo, per Kelmę ir bene per Skaudvilę, žemesnėse klasėse savo tėvo pavežami, o paskui ir vieni, pakeliui nakvodami karčiamose. Pasakojo mums šitokį kelionės įvykį: karčiamoje benakvojant, jon ėmęs lįsti vagis; šeimininkas pajutęs ir sukėlęs nakvojančius gimnazistus, bet šiems drauge su mano senoliu pasirengus vagį pagauti, nusigandęs šeimininkas pats vagį pabaidęs šaukdamas: „Vagie, aš tave matau, aš tave girdžiu".

8 pav. Jūros upės krantas Pailgočio apylinkėje (Šilalės valsč.).

Vyresnėse klasėse tėvas vertėsi pamokomis. Mums papasakojo jis apie tai nuotykį, kuris apibūdina jo pareigų supratimą, na, ir būdą. Jis mokęs jau suaugusią panelę, gimnazijos gydytojo Rozentalio dukterį. Jai betgi ne tiek mokslas rūpėjęs, kiek vos bręstąs mokytojas. Tatai ji ėmusi taip aiškiai jam rodyti, jog kartą jis, jai vėl pamokos neišmokus ir tai mėginant likviduoti ypatingu jam malonumu, paėmęs liniją ir drožęs jai per delną. Iš to kilęs didelis įsižeidimas, bet mokytojas, mokinės tėvo pritartas, privertęs mokinę rimčiau į pamokas žiūrėti. Tėvas mokė taip pat Urbonavičius nuo Tauragės, kurių viena vėliau ištekėjo už gydytojo Pel. Siaucilos, drauge su dėde Jonu

1878 m. baigusio univ., ir kartu su juo ilgus metus gyvenò Turkestane (drąsi medžiotoja, ėjusi ir tigrų), o jos teta dar prieš lenkmečius buvo ištekėjusi už Pel. Chominskio ir persikėlė į mūsų kraštą; Todtvenus nuo Panevėžio, kurių Stanislovas vėliau pasireiškė kaip Petrapilio didžiūnų dantų gydytojas ir vieną, kitą kartą buvo pas mus apsilankęs, ir kitus.

Tuo laiku, kai tėvas ėjo mokslus, gimnazija tebeturėjo 7 klases, bet jam esant VII klasėje, vadinasi, 1874 m., buvo pridėta dar VIII-oji, ir nusiminę sekmokai gavo lyg antruosius metus toje pat klasėje išsėdėti; nauja nekas bebuvo dar pridėta. VIII klasėje tėvas, kad ir gerai mokėsi, tik nebuvo likęs antriesiems (lyg VII-osios tretiesiems) metams. Mat, baigęs rašomuosius darbus, susirgo plaučių uždegimu ir turėjo kvotimus nutraukti. Vis dėlto prisivertė, kad ir dar nepasveikęs, ateiti į paskutinį sakomąjį kvotimą ir laikyti drauge visus. Tas pasunkino jo ligą, bet jis atsitaisė per atostogas.

Tėvas mokosi gydytoju. 1875 m. baigęs gimnaziją, rudenį jis nuvažiavo Maskvon ir stojo medicinos fakultetan. Mediciną jis pasirinko, tur būt, dėl bendro palinkimo prie gamtos mokslo ir galėjimo pritaikinti savo mokslo žinias Lietuvoje, gal ir dėl didesnio už kitas mokslo specialybes jos savarankiškumo, nepriklausomumo, kurį tėvas visą savo amžių ypatingai brangino. Lietuvai artimesnis už maskviškį vokiškas Dorpato (estiškai Tartu, rusiškai Jurjev) universitetas, populiaresnis buvo poniškesnėse mūsų bajorų visuomenės grupėse, bet šiauliškiai (išėję Šiaulių gimnaziją) dažniau pasirinkdavo kurį rusiškųjų universitetų, ypačiai Maskvos ar Petrapilio. Gimnazijoje ėjęs prancūzų, ne vokiečių, kalbą, tėvas tuo pat nebuvo linkęs Dorpate mokytis; be to, turėjo jį Maskvon traukti tenykščio medicinos fakulteto garsas nuo pat Pirogovo laikų, taip pat vyresniojo brolio Jono, pasirinkusio Maskvą, gal ir kitų draugų pa-

9 pav. Rubinavo Šarūno (Šerūno) piliakalnis Šilalės valsč. (1928 m. nuotrauka).

vyzdys. Šiaip ar taip, 1875—1880 m. tėvas mokėsi Maskvos universitete, rimtai rengdamasis gydytojo darbui, ir ligi pat mirties gražiai ir maloniai pasisakydavo apie fakulteto darbą ir savo profesorius.

Ypatingai gražiai jis minėjo garsųjį vidaus ligų prof. Zacharjiną, stebėdamasis juo kaip diagnostu. Sprendžiant iš ypatingo, kaip praktikuojančio gydytojo, atsidėjimo vidaus ir vaikų ligoms, akušerijai ir moterų negalėms, tėvas universitete labiausiai tomis medicinos šakomis bus buvęs susirūpinęs. Savo rimtumu ir darbštumu prašoko daugelį savo draugų, kurie jau tuomet jį aukštai kėlė ir daug iš jo laukė, kaip man vėliau pasakojo maskviškiai jo pažįstamieji. Matyt, ir savo mokytojų turėjo jis sau gerą nuomonę, nes jųjų (bene Zacharjino, kiek prisimenu iš tėvo pasakojimų) buvo raginamas likti prie universiteto; jie nelabai jį suprato, dargi piktinosi jam atsisakius norint dirbti Lietuvoje. Gal bus čia pasireiškusi ir įtaka anos garsiosios rusų „liaudininkų gadynės", kurios politinė - revoliucinė kryptis liko jam svetima, bet jos visuomeninis idealizmas — eiti į liaudį, bent ją visų pirma aptarnauti savo žiniomis, su ja bendrauti — buvo jam labai suprantamas, giminingas vyriškam jo nusistatymui dirbti saviesiems, neieškant didelio pelno, karjeros ar tarnybinių patogumų. Ir vėliau jis nekartą nesusivaldydavo, paniekinamai kalbėdamas apie tuos Lietuvos šviesuolius, kurie, prisidengę stipendijų atitarnavimo reikalu ar net moksliniais pretekstais, likdavo tolimose Rusijos gubernijose ar šiaip ne Lietuvoje valdžios tarnyboje ar net savarankiškai praktikuoją gydytojai. Čia iš jo, atsimenu, net Basanavičiui už Bulgariją ir Pietariui už Maskoliją kliūdavo... Kokia kryptis buvo įsivyravusi fakulteto visuomenėje, rodo tėvo kurso nusistatymas ir kits kitam pasižadėjimas niekados nesiekti medicinos daktaro laipsnio, kuris naujų žinių neduodavęs, tik aprūpindavęs tuščiu titulu ir tarnybinėmis privilegijomis; Zacharjinas, girdi, pritaręs šitokiam nusistatymui. Deja, pridurdavo mums tėvas, radęsi vėliau karjeristų, kurie patylomis aplenkę kurso pasižadėjimą ir pasirūpinę daktarizuotis...

Tėvo mokymasis Maskvoje tenka Basanavičiaus ir Pietario studentavimo laikui, tik juodu už jį buvo vienu kursu vyresniu. Jis juodu gerai atsiminė (taip pat ir Basanavičius, su manim jau Vilniuje kalbėdamas, jį gražiai minėjo), dažnai Maskvoje sueidavo, atsiminė ir patvirtino mano jam iš Basanavičiaus auto-

biografijos (Šliūpo „Lietuviškuose raštuose ir raštininkuose") paskaitytus studentų gyvenimo nuotykius. Tuo ligaušriniu laiku, kaip žinome, lietuvių šviesuomenės kratymasis lenkais, savarankiškėjimas tebuvo tik prasidėjęs, nevisiškai dar jai pačiai paaiškėjęs ir pasireiškęs. Lietuviai tebesueidavo dar su lenkais, savo tarpe kratėsi, bet dar nebuvo nusikratę lenkų kalba, susirašinėdavo dar tarp savęs nekartą lenkiškai (prisiminkime Petro Vileišio korespondeniją su Basanavičium „Mūsų Senovėje"). Tiesa, įvykdavo tarp lietuvių ir lenkų ginčų, nesusipratimų, net susirėmimų, kaip Basanavičiaus papasakotas Pietario su draugu lenku susikirtimas ir kilusi dėl to studentų visuomenėje byla (ją ir tėvas atsiminė), bet vis dėlto, ligi „Aušrai" pasirodant, lietuviškojo judėjimo savarankiškumas dar nebuvo paaiškėjęs ir lietuvių santykiai su lenkų visuomene dar nebuvo nutrūkę. Lenkų kalboje užaugęs, bet gražiai mokėjęs žemaitiškai, tėvas nesvetimas buvo šiam prasidedančiam tautiniam lietuvių bruzdėjimui, kad ir artimesnis už jo dalyvius lenkų visuomenei. Iš Petro Vileišio korespondencijos matome, jog ir vyriausiasis tėvo brolis Jonas nebuvo svetimas tautiniam lietuvių šviesuomenės brendimui. Tėvas man sakėsi suteikęs Basanavičiui dainų, kurias vėliau skaitęs Basanavičiaus knygoje; gal kai kurios 1884 m. „Oškabalių dainos" bus iš mano tėvo suteiktųjų, Pailgotyje ar kur kitur girdėtų dainų? Iš motinos girdėjau tėvą Maskvoje, vadinasi, ne vėliau kai 1880 m., lietuviškai jai deklamavus savo išverstą Kondratavičiaus „Margirį". Kadangi tėvas vėliau niekados nieko, be receptų ir retų laiškų, nerašė, manau, kad „Margirio"

10 pav. Zenonas Rodzevičius (miręs 1885 m.).

vertimas buvo ne jo, o kun. Stan. Narkevičiaus, 1883 m. „Aušroje“ paskelbtas, bet gal per Basanavičių Maskvos jaunimą, tad ir tėvą, anksčiau pasiekęs.

Tačiau ėmęs reikštis būsimųjų „aušrininkų“ sentimentalizmas vargiai buvo artimas mano tėvui, kuris ypačiai buvo linkęs prie realaus darbo. Tąją jo linkmę sutvirtino lenkų šviesuomenėje pasireiškęs pozitivizmas, reikalavęs iš jos atsisakymo nuo plačių užsimojimų ir tenkinimosi pilku, kasdieniniu „organiniu“ darbu „mažoje visuomenėje“, sąžiningo mokslo žinių pritaikinimo paprastam gyvenimui. Pozitivistiniu Varšuvos laikraščiu — Svientachauskio „Prawda“ ir Vislickio „Przegląd Tygodniowy“, jam studentaujant ir vėliau buvo maloniausiu (vėliau čia prisidėjo ir rimtas Petrapilio lenkų Pilco bei Spasavičiaus „Kraj“); Prusas, Senkevičius ir šiaip realistinė lenkų literatūra visados jam buvo artima, suprantama, gimininga. Iš rusų literatūros Gogolis, Tolstojus, Uspenskis, vėliau Čechovas — štai vardai, kurie jam buvo artimesni už Turgenevą, Dostojevskį ar Gorkį su Andrejevu, nors šiaip jau abiejose literatūrose plačiai buvo apsiskaitęs, su visomis jųjų srovėmis gerai susipažinęs. Lenkų šviesuomenėje jis ėjo „žemaičiu“, kuris nekartą ją šiurkščiai įkirsdavo, prieš daug ką šiaušėsi, dėl ko jis nevisiškai buvo jos laikomas „saviškiu“, nors visų gerbiamas, o lietuviškoms srovėms jis buvo perdaug savarankiškas „bajoras“, tad svetimokas, bet taip pat gerbtinas ir gerbiamas. Jis nuėjo taip pat skirtingu keliu: žymiausiems jo amžininkams „aušrininkams“ išsisklaidžius po Rusiją ir kitur „lietuvystei tarnauti“, jis nedvejodamas grįžo Lietuvon, bet čia su lietuviškuoju darbu organiškai nebuvo susirišęs, tik iš šalies jį tepalaikė. Tačiau šeimynos atžvilgiu jis nesiskyrė bemaž nuo visų „aušrininkų“: jis nesukūrė lietuviškos šeimynos, bet ir nė kiek jai nekliudė ilgainiui sulietuvėti, net pats, sūnų pavyzdžiu pasekęs, ėmė vėliau griežčiau ristis su susipratusios lietuvių šviesuomenės tautine kultūra.

Aiškiai nusistatęs dirbti tarp savųjų, Maskvoje jis kad ir sueidavo su rusais, bet vengė perdaug su jais susiartinti. Ypačiai buvo atsargus maskvičkų atžvilgiu, kurios, ypačiai studentiškų butų šeimininkės, kaip žinome, nevieną mūsų šviesuolį atėmė lietuvių tautai. Po 20 metų, man besirengiant vykti Maskvon, jis papasakojo nevienus spąstus ir tinklus, kuriuos Maskvos ruselkos jam pynė ir nevieną jo draugą pagavo. Grįž-

ta jis, pavyzdžiui, butan ir pastebi savo patalynę suglamžytą, lyg kas būtų prieš tai čia gulėjęs. Paklausęs šeimininkę išgirsta, jog tai jos duktė, suaugusi merga, mėgstanti jo lovoje gulėti, o iš viso jis jai patinkąs. Čia mano tėvas, neįsileisdamas į kalbas, įsako tuojau pakeisti patalynę švaria ir kambarį išvėdinti; pasėka — moterų įsižeidimas, isterija ir t. t., o kitą dieną keistas studentas pats išsikelia kitan butan. Tik vis dėlto, kad ir ne rusę, bet Maskvoje, ne kur kitur, jis rado sau žmoną, parsivežė ją į žemaičių šalį ir daugiau kaip 40 metų gražiai su ja gyveno.

Fakultetinius savo draugus tėvas gražiai minėjo, bet jų, rodos, vėliau nė nesutikdavo. Bene geriausiuoju jo draugu: Valerijonas Anerikas (1853—1880 m.), su kuriuo drauge ir gimnaziją buvo išėję, ir Vytautas Tumas (rašėsi Thumas, 1855——1880 m.), mirė dar universiteto nebaigusiu.

11 pav. Andrius Rodzevičius, geležinkelio valdybos tarnautojas Maskvoje (nutraukta apie 1900 m.).

Motinos giminė. Mūsų motinos tėvas Zenonas, Martyno sūnus, Rodzevičius, gimė Naugardėlyje, vadinasi, Lietuvos gudų krašte, Adomo Mickevičiaus gimtinėje, apie 1810 m., labai gausingoje bajorų šeimynoje; jų buvo 12 brolių (bene 3 gydytojai, 1 inžinierius) ir tryliktoji sesuo (Roksoliana Suzinienė). Mano senolis baigė Balstogės gimnaziją (apie 1830 m.), kurį laiką Petrapilyj ir Kaune tarnaves heraldijoje, Kaune dvejus namus įsigijęs, turėdamas per 40 metų vedė dukart už save jaunesnę Rožę Kordzikauskytę, vertėsi Panevėžio apylinkės dvarų nuomojimu (Vadaktų, Mandeikių, Rozalimo, Viržėnų), apie 1870 m. išsikėlė Maskvon, kur du jo sūnu, Andrius

Lietuvos TSR VALSTYBINĖ BIBLIOTEKA
418842
3197

ir Marijonas, tarnaudamu prie geležinkelio (Andrius Maskvos — Kursko geležinkelių valdyboje, Marijonas mašinistu), užlaikė tėvus ligi pat jų mirties (jo 1885, o jos 1897 m.). Senolė gimė Kordzikauskių Rodų dvare (Panevėžio pav.). Per savo motiną Stanevičiūtę - Kordzikauskienę, šios motiną Kimbaraitę - Stanevičienę ir anos motiną Kimbarienę ji jungė save su Tado Kosciuškos gimine, tariant, su katra jo seserim, bet, deja, mano motina, kuri apie tai mums vaikams pasakojo ir tuo lyg vertė mus svajoti, kad ir mes, „kaip mūsų prosenolis", stosime kovon už tėvynę, pati gerai neatsiminė šios giminystės grandinės ir vienintelį daiktą terodė, vaikus, berods, ganėtinai įtikinantį, — „Kosciuškos kaldrą" (antklodę). Mat, Kosciuškos lovos platus uždangalas buvęs tarp jo seserų atminimui padalintas keliomis antklodėmis; šią antklodę mes, barbariukai, ilgainiui benaudodami škurliais pavertėme, o paskui nė ženklo jos nebeliko. Kur kas realesnė yra motinos giminystė, taip pat per savo motiną, su Stanevičiais (mano jau minėtais buvusio 1863 m. sukilimo dalyvio vienvardžio, Petrapilyje gyvenusio Jono Stanevičiaus sūnumis ir kitais), Liandsbergiais („Blindos" autorium Žemkalniu), Bytautais, Jasenskiais (mūsų rašytojo Prano Mašioto žmona Marija, Vilniaus lietuvėdžiu jos broliu pralotu Jasenskiu) ir kitais Panevėžio krašto dvarininkais. Šiaip Rodzevičiai yra kilę iš totorių ir ligi XVIII a. pabaigos tebebuvo mahometonai; taip bent tikrina minėtasis Dziadulevičius.

12 pav. Mašinistas Marijonas Rodzevičius (nutraukta apie 1900 m.).

Mano motina, jaunesnė už savo brolius, gimė 1858.III. 10 (22) Vadaktuose. Kaip ir tėvas, ji pasakojo mums apie 63

metus, kuriuos prisiminė kaip penkerių metų mergaitė. Pavyzdžiui, kaip kartą dvaran įsiveržę kazokai ją ne tik išgązdino, bet ir nuskriaudė, visoms jos lėlėms galvas nukapoję. Mergaitei dėl to nualpus ir paskui pavojingai susirgus, tie patys kazokai kasdien atveždavo jai gydytoją ir visaip kaip gailėjosi savo išsišokimo. Mano brolis Vaclovas, Smutkeliu pasirašęs, iš motinos pasakojimo parašė „Lėlių" vaizdelį, kurį aš 1911 m. išspausdinau Vilniaus „Visuomenėje".

Devynerių metų mergaitė drauge su tėvais atsidūrė Maskvoje. Čia tėvų ir vyresniojo savo brolio Andriaus buvo ne tik auklėjama, bet tiesiog lepinama. Brolis Marijonas ilgainiui nuo šeimynos pasitraukė, susirišdamas su ruse tarnaite, bet Andrius, kad ir anksti gavęs tėvus užlaikyti ir todėl teišėjęs Mintaujoje pansijono mokslą, nežuvo maskoliškoje činauninkų visuomenėje, išgyvenęs daugiau kaip 65 metus Maskvoje ir peržengęs 80 metų amžių, nė kiek nebuvo surusėjęs (mirė 1933 m.). Rodzevičių šeimyna Maskvoje, dar iš Kordzikauskių (senolės sūnėnas Juozapas Kordzikauskis, 1860—1919 m., istorikas, Didžiojo karo metu atsidūręs Vilniuje, vengė prisipažinti esąs mano giminaitis, žinodamas mane esant aiškų lietuvį) prisiėmusi lenkiško patrijotizmo, jį dar sustiprino, ypačiai palaikydama gyvus santykius su kasmet suvažiuojančiais iš Lenkijos ir ypačiai Lietuvos bei Gudijos lenkų studentais. Ne kitokia, žinoma, augo vadaktiškė Elžunia (mano motina), iš pradžių ėjusi vienuolių prancūzių pansijoną, o paskui valstybinę rusų mergaičių gimnaziją, kurią išėjusi baigė dar neseniai įsteigtus pedagogijos kursus ir išėjo muzikos mokslus pas konservatorijos prof. Ivanskį. Iš savo motinos ir senolės paveldėjusi muzikos gabumus (dar motinos senolės Kordzikauskienės Mikalojaus I-jo laikų „A. Tischner à St. Petersburg" firmos fortepijonas ligi šiol tebestovi pas mano motiną), ji kelerius metus vedė savą bendro parengimo mokyklą su muzikos pamokomis.

13 pav. Ventos vingis ties Viekšniais.

Senovišku būdu nuo pat savo gimimo pažadėta savo tėvų numatytam jaunuoliui (Jonui Vaitkevičiui), ji betgi 14 metų amžiuje nuo jo atsisakė; tuomet jis vedė jos pusseserę. Tuo laiku ji padarė ir kitą savarankišką žygį — vogčiomis nuo motinos ėmė rūkyti, kuri taip pat rūkė, ir įgytojo papročio laikėsi visą savo amžių, seniau tuo stebindama ir piktindama kaimynes, bet ilgainiui visus pripratinusi matyti ją rūkančią. Besilankant jos tėvų namuose daugeliui studentų, ji susižiedavo su mediku Motiejum Puišiu, lietuviu, bet juo neaiškiai besidedančiu, Puišycu ir net Puiševskiu ėmusiu vadintis. Bene 1878 m. nelauktai jam mirus (rodos, plaučių uždegimu), po kiek laiko ji susižiedavo su mano tėvu, taip pat studentu. Savo rimtumu jis patiko visai Rodzevičių šeimynai, bet kai kurie jų giminės ilgai į ji skersavo; Kordzikauskis ilgai dar, mano motinai seniai jau esant ištekėjusiai, vis „nebeprisiminė" žemaitiškos (meškiškos?) mano tėvo pavardės ir pravardžiavo mano motiną „Zviežiškiene" (lenk. zwierz — žvėris, gyvulys). Mano tėvai, žinoma, dėl to labai užsigaudavo, bet ar tik negausime čia pripažinti, jog šiuo atveju giminėms iš Panevėžio krašto tikrai bus pasireiškęs bajoriškos-lenkiškos savisaugos jausmas, lyg nujautimas vieno būsimųjų „šeimyninių" lenkystės „nuostolių": motinai už žemaičio ištekėjus ir apsigyvenus Žemaičiuose, radosi ne grynai lenkiška, bet žemaitiškai lenkiška šeimyna, kurios žemaitiškas svoris vis didėjo ir pagaliau taip ją sulietuvino, jog ir motina vos begalėjo paskui atsiminti savo jaunystės lenkišką nusistatymą. Teprisimindavo važiavusi į žemaičius, žadėdama slaptai juos mokyti lenkiškai, bet netekę to darbo nė pradėti, nesiradus tam jokios dirvos.

Tėvai apsigyvena Viekšniuose. 1880 m. rudenį baigęs universitetą ir važiuodamas pas tėvus po kvotimų kiek pasiilsėti ir pasidairyti, kur kaip gydytojas įsitaisytų, pakeliui tėvas buvo sustojęs Šiauliuose ir, čia apsilankęs pas pažįstamą vyresnįjį gydytoją Leopoldą Bartoševičių, dėl daugybės ligonių šiojo buvo paprašytas jam padėti. Mat, be šiauliškių, daktaras Bartoševičius turėjo dar aprūpinti viekšniškius, kurių mirė gydytojai, iš pradžių ilgus metus gydęs Milvydas, paskui jį pakeitęs Šukevičius. Tėvas nuvyko į Viekšnius, kur tikrai dėl siautusios epidemijos rado daug darbo ir taip žmonėms įtiko, jog jų, ypačiai kanauninko Zaleskio, prašomas liko, nevažiavo net pas tėvus, ir čia išgyveno 42 metus; tik Didžiojo karo metu, 1915 m. pava-

sarį vokiečiams besiartinant, pažįstamų (Zubovų) išvežtas, apsirgęs, iš Viekšnių, grįžo iš Rusijos 1918 m. vasarą. Patyręs sužadėtinę Maskvoje nesveikuojant, 1881 m. nuvažiavęs Maskvon vedė ir parsivežė žmoną į Viekšnius. Viekšniuose visi mes trys broliai gimėme, čia ne tik užaugome, bet ir įaugome, pamilome jų plačią apylinkę, lankomės čia kiek galėdami.

II. Viekšnių krašto praeitis.

Krašto senovė. Viekšniai (tarm. Vėikšnė, daugisk.) yra pakuršės miestelis, 15 kilometrų į pietryčius nuo Mažeikių, dešiniajame Ventos krante, bet parakvija ir valsčius, seniau didesni, negu dabar, tęsiasi abiem plačiom pakrantėm. Visas tas kraštas senovėje, XII-XIV a., bent kairioji pusė, priklausė plačiai Ceklio žemei ir, giriomis padengtas, retai tebuvo gyvenamas, o dar rečiau dešinioji pusė trikampyje tarp Ventos ir Vadaksties, kuris neaišku kuo buvo vardu ir kur reti gyventojai ne tik su giria, bet ir su pelkėmis gavo kovoti, kurių liko dar gana platūs Kamanai. Toje gadynėje čia tarp Žagarės ir Papilės — rytuose, Papilės ir Nevarėnų — pietuose, Nevarėnų, Grūstės (dab. bene Sedos valsč.), Viešetės (bene Dauboriai Tirkšlių valsč.) ir Griežės — vakaruose, Griežės ir Žagarės — šiaurėje (dabartinės Latvijos siena) neminima jokių gyvenamų vietų; berods, kryžiuočių puolimai nė neleido čia pastoviai įsikurti. O tai kraštas nemažiau kaip 50×30=1500 kvadratinių kilometrų. Dar XVI a. pradžioje Žagarė ir Papilė minimi Žemaičiams priklausanti. Žalgirio kautynėms nulėmus kovą tarp Lietuvos ir kryžiuočių, XV—XVI a. ir platusis paventis drauge su visa pakurše galutinai sueina su Lietuva. Tuo laiku prasideda ir stiprėja krašto kolonizacija.

14 pav. Venta nuo Raudonskardžio ties Viekšniais.

Iš kur ėjo nauji gyventojai, geriausiai rodo įdomus paventčio XVI—XVIII a. paskirstymas (didžiaisiais) valsčiais arba apskritimis (pavietais). Tarp Šiaulių valsčiaus (nuo Radviliškio ligi Žagarės), kuris ligi pat XVIII a. pabaigos plačiai priklausė sosto (didžiojo Lietuvos kunigaikščio ir Lenkų kara-

liaus) ekonomijai, ir kiek mažesnio Telšių valsč., taip pat su dideliais karališkais dvarais, berods, didžiūnams tekusiais, nuo pietų į šiaurę ligi pat Kuršo sienos tęsėsi keturi ilgi, bet siauri valsčiai - pavietai: 1) Beržėnų (nuo dabartinio Šaukėnų valsčiaus Beržėnų — Šaukėnų — Kurtuvėnų per Kuršėnus — Šakyną — Kruopius), 2) Didžiųjų Dirvėnų (Upyna — dabartiniai Raudėnų valsč. Dirvonėnai — Papilė — Akmenė — dabartiniai Klykoliai), 3) Mažųjų Dirvėnų (Luokė — bene Šiaudinė — per Kamanų pelkes — ligi Laižuvos) ir 4) Biržinėnų (dabartinio Luokės valsč. Biržuvėnai — Tryškiai — Viekšniai — Mažeikiai — Leckava); Tirkšliai, Griežė, Pikeliai ir kiti priklausė prie Telšių valsč. Valsčių „sostinės" nebuvo miesteliai, tik dvarai, be to, ne valsčiaus viduje, tik jo pietų krašte; iš ten, vadinasi, nuo Luokės — Biržuvėnų, ėjo į mus kolonizacija. Pavenčio gyventojų retumą matome, pavyzdžiui, iš 1528 m. Žemaičių bajorų sąrašo, kur Karšuvos valsč. randame 102 vardu, Kražių net 167, tuo tarpu kai Didž. Dirvėnų 20, Maž. Dirvėnų 6 ir Biržinėnų tik 3 (Martin Gervenovič s bratom, Mikolai Stanevič ir Šymko ze svojakom), tik Beržėnų (iš keturių pavenčio valsčių arčiausias Šiaulių kraštui) 86, kas rodo kolonizaciją čia anksčiau prasidėjus.

15 pav. Patvinusi Venta ties Viekšniais.

Tuose valsčiuose - pavietuose nebuvo didelių dvarų ir ponų, tik vis kunigaikštiškos - karališkos žemės - storastijos (seniūnijos), valdomos storastų (seniūnų, pavietai - tėvūnų): Viekšnių, Akmenės, Tryškių, Tirkšlių. Storastos, tėvūnai ir kiti krašto valdytojai ar šiaip karališkųjų dvarų nuomotojai XVI—XVII a. buvo žemaičių didžiūnai Valavičiai, Bilevičiai, Šemetos arba atvykę iš Lietuvos pietų Sapiegos, po Katkevičių paveldėję Žemaičių vakaruose didelius dvarus. XVII—XVIII a. tarp lietuvių Oginskių, Pocių, Gelgaudų ima čia rastis ateivių iš Lenkijos: Gorskių, Kaunackių (Kauneckių), Gružauskių. Bemaž visi jie turi dvarus kiek tolėliau į vakarus ir į pietus nuo plataus pavenčio, nes tiktai 1791 m. Varšuvos seimas tenutarė

išparduoti karališkus dvarus, vadinasi, ir anas storastijas. Baigiantis XVIII a. Tryškių storastija su daugeliu dvarų pateko į Mstislavlio vaivados (paskirto 1788 m.) Ksavero Chominskio rankas, bet veikiai ir išslydo. Birbiliškės (Birbiliškių) dvarininkas Pranciškus Kontrimas, 80 m. amžiaus, 1933. I. 21. laišku štai ką man apie tai yra pranešęs:

„Tučių dvaras su sodžium to pat vardo angis buvo kaipo dalis žemės latifundijų, dovenotų imperatorienės Kotrynos vaivadai Chominskiui už jo rusišką palankumą, bet ans taip praskolijo, kad tas ano žemes (nuo Laižuvas — per Kapėnus — Tryškius ėjo su Užvenčiu) eksdivizija išdalijo kreditoriams: Kapėnai (teko) kunigaikščiui Liubeckiui 6.000 dešimtinių, Tučiai gr. Tizenhauzenui, Birbiliškė grafui Putkameriui ir t. t.; iš to ploto padirbo 101 vienetą pagal daugumo įskolintų Chominskiui pinigų. Prieš amžiaus galą vaivada Chominskis nuo kreditorių taip slėpėsi, net Dargužiškių kaime (9 kilometrai nuo Viekšnių. M. B.) su 8 arklių karieta kokį laiką gyveno. Vaikų ans neturėjo; tie, kurie bėra, yra jo giminaičio vaikai ir anie iš to gavo Stočkus — Boguslavą ir dar porą smulkių vienetų iš tos pat eksdivizijos".

Šios įdomios žinios ne visur sutinka su kitų paskelbtomis. Chominskio biografai jį vaizduoja kad ir mėgėją gerai pavalgyti ir išgerti, pakilusį ir praturtėjusį betvarkant Lietuvos etmono Mykolo Oginskio dvarus, bet drauge vadina jį patriotu, pasakoja jį buvus Povilo uždarytą kalėjiman (ten užsiėmus literatūra), tik Aleksandro I laikais tegrįžus Lietuvon ir čia ėmus kelti sunkiai nukentėjusius dėl jo ilgo nebuvimo savo reikalus. O vėl, pasak kitų, Chominskis žemės gavęs ne iš Kotrynos, tik iš Povilo (aišku, dar prieš kalinamas), iš pradžių Gudijoje, bet jas pakeitęs storastijomis Žemaičiuose. Mano turimomis, toli gražu nepilnomis, žiniomis, dar 1802 m. tajnyj sovietnik Chominskis pardavė grafui Medemui dalį Tryškių storastijos kaimų su 40 ūkių. 1809 m. Chominskis miršta Vilniuje, o 1811 metais eilė jo dvarų eksdivizijos būdu pareina į kitas rankas, kaip štai: Laižuva Širinui, Klyšiai Bagdonavičiams, Daubiškiai Putkameriams, na, ir Pr. Kontrimo minėtieji dvarai, Boguslavas ir Stočkai, teko Ksavero tikram broliui Ignui, kurio jau senus anūkus (Pranciškaus sūnus) aš pažinojau kaip tų dvarų savininkus: Boguslavo Peliksą ir jau tik buvusį Stočkų

savininką Stanislovą. Mano atminimu, Stanislovas vertėsi Rygoje muzikos pamokomis.

Ksav. Chominskiui priklausė Tryškių ir Laižuvos storastijos, bet Viekšnių ir Akmenės jam nepriklausė. XIX a. pradžioje, dar prieš abudu lenkmečiu, Viekšniai priklausė buvusiai Povilo I meilužei, carienės freilinai Šarlotai Livenienei, būsimojo caro Mikalojaus I auklėtojai, 1826 m. jo pakeltai kunigaikštiene ir 1828 m. mirusiai; ji gyveno mūsų storastijos namuose, po kurių griuvėsius priešais cerkvę pats landžiojau dar vaikas būdamas (pradžioje 90-jų metų). Mūsų pažįstama senutė Marija Alseikaitė pasakojo mums, vaikams, jog ji prieš 63-čius metus šokusi šiuose namuose, kai „storasta", tikriau, anuomet karališkųjų dvarų šeimininku (podstarości - paseniūnis) buvęs Pisanka; prieš jį storastiją valdė Livenienė. Tikrais seniūnais — storastomis buvo bene trys Gorskių kartos, o prieš tai Sapiegos, kaip matyt iš Viekšnių cerkvės metraščio. Storastijos griuvėsių vietoje vėliau buvo pastatyti šventiko namai, suardyti Didž. karo metu, o dabar tai plotas tarp progimnazijos ir jos aikštės vartų.

16 pav. Maskvos univ. stud. Motiejus Puišys (sakėsi Valerijonu Puišycu, mirė 1878 m.)

Šiaip ar taip, iš tų ir kitų žinių[4]), iš pasikalbėjimų su atskirais dvarininkais, iš mano tėvo pasakojimų man aišku, jog kone visi mūsų apylinkės dvarai tik XIX a. tepateko į ran-

[4]) Kas aukščiau pasakyta, mano sudaryta iš A. Salio, J. Jokubauskio, Enr. Laumianskio, „Słownik'o Geograficzny", lenkiškų enciklopedijų ir pan. Naudojaus taip pat Viekšnių vaistininko Juozo Aleksandravičiaus ir kitų pasakojimais.

kas tų bajorų giminių, kurias čia rado mano tėvas 80-tais metais. Tai ne per seni ateiviai, daug vėlesni už daugumą sodiečių. Štai Chominskio turto išdalytojai bemaž visi kitiems dvarus perleido: Širinai Laižuvą Zabielskiams (žmonės pasakoja Zabielskį buvus Vilniaus viešbučio savininką, pasisavinusį iš mirusio pas jį Napoleono generolo pinigų dėžutę ir 1813 m. pirkusį Laižuvos žemes ligi pat Medemrodės, bet jo palikuonėlius nešvariu būdu įgytuosius turtus pralaidokavus ir gavus perleisti De-la-Croix); Bagdonavičiai Klyšius Daugirdams (Bagdonavičiūtei ištekėjus už Daugirdo), Putkameriai Daubiškius vokiečiui Friedei, šis Morams, o ir šiems ištrūko (prieš karą Bilevičiai, paskui Mikuckiai); Tizenhauzenai (Zabelienė) Tučius Kontrimams (pirko Pelikso tėvas Jurgis), šiems taip pat Putkameriai Birbiliškę (per Martynavičius, kurių viena ištekėjo už Pranciškaus Kontrimo tėvo, Skuodo pasieniūnio Mykolo), Chominskiai Stočkus Liaubergiams ir dar toliau, o su Boguslavu jie atsisveikino jau Nepriklausomoje Lietuvoje ir t.t. Kairiškius pirko Sirutavičiai. Klyšių, Būgių, Antanavo Daugirdai sakosi kilę iš atvykusio XIX a. pradžioje iš Vilniaus krašto (nuo Lydos) savo senolio; Meškelių Kondratavičiai prisimena savo bočių iš Minsko gub. atvykus. Pavirvytę apie 1840 m. pirko šio Iliničiaus dvaro pralobęs užveizda Juozapas Paulavičius (1804—1881 m.), o iš Paulavičių apie 1910 m. Nagurskiai. Didžioji Dabikinė (Akmenės storastija, kurią XVIII a. gavo vysk. Pančerinskio brolis, bet Pančerinskiai jos neišlaikė) atsirado Zasų, paskui Zubovų, o Mažoji Dabikinė gen. Merchelevičiaus, paskui kitų rankose. Medemrodė Šopingų, paskui Firkų, Roppų, pagaliau Zubovų. Sonteklių žemė bene dar Sobieskio laikais (XVII a. pabaigoje) atiteko Viekšniuose stovėjusios petihorcų raitelių vėliavos pulkininkui Gruziui, iš jo XVIII a. Pančerinskiams, toliau Tanskiams, o Tanskaitę vedęs teisėjas Radavičius XIX a. pirmoje pusėje pavertė palivarką dvaru, susižavėjęs pievos gražumu. Radavičiai turėjo taip pat žemės Kuršėnų apyl. (Milvydus, Rámuvą — Spokojnosć, Pakievį). Kildinantiems save iš Inplentų Pančerinskiams ilgainiui beliko tik Meižių paežerė, suskilusi keliais dvarais, kurių centras po 1863 m. atiteko maskoliams.

Palikime šiuo tarpu Viekšnių poniją, kaip matėme, iš dalies tik lietuviško, bet kur kas daugiau lenkiško, gudiško, ru-

siško, totoriško (Merchelevičiaus[5]), vokiško kraujo, dėl to, tur būt, ne stipriausiai tesuaugusią su šia apylinke. Tik ir sodos, seniai jau bemaž visos nebe sodomis, nebent iš vardo, pavirtusios, kad ir ilgesnę turi vietos tradiciją, bet vis dėlto trumpesnę, negu daugelyje kitų apylinkių Žemaičiuose.

Bažnytinė krašto praeitis. Prieš XV a. šioji apylinkė retai tebuvo gyvenama. Sprendžiant iš archeologijos duomenų[6]), akmens ir bronzos gadynių liekanų čia kaip ir nėra (į šiaurę nuo Papilės — Telšių), o ir vėliau bene anksčiau įsigyventa (ypačiai kairiajame) paventyje žemiau Viekšnių, o jau XV—XVI a. ir aukštesniajame paventyje, ypačiai plintant nuo pietų (Luokės — Biržuvėnų) ir nuo vakarų (Sedos — Židikų). Sprendžiant iš istorijos žinių, šių apylinkių senovės lietuvių religinis kultas vyriausiai buvo jungiamas su Šatrijos kalnu (Viekšniams nuo jo bene 40 kilometrų tolumo), gal taip pat su Gardais (vėlesniąja Kalvarija), bet dešinysis paventis bene su Elkiškiais (dabart. Akmenės valsč.) ar kuriomis kuršių bei latvių alkvietėmis. Aišku, jog pakuršės žmonės buvo vėliau pakrikštyti ir ilgiau nenutraukė ryšių su senąja tikyba, negu pietų žemaičiai; o Birutos kalnas šiaurės

17 pav. Maskvos univ. medicinos stud. Valerijonas Anerikas (mirė 1880 m.).

[5]) Viekšnių bažnyčios mirimo knygos rodo betgi, pavyzdžiui, 1823 m. Mažeikių sodoje pasimirusį Stanislovą Merchelevičių, kitur Merkelį paverčia Merchelių, tad ir Merchelevičius galėjo iš Merkelių išristi. Kaukaze pasireiškęs gen. Aleksandras Merchelevičius (1816—1894 m.) palaidotas Akmenės kapuose.

[6]) Žiūr. P. Tarasenkos Archeologinis Lietuvos žemėlapis. 1928 m.

vakarų žemaičius, Šatrija šiaurės rytų žemaičius ilgiausiai veikė savo senomis tradicijomis.

Vytautas į šiaurę nuo Luokės bažnyčių nestatydino, o Luokėje dėl artimos Šatrijos 1417 m. pats mokęs žmones krikščionių mokslo, pastatydino bažnyčią ir apgyvendino vyskupą. Po to žemaičiai dar ilgai tebebruzdėjo, ypačiai apie Raseinius, Rietavą ir Varnius; šiaurės ir šiaurės rytų Žemaičiuose žymesnių vietovių tuo metu nieks dar nemini, betgi sako, jog sukilę prieš ponus žemaičiai ir Kuršo žmones kurstę, vadinasi, ir pakuršėje buvo neramu. Tik pusėje XV a. (1445 m.) statoma bažnyčia Šiauliuose (1617 m. pakeista mūrine, pasak Valančiaus — gražiausia Žemaičiuos bažnyčia), apie 1417 m. Alsėdžiuose (vadinasi, netoli Gardų, vėlesniosios Kalvarijos), 1493 m. Papilėje. 1523 m. pažymima Šiaulių valsč. dar daug nekrikščionių, tad ką bekalbėti apie paventį! 1538 (1508?) m. bažnyčia Sedoje, bet 1567—1574 m. visuose Žemaičiuose belikus, kaip žinome, tik 7 kunigams, nebėra jų nei Sedoje, nei Luokėje, nei, greičiausiai, taip pat Papilėje ir Alsėdžiuose; nebent Šiauliuose bus likęs. Žemaičių vakaruose (nuo Palangos — Darbėnų — Laukžemio ligi Notėnų — Platelių — Plungės — Kulių — Rietavo — Veiviržėnų) atvirai grįžus prie senovės tikybos (ugnis užkurta Palangoje, Salantuose, gal Kalnalyje), ką aiškiai pažymi mūsų istorija, ne kitaip turėjo virsti ir rytų žemaičių pakuršėje, rečiau gyvenamoje ir taip pat kunigų apleistoje.

18 pav. Maskvos univ. medicinos stud. Vyt. Tumas (1874.X.2/14. nuotrauka; mirė 1880 m.).

Alsėdžiuose apsigyvenęs vysk. Merk. Giedraitis ima žmones grąžinti krikščionystėn. Jo pašauktieji jėzavitai 1583 m. ir vėliau (1603 m.) krikštija žemaičius, darbuodamiesi pakuršėje. Dar 1614 m. tebekovoja čia su nekrikščionyste. Dešiniajame paventyje darė įtakos ir Kuršo liuteriai (kalvinai tebuvo įsigavę tolimoje pietų rytų pusėje — Kurtuvėnuose ir Kuršėnuose, vėliau ir šiaurėje nuo Viekšnių — 1622 m. jie pastatė bažnyčią Leckavoje), ir jiems priešintis 1596 m. Akmenėje įkurta katalikų bažnyčia. 1587 m. paskirsčius vyskupiją 3 džiakonijomis (Virbalio — užnemunei, Viduklės — pietų žemaičiams ir Luokės — šiauriškiams, gal tik mūsų vaizduojamai šiaurės rytų apylinkei, vyskupui iš Alsėdžių šiaurės vakarus prižiūrint), ir mūsų krašte prasideda plati bažnyčių statyba. Be minėtos Akmenės, jos statomos dar 1602 m. Telšiuose ir Nevarėnuose, 1611 m. Tryškiuose, 1612 m. Telšiuose... 1636 metais Biržinėnų tėvūnas Jonas Alfonsas Liackis[7]), kuriam pri-

19 pav. Tučių dvarininkas (Viekšnių ap.) Pel. Kontrimas, miręs 1863 m. Šiaulių kalėjime.

[7]) Maskvos kariuomenės vaivada Jonas Liackis 1534 m. pabėgo Lietuvon ir čia gavo (rytuose) žemės. Jo anūkas Teodoras pasižymėjo Kirchholmo (Salaspilio) kautynėse, seimo už tai apdovanotas 10.000 florenų. Teodoro sūnus buvo Jonas Alfonsas, 1611 m. karaliaus dvariškis, 1617 m. Daugpilio seniūnas, 1618 m. Vilniaus pakamorė, 1630 m. Minsko kaštelionas, 1634 m. Žemaičių seniūnas, be to, Žaslių ir Rodūnės seniūnas, Biržinėnų tėvūnas. Labai dievotas, žmoną evangelikę grąžino katalikystei, pastatydino kelias bažnyčias (Viekšniuose ir kitur). Mirė 1646. XI. 3. Jo sūnūs: Beržėnų tėvūnas Teodoras Aleksandras, 1653 m. Lietuvos pastalis, 1654—1683 m. Lietuvos dvaro maršalka; Žaslių seniūnas Samuelis Jonas, 1653 m. Beržėnų tėvūnas (po brolio), ir Rodūnės seniūnas Petras Kazimieras, 1652 m. Trakų pakamorė.

klausė Viekšnių dvaras, su žmona Jone Talvaišaite Liackiene, pastatydino bažnyčią Viekšniuose, ant dabartinio Ventos kranto, o vyskupas įsakė klebonui laikyti mokytoją vaikams ir vienuolį pamokslams. Beje, 1643 m. vyskupas iškeikė Viekšnių kleboną Jurgį Polovinskį už bažnyčios turto eikvojimą. Apie 1636 m. įkurtos koplyčios Židikuose, Pikeliuose; 1661 m. Laižuvos bažnyčia, 1776 m. Pievėnų koplyčia, 1785 m. Leckavos koplyčia, 1789 m. Viekšnių (Mitkevičiaus statyta) ir Akmenės koplyčios, 1803 m. Vegerių koplyčia. 1637 m. atidavęs domininkonams (nežinia kada pastatytą, bet prieš 1622 m.) Gardų bažnyčią, vysk. Tiškevičius įkūrė ten garsiąją Kalvariją, liepdamas dar, sako Valančius, kuriuo aš čia plačiai naudojuos, „vienam kunegui parašyti maldas ir giesmes, katras lig pat šiolei tebegied žmonės Kalvorijes kalnus vaikštiodamis". Kalvarijai vis plačiau garsėjant ir žmonėms vis daugiau ten į atlaidus sueinant (yra žinoma, jog jau 1660 m. Kalvarijos atlaiduose buvo daug maldininkų), 1742 m. vyskupas tat sutvarko, įsakydamas Akmenės, Papilės, Šaukėnų, Žagarės ir kai kurių kitų, tur būt ir Viekšnių, klebonams kasmet ten eiti su savo parakvijomis (1752 m. kitoms parakvijoms įsakyta eiti Šiluvon). Žmonių pamaldumas buvo keliamas taip pat popiežiaus skelbiamais jubiliejais; bene pirmas pas mus labiau pasireiškęs buvo 1627 m., paskui 1632, 1650, 1665, 1670, 1774 (nuo kurio, pasak Valančiaus, jo metu, XIX a. 40-aisiais metais, seniai skaitę savo amžių), 1826 m. (statė jubiliejinius kryžius ir stulpus) ir t.t. 1636 (1634?) m. tik pasireiškę Viekšniai, 1752 m. pakelti pavenčio džiakonija, 1792 m. drauge su Tryškiais ir Akmene gauna iš karaliaus magdeburgijos teises. Pirmąją (medinę) bažnyčią teko pakeisti antrąja (mūrine, kur dabar vadin. Senasis šventorius, o greta jo kapai, vėliau klebonijos sodnas), kai Venta, tekėjusi paliai Čekų kalną, prasiveržė pro pat bažnyčią (kame Vandens gatvė siekiasi su Venta; dabar toje vietoje keli kryžiai, nes čia ir buvo pirmieji kapai). Kai kas tvirtina pirmąją bažnyčią buvus pakeistą antrąja gale Akmenės gatvės, taip pat prie Ventos, o aną prie Senojo šventoriaus, buvus jau trečią. Šiaip ar taip, dabartinė bažnyčia, parakvijos pastatytoji 1853—1854 m. ir vysk. Valančiaus pašventintoji 1855 m., bus jau trečia ar ketvirta. Didž. karo metu

ji, vargšė, labai nukentėjo (1915.VI.14 vokiečių šoviniui ją uždegus, liko tik mūrai) ir ligi šioliai nevisai teatsigavo[8]).

Ligi baudžiavų panaikinimo bažnyčia turėjo 23 valakus žemės (1841 m. 43 savus žmones, o visų parakvijonų, „ejnantiu ir nejnantiu pri kunega", 8.451, mažiau tik už Skuodo 16.810, Joniškės 12.264, Šiaulių 11.365 ir Ariogalos 9.559); vysk. Valančiaus, iš kurio visa tai kartoju, buvo pripažinta „klebonije ir parakvije didei giera". Palyginkim čia dar Akmenę su 48 valakais: „klebonije gera, žemė negudri, parakvije vidutinė"; Leckavą — „kunegą dvars maitęn"; Laižuvą su 71 valaku — „klebonije ta skaitos tarp geriausių, todėl visumet pralotai ję valdo"; Nevarėnus — „kunegą dvars maitęn"; Papilę — „klebonije neturtinga, vienok pakantaj tur klebons duonas"; Pievėnus — „geradėjai pen kunegą"; Pikelių — „klebonije gera, parakvije nešykšta"; Sedą — „parakvije dosni, gera, bet žemės maž" — 17 valakų; Tryškius su 91 valaku—„skaitosi tarp geriausių, žemę tur vaisingą"; Tirkšlius — „parakvije sušelp kleboną".

20 pav. Virvyčios krantas Viekšnių apyl. Čia pat ji įteka Venton.

Susidaręs po baudžiavų panaikinimo Viekšnių valsčius buvo vienas plačiausių Kauno gub., šiaurėje siekęs net Vadakstį, bet XX a. iš jo išsiskyrė Mažeikių ir Laižuvos valsčiu. Beje, pasakoja viekšniškius buvus daugiausia mažo ūgio, negražius, tikrus „gudus", bet carienės freilinai Livenienei, valdžiusiai Viekšnių storastiją, dėl to nusiskundus

8) 1921 m. ją atstatydino klebonas Izidorius Valys - Gudavičius, Teklės Gružauskaitės Sonteklių miško medžiaga.

Kaune apsilankiusiam carui Mikalojui I, šį ciniškai pastačius Viekšnių sodose keliasdešimt gvardijos kareivių „viekšniškių veislei pakelti". Vėliau iš Viekšnių dėl ūgio dažnai ir į gvardiją ėmę.

Švedai, marai ir sukilimai. Ilgai giriomis padengtas ir pamažu žmonių teįgyvenamas kraštas mažai tebuvo liečiamas istorijos įvykių. Piliakalnių Viekšnių apylinkėje tik Gyvoliuose terandame, daugiau Tirkšlių par., Leckavos apyl., Papilėje (kapų kalnas su Daukanto kapu[9]). Tėvas man pasakojo, jog jam į Viekšnius tik atvykus žmonės aiškinę senuosius kapus, už 1½-2 kilometrų nuo Viekšnių Žibikų miške (kairėje Ventos pusėje, pakeliui į Tirkšlius), buvus kryžiuočių (ar švedų); žemaičiai neleidę jiems persikelti per Ventą ir kautynėse įveikę. Kiek bus palietę šį kraštą Valančiaus sužymėti žemaičiams bado ir marų metai (1427, 1440, 1473, 1505, 1588—1589, 1625—1629, 1653), sunku pasakyti. Taip pat nežinome, ar bus jį pasiekęs 1625——1626 m. pirmųjų švedų siautimas Žemaičiuose (Valančius: „Neprietelius, užėjęs visą žemaitių žemę, degino bažnyčias, šventus apvalkalus ir brangius indus bažnyčių grobstė ir lupo, daug kunigų ir šiaipjau žmonių išmušė ir išnovijo"). Vėlesnieji įvykiai, šiaip ar taip, ir jam atsiliepia. Antrųjų švedų metu, 1656 m. Papilėje jie nužudė kamendorių Kristupą Jančevskį, 1659 m. kankino žmones Viekšniuose. 1660 m. susirinkus daugybei žmonių Kalvarijos atlaiduose, iš ten maras paplito po Žemaičius, neapleidęs jų nė 1661 m.; greičiausiai bus jis ir paventį žudęs. Tretieji švedai buvo šiam kraštui dar sunkesni. 1705 m. nuo Žagarės atvykę jie sudegino Akmenę, 1709 m. apiplėšė Radviliškį ir kitką.

1710 metais paplito baisusis maras, apie kurį ir šio krašto žmonės tebesipasakoja iš savo senolių atsiminimų. Kaip ir kitur Lietuvoje (Radviliškyje visi išmirę, Salantuose vos keli žmonės belikę, Varniuose daugybė žmonių išmirus ir t. t.), ir čia pasakoja dviejose gretimose parapijose belikus po vieną žmogų, vyriškį (Viekšnių par. Butkų, nuo to čia daug esą Butkų!) ir moteriškę, kuriuodu susituokusiu ir buvusiu visų vėlesnių kartų protėviu. Kaip kitur, taip ir čia, tur būt, apleisti laukai apaugę naujais miškais. Šiuos laikus Viekšnių valsč. rodą Gudai, Gyvolių soda ir dvarai (bene dar Šudlenkė dabartiniame

9) Palyg. St. Ličkūno Mažeikių apskrities piliakalniai („Gimtasai Kraštas" 1934 m. Nr. 1).

Mažeikių valsč.); taip mūsų žmonės vadinę tuomet apgyvendintus slavus, su kuriais susikalbėti negalėję ir šiaip juos niekinę. Galimas daiktas, kad vietinės daugelio viekšniškių tradicijos bus nesenesnės kaip 200 metų, kai jų protėviai — žemaičiai, net ir nežemaičiai — pav., Balvočiai (palyg. dar Rušinai = Rusinai, Gudų sodos Igariai ir kiti), po maro metų čia buvo apgyvendinti. 1741—1742 ir 1780 m. mūsų istorikų atžymėtasis badas, tur būt, buvo bendras ir Viekšnių kraštui, taip pat, kaip ramiais, laimingais laikytieji 1765—1780 m.

1692 ir 1769 m. Šiaulių ekonomijos žmonių sukilimai[10]), be abejo, ir viekšniškiams buvo žinomi, bet šie į juos neatsiliepė: nors jie taip pat buvo karališki, bet sakosi ėję nesunkias baudžiavas. Privatinių dvarų dar nedaug čia tebuvo, bet ir vėliau, jų priaugus, tik apie Pančerinskių baudžiavą žmonės pikčiau, tačiau, kaip rodos, klaidingai pasakoja. Nežinia, ar buvo kas iš jų prisidėjęs ir prie 1794 m. sukilimo, pavyzdžiui, dalyvaudamas Ant. Vaitkevičiaus vedamųjų Telšių aps. sukilėlių žygyje prieš Liepoją; maištus prieš ponus kėlė Raseinių aps. baudžiauninkai, ne karališkieji viekšniškiai. 1812 m. žemaičiai nenukentėjo, jokių karinių žygių viekšniškiai nepakėlė. Taip pat 1831 m. jų nebus palietusios nei Šiaulių, nei paprūsės kautynės (su telšiškių daina „Dabar lenkai neprapuolė, kol žemaičiai gyvi"); vargiai taip pat telšiškių baudžiauninkų sukilimai prieš ponus bus radę čia, be kalbų, kokio

21 pav. Viekšnių Zaventės sodos ūkininkas Vincentas Juodeikis su žmona Ona.

[10]) A. Janulaičio Valstiečių sukilimas XVIII amžiuje Lietuvoje. 1910 m.

atbalsio. Atvykusi Gelgaudo lenkų kariuomenė tepasiekė Kuršėnus. Kas kita 1863 m., kai paventis atsidūrė kovos ugnyje.

Pirmas sukilėlių susirėmimas su maskoliais įvyko čia didžiąją savaitę — kovo 27 (balandžio 8) d. Kuršėnų valsč. prie Žygaičių sodos. Po dviejų dienų, kovo 29 (balandžio 10) d. Tryškių miestelyje ir apylinkėje pasirodė sukilėlių būrys. Kovo 30 (bal. 9) d., Velykų pirmą dieną, Papilėje sukilėliai griovė maskolių tvarką ir skelbė žmonėms lenkų valdžią atiduosiant jiems jų dirbamąją žemę. Kovo 31 (bal. 10) d. Papilės klebonas Ign. Vaišvila Jono Stanevičiaus (Pisarskiu pasivadinusio) įsakymu paskelbė bažnyčioje sukilėlių (lenkų valdžios) manifestą. Balandžio 2 (14) d. Papilės valsč. Biliūniškių miške to pat Stanevičiaus susirėmimas su maskoliais. Bal. 12 (24) d. sukilėliai pasirodė Viekšnių apyl. Kontrimų Birbiliškėje ir Tučiuose, Stankūno Skleipiuose, Paulavičiaus Pavirvytėje, asesoriaus Bagdzevičiaus Gyvoliuose. Bal. 13(25) d. Viekšnių bažnyčioje sukilėlių priesaika; vaistininkas Teodoras Geldneris (Goeldner) gavo juos pavaišinti, o tą pačią dieną Viekšnių gydytojas Bonaventūras Andriejauskis buvo šaukiamas prie sukilėlių sužeisto Vanago netoli Laižuvos. Viekšniuose sukilėliai suėmė (vėliau paleido) tūkstantininką (tysiatskį) Račinskį, lankėsi tos pat parakvijos Ant. Pančerinskio Meižiuose, nakvojo Antanavo miške ir bal. 14 (26) d. ištraukė į Laižuvos ir Akmenės miškus; įvyko susirėmimas Pakamanio (maskoliai) — Latvelių (sukilėliai) sodoje, kur

22 pav. Meižių dvarininkas Antanas Pančerinskis (Viekšnių apyl.), nukentėjęs dėl 1863 m. sukilimo.

žuvo kun. Šidlauskis (iš Mohilevo metropolijos), ten pat palaidotas Vaičekauskio žemėje. Bal. 14 (26) d. bene kiti sukilėliai aplankė Viekšnių par. Būgių Rainoldą Daugirdą, Ašvėnų Valerijoną Pančerinskį ir nuėjo į Purvių mišką, o Viekšnių bažnyčioje klebonas Rupertas Bortkevičius gavo perskaityti manifestą. Bal. 15 (27) d. Akmenėje sukilėliai paskaitė manifestą, prisaikdino vietos sukilėlius ir ištraukė dainuodami lenkiškai ir žemaitiškai, maskolių tvirtinimu, „vozmutitelnyj gimn", tur būt „Neprapuls mūsų tėvynė, pakol mes gyvensma"). Bal. 21 (geg. 3) d. Akmenės bažnyčioje klebonas Kalistas Kasakauskis Stanevičiaus įsakymu skaitė manifestą, ir tą pat dieną Sedoje apsilankė sukilėliai; Kalvarijos bažnyčioje paskaitytas manifestas. Gegužės 1 (13) d. Papilės miškuose susirėmimas, geguž. 9(21) d. toks pats, net didesnis, susirėmimas prie Tryškių. Geg. 12 (24) d. susirėmimas Žemalės miške, netoli Grosų dvaro (čia vadovavo Aleksandraičiu prasiminęs Artūras Grosas), ir Žalgirio miške, apie Sedą. Apie tą laiką Biliūniškių miške (Papilės valsč.) Stanevičius pakorė Kuršėnų penkšimtininką (piatisotskį) Daubarą, kurio sūnūs dar mano atminimu (vienas jųjų dirbo Klyšiuose) buvo caro valdžios aprūpinami. Birželio 10 (22) d. Papilės valsč. prie Draginių sodos (Akmenės-Dabikinės miške) Dluskio-Jablonovskio kaujynės su maskoliais. Birž. 14 (26) d. Varniuose žuvo Bagdonavičiaus būrys. Birž. 27 (liepos 9) d. Stanevičius pakorė Tryškių seniūną Antaną Kozirskį ir kitus. Liepos 13 (25) d. susirėmimas Akmenės valsč. prie Rekečių. Rugpiūčio 2 (14) maskoliai puolė iš Viekšnių Chominskio Stočkus, vijosi su-

23 pav. Marškonės Myk. Tanskis (Viekšnių apyl.), 1863 m. sukilimo dalyvis.

kilėlius į Tirkšlius ir apie Plėnakių sodą juos išsklaidė. Rugp. 10 (22) susirėmimas tarp Viekšnių ir Tryškių, Kapėnų miške. Rugp. 30 (rugsėjo 11) Bičio susirėmimas su maskoliais Kuršėnų valsč. Lapkričio 1 (13) d. Akmenės valsč. prie Juodeikių sukilėliai buvo išsklaidyti[11]).

Tryškių miške žuvo Viekšnių — Tryškių apylinkių jaunuolių, tarp jų Klyšių Jonas Daugirdas, Maskvos, paskui Petrapilio univ. studentas. Papilės kautynės dar plačiau pagarsėjo, ypačiai Valančiaus „Palangos Juzės" paskelbtoje dainoje „Paklausykit visi manęs, ir didi ir maži, aš jums dailiai padainiuosiu šią pasaką gražią". Tučių dvarininkas Peliksas Kontrimas, domėjęsis lietuvių kalbos dalykais, Daukanto bičiulis, atsidūrė Šiaulių kalėjime ir ten mirė, o Tučiai buvo atiduoti maskoliui Sisojevui, ir tik Nepriklausomosios Lietuvos vyriausybė šiojo sūnus iš ten išvarė. Iš Myk. Tanskio atimta Marškonė, o jis pats ištremtas. Buvo patekęs kalėjiman ir Boguslavo dvarininkas Peliksas Chominskis, bet paskui paleistas. Nukentėjo dar Ant. Pančerinskis, kuris palaikęs santykius su sukilėliais, ir už tai iš jo atimti Meižiai, kurie teko maskoliams (dabar Homolickių). Dėl Pisankos dalyvavimo sukilime Viekšnių dvaras buvo užimtas kazokų (kai kurie tarnautojai iš tų namų slaptai išsivežė sau baldus, paveikslus, ratus), o paskui padalintas tarp burliokų, kurie neužilgo buvo čia atkelti (Ferma, arba Derevnia), ir cerkvės, kuri jiems buvo pastatyta (dvaro griuvėsiai su sodnu, tvenkinys, malūnas).

Vėliau šen ir ten, ypačiai Mažeikių pusėje, ėmė rastis ir latvių. 1850, 1867—1868 m. badas, tur būt, ir viekšniškius bus palietęs.

Šitaip atrodo Viekšnių krašto praeitis prieš mano tėvams ten apsigyvenant. Čia dar pridursiu, jog jam sostine, kaip ir ki-

11) Žinios apie 1863 m. įvykius mano paimtos iš Archivnyje materialy Muravjovskago Muzieja k 1863—1864 g., I, 1913 m., ir II, 1915 m.; Stan. Zieliński, Bitwy i potyczki 1863—1864, 1913; St. Ličkūno 1863—64 m. žemaičių sukilimas Mažeikių apylinkėje („Karo Archyvas" VI, 1935). Beje, viekšniškiai pasakoja, jog paskutinysis Viekšnių dvaro šeimininkas (storasta) Stanislovas Pisanka (jį vadina dar Pasenka) išvedęs savo žmones į Laižuvos sukilėlių būrį, birželio 13 d. pralaimėjęs pas Kamanų pelkes, maskolių atvarytas dvaran buvęs prikankintas, o birželio 14 d. apie 4 val. po piet. pas Meškelių senkapius berže pakartas; nors pakasimo vietą maskoliai arkliais užmindę, kad nė ženklo nebliktų, bet sukilėliai slaptai atkasę ir palaidoję kapeliuose. Bene bus tai įvykę balandžio 13—14 (25—26) d.?

tiems žemaičiams, XVI—XVIII a. ėjo Raseiniai, nuo antrosios XVIII a. pusės Telšiai, bet ir Šiauliai vis labiau reiškė, kol, pagaliau, XIX a. (nuo 1795 m.) virto jo pavietiniu miestu. Šiaip betgi Viekšnių kraštas santykių atžvilgiu ir toliau buvo artimas ir Telšiams (ypačiai vakarų ir pietų vakarų dalis), ir Šiauliams. Susisiekdamas su latvių žemėmis, jis labiausiai palaikė ūkio santykius su Liepoja, ypačiai nuo 1871 m., kai rugsėjo 4 (12) d. ėmė veikti Liepojos — Romnų (tuomet dar tik Liepojos — Kaišiadorių) geležinkelis. Veikiai po to (apie 1872 m.)

24 pav. Ventos užtvanka ties Sontekliais (Viekšnių apyl.) ižui einant (iš prieškarinės nuotraukos, paverstos atvirukais).

Mažeikių — Mintaujos geležinkelis palengvino Viekšnių krašto susisiekimą su Mintauja ir Ryga. Didžiojo karo metu vokiečių pastatytas geležinkelis sujungė šį kraštą (per Latviją) su Klaipėda, o nuo 1932 m. rudens ir pietinė jo dalis (Tryškiai, Nerimdaičiai, Nevarėnai) gavo geležinkeliu su Klaipėda susisiekti. Tačiau mano pasakojamam laikui tai buvo dar ateities dalykas; kai kada tekildavo kalbų apie reikalą perkirsti Žemaičius geležinkeliu (žem. gelžkeliu), bet gal niekas nesitikėjo jo iš rusų sulaukti.

III. Viekšnių apylinkė ir jos visuomenė.

Viekšnių apylinkė. Pasidairę po Viekšnių krašto praeitį, grįžkime į dabartį, bent mano išgyventą dabartį. Pasidairykime po kraštą.

Viekšnių kraštas, kaip mes jį aukščiau supratome, mano metu buvo tai šiaurės vakarų Šiaulių pav. ir šiaurės rytų Telšių pav. dalys, taigi bemaž visas dabartinis Mažeikių aps. ir dar priedai, pietų rytuose iš Šiaulių (Papilė, Tryškiai, iš dalies Kuršėnai), pietų vakaruose iš Telšių aps. (Nevarėnai, Nerimdaičiai, Eigirdžiai, Ubiškė). Bent toks maždaug buvo mano tėvo gydymo rajonas, iš Viekšnių pasiekiamas: Viekšniai — Mažeikiai — Pikeliai — Leckava — Laižuva — Akmenė — Klykoliai — Vegeriai — Elkiškiai — Kruopiai — Žarėnai (ne telšiškiai) — Ļatveliai — Dabikinė — Papilė — Lapkasiai — Kuršėnai — Micaičiai — Šiaudinė — Tryškiai — Raudėnai — Juozapavas — Kaunatavas — Ubiškė — Eigirdžiai — Gadunavas — Nerimdaičiai — Nevarėnai — Mitkaičiai — Pievėnai — Tirkšliai — Žemalė — Seda — Gaureliai — Renavas — Ylakiai — Ukrinai — Židikai — Lūšė — Venta[12]); retkarčiais ir Kuršo pažemaičiuose atsidurdavo. Visi šie vietovardžiai ir dar keliasdešimts kaimų ir dvarų mūsų tėvo dažnai mums buvo minimi ir virto savi, bet tėvų ir mūsų santykiai gyvesni buvo su artimesne apylinke — Viekšnių (ir Mažeikių) valsč., iš dalies Tryškių, Nevarėnų, Tirkšlių, Akmenės ir Papilės valsč. Čia ne tik tėvas per 40 metų skersai ir išilgai išvažinėjo ir bent dviejų kartų žmones pažino, bet ir mes, jo sūnūs, šen ir ten pasisukinėjome, su vaizdais suaugome, pamylėjome, šiokių, na, ir tokių žmonių prisižiūrėjome. Kiti vaizdai gyvi stovi mano akyse, ki-

---

[12]) Taigi tėvas kiek neprivažiuodavo Žagarės, Šakynos, Šipulių — Gruzdžių, Kužių - Amalių, Upynos, Luokės, Viešvėnų, Telšių, Alsėdžių, Kalvarijos, Barstyčių, Šačių, Aleksandrijos (tarp Ylakių ir Skuodo); gal vienoje ar kitoje paminėtoje vietoje ir buvo kada apsilankęs, bent Skuodą lyg prisimenu iš jo pasakojimo. Prisimenu dargi tėvą sakius apsilankant apie Platelius, Alsėdžiuose, Kęstaičiuose, Viešvėnuose, taigi anapus Telšių, net Medingėnuose, tad toli už Luokės ir Telšių.

ti kiek nublukę (kai kur buvau prieš 30 ir net prieš 40 metų), labiau ar mažiau per tą laiką pasikeitę. Miestelis buvo užaugęs ligi pusketvirto tūkstančių gyventojų, ir dėl tam tikrų sumetimų (tiltui ir plentui išrūpinti) valdžiai buvo rodoma net 6.000 viekšniškių; karo metu buvo visai ištuštėjęs, paskui susirinko keli šimtai katalikų, po karo užaugo ligi 2.000, dabar jau artinasi prie 3.000, drauge su žydais ir rusais. Pažįstami ir artimi žmonės? Nedaug jų ten man beliko gyvų; daugiau jų Viekšnių kapuose...

25 pav. Sonteklių dvaras Viekšnių apyl. (kairėje stovi Vilniaus miesto prezidentas adv. Mykolas Venslauskis, miręs 1917 m., dešinėje sėdi dvarininkė Kaz. Radavičiūtė, mirusi 1906 m.).

Tik Venta tokia pat rami, graži, bet paslaptinga, bent po vieną auką kasmet sau pasiimanti. Tikrai pakuršinė Viekšnių lyguma, kad ne upės gražiais krantais — Venta ir jos Virvyčia (kitų vadinama Virvytė), kiek toliau šiaurėje ir vakaruose kituodu Ventos intaku Varduva ir Vadakstis, ir kad ne miškai, vargiai galėtų kuo paveikti mūsų grožio pajautimą. Tačiau tekanti pro pačius Viekšnius Venta, neplati, tik pavasarį krantuose neišsitenkanti ir, staigiai patvinusi, stebinanti žmones, tai vieną, tai kitą savo krantą gražiai pakelia. Malonu laiveliu plaukti į Mažeikių pusę pro Viekšnių klebono Milių palivarkėlį ligi pat Paulianko (Pohulianka), dabar Krakių malūno, bet dar maloniau Papilės linkui, tik Viekšniuose bene

prieš 30 metų pastačius malūną, tad upę pylimu užtvenkus, tenka per jį pertraukti laivelį. Pertraukus, plaukiama pro patį Raudonskardį, staigų, prie pat miestelio (dešinįjį), aukštoką, gelsvą, molėtą krantą, kurį kas pavasarį Venta paplauna ir verčia kelią vis toliau atkelti (mano atminimu buvo jau trys, o gal net keturi keliai); nuo skardžio žiemą mėgome rogutėmis važinėtis — baisu ir malonu! Kitoje upės pusėje pylimai iš prieš 100 metų, kai caro vyriausybė buvo pradėjusi kasti Ventos („Vindavos") kanalą Dubysai su Nemunu sujungti ir ties Viekšniais mėgino upės vingį išlyginti; darbas liko nebaigtas. Toliau kiek pakyla kairysis krantas, apaugęs gražiu Juodeikių (ir kitų) pušynėliu. Čia pat ir sraunioji Virvyčia, pasižyminti ypatingai gražiais krantais (Sonteklių miške, Pavirvytėje, Skleipiuose, Kairiškiuose, Tryškiuose ir kitur). Dėl Sonteklių malūno vėl tenka kelti laivelį, bet ir gėrėtis gražiu užtvankos vaizdu; ypačiai gražu, kai ji užšąla ir eina ižas. Nuo Sonteklių dar kelis kilometrus pasivarius, atsiduriame ties Daubiškiais nepaprastai gražioje vietoje: krantas su sodnu, sala, čia pat iš dešinės įtekanti Dabikinė, už jos pušynėlis — nuo viso to sunku akis atitraukti. Toliau į Papilės pusę neplaukėme (žiemą taip pat ledžingomis buvome į Daubiškius nubėgę), tik pėsti 1903 m. Papilėn nuėję Daukanto kapo aplankyti ir Ventą ten pamatėme.

Seniau girių giria, dešinėje pusėje, bet, tur būt, kiek atokiau nuo Ventos, net pelkėtas kraštas, dabar miškingas tebėra kairysis paventis: žemiau Viekšnių labai gražus Žibikų miškas[13]), kuris kitais miškais nusitęsia toliau į Tirkšlių miškus, bet ir jungiasi (su tarpais) pro Čekus su Kegrių mišku, o šis tik nedidelių laukų tėra atskirtas nuo pakrantinio Juodeikių ir kitų pušyno; prieš kokį šimtą metų, o gal net ir vėliau, vis tai turėjo būti tik giria ir niekas kitas, kaip tolesnė Tryškių girios atžala. Atskirais miškeliais ji siekia Virvyčią ir net peršoka ją, kitoje pusėje tebeišlikusi senu, savininkų labai branginamu, mums vaikams visad paslaptingu Sonteklių mišku. Dešinėje pusėje miškai teprasideda už kelių kilometrų nuo miestelio, anapus

---

13) Čia keletas kapelių, kurių tretieji, toliausi nuo miestelio, išvažiuojant iš miško, tėvo pasakojimu esą toje vietoje, kur atmušti nuo Ventos kryžiuočiai (kiti sako — švedai) buvę palaidoti; kitoje miško pusėje, arčiau Ventos, didžiulis riedulys („akminas"), sunkiai surandamas tankumynuose.

geležinkelio. Tik daug toliau, tarp Akmenės ir Papilės, tęsiasi didieji Purvių miškai, kuriuose mums neteko būti, tik girdėti apie juos iš tėvo.

Sodos ir sodžionys. Aplinkui sodos (1861—1864 m. įsavintos karališkiems Viekšnių storastijos ūkininkams) ir dvarai, palivarkai. Sodos daugiau iš vardo, nes tikrų sodų šiame krašte nedaug beliko, o tik daugiausia viensėdijos sodų vardu bejungiamos. Tikra soda (taip tikrai žemaitiškai vadinamas sodžius - kaimas) tai Pakalupė (Kalupis įteka Venton prie Viekšnių kapų; peršokamas upelis, tik pavasarį pasipūtęs ir triukšmingas), pakeliui iš stoties į Viekšnius (3 kilometrai kelio), su kuriais soda susieina [14]). Kitoje miestelio pusėje, pusė kilometro nuo jo, Ferma, kurioje po 63-čių metų apgyvendinta burliokai (tikriau Vitebsko gub. gudai, buvę unitai, kurių pirmieji seniau slaptai dar bažnyčion užbėgdavo ir kunigo šaukėsi). Šiaip aplinkui šios sodos radosi: dešinėje Ventos pusėje, tarp miestelio ir stoties, o taip pat anapus geležinkelio — Pluogai, kuriuos jau esu dėl Beržanskių minėjęs, prie pat stoties, Rekečiai, Sovaičiai, Būgiai, Purvėnai, Žiogaičiai ir kiti; į Mažeikių pusę — Miliai, Krakiai, Dargiai ir kt., į Akmenės pusę — Padvariai, Palnosai, Daubiškiai, Peiliškiai ir kt., anapus Ventos (Tirkšlių— Tryškių pusėje) — Čekai, Zaventė, Paventė, Kegriai, Lėlaičiai, Žibikai, Gyvoliai, Svirkončiai, Me-

26 pav. Kun. Liud. Jucevičiaus mokinė, Sonteklių dvarininkė Kaz. Radavičiūtė (1826—1906 m.)

[14]) Apie 1823 m. Viekšnių bažnyčios knygos mini dar Kalesupę, vėliau ją tik Pakalupe bevadindamos.

džialinkė, Meinoriai, Skleipiai (Sleipiai), Užliekne (Užlieknis, Užliekniai), Žalionė, Dargužiškiai (Dargužiškės), Kapėnai, Tučiai ir kt. Ir stoja prieš mus tų sodų Beržanskiai (Beržonskiai, pluogiškiai), davę brolius — kunigą, studentą Liudviką aušrininką ir Joną varpininką, Balvočiai (kunigas — žinomas mūsų rašytojas Gerutis, bet šiaipjau kiti pateko į jo knygelę „Kunigo giminė", vienas net Prūsų „Apžvalgoje" 1891 m. Nr. 16 už savo linkčiojimą maskoliams Balvonu pramintas), Bukontai (bajorai, Adomo sūnūs: kunig. Kazimieras, gim. 1872 m., Šatrijos Raganos globėjas Židikuose, ir gydytojas Domininkas, 1873—1919 m.), Butkai, Dainiai, Deniušiai, Gaudėšiai (davę tris kunigus — du Gaudėšiu, Joną ir Kazimierą, ir vieną, jų dėdę, Juozapą Gauduševičių, taip pat gimnazijos mokytoją Stasį ir Lietuvos karininką, dab. Kauno miesto ir aps. viršininko padėjėją Joną, o per Gaudėšytę dar rašytoją bei agronomą Klemensą Skabeiką), Juodeikiai, Keršiai (viršaitis Jonas ir anksti miręs kunigas), Kinčinai, rimtieji Klimai, Knabikai, Liauksminai (vienuolė, Kauno kazimieriečių gimnazijos direktorė), Lengveniai, Pociai, Liutkai (viršaitis Stanislovas), Rušinai (reketiškis Augustinas dėl 1905 m. gavo išeiti Amerikon, grįžęs laiko Akmenėje vaistinę; bene viekšniškis Nikalojus Aleksandrovičius Rušin, kuris priėmė stačiatikystę, virto Rusinu ir buvo admirolu, jūrininkų korpuso viršininku ir Didžiojo karo metu načalniku morskogo generalnago štaba), Sidabrai (pakalupiškiai, su studentu Jonu), Pukinskiai (viršaitis Antanas), Šarkiai (Šarkytės, buv. Rygos zakristijono dukterys, išėjo gimnazijas, kurių vyriausioji ištekėjo už Lietuvos karininko, dab. savanorių organizacijos pirmininko Petro Gužo), Šultės (kunigas rašytojas Simanas, 1876—1910 m.), Šiauliai, Šidlauskiai, Virkučiai (viršaitis Simanas), Volskiai (pokarinių laikų viršaitis), Žiulpos (Ignacas, paskutinis Viekšnių staršina, mirė 1934 m.) ir kiti. Minėtinas dar Stanislovas Liaučius, 1867 m. sidabro medaliumi baigęs Šiaulių gimnaziją ir 1872 m. Maskvos univ. matematikos fak., apie kurio tolesnį gyvenimą nieko nežinau.

Iš šimtų - tūkstančių ūkininkų, su kuriais tėvas tiek santykių turėjo, mes tik vieną kitą tegavome pažinti, nes pr'e ateinančių pas tėvą ligonių mūsų neprileisdavo, kad neužsikrėstume; vis viena gavome persirgti visas užkrečiamąsias vaikų ligas! Daugiau santykių turėjome su miestelio gyventojais. Šiaip lankėmės pas Lėlaičių Gaudėšius, kurių sūnus Stasys ir jo pus-

brolis Skabeika besimokydamu gyveno pas mus Šiauliuose; Pluogų Beržanskius, kurių Adomas buvo mano tėvo medžioklės draugas; kokį kartą buvome kuriuo reikalu užėję pas Bukontus, Juodeikius, Liauksminus, Rušinus (pas tuodu vėliau, 1905—1906 m. revoliucijos reikalais), Šarkius. Tad vaikai apie suaugusius tegirdėjome iš tėvo pasakojimų. Atsimenu jį aukštai keliant Klimą, kaip rimtą ūkininką ir gerą tėvą, giriant nemėgiamą Juodeikį, kai šis smarkiai iškoliojo taikos teisėją Čerkesovą, kuris paleido jo darže arklį, ir gražiai prisimenant du jaunu mirusiu studentu Joną Sidabrą ir Liudviką Beržanskį, ir tiek. Taigi, atsiminimai labai nereikšmingi.

Iš Fermos burliokų teatmenu Petką Kochalskį, kurio mes privengėme, girdėdami apie jį, kaip apie triukšmadarį ir mušeiką.

Gailestingos Sonteklių panelės. Apie dvarų gyvenimą teko daugiau girdėti, geriau į jį įsistebėti, dažniau su dvarininkais sueiti, pas juos lankytis, Daubiškiuose net dvejus metus gyventi besirengiant gimnazijon.

27 pav. Sonteklių (Viekšnių apyl.) Kaz. Radavičiūtė su savo giminaitėmis: iš kairės į dešinę stovi: 1. Teklė Gružauskaitė, 2. Marija Gružauskaitė - Venslauskienė; sėdi: 1. Teklė Gurskaitė, 3. Kaz. Radavičiūtė, apačioje Ona Bagnickaitė.

Arčiausiai, 4 kilometrai nuo miestelio, yra jau minėtas Sonteklių (tad Santeklių) dvaras su nemažu, gražiu mišku. Jo vardas greičiausiai bus nuo Virvyčios santeklio su Venta, bet lenkai juokiasi, jog nuo „są Tekle", nes jame vis kelios Teklės gyveno; dabartinė jo savininkė Gružauskaitė (g. 1851 m.) taip pat yra Teklė! Sontekliai nuo 1869 m. priklausė jau Kazimierai Radavičiūtei (1826—1906 m.), teisėjo Ignoto dukteriai, bet ji persikėlė ten tik 1882 m. Drauge su savo seserimi Anielė (vėl. Gružauskienė) ji buvo Vaiguvos par. Pakievyje mūsų etnografo Liudviko Jucevičiaus (1813—1846 m.) mokinė, kuris jom paskyrė net savo „Historją litewską dla dzieci". Kai

1902 m. senutė patyrė mane esant nusistačiusį lietuviu, ne tik tuo nepasipiktino, bet ir, prisiminusi man savo pažįstamą Lauryną Ivinskį (mirusį 1881.VI.17/29), pasipasakojo drauge su kitais bajoraičiais ir bajoraitėmis prieš lenkmečius virtus chlopomane, dėvėjusia sodietiškai ir pan. Iš savo tėvo patyriau, jog ji nepriešinga buvusi ir lietuviškiems raštams, juos pirkdavusi ir savo tarnautojams išdalydavusi. Sontekliai pasireiškė savo moteriškumu (lyg moterų vienuolynas!). Dvare, be moterų, bemaž niekas kitas negyveno (taip ir dabar), tik retkarčiais parvykdavo iš Vilniaus tenykštis advokatas, vėliau to pat miesto prezidentas Mykolas Venslauskis (vedęs Kaz. Radavičiūtės seserėčią ir Teklės Gružauskaitės seserį Mariją, vėliau psichine liga susirgusią). Jei ūkis neiširo, vedamas ekonomų, kurie savęs neskriaudė, bet darė ką norėjo ir tebedaro ką nori, tikra Dievo malonė, tur būt, dėl nepaprasto gerumo ne tik p. Radavičiūtės, bet ir jos įpėdinės p. Gružauskaitės, kuriedvi visad buvo tikros pavargėlių, ligonių ir šiaip pagalbos reikalingų globėjos. Mano tėvas buvo griežtai nusistatęs prieš homeopatiją. Jos, ypačiai p. Gružauskaitė, slėpdamos nuo jo davinėjo žmonėms homeopatinių vaistų, bet tėvas, tai patirdamas, nepyko, o tik juokdamasis sakė jų gydymui visiškai pritariąs. Jos, mat, ne tiek duodavo lašelių, kiek aprūpindavo vargšus maistu, drabužiais, pinigais. P. Gružauskaitė, kaip ir anksčiau p. Radavičiūtė, Nepriklausomoje Lietuvoje sugebėjo suprasti ir prisitaikinti prie lietuviškosios Lietuvos reikalų ir reikalavimų, neišsižadėdama savo lenkiškų tradicijų paskaito ir lietuviškus laikraščius, be

28 pav. Daubiškių dvarininkai Darija ir Antanas Morai su augintiniu Ignu (1885 m.).

pykčio žiūri į naują tvarką, nors ši toli gražu nekelia dvarininkų entuziazmo.

Daubiškių Darija ir Antanas Morai. Artimiausias Sonteklių kaimynas yra Daubiškių dvaras, kuris 1881 m. pabaigoje buvo pirktas Morienės pinigais ir daugiau kai 30 metų išbuvo Morų rankose. Antanas Moras (Móro), kildinęs save iš prancūzų Moreau, buvo sūnus Aleksandro (1813—1898 m.), Tryškių apylinkės dvarininko ir Vilniaus universiteto dvarų užveizdos Mykolo (mirė 1830 m.) sūnaus, drauge su būsimuoju gen. Aleks. Merchelevičium išėjusio Kražių gimnaziją, 1832—1889 m. tarnavusio Šiaulių pav. bajorų maršalkos sekretorium (ligi 1843 m. raštininku); Aleksandro liko reikšmingi Šiaulių ir plačios apylinkės istorijai užrašai. 1863 m. išėjęs Šiaulių gimnaziją ir ėjęs mokslus Rygos politechnikoje, Antanas (1846—1917 m.) susipažino Šiauliuose pas Zubovus (grapas Mikalojus Zubovas 1832—1898 m., iš pradžių buvo Šiaulių pav., paskui Kauno gub. bajorų maršalka) su dešimt metų už jį vyresne Mikalojaus žmonos Aleksandros seserim grapaite Darija Vasiljevna Olsuvjevaite (1836—1911 m.), kuri už jo ištekėjo. Kildiną save iš totoriaus Olsufo, Olsuvjevai nuo Petro Didžiojo laikų carams artimi — sekretoriai, hofmeisteriai ir pan. Vienas jųjų, Vasilij Dmitrijevič (1796—1858 m.), 1856 m. buvo pakeltas grapu. Jo sūnus, filologas (klasikas) generolas Aleksiejus (1831—1915 m.), kurį ir aš bent du kartu mačiau Daubiškiuose apsilankius, atrodė man keistas, vis besimankštinąs ir su fleita švilpaująs; jaunesniojo jo brolio gen. Aleksandro (gim. 1843 m.) negavau matyti. Darija Vasiljevna buvo caro Aleksandro II žmonos freilina. Kita jos sesuo (viena Marija Zubovienė) buvo ištekėjusi už taip pat artimo caro giminei barono Mejendorfo (generolo) ir su savo skaitlinga šeimyna bene buvo Morienės kiek remiama. Jos dukteris prisimenu lankantis Daubiškiuose, kažką vaidinus rusiškai ir mus vaikus prie to pristačius. Mikalojaus ir Aleksandros Zubovų duktė Marija (gim. 1867 m.) 1906 m. ištekėjo už didžiojo rusų rašytojo Levo Tolstojaus sūnaus Sergijaus Rusijoje, o kita, Olga, už Olsuvjevo Lietuvoje.

Darija Vasiljevna atnešė Morui bene 200 tūkstančių rublių, taigi milijoną litų kraičio. Kilnios ir šviesios giminės (Olsufjevai pasižymėjo savo garbingumu) ir su tokiais pat (Zubovais,

Mejendorfais) susigiminiavusi, pati kilnios sielos ir gražios kultūros moteriškė ne tik tuojau pritapo prie mūsų dvarininkų draugystės, kad ir būdama rusė, stačiatikė, bet ir savaime radosi jųjų priešakyje. Gražiai mokėdama bene keturias vakarų Europos kalbas (prancūzų, anglų, vokiečių ir italų), ji greit pramoko ir lenkiškai, tikriau sudarė iš rusiškų ir lenkiškų žodžių kažkokią savotišką kalbą. Gyvenimo nepatyrusi, nepaprastai gera, visad pasirengusi kam padėti, gražiai apsiskaičiusi ne tik literatūroje, bet ir istorijos, visuomenės ir kitose srityse, švelni, subtili, ji buvo vienintelė mūsų apylinkėje grapienė (tikriau grapaitė), natūrali dvarininkų vadovė, visų gerbiama ir daugelio išnaudojama. Nevieno kaimyno vekselius teko jai išpirkti, nevienam padėti, o kai prieš pat mirtį jos būklė buvo pasvirusi, niekas, išskyrus gimines, nesiskubino jai padėti. Stengdamasi ką gerą padaryti, nenoromis kartais ką priešingą pasiekdavo. Įsteigusi prieglaudą (rusišką prijutą, lenkišką ochronką) pamestiems vaikams, nemažai jų ten buvo priglaudusi, bet — žemaičiukai ir žemaitikės užaugdavo čia pusruskiais, puslenkiais, gal dar blogiau — neparengtais gyvenimui pusponaičiais ir puspanikėmis, kurie paskui nežinojo nė kur dėtis ir nekartą šunkeliais nueidavo. Visą savo turtą įteikė vyrui, niekados jo neklausė apie reikalus, tad tik seserėnui Vladimirui Nikolajevičiui Zubovui pagalbon šokus, negavo prieš pat mirtį vargo patirti.

Ant. Moras buvo labai geras, labai malonus, neblogai apsiskaitęs (rusiškai ir lenkiškai), bet bevalis, likimo išlepintas, tiesiog neprisivertęs rimčiau žiūrėti į gyvenimą. Gražiai šoko, ypačiai mozūrą (tuo, rodos, ir Olsuvjevaitės dėmėsį į save jis atkreipė!), mielai dainavo patrijotines ir kitokias lenkų dainas. Tai buvo tikras žmonos vyras. Apie ūkį mažai tenusimanė, tik nelabai juo ir rūpinosi. Išklausęs savo ekonomo pranešimą, šį tą patarė, susirašė knygelėn, bet šiaip didelis ūkis ėjo kaip pats norėjo, tikriau — kiek buvo lockavi jam paskirti savo dėmesio ekonomai (vagoriai). Pats ponas vargiai ar buvo apėjęs jį kada visą. Paprastai pavedžiodavo savo žmoną prieš namus ir po sodną, kartais pats vienas netolimane savo miškelyje pagrybaudavo, retkarčiais juodu nueidavo prieglaudon (dažniau prieglaudos prižiūrėtoja Karaulovienė turėjo ponams pranešimus daryti), bet toliau netolimo geležinkelio, už kurio dar turėjo žemės, kažin ar bebus kada nuėjusiu. Daug darbo Morui buvo pri-

žiūrėti žmonos šunelius — foksterierę Ferri ir pasmirdusį mopsiką Bubį, juodu pašerti, pasiskaityti laikraščius, o ypačiai skaityti po kelias valandas savo žmonai mėnesinius rusų žurnalus „Russkaja Mysl" ir „Viestnik Jevropy", knygas rusiškai, lenkiškai, prancūziškai, rodos, ir vokiškai. Bibliotekoje buvo apie porą tūkstančių knygų, ypačiai rusų ir lenkų kalbomis, gražiai sudėtų atskirame kambary Dabikinės upės juodojo ąžuolo, kurį klaidingai vadino mahoniu, didelėse spintose. Ne-

29 pav. Daubiškių dvaras, Viekšnių apyl., sudegintas 1915 m.

mažai laiko atimdavo ir dažni svečiai iš apylinkės dvarų ir iš Morienės giminių. Šeimininkai buvo labai malonūs, vaišingi, tad ir svečių netrūko. Ypačiai dideli baliai buvo keliami sutinkant Naujuosius Metus, šv. Antano ir Darijos dienomis, Velykų metu ir šiaip kuria proga.

Ypatingai gražūs buvo dvaro rūmai, su saulėta, dažnai kroketui naudojama aikšte priešakyje (iš šalies ten pat gimnastikos stulpai ir supykla, taip pat gigantai, lenk. kołobieg — ratbėgis), nuo kurios už kryžiaus (gegužės mėn. dvariškiai čia meldėsi ir giesmes giedojo) leidžiamės Dabikinės linkui ir, tilteliu ją perėję, pasiekiame gražų rudmėsingą miškelį. Užpaka-

lyje rūmų didelis, gražiai aptvertas sodnas, lygiais takeliais ir gražia, eglėmis apsodinta alėja per vidurį, vienu šonu nusileidžia ligi Ventos su vaikus viliojančia sala, maudykle su tilteliu, laiveliu.Morų rastieji senieji dvaro rūmai, kuriuos aš vos beatmenu, buvo kitoje aikštės pusėje, arčiau Dabikinės, bet paskui, 1888 m., Morai pastatydino naujus, didelius, taip pat medinius, bet jau dviejų aukštų, tikrą palocėlį. Pirmame aukšte po dešinei, tik įėjus, buvo nemažas Moro kabinetas, kur sienose kabėjo du man ypatingai įstrigusiu paveikslu: „Bitwa pod Grochowem" (garsus 1831 m. lenkų susirėmimas su rusais) ir Ulonai kalbasi su sodžiaus mergaite, abu paveikslu iš Varšuvos Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych. Po kairei buvo didelė salė su gėlėms parengtu labai šviesiu (langas prie lango) kyšuliu-išlanku, kuriame pilna buvo gražių gėlių, tarp jų aukštos palmės (mūsų tėvas nevieną savo nebetelpančią jo butelyje palmę čia yra atidavęs); ši salė daugelį balių, svečių, šokių yra mačiusi. Iš salės vienos durys ėjo į didelį valgomąjį su išėjimu į verandą ir sodną ir keliomis durimis į gretimuosius kambarius (viename jųjų gyveno Morienės draugė, prižiūrėjusi namų ūkį Jelizaveta Vasiljevna Zenkova, tyki ir gera moteriškė, prieš ją Choromanskaitė, po Zenkovienės Šimkevičienė ir kitos; kurį laiką čia gyveno Morų auklėtinis Ignas), o kitos į biblioteką (čia kartais ir vintą palošdavo, nuo ko ir Morienė neatsisakydavo, kad ir nebuvo gera lošėja), iš ten į Morienės salionėlį, kuriame taip pat buvo gėlių, bet ypačiai daugybė fotografijų, portretų ir kitų jai brangių atminimėlių; iš salionėlio į miegamąjį. Po namais buvo virtuvė ir padedamosios patalpos. Liokajus Kazimieras Šimkevičius turėjo savo kambarėlį pirmame aukšte, o kambarinė (rusė Mania, Morienės parvežta) ir virėja (Izabelė) antrame aukšte. Antrasis aukštas, su pirmuoju sujungtas laiptais, buvo perdalytas koridorium, kurio vienoje ir kitoje pusėje, o taip pat gale buvo kambariai svečiams, mokytojui arba mokytojai, taip pat klasei, mokiniams (jų miegamajam). Mokiniai radosi paaugus Morų auklėtiniui (savo vaikų jie neturėjo) Ignui, kurio draugais buvo priimami kaimynų vaikai: ligi 1892 m. Moncevičius (Vaclovas) ir Chominskis (Zbignevas), 1892—1894 m. aš ir tas pats Chominskis, 1894—1895 m., man susirgus, tik pastarasis.

Šiaip ar taip, tai buvo gražiausi rūmai apylinkėje, išstovėję ligi 1915 m., kai juos vokiečiai sudegino. Tatai betgi įvyko

ne tik Morienei jau mirus, bet ir Morui Daubiškių dvarą pardavus (tėvo dvarą dar anksčiau likvidavus) ir išsikėlus su dalim baldų iš pradžių į Viekšnius, o paskui Rusijon; dalis baldų pateko į Kaz. Šimkevičiaus rankas, kita žuvo pakeliui. Biblioteka atiteko iš dalies Medemrodės Zubovui, bet daugiausia Viešajai Šiaulių bibliotekai. Atsimenu, buvau joje aptikęs kelis Ivinskio kalendorius (baigiant 1877 m.), Daukanto knygeles („Būdą", autoriaus jam dovanotą, „Fedro pasakas" ir dar kelias), J. Juškos 1861 m. kalbomokslį, P. Vileišio 1877 m. „Joną ir Aniutę" ir kitas, kurios ten atsidūrė dar iš Aleksandro Moro, draugavusio su Daukantu, Valančium ir Ivinskiu. Aleksandras Moras yra palaidotas Viekšnių katalikų kapuose, o čia pat už mūro, stačiatikių kapuose, ir geroji Morienė.

30 pav. Antanavo dvarininkas Aleksandras Daugirdas (nutraukta apie 1890 m.).

Klyšiai. Daugirdų ir Bilevičių giminė. Anapus Viekšnių — Dabikinės (Akmenės) geležinkelio Morų Daubiškių kaimynas Daugirdų Klyšiai yra lygumoje, tolokai nuo Ventos, tik netoli nuo seniau dar vėžingos Dabikinės, pakeliui tarp Viekšnių ir Akmenės; Klyšiai yra jau Akmenės valsčiuje. Daugirdai yra atvykę XIX a. pradžioje iš Vilniaus krašto (bene seniausias, Viekšniuose palaidotas, rotmistras Juozapas, 1754—1819 m., sūnaus Antano, 1783—1856 m., ten pat palaidoto, čia perkeldintas) ir rašosi lenkiškai Dowgierd, skirdamiesi nuo raseiniškių Daugirdų (lenkiškai Dowgird). Dowgirdai laikosi kilnesni esą už Dowgierdus (pirmosios XIX a. pusės Viekšnių bažnyčios knygos ir šiuos rašo Dowgird), bet prieš kokį 100 metų ir mūsų Dowgierdai bus gerai laikęsi, sprendžiant iš to,

jog dar mano laikais (80—90 m.) jų rankose tebebuvo dar trys dvarai (Juozapo sūnaus Antano palikimas, išdalytas tarp jo sūnų Adomo, Aleksandro ir Rainoldo) — Adomo sūnaus Adomo Klyšiai, jo dėdės Rainoldo Būgiai ir kito dėdės, Aleksandro, sūnų Antanavas, vis tai toje pačioje geležinkelio pusėje. Klyšiai buvo trijų kartų Adomų rankose, bet pastaruoju laiku iš jų iškrito, ne taip, kaip Būgiai, kurie priklauso Rainoldo (apie 1825—1906 m., palaidoto Viekšniuose) sūnui veterinoriui Kazimieriui Daugirdui, Šiaulių gimnazijoje ir Charkovo institute mokslus ėjusiam žemaičiui, tarnavusiam Kaukaze ir Podolėje valdžios tarnyboje, po karo grįžusiam savo tėviškėn; jo duktė istorikė Vanda yra ištekėjusi už Vytauto Didžiojo universiteto prof. poeto Balio Sruogos. Antanavas buvo dar gerokai prieš Didįjį karą nupirktas Viekšnių žydo pirklio Goldbergo, iš jo atpirktas taip pat iš Viekšnių kilusio, Liepojoj ir Sibire ilgus metus tarnavusio Giedraičio. Išėjusio Vilniaus univ. valstybės tarėjo Aleksandro Daugirdo (1815—1901 m., palaidotas Vilniaus Rasose) sūnus Antanas baigė aukštuosius mokslus (inžinierius) ir tarnavo kur Rusijoje. Kitas, Jonas, kurį laiką ūkininkavo Antanave, o paskui, pardavęs dvarą, tarnavo Vilniuje akcyzėje. Iš pirmos žmonos jis turėjo dvi dukteri, Janiną ir Mariją, iš kitos, Viekšnių stoties viršininko dukters Paulavičiūtės, jau nebejaunas — taip pat bene dvi dukteri. Janina Daugirdaitė Vilniuje ištekėjo už gydytojo Vacl. Zajančkauskio, kuris pasižymėjo savo neapykanta lietuviams: kai 1921 m. lenkų policija varė mus iš lietuvių gimna-

31 pav. Būgių dvar. Rainoldas Daugirdas su žmona (Viekšnių apyl., apie 1865 m.).

zijos ir mušė mokinius, jis eidamas pro šalį net persižegnojo ir iš džiaugsmo sušuko: „Chwała Bogu" (Ačiū Dievui!). Sesuo Marija neištekėjo, bet taip pat nesvetima yra Vilniuje lenkų akcijai prieš lietuvius; jos žinioje, sako, buvę ir mano politinių dalykų. Jono brolis Mykolas Daugirdas buvo nenuorama, alkoholikas, daug svetur trankęsis, kažkokios savos ar iš tolimų kraštų parvežtos tikybos laikęsis, niekam nieko pikta nedaręs, tik pats sau priešas; Vilniuje jo globėjas Kazimieras Rudzevičius nekartą gavo jį uždarinėti alkoholikų ligoninėje Žvėryne.

32 pav. Sonteklių miške žiemą (Viekšnių apyl.)

Klyšių Adomas Daugirdas (1811—1868 m., palaidotas Akmenėje), pirmosios kartos, nes jo sūnus ir anūkas taip pat buvo Adomu, turėjo keturis sūnus ir dvi dukteri. Jo sūnus Jonas, Šiaulių gimnaziją išėjęs, Maskvos, paskui Petrapilio univ. studentas, žuvo 1863 m. Tryškių miške, sukilėliams susirėmus su maskoliais; slaptai palaidotas Klyšiuose. Kitas, po jo vyriausias, Adomas (1849—1896 m.), tėvui mirus turėjo išstoti iš tos pat gimnazijos V klasės, paimti ūkį ir stoti šeimynos priešakyje. Jo brolis Juozapas bene iš II klasės išstojo ir tarnavo

traukinio mašinistu. Vedęs mūsų apylinkės mergaitę, bet su ja išsiskyręs ir antru kartu vedęs vokietę, sukūrė vokišką šeimyną, ir tik pats tepalaikė su Daugirdais šiokius tokius santykius; Latvijoje įsigijo sau ūkį. Tai buvo stambus aukštas vyras, smarkus pypkorius; jam mirus teko langus išimti ir net dalį sienos išpiauti, kad jį išneštų. Kitas brolis, Antanas, taip pat bene bus antros klasės mokslo, nuomojo ūkį iš kažkokios vokietės Leckavos apylinkėje. Tai buvo labai geras žmogus, labai prisirišęs prie savo vyriausiojo brolio Adomo ir mano tėvo, su kuriuo, kaip ir Juozapas Daugirdas, draugavo gimnazijoje, dažnai jų baramas dėl savo kavalieriško pasileidimo, amžinų skolų ir iš viso nerūpesningo gyvenimo. Jis baigė labai liūdnai, kelerius pastaruosius metus virtęs puspročiu; prieš pat susirgimą jis vedė savo šeimininkę, iš kurios susilaukė sūnaus. Jo gerumą rodo kad ir šitoks reikšmingas mažmožis: išgirdęs mano motiną dejuojant pritrūkus man, kūdikiui, pieno, jis šoko ir, nuvažiavęs kelias mylias, parvežė vaikui karvę vežime, biauriausiu pavasario keliu. Ligi pat mirties savo pažįstamiems jis buvo tik Antučkas.

Vyriausioji keturių brolių sesuo Elena (1841—1910 m.) 1856 m. ištekėjo už Ipolito Bilevičiaus (1822—1901 m.), kuris mėgo rašinėti apie filosofinius dalykus, vertė Ad. Mickevičiaus poeziją prancūzų kalba ir pan.; nuo 1872 m. tarnavo Vilniaus žemės banke. 4 jųjų sūnūs ir 5 dukterys mokslo atostogas paprastai leido Klyšiuose prie senutės babunės ir dėdės Adomo; Bilevičiukai, berods, daugiau čia dėdės Antano savotiškai buvo auklėjami, vedžiojami po apylinkės mergaites, prie kurių kartais kiti jųjų lazdomis būdavo pavaišinami[15]). Bilevičiūtės bene buvo pirmos mūsų apylinkėje žinomos aukštojo mokslo moterys. Elena ištekėjo už Viercinskio, Stasė už Zaikauskio, Joana už Alsėdžių valsčiaus Brėvikų dvarininko ir advokato Stanislovo Narutavičiaus, karšto visuomenininko, kuris 1918 m. vasario 16 d. drauge su kitais Lietuvos Tarybos nariais pasirašė Lietuvos nepriklausomybės aktą ir 1933 m. nusižudė. Jo brolis Gabrielius tebestudentaudamas taip pat lankydavosi Klyšiuo-

15) Stepono Bilevičiaus sūnus Vladimiras 1920—1922 m. važinėjo tarp Kauno ir Vilniaus kaip Tautų Sąjungos komisijos ryšio karininkas Biliūnas, bet paskui, kaip ir kurį laiką Lietuvoje tarnavęs jo tėvas, persikėlė Lenkijon.

se, drauge su juo ir kitais dainavo lenkiškas ir rusiškas revoliucines dainas, dėl menkos sveikatos turėjo baigti mokslus Šveicarijoje, čia pagarsėjo kaip inžinierius, po Didžiojo karo pašauktas Lenkijon Pilsudskio buvo pastatytas prezidentu, bet tuojau (1922 m.) nužudytas. Joana Narutavičienė pasireiškė pedagoge, prieš Did. karą Telšiuose įkurdama keturklasę mergaičių mokyklą ir Nepriklausomosios Lietuvos Kaune vadovaudama mergaitėms lenkų gimnazijoje. Ketvirtoji, Sofija (1860—1932 m.), ištekėjo už grapo Mikalojaus sūnaus Vladimiro Zubovo, su kuriuo Ginkūnuose (prie pat Šiaulių) sukūrė inteligentišką židinį, nemažai parėmusį lietuviškąjį ir revoliucinį judėjimą. Pati linkusi į pedagogiją, parašė taip pat Z. Włodowicziaus vardu lenkišką apysaką „Szczęście". Pats Vladimiras Zubovas (1862—1933 m.) Šiaulių gimnazijoje ir Petrapilio universitete suėjęs su lietuviais ir šiaip vietos jaunimu, visą amžių liko ne tik pavyzdingas Lietuvos ūkininkas, bet ir visuomeninkas, į kurį dvarininkai skersavo. Įsigijęs Dabikinę Akmenės apylinkėje ir Medemrodę apie Laižuvą, jis pasitraukė nuo Šiaulių (ypačiai persiskyręs su savo pirmąja žmona ir vedęs antrąją, rusę Vierą Bielskienę, inžinieriaus Vaclovo Bielskio žmoną), ir labiau susirišo su mūsų apylinke. Beje, gryniausio lietuviško kraujo ir tradicijų Bilevičiai yra gimininga Bilevičiūtei-Pilsudskienei, kurios sūnus Juozapas taip plačiai pasaulyje yra išgarsėjęs kaip Lenkijos atgaivintojas, deja, čia pat Lietuvą nuskriaudęs, atplėšdamas nuo jos Vilnių. Vilniuje Bilevičių ir Pilsudskių šeimynos greta gyveno ir vaikai drauge žaidė. Kita Daugirdų sesuo ištekėjo už karininko Revkovskio, iš kurio turėjo dvi dukteri ir sūnų.

Antrosios kartos Adomas Daugirdas, geras ir darbštus ūkininkas, kelerius metus tvarkė taip pat ūkį savo giminaičio Zubovo netolimame Dabikinės dvare, įsigytame iš barono Zasso, kuris pabugo griežto savo žmonių nusistatymo (darbininkė šoko ant jo su dalgiu, o kitais metais darbininkai sudegino dvarą), Zubovui iš pradžių tebegyvenant dar Šiaulių Ginkūnuose, paskui Medemrodėje. Dėl perdidelio darbo nesenas miręs, paliko našlę ir trejetą vaikų. Jis buvo šiurkštokas, bet geras, teisingas žmogus, nemažai padėjęs moksleiviams, ypačiai studentams (Bilevičiams ir kitiems), tik sakėsi man nesusilaukęs iš jų vienos jiems statomos sąlygos vykdymo — kad gautąją mokslui paskolą grąžintų kitiems, padėdami mokslus eiti...

Jo žmona Stanislava Pečkauskaitė, Marijos Pečkauskaitės - Šatrijos Raganos pusseserė (iš Šarkalnių, prie pat Tryškių miestelio), graži, išlepinta, bet neturtinga vienturtė, Petrapilyje mokiusis dainuoti (ligi pat senatvės išlaikė gerą balsą) ir ten susižiedavusi su rusų gvardijos karininku, ištekėjo betgi už labai ją mylėjusio Daugirdo, šiam mirus — antrą kartą už tuomet dar praktikavusio pas Zubovus Antano Viskauskio, vėliau advokatavusio Mintaujoje, Kaune ir Telšiuose (kare žuvo ar net nusižudė). Iš Daugirdo ji turėjo dvi dukteri (Eleną, ištekėjusią už Vaclovo Moncevičiaus, su juo išsiskyrus, už Mackevičiaus, ir Stasę, ištekėjusią už Protasevičiaus; po karo abi gyvena Vilniuje) ir sūnų Adomą (jūrininką, Lietuvos kariuomenės karininką, paskui ūkininkavusį Klyšiuose ir vėl Klaipėdoje tarnaujantį), o iš Viskauskio dvi dukteri. Adomui Daugirdui mirus, už jo pagalbą atsilygino Vlad. Zubovas, prisiėmęs geromis našlaičiams sąlygomis Klyšių ūkį, o vaikus globojo mano tėvas, Šiaulių bajorų globos paskirtas. Prie Daugirdų ligi pat mirties gyveno išėjęs iš proto Daugirdienės dėdė Svenčkauskis, buvęs Petrapilio konservatorijos profesorius, bene dėl garsingos lenkų dainininkės Sembrich-Kochańskos (gim. 1858 m.) susirgęs. Jis su savo palydovu, buvusiu vežėju seniu Joneliu (Janek) ateidavo ir pas mano tėvus. Ten pat gyveno visų gerbiama Adomo motina senutė (Karolina Bagdonavičiūtė - Daugirdienė, mirė 1891 m.); mes, vaikai, taip pat buvome jos laidotuvėse Akmenėje. Labai taip pat visų Daugirdų buvo gerbiama Adomo ir jo brolių auklėtoja senutė Skiparienė. Iš viso Daugirdų santykiai su kumečiais ir tarnautojais buvo labai geri. Daugirdienė mėgo lietuviškai padainuoti („Birutą" ir kitas dainas), dukterys augo drauge su kumečių vaikais, mėgo lankytis jų vakaruškose (nibrose), vestuvėse, reikalingiems visados padėjo.

Klyšių apylinkėje paminėtini dar keli ūkininkai - bajorai: Jankauskiai, pakamaniškiai Rimgailos, kurių Pranciškus, turėjęs ir namus Viekšniuose, tačiau perleidęs už skolas žydui Zarcinui, dukterį išleido už Daniusevičiaus, vėliau apsigyvenusio žmonos ūkyje, katrų sūnus išėjo Vytauto Didžiojo universiteto humanitarinių mokslų fakultetą, o Stanislovas paliko kelias dukteris ir du sūnu, katrų vienas, mano motinos krikšto sūnus, mirė dar vaikas, o kitas, Stanislovas, Peiliškių ūkininkas, pa-

33 pav. Žemaičių bajorų Bilevičių šeimyna (apie 1885 m.). Iš kairės į dešinę stovi Konradas Bilevičius, Sofija Bilevičiūtė-Zubovienė (1860—1932 m.), jos vyras Vladimiras Zubovas (1862—1933 m.) ir Stanislava Bilevičiūtė-Zaikauskienė; sėdi Pranciškus Bilevičius, Adomas Bilevičius, tarp jų Zigmantas Bilevičius, Elena Daugirdaitė - Bilevičienė (1841—1910 m.), Ipolitas Bilevičius (1822—1901 m.); stovi Steponas Bilevičius, sėdi Joana Bilevičiūtė - Narutavičienė, laikanti Elenos Bilevičiūtės - Viercinskienės ir Jul. Viercinskio atvaizdą.

simirė 1933 m. balandžio mėn. (pas jį Didžiojo karo metu buvo išsaugota daug mano tėvų daiktų); Ožinskiai (kapitonas Jonas, miręs 1894 m., perleido ūkį kitiems, turėjo du sūnu, taip pat nuėjusiu į karininkus), Slonskiai ir kiti.

Pašilė ir Ašvėnai. Pakelėje tarp Viekšnių ir Papilės yra Hasselkusų Pašilė, surusėjusių suomių, bet palaikančių ryšius su vietos dvarais. Hasselkusų buvo keturi broliai: Teodoras išėjo universitetą ir tarnavo Kauno apyg. teisme, taip pat univ. mokslus išėjęs (Šiaulių gimn. baigė 1882 m. drauge su Liudv. Beržanskiu, Teod. Kuodžiu, Adomu Jačinauskiu ir kt.) Povilas tarnavo Petrapilyje prie pinigų mušimo, mažo mokslo Konradas

kurį laiką gyveno Viekšniuose vad. sborščiku (valstybinės degtinės sandėlių pinigų rinkėju), paskui nusižudė, Aleksandras baigė Petrapilio universitetą, tarnavo teisme Kaune ir kitur, Nepriklausomoje Lietuvoje pačioje pradžioje buvo taikos teisėju Mažeikiuose; viena sesuo, Viera, jauna būdama, nusižudė, o ūkį vedė ir tebeveda energingoji Nadežda Hasselkusaitė. Dar toliau į Papilės pusę yra gerų tėvo pažįstamų Beresnevičių Kalniškių dvaras; našlė Beresnevičienė nekartą lankėsi pas mano tėvą kaip pas gydytoją. Jos sūnus inžinierius ūkininkauja savo dvare, o duktė ištekėjo už Juozo Sirutavičius į Kairiškius (apie Tryškius), kur dabar našle gyvena.

34 pav. Kaz. Narutavičius (apie 1885 m.) su dviem pusbroliam. Iš kairės į dešinę 1920.II.16 pasirašęs Lietuvos nepriklausomybės aktą Telšių advokatas Stanislovas (nusižudęs 1933 m.), 2. Kazimieras, 3. būsimasis Varšuvos prezidentas Gabrielius (nužudytas 1922 m.).

Kitų Daugirdų (būgiškių) kaimynystėje gyvena Pančerinskiai ir kiti. Ašvėnų dvarininko (prie Meižių ežero) Valerijono Pančerinskio (1825—1889 m.), palaidoto Viekšniuose, aš neatsimenu. Jo našlė Antanina Rūpeikaitė - Pančerinskienė (1827—1906 m.), plėšikų užpulta, tik nebuvo pasmaugta. Keletas sūnų ėjo aukštuosius mokslus. Inžinierius Česlovas (mirė 1908 m. Vilniuje), tebebūdamas dar Petrapilio institute, draugavo su studentu Petru Vileišiu, laikėsi lietuvių kuopelės, bet bene Uralo kalnuose bedirbdamas nutraukė gyvus ryšius su lietuviais, sukūrė lenkišką šeimyną (jo dukterys, rodos, gyvena Vilniuje); tik apie 1905-uosius metus, suėjęs mus kelis lietuvius studentus Daubiškiuose, dar mėgino su mumis lietuviškai kalbėti ir dainavo 70-ųjų metų Petrapilio lietuvių studentų įvairių operų arijų vertimus, deja, gero-

kai suriebintus. Jo brolis Kristupas išėjo Dorpate veterinarijos mokslus, buvo paliktas prie instituto ir šiaip daug iš jo buvo laukiama, bet jaunas 1900 m. Charkive nusižudė. Trečias, gydytojas Peliksas, ėjo Dorpate medicinos mokslus, gydė Viekšnių apylinkėje. Ketvirtas, Sobieslovas, tebevaldo Ašvėnus. Jo žmona Sofija Bondzkevičiūtė (Bądzkiewiczówna), iš Gudijos, davė Sobieslovui dvi dukteri ir jauna pasimirė (1911 m.), palikusi kaimynams gerą atminimą; kartais apsilankydavo čia jos brolis Vilniaus advokatas (dabar ten teisėjas), prie kurio 1907 m. prisirašiau padėjėju. Netoli Ašvėnų Pančerinskių gyveno dar jų pusbrolis Vitalis Pančerinskis (1853—1917 m.), laikęsis nuo kaimynų gana nuošaliai, kurio žmona Adelė su sūnum Edvardu (medicinos kandidatas, savo ūkyje, nuo 1933 m. Viekšniuose; ėjo mokslus Šiaulių gimnazijoje ir Kijevo universitete, kuriame ir vėliau laikėsi su lietuviais) ir dukterim Genovaite (ėjo mokslus Šiaulių gimnazijoje, ištekėjo už inžinieriaus Radavičiaus, gyvena apie Viekšnius ūkyje) apsigyveno prie tėvų Liodzinskių Viekšniuose, paskui dėl vaikų mokslo — Šiauliuose, o vėliau grįžo į Viekšnius (mirė 1936 m.).

35 pav. Viekšnių ąžuolo smūtkelis (1903 m. nutraukta su stud. Vaclovu Biržiška, gimn. Vikt. Biržiška ir Varšuvos mokytoju Adomu Jačinauskiu).

Paulavičių Pavirvytė. Vakaruose už 7 kilometrų nuo Viekšnių, pakeliui į Tryškius, Virvyčios pakrantėje yra gražus Pavirvytės (Pavirvyčio) dvaras, kuris mano metu buvo valdomas Edvardo Paulavičiaus. Jo tėvas Juozapas draugavo su Ivinskiu, tačiau, kaip ir kuršėniškiai Godlevskiai, mėgdavo jį kiek paerzinti, apie ką galima patirti iš kun. Tumo rašinio apie Lauryną Ivinskį. Juozapo knygose radau Ivinskio kalen-

dorių ir (neišpiaustytų) populiariųjų Daukanto knygelių. Jo sūnus Domininkas 35 m. amžiaus 1848 m. nusižudė Pavirvytėje (ten ir palaidotas), o kitas, Edvardas (1837—1894 m.), 1855 m. baigęs Šiaulių gimn., išėjo gamtos mokslus Dorpato universitete ir buvo Kališo realinės mokyklos mokytoju, paskui direktorium. Lenkijoje jis vedė Mariją Šaniauskaitę (1840—1905 m.). 70-siais metais rusų vyriausybei ėmus rusinti lenkų mokyklas, jis pasitraukė iš mokyklos ir, kaip dovaną, gavo iš mokyklos globėjų ir laikytojų puikią lenkišką mokyklos biblioteką, kurią jis parsigabeno Pavirvytėn. Pavirvytėje jis gyveno jau ligi pat savo mirties. Tai buvo aukštas, gražus vyras, gražiai apsišvietęs, puikiai kalbėjęs lenkiškai (kitus mėgo barti dėl daromų kalbos klaidų), tik nekoks ūkininkas. Jo rūpesniu ir paraginimu 80-taisiais metais įsisteigė kilnojamoji lenkiška skaitykla tarp dvarininkų ir šiaip inteligentų, kurioje, be Paulavičių, dalyvavo dar mano tėvai, Daubiškių Morai, Sonteklių Radavičiūtė (vėliau T. Gružauskaitė), Klyšių Daugirdai, Meškelių Kondratavičiai, Viekšnių Aleksandravičiai (vaistininkas) ir Moncevičiai, vėliau (Sobieslovui vedus) dar Pančerinskiai ir kiti; iš viso 12 narių, kurių kiekvienas kasmet išrašydavo bene už 5 rublius lenkiškų knygų ir kas mėnesį jas mainė su kaimynais nustatyta tvarka. Knygininku, kiek atsimenu, buvo iš pradžių Ant. Moras, paskui Edvardo Paulavičiaus sūnus Jonas. Šitokia lenkiška bibliotekėlė ir mūsų metu tebeveikia, kad ir su kitokiu dalyvių sąstatu.

Paulavičiai sukūrė didelę šeimyną, turėjo 4 sūnus: Joną, Kazimierą, Juozapą ir Edvardą ir 5 dukteris: Mariją, Jadvygą, Anielę, Sofiją ir Vandą. Vyresnieji trys sūnūs mokėsi Kališo realinėje mokykloje (Juozapas ir Šiaulių gimnazijoje), o paskui ėjo specialinius mokslus — Jonas mokėsi Rygos politechnikoje, Kazimieras Krokuvoje architektūros, Juozapas Vokietijoje Pruškove (vok. Proskau, Silezijoje) sodininkystės (pomologas). Jauniausias, Edvardas, mėgino rengtis Šiauliuose (kurį laiką jį mokė mano brolis Viktoras), bet jam mokslai nesisekė. Dukterys mokėsi namie. Vyriausias Jonas nebaigė politechnikos, dalyvaudamas lenkų korporacijoje „Veletia" ir perdaug pasidavęs miesto pagundoms, kurį laiką net atkristinai sirgdamas visišku nervų pakrikimu. Jis pasveiko Pavirvytėje begyvendamas. Tėvui pasimirus, jis čia tvarkė ūkį, bet ne savo, tik brolio Juozapo vardu, kuriam ūkis buvo pavestas šeimynos nutarimu.

Mat, Kazimieras (jaunesnis už Joną, bet vyresnis už Juozapą) anksti buvo jau atsiskyręs nuo Pavirvytės ir labiau sutapęs su Lenkija, ten ir šeimyną sukūręs, o Jono pajėgumu savarankiškai išlaikyti ūkį šeimyna nepasitikėjo. Reikia pažymėti, kad Jonas buvo labiausiai apsišvietęs, apsiskaitęs visoje šeimynoje ir tuo atžvilgiu gal prilygo savo tėvą, kurį gabumu ir iškalbingumu prilygo dar Kazimieras ir Juozapas (auksaburniu - zlotousty vadinamas). Juozapas uždiegė Pavirvytėje didelį sodną, bet, būdamas nepastovaus būdo, pardavė dvarą kuršėniškiui Viktorui Nagurskiui, Petrapilio, o Nepriklausomoje Lietuvoje Salantų notarui. Naujas dvaro savininkas gražiai sugyveno su kaimynais ir pasižymėjo jų atžvilgiu tokiuo pat svetingumu, kaip ir Paulavičiai; susilaukęs Nepriklausomosios Lietuvos, jis liko jai griežtai lojalus. Persiskyręs su tėvo palikimu, Juozapas Paulavičius apsigyveno su žmona ir dviem dukterim Viekšniuose, o paskui savo tėvo bičiulio Vilniaus miesto prezidento advokato Mykolo Venslauskio remiamas, buvo Vilniaus miesto sodininku ir sodininkystės mokyklos vedėju (Vilniaus miesto dvare Leoniškėje), kurį laiką Kaukaze, dabar Lenkijoje; viena jo dukterų ištekėjo už Lenkijos prezidento sūnaus Moscickio, bet jauna pasimirė.

36 pav. Pavirvytės (Viekšnių apyl.) Paulavičių šeimyna 1890 m. Iš kairės į dešinę stovi Zosė Paulavičiūtė, Juoz. Paulavičius, Vanda Paulavičiūtė (vėl. Micutienė) ir Jadv. Paulavičiūtė (vėl. Daugirdienė); sėdi M. Paulavičiūtė (vėl. Žyckienė), Edv. Paulavičius, Marija Paulavičienė ir Jonas Paulavičius; žemai Anielė Paulavičiūtė (vėl. Venordenienė) ir Edv. Paulavičius; trūksta dar sūnaus Kazimiero.

Vyriausioji Paulavičių sesuo Marija pasižymėjo savo gražumu, ištekėjo už savo brolio Jono politechnikos draugo Žyckio, gyvenančio apie Raseinius (bene Vilniaus lenkų veikėjos Žyckaitės brolio) ir jauna pasimirė džiova, palikdama sūnų, kurį 1919 m. man teko matyti Vilniuje su lietuvių karininko uniforma, tik Nepriklausomon Lietuvon nebegrįžusį. Antroji, Jadvy-

ga, dvariškių ir kaimynų labai mylima dėl savo gyvo, atviro būdo, gera šeimininkė, ištekėjo už Kazimiero Daugirdo, drauge su juo išvažiavo Podolėn, mirė jauna bene prieš pat karą, palikdama dukterį Vandą, dabartinę Sruogienę. Paulavičiūtės ištekėjimu už Daugirdo ypatingai džiaugėsi mano tėvas, draugiškas abiem šeimynom ir ypačiai abiem jaunavedžiam. Tuo dar išlygintas keliasdešimt metų tęsęsis tų dviejų šeimynų nesusipratimas, Kazimierio tėvui Rainoldui pasipiršus Edvardo Paulavičiaus seseriai, vėliau ištekėjusiai už Lipskio, ir gavus „odkošą" (buvo jam pastatyta tradicinė „čarna polevka"), vėliau sukūrus savo šeimyną, bet ligi pat mirties žemaitiškai ir bajoriškai neužmiršus Paulavičiams šio „įžeidimo". To neužmiršo jo žmona (Juozepa, 1838—1904 m.), šiauliškės Matusevičiūtės - Petkevičienės sesuo, tad šios sūnaus, dabartinio Vytauto Didžiojo universiteto docento Tado Petkevičiaus, ir jo vyresniosios sesers Šiaulių vaistininko Laucevičiaus žmonos teta. Trečioji Paulavičiūtė, Anielė, ištekėjo už našlio Venordeno Kaukaze (Armavire), dabar pati našlė gyvena Lenkijoje. Ketvirtoji, Sofija, buvo patekusi į slaptą vienuolyną Lenkijoje, iš kurio dėl nesąžiningo jos išnaudojimo broliai gavo ją vaduoti; ją, greičiausiai, ir dabar kas išnaudoja Lenkijoje. Jauniausioji, Vanda, tarnavo Zavadzkio knygyne Vilniuje, ištekėjo už to pat knygyno tarnautojo Micutos ir dabar taip pat yra Lenkijoje.

37 pav. Boguslavo (Viekšnių apyl.) dvarininkė Emilija Urbonavičiūtė Chominskienė (1830—1926 m.).

Visa Paulavičių šeimyna buvo labai gražiai lenkiškai (kruleviakiškai) išauklėta, pasižymėjo savo mandagumu ir draugiškumu, ir neturėjo piktos akies prieš kylančią lietuvystę.

Jonas buvo geruose santykiuose su manim ir mano broliais net ir tada, kai žinojo mus lietuviais laikantis. Dargi 1919 m., kai jis iš Lenkijos atvyko Vilniun jau lenkų policijos viršininku, mūsų nevengė, lankė mano brolį Vaclovą kalėjime ir aiškiai rodė mums simpatijų; jis net įsivedė mano žmoną Vaclovo kameron, tarpininkavo tarp jo ir mūsų, dargi padėjo jį iš kalėjimo išvaduoti. Apie 1910 m. Juozapas man sakėsi Vilniuje 90-ųjų metų pabaigoje ir 900-ųjų pradžioje laikęs save lietuviu, tik vėliau ėmęs kartoti lenkų skelbiamus prasimanymus apie „litvomanus", tad ir mano sukurtos lietuviškos šeimynos ilgainiui ėmė vengti. Jauniausias, Edvardas, Šiauliuose geruoju sueidavo su lietuviais. Jadvyga ištekėjo kad ir už bajoro, bet griežto žemaičio, niekados nevengusio nei lietuvių kalbos, nei lietuviško rašto; jų duktė patriotė lietuvaitė. Povilo Višinskio įtakoje Anielė, o šios įtakoje ir Sofija aiškiai pritarė tautiniam lietuvių judėjimui, Pavirvytėje skaitė „Varpą" ir kitus lietuviškus leidinius, aiškiai sakėsi lietuvaitėmis (apie 1900—1901 metus); net atsidūrusi Kaukaze Anielė ne tuojau mus pamiršo. Vanda ištekėjo už lietuvio ir šiaip aiškiai lietuviams simpatizavo. Net jų tėvą Edvardą prisimenu ne tik sugebėjusį išjudinti visą draugystę, skambinantį fortepijonu, dainuojantį lenkiškas dainas, ypač liaudies ir vaikų (służyłam u pana ja pierwsze lato — palygink atitinkamą lietuvišką dainelę, ir kitas), bet ir linksmai, gražiai traukiantį lietuviškai „Ir vėl, ir vėl nedėlioj šventa". Esu tikras, jog bet kuris šios malonios dvarininkų šeimynos narys, Lietuvoje sulaukęs nepriklausomybės, būtų virtęs labai artimas jaunai lietuvių šviesuomenei.

Pavirvytės kaimynai. Tarp Pavirvytės ir Sonteklių yra du Gyvolių (Gyvuolių, Gyvulių) dvaru. Vienas Grybauskių, kurių Kastantinas (1832—1891 m.) 1889 m. kovo 30 (balandžio 11) d. pagarsėjo savo „vaina su žydais": nenuorama, mėgęs bylinėtis, susikivirčijęs su savo malūninninku žydu, apšaudė su savo žmonėmis atvykusius malūninninkui talkon Viekšnių žydus. Viekšniuose ant Ventos ilgai buvo Grybauskio plaustas, kurį tą dieną žydai sukapojo ir suardė plaustininko namelius. Visa tai Myk. Venslauskis apsakė lenkų „Krajuje" 1889 m. Nr. 18. Iš viso, kaip žmogus, Grybauskis paliko nekokį atminimą; mirė Šiaulių kalėjime. Jo sūnūs ir dukterys gyveno tykiai. Kiti Gyvoliai — Jono Bagdzevičiaus (Bohdziewicz, 1844-1892.IV.30/V. 12), kuris (buvęs teisių fak. studentas) juos paveldėjo iš savo

tėvo ar senelio kliučvaičio - policijos asesoriaus, palikusio negražų atsiminimą, kaip padėjusio rusams 1831 m., ir vertėsi privatine advokatyste (tiesiog šunadvokatyste). Jis buvo kavalieriškai pasileidęs (nuskriaustąsias mergaites nugerindavo karvėmis, ką betgi darė ir kai kurie kiti mūsų apylinkės dvarininkai); savo kalendoriuje Bagdzevičius žymėjo visus tos rūšies įvykius. Būdamas Medemrodės dvarininko barono Roppo įgaliotiniu, jis bylinėjosi su Kesių sodos (Akmenės valsč.) ūkininkais ir taip juos prikankino, jog šie pasamdė Kazimierą Noreikį, kuris persižegnojęs jį užmušė bevažiuojantį per mišką. Noreikis ir kiti teismo buvo smarkiai nubausti (Noreikis gavo 11 metų sunkiųjų darbų kalėjimo). Apie tą bylą plačiai rašė Joniškis (M. Lozoraitis, dabartinio Lietuvos užsienio reikalų ministerio Stasio Lozoraičio tėvas) Tilžės „Varpe" (1892 m. Nr. 12). Roppas pasiskubino Medemrode nusikratyti (Zubovo naudai), Gyvoliai perėjo Bagdzevičiaus giminaičiui (per Bagdzevičienę) Kazimierui Rudzevičiui, o ir pati jaunoji Bagdzevičienė (vyras buvo daug vyresnis; jį atsimenu: šnekus, plepus, daug žadėjęs, net mums vaikams kažkokį „krikri", bet savo žodžio dažnai netesėjęs), spazmavusi pas mus per laidotuves, greit ištekėjo už kito ir kur kitur išsikėlė.

38 pav. Boguslavo (Viekšnių apyl.) dvar. Pel. Chominskis (1825—1905 m.).

Rudzevičius (mirė 1935 m.) yra kilęs iš Babtų ar Žeimio par. Buvęs ilgametis Vilniaus katalikų konsistorijos sekretorius, gavęs palikimo iš savo dėdės praloto Eimanto, pasistatė

aukštus namus Vilniuje ir pirko Gyvolius. Jis nustojo abiejų vaikų ir dvidešimt metų gyveno atsiskyręs nuo žmonos, tik po karo su ja vėl suėjo (ji mirė 1933 m.). Ne tik taupus, bet ir šykštus, tvarkingas, mandagus, jis palaikė gražius santykius su kaimynais, kurį laiką net buvo nepilnamečių Zavadzkių (Vilniuje), Paulavičių, dar alkoholiko Mykolo Daugirdo globėju, bet mūsų kraštui liko svetimas: nepramoko lietuviškai, su savo žmonėmis kalbėjo tik lenkiškai arba rusiškai, aukojo tik lenkų tikslams, nebent tik Pilsudskiui nepritarė. Šiaip jis vis svyravo tarp Vilniaus ir Viekšnių — gyvenantį Gyvoliuose, taigi Nepriklausomoje Lietuvoje, traukte traukė į „lenkiškąjį" Vilnių, nes šio lenkiškumo, šen ten po dvarus prisiglaudusio, Viekšnių apylinkėje nekiek beturėjo. Tuo tarpu nuvažiavęs Vilniun imdavo pykti dėl per didelių mokesnių, nemokamos jam butų nuomos ir, iš viso, dėl galiciškos tvarkos, niekinančios vietos žmones, o labiausiai — prisimindamas, jog ar šiokia ar tokia bus toji lietuvių Lietuva, tik dėl duonos trūkumo netenka joje nusiskųsti, o visai kas kita yra Varšuvos palaimintame Vilniuje... Vilniaus namus užrašė lenkų jėzavitams.

39 pav. Buv. Šiaulių gimn. matematikos mokytojas Vlad. Kondratavičius (nutraukta apie 1895 m.).

Kiti Pavirvytės kaimynai, Kapėnai, jau Tryškių linkui, kad ir seniai minimi istorijoje, kažkaip nuošaliai laikosi nuo vietos dvarų tradicijų. Gal būt, dėl to, jog priklausė tolimiems didžiūnams (Gudijos Druckiams - Liubeckiams) arba verteivoms (Hriharavičiui), kurie prie šio krašto visiškai nepritapo. Kai kurie ponai patys, kitų jųjų dar meilužės čia atvykdavo, ne-

ilgai tepagyvendamos. Skleipiai priklausė Urbonavičiams, Čaplinskiams, net danams. Danas Madzenas prieš karą buvo pas mus Kamanų pusėje Sprogiškių dvarą nusipirkęs, bet po karo buvo priverstas likviduotis ir pardavė jį lietuviams; dalį pirko jaunas Viekšnių vaistininkas Juozas Aleksandravičius.

Toliau į Tryškių pusę dvarai retai tepalaikė santykius su viekšniškiais dvarais. Ivanauskių Paragiai, kur dviejų Lazdynų Pelėdų — Sofijos Pšibilauskienės ir Marijos Lastauskienės, taip pat ir jųjų brolio Gustavo tėvas, tapytojas Nikodemas Ivanauskis (jo paveikslai buvo Viekšnių ir kitose bažnyčiose) buvo menkas ūkininkas, kaip ir jo žmona, artima giminaitė žinomojo lenkų tapytojo ir ypač reikšmingo jų meno kritiko Stanislovo Vitkevičiaus (1851—1915 m.), propagavusio Lenkijoje Tatrų Zakopanės kalnėnų stilių ir įnešusio jin kai kurių mūsų žemaitiškųjų savybių. Paragiuose buvo amžinas vargas, juo didesnis, kad ir sūnus, iš Šiaulių gimnazijos VII klasės išstojęs, iškalbingas, gabus ir malonus, bet silpnavalis, alkoholiku virtęs, ūkiui netiko, kaip ir fiziškai silpnos jo seserys, kurioms likimas neleido sukurti laimingo šeimyninio gyvenimo.

40 pav. Viekšnių priemiestis Kuisių soda (Kuisynė).

Kairiškių savininko Juliaus Sirutavičiaus (Vlado ir Juozo tėvo) neatsimenu; jis kiek žinau, gerai sugyveno su mano tėvu ir mirdamas, jį apkabinęs, pasakė: „Draugiškai gyvenova, mirkiva drauge“. Energingoji našlė ūkio neapleido, iš pradžių jį buvo išleidusi nuomon Romanauskiui, paskui pati ūkininkavo ir leido sūnus Šiaulių gimnazijon. Vyresnysis sūnus Vladas, jaunojo Ivanauskio draugas, pasižymėjo savo gyvumu ir gabumu. Jis išėjo Petrapilio technologiją, studentaudamas dalyvavo revoliucijos judėjime, bet paskui pasitraukė iš visuomenės gyvenimo ir užsidarė Kairiškiuose, įsteigęs čia popieriaus pabriką. Jis vedė Lietuvos 63-čių metų emigranto dukterį, malonią vilnietę ir susipratusią lietuvaitę Jadvygą Šmidtaitę (jos tėvo tikroji

pavardė nė jo šeimynai nežinoma — jis buvo žemaitis, dėl 1863 metų išėjo į Prūsus, grįžo senatvėj Šmidto vardu), šiai mirus vedė kitą (Jankauskaitę). Jo brolis Juozas Sirutavičius teišėjo kelias gimnazijos klases, nes turėjo mokslą nutraukti gavęs širdies ligą, ūkininkavo Kairiškiuose, bene tuoj po karo vedė Kalniškių Beresnevičiūtę ir neužilgo pasimirė. Svenčkauskių

41 pav. Viekšnių bažnyčia (nutraukta apie 1885 m.).

(Pečkauskienės ir jos dukters Adomienės Daugirdienės - Viskauskienės) Šarkalniai tepamatė savo savininkę tik kelerius metus prieš karą su dukterimis Viskauskaitėmis čia apsigyvenus.

Boguslavo Chominskiai. Pasukę į Pievėnų ir Tirkšlių pusę, randame du dvaru, ypatingai mūsų tėvams artimu: Chominskių Boguslavą (lenkiškai Błogosławieństwo) ir Kondratavičių Meškelius. Chominskių kai kas mėgo didžiuotis savo kilme iš Mstislavlio vaivados Pranciškaus Ksavero (apie 1740—1809 m.), kuris, kaip žinome, XVIII a. pabaigoje mūsų apylinkėje buvo gavęs daug žemės, bet ir neužilgo ją praradęs. Boguslavo savininkas Peliksas (1825—1905 m.) 63 metais buvo taikos tarpininkas (mirovoj posrednik) tarp dvarininkų ir atleidžiamų

baudžiauninkų. Kaip daugelis kitų, jis pateko Šiaulių kalėjiman, kuriame žmona jį lankydavo. Nemokėdama gerai rusų kalbos, ji garsėjo šitokiu pasakymu: kai jos kažkokią dieną prie vyro neprileido, sakydami „nelzia", ji užpykusi sušuko: „včoraj bylo lzia, a dzisiaj nelzia". Juodu ilgą laiką gyveno išsiskyrusiu, tik senatvėje susitaikius, Peliksas grįžo Boguslavan. Dar anksčiau grįžo Chominskienė, kuri prieš tai šeimininkavo pas kokį daktarą už Kauno, o Boguslavas buvo leidžiamas nuomon. Juodu turėjo sūnų Bronislovą, kuris išėjo agronomijos mokslus, ūkininkaudamas Korsakams Vitebsko g., vedė Antaniną Korsakaitę ir apsigyveno Boguslave. Gavęs 20.000 rublių kraičio ir nepamiršęs, kaip ir motina, savo „mstislavliškės kilmės" (Mstislavlis jau buvo patekęs į rusų rankas, bet lenkų karalius vis dar šiuo titulu apdovanodavo didžiūnus, taigi ir Praną Ksaverą Chominskį) 80-taisiais metais buvo prasimanęs statyti Boguslave didelius mūro rūmus. Gerokai tam išsieikvojęs, jis jaunas pasimirė (1888.II.18/III.1), susirgęs drauge su savo vaikais skarlatina, o jam mirus, rūmai liko nepabaigti; teko ir man mūrus matyti ir jais laipioti. Šiaip ilgus metus Boguslave ūkininkavo „babunė Chominskienė" — Pelikso žmona Emilija (Urbonavičiūtė), nelabai tesugyvenusi su savo marčia, vėliau ištekėjusia už kaimyninių Stočkų suvokietėjusio latvio Trosto, kuris ūkininkavo dvare, Stanislovo Chominskio perleistame savo žmonai, o šios — kitiems, pagaliau — Trosto seseriai. Gabaus, ma-

42 pav. Viekšnių apyl. Bačanskiai (apie 1863 m.). Šiaulių „Aušros" muziejuje pažymėta: Mykolas Tanskis su žmona K. Tanskiene.

lonaus ir labai draugiško, bet ir neapdairaus Stanislovo Chominskio vaikai Zbignevas, Algirdas ir Marija buvo mūsų vienmečiai, kūdikystės draugai. Apie senutę Chominskienę (1830—1926 m. sausio mėn.) tėvai mums pasakojo dar šitokį juoką: vieną kartą susitikusi pas mus su šiauliškiu (aleksandrijiškiu) Vincentu Jonavičium, kuris mėgo viešai pareikšti savo radikalizmą, bet kurį ji žinojo esant artimą grapams Zubovams, ji tuojau pasuko savo kalbą Mstislavlio vaivados linkui, bet kaip tik tuo laiku, kai ir Jonavičius pabraukdamas sakė: „kai aš dar kiaules ganiau..." O vis dėlto toji pat senutė 1905 metais suėjusi pas mus su atlankiusiu mane Kastantinu Jasiukaičiu ir patyrusi iš mano motinos, jog jis esąs lenkiškai nė nekalbąs lietuvių rašytojas, labai mandagiai šnekėjosi su juo gražiausia žemaičių tarme.

43 pav. Inž. Česlovas Pančerinskis, viekšniškis (1827—1908 m.).

Meškelių Kondratavičiai. Arčiau Viekšnių, Meškeliuose, gyvena Kondratavičiai, kaip ir kai kurie kiti apylinkės dvarininkai, iš Gudijos atvykę. Vienas Kondratavičių, Anupras, buvo Ksavero Chominskio gydytojas. Mirdamas Chominskis, kaip ir kitiems savo tarnautojams, taip pat ir jam dovanojo žemės, iš kurios Kondratavičius išleido sūnų Vladislovą mokslan, o šis, vėliau iš kaimynų dar pripirkęs, sudarė Meškelių dvarą. Išėjęs Maskvos univ. Vladislovas Kondratavičius (apie 1825—1903 m.) buvo Svisluočės, vėliau (1851—1860 m.) Šiaulių gimnazijos matematikos mokytoju, vadinasi, tais laikais, kada pas mus katalikams dar tebeleido valstybinę tarnybą. Paskui jis tarnavo dar Suvalkų gimn. Emeritūros (pensijos) sulaukęs, apsigyveno Meškeliuose. Tuomet jau visi dvarininkai, kas iš

įsitikinimo, kas iš papročio, kas savaitę ar bent per didžiąsias šventes lankėsi bažnyčioje, bet jo ten niekas nematė — skeptiko, griežto gamtininko, kurį kitur Lietuvoje tikrai „parmazonu" būtų vadinę; susitaikė su bažnyčia tik prieš pat mirtį. Laikėsi nuo kitų dvarininkų gan nuošaliai, bet savo vardinėse nemažai jų susilaukdavo, nes jo žmona ir dukterys buvo labai vaišingos ir malonios, tad visų labai gerbiamos ir mėgiamos. Apie savo žmoną, kaip ir apie daug ką, jis ironiškai visad pasakydavo: „Žmona turi būti jauna, graži, bet kvaila, — tokią ir turiu"; žinoma, gerbiamoji Kondratavičienė (Pranciška Šimanskaitė, 1843—1925.I.20) nė kiek nebuvo kvailesnė už kitas dvarininkes, tik jos vyras per didelis buvo skeptikas ne tik jos, bet ir šiaip moterų atžvilgiu. Garsaus Lietuvos lenkų poeto Liudviko Kondratavičiaus (Władysław Syrokomla) tolimas giminaitis, kad ir jam nesimpatizavo, senis Vladislovas pats mėgo eilėmis kai ką parašyti (jo duktė Marija taip pat lengvai eiliavo); ligi pat karo pas mus buvo išlikęs jo pasveikinimas mano motinos vardinių proga, kurio kiekviena eilutė baigėsi „aśnie": „niech ominą cię waśnie, niech cię piorun nie trzaśnie, niech ci świeci los jaśnie, niech on (rodos, djabeł) z bolu aż wrzaśnie" ir panašiai. Sūnaus Vytauto neleido mokyklon, skeptiškai jon žiūrėdamas, tik pats jį auklėjo ir mokė. Sūnus gavo iš jo nemažai žinių, mėgino ir plunksną (po karo išleido kelias lenkiškas knygeles visuomenės klausimais), bet tėvo perdaug griežtai atskirtas nuo jo amžininkų užaugo nuošaliai, lyg tarp dvarininkų ir ūkininkų (jis vedė ūkininkaitę žemaitę, bet sukūrė lenkišką šeimyną), ir gal dėl to didesnės įtakos apylinkės visuomenei nepadarė, nors ją galėjo padaryti dėl savo žinių ir gabumų. Kiek tėvas nesikišo į ūkio dalykus, palikdamas juos žmonos ir jaunesniosios dukters (Marijos) žiniai, tiek sūnus pasižymi kaip geras ir darbštus ūkininkas, kaimynų labai vertinamas. Jo vyresnioji sesuo, gražioji Jadvyga, nutekėjo Lenkijon už Pavirvytės Paulavičienės jaunesniojo brolio Šaniavskio ir su savo vaikais, sūnum Stanislovu, dabar Dombrovicų gydytoju, ir dukterim retkarčiais teatsilankydavo Meškeliuose. Kita sesuo, Marija, buvo labai populiari mūsų apylinkėje, plačiai draugavusi bajorų visuomenėje, darbšti, energinga, išmokslinta ir prityrusi bitininkė; bene po tėvo mirties nutekėjo Sedos apylinkėn už Gadono.

Telšių linkui. Toliau į Telšių pusę sutinkame dar tarp savęs susigiminiavusius Kontrimus (Birbiliškėje), Andriejauskius (Siraičiuose), Černevskius, kurie atsilankydavo Viekšniuose pas savo gimines Moncevičius (Adolfas Černevskis buvo brolis Kontrimienės, Andriejauskienės ir Moncevičienės), kartais užsukdavo taip pat pas Kondratavičius, Morus ir kitus. Lietuviškiausias iš jų visų, tikriau, gal žemaitiškiausias, buvo ir tebėra (80 metų jau peržengęs) Pranciškus Kontrimas, 50-aisiais metais garsėjusio spaudoje lietuvių kalbos žiniomis Daukanto bičiulio, Tučių Pelikso Kontrimo giminaitis. Morienės rekomenduotas, ilgus metus jis ūkininkavo Ukrainoje, dideliuose Skoropadskių (dabartinio ukrainiečių „hetmano" giminės) Pološkų dvaruose, Poltavos gub., bet lankydavosi ir žmonos prižiūrimame savo dvare. Paskui jis grįžęs nesišalina nei savo žmonių, nei lietuviškojo rašto. Sūnus Viktoras, negavęs baigti gimnazijos, ūkininkauja prie tėvo. Kitas jo sūnus Edvardas (1880—1925 m.), švelnus, malonus žmogus, išėjęs Gluchovo gimnaziją Černigovo gub. (Ukrainoje) ir Kijeve medicinos mokslus (1904 m.), dėl silpnų plaučių gavęs net Azijos stepėse tarnauti ir gyventi, nenutraukė ryšių su savo kraštu ir žmonėmis, mielai su lietuviais sueidavo ir draugavo, kaip ir Podolėje tarnaująs veterinorius Kazimieras Daugirdas, apsilankydamas Lietuvoje domėjosi lietuvišku raštu; grįžęs po karo mirė Viekšniuose džiova, palikęs dukterį ir sūnų. Jo sesuo muzikė Valerija buvo mokytoja Sibire, ten ištekėjo už Jėruzelskio ir dabar gyvena Lenkijoje.

44 pav. Veterinorius Krist. Pančerinskis, viekšniškis (1900 m. nusižudė).

Vyriausioji Andriejauskio duktė Jadvyga ištekėjo už telšiškio Mykolo Brenšteino, lenkų literato, knygų ir senienų mėgėjo, po karo Vilniaus universiteto bibliotekos tarnautojo; ji yra Vilniaus lenkų labdarybės veikėja. Jauniausioji, Viktorija, ištekėjo už kaimyno Jazdauskio, kuris tarnavo tolimoje Rusijoje, net bene Persijoje, po karo Kaune (mirė savo dvare Ukrinuose 1933 m.), o jo dukterys ištekėjo už Lietuvos karininkų, Aldona už Reimanto, o Janina už Ancevičiaus. Jadvygos ir Viktorijos sesuo Kristina tebeūkininkauja savo ūkyje.

Adolfas Černevskis advokatavo Rygoje, tenykščioje lenkų kolonijoje buvo gana žinomas, tad ir uolus lenkų iš lietuvių pagrobtojo „Aušros" kliubo dalyvis. Jo dukterys ištekėjo už Bielinskio (gydytojo) ir Liseckio (teisėjo) ir išvyko iš Žemaičių, o trečioji, Viktorija, labiau prisilaikiusi mūsų krašto, labai maloni mergaitė, jauna pasimirė kraujo užkrėtimu (dėl danties).

Šitokia maždaug buvo artimesnė ir tolimesnė, tad platesnė, Viekšnių dvarininkų visuomenė, labiau ar mažiau tarp savęs sueinanti.

Iš Palangos Juzės. Su platesne sodos visuomene ji nedaug bendra teturėjo, nebent kiekvienas dvarininkas su artimesniais savo kaimynais. Labiausiai su jais suėjo Daugirdai (klyšiškiai ir būgiškiai), taip pat geradarės Sonteklių dvarininkės, iš dalies dar Kondratavičiai, Pančerinskiai, iš tolimesniųjų — Kontrimai ir dar kai kas. Sodžionys gyveno savo gyvenimą. Apie juos mums pasakoja didysis mūsų žemaitis Valančius savo 1869 m. „Palangos Juzėje"; žinios, kad ir ne visos, iš dalies tinka ir 1880—1900 metams. „Parakvijosi: Telšių, Luokės, Tryškių, Tirkšlių, Užvente (Užvenčio), Šaukėnų, Vijkšnių ir Kurtuvėnų (žmonės) tur žemę gerą, vadinamą juodžemiu. Smiltių yra parakvijosi: Luokės, Tirkšlių ir Kurtuvėnų; balų yra parakvijosi: Tryškių, Raudėnų ir Vijkšnių. Mede (miško) užvis tur parakvijės: Tryškių, Tirkšlių ir Kurtuvėnų. Žmonės ar žemę su žambeis mažais, negerais, naujų, visoj Europoj įvestų, neprisijem. Eketes tur mede su gelžies virbalais. Ar ir ekė ne vien vyrai, bet ir motriškosios. Rugius, javus ir šijną piaun su dalgeis patys tikt vyriški. Su piautuvais piaun tiktai pupas. Vyrai daros su sermiegomis milo, su lijminiu siutomis. Motriškosios rėdos paprotiu žemaitių su striupkėmis, sijonais ir kvartugais margineis patių austais. Vyriški Vijkšnių, Leckavo ir Laižuvos pa-

rakvijų išsimanė siudinti sermėgas išeigas, su apkaklėmis, karvošeis ir kišenėmis bliso. Kojes aun visosi minavotosi parakvijosi su naginėmis, turtingi tiktai batus nešio. Eidamis į bažnyčę apsidaro gražesni ir nešas motriškosios kurpes, o vyriški batus. Su tais apsiaun atei į miestelį. Po visam vėl išsiaun. Čedij paprastai: kopustus, batvinius ir roputines, bulvių sė daug. Pasninkus stiprei užlaiko. Žuvies negaudamis, perk silkes. Vieroj katalikų yra stipri. Žmonių nekatalikų če nėr. Žydai tiktai visur įviso. Pirmu vyskupui ir kunigams draudant visi buvo blaivi, orielkos nė ragauti neragavo, nugis jau atsirado ir gerantių. Žmonės karališkeis vadinamis, užvis parakvijų Vijkšnių ir Tryškių, didžiojes, tankei kišas į nesavo reikalus, gab provotis, nesuprant gautos valnasti(e)s ir tarias viską galentys daryti". Žinoma, mūsų laikams daug kas čia nebetinka: naginės išėjo iš mados, jaunimas griebiasi dviračio ir sporto.

V. Viekšnių miestelis ir jo gyventojai.

Viekšniai. Viekšnių vietovė, kaip žinome, daug vėliau ima reikštis už kaimyninę Papilę (minimą dar XIV a.) ir tik 1636 (1634?) m. virsta bažnytkaimiu ar bažnytdvariu, gerokai vėliau už Papilę (1493 m.), Sedą (1538 m.), Akmenę (1596 m.), Tryškius (1611 m.); 1792 m. drauge su dviem pastaraisiais gauna magdeburgiją (garbės ženklas: trys žvaigždės su vainiku žydrame fone), kitaip sakant, keliama miesteliu. Tuo laiku šis storastinis miestelis turėjo jau bent kelis šimtus gyventojų, tikriau, be besiverčiančių žemės ūkiu sodžionių, apie 300 miesčionių, bemaž vienų žydų karčiamininkų, krominiukų bei amatininkų; 1662 m. Viekšniuose nebuvo dar nė vieno žydo, bet 1766 m. Viekšnių kahalas skaitė 274 žydus. Rusų laikais, dar prieš 1830 m. jau čia buvo per 1000 gyventojų (1847 m. 1.120 žydų, o nežydų skaičių rodo 1860 m. sąrašas apie 500, liustracijos sąrašas net sužymėjo tik 80 žmonių (tur būt, tik Viekšnių

45 pav. Venta ties Sontekliais (Viekšnių apyl.) žiemą.

dvaro), bet ypačiai baudžiavas panaikinus ir žemę čia išparceliavus, miestas ėmė augti, kai sutvirtėję ūkininkai buvo jo vis labiau reikalingi; geležinkelio nutiesimas jį pagyvino. Žydų skaičius užaugo 80-taisiais metais caro vyriausybei juos išvijus iš Rusijos vidurinių gubernijų, o 90-taisiais metais ir sodžius davė jam savo išeivių — pirmųjų krikščionių krominiukų ir amatininkų. Net gaisrai, dargi didžiulis 1886 m. (sudegė 42 namu drauge su špitole), nesulaiko miestelio augimo. 1897 m. visuotinysis gyventojų sąrašas Viekšniuose rado apie 3.000 gyventojų (2.951), kurių 1.305 krikščionys ir 1.646 žydai. Tik pašonėje iš nieko užaugę Mažeikiai, miesteliu virtusi geležinkelio stotis, išsiskyrė iš Viekšnių par. ir juos nurungė. Dar prieš Didįjį karą turėdami daugiau svetimtaučių, negu Viekšniai, ypačiai geležinkelio tarnautojų, kovoje dėl mokyklos Mažeikiai juos įveikė: Mažeikiai gavo komercijos mokyklą, o Viekšniai tik vyšseje narodnoje učilišče (= miestinę, arba vidurinę mokyklą). Didysis karas Viekšnius visiškai parbloškė, 1915 m. juos sunaikino du dideliu gaisru (pirmame, balandžio 23 d., sudegė apie 120 namų; antrasis, gegužės mėn., maskoliams su germanais per miestelį susišaudant), gyventojai arba buvo išvyti (žydai — maskolių), arba patys (nuo balandžio 16 d.) išbėgiojo. Vokiečiai sudarė ne Viekšnių, bet Akmenės kreizą ir jo centrui paėmė Dabikinės dvarą, senąjį Akmenės storastijos centrą. Po karo miestelis nebeatgavo savo senosios galios, pamažėl teatsistatinėja, daugelis gyventojų (žydų) iš Rusijos nebegrįžo, apskrities centrą gavo jau Mažeikiai.

46 pav. Viekšnių kanauninkas Juozapas Zaleskis (miręs 1910 m.).

Nors oficialinės rusų valdžios žinios, spausdinamos leidinyje „Pamiatnaja knižka Kovenskoj gubernii", prieš pat karą skelbė Viekšniuose buvus per 6.000 gyventojų, bet 1937 m. jų bepriskaitoma vos 2.728, tame skaičiuje apie 500 žydų (130 šeimynų).

Taigi, prieš karą, mano atmenamuoju metu, Viekšniai buvo nemažas miestelis, kurio gyventojai laikėsi kiek išdidžiai kaimyninių miestelių atžvilgiu, kaip vieno didžiausiųjų valsčių sostinės, arti geležinkelio (3 kilometrai), su didele bažnyčia, cerkve, trimis šiulėmis, kurių viena (1905 m.) perdirbta mūrine; su kanauninku priešakyje, 4—5 kunigais, „didžiuoju daktaru", stambiais dvarais, žmonėmis, pasak Valančiaus, tariančiais „viską galinčiais daryti", plačiai žinomais pirkliais ir verteivomis, gražiomis pavenčio apylinkėmis, kasmet sutraukiančiomis nemaža vasarotojų iš Šiaulių, Liepojos, Rygos, net Varšuvos ir Petrapilio. Pats miestelis yra suaugęs iš kelių dalių. Pati seniausia dalis — bene paventis: nuo tilto paupiu kapų linkui. Ten buvo pirmoji bažnyčia, žmonių pasakojimu, prie vinkšnos, nuo kurios ir miestelis gavęs vardą (1934 m. tam atminti viena gatvė pavadinta Vinkšnos vardu), XVII—XVIII a. žemėlapiuose vadinamas tik Winxna, Winksna, net Winsna. Paventyje, ligi upės neprieinant, nuo dabartinio tilto (beveik ligi karo tiltas buvo kiek toliau, arčiau prie kapų) bemaž ligi plausto (tikriau tik liepto per upę, nes Grybauskio plausto nebėra jau keliasdešimt metų), nuo pat pradžios gyveno žydai, kurie nuo rinkos plito tilto pusėn, o vėliau plausto linkui. Tik rinkon išeinanti aptieka buvo įsteigta 1860.VII.17/29 vokiečio Teodoro Geldnerio (iš Telšių; sklypas pirktas iš bravorininko Joffes), 1880—1884 m. nuomota Zeidlerio, sulenkėjusio vokiečio (iš Vilniaus, kur paskui grįžo), nuo 1884 m. Aleksandravičių rankose. Rinka galėtume palaikyti visą tą plotą, per vidurį ilgų dvieilių kromų perkirstą, kuriame du kartu savaitėje (antradieniais ir penktadieniais) įvyksta turgai, o 3—4 kartus metuose (per šventą Joną ir kitąmet) jomarkai - kermošiai. Abipus rinkos ir dar kiek išilgai išeinančios iš jos gatvės, į vieną (tilto linkui, ligi didžiulės karčiamos, buvusios ties dabartiniu tiltu) ir į kitą pusę (plausto linkui, jo neprieinant), taip pat buvo kromai arba šiaip žydų gyvenamieji namai. Kiek už namų, arčiau upės — šiulės. Visa tai, tarp aptiekos ir bažnyčios bei plačiuoju pavenčiu (drauge su Užbravarės nameliais) tilto linkui, drauge su klebonija, Mažeikių gatvės namais, vidurinės mokyklos na-

mais ir valsčiaus valdyba, 1915 m. išdegė taip, jog iš mūsų namų, kurie prieš tai buvo atskirti nuo Ventos keliomis eilėmis namų, gražiai buvo matyti Venta. Toliau nuo Ventos, už žydų dalies, yra krikščionių gyvenamoji dalis, turinti su pirmąja ir mišrią sritį — nukreiptą į kapus Mažeikių gatvę, kurioje (vėliau, negu rinkos apylinkėje) taip pat randasi ir žydų.

Krikščionių dalis radosi iš kelių apylinkių: 1) bažnyčios apylinkė su seniau buvusia (antrąja) bažnyčia ir jos kapais (jų vietoje dabar Senasis šventorius su koplytėle nabašninkams laikyti, špitolė ir klebonijos sodnas, kurio dalis karo metu buvo užstatyta mediniu bažnytėlės pastatu, iki buvo atstatyta mūrinė parakvijos bažnyčia, per karą labai nukentėjusi), su dabartine mūrine bažnyčia kaip centru, klebonija su altorijomis, kurių viena išliko ligi karo ir čia sudegė drauge su klebonija (klebonija gana greit buvo atstatyta), keliomis gatvėmis, krikščionių krominiukų (nuo XIX-jo a. pabaigos), amatininkų ir kitų gyvenamomis, ilgainiui sujungusiomis miestelį su Pakalupės soda, ištysusiomis Akmenės ir Papilės linkui ligi pat Ventos viena kryptimi, o vėl kita priėjusiomis ir net pralenkusiomis krikščionių (katalikų ir stačiatikių) kapus ir prisiartinusiomis („Kuisių soda“, arba „Kuisynė“) prie žydų kapų Mažeikių linkui, taip pat bemaž ligi Ventos (Akmenės pusėje ir kapų rajone keletas puodų dirbtuvių tarp kitų namų), taigi iš trijų šonų apsupusiomis žydų dalį. 2) Buvęs storastijos dvaras, kurio vietoje po 63-čių metų radosi

47 pav. 90-ųjų metų Viekšnių vikaras kun. Ant. Dygaitis (1862—1920 m.).

cerkvė (1871 m. su savo žeme ir malūnu prie tvenkinio), pradžios mokykla ir valsč. valdyba, kiek toliau už miestelio — ir burliokų Ferma[16]). 3) Pakalupės soda, visai su miesteliu suaugusi. 70-siais metais už 3 kilometrų (varstų) nuo miestelio nutiesė Liepojos-Šiaulių geležinkelį; bene dar 1868 m. inžinieriai Viekšnių žydams buvo žadėję ją pratęsti pro pat miestelį už 300 rublių kyšio, šiems jų pagailėjus, pratiesė dabartine — miesteliui nepatogia kryptimi.

48 pav. Kun. Lukas Bužinskis, Joniškės klebonas, pask. Viekšnių altoristas (1835—1909 m.).

Žydai. Žydai pas mus ilgai buvo šaukiami tik vardais. Pavardes jiems priverstinai ėmė teikti apie 1820 m., bet jos prigijo bene tik 80-aisiais metais, kai caro vyriausybės iš Rusijos varomos žydų bangos atsidūrė Lietuvoje, Gudijoje ir Lenkijoje. Tačiau ir vėliau jie patys dar kurį laiką nebuvo prie savo pavardžių pripratę, senoviškai tebesivadindami savo, kartais ir tėvo vardu. (kaip anksčiau ir krikščionys, net bajorai). Tėvas pasakojo mums, jog jo ligonės žydės nekartą grįždavusios prie vyrų pasiklausti savo pavardės, kuri buvo reikalinga gydytojo knygose pažymėti. Tad ir mes vyriausiąją jųjų kartą težinojome be pavardžių: krominink̃ę Bliumą (Kuminaitę-Natansonie-

[16]) Mažmožis iš 1933 m. rugpiūčio mėn.: maudžiausi Ventoje, o greta 6 jauni Fermos burliokai maudydamiesi ir rusiškai šūkaudami apie 50% vartojo mūsų kalba nekartotinų močiakeiksmių, tik štai susėdę ėmė ir užtraukė lietuvišką dainelę. Vienas gudiškai pasakė: „Póidzem", o paskui čia pat pasitaisė: „Poidióm!"

nę, vėliau išvykusią Amerikon), po kurios krominin kavo jos sesuo Dveirė, ištekėjusi už akmeniškio Bėro Rubinšteino, o arčiau špitolės buvo populiarus judviejų brolienės Kuminienės kolonijalinių prekių kromas; krominin kę Nachamą (Alblomienę); mūsų ir kitų nemėgiamą Zlatą, kuri vertėsi, pirkdama turguje ir pristatinėdama prekes į namus, ir jos konkurentę malonią Rochą Leją, kuri vėliau išvyko prie savo vaikų Amerikon; diližano laikytoją Srolį (su jo vežiku Pocium, kuris kėlė save Pacevičium, žargonavo lenkiškai ir savo darbdavį jo akyse pravardžiavo „parku") ir jo sūnų Nachmaną, kuris su savo konkurentu Abkiu nekartą stotyje susimušdavo keleivių akivaizdoje, bet savo labai apsukraus ir abejotinais gandais apsupto priešo („arklininko") neįveikė.

49 pav. Viekšnių vikaras kun. Ant. Liakševičius (1838—1880 m.).

O štai ir keletas pavardžių. Galanterininkai Rabinavičiai, manufaktūrininku Kimmelis (aptiekos kaimynas, kurio viena duktė nutekėjo Vilniun ir ten karo metu sueidavo-su mumis, o kita ištekėjo už pirklio Šuro) ir kitame miestelio gale Aronavičius (jo dukterys, viena bene Šotlandienė, kita Preisienė); dvi Preisaiti anksčiau už kitas viekšniškes išėjo gimnazijas). Mejeris, kuris dvarininkams, ypačiai Klyšių Daugirdams, ėjo faktoriaus, tarpininko tarp jų ir pardavėjų, pareigas; vaiku pritapęs klebonijoje, jis vėliau buvo šaukiamas „konėga vāks". Felčeris Zarcinas, kuris gyveno menkuose nameliuose, tačiau sugebėjo praturtėti ne tik iš per plataus gydymo, bet ir ypačiai iš pinigų skolinimo lupikiškais nuošimčiais; tuo būdu iš Pranciškaus Rimgailos buvo paveržęs namus su sodnu, įsigijo dar namelius ir,

sūnaus vardu, rinkoje pasistatydino aptiekos sankrovą. Vardu jis buvo Leiba, sūnus taip pat felčerio Judelio, atvykusio iš Vilniaus. Didesnieji pirkliai — Goldbergiai, Šeinai (vienas, ėjęs komercijos mokyklą, karo metu ypatingai gerai vertėsi; vedė Rubinšteinaitę), Kalvarija, įsteigęs odų dirbtuvę, Vaksai... Tykūs ir darbštūs siuvėjai Kalmanai; jų vienas tebėra gyvas, senelis. Rakuzinai (Rakužinai, Rekuzinai), iš kurių išėjo gydytojas, po karo apie 10 metų dviem atvėjam dirbęs Viekšniuose, nuo 1932 m. Šiauliuose. Vienas Rakuzinas pralobo Afrikoje Rakšteino vardu[17]). Šišis, apie kurį tiek težinau, jog apie 1905-uosius metus drauge su mano broliu Viktoru, tuomet dar studentu, mokėsi šokių pas kažkokį į Viekšnius nuklydusį šokmeisterį. Šišio brolis praturtėjo Rusijos pietuose (Melitopolyje, Tauridos gub.) Pekerio vardu ir buvo nužudytas 1917 m. spalių mėn. revoliucijoje. Atsimenu dar bevardį vargšą, kuris penktadieniais stebino mus, vaikus, rinkoje šaukdamas: „In bod arein!" arba „In šul arein!" Iš Viekšnių išėjo Abromas Idelsonas (Natansono sūnus, bet pasivadinęs senolio pavarde), žydų „Razsvieto" redaktorius ir šiaip žydų veikėjas; Izraelis Efroikinas (šiaip Efroikinai persikėlė į Viekšnius iš Salantų), Žydų delegacijos komiteto narys; mūrininko Iciko Markuso sūnūs, išėję Telšių žydų seminariją, o paskui profesoriavę Paryžiuje (vienas jųjų mirė 1933 m.), ir kiti. Šimtai kitų, mano nepažintų ar pamirštų, gyveno, vargo ar lobo, ilgesnį ar trumpesnį vardą saviesiems palikdami... Berghauzai, Bliochai, Fainbergiai, Fridlandai, Fuksai, Glikmanai, Gordonai, Judesai, Kacai, Kaganai, Kaplanai, Kleinai, Lemchėnai, Peisachai, Piliai, Rubinai, Sandleriai, Segaliai, Šochatai, Šamesai, Šerai, Šifai, Šimeliai, Školnikai, Šufai, Švageriai, Vaineriai, Veisai, Volpertai, Zaksai... Iš viso, kuomet prieš karą Viekšniuose gyveno daugiau kaip pusantro tūkstančio žydų, dabar jų beliko tik apie 500. Daug apie juos mums pasakojo tėvas, kuris, be abejo, būtų galėjęs surašyti apie juos plačią, teisingą gyvenimo knygą. O gal rasis koks šviesus, savo visuomenę ir gimtąjį miestelį mylįs žydas, kuris parūpins mums, lietuviams ir žydams, reikšmingą Viekšnių žydų kroniką, pavyzdį, kuriuo pasektų ir kitų miestelių šviesuomenė?

---

17) 81 m. senukas Peisė Šames 1934.XII.31 padėjo man patikrinti ir papildyti žinias apie Viekšnių žydus.

Viekšniai turėjo nemažai žinomų, garbingų rabinų, kurie betgi nevisados įstengdavo sugyventi su išdidžiais ir neramiais viekšniškiais. Štai daugiau kaip 10 paskutiniųjų rabinų, kurių kiti gyveno Viekšniuose po 10 ir daugiau metų: Šapselis (pusėje 50-ųjų metų išvažiavęs Palestinon), Zelmalė (Zalmanas) mirė Viekšniuose, Leibelė (taip pat), Mozes Šapira (garsaus Slanimo rabino Šapiros sūnus) persikėlė Rygon ir ten mirė, Joselė Špileris (Šapiros svainis) po uošvio mirties užėmė jo vietą Slanime, Eljė Boruchas, skuodiškis (paskui Miro rabinų seminarijos mokytojas), Abė Jankelis Borochovas (dabar Palestinoj), Leipcigas Lipkinas mirė Viekšniuose, Salamonas Fainzilberis (vėliau Kėdainiuose), Moišė Rabinavičius (dabar Kybartuose), pagaliau Magidas Kalmanas (iš Kražių).

50 pav. Kun. Juozapas Liaudanskis, buvęs Viekšnių vikaras.

Kunigai. Su kunigais nemažai turėjome santykių, su kai kuriais net labai artimų ir draugiškų. Tačiau pirmon vieton turiu pakelti kunigą, nuo kurio stovėjome tolokai: kanauninką Juozapą Zaleskį (1838—1910 m.), nuo 1869 m. Viekšnių kleboną ir nuo 1872 m. džiakoną, taigi per 40 metų vadovavusį Viekšnių ir jų džiakonijos kunigijai. Doras, bet šaltas, kunigo pareigas ėjo sąžiningai. Parakvijonys reiškė jam daug pagarbos ir didžiavosi turį ponišką kanauninką, kokio artimesnieji kaimynai neturėjo. Jiems jis buvo didžiausias autoritetas bemaž visuose reikaluose. Šiaip jis tolokai nuo jų laikėsi. Tai buvo ponas, bet ponija jo vengė, kad ir gerbė, nieko jam prikišti negalėdama; jį lankė nemylėdama. Iš smulkiųjų bajorų išėjęs, jis laikėsi lenku, bet savo lenkystės, tur būt, nebruko; pamokslai, evangeli-

jos ir giesmės vis liko žemaitiškos, su žmonėmis ne kitaip, kaip tik žemaitiškai kalbėjo. Kad ir Valančiaus seminariją išėjęs, jis labiau laikėsi vysk. Beresnevičiaus ir Paliulionio krypties, gavo aiškios „Przegląd Katolicki" įtakos ir buvo unijininkas, kaip kuršėniškis Eidimtas ir kiti panašūs[18]).

Vienas artimiausiųjų, gal net pats artimiausias, kan. Zaleskiui buvo Adomas Jačinauskis, išėjęs Šiaulių gimnaziją ir Petrapilio universitetą ir kurį laiką „Aušra" domėjęsis, bet atsidūrė Varšuvoje, kur ilgus metus buvo istorijos mokytoju mergaičių pansijonuose (gimnazijėlėse), rusų kalbos dėstytoju kunigų seminarijoje ir šv. Stanislovo Kostkos gimnazijos vedėju. Kilę iš unitų šeimynos (Šiaulių liustratoriaus, paskui Šiaulių banko kasininko Jono Jačinauskio, 1819—1887 m.), kuri gavo nemažai nukentėti iš stačiatikių valdžios, jis, kaip ir jo brolis (kun. Cezaris, 1860—1923. VI. 15) bei seserys (dvi vėliau ištekėjusios už lenkų kultūros lietuvių: Marija, mirusi 1922. VIII. 29 d. Vilniuje, gabi muzikė, už Petrapilio advokato Jono Kymanto, Didžiojo karo metu veikusio Vilniaus lietuvių visuomenės įstaigose ir 1920 m. Lietuvos vyriausybės pastatyto Vilniaus miesto valdybos priešakyje, ir Aurelija už Šiaulių gydytojo Konstantino Birutavičiaus; Sabina už lenkų kultūros gudų veikėjo Vaclovo Ivanauskio, viena už lenko Slonskio, o Kotryna liko muzikos mokytoja), jaunystėje, bent vyresnieji, Viekšnių kanauninko buvo glaudžiami ir remiami. Adomas kas vasarą jį aplankydavo, vėliau vedęs viekšniškę Moncevičiūtę, sustodamas Moncevičių namuose, buvo vienas svarbiausiųjų jo infor-

---

[18]) Be minėtųjų jau 1643 m. iškeiktojo Jurgio Polovinskio ir 1863. IV. 14/26 bažnyčioje paskaičiusio sukilėlių manifestą Ruperto Bortkevičiaus (1816—1889 m.), kuris dėl to buvo suimtas ir ištremtas, apie 1875 m. grįžęs Leckavoje klebonavo ligi pat mirties, iš Zaleskio pirmatakų Viekšniuose galime dar paminėti 1752 m. kleboną Joną Urvikį, Viekšniuose mirusį kanauninką Kasparą Bytautą (1769—1834. V. 4/16), kuris 1807 m. pastatydino Užlieknės koplytėlę, o 1812 m. koplyčią Viekšnių kapuose, apie 1890 m. pačių kunigų rūpesniu naktį slaptai išgriautą, nes dėl jos šventikas Batalinas kėsinosi paveržti dalį katalikiškųjų kapų ir juos prijungti prie stačiatikiškųjų, kleb. Pranciškų Kondratą (1774—1858.III.25), kan. Zaleskio laikais, žmonių ligi šiolei nepamirštą, vikarą Ant. Liakševičių (1838—1880. I. 25). Viekšnių bažnyčios statybą, prie senio klebono Kondrato, prižiūrėjo kamendoriai: ligi 1849 m. Dom. Vitkevičius, 1849 X. 13—1850. IV. 10 Pr. Lenkovskis, kurio parakvijonys nenorėjo išleisti, nuo 1850 m. Orlovskis.

matorių. Nepaprastai gyvas, įspūdingas, visų mėgiamas, karštai prisirišęs prie Žemaičių krašto, kažin ar tik savęs žemaičiu nelaikęs, Jačinauskis mėgo su žmonėmis bendrauti, po Žemaičius važinėdamas, fotografijos aparatu tai seną Viekšnių pavenčio (prie pat Milių, klebonijos palivarkėlio) apylinkės ąžuolą (piemenys po karo jį sudegino), tai aukštą kryžių, tai smūtkelį nutraukdavo (pasitaikydavo jam ir tuščiai patraukti) ir paskui korespondencijoje aprašydavo kuriame Varšuvos laikraštyje; senas mirdamas Varšuvoje (bene 1932 metais) laikė rankose iš Viekšnių parvežtą grabnyčios žvakę. Drauge, betgi, besiversdamas tautiškai katalikiškose Varšuvos lenkų grupėse, prisigėrė ten unijistinės dvasios, į kylantį lietuvių judėjimą skersavo, šitaip veikdamas ir mūsų kanauninką. Atsimenu, bene tik man gimnaziją pabaigus (1901 m.), Jačinauskis kažin iš kur buvo gavęs ir į Viekšnius parvežęs kažkokį Kauno klieriko (?) rusiškai prieš lenkus rašytą eilėraštį, kurį rodė ne tik kanauninkui, bet ir mano tėvui įtikinti, jog separatistinis lietuvių judėjimas esąs rusų nustatomas lietuvių ir lenkų vienybei suardyti.

51 pav. Viekšnių gydytojas Stanislovas Milvydas (miręs 1877 m.).

Kanauninkas mielai klausėsi Jačinauskio ir kitų panašių informacijų, bet gan šaltai jas prisiimdavo ir iš viso neišsišokdavo. Tai buvo „takto žmogus“, dėl to, tur būt, branginamas vysk. Paliulionio, kurį jis kasmet per Naujuosius Metus Kaune aplankydavo pasveikinti (Miečislovo dieną). Klebonijoje vargiai beištikdavo smarkesnių lenkiškai lietuviškų diskusijų, nes vikarai arba buvo tautiniu atžvilgiu bespalviai, arba vengė ginčytis su klebonu. Nebent Tumas, atlaiduose atsiradęs, ir

Viekšnių klebonijoje sukeldavo audrą, dargi su reikšmingomis pasėkomis, nekaip ir kanauninką nušviečiančiomis (žiūr. Vaižganto raštus). Klebonijoje tik su tarnaitėmis ir kuriuo reikalu atėjusiais žmonėmis tekalbėjo žemaitiškai, nors, be kanauninko, jo gaspadinės — seserėčios panelės Eufemijos, gal dar gaspadoriaus — giminaičio, klebonijos Milių ūkį vedusio Tadeušo Kumpikevičiaus (1837—1910 m.), pasistačiusio dvejus namelius Kapų (Mažeikių) gatvėje, vieno kito vikarų ar altoristų tarpe pasitaikiusio, „lenkų" daugiau nebuvo. Nežinau, kaip kalbėjosi su ilgaamžiu liokajumi ir purmonu girtuokliu Joniu; tur būt, taip pat lenkiškai, nes Jonis buvo didelis „lenkas". Klebonija buvo šalta, išskyrus gal atlaiduose keliamą triukšmą, kai čia ir išsigerdavo ir pakortodavo; kanauninkas, mat, žiūrėjo, kad jam, kaip šeimininkui, kas neprikištų nevaišingumo. O tačiau, kai jam 1910 m. mirus jo vieton atkėlė Plungės kleboną, vėliau buvusį Petrapilio Valstybės Dūmos narį kun. Vincentą Jarulaitį, ir klebonija išsyk pagyvėjo ir sulietuvėjo (šeimininkė jo sesuo panelė Morta ir ypačiai kita sesuo p. Kymantienė, rašytojos Sofijos Čiurlionienės motina, ir daineles padainuodavo, o skaitlingos klebono seserėčios Petrauskaitės, dažnai apsilankydamos, ypatingai sukeldavo čia gyvą lietuviškumą), nauja tvarka nelabai tepatiko žemaičiams; klebonija, mat, nustojo savo poniškumo! Beje, tėvas pasakojo man apie kun. Zaleskį mažmožį, bet jam labai reikšmingą, ir ypačiai nemažai svėrusį tautinei parakvijos kultūrai: kanauninkas, ne be pagrindo buvęs nusistatęs prieš vakaruškas, kartu betgi ir per toli šaudavęs, kai išgirdęs kur pavakaryje dainuojant, eidavęs ton vieton ir dainininkus išvaikydavęs. Štai dėlko, iš dalies, Viekšnių parakvija tokia ne dainiuškininkė!

Iš kitų kunigų atsimenu kelis. Iš jų anksčiausiai teko mums susipažinti su mano ir brolio Vaclovo krikštytoju Aleksandru Valavičium, kurį težinau iš pasakojimų. Jis buvo mano vėliau pažintų mokytojų Valavičių giminaitis (bene „Panie Dobrodzieju" mėgėjas). Brolį Viktorą krikštijo kun. Kazimieras Bubliauskis (1860—1889 m. Gryvoje). Smuikininkas kun. Baltramiejus Baltrėnas (1861—1928 m.), kuriam mano motina nekartą pritarė fortepijonu, o mes, vaikai, klausėmės, kaip mūsų sodno medžiuose špokai jam taip pat pritardavo. Kun. Juozapas Liaudanskis, ne tik mano tėvo, bet ir kanauninko labai mėgiamas, bet nemėgiamas davatkų dėl savo gyvumo, aštraus

sąmojo, greito mišių ir kitų bažnytinių pareigų atlikimo, neleidimo jam rankų bučiuoti (smarkiai ranką patraukdamas, kad nepabučiuotume, nekartą ir skaudžiau mums per veidą užgaudavo); didelis medžiotojas ir vintininkas, tad ypačiai su tėvu čia susipratęs, kuris betgi kėlė taip pat jį kaip gerą, teisingą ir gailestingą žmogų, nesvetimą ir lietuvystės da-

52 pav. Pokariniai Viekšniai nuo Čekų pusės.

lykams (sykį tėvas man prisiminė per medžioklę klausęsis kun. Liaudanskio jam skaitomų bene savo lietuviškų dainų). Jų dviejų pasikalbėjimai gal lietė ir kitus lietuviškus dalykus, atsiminus, jog mano tėvas ir lietuviškųjų raštų žmonėms atsargiai paduodavo, ką man tik 1931 m. papasakojo kai kurie viekšniškiai Amerikoje (pittsburgiečiai ir kiti). Davatkininkas kun. Ant. Dygaitis (1862—1920 m.) buvo kitų kunigų kiek pašiepiamas. Nebejaunas vikaras, buvęs Kauno kunigų seminarijos prof. Martynas Valančiauskis, labai mėgiamas dėl savo gerumo ir kai kurių naudojamas dėl savo silpnybių. Didelis gėlių ir augalų mėgėjas kun. Kazimieras Sandrauskis. Buvęs Joniškės klebonas, ilgametis Viekšnių stipraus balso altoristas Lukas Bužinskis (1835—1909 m.), mėgęs mums skaityti ištraukas iš „Pono Tado". Niekur nesilankęs senukas Stanislovas

Racevičius (1825—1923 m.). Vėliau dar (jau 1905-ųjų metų gadynėje) kun. Pranas Vilūnas, kuris prieš kanauninko proteguojamo laižuviškio Antano Vitarto kvailokus pamokslus sakė savotiškus pamokslus, ragindamas branginti savas „auksines, sidabrines dainas", sveiku protu rinktis sau skaitymui tokias knygas ir laikraščius, kurie kam patinka ir t.t. Jis įsteigė čia Vilniaus Aušros skyrių su knygynėliu ir plačiai pagarsėjo savo polemika „Vilniaus Žiniose" su Jakštu - Dambrauskiu, o vėliau buvo suėjęs su socialdemokratais, ant pat galo komunistų sąraše pateko į seimą. Paskui kelerius metus Kaune kalėjęs, „Kunigo išpažinties" autorius, dar buvo Minske „Raudonojo Artojaus" redaktorium. Įsteigęs Viekšniuose vartotojų bendrovę ir jos krautuvę kun. Antanas Vytuvis (pokariniais laikais ji išgaišo). 1907—1915 m. Viekšnių altoristas Juozapas Sakalauskis (1837—1918.VIII.), liguistas, gyvenęs po Bužinskio jo altorijoje ir karo metu išvažiavęs, Vilniuje patyrė, jog altorija sudegė, ir kažkur Rusijoje mirė.

Viekšnių kaimynų kunigų tarpe buvo keli įsidėmėtini. Laižuvoje poetas Antanas Vienažinskis (1841—1892 m.), apie kurį betgi nieko pasakojant neatsimenu. Akmenėje Ant. Žilinskis (1826—1895.II.11/23), alkoholikas, bet labai geras žmogus, buvęs Šilalės klebonas, tad ypatingai brangus mano tėvui ir, kiek atsimenu, labai branginamas Klyšių Daugirdų. Keli Akmenės vikarai: kun. Juozas Žebrys, vėliau pagarsėjęs Amerikoje lietuvių tarpe; dar kun. Kaz. Pakalniškis (1933 m. miręs didis mūsų apysakininkas ir publicistas Dėdė Antanazas), kurį atsimenu matęs Klyšiuose ir girdėjęs su gera dainininke Stanislava Pečkauskaite - Daugirdiene lietuviškai dainuojantį; daug vėliau, apie 1905 m., poetas Juozas Šnapštys (Margalis), mums, jau studentams, nepatikęs savo nešvariais pasakojimais ir girtavimu (savo kambaryje rodė mums keliasdešimt savo ištuštintų butelių alaus). Leckavoje kurį laiką buvo minėtasis Vitartas, nemažai veikęs draustinės spaudos metu; Papilėje suakmenėjimų rinkėjas Petras Jurskis (1863—1914. II. 26). Minėjo dar Petrapilio pralotą Apolinarą Daugėlą (Dowgiałło, 1823—1895 m.), po kurio galvos ir dar, rodos, po kanauninko Adolfo Daugėlos (1813—1893 m.) dvarininkai Rubaževičiai, bene tolimi viekšniškių Moncevičių giminės, buvo gavę nemažai palikimo; vienas Rubaževičių, Cezaris, „deimantinio ponaičio" (brylan-

towy młodzieniec) vardu dvarininkų tarpe buvo pagarsėjęs; paveldėtus deimantus paaukojo Čenstakavai.

Iš bažnyčios žmonių atsimenu dar ilgametį vargamistrą Vaitkevičių, kuris stebino mus savo tikrai vargamistrišku giedojimu („foi, foi"), bet su kuriuo jokiu būdu kanauninkas persiskirti nenorėjo. Juozapas Vaitkevičius (m. 1908 m.) laikė save lenku; iš mano tėvo skolindavosi lenkiškų apysakų. Jo duktė Bielskienė įsteigė pirmą krikščionišką kromą rinkoje, mažoje būdelėje, o anūkė Bielskaitė baigė Kauno „Aušros" lietuvių gimnaziją, Kauno lenkų gimn. moko lietuvių kalbos ir ištekėjo už tos gimnazijos mokytojo Dambrauskio. Bažnyčios raštus rašė Stanislovas Knabikas (mirė 1916 m.), mūsų kaimynas, aukštas vyras, vedęs našlę Kasperavičienę, kunigo Kasperavičiaus motiną, kurios pakeltą balsą nekartą, kaip kaimynės, girdėjome. Jų duktė Bronislava gyveno ne Viekšniuose, bet prie brolio kunigo, dalyvavo lietuviškuose vaidinimuose; po karo atidarė Palangoje vasarninkams valgyklą. Bažnyčioje mums imponavo aukštas šveicorius generoliškai pasirėdęs ir barškinęs didžiule buože; šventoriuje būgnai, kuriuos meistriškai prieš didžiuosius atlaidus mušė ir tebemuša špitolininkas (būgnai mums buvo aiškinami esą 1683 metų karaliaus Sobieskio atvežti iš garsių Vienos kautynių su turkais). Nei šveicoriaus, nei špitolninko vardo neatsimenu.

53 pav. Viekšnių pradžios mokykla (nuo 1865 m.).

Daktaras ir aptiekorius. Po klebonijos svarbiausia vieta Viekšnių katalikų visuomenėje priklausė, tur būt, gydytojui, kitaip nevadinamam, kaip daktaru, visomis kalbomis. Lietuviškas „gydytojas" ėmė rastis tik po 1905 metų dėl legalinės spaudos įtakos, rusiškas „liekar" buvo tik oficialinis pavadinimas, o lenkiškas „lekarz" tebuvo vartojamas lenkų spaudoje ir gydytojų beskaitomuose medicinos raštuose; visuomeninė padėtis buvo rodoma vardu volnopraktikujuščij vrač. Apie tėvo pirmatakus

Bonaventūrą Andriejauskį, Stanislovą Milvydą (gim. 1840 m., baigė Šiaulių gimn. 1856 m. ir Maskvos univ. 1862 m., Viekšniuose mirė 1877 VIII 15/27 plaučių uždegimu; jo pirmoji žmona Valerija Laucevičiūtė mirė 1872. III. 11 Viekšniuose 25 m. amžiuje, palikdama sūnelį Kazimierą, o antroji — Vanda Kunigunda Grosaitė pagimdė jam dukterį Anielę Magdaleną) ir Šukevičių neką bežinodamas, o apie tėvą turėdamas dar vėliau nemažai pasakoti, nuo gydytojo suku čia tuojau prie taip su juo suaugusio ir visuomenėje bene tuojau po jo statomo aptiekoriaus (aptiekininko), tik mūsų metu virtusio vaistininku. Mano amžiuje aptieka iš Geldnerio įpėdinių buvo nuomojama Zeidlerio, o paskui tapo nuosavybe Vincento Aleksandravičiaus (1853—1926 m.), dabar jo sūnaus Juozo Aleksandravičiaus. Nors nevienu laiku mirę (1910—1922—1926), bet bemaž po tiek pat laiko (po 40 su viršum metų) Viekšniuose dirbę, kanauninkas, daktaras ir aptiekorius (Zaleskis, Biržiška ir Aleksandravičius) noroms nenoroms, kiekvienas skyrium savo srityje ir visuomenėje, sudarė ilgametes Viekšnių tradicijas, kurios ligi šiolei žmonių atmintyje yra išsilikusios. V. Aleksandravičiaus brolis Kazimieras pasiliko motinos tėviškėje Kyviliuose, Pašvitinio par.; jo sūnus Domininkas baigė Dotnuvos Žemės Ūkio Akademiją ir yra Kvietiškio žemės ūkio mokyklos vedėju, taip pat Marijampolės cukraus fabriko technikiniu direktorium. Kitas V. A. brolis, Anupras, išėjo Amerikon ir ten su žmona vokiete sukūrė angliškai lenkišką šeimyną, pinigiškai neblogai versdamasis. Pusseserė ištekėjo už Vivulskio, gyveno Kaune ir buvo motina 1919 metais Vilniuje mirusio gabaus skulptoriaus ir architekto Antano, kuris Paryžiuje besimokydamas bendravo su Mykolu Römeriu ir lietuviais, bet šiaip jau buvo lenkų unijizmo įtakoje, pagarsėjo lenkų visuomenėje Paderevskio užsakytuoju ir savo pastatytuoju Krokuvoje Žalgirio sukaktuvėms paminėti paminklu, Šiluvoje pastatyta koplyčia ir Vilniuje pradėta statyti Širdies Jėzaus bažnyčia; 1918 m. jis dalyvavo Vilniaus peoviakų organizacijoje. Vivulskienės nameliuose Kaune gyveno taip lietuvių nekentęs sulenkėjęs latvis kun. Kriškijonas, kuriam mirus ji išsikėlė Lenkijon, gal tik Vilniaus kraštan, ir ten pasimirė. Jaunąjį Vincentą Aleksandravičių leido į mokslus jo dėdė Žagarės klebonas kun. Kazimieras Aleksandravičius, (1824—1884 m.), kuriam nesvetimi buvo ir lietuvystės dalykai; jam, o gal kitam kun. Aleksandravičiui,

„Varpas" priskyrė Koženevskio komedijos vertimą; pas jį senatvėje rado prieglaudą Sim. Daukanto bičiulis, buvęs Papilės klebonas kun. Ign. Vaišvila (1808—1894 m., nuo 1885 m. Ubiškės filialistas).

Jaunas Vincentas Maskvoje išėjo vaistininko mokslus, ten dar „Aušros" metu draugaudamas su žagariškiu medicinos studentu Ant. Buivydu (1856—1919 m.) ir kitais „aušrininkais", pats kiek už kai kuriuos jųjų vyresnis. Dėdės lėšomis Viekšniuose vaistinę įgijęs ir už tai jo įpareigotas šelpti mokslus einančius savo giminaičius (išleido Dorpato universitete veterinarijos mokslus išėjusį, paskui Rusijoje tarnavusį ir 1933 m. Šakiuose pasimirusį daug jaunesnį už save savo brolį Dominiką, Mintaujos gimnazijoje ir Dorpate dalyvavusį slaptose lietuvių moksleivių kuopelėse ir vėliau reiškusį susidomėjimo lietuvių tautos ir spaudos dalykais, taip pat ir kelis Čaplinskius), jis vedė Žagarės vaistinės savininko pulk. Kazlauskio dukterį Sofiją, kuri betgi, pagimdžiusi sūnų Bronislovą, 1885 m. jaunutė pasimirė. Likęs su mažučiu Bronium našlys pasamdė auklę Rozaliją (jo išleistą už seno vaistinės sargo Juozapo Bagdonavičiaus), kurios globoje vaikas liko per kelerius metus, kol tėvas antrą kartą, 1892 m., vedė rygiškę Kotryną Kerbedytę (mirė 1926 m., mėnesį prieš vyro mirtį), kuri pašalino auklę (ši su savo dukterim vėliau išvyko Amerikon) ir virto vaikui tikra

54 pav. Viekšnių pirklys Bėras Rubinšteinas, 1915 m. išvažiavęs Rusijon.

motina. K. Aleksandravičienės tėvas Juozapas, nuo Kražių kilęs žemaičių bajoras, buvo garsaus Rusijos inžinieriaus, taip pat žemaičio, Stan. Kerbedžio (1810—1899 m.), Petrapilio, Varšuvos tiltų, Lentvario (Vilniaus) ir Kauno tunelių statytojo (paskui lietuvių tiltininkų vardą gražiai palaikė Petras Vileišis), pusbrolis, o motina buvo Didžiulytė (Dydziul), Sim. Konarskio bičiulio ir kartu kalėjusio pulk. Izidoriaus[19]) duktė. Vyresnioji Aleksandravičienės sesuo ištekėjo už geležinkelių statytojo inž. našlio Izidoriaus Lesnevskio, vėliau buvusio Maskvos-Petrapilio gelež. viršininko padėjėju ir susisiekimo ministerijos inžinierių tarybos pirmininku (mirė 1916 m.), kurio pirmosios žmonos sūnus Stanislovas virto Varšuvos univ. filosofijos profesoriumi.

V. Aleksadravičius iš antrosios žmonos susilaukė 6 vaikų. Vyriausioji, Janina, pasimirė dar kelerių metų mergaitė. Vincas (Vitkas), Didžiojo karo metu mobilizuotas studentas, 1916 m. žuvo rusų karininku Galicijoje. Juozas nuėjo tėvo pėdomis ir paveldėjo Viekšnių vaistinę (baigė mokslus Lietuvos universitete). Nesveikavęs Kazys jaunas pasimirė 1916 m. Maskvoje. Vanda baigė Rygoje gimnaziją, po karo buvo vokiečių kalbos mokytoja Viekšnių vidurinėje mokykloje ir 1923 m. ištekėjo už diplomato Vytauto Gilio, 1932—1933 m. Klaipėdos gubernatoriaus, dabar Lietuvos atstovo Švedijoje, o mano vyresniosios dukters vienmetis Konradas (Radkas) baigė Kauno „Aušros" gimnaziją ir Vytauto Didžiojo universitetą. Visa Aleksandravičių šeimyna, ypačiai vaistininkui antru kartu vedus, buvo mums labai artima, ypatingai mūsų metų Bronius, su kuriuo paskui Šiauliuose drauge gyvenome ir mokėmės, o daug už mus jaunesni jo broliai ir seserys taip pat augo mums lyg pusbroliais ir pusserėmis ir liko artimi. Kad ir Aleksandravičių šeimy-

---

19) Izidorius Didžiulis dėl emisaro Simano Konarskio (1839. II. 15/27 sušaudyto Vilniaus priemiestyje) bylos nustojo karininko laipsnio ir buvo pašalintas iš Lietuvos; sėdėdamas kalėjime drauge su juo, surašė šiojo sukurtąją atsisveikinimo mazurką, kurią Aleksandravičiai ligi šiolei tebeturi pas save. Apsigyvenęs Rygoje, buvo vokiečių operos orkestro dirigentu. Per 63-sius m. jis priglaudė pas save pabėgusius sukilėlius, tarp jų Malinauskį, vedusį V. Aleksandravičiaus pusseserę Karpuškaitę, Severino Karpuškos seserį. Fotografas ir muzikas Malinauskis Rygoje sukūrė gabią muzikalią šeimyną, iš kurios duktė Liūda ištekėjo už žinomojo lietuvių veikėjo Jono Šliūpo ir pati pasireiškė „Aušroje" Aglės vardu; jos sesuo taip pat ištekėjo už Amerikos lietuvių gydytojo Ant. Bacevičiaus.

nos kalba (dėl abiejų žmonų ir vyravusios Viekšnių ponijoje kultūros) buvo lenkiška, bet tėvas Aleksandravičius, jaunas būdamas domėjęsis lietuvių dalykais ir vėliau bent iš Petrapilio lenkų savaitraščio „Kraj" juos sekęs, niekados nesisakė lenku, su žmonėmis (ne su ponais) gražiausiai kalbėjo lietuviškai, jo sūnus Bronius pasekė mūsų pavyzdžiu ir Petrapilio universitete dėjosi su lietuviais (pav., dalyvavo lietuviškuose vaidinimuose); gavusi pasireikšti pokaryje jaunesnioji jųjų karta taip pat susiartino su lietuvių visuomene. Įvyko tai, dėl ko dar 1903 m. aš studentas, ir geroji K. Aleksandravičienė buvova karštai susirėmusiu: pati būdama ne tiek patriotinės lenkiškos, kiek ryginės lenkiškai vokiškos kultūros, prašė mane, kad aš neverščiau jos vaikų lietuviais, o aš jai pasisakiau drąsiai tai galįs pasižadėti, nes tautiškai jie patys susiprasią. Čia reikia dar pridurti, jog ilgametis mūsų vaistininkas lygiai buvo mėgiamas visų — žemaičių, žydų, lenkų, rusų.

55 pav. Viekšniškė Dveirė Rubinšteinienė.

Čia jau baigdamas su sanitariniu viekšniškių personalu, prisiminsiu dar buvusį kariuomenės felčerį Kazimierą Butkų, kuris, minėtajam Zarcinui senstant, vis plačiau važinėjo po žmones, bet griežčiau už aną laikėsi mano tėvo, kaip gydytojo, autoriteto. Karo metu tėvui iš Viekšnių išvažiavus, Butkus pačių vokiečių buvo naudojamas ersatzgydytoju ir įsigijo labai plačią praktiką; mirė bene tuojau po karo. Atsimenu jį nekartą pas

tėvą ateinant ir pasakojant apie ligonis, šiaip betgi laikantis nuošaliai. Buvo aiškus žemaitis.

Miestelio ponija. Apie 30 metų Viekšniuose gyveno pasiturinti Moncevičių šeimyna. Pats Pliurijonas Moncevičius (1829—1909 m.), žemaitis, kilęs iš Kretingos valstiečių ir ten išėjęs mokyklą, buvo Maskvos pašto apygardos viršininko padėjėju. Ištarnavęs pensiją, ją visą pasiėmė pinigais, ėmė verstis Kaune ir Liepojoje namais, dėl žmonos nesveikatos iš Liepojos persikėlė į Viekšnius ir čia nupirko didelį sklypą su gražiais namais netoli cerkvės (dabartinė Vytauto, neseniai dar Naujoji gatvė, tuomet Cerkovnaja, paprastai dar Kiaulių ulyčia vadinta). Šitoji šeimyna bendravo su Viekšnių inteligentija ir apylinkės dvarininkais; laikėsi, žinoma, lenkiškos kalbos. Pati Moncevičienė — Adelė Černevskaitė nuo Telšių, dvarininko advokato Adolfo Černevskio, Kontrimienės, Andriejauskienės, Snieškienės sesuo, giminių dažnai buvo lankoma. Jos vaikai buvo už mus vyresni. Adelė baigė Varšuvos pansijoną ir ištekėjo už mano jau minėtojo mokytojo Jačinauskio, su kuriuo turėjo keletą vaikų ir su jais kas vasarą lankydavosi pas motiną; gyvena Varšuvoje ir verčiasi prancūzų kalbos pamokomis. Taip pat išėjusi Varšuvos pansijoną Kornelija tarnauja Vilniuje, vaikų prieglaudoje. Steponas ėjo Liepojos gimnaziją, bet jos dėl kažkokio susirėmimo nebaigė; ėjo inžinieriaus mokslus Vokietijoje (bene Karlsruhėje), paskui tai gyveno prie motinos, tai važinėjo komercijos reikalais; dabar tarnauja Varšuvoje. Vaclovas baigė Liepojos gimnaziją, mokėsi Miunchene ir Rygos politechnikoje; vedęs dantistę Eleną Daugirdaitę iš Klyšių, kurį laiką gyveno Rygoje, po karo Vilniuje, kur persiskyrė su žmona (jų dviejų yra sūnus ir duktė). Senis Moncevičius buvo labai malonus žmogus, mėgdavo juokauti (mus, vaikus, pagaudamas kutendavo, sakydamas „kurki, kurki"), ir jo šeimyną visi mėgo. Jo žmona buvo jos ašis — darbšti, griežta, kiek nuošaliai besilaikanti, garsėjo gera virtuvės žinove. Jos vyriausioji duktė buvo už mus daug vyresnė, bet su Vaclovu ir Steponu, kad ir vyresniais už mus, dar vaikai būdami sueidavome, o užaugę nebejutome nedidelio amžiaus skirtumo; taip pat ir su panele Kornelija paaugę draugiškai bendraudavome. Poniai Moncevičienei karo metu iš Viekšnių išvažiavus ir Smolenske pasimirus, po karo jos vaikai savo nuosavybę Viekšniuose likvidavo ir su Viekšniais atsisveikino.

Kitoje gatvės pusėje namai su dideliu sklypu priklausė Marijai Alseikaitei (Olseikaitei, apie 1830—1912 m.), kuri gyveno iš jų nuomos, daržo ir kilimų audimo. Mano tėvui į Viekšnius atsikėlus, kurį laiką tie gana nemaži namai tebepriklausė dar senutei Agnietei Tanskienei (Borovskaitei, 1793—1884 XI. 9/21), kuri dėl sūnaus dalyvavimo lenkmečiuose nustojo Marškonės, o Alseikaitė jai šeimininkavo ir paskui gavo iš jos namus. Alseikaitė buvo Martynavičiūtės - Bačanskienės auklėtinė, o šioji Tučių dvarininko Pelikso Kontrimo giminaitė. Jaunas advokatas Bačanskis, kaip ir jo tėvas Kontrimas, buvo įsipainiojęs į sukilimą, bet motina kažkaip jo Kudiškius apgynė nuo konfiskavimo. Kudiškius paveldėjo Dulevičiūtė, kuri paskui ištekėjo už karo gydytojo gen. A. Zaleskio, kuriam mirus juos prarado. Senatvėje nebepajėgdama dirbti, Alseikaitė siūlė tai mano, tai Stepono Moncevičiaus vardu namus užrašyti už jos užlaikymą ligi mirties; Moncevičiams ir mano tėvams nesutikus (mano tėvas bijojo jos kaprizų), ji užrašė juos Viktorui Kontrimui, kuris rūpesningai ją globojo ligi pat jos mirties. Karo metu namams sudegus, jų vietoje jis pasistatydino kitus ir dar vienus, kuriuose dabar yra paštas. Pas susenusią Alseikaitę mes dažnai lankėmės. Dar pas senutę Tanskienę atsilankydavo iš Varšuvos pusseserė Borovskaitė, Vilniaus prof. Leono Borovskio sesuo, taip

56 pav. Viekšnių vaistininkas Vinc. Aleksandravičius su šeimyna. Iš kairės į dešinę stovi jo sūnus Bronius ir jis pats, sėdi uošvė Didžiulytė - Kerbedienė, Kotryna Aleksandravičienė su dukryte Vanda (būs. Gilienė), Vincas Aleksandravičius (sūnus), apačioje Juozas ir Kazys Aleksandravičiai.

pat senutė, kuriai mudu su broliu Vaclovu (Viktoro dar nebuvo) taip patikova, jog ji mums vėliau atsiuntė šaukštelius ir šakutes su įrėžtu mums įrašu.

Netoli Tanskienės savo namuose gyveno Leonardo Giedraičio (1835—1919 m.) šeimyna, buvusieji popo žemės pusininkai, kurių sūnus Bronislovas tarnavo Rusijoje ir gražiai palaikė santykius su tėvais ir su Lietuva, po karo grįžęs tarnavo Kaune, o dabar gyvena Viekšnių apylinkėje įsigijęs Daugirdų Antanavo dvarą. Viena jo seserų ištekėjo už Panevėžyje (dabar Kaune) gyvenančio Jurevičiaus, bet pati ir toliau gyvena Viekšniuose, augindama dvi dukteri. Toje pat gatvėje, bet jau arčiau bažnyčios, ties dabartine Bažnyčios gatve, gyveno dar Liodzinskiai, kurių vienturtė duktė Adelė (mirė 1936 m.), ištekėjusi už vieno Viekšnių par. Pančerinskių (Vitalio, 1853—1917 m.), gavo nuo jo skyrium gyventi (Viekšniuose, tėvų namuose) ir auginti dukterį Gesę ir sūnų Edvardą, mūsų žaidimų ir mokslo draugus.

57 pav. Politinis Lietuvos tremtinys pulk. Izid. Didžiulis, apie 1870 m. miręs Rygoje.

Tajai pat ponijai — didesnei, mažesnei, o kartais ir visai nedidelei, tik lenkų kalbos vartojimu save iš žemaičių minios išskiriančiai (bent prieškariniais laikais ir ypačiai prieš spaudą atgaunant), reikia dar priskirti miestelio pakraštyje (už dabar nebesančio „popų tvenkinio", netoli kapų) kelerius metus gyvenusią Sofijos Šimkevičienės šeimynėlę. Smulkaus dvarininko

Vitkauskio duktė, labai malonaus būdo moteriškė, ištekėjo už taip pat nedidelio dvarininko (kažkur Telšių pusėje), visokių senienų mėgėjo, bet, kaip rodos, nerūpesningo vyro ir tėvo. Po kelerių metų ji išvažiavo iš jo namų ir apsigyveno Viekšniuose su senute motina Vitkauskiene ir dviem dukterim, mūsų vienmetėm. Su jomis paskui ji persikėlė į Šiaulius, kur atidavė dukteris gimnazijon. Vyresnioji, Liudvika (Lilia), buvo labai mylima savo draugių, linkusi prie meno (paišybos) ir poezijos (eilėmis pajuokdavo gimnazistus ir pan.), buvo pasidavusi ir lietuvystės įtakai, pati ją darė Šiaulių poetui Jovarui, paskui, kaip mokytoja darbuodamasi Varšuvos pansijone, palaikė santykius su Varšuvos lietuviais; po karo grįžus Lietuvon mirė staiga pas savo gimines. Jos sesuo Zosė, visados linkusi į gyvenimo praktiką, skyrėsi nuo sesers, bet ir jau buvo pasidavusi dar prieš 1905-tuosius metus kylančiai Šiaulių lietuvystei; ištekėjo bene už agronomo Martusevičiaus. Greta su jomis Viekšniuose bene vienerius metus gyveno jau minėto Bronislovo našlė Antanina Chominskienė su 3 savo vaikais, mūsų vienmečiais. Chominskiai ir Šimkevičiūtės, vėliau Moncevičiai buvo Viekšniuose mūsų artimiausi draugai ir draugės.

58 pav. Buvęs Sonteklių tiltas per Ventą.

Paminėtini čia dar kai kurie Viekšnių stoties viršininkai, labiau ar mažiau suėję su jų ponija. Abudu kataliku. Vienas buvęs 63-ųjų metų sukilėlis, kazokų ietimis pakeltas ir vos išgyvenęs, Aleksandras Tomkavičius, kurio duktė Vanda, už mus vyresnė, vėliau mokėsi Varšuvoje (net lankė slaptus lenkų universitetinius kursus — apie 1900-uosius metus Šiauliuose gavau naudotis jos užrašais iš Bemo paskaitų apie lenkų literatūrą), ištekėjo už Vilniaus krašto (dabar Kaišiadorių apskr.) dvarininko Žilinskio (prieš kelerius metus kvočiau jos sūnų Kauno lenkų gimazijoje, kaip Švietimo ministerijos atstovas). Pats Tomkavičius pasimirė po karo savo dvare apie Raseinius. Kitas stoties viršininkas, Stanislovas Paulavičius, turėjo labai skaitlin-

gą ir neramią šeimyną. Vieną jo sūnų buvo palietęs perkūnas, trenkdamas į kambarį; vaikiną atgaivino. Vyriausioji duktė ištekėjo už nebejauno našlio, Antanavo dvarininko Jono Daugirdo, su kuriuo susilaukė dviejų dukterų ir persikėlė Vilniun, kur jos vyras gavo vietą degtinės monopolyje. Tarp jų dviejų nebuvo santaikos; vėliau bene visai skyrium vienas nuo kito gyveno.

Miesčionija. Ne iš „ponijos" tegaliu pažymėti tuos, su kuriais arba pats sueidavau (vaikai sueidavome, kaip žinome, su nedaugeliu), arba apie kuriuos kiek daugiau iš savo tėvų ar artimųjų buvau girdėjęs. Taigi, atsimenu kurpių Skurvydą; taip pat miesčionių valdybos ilgametį raštininką girtuoklį Gaidamavičių, kuris, pats žydams tarnaudamas, keikė ir niekino juos (kartą girtas krito nuo liepto Venton); šimtininką (sotskį) Šiaulį, pasikrikštijusį žydą ar čigoną bagamazninką Jonavičių, kuris dėl lietuviškų knygelių pardavinėjimo nekartą atsidurdavo kalėjime ir ten ražončius dirbo, kuriuos paskui žmonėms pardavinėjo. Taip pat krikštytas žydas, bagamazninkas (paskui šimtininkas) Jonas Dargis vertėsi knygų kontrabanda ir visados mokėjo išsipainioti; kartą, kažkieno įspėtas, policijai išėjus už miestelio jo kontrabandos pasitikti, jis per Viekšnių davatkas knygas į Viekšnius perkeldino ir krečiamas nieko jau nebeturėjo. Jis paskui stojo policijos sargybiniu (stražninku), bet žmonėms nekenkė, kur reikiant įspėjo (mums pranešė apie atvyku-

59 pav. Klyšių dvarininkas (Viekšnių apyl.) Adomas Daugirdas (apie 1885 m.).

sius dėl manęs šnipus). Du jo sūnu atsidūrė Amerikoje; vyresnysis nepaliko po savęs Viekšniuose gero atminimo, o jaunesnysis išėjo gimnazijos mokslus ir, Amerikoje atsidūręs, dalyvauja visuomenės gyvenime. Taip pat nevieną lietuvišką knygą žmonėse paleido bagamazninkas, iš motinos žydės, Martynas Vilčikauskis (1859—1918.I.28), kuris vėliau įsteigė savo krautuvę. Juozas Sakalauskis, ilgus metus, kaip vienintelis miesčionis krikščionis, žydų buvo statomas miesčionių valdybos (mieščanskaja uprava) seniūnu (storasta), o kitas Sakalauskis vedė nepaprastai energingą, savarankiškų pažiūrų, rimtą moterį ir įsteigė lig šiol tebesančią krautuvę. Benediktas Tukys stebino mus savo dailiais medžio tekinimo darbais — dėžutėmis ir pan. (dabar gyvena Amerikoje). Martynavičių, kurio namuose mes gimėme, tėvas nekartą mums gyrė kaip rimtą žmogų, o su jo dukterim Uršule žaidžiau dar vaikas. Butkus muzikontas su sūnumis ir draugais, linksmas būrys pagrojyti per Naujus Metus, Velykas ir vestuves, per Tris Karalius su žvaigžde pavaikščioti, per Užgavėnes meškomis, žydais kultis, o ypačiai išsigerti. Mūsų auklės tėvas dailidė Juozapas Martynas Butkus (1825—1910 m.) ir dar vienas Butkus, po karo pulkininko Bironto uošvis. Buvęs turkų karo dalyvis Urvikis, vėliau šimtininkas, o dar paskiau net ubagu virtęs, kurio sūnus dabar turi geriausias Viekšnių puodų dirbtuves.

60 pav. Dainininkė Stan. Pečkauskaitė, ištek. už Adomo Daugirdo (nutraukta apie 1885 m.).

Geriau atsimenu moteris, gal būt, dėl to, kad virtuvėje jas dažniau mačiau. Tik prieš tai dar paminėsiu Moniką, kurios pavardės nežinau, bet kurią mūsų tėvas ir kunigai dėl jos vyriško

nenuilstamo žygiavimo vadino „Monikus"; kunigų ir šiaip kieno būdavo siunčiama į sodžius ir dvarus, taip pat aplinkinius miestelius, su visokiais pranešimais ir laiškais. Ji, be to, skambindavo varpais. Mirė labai sena, kaip sakė, bene turėdama apie 100 metų.

Mano tėvų bendradarbės. Prie bolševikų 1919 m. šiltine mirė Uršulė Ungeitaitė (Ungetātė), kuri keliasdešimt metų kas vasarą lasė ir rinkoje žydukams pardavinėjo mūsų agrastus ir kitokias uogas bei vaisius, už tai gaudama savo nuošimčius. Ji dažnai padėdavo mums virtuvėje ir ypačiai darže. Bene vienintelė, iš kurios kūdikystėje girdėjau, kad ir nekokią, lietuvišką dainelę: „Čyru, čyru, duok pipirų, jei neduosi, nečyruosiu". Mes ją labai mėgome. Karo metu Viekšniuose man apsilankius, senutė sirgdama privertė mane priimti iš jos, rodos, 10 auksinių rublių, kuriuos ji buvo išvažiavusiems į Rusiją mano tėvams skolinga už parduotas uogas ir vaisius; buvo labai įsižeidusi, kai aš iš pradžių buvau griežtai atsisakęs imti.

Žinoma, artimiausios mums buvo niankomis, pakajavomis ir kukarkomis vadintos mūsų tėvų fizinio darbo padėjėjos — Petrusė, Franė, Elzikė ir ypačiai seniai jau mums nebe tarnaitė, tik brangia gimine virtusi Anusė.

Petronė Tukaitė Butkevičienė (Petrusė) buvo viena iš pirmųjų virėjų pas mūsų tėvus ir vėliau po kurio laiko vėl kelerius metus jiems dirbo, bet šiaip daugiausia laisvai sau gyveno, samdoma kaip prityrusi virėja visokioms sueigoms, ypačiai su kunigais. Be to, ypačiai karo metu, ji buvo kunigų pasiuntinė, kuri per keliolika parakvijų laimingai išnešiodavo jų laiškus ir, kartais labai svarbius, kitus raštus. Ramaus būdo, gerai nusiteikusi, tik ne didžiausios sveikatos bepinigė, ji paliko mums gerą atminimą. Su mumis, vaikais, ji mėgdavo kalbėtis. Iš jos išgirdau šitokį iškraipytą žemaitiškai lenkišką žodynėlį: „Šaukts liška, vėdars kiška, peilis noža, vožka koža". Karo metu apsilankęs Viekšniuose, gavau ją išgirsti esant mano jauniausiuoju broliu nusivylusią; jis, girdi, vaikas būdamas žadėjęs į kunigus eiti, ir ji tikėjusi sulauksianti jo vyskupo, tuo tarpu stojęs gimnazijos prieklasin ir Kalėdoms namo pargrįžęs jis jai pareiškęs nebūsiąs kunigu, nes norįs ženytis. „Toks mažas, o žiūrėk, apie kokius niekus jis galvojo!" Jos sesuo Bružienė ne mažiau už ją parakvijoje buvo žinoma kaip „anioliukų fabriko" laikytoja. Pati, rodos, vaikų neturėdama, ji augino

vis po kelis pamestinukus ar už sutartą atlyginimą priimtus kūdikius, kurių betgi retas jai teužaugdavo.

Buvusi Rainoldų Daugirdų (būgiškių) tarnaitė Franė Lizdenaitė išbuvo kambarine pas mus apie 25 metus, pasitraukė, jau negaluodama protu, bene 1931 metais ir neužilgo pasimirė. Nelabai gudri, bet labai sąžininga, karo metu tėvų namuose ji vienintelė bebuvo likusi, tik pačiu karščiausiu Viekšnių bombardavimo metu sodoje pasislėpusi. Ji paslėpė geriausius tėvų baldus ir kitokius daiktus pas nuošalesnius kaimynus, ypačiai Peiliškiuose pas Rimgailas, karvę pavedė vaistininkui naudotis, tėvų sodne keliolikoje vietų užkasė kur kelis rublius, kur šaukštus ir šiaip smulkiuosius daiktus (man 1916 metais apsilankius, ji visas tas vietas, slėpdamasi nuo kitų, išrodė, kad žinočiau, jei ji mirtų tėvų nesulaukusi), o pati dabojo namus, kuriuose apsigyveno kunigai, ir paliktus juose daiktus. Šiaip su ja susiprasti kartais būdavo sunkoka, bet 1924 ir 1925 m. vasaromis ji, su visa mano šeimynėle Palangoje bebūdama, ir miestelį apibėgdavo, ir pasimaudydavo, ir nepamiršdavo kasdien Birutos kalne pasimelsti. Kiek Petrusė tebėra bepinigė, tiek Franusė labai mėgo pinigą, jį rinko, taupė, skolino kitiems už nuošimčius ir be jų, bet toli gražu ne visi skolininkai jai grąžino.

61 pav. Buv. Martynavičiaus, dab. Rupkaus namai, kur esame gimę (Viekšniuose, prie bažnyčios aikštės).

Elzė Urbonaitė (Elzikė) ilgai, apie 30 metų, tebebuvo pas mano motiną virėja. Gerai nusimanydama savo dalyką, moka smarkiai ginti savo nusistatymus ir nusistatymėlius, bet ypačiai pasižymi nepaprasta meile gyvuliams — karvėms (Žemuogei, Dobilei ir kitoms), paršams, šunims ir kitiems, kurie klauso jos kaip tikros savo motinos.

Tačiau nei Franė, nei Elzė nedera mano pasakojamam laikotarpiui; jos radosi mūsų namuose man jau studentaujant. Užtat mūsų mylima auklė Anusė, Ona Butkaitė (g. 1868 m.), atvyko pas mus, kai man tebebuvo šeši mėnesiai, o jei bene try-

lika metų, taigi dar 1883 m.; prie jos gimė abudu mano broliu, ir nuo to laiko beveik be pertraukos (kelerius metus prieš karą ji buvo pasitraukusi iš savęs gyventi, bet karo metu drauge su mano tėvais išvažiavusi į Rusiją, drauge su jais ten gyveno ir drauge grįžo; radusi Viekšniuose savo namelius sudegusius, liko pas mano tėvus) dirba pas mus apie 55 metus. Dailidės duktė, labai mylėjusi savo motiną (Pranciška, apie 1830—1890. XI. 19/XII.1; atmenu mūsų, vaikų, susirūpinimą ir didį nuliūdimą, matant Anusę gailiai verkiant po savo motinos mirties) ir rūpinusis savo seserim (ji ištekėjo už siuvėjo Permino, kuris, palikęs dvi dukteri ir sūnų, išvyko Amerikon ir ten ne per seniai pasimirė) ir broliais (abudu išėjo Liepojon), ji taip suaugo su mūsų šeimyna, jog buvo čia ne tik vaikų auklė, tėvo padėjėja prie ligonių, operacijų ir t.t., motinos senatvėje saugotoja - globėja, bet tiesiog virto mums šeimynos nare, nelyginant gerąja teta. Mes nuo jos neturėjome paslapčių nei vaikiškų, nei gimnazistiškų (šešerius metus ji su mumis ir mūsų motina gyveno Šiauliuose), nei studentiškų (pavyzdž., politinių); priešingai, ji nekartą padėjo mums išsipainioti iš bėdos, atsišaukimus paskleisti ir t.t. Ir Viekšniuose, ir Šiauliuose mūsų pažįstamieji gerai žinojo jos vaidmenį mūsų šeimynoje (ji net lenkiškai gerai pramoko, nuolatos pas mus bendraudama su lenkų kultūros žmonėmis), žino ir dabar. Su ja dar gausime susitikti tolimesniame pasakojime.

Mūsų načalninkai. Rusų visuomenė, išskyrus Fermos burliokus, Viekšniuose tebuvo atstovaujama valdininkų. Visų pirma minėtinas kilęs iš Kalugos gub. batiuška, otiec Michail (Joannovič) Batalin, kuris daugiau nei 25 metus (1872—1897 m.) Viekšniuose gyveno ir veikė. Ypač kunigai ir kiti inteligentai jo bijojo ir vengė kaip pavojingo caro valdžios agento, nemažiau, negu storulio žandaro Savickio, kuris buvo laikomas tikybiniu perekinčiku (kulverta). Kalbėjo, jog otiec Michail nevengiąs donosų, bet šiaip jis pats laikėsi nuošaliai. Neatsimenu, kad būtų jis pas mūsų tėvą kada atėjęs, ir nežinau, ar tėvas buvo jį kada šiaip, ne kaip ligonį, atlankęs, nors man pačiam su tėvu tekdavo per Naujus Metus ir Velykas sveikinti kitus šventikus, kurie taip pat ta proga pas mus atsilankydavo. Batalinas buvo ir savo parakvijonims įsipykęs, pavyzdžiui, mušdamas juos kryžium per dantis, ir buvo pagaliau iš Viekšnių iškeltas, palikdamas mums, berods, nepiktus savo vaikus, mokytoją Ekateriną

ir Mažeikių šventiką Aleksandrą. Šiaip pirmasis batiuška į Viekšnius dar 1867 m. buvo atsiųstas, kai cerkvės dar nebuvo, bet Fermoje jau buvo naujakurių burliokų; tai jeromonachas Vosylius Tomkevičius, kurį 1869 m. pakeitė šventikas Gabrielius Zosimavičius, paskui Batalino pakeistas.

Batalino vieton atkeltas šventikas Vladimiras Christačevskis buvo kilęs bene iš unitų giminės, bent labai gerbė katalikų bažnyčią, prieš ją atsiklaupdavo ir žegnodavosi, vaikui susirgus davė kunigui mišioms ir šiaip mielai sueidavo su katalikais, tad ir su kunigais. Mėgdavo išsigerti, bet pats, kad ir norėjo, nelabai tegalėjo vaišinti, skursdamas su šeimyna. Gyveno, kaip ir Batalinas, mišrios poros bažnyčiai ir cerkvei paaukotuose nameliuose su sklypu, kuriuos betgi batiuškoms užgrobus, kunigai nedrįso prisiminti apie bažnyčios teisę (tik po karo šį dalyką tesutvarkė). 1899 m. Christačevskio vietoje radosi Aleksandras Horbacevičius. 1903—1915 m. veikė Fiodoras Šipica, kuris pasistatydino namus ties cerkve buvusios seniūnijos rūmų, tikriau jų griuvėsių vietoje, o anie nameliai su ūkiu buvo perleisti pusininkui katalikui Mąstvilui, kuris taip pat jų netaisė, nežiūrėjo. Šipicai karo metu iš Viekšnių išbėgus, likviduota buvo ir jo „klebonija“. Dabar visas didysis sklypas ties cerkve su gražia alėja atiduota vidurinei mokyklai (ji pakeitė 1911 m. Viekšniuose rusų įsteigtąją miesto, arba aukštesniąją pradinę valdžios mokyklą, kuri buvo pastatyta prie dabartinės Bažnyčios gatvės, ties mūsų namais, bet karo metu sudegė; tos mokyklos vedėju buvo inspektorius Mykolas Žeraninas), o po kelerių metų atsiradęs prie

62 pav. Viekšnių gydytojas Ant. Biržiška (1881 m.).

cerkvės vargšas stačiatikių vienuolis vėl buvo įleistas į anus menkučius batiuškų namelius. Su Šipica, kaip ir su Christačevskiu, buvo palaikomi anie naujametiniai - velykiniai santykiai. Iš viso po 1905 m. žmonės drąsiau su maskoliais kalbėjosi, nelabai tepaisydami užstojusios reakcijos, bet valdžios agentai pasidarė judresni. Šipica ne donosus rašė, kuo tenkinosi Batalinas (o gal ir Šipica ką rašė?), bet dirbo dar 1897 m. įsteigtoje katalikams gaudyti cerkovno - prichodskoje školoje (pene pirmoji jos mokytoja buvo Batalinaitė), dar narodnojoje čainioje ir pan. Jo ir jo talkininkų darbo vaisiai buvo visiškai menki.

Užsiminus apie cerkvinę mokyklą, reikia pažymėti, kad Viekšniuose pradinė valdžios mokykla (narodnoje učilišče), kuriai bene 1908 m. prikergė dar caro Aleksandro vardą (Aleksandrovskoje), yra įsteigta 1865 m. (Akmenėje dar 1852 m., Sedoje 1863 m.), vienu laiku su Kuršėnų, Židikų, Nevarėnų, Pikelių ir kt. Prie pat cerkvės pastatyta mokykla pakėlė karo vargą ir sveika sulaukė naujos gadynės. Bene pirmas mokytojas buvo Molčanovas, miręs 1869 m., kurio antkapį užėjau Viekšnių stačiatikių kapuose. Mano tėvas rado joje dar nuo 1876 metų bedirbantį mokytoją Silvestrą Dimitrovičių Karpyzovą, kuris buvo vienas geresniųjų Lietuvoje caristinės mokyklos mokytojų ir 1911 metais Mosėdyje šventė 35 metus savo darbo. Po jo bene žymėtinas dar, matyti, perekinčikas, baigęs Panevėžio mokytojų seminariją stačiatikis, Andrei Adamovič Poidėnas (nuo 1889 m. tos pat seminarijos prieklasio ir „žemaičių kalbos" mokytojas, rusiškai rašėsi Poidenas), kelerius metus mokęs Dovydas Meksas, 1906 metais pakeistas Mikalojum Margaliku, kurį karas užklupo. Jis jau gavo ir lietuvių padėjėją, kaip štai: Kazį Bagdoną, Poderį ir kitus, kurių gyviausias ir visuomeniškiausias buvo Petras Bimba, mokęs antroje pradžios mokykloje, po karo kurį laiką Mažeikių vidurinės mokyklos vedėjas.

Iš pašto viršininkų, visokių Piščikevičių, Suchačevskių, Romanovskių ir kitokių maskolių, ilgiausiai tarnavo (1895—1910 m.) Viekšniuose Ivanas Ilmenskis. Be menkos algos, iš dvarininkų, miestelio žydų ir iš sodos žmonių išgaudamas nemažai „padėkos", jis pirko iš Daugirdų namus miestelyje ir čia prieš karą perkėlė paštą. Jis buvo iškeltas Papilėn, o jo namai, kaip daugelio kitų, per karą sudegė. Valsčiaus raštinin-

kai — Počai, Petrovai, Kornilai, Nedelskinai, Vialiai ir kiti — paprastai neilgai valdžios buvo laikomi. Iš jų labiau atsimenu Vladimirą Kochą, kuris buvo Šiaulių gimnazijos inspektoriaus giminaitis, tad mums, gimnazistams, kiek įdomesnis už kitus. Jis, kaip ir kiti raštininkai, apie 1900 metus gyveno bute prie valsčiaus, kur tėvas mane nuvedė per Naujuosius Metus. Uriadninkai buvo Fiodoras Bogdanovas, Mitrofanas Volosatovas, Jegoras Negodiajevas (Kražių skerdynių dalyvis), Jakovas Šurupovas ir kiti, bet labiausiai atsimenu aukštą girtuoklį žandarą Šiškovą, apie kurį man pasakojo, jog jį bene Sedoje žmonės buvo sumušę. Paskutinis uriadninkas, apie 10 metų išbuvęs, buvo žmonių kildinamas iš surusėjusių žydų Jurg's Rakuzinas (g. 1872 m. Žagarėje, miręs 1919 m. sausio mėn. Mažeikiuose). Pats apie 1890 m. Tilžės spaustuvėje rinkęs draudžiamuosius lietuviškus raštus, Viekšniuose ne tik nesireiškė piktai prieš lietuvišką jį darbą, bet ir, spaudą leidus, padėdavo gauti leidimus lietuviškiems spektakliams, įspėdavo (pav., Dargį ir kt.) dėl rengiamų kratų ir t.t. Tačiau žmonės šiaipjau saugojosi jo kaip uriadninko ir privengdavo. Apie jį 1935. I. 15 „Literatūros Naujienose" nr. 2 (18) rašė V(yt.) B(ičiū)nas straipsnyje „Žandaras lietuvių teatro globėjas", bent kiek per daug išpūsdamas jo nuopelnus lietuvystei, tik ir be reikalo paversdamas jį žandaru. Su tėvu geriausiai gyveno storulis Bogdanovas, kuris dažnai ateidavo papasakoti jam apie miestelio įvykius.

63 pav. Elžbieta Antanienė Biržiškienė (1881 m.).

Papilėje gyveno asesorius (pristavas), nelyginant mūsų nuovados viršininkas, tik daug platesnio rajono (kelių valsčių) policijos viršininkas. Labai populiarus buvo visą dešimtmetį ten išbuvęs (1890—1900 m.) Vladimiras Fiodorovičius Sulkovskis (vėliau Telšių ispravninko padėjėjas, 1903 m. Kauno policmeisterio padėjėjas, 1906 m. Raseinių ir taip pat, vietoje Sosnovskio, Šiaulių ispravninkas). Užuot spaudęs dvarininkus, pats už juos sumokėdavo mokesčius ir kvitus jiems nusiųsdavo; šie, žinoma, anksčiau ar vėliau skolą išlygindavo ir dėkingi duodavo jam dovanų. Jam kartą pas mus atvykus ir tėvo neradus, mano broliukas Vacius, paklaustas rusiškai, kur tėvas, gyrėsi „rusiškai" jam paaiškinęs: „Pojechál na banhóf".

Taikos teisėjas tik 80-aisiais metais tegyveno Viekšniuose (Grigorij Vasiljevič Sineokov-Andrejevskij), o vėliau, kaip ir asesorius, gyveno Papilėje. 1903 m. Lietuvoje žemietijas įvedus, Viekšniuose gyveno žemiečių viršininkai (zemskije načalniki) — buvę karininkai, nusigyvenę dvarininkai ir kiti: Jonavičius, Pelikanas (iš surusėjusios nekokio vardo Vilniaus universiteto rektoriaus giminės), Kazakinas, Samochvalovas; iš jų Jonavičius, Samochvalovas palaikė santykius su dvarininkais ir inteligentais. Žinoma, visi buvo rusai stačiatikiai; visoje Kauno gub. trys tebuvo paskirti katalikai — Stan. Herubavičius (po karo populiarus ir savotiškas Kauno teisėjas), Juozapas Kazakauskis (Jono Vileišio svainis) ir Vl. Kievličius. Iš vietos rusų dvarininkų pašilišk'is Konradas Hasselkus ir tučiškis Vladimiras Sisojevas buvo akcyzninkai; Hasselkus nusižudė, kaip anksčiau ir jo sesuo Viera.

Valdžios gydytojas, kuris gyveno Papilėje, taip pat ligi 1905 metų negalėjo būti katalikas. Tiesa, po ruso Bronovickio 1897—1907 metais juo buvo (sulenkėjęs) lietuvis Jokūbas Jasinskis (studentu būdamas dalyvavo slaptoje Maskvos lietuvių studentų draugijoje), bet jis buvo ne katalikas, tik evangelikas reformatas; vėliau jis buvo pakeltas Kauno apskr. gydytoju. Po 1905 m. buvo čia skiriami ir lietuviai: Juozas Maciūnas, Adomas Sketeris.

Šitokios buvo Viekšnių ir apylinkės įžymybės ir net neįžymybės, su kuriomis man teko sueiti ar ką apie jas, daugiausia iš tėvo, patirti.

V. Pirmieji atsiminimai.

Martynavičių namuose. Mano tėvas apsigyveno jau minėtosios Tanskienės (vėl. Alseikaitės) namuose; karo metu jie sudegė, ir jų vietoje Kontrimai pasistatydino naujus. Vedęs jis persikėlė į Martynavičiaus (vėl. Beržanskio, dabar Rupkaus) namus bažnyčios pašonėje; tuose namuose, kurių dalį užėmė Martynavičių šeimyna, gimėme mes visi trys broliai — aš 1882 m. rugpiūčio mėn., Vaclovas 1884 m. lapkričio mėn. ir Viktoras 1886 m. vasario mėn.[20]). Savo tarpe lenkiškai šaukėmės: Michaś, Vacio (ir vok. Wenzel.), Vika (šis kažkodėl dažnai ir visu Viktoru buvo vadinamas). Iš Martynavičiaus namų bene tuojau po Viktoro gimimo persikėlėme vėl į Alseikaitės namus, iš ten į mažyčius Pranciškaus Rimgailos (čia visi persirgome skarlatina), bene dar kartą į Martynavičiaus namus ir, pagaliau, jau 1889 m., apsigyvenome gretimuose namuose, kiek panašiuose į Martynavičiaus namus, prie bažnyčios aikštės (nuo 1934 m. vadinamosios Biržiškų gatvės), motinos pinigais tėvo pirktuose iš Stan. Gadono, kuris juos prieš tai buvo pirkęs iš daktaro Milvydo įpėdinių[21]). Tie namai, bene dar kun. Juoz. Gaudušević̆iaus apie 1870 m. pastatyti, tebėra mūsų šeimynos rankose; juose mes gyvenome gražiausius savo vaikystės ir jaunystės metus, vėliau taip pat mielai ten užsukdami.

Aš gimiau iš dar silpnos motinos. Be to, po kelių savaičių, tad dar 1882 m. rudenį, tėvas, užsikrėtęs iš ligonio, sunkiai apsirgo vidurių šiltine, taigi, kurį laiką nelabai begalėjau būti prižiūrimas. Buvau silpnas. Bene pusantrų metų amžiaus, vadinasi 1884 m. pradžioje, mane, dar vienintelį savo vaiką, motina išvežė keliems mėnesiams Maskvon prie savo tėvų ir brolių. Ten mane gydė mėsiniais vaistais, labai neskaniais, kuriems išgerti taikė man visokių gudrybių. Paprastai išgerdavau, tik kai se-

---

20) Mano krikštotėviai — babunė Rodzevičienė ir Adomas Daugirdas, Vaclovo — teta Marija Stanevičiūtė - Bielskienė ir Juozapas Daugirdas, Viktoro — Daugirdų motina Karolina ir Antanas Moras.

21) Šiuose namuose ligi šiolei mirė du gydytoju: Milvydas 1877 m. ir mano tėvas 1922 m. Mūsų motina mirė čia 1938 m.

nolis man sušukdavo: „Za zdrowie króla Macieja“ (už karaliaus Motiejaus sveikatą[22]). Matyt, linkęs buvau prie monarchizmo... Iš viso senolis ir jauni dėdės labai mane lepino kaip mylimos savo dukters ir sesers kūdikį. Motina man pasakojo vieną kart pagavusi tėvą ir brolius gulinčius vidury kambario ant grindų ir mano pusantramečio įsakymu iš eilės keliančius tai kairę, tai dešinę koją; gal tai buvo savotiška „pedagoginė“ priemonė vaikui išmokti atskirti kairę nuo dešinės?..

64 pav. Myk., Vac. ir Vikt. Biržiškų auklė Ona Butkaitė (mūsų metu).

Aš buvau gyvas, vos besuvaldomas vaikas, draskęs, naikinęs, kas pateko į rankas: tėvo labai mėgiamas ir gražiai auginamas gėles, atvaizdų albumus, knygas ir t.t. Motinai ir auklei Anusei (Butkaitei), kuri stojo pas mus dar prieš išvežant mane Maskvon, dariau nemažai rūpesnio, ypačiai kai reikėjo mano išdykavimo pasėkas paslėpti ar šiaip taip išaiškinti tėvui, kuris nusistatęs buvo vaikų nelepinti ir, nuvargęs nuo sunkaus darbo, greit supykdavo. Tas mano gyvumas, kuris gal keistas atrodo pažinusiems mane suaugusį, toli gražu gyvumu nepasižymintį, pasireiškė per kelerius metus, iki dažni negalavimai jį nustelbė, bent gerokai apsilpnino. Šiaip anksti buvau linkęs šalintis nuo žmonių, pasitraukus lindėti ir liūdėti. Pasakoja kartą mane, trijų metų vaiką, motina paste-

22) Bene bus čia karalius Motiejus šitokiu būdu atsiradęs: Lietuvos ir Lenkų bajorai sueidavo su vengrų ponais, su jais gerdami bene kėlė taures už garsųjį XV a. Vengrų karalių Motiejų Korviną, kurį ir vėliau gal minėjo savo tarpe gerdami šaną vengrų vyną.

bėjusi kampan susitraukusį ir kažko liūdintį; paklausiusi, ko aš liūdįs, išgirdo: „Kiedy moja taka czarna dusza“ (kad mano tokia juoda siela)! Aš to, žinoma, neatsimenu, bet vėliau pana-

65 pav. Viekšnių bažnyčia prieš Didįjį karą.

šios liūdnos („juodos“) mintys tikrai nekartą mane pagaudavo ir kankindavo. Kol paaugo mano broliukai tiek, kad su jais drauge galėjau žaisti, težaidžiau su Uršike Martynavičiūte, mū-

sų šeimininko dukryte. Užtat nuo kitos, vienmetės vaistininko dukrytės Jadzės Zeidleraitės, aš bėgte bėgdavau, nenorėdamas su ja draugauti, ir mergička skundžiusi: „Ja Miki kokam i kokam, a Miki biega i biega“ (aš Mikį myliu ir myliu, o jis bėga ir bėga)!

Mano paties atsiminimai prasideda drauge su jauniausio mūsų brolio Viktoro krikštynomis, su 1886 m. žiema, kai man buvo pusketvirtų metų; vadinasi, nors buvau „aušrininkas“, gimęs net pusę metų prieš „Aušrai“ pasirodant, bet visus „Aušros“ metus kūdikiškai prasnaudžiau... Apie „Aušrą“ teišgirdau bene universitete būdamas, kai šį tą jau buvau iš „Varpo“ pasiskaitęs, o ją pamačiau ir paskaičiau ten pat Maskvoje rudenį 1904 m., kai spauda jau buvo leista. Taigi, kaip matome, nei „Aušra“ man, nei aš „Aušrai“ įtakos nepadarėva. Net gėda prisipažinti mūsų visuotinio „aušrininkiškumo“ metu! O kai dėl Viktoro krikštynų atsimenu štai ką: mudu su Vacium (apie pusantrų metų amžiaus vaiku) buvova tuo laiku suaugusiųjų pamirštu, tad ceremonijai sekti pačiuodu įsitaisėva po stalu, drauge su šunim Liordu palindę, ir iš ten trise stebėjome, kas vyko kitame kambaryje; būsimasis matematikos profesorius labai neprofesoriškai bliovė, ir mes trys stebėtojai dėl jo gerokai nerimome, o gerasis Liordas bene dar ir lojo. Tai pirmas mano autentiškiausias, nebe „aušriškas“, atsiminimas.

Bijau anksčiau už jį atkelti mano gerai tebeatmenamą žaidimą su Uršike jos tėvo namuose, tarp mūsų durų ir jos durų slenksčių; žaidėva dviese smėliu, pirmąja medžiaga, kurią naudojau savo statybiniams gabumams; antroji medžiaga, kurią atsimenu mano vykusiai namams statyti vartotą, buvo kortos — iš jų ne tik paprastus namus, bet ir aukštą bažnyčią su dar aukštesniu bokštu pasistatydavau!

Alseikaitės namuose. Uršikė ir krikštynos — tai dar Martynavičiaus namų atsiminimai, o toliau jau atsiduriu Alseikaitės namuose. Mudviem su Vacium (Vikas dar mums buvo per mažas) radosi daugiau erdvės išdykauti didesniuose namuose su nemažu sklypu. Daržo lysvės mūsų neviliojo, gerai jautėvos sodne tarp medžių ir krūmų. Tėvai mus mėgo matyti pievelėje prieš gonkelį žaidžiančius, bet mudu buvova linkusiu žaisti kiek nuošaliau nuo jų akių kieme, tarp namų ir kūtės; mat, toje pusėje gyveno pati Alseikaitė, ir mudu jautėvosi čia laisvesniu. Deja,

kaip tik su tuo viliojančiu kiemu yra susijęs pirmas, ypatingai nemalonus man, atsiminimas. Žaidėva su broliuku palypėjusiu ant rūsio (sklepo, ledaunės) stogelio, kas mums buvo draudžiama (vaikams buvo lengva nuo ten nusiristi ir užsigauti), be to, dar kėgliais mušdamu kėlėva nelabai darnų koncertą. Dėl šio dvigubo mūsų nusidėjimo teko mums čia pat nukentėti: išgirdo tėvas, ne tik smarkiai išbarė, bet dar rykštėmis išplakė. Aš, kaip vyresnis ir iniciatorius, gavau dvigubą porciją, Vacius, kaip jaunesnysis (kokių pustrečių metų), mažiau, tad bepigu jam buvo mane raminti, jog, girdi, nelabai skaudą! Čia tenka pažymėti, kad, tur būt, laikydamies matematiškos amžių tiesos, jog plaktasis lygus dviem neplaktiem, ir tėvas ir motina kai kada mus rykštele pamokydavo. Šį kartą aš gerai atsimenu, kaip ir tat, jog jutaus nekaltai išplaktas ir buvau ant tėvo labai supykęs (iš viso, ar baustasis vaikas pasijunta kada kaltas, reiktų dar gerai pagalvoti), bet, kiek žinau, ir anksčiau ir vėliau man kliūdavo, bene kiek daugiau už broliukus, nes man, kaip pirmutiniam („vyriausiam") sūnui, jauni tėvai statė daug griežtesnius reikalavimus, kurių aš, ypačiai dėl savo gyvo būdo, dažnai nepatenkindavau. Kliūdavo, žinoma, ir broliams, ne tik gyvam ir nevengiančiam susirėmimų su suaugusiais Vaciui, bet ir lepūnėliui Vikui, nors paprastai jį sutvarkydavo plekšterėjimu per minkštą vietą; juodu betgi buvo už mane gudresniu — kai motina katrą pasiųsdavo išsilaužti sau iš sodno krūmų rykštės (deja, to iš jų kartais reikalaudavo,

66 pav. Medicinos savaitraščio „Vrač" redaktorius Viačeslovas Manasseinas (apie 1895 m.).

bet iš manęs, rodos, ne), jie pasirinkdavo pačią minkščiausią, dėl ko motina kartais nenorėjo jos pripažinti ir reikalavo sąžiningesnio parinkimo. Su tėvu tokių šposų daryti jie nedrįso, be to, jis pats rykštę pasirinkdavo, ir jo ranka buvo kietesnė už motinos. Kartą jis Vaciui net bizūną pritaikė (bizūnas šuniui valdyti kabėjo pas tėvą sienoje), kai šis uždraustais degtukais ne tik žaidė ir įspėtas neklausė, bet ir neprisipažino juos išbarstęs, dėl ko buvo įtartas Vikas ir nekaltai nubaustas. Jau mūsų dabartiniuose namuose, atsimenu, visiems trims mums kliuvo drauge, man bene paskutinį kartą. Man buvo kokie 8—9 metai, tad Vaciui 6—7, Vikui 4—5. Kažkuo nusidėję tėvo buvome sugrūsti į kampą tarp sienos ir bufeto. Kažkaip atsitiko — kampe buvo angšta ir nuobodu, laikė mus ten bene per ilgai, tėvui gal apie mus pamiršus — tik mus iš ten paleidus pasirodė, jog sienos apmušalas keliose vietose buvo atplėštas, nors prieš mums ten atsiradus buvo dar sveikas. Oi gavome tuomet, oi gavome!

67 pav. Veterinorius Kaz. Daugirdas su žmona (nutraukta apie 1900 m.).

Beskaitydamas, kiek kartų tėvų buvau plaktas, pats tai atsimindamas ar iš artimųjų paskui girdėdamas, suskaitau ligi 10 kartų. Nors tai, atmetus pirmuosius 1—2 kūdikio metus, kai, tur būt, tėvai bus tenkinęsi lengvu plekšterėjimu, ir 8—9-uosius, kai labai retai betekdavo rykščių gauti, tebus kokiu 2 kartu per metus, bet jų atsiminimas ilgai nedilo iš galvos, kliudė man laisviau prie tėvo prieiti, varžė, tuo tarpu, kai motinos smūgiai kažkaip lengviau buvo pamirštami. Reikėjo nemažai laiko ir rimtesnės pažiūros, kol man nemalonų tėvo rankos atminimą išdildė mano patirtas, suprastas ir atjaustas gilus tėvo kilnumas, jo pasiaukojimas mums, šimtą ir tūkstantį kartų pasireiškusi jo meilė. Šiaip ar taip (žinoma, ne vien dėl to, jog iš tėvo gaudavau rykščių), su tėvu ligi pat jo mirties jutaus suvar-

žytas, nedrąsus, kaip dar tik su dviem žmonėm vėliau tesijutau: su Basanavičium ir Jablonskiu. Ir vis dėlto kažin ar be rykščių, bent be griežtos tėvo rankos, nebūtų Vytauto Didžiojo

68 pav. Viekšnių bažnyčios vidus 1915 m. prieš gaisrą.

universitetas trijų profesorių nustojęs, o gal dar menkesnius juos gavęs! Mes toli gražu nebuvome pai-malčikai, nebuvom tykūs nei drausmingi, o tėvo darbas ne tik neleido jam daugiau mums savo laiko paskirti, taikant pedagogiškesnes, naujesnes, laiko reikalaunamas priemones, bet ir labai jį alsino, veikė jo

dirksnius, smailino jautrumą; rykštės, kaip reta, bet greita priemonė, buvo parankesnė, na, ir, bent mus, ne vien neigiamai veikusi.

Sapnai. Su Alseikaitės namais yra man susijęs dar vienas, tiesa, labai neaiškus atsiminimas. Buvo vakaras ar vidurnaktis. Aš guliu lovoje, bet namuose kažkoks nepaprastas judėjimas ir triukšmas. Man aiškina: vanduo apsėmęs plotą nuo mūsų ligi bažnyčios ir bene dar toliau, bet tik lyg gatves, ne kiemus ir daržus, dar keisčiau — lyg net su upe nesusisiekiąs. Reikią laiveliais kažkur keltis; mane kelią, šiltai rėdą, nes esąs mum pavojus. Staiga viskas nutrūksta: toliau nieko nebeatsimenu. Čia, matyti, du dalyku bus man susipynusiu: didelis gaisras miestelyje, rodos, vakare ar naktį 1886 m. ištikęs, ir kokia didesnė liūtis, o gal dar ir sapno vaizduoklė ką prilipdė.

Kitas, man daug reikšmingesnis ir ilgai ilgai mane veikęs atsiminimas dar aiškiau remiasi sapnu, net tikybiniais motinos pamokymais, gal ir knygelių paveikslėliais. Guliu taip pat lovoje, bet jau dabartiniuose mūsų namuose, vadinasi, būdamas kokių 7—8 metų, kertiniame vaikų kambaryje, kurio langai išeina ir į gatvę ir į bažnyčios aikštę. Nebe naktis, kaip aną kartą; langinės atdaros, šviesu, bet laikas neaiškus — gal ankstybas rytas, bet gal ir popietis. Tik aiškiai man skamba bažnyčios varpas, taip aiškiai, jog ir dabar jo garsą tebegirdžiu, bet vis dėlto neatskirsiu, ar čia rytmetinis prikeliąs žmogų skambinimas, ar liūdnas pavakario gaudimas su slėpiningu devinkartiniu (triskart triskartiniu), už XV a. žuvusiuosius ties Varna, kaip man aiškino, baigiamuoju varpo mušimu, o gal toks skambinimas, kaip nabašninkui į kapus palydėti — neaišku, tik garsų daug, jie ne tiek galingi, kiek rimti, nuotaikingi. Ir štai matau, ne tik tuomet, bet ir dabar aiškiai tebematau, lyg pro kito kambario langą, pro kurį iš mano kambario, tiesą sakant, jokiu būdu matyti negalima: dviračiu vežimėliu, panašiu į tą, kokį rodė man visuotinės istorijos knygos Aleksandrą Didįjį važiuojantį, bene pora arklių (didelių, kaip Daubiškių dvare) pakinkytu, paliai šventoriaus mūrą, pro Martynavičiaus ir mūsų namus pamažėl, palengvėl, tykutėliai važiuojantį — Poną Dievą ilga, žila barzda... Aš jį matau, aš jį regiu, ir jis mane regi, aš juntu jį esant gerą, gerutėlį — ir man gera, malonu. Man visiškai nekeista, tik taip, rodos, paprasta, taip, rodos, ir reikia. Toks jausmas, lyg būčiau iš ligos pakilęs, nors tuo laiku, žinau, rimčiau

nesirgau. Tik vėliau čia pat su broliais lengviau persirgau difteritą. Anksčiau, tebegyvendami dar Rimgailos namuose, rimtai sirgome skarlatina. Ypačiai mažutėlis Vikas sirgo pavojingai; kaip tėvai pradžiugo išgirdę jį staiga baronkos paprašius („odiadianka daj"), tad supratę jį imant sveikti!

Šiaip aš bene nuo pat Alseikaitės namų sirguliavau, buvau silpnas, toks vėliau mokiaus namie, Daubiškiuose, gimnazijoje, iš dalies net universitete. Manau, kad čia veikė ne tik organinės, neįveikiamos priežastys, bet ir per didelė motinos baimė dėl manęs, saugojimas nuo pavojų ir pavojėlių, per didelis fizinis lepinimas, leidęs kiekvienam pūstelėjimui mano sveikatą veikti. Nors tėvai (čia ypač tėvo nusistatymas) šalino mus nuo ligonių, tad ir nuo platesnės sodos ir miestelio visuomenės, bet mes vis dėlto neišvengėme nė vienos užkrečiamos vaikų ligos (be minėtųjų, dar blusinės), kas blogiau — negavome tos visuomenės taip pažinti, kaip būtume turėję dėl būsimojo mūsų visuomeninio nusistatymo ir veikimo. Pažinome ją daug vėliau, iš pradžių iš knygų, iš kitų lūpų ir paaiškinimų, o tik paskui betarpiškai su jąja vis labiau sueidami, tad neišvengdami daugelio, kartais labai skaudžių, klaidų ir nusivylimų. Pažymiu tai ne kam pakaltinti, tik įspėti dėl kai kurių mūsų vėlesnių sakymosi ar veikimo savumų, lyg, rodos, parėjusių nuo mūsų auginimo ir auklėjimo krypties. Šiaip įsikalbėjus kartais dėl jos su kitais, pavyzdžiui, su J. Jablonskiu, P. Klimu, tekdavo išgirsti gal ir nevisiško, bet vis dėlto šio reiškinio teigimo kaip naudingo bendros mūsų kartos augimo krypties papildymo.

69 pav. Paulavičių antkapio pašventinimas Viekšniuose (apie 1910 m.). Iš kairės į dešinę: 2. kun. Mart. Valančiauskis, 4. Vanda Paulavičiūtė (Micutienė), 5. Vanda Daugirdaitė (Sruogienė), 6. Jadvyga Paulavičiūtė (Daugirdienė), 7. Sofija Paulavičiūtė, 8. Anielė Paulavičiūtė (Venordenienė), 9. Marija Kondratavičiūtė (Gadonienė).

Taigi, anas mano „Dievo regėjimas" gali būti išaiškintas liga, negalavimu ar sapnu, kasdieninio varpų skambinimo įgau-

tų įspūdžių, pasakojimų ir knygų įtaka, kas visa gavo veikti mano vaizduoklę, bet man jis liko neaiškintinas, neskaldytinas, nedalytinas, tik visam amžiui atmintinas, brangus. Kai po įvairių mano tikybinio jausmo bangavimų 1923 metais aiškiau priėjau ne tik Dievą, bet ir bažnyčią, nesunku tai vėl aiškinti sunkiais man 1922—1923 m. patyrimais ar dar gyvesniu 1915—1922 m. bendravimu su Vilniaus lietuvių katalikų visuomene, ne tik protiniu, bet ir jausminiu įsigilinimu į ilgaamžę Lietuvos praeitį[23]), gal mano amžiaus svoriu ar kuo kitu. Pats pridursiu, jog 23-čių metų pavasarį ausyse man ypatingai skambėjo iš vaikystės ir jaunystės atmenamas Viekšnių varpų gaudimas, tolumo ir laiko įtildytas, bet kaip tik pagavęs slėpiningiausią, sąmonės neprieinamą žmogaus esmės stygą. Kalbu apie senus, dar XVIII a. karaliaučiškius varpus, kurių viekšniškiai nustojo karo metu; per karą juos pakeitę nuo cerkvės nukabintieji ar vėliau, 1925 m., naujai įgytieji „Jonas", „Juozas" ir „Antanas", malonių, brangių man senvarpių neatstojo. Prisipažįsiu čia dar prie savo erezijėlės: cerkviniai varpai bažnyčioje mano ausiai buvo ypatingai nemalonūs, nors jie tik kitaip dabar buvo skambinami; tuo tarpu seniau iš cerkvės savotiškai skambėdami, mane jie teikė labai maloniai, tik nusistatymas prieš maskolius šį įspūdį tuomet silpnino, sklaidė.

Eglaitės, krakoviakai ir mokslo pradžia. Iš kitų mano pirmadienių atsiminimų bene reikėtų pažymėti kasmetines kalėdines Morų eglaites Daubiškiuose. Jose dalyvavo, be Daubiškių prieglaudos vaikų, dar sukviestieji iš apylinkės Morų pažįstamųjų vaikai. Ne tuojau juos prileisdavo prie eglaitės. Už uždarų durų suaugę ir jaunimas puošė eglaitę ir tik viską parengę, įsileisdavo ir mus, vaikus. Didelė, gražiai papuošta, daugybės degančių žvakių apšviesta (niekur daugiau man tokių puikių eglaičių neteko matyti) eglaitė žavėjo nustebusius vaikus, kurie susiėmę už rankų ėjo kelis kartus ratu aplink ją ir nekantriai žiūrėjo, bene pamatys kas kam yra čia skirta; dovanos gulėjo gražiai sudėtos aplink eglę ant grindų, kiekviena pažymėta kurio vaiko vardu. Paskui gaudavome dovanų tiek prieglaudinin-

---

23) Kai kurių mano kaltintojų sąžinei išspręsti palieku girdėtą priekaištą, jog visą tai aš daręs — dėl politinių sumetimų. Prisipažįstu prie ko kito: kaip tik kai kurių katalikų veikėjų politinis mano „atsivertimo" naudojimas sukliudė man gal dar griežčiau „atsiversti", negu tat esu padaręs.

kai, tiek ir mes, pašaliečiai (mes, tur būt, geresnes už jųjų), džiaugėmės jomis, kartais kits kitam pavydėjome, žaidėme. Suaugusiųjų kiek prižiūrimi ir tvarkomi, dainavome lenkiškas vaikų dainas, bet šnekėjomės su prieglaudos vaikais pusiau lenkiškai, pusiau rusiškai. Rusų kalbos vartojimas ėjo iš prieglaudos vedėjos rusės Karaulovienės įtakos, bet man neteko bent kada išgirsti iš lenkiškai kalbančios ponijos dėl to kokio protesto ar nepasitenkinimo. Tai buvo natūralu, taip lygiai, kaip pusiau rusiška, pusiau lenkiška pačios Morienės kalba. Bežaidžiančius vaikus atsimenu šitaip rusiškai skaičiavus: „Katilosia jabloko vokrug ogoroda, kto jego podnial, tot syn vojevoda (taip mes tarėme), vojevodskij syn, šyšel, vyšel, von pošol, na bojarskij dvor ušol"; vaikai stovėjo ratu, žodžiai pirštu jiems buvo iš eilės taikomi, kam kliuvo „ušol", turėjo į kitą kambarį išeiti, pasisakęs, kas jis būsiąs; jam kiekvienas ką nors pasakydavo, ir kai vieno parinktojo buvo jam visa tai pranešta visų akivaizdoje, jis pasirinkdavo labiausiai jam patikusį apibūdinimą, tad ir jo pasakytoją. Tai buvo žaidimas, lenkiškai vadinamas cenzurowany, nuo cenzūros kaip apkalbinėjimo.

70 pav. Žagarės kleb. Kaz. Aleksandravičius (1824—1884 m.).

Neaiškiai atsimenu eglaitę dar pirmuose Morų namuose, vėliau sugriautuose ir pakeistuose gražiais mediniais dviaukščiais rūmais, bet vėlesnes eglaites matau visai aiškiai. Iš dovanų teatsimenu vėliau gaunamas knygas (rusišką su žvėrimis ir, rodos, dar lenkišką), bet taip pat ir vieną kiek anksčiau gautą, kai man buvo kokie 7—8 metai, ypatingą dovaną: raudoną krakuso papuošimą — juostą,

peleriną ir rogativką, kurių pirmiedvi buvo apmušti geltonomis, kaip ir sidabrinėmis, apskritomis skardikėmis. Labai patiko man šis apdaras, jutaus esąs tikras krakoviakas, kuris ims tuoj maskolius kapoti, tik varžiaus tėvo, kuris nepritarė šitokiam maskaradui ir mane bezdžione pajuokė („a to co za małpa?"). Neatsimenu, ar begavo tą pat broliukai ir kiti vaikai, o taip pat dėlko šis papuošalas ne per ilgiausiai pas mus išsilaikė; tur būt, vaikiškai jį per greit nudėvėjome. Daubiškių eglaitės buvo rengiamos, kolei Morų auklėjamas įsūnis Ignas tebebuvo vaikas, ligi 1892—1893 metų, gerokai atsieidamos geriesiems jo auklėtojams, kaip ir jų dažnos pramogos suaugusiems.

Gerų žmonių buvau verčiamas krakoviaku jau išmokęs skaityti ir kiek apsiklausęs bei apsiskaitęs, tad jau nusimaniau apie patriotinę šios uniformos prasmę, tik jos aiškumą kiek prislėgė tėvo neaiškus dėl jos laikymasis. O mokytis pradėjau ankstokai. Atsimenu save besimokantį Rimgailos namuose, tad kokių šešerių metų vaiką, bet motina tikrino mane skaičius jau penkerių metų amžiaus; ji buvo mano mokytoja ligi 1892 m., o mano brolių ligi 1895 m.[24]). Kaip pirmagimiui jaunų tėvų buvo man statomi didesni reikalavimai, negu vėliau mano jaunesniems broliams, tad ir įvykdavo tarp mūsų įvairių nesusipratimų. Aš buvau laikomas mokslui per mažai atsidavęs, kas lyg nesutinka su vėlesniu mano geru mokymosi gimnazijoje ir universitete, taip pat ir su vyraujančia apie mane nuomone kaip šiapjau rimtai savo pareigas einantį, bet ir ne perdaug teatšoksta nuo tikrovės. Aš niekados nemėgau ir dabar nemėgstu ką dirbti kito mokomas, nurodomas ar nustatomas, vis linkęs savarankiškai paklaidžioti, laisviau nuo taisyklės atšokti, tad, be abejo, turėjau nekartą savo mokytoją surūstinti, nerodydamas didelio uolumo atsidėti raidėms, rašybos, gramatikos ar aritmetikos taisyklėms. Juk ir vėliau, 1893—1894 m., tad 11 metų amžiaus, Morienės, tiesa, savotiškai mokomas prancūzų kalbos (kaip aš tų poniškų pamokų nemėgau!), taip mažai rodžiau jai susidomėjimo, jog ji pykdama buvo pareiškusi motinai, kad aš esąs

[24]) Rimgailos namuose prisimenu du vyresniu už mus berniuku Stanevičiuku: būsimąjį 1921—1923 m. Vilniaus univ. rektorių (dabar jau mirusį) Viktorą ir būsimąjį Varšuvos politechnikos rektorių Leoną, smarkiai tarp savęs susiginčijusiu dėl mūsų vaikiško triračio, kuriuo juodu vienu kartu susimanė pasivažinėti. Būsimuoju rektoriu ir profesoriu labai nemandagiai elgėsi, kits kitą stumdydamu nuo triračio, o mes labai domėjomės jų tarpusavio kova.

toks mokslui negabus, jog nereikėtų manęs toliau mokyti: aš amatui tetinkąs, pavyzdžiui, šiaučiaus. Motina tuomet dėl sūnaus buvo labai užsigavusi, nes ji, kaip ir tėvas ir tuometinis mano mokytojas Korsakas, kaip tik buvo geros nuomonės apie mano mokslo pažangą ir daug iš manęs tikėjosi ateityje, bet, mokydama mane, dėl mano per mažo atsidėjimo formalinei mokslo pusei pati kartais nekantravo. Taigi, atsimenu save 5-6 metų vaiką, kai motina man pareiškė: jei nenorįs mokytis, teeinąs iš namų; apvilko mane palteliu ir išleido gatvėn. Kas buvo toliau, pats neatmenu, tik motina man šitaip pasakojo: aš išėjęs, o ji sekusi dėl visa ko iš tolo. Aš nuėjęs šventoriun, atsiklaupęs prie koplytėlės ir balsu meldęsis: „Dieve, duok sveikatos tėvui, Anusei (auklei), o mamai ne“, ir su šitokia malda apėjęs keliais koplytėles, kol priėjusi motina davė man kelis klepsus, kam, girdi, motinai sveikatos nenorįs, ir nusivedė namo. Tuo incidentas baigėsi; grįžau nesijausdamas pralaimėjęs, bet motina tikina, jog vėliau rodęs aš daugiau uolumo.

71 pav. Sontėklių plaustas per Ventą (Viekšnių apyl.).

Vėliau mano spyrimasis man pačiam pakenkė. Motina penkerius metus mokė mane muzikos, ir aš jau buvau joje gerokai pažengęs, tik nemėgau griežtų motinos nurodymų ir pamokymų. Kai stojusiam gimnazijos III klasėn kartą motina, bemokydama, bene per pirštus man davė, kažko man nepataikius (ji sakėsi taip nedariusi), aš atsisakiau toliau mokytis, priežastį nurodydamas laiko trūkumą. Tiesą sakant, turėdamas pradžioje susitvarkyti su gimnazija ir ne perdaug turėdamas jėgų, tikrai vargiai būčiau įstengęs suderinti muzikos darbą su gimnazijos mokslu, ir tai pats supratau. Šiaip ar taip, kad ir vėliau (V klasėje) kelis mėnesius mokiausi gimnazijoje smuikuoti, mano santykiai su muzika nutrūko, nors ir klausos turėjau, ir muziką mėgau ir tebemėgstu. Vacius, kaip ir aš, muzikos kurį laiką mokėsi, rodydamas nemažų gabumų, bet nelinkęs labiau jai atsidėti, taip pat nutraukė mokslą. Vikas, rodos, nė nemėgino jos mokytis.

Mano broliukai. Kitą kartą mano broliukas Vacius, didelis padauža, supykęs dar negražiau už mane panaudojo prieš motiną maldos žodžius. Bažnyčioje jis kažko neramiai suole elgėsi, motinos subartas supyko ir per pakėlimą drauge su motina atsiklaupęs, vietoj „Boże bądź miłościw mnie grzesznemu" kartojo: „Ty paskudztwo, ty paskudztwo", taikydamas tai motinai, už ką jam, žinoma, čia pat kliuvo ir namie dar laisviau pridėta. Tas pats neramusis šelmis, amžinai linkęs kokį šposą iškrėsti, motinai susirūpinus kažkokia priešvelykine virtuvės nelaime, užšoko ant tvoros ir viešai reiškė praeiviams ir kaimynams: „Mama tort spaliła". Tokių pat naujienų jis pranešdavo laiškuose dėdėms (rašėme laiškus sveikindami vardinių, Naujų Metų ir pan., dažniausiai suaugusių raginami): „A Mars (šuo) zjadł kotlety" ir t. t. Draugui Broniui Aleksandravičiui mums pareiškus, jog mūsų mylimoji kalė Dora padvėsusi (zdechła; serganti ji buvo tėvo nusiųsta vaistininkui Aleksandravičiui, kuris ją nunuodijo ir sodne palaidojo; tai buvo nuo mūsų slepiama), visi ėmėme verkti, o Vacius Broniui sušuko: „Dora umarła, a ty zdechniesz!" Kitą kartą motinai su Adomiene Daugirdiene pasitraukus nuo mūsų į šalį, nenorint prie vaikų kažko aptarti, Vacius pasislėpė po kanapa, viską išklausė ir, šnekai pasibaigus, išlipęs iškilmingai pareiškė viską girdėjęs. Arba vėl, pasitikęs mūsų visų nemėgiamą senę žydę Zlatą, nei iš šio, nei iš to drožė jai kumščiu krūtinėn, už ką motina buvo pagrasinusi atiduosianti jį policijai ir apsimetė šaukianti uriadninko. Aš tai patyręs, pareiškiau nusižudysiąs, jei mano brolį suims, ir atlenkiau net peiliuką. Motina mus nuramino, pasisakydama Vacių už rublį iš uriadninko išvadavusi, bet

72 pav. Sonteklių paventis Viekšnių apyl.

drauge privertė išdykėlį atsiprašyti, pabučiavus senei Zlatai rankon.

Baigdamas su mūsų dažnai nekokiais išsišokimais, priminsiu dar jauniausiąjį Viką, kuris kitaip nesutiko guldamas poterių kalbėti, kaip prie degančios žvakės. Tuo jis įgijo didelio maldininko vardą, kai kas laukė jį būsiant kunigą, gal net vyskupą, bet jis, iš gimnazijos parvykęs Kalėdų pirmą kartą, tad dar prieklasio mokinys, iškilmingai pareiškė norįs ženytis ir tuo visas jų svajones išblaškė, o vėliau užaugo net visiškas indiferentas. Šiaip jis nešposavo kaip Vacius, kuris dažnai jį įerzindavo, pavyzdžiui, užgaudamas dėl jo mažo ūgio „malyšo" žodžiu, ir tarp jų kildavo muštynių, kuriose Vacius dažnai gaudavo trauktis, Vikui su nagais šokant jam į akis. Vikui užeidavo, kaip mes sakydavome, bzikai, kai jis, pavyzdžiui, atsisakydavo liesti pinigus, patyręs, jog per juos kartais prilimpa žmogui kokių ligų, virsdavo čia rūpesningu švaruoliu, pasivaikščiojimuose vis nuo mūsų atsilikdamas drabužių apvalyti (mūsų jis ir vėliau buvo laikomas frantu, ypačiai eidamas technologijos instituto mokslus, kas vėliau virto priešinga reakcija), čia žiauriu musių persekiotoju, čia dar kuo. Vacius pasireikšdavo savo gyvumu, nuoširdumu, tad ir smarkiu reagavimu, aš — fiziologinėms silpnybėmis: tai griebdavau žalios mėsos, tai žemės nuo gėlių ir slaptai valgydavau.

73 pav. Sofija Šimkevičienė su dukterim Liudvika ir Sofija (apie 1900 m.).

Vikas buvo visų mūsų taupiausias, realiausias. Motina mums pasakojo šitokį dalyką: kartą ji vedusi mus kroman (do miasteczka) cukrainių nusipirkti, kuriems kiekvienas gavome iš jos kiek kapeikų. Pakeliui pamatėme ubagus, apie kurių vargus čia pat pasakodama mums, motina sugraudino mus taip, jog tuojau Vacius atidavė jiems visus pinigus, kokius turėjo, ir aš pasekiau jo pavyzdžiu, taip pat ir Vikas. Atidavęs, kiek paėjėjęs Vacius atsiminė cukrainius ir ėmė verkti neturįs

kuo jų nusipirkti; aš tylėjau, bet, tur būt, ir neaiškiai jutaus. Suramino Vikas, kuris, pasirodė, tik dalį pinigų ubagams teatidavęs, už kitą nusipirko cukrainių ir broliškai su mumis pasidalijo. Geros širdies Vacius nekartą priešingų jausmų būdavo draskomas: čia viską atidavė ubagui, broliui ar draugui, o čia, pavyzdžiui, svečiuose gavęs agurkų pavalgyti, prisimindavo pernai čia pat ar kur kitur gavęs mažiau už savo brolį ir dėl savo pernykščios skriaudos griaudžiai verkdavo.

Vaikai ir karai. Savo tarpe dažniausiai žaidėme kareivius, paversdami jais degtukų dėžutes, iškirpdami juos iš pirktinių lapų arba gaudami iš petrapiliškio dėdės Juozapo alvinių, net su patrankėlėmis. Kartą mums jų atvežęs, jis su tėvu ėmė rodyti, kaip reikėtų jais kariauti. Juodu karan taip buvo įsivariusiu, jog mes, iš šalies bežiūrėdami, jutomės labai nuskriausti ir ėmėme motinai skųstis, kad suaugusiuoju neleidžia mums žaisti ne jiems atvežtais kareiviais; motinos įsikišimas grąžino mums skirtus žaislus. Šiaip žaidimams paprastai aš vadovavau nuo pat žaidimo pradžios ar, kuriam broliui bežaidžiant, patardavau ir vėliau perimdavau iš jo patį žaidimą.

Buvau laikomas dideliu strategu, ir tikrai mėgau ne tik žaisti, bet ir skaityti apie karus. Iš vokiečių kalbos lenkiškai versta Grube's „Charakterbilder aus der Geschichte und Sage" (tai „Historya powszechna w obrazach"), 3 tomų, buvo viena iš pirmųjų knygų, kurios ilgai darė man nepaprasto įspūdžio ir įtakos: Aleksandras, Cezaris, Napoleonas kaip žvaigždės man švietė. Iš aplinkinių dvarininkų ir šiaip pažįstamų mums gaunant iliustruotų žurnalų, iš lenkiško „Tygodnik Illustrowany" pažinau 1870—1871 m. prancūzų - vokiečių karo vadovus, iš rusiškos „Nivos" 1877 m. rusų - turkų karo vadovus ir vėlesnius rusų ir nerusų generolus, kurie man imponavo puošniomis uniformomis. Ir vėliau, 1899—1902 m. su didžiausiu susidomėjimu sekėme anglų-būrų karą, karštai pritardami būrų didvyriams, universitete 1904-1905 m. rusų-japonų karą, taip pat visi pritardami japonams, pagaliau Vilniuje jau 1914—1918 m. pasaulinį karą, kur aš su vienminčiais nuo pat pradžios laukėme rusų, o paskui ir vokiečių pralaimėjimo. Viekšniuose aš iš kur galėdamas papildydavau savo turimas įvairių kraštų kariuomenes laikraščių iškarpomis, ypačiai karių ir vadovų atvaizdais, surengdamas ant grindų didžiausias kautynes per visą kambarį, kurių niekas nedrįso man kliudyti. Broliai tebuvo žiūrėtojai, kartais patarėjai ir padėjėjai.

Mano kariniai - strateginiai žaidimai nė gimnazijoje nenutrūko, nors čia turėjau jau draugų varžytis ir, paprastai, atlikdavau juos užsidaręs. Dar perėjęs iš VII į VIII klasę, atostogų metu Viekšniuose motinos buvau pagautas kareiviais bežaidžiąs. Susigėdęs nuo to laiko nebežaidžiau, bet Didžiojo karo metu panašų karą, tik pašto ženklais, savo dukrytėms berodydamas buvau jų pajuoktas, jog pats esąs tuo žaidimu labiau už anas persiėmęs, o joms, pasirodo, šis vyriškas, tikriau berniukiškas žaidimas buvo neįdomus. O tačiau, kai abu pasyviuoju mano karinių žaidimų stebėtoju broliu vėliau gavo tarnauti kariuomenėje (Viktoras, tiesa, jau tik Lietuvos artilerijos tiekimo skyriaus viršininku) ir net kare dalyvauti (Vaclovas 1914—1917 m.), aš visą amžių likau civilioku: 1902 m. mėginau stoti rusų kariuomenėn savanoriu, bet nebuvau priimtas kaip politiškai neištikimas, o 1907 m. ir iš viso atleistas nuo karinės prievolės atlikimo, kaip psoriazininkas (tokia mano tuometinė liga, kvaila ir neužkrečiama) ir įrašytas ratniku opolčenija vtorogo razriada. Gaila: gal ir Lietuvai iš manęs savas Pilsudskis būtų užaugęs, kuris, surengęs kokią pilsudskišką avantiūrą, lenkišką Pilsudskį būtų iš Vilniaus išvaręs!

74 pav. Prieš karą nuleistasis Viekšnių tvenkinys (1867—1915 m. šventikų žinioje).

Šunys ir vaikai. Šiaip ramiai augome tėvų auklėjami, Anusės prižiūrimi, vėliau dar gaudami taip pat gerų draugų, be to, dar patarimų iš labai mums palankių suaugusių pažįstamų (apie juos tuojau kalbėsime[25]).

---

25) Čia pažymėsiu, jog, kaip daugelis vaikų, ypatingai buvau linkęs prie senių, kurie taip pat mane mėgo. Iš pradžių ponia Tanskienė, kurios nebeprisimenu. Jaunosios Chominskienės teta, nebeatsimenu jos vardo, tik žinau ją buvus pamaldžią keliautoją, Viekšniuose lankiusis iš Chominskienės brolio Petro Korsako dvaro (Barzdzilavičių, Vitebsko gub.) ir labai branginus mano jai papieštą dangaus paveikslą su angelais, velniais ir kitais. Mano senolis Biržiška, senutė Vitkauskienė, Alseikaitė, gal dar kas.

Tačiau ne tik su žmonėmis, bet ir su gyvuliais teko mums palaikyti šiokius ar tokius santykius. Iš gyvulių artimiausi mums buvo, žinoma, šunys; kačių tėvas nekentė kaip paukščių naikintojų (tos neapykantos ir aš buvau prisiėmęs, tik jau Didžiojo karo metu, karštos gyvulių mėgėjos mano žmonos ir vieno lipšnaus kačiuko įtaka, ji man sumažėjo), o karvė ir paršai mūsų nevilliojo. Pirmųjų šunų neatsimenu. Iš tėvų težinau, jog Kipšas svetimus įleisdavęs virtuvėn ar kambarin, bet iš ten neišleisdavęs; jo bijoję, bet man, kūdikiui, jis buvęs labai geras. Liordas žuvęs įsmigdamas vartų virbaluose; pasakojimas apie tai padarė man tokį įspūdį, jog ir dabar lyg tai matau savo akimis. Dorą jau esu minėjęs. Paskui jau gerai atmenu iš Petrapilio parvežtą seterį Marsą ir jo vaiką Neptūną, jau iš mūsų gimnazistavimo laikų. Vėliau, taip pat dar gimnazijos laikais, ponterį Zbogarą (gimnazisto Broniaus Aleksandravičiaus atvestą ir pavadintą, vardą pagavus ir bene iškreipus iš kažkokios poemos nugirstą) ir gana padykusį taksą Gnomą, didelį mano motinos lepūnėlį, vėliau ponterį Urvikį (lenkiškai Urwis), 1922—1937 m. kudlių Mešką ir dabartinį II laidos Gnomą, kai kam dar Gromu virtusį. Beveik visi šunys buvo tėvo medžiokliniai, kurių jis bene labiausiai brangino Lordą, Dorą ir Neptūną, bet mes juos, rodos, visus lygiai mylėjome.

75 pav. Mano tėvų namai Viekšniuose prie bažnyčios aikštės.

Vakariniai Viko pasakojimai. Savo tarpe ir su šunimis pažaidę, eidavome gulti 8, paskui 9-niomis vakaro. Žinoma, ėjome be noro, visaip kaip išsisukinėdami ir dar ilgai lovose šnekėdami. Kurį laiką negudriai gudravome, tardamiesi tėvus apgausią 9-nias mušant visaip kaip šaukdami, kad jie neišgirstų mušimo. Pasiekdavome, žinoma, priešingai. Šnekėdavome, į lovas suvaryti, dar ilgai, tėvų kas kart įspėjami, o kartais ir smarkiau subarami. Vėliau, jau gimnazijoje esant, kurį laiką

buvo mums prigijęs paprotys, kad Viktoras mums ką nors pasakodavo. Jis, tur būt, I—II klasės mokinys, pasakojo mudviem, II—V kl. mokiniam, apie kažkokias jo sukombinuotas plieno salas, plaukiojančias jūrėmis, ypatingus lėktuvus ir kitokius technikos prasimanymus; jis ir išėjo vėliau inžinieriaus mokslus! Užmigęs, jis, to amžiaus ir kiek vyresnis berniukas, nekartą per miegą balsu spręsdavo visokius uždavinius, vėliau ir teoremas, o mes, įsiklausę, tyčiomis ką klaidingai jam pakišdavome; jis pykdavo ir pabusdavo. Matematiniai palinkimai jam anksti ėmė reikštis, kuo nei aš, nei Vaclovas pasigirti negaliva, nors nė vienam iš mūsų matematika nei kiti mokslai nesidavė sunkiai.

76 pav. Biržiškų tarnaitė Franė Lizdenaitė (mirė bene 1931 m.).

Maskviškė kelionė. Baigdamas pirmuosius savo gyvenimo metus maždaug ligi 1889 m., tik, deja, vis nuo tvarkos atšokdamas ir darydamas šuolius į gimnazijos, studentavimo ir dar vėlesnius laikus, priminsiu dar antrąją savo kelionę į Maskvą.

1889 m. miestelyje ėmė siausti vaikų tarpe užkrėčiamos ligos, tad tėvas bene pavasarį išsiuntė motiną su mumis ir aukle Maskvon prie motinos tėvų; jis, be to, žadėjo perkelti butą į jo nupirktus (motinos pinigais) Gadono namus. Maskvoje visų buvome lepinami (lenkų, rusų, kurių atsimenu kažkokią panelę, linkusią į mano dėdę), vaikščiojome su motina ir Anuse po miestą (buvome kažkokiame kieme pas pažįstamus), lankėmės zoologijos sodne (kitame miesto gale), kurio žvėrys labai mums patiko, cirke, kur stebėjomės garsaus gyvu-

lių jaukintojo Durovo pelikių traukinėliu ir, žinoma, klounais; minioje žiūrėjome važiuojantį Persijos šachą Nasr-ed-diną, 1896 m. persų nužudytą (tebeatmenu jo kepurę). Su mumis kartais žaisdavo malonus, kokių 18 metų jaunuolis Vacius Vorovskis, lenko inžinieriaus sūnus, kuris vėliau virto vienu iš žymiausiųjų Rusų revoliucijos veikėjų bolševikų (1923 m. nužudytas Šveicarijoje).

77 pav. Juodeikių miškas Viekšnių paventyje.

Grįždami iš Maskvos, motinos buvome nuvežti prie jos giminių Liutkevičių Jasnogurkon, Panevėžio aps., Krekenavos par. Čia brolis Vacius atliko nevykusį savo žygį prieš kalakučiuką, nustumdamas jį nuo suoliuko; kai šis užsimušęs nebepakilo, jis taip tuo susijaudino, jog ilgai negalėjo būti nuramintas ir ligi šiolei sakosi viską smulkmeniškai atmenąs, kaip ir savo sielvartą. Aš gavau pergyventi nemalonią valandą, kai vakarieniaująs pas Liutkevičių asesorius, išgirdęs mane spiriantis motinos raginimui valgyti mėsą, kreipėsi į mane žodžiais: „A, molodoi čeloviek, vy miasa ne jedite? Nechorošo, nechorošo!“ Aš nusigandęs man labai aukšto valdininko, ėmiau su ašaromis ryti kąsnį po kąsnio, kone paspringdamas.

Iš Maskvos po poros mėnesių grįžome gegužės mėn. jau į kitus namus, nuosavus, kuriuose prasideda sąmoningenis laiko tarpas, kai mes ėmėme mokytis kaip reikiant, suėjome su nemažu mūsų amžiaus vaikų būriu ir gerokai išplėtėme savo akiratį ir veikimą. Tai ypatingai malonus man laikas atsiminti.

VI. Vaikai.

Vaikų visuomenė. Mūsų, vaikų, visuomenė nebuvo didelė, bet gyva, judri, dažnai triukšminga. Aplink mus buvo lyg keli jų ratai, pradedant angščiausiu mūsų amžininkų (mes — Chominskiai — Šimkevičiūtės), tolesnių amžininkų ir kiek jaunesnių už mus draugų ir draugių (Daugirdaitės, Bronius Aleksandravičius, Pančerinskiai) ir baigiant vyresnių už mus draugų ir net jaunimo ratu (Helė Gecevičiūtė, Moncevičiai, Paulavičiai). Šitokį jų mums artimumo laipsniavimą nustatau pirmajam mano Viekšnių laikotarpiui, nes, jau ėmus man mokytis Daubiškiuose, įvyko čia atmainų; pavyzdžiui, gavau arčiau sueiti su Ignu Moru, gimnazijoje su gimnazijos draugais ir bendro buto gyventojais, o nutolau nuo Šimkevičiučių ir kitų, be to, labiau artėjau prie vyresnių už mane Paulavičių ir Moncevičių.

Chominskiai, kaip žinome, buvo Boguslavo (Bagaslavo) dvarininkaičiai, drauge su motina našle kurį laiką apsigyvenę Viekšniuose Šarkių namuose, už popų tvenkinio, kuris vėliau buvo paverstas daržais. Pakeliui čia pat buvo popų malūnas, kuris labai intrigavo mus, visus vaikus. Vyriausias Chominskis, Zbignevas, buvo vyresnis už mane tik 8 dienomis, Algirdas bene kiek vyresnis už mano brolį Vaclovą, o Mania, rodos, vyresnė už brolį Viktorą. Zbignevas metais anksčiau už mane ėmė mokytis Daubiškiuose, bet dažnai apsilankydamas pas motiną, vis su mumis susitikdavo. Tai buvo geras berniukas, mūsų labai mėgiamas ir mano laikomas geriausiu bičiuliu, nors šiaipjau kai kur tarp savęs skyrėvos; jis nebuvo knygų mėgėjas, kaip aš kad buvau, žmonėms buvo už mane lipšnesnis, už mane aukštesnis, poniškiau laikęsis, į akis labiau kritęs, bet neišpuikęs. Man, o gal ir mudviem, mūsų bičiulystė atrodė tvirta kaip uola, amžina, tuo tarpu dar 1895 m. gavusiu persiskirti, jam stojus Mintaujos, o man Šiaulių gimnazijon, ir po poros metų vėl suėjusiu, jam persikėlus į Šiaulius, tik nesant vienoje su manim klasėje, aiškiai pajutova bičiulystę virtus tik draugyste. Jam baigus Petrapilio technologijos institutą ir apsigyvenus

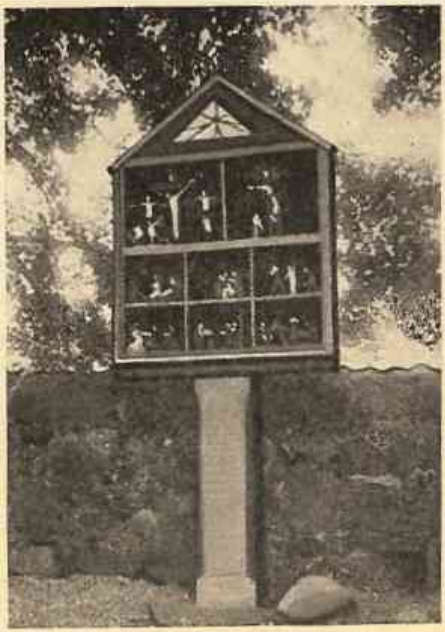
Panevėžio aps. savo žmonos dvare, o man iš pradžių Vilniuje, paskui Kaune, ir dar bene svarbiau — man nuėjus nebajorišku ir lietuvišku keliu — mūsų ne per plačiausioje Lietuvoje mudviem bemaž nebetenka nė susitikti, bet atsitiktinai kur susitikus abiem, bent man, tikrai malonu Viekšnių - Daubiškių - Šiaulių laikus drauge prisiminti.

Algirdas už savo brolį buvo daug puikesnis, sako, tuo priminęs savo tėvą, karštuolis, peštukas, mėgęs išsiskirti iš draugų tarpo. Draugavo su Vaclovu, bet ir nekartą su juo pešdavosi, vienas kitam neužsileisdamu. Jis ne tik svajojo, bet ir mums sakėsi ateityje kuo pasižymėsiąs, tik tuometinės, atrodžiusios mums ambiciškos, jo svajonės buvo visiškai vaikiškos. Jis, mat, sakėsi užaugęs būsiąs žandaras, nes storas, paventyje gyvenęs žandaras, kurio suaugę privengė, o vaikai bijojo, savo paslaptinga galia ir puošnia išvaizda labai jam imponavo. Vaclovas, priešingai, žadėjo virsti ubagu, nes ubagui dirbti nereikią, ir visi jam duodą pinigų, net valgydiną. Šitokiu utilitaristu jis ir dabar statosi, pasisakydamas tinginiu ir piniginiu saunaudžiu, nors iš tikrųjų, žinoma, ne pinigas jam rūpi ir dirba ne mažiau, bet daugiau už daugelį kitų. Algirdas vėliau nuo mūsų taip pat nutolo. 1896-1903 m. Šiauliuose ėjęs gimnaziją, bet gavęs ją baigti 1904 m. Charkive, 1904-1911 m. su pertraukomis išėjęs filologijos mokslus Varšuvoje, Lvive ir Krokuvoje, karštas lenkų kalbos tyrinėtojas, jis dabar yra Vilniaus universiteto profesorius - asistentas (zastępca profesora). Su lietuviais kad ir nesueina, bet domisi lietuvių kalba ir rengia Vilniaus krašto lietuvių kalbos žemėlapį. Jo sesuo Mania buvo gyva, tarp berniukų užaugusi, tad gana berniukiška mergaitė, su kuria berniukai ir pasipešdavo. Dar mums gimnazijoje besant, bemaž nebetekdavo su ja sueiti, o vėliau, ištekėjusi, ir visai mums iškrito iš akių.

Greta Chominskių iš pradžių lygiai draugavome ir su dviem mūsų amžiaus Šimkevičiūtėm, Liudvika (Lilia) ir Zose, apie kuriedvi aukščiau esu kalbėjęs.

Tai buvo mūsų pirmasis ne tik draugiškas, bet ir bičiuliškas ratelis (5 berniukai ir 3 mergaitės), užsimezgęs tarp 7—10 metų vaikų ir išlikęs ligi 10—13 metų amžiaus. Mokėmės mes skyrium, kiekvienas prie savo motinos, bet dažnai sueidavome, ne tik per kurias šeimynines šventes (vaikų vardines), bet ir kone kasdien. Net pirmąją išpažintį pas kanauninką

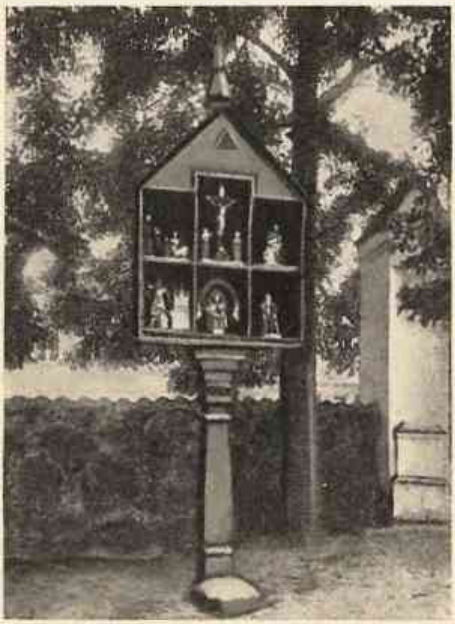
Zaleskį visi drauge atlikome, vieni kitiems padėję susižymėti savo nuodėmes ir jų sąrašus dar bendrai patikrinę. Vieni pas kitus lankydamiesi (žinoma, kalbėjome tik lenkiškai), žaisdavome visokius žaidimus, kurių mėgiamiausias buvo mano jau minėtas cenzurowany; tai buvo visai neblogas protavimo ir sąmojo miklinimas ir pratyba. Be to, bėgiodavome („du bėga, trečias gaudo"), slapstydavomės, kareivius žaisdavome, pasipešdavome. Fiziškai už kitus silpnesnis, ne tik brolių, bet ir šių draugų bei draugių buvau laikomas naujų žaidimų ar pramogų prasimanytoju ir vadovu.

78 pav. 1833 m. koplytėlė Viekšnių bažn. šventoriuje (nutraukta apie 1900 m.).

Mums tekdavo sueiti ir su kitais vaikais, tik rečiau ir nebe taip arti. Mano jauniausiojo brolio vienmetis Bronius Aleksandravičius, vaistininko sūnus, malonus berniukas, vėliau, 1895 m., drauge su mumis stojęs gimnazijon ir drauge apsigyvenęs, virto mums broliu, bet prieš tai Viekšniuose su kitais vaikais mažai tesueidavo. Mažutis, vos pakėlęs smegenų uždegimą, našlaitis (be motinos), netikusios auklės auklėjamas, nuo savo vienmečių buvo kiek atsilikęs, tad vaikų visu jų amžiaus žiaurumu būdavo skriaudžiamas, pajuokiamas. Tik vėliau, gimnazijoje ir universitete, jis draugų buvo pamylėtas, bet ir tuomet dar dėl įvairių savo būdo silpnybių nekartą gaudavo nuo jų nukentėti. Jo tėvas, našlys, prieš vesdamas antrą kartą, laikėsi kiek nuošaliau, skirdamasis iš miestelio ponijos dar savo būdo ir kalbos lėtumu, nevisai išlyginta lenkų kalba ir sodos natūralumu atsiduodančiu laikymosi būdu, tad sąmojingai, neužgaunamai būdavo atakuojamas mėgstančių su juo bendrauti, bet ir jaunuoliškai liežuvio nesuvaldančių Moncevičių, Paulavičių. Mes betgi ne tik mė-

gome, kaip ir jie, su juo bendrauti, bet ir kaip tik klausytis jo paprastų, nepretensionalių pasakojimų. Kartą, atsimenu, mes ir jaunieji Moncevičiai, išėję su savo motinomis pavasarį pasivaikščioti už tilto ir išbėgę į priekį, pasivijome p. Aleksandravičių ir taip įsiklausėme į jo pasakojimus, jog kažin kur nusivarėme už Žibikų miško ir tamsoje tegrįžome, tuo gerokai motinas išgąsdinę.

79 pav. 1833 m. koplytėlė Viekšnių bažn. šventoriuje (nutraukta apie 1900 m.).

Šiaip su Moncevičiais mes dar mažai tesueidavome, būdami jiems kiek per maži. Jųjų vyriausioji, Adelė, tuomet jau Varšuvos pansiono mokinė, buvo mėgiama mano tėvų ir kitų kaimynų. Broniaus tėvas nejuokais buvo ją įsimylėjęs, bet gavęs nepalankų atsakymą, kurį laiką į Moncevičius skersavo; po metų kitų vedęs Rygos panelę. Kerbedytę ne tik sukūrė gausingą šeimyną, bet ir su visa Moncevičių šeimyna, o taip pat su kitais kaimynais jo santykiai visiškai išsilygino. Bebūdamas dar Moncevičiūtę įsimylėjęs, kartą jis iškrėtė šitokį šposą: vaistinės sargą, įkinkytą į skalbiniams vežioti vežimėlį, gėlėmis papuoštą, pasiuntė pas Moncevičius; taip atbėgęs per visą miestelį sargas sustojo ir sužvengė žirgo balsu, pareikšdamas vešiąs panelę „ant špacieriaus". Abu su ponu buvo labai nustebusiu, panelei dėl to ant jų smarkiai supykus.

Jaunieji Paulavičiai mums, vaikams, kaip ir Moncevičiai, taip pat dar buvo per seni, daugiau su mūsų tėvais sueidavo, negu su mumis. Jų Pavirvytėje tik tėvai tesilankė, mūsų neėmė. Teatsimenu pas mus apsilankant Rygos studento Jono Paulavičiaus draugus Huščą (vėliau Vilniaus inžinierių) ir Žyc-

kį, katrų antrasis paskui vedė Jono seserį Mariją, visų kaimynų mylimą ir mums labai malonią. Jos jungtuves, pirmas mūsų matytas, sekėme bažnyčioje nuo vargonų, kur pirmą kartą buvome užlipę, ir mums buvo labai keista, motinai įsakius bučiuoti ranką nuotakai. Po to man nebeteko jos niekados matyti (ji išvyko vyro dvaran kur Raseinių pusėje ir po kelerių metų džiova mirė). Atmenu taip pat jos brolį Kazimierą, kaip jis nepaprastai gyvai pasakojo mano tėvams apie savo ir kitų studentų ekskursiją Italijon. Su vyriausiuoju Jonu ir jauniausiuoju Edvardu, taip pat su Juozapu, su jų jauniausiomis seserimis Aniele, Zose ir Vanda suėjome daug vėliau; visi jie, išskyrus Edvardą, už mus buvo vyresni. Visus Paulavičius, kaip ir Moncevičius, labai mėgo mano tėvas, bet jie jį kad ir gerbė, bet ir kiek privengė dėl jo stataus būdo ir sakymo į akis kartais nemalonios tiesos. Kartais dėl menkniekio kildavo nesusipratimų. Pavyzdžiui, jaunutės Paulavičiūtės užsigavo, kai joms įėjus į mūsų sodnelį ir dvarininkiškai vartelių neuždarius, joms nematant pro juos įėjo ir kiaulės, tėvas, taip pat nepamatęs panelių, tik kiaules, ėmė bartis, girdi, kokios čia kiaulės įėjusios, o panelės pamanė, kad tai joms esą taikoma.

Tėvai labiausiai draugavo su klyšiškiais Daugirdais, bet jų vaikai dar mums buvo per maži. Našlio Jono Daugirdo antanaviškio dukterys Janina ir Marija buvo mūsų amžiaus, bet jos su mumis retai tesusitikdavo, daugiau, rodos, Vilniuje begyvendamos. Taip pat ir Daubiškių Ignas Moras, mūsų laikomas ponaičiuku, tik vėliau, man Daubiškiuose besimokant, su manim tesusiartino. Kiek jaunesni už mus Meižių Vitalio Pančerinskio vaikai Gesė ir Edvardas arčiau buvo mūsų pažinti kiek vėliau, mano motinai, o paskui ir man ėmus juos mokyti. Tačiau didelį vaidmenį mums suvaidino bene dvejais metais už mane vyresnė šiauliškė Helė Gecevičiūtė, dėdienės Barboros Jonienės Biržiškienės jauniausioji sesuo ir mano motinos krikšto duktė, gyvenusi Šiauliuose prie kitos savo sesers Teklės Gecevičiūtės, kuri siuvimu užlaikė save ir seserį, paskui ištekėjo už lietuvio eksstudento Liogio, bet sūnų Zigmantą užaugino lenku, kuris 1927 m. baigęs Panevėžio lenkų gimnaziją ir įstojęs Vilniaus lenkų universitetan, ne tik mėgsta išgerti, kaip jo nabašninkas tėvas, bet ir nuo 1936 m. vaidina nešvarų vaidmenį, kurstydamas Vilniaus lenkus prieš Lietuvą ir lietuvius. Helę mano motina laikė prie krikšto dar Maskvoje, tebe-

būdama netekėjusi, ir po kelerių metų patyrusi ją gyvenant Šiauliuose, kviesdavosi šventėms ir vasarai atostogų į Viekšnius. Pirmą kartą Helė atvyko pas mus bene dešimties metų mergaitė, ir tas jos kelių stočių žygis geležinkeliu atrodė mums, geležinkelio dar nežinantiems, nepaprastas, kone heroiškas.

Ji buvo gyva mergaitė, mažo ūgio (tokia ir liko), iškalbinga, su savo krikšto motina susiprato kaip su tikra motina, o ir mes ją laikėme kaip tikra savo seserim, gal dėl to, kad tikros sesers neturėjome. Nenuorama Vacius ją ir papešdavo kaip seserį už plaukų nusitvėręs, tur būt, tuo būdu išliedamas jai savo jausmus. Ilgai su ja geriausiai aš sugyvenau, nors visada tarp mudviejų buvo koks tarpas, bet vėliau, mano broliams baigus gimnaziją ir einant universiteto mokslą Petrapily, kur tuomet gyveno ji kaip dantų gydytoja Višinskienė, jų broliškas artimumas jai buvo dar didesnis.

80 pav. Iš Viekšnių par. kilęs kun. Juozapas Gaudušavičius (Gaudėšis, 1830—1895 m.).

Mums, vaikams, ji buvo didelis autoritetas. Ypačiai žaidimuose, kurių ji mums ir naujų atsivežė, pavyzdžiui, „šliūbus“: iš kėdžių, lentų, skarų ir kitko darėme altorių, kėglius statėme žvakėmis, ir „kunigas“ (paprastai aš) duodavo kuriai porai šliūbą su giesmėmis ir visokiomis ceremonijomis. Tokiu būdu suvenčiavojau Vacių su Hele. Kartą buvome pamėginę ir mišias laikyti, bet motina, tai pastebėjusi, sudraudė. Vyresnė už mus Helė jau mokėsi mokykloje (Aleksandros Zubovienės pansione Šiauliuose, paskui Kauno mergaičių gimnazijoje), tuo tarpu, kai mes tebesimokėme prie motinos, vėliau aš dar Daubiškiuose, ir apie „tikros mokyklos“ gyveni-

mą pirmą kartą iš jos gavome išgirsti. Ji, be to, atvykdavo „iš miesto", apie kurio prašmatnumus mokėjo įdomiai papasakoti. Pagaliau, skaitydama įvairias apysakas lenkų, paskui ir rusų kalba, ištisas pavakario valandas gyvai pasakojo mums jų turinį, pati sėdėdama ant priekrosnio, mums aplinkui sutūpus, ir veikė mūsų jausmus ir vaizduoklę. Ligi šiol atmenu tuos pavakarius galiniame kambarėlyje, už tėvo kabineto. Savo pasakojimais ji ne tik praturtino mūsų vaizduoklę, bet iš dalies veikė ir mūsų skaitymo kryptį, literatūrinį skonį. Šiaip mūsų lektūrą labiausiai nustatė tėvo spinta su knygomis, su kuriomis veikiai gavome susipažinti.

Motina mus moko. Mokė mus, kaip sakiau, motina. Išmokslinta ir prityrusi pedagogė (dar Maskvoje ji turėjo savo mokyklą), ji mus gerai mokė, tik dėl gyvo, pavyzdžiui, Vaclovo būdo, o labiausiai dėl mūsų nelinkimo pripažinti kieno autoriteto ištikdavo kartais nesusipratimų. Ypačiai, kai vėliau motina ėmė taip pat mokyti Pančerinskių Gesę ir Edvardą (dabar inžinierienė Radavičienė ir Viekšniuose gydąs Pančerinskis), Vaclovui ir net Viktorui kildavo noro smarkiau pareikšti prieš „naujokus" savo savarankiškumą ar šiaip kokį šposą iškrėsti, kas paprastai kaltininkui nemaloniai baigdavosi. Šelmis Vaclovas ir Gesę kartais patampydavo, kaip seniau Helę. Mokėmės savo kertiniame miegamajame, dviem langam, kurio atsiminimas liko man gal maloniausias.

81 pav. Iš Viekšnių par. kilęs kun. Jonas Balvočius (Gerutis, 1842—1915 m.).

Kiekvieną iš mūsų motina rengė pirmon gimnazijos klasėn, tik aš 1892 m. toliau buvau mokomas Daubiškiuose ir 1895 m. stojau trečion klasėn, Vaclovas tuomet stojo pirmon ir Vikto-

ras taip pat užsispyrė gimnazijon, bet stojo tik prieklasin. Mokė mus motina iš pradžių lenkiškai, o paskui ir rusiškai. Mokėmės ne tik katekizmo, šventosios istorijos, skaitymo ir rašymo, gramatikos, aritmetikos, fizinės geografijos, bet ir lenkų istorijos, kalbos. Vokiškai mus kiek pamokydavo, bent mėgino su mumis vokiškai pakalbėti Monceviičių (paskui Daubiškiuose) mokytoja Leonija Romanauskaitė iš Rygos (tėvas lenkas, motina vokietė, tad ir duktė gerai mokėjo vokiškai, kad ir jautėsi lenke), bet mes nelabai buvome linkę prie vokiečių kalbos, o Vaclovas tiesiog demonstratyviai jai priešinosi, kad ir savo mokytojos labai mylimas dėl savo geros širdies, o dėl savo gyvumo jos pravardžiuojamas „afiuku" (nuo vok. Affe).

Prancūziškai mane mokė Šimkevičienės motina senutė Vitkauskienė, kuri tąją kalbą gražiai mokėjo, ir, prityrusi mokytoja, versdama mane su ja prancūziškai kalbėti, davė man neblogą pradžią, deja, Daubiškiuose man pradėjus mokytis nesutvirtintą (Morienės mėginimas mane mokyti greit pasibaigė), o gimnazijoje ir visai nutrūkusią, nes turėdamas pasirinkti iš dviejų kalbų, katros buvo einamos tą pat valandą, pasirinkau vokiečių, Daubiškių mokytojo Korsako gerai jai parengtas. Šiaip Vitkauskienės vadovėliai buvo gerokai pasenę, bene dar tie, iš kurių ji pati jaunystėje mokėsi, tik man gal dėl to buvo kažkokie malonūs, taip, kaip ir pati geroji, labai išauklėta ir kilnios sielos senutė. Atsimenu, kaip ji mane dengė savo sijonu už jos kėdės pritūpusį, kai aš audrai užėjus slėpiaus nuo perkūnų drebėdamas; neleido nei barti, nei gėdinti manęs dėl mano bailumo, laikydama tai natūraliu reiškiniu. Iš tos savo baimės tebuvau pagydytas, rodos, dar prieš stodamas gimnazijon, kai kartą su tėvais važiavome kelias mylias pas pažįstamą (Daugirdą) Leckavos apylinkėje (aš viename vežime su tėvu) ir per mišką važiuodami patekome smarkion audron, kuomet perkūnai po kits kito trenkė, ir net patys matėme pakeliui perkūno trenkiamas egles; aš kad ir labai bijojau, bet varžiaus tai parodyti tėvui, o šis, žinodamas mano baimę, taip ramiai, įtikinančiai ir įdomiai aiškino man elektros esmę ir reikšmę, jog vis daugiau ir daugiau jį klausinėdamas, pamiršau savo baimę ir nuo to laiko galutinai jąja nusikračiau.

Tėvo šiltinė. Mūsų ramus ir tvarkingas mokymas buvo sutrukdytas tik tėvo šiltinės, o po to ir mūsų trijų difterito. 1882 metais persirgęs vidurių šiltinę, jis dabar, taip pat iš savo

ligonio užsikrėtęs, gavo sirgti dėmėtąja šiltine. Per mažas būdamas ką atsiminti iš jo pirmos ligos, antrąją gerai atsimenu. Ypačiai įsmigo man į atmintį ir akis ligos pradžia, kai tėvas kelias dienas prieš atsiguldamas vis skundėsi rankos skausmu. Atsigulęs sirgo sunkiai, juto pavojų ir, matyti, galvojo apie sunkią šeimynos būklę jam pasimirus, nes didžiausiame karštyje, slaugiusių jį gerojo vaistininko Aleksandravičiaus ir felčerio Butkaus vos sulaikomas, vis šaukė: „Papiausiu vaikus, papiausiu". Girdėdamas už durų jo kliedėjimą ir tampymąsi su slaugytojais, drebėjau, kad neįsiveržtų pro duris ir tikrai mūsų nepapiautų. Jam imant sveikti, bet tebesant dar ne tik kūnu, bet ir dvasia apsilpusiam, kažkodėl aš jį ir savo žodžiais ir elgesiu vis suerzindavau, nors stengiaus visu kuo jam įtikti. Jo liga ir gijimas užtruko kelis mėnesius, bet ir vėliau tėvas sakėsi tebejuntąs jos pasėkų, pavyzdžiui. apsilpusią klausą.

Mūsų difteritas praėjo lengvai, kažkaip linksmai, ir tėvo gydymo būdą — tepti gerklę žibalu — ypatingai pamėgome. Kaimynai siuntė net savo vaikus su mumis pažaisti, kad užsikrėstų ir atsirgtų, bet šie neužsikrėtė. Taip pat niekas neužsikrėtė iš tėvo, nors jį daug kas lankė.

Augina mus lenkais. Iš motinos mokymo kai kas turėjo lemiamos reikšmės visam gyvenimui. Poterius ligi šiol temoku lenkiškai, nes kai ėmiau pats mokytis lietuviškai (baigdamas gimnaziją ir pradėdamas universitetą), poterių nebekalbėjau, tad ir lietuviškai jų nesimokiau, o kai po Didžiojo karo pamažėl grįžau prie tikybos, lenkiški poteriai pasirodė išlikę man sveiki, o lietuviškus išmokti atmintinai nesugėbėjau, o gal ir kiek tingėjau; taip ir likau čia lenkininku. Tas pats atsitiko su skaičiavimu: skaičiuoti išmokęs lenkiškai, nors paskui gimnazijoje gavau daug rusiškai, o vėliau lietuviškai skaičiuoti, ligi šiol pagaunu save patylomis kartais lenkiškai, kartais rusiškai skaičiuojantį, — antra išlikusi lenkininko ypatybė. Tačiau dauginimo lentelė išliko man rusų kalba, gimnazijos įtakai paėmus čia viršų.

Motina mus augino ir mokė lenkais patriotais: pasakojimai apie 1863 metus (čia ne tik motinos, bet ir tėvo), tautinės lenkų giesmės „Boże coś Polskę", „Z dymem pożarów" ir „Jeszcze Polska nie zginęła", lenkų praeities paveikslai iš, neatsimenu ku-

rio, vadovėlio (bene Lelevelio „O czem stryj synowcom swoim opowiadał") ir Nemcevičiaus istorijos giesmyno „Śpiewy historyczne" (čia labiausiai man patiko giesmės apie Žulkevskį ir apie Juozapą Poniatauskį, bet ir iš kitų daug ką atmintinai mokėjau) darė man tuo laiku didelio įspūdžio, gyvai veikė mano jausmus ir atmintį. Drąsiai galiu pasakyti, kad gal tik dvarininkų Paulavičių tėvus ir kai kuriuos jų, taip pat už mus vyresnius, vaikus teišskyrus, mes, Biržiškiukai, o šiųjų tarpe labiausiai aš, plačioje Viekšnių apylinkėje tikriausiai buvome tuo laiku ir dar kelerius metus didžiausiais lenkų patriotais. Savo tarpe vaikai pasikalbėdavome ir apie būsimuosius sukilimus Lenkijai atvaduoti ir, iš viso, vaizduodavomės atgaivintąją jos senovę su didvyriais, sparnuotais usoriais ir t.t. Boleslovas Chrobras, Steponas Batoras, Jonas Zamoiskis, Stanislovas Žulkevskis, Steponas Čarneckis, Tadas Kosciuška buvo mūsų didvyriai; ypač pastarasis buvo mums brangus, nes motina mums apie jį pasakojo kaip apie mūsų giminaitį.

82 pav. Kun. Kaz. Gaudėšis viekšniškis (lėlaitiškis).

Lietuviai tebuvo mums rodomi pro Jogailos ir Žygimanto Augusto prizmę. Be Lietuvos krikšto, Žalgirio mūšio ir Liublino unijos, neką apie juos patirdavome iš savo knygelių ir motinos pasakojimų. Krokuva nustelbė mums Vilnių, nors, atsimenu, lietuvišku savo instinktu mėgdavau ką surasti apie Gediminą, Kęstutį ir Vytautą, o ypačiai apie žemaičius. Kai 1928 m., taigi po 35—36 metų, pirmą kartą atsidūriau Krokuvoje, tai kiek man Varšuva (1919 m. pažinta ir 1928 m. antrą kartą ap-

lankyta) liko svetima, Krokuvoje pasijutau savas, remdamasis vaikystės įspūdžiais ir atvaizdais puikiai joje orientavaus, o Vavelio pilyje, bevaikščiodamas tarp karalių antkapių, gyvai atsiminiau mūsų vaikų kambario knygeles ir kalbas.

Su tais mano mokslo įspūdžiais yra susijęs ir pirmas mėginimas raštu laisviau pasireikšti. 1892 m. pavasarį, taigi eidamas dešimtuosius metus, rašiau, žinoma, lenkiškai, „istorijos dramą“ iš XIV a. pabaigos. Atsimenu pirmąją ir, rodos, vienintelę jos sceną, kur Vilniaus pilyje dėdė kalbasi su sūnėnu (abudu lietuviu) apie tų laikų įvykius, rodos, nevienodai dėl jų nusistatydamu: senis laikosi senovės ir nepritaria nei krikštui, nei jungimuisi su Lenkija, o jaunuolis kad ir svyruoja, bet smalsuoja naujovės. Tą sceną paskaitęs motinai, broliams ir gal dar kitiems vaikams, buvau karštai pritartas, bet ir gavau nevienodų nurodymų dėl tolesnės akcijos; tik aš savo „dramos“ nebaigiau, tur būt, nežinodamas kas toliau rašyti.

83 pav. Žibikų kapų vartai Viekšnių apyl. (nutraukta apie 1900 m.).

Svarbiausias man motinos palikimas yra geras lenkų kalbos pramokymas. Nors Viekšnių apylinkės bajorija iš viso gerai, taisyklingai kalbėjo lenkiškai, o Paulavičiai, ilgus metus gyvenę Lenkijoje, net ir labai gražiai, varšuvišku (kališišku) akcentu, nebent viena, kita žemaitybe paįvairindavo (tik ne Paulavičiai) savo kalbą, bet gramatiniu pasirengimu mes, be abejo, visus juos viršijome. Motinos pateikti tvirti kalbos pagrindai ypatingai man buvo naudingi 1903—1906 m. dalyvaujant lenkų spaudoje ir ypačiai 1919—1922 m. Vilniuje ginant Lietuvos ir lietuvių reikalus prieš

Lenkiją ir lenkus. Patys lenkų kalbos skaitymėliai: Promyko „Snopek", Olševskio „Opowiadania o ciekawych i pożytecznych rzeczach", net Jeskės gramatika ilgai buvo mano mėgiamos knygos. Elementoriaus ABC eilėraštis (A, B, C, chleba chcę, lecz i wiedzieć mi się godzi, z czego też to chleb się rodzi; D, E, F, najprzód siew ir tt..) rimtai mums konkuravo patriotinę ir kitokią poeziją. 1918-1919 m. redaguodamas Stefanijos Jablonskienės Lietuvos vaikams parūpintus lenkiškus skaitymus „Nowe Czytanki", gyvai atsiminiau Snopką ir kitokias su motina skaitytas knygeles.

Pramokstame rusiškai. Motina davė mums taip pat gerą rusų kalbos pradžią, pati Maskvoje užaugusi ir mokslus išėjusi. Vėliau Daubiškiuose, kad ir turėjau gerą mokytoją, bet prieš tai ėjusį vokišką Dorpato universitetą ir mokiusį vokiečių baroniukus, lenką, kuris rusų kalbos silpniau mokė už kitus dalykus, motinos duotoji pradžia man buvo ypatingai svarbi; dėl jos ir gimnazijoje aš niekados neturėjau jokių sunkenybių su rusų kalba ir net bemaž niekados neteko išgirsti iš rusų kalbos mokytojų pastabos dėl „polonizmų". Nors rusiškai vėliau pradėjau mokytis, negu lenkiškai ir prieš stodamas gimnazijon lenkiškų knygų daugiau perskaičiau, negu rusiškųjų, bet gimnazijoje besimokydamas lenkų kalbos, veikiai išlyginau tų dviejų kalbų mokėjimo skirtumus ir abiem kalbom lygiai gerai kalbėjau ir rašiau. Iš kurių rusiškų skaitymėlių esu prie motinos mokęsis, neatsimenu, tik žinau juose ypatingai patikus ir veikus Krylovo pasakėčias, kurių jau tada kelias buvome išmokę ir vėliau labai mėgome. Sultingi „Slon i moška", „Volk na psarnie" ir kitų pasakėčių posakiai ir vaizdai vėliau nekartą laisvai atsiliepė mūsų straipsnių kalboje, 1920-1921 m. Vilniuje dėl Lietuvos teisių kovojant lietuvių leidžiamoje rusų spaudoje („Litva", „Vilenskij Viestnik"), tiek mano, tiek Vaclovo ir ypačiai Viktoro kalboje.

Viena pasakėčia, apie du šuniu, katrų kambarinis turėjo lengvą gyvenimą, o kieminis Barbosas gavo kęsti ir alkį, ir liūtį, ir net mušimą, taip mane sugriaudino, jog motina ilgai negalėjo manęs nuraminti. Tenuramino mane svečias Arčiševskis, buvęs Sibiro tremtinys, bene su dėdės Jono rekomendacijomis Viekšniuose, nežinau dėl ko, atsidūręs ir kelias dienas pas mano tėvus gyvenęs. Motinos prie jo atvestas nurimau, klausydamas jo pasakojimų apie tolimąjį Sibirą.

Vaikų skaitymai. Iš šiaip vaikiškų mūsų skaitymų, su mokslu nesusijusių, reikia pažymėti žurnalus „Przyjaciel Dzieci" vaikams ir „Wieczory Rodzinne" paaugantiems, katrų pirmasis greit mums ėmė atrodyti perdaug vaikiškas, taip pat Gębarskos, Umińskio ir kitų lenkų apysakas, kurių vienos mus viliojo savo istoriniu, o kitos nuotykiniu turiniu. Labiau už istorines apysakas aš betgi mėgau vokiečio Grubes istorijos vaizdus, Zajančkauskos lenkiškai perdirbtus. Grubes 3 tomai — tai buvo mano istorijos žinių aruodas, nelyginant enciklopedija, savo pavyzdžiais veikęs mano vaizduoklę ir gerokai nustatęs mano istorinio dėmesio kryptį. Tą knygą išlaikiau net savo dukterims, kurioms betgi ji nebebuvo tokia įdomi, kaip man.

84 pav. Žibikų kapų 1760 m. stoginis kryžius Viekšnių apyl. (nutraukta apie 1900 m.).

Su istorija mums smarkiai konkuravo apysakos iš Amerikos indėnų, iš dalies Australijos ir Afrikos negrų gyvenimo ar šiaip nuotykinės: Defoes Robinzonas, Birdo „Duch puszczy", kelios Maine Reido apysakos, kažkokia rusiška „Ochota na lvov" ar „na slonov" ir panašios. Kaip ir kiti vaikai, mes žaidėme ir svajojome apie pavojingas kovas su indėnais, laikydami juos kilniausiais narsumo ir riteriškumo reiškėjais. Tačiau didžiausio įspūdžio man padarė ir ilgam nustatė mano visuomeninę kryptį pozitivisto Adolfo Dygasinskio jaunimui parašytas „Robinzon Polski", kur beturtis vaikinas imasi visokių darbų, net vaikščioja su šeinekatarinka, bet likimui nepasiduoda ir virsta nepriklausomu, naudingu visuomenės nariu. Aleksandras Didysis, Kosciuška, indėnai ir moderninis Robinzonas vieni nuo kitų neatskiria-

mai, vienodai mus veikė. Kai vėliau, daug vėliau ėmiau lietuvėti ir galvojau, kuo galėsiu Lietuvai naudingai pasireikšti, vienas iš pirmųjų, žinoma, neįvykusių sumanymų kilo man parašyti Lietuviškąjį Robinzoną.

Naudojamės suaugusiųjų knygomis. Tačiau ne tik vaikų literatūra mus veikė. Su tėvų lektūra anksti gavome susipažinti.

85 pav. Šv. Jono šaltinėlis Žibikų miške (Viekšnių apyl.).

Mano atminimu, tėvas siųsdinosi iš Varšuvos pozitivistinės krypties savaitraštį „Przegląd Tygodniowy" ir specialinę „Medycyną", kurią nelabai tebrangino, bet sakėsi išsirašąs lenkų terminologijai sekti. Rusų kalba gaudavo „Vrač", kurį ypatingai aukštai kėlė, o taip pat jo redaktorių Manasseiną, kaip gydytoją ir žmogų (jo atvaizdas kabėjo tėvo kabinete), ir įvairius dienraščius — tai „Dień", tai kurį kitą, tai, pagaliau, mums jau bene stojus gimnazijon, „Birževyja Viedomosti", kurių laikėsi 20 metų, ligi pat 1915 m. Iš Aleksandravičiaus skolindavosi pasiskaityti Petrapilio lenkų savaitraštį „Kraj", iš Morų pasiimdavo mėnesinį „Russkaja Mysl", savaitraštį „Nivą", bene taip pat iš jų puošnųjį „Tygodnik Illustrowany", rodos, iš Paulavičių „Wędrowiec", nežinau iš ko negudrią „Biesiadą Literacką" ir kt. Su tais laikraščiais teko man susipažinti tik pramokus skaityti, bet storoji „Russkaja Mysl", Morų ir tėvo ypatingai branginama, manęs neviliojo ir net suaugęs jos nemėgau. Maždaug nuo 1889—1890 m. „Krajaus" korespondencijos iš įvairių buvusių Lenkijos kraštų ir iš mūsų Lietuvos, iš slavų

ir kitų šalių, „Tygodn. Illustrow." ir „Nivos" iliustracijomis pavaizduotos įvairių lenkų, rusų ar kitų tautų veikėjų biografijos, karų, kariuomenės, generolų atvaizdai davė medžiagos mūsų žaidimams, pasikalbėjimams ir galvojimui. Iš dalies jau tuo laiku, bet ypačiai vėliau labai domėjaus mėnesiniais savaitraščio „Przegląd Tygodniowy" priedais, kuriuose, be originalių ir verstinių apysakų, rasdavau literatūrinių charakteristikų, žinių iš gamtos mokslų, sociologijos ir kitokių straipsnių, taip pat mėnesiniais „Nivos" priedais, ypačiai jos rusų klasikų rinkiniais, bet juos jau vėliau, gimnazijoje būdamas, teskaičiau, kaip ir „Birževyja Viedomosti" priedus. Dienraščiai, žurnalai ir jų priedai įvairino mūsų lektūrą, davė mums įvairių klausimų, kurių vienus vaikiškai sprendėme, o prie kitų gal ir nebe vaikiškai tempėmės.

86 pav. Mokesnių inspektorius viekšniškis Jonas Beržanskis (Gediminas - Beržanskis - Klausutis, nutraukta apie 1895 m.).

Mano tėvų namuose knyga iš viso buvo labai mėgiama ir branginama, ir mes, vaikai, patys greit bemaž visus pinigus, kurie tekdavo į mūsų rankas (motinos ar tėvo mums dovanotus, mūsų uždirbtus rankiojant agrastus pardavimui ir gaunant iš motinos po kapeiką už gorčių ar kitaip kaip dar gautus), ėmėme leisti knygoms išsirašyti. Mano pasakojamuoju metu tėvas dar nesuskubo surinkti daug knygų. Jos augo pamažėl iš skrajojančios lenkiškos skaityklos (biblioteka latająca), kurioje tėvas dalyvavo bene per 30 metų ir kasmet už 5 rublius savo daliai parsisiųsdindavo, daugiausia apysakų, iš „Przegląd Tygodniowy" ir kitų laikraščių priedų, kartais ir iš atskirai įsigytų

knygų. Visas jas, iš pradžių ir medicinos knygas, jis laikė geltonoje spintoje stiklinėmis durikėmis, valgomajame kambaryje. Nesitenkindamas vaikiškomis knygomis, žurnalų vartymu ir tėvų man duodamomis paskaityti knygomis, ėmiau slaptai imtis knygų ir iš spintos, ir šios man ypatingai patiko. Tai buvo 1890 m.

Kartą mane pastebėjęs imant iš spintos knygą, tėvas manęs nesubarė, kaip buvau laukęs, tik rimtai pasakė: „Mykolai, neimk knygų slaptai, imk atvirai. Aš tau leidžiu skaityti kokias tik nori, nors ne visas suprasi ir kartais gal pats gailėsies veltui laiką praleidęs. Nepatariu skaityti medicinos knygų ir žiūrėti medicinos atlasų, nes jų ne tik nesuprasi, bet jos gali tau net pakenkti. Aš jas išskirsiu kiton spinton, o iš geltonosios skaityk ką nori". Turiu prisipažinti, kad aš nei anksčiau, nei vėliau medicinos knygų neėmiau ir lig šiolei nemėgstu anatomijos ir kitokių medicinos atlasų, tik vėliau paskaitydavau kartais šį tą iš „Vračo" ar „Medycynos", ko tėvas man nedraudė ir kartais net apie kai ką iš ten su manim pasikalbėdavo. Užtat kitoms knygoms, daugiausia originalėms ir verstinėms apysakoms lenkų kalba, tėvų leidimu laisvai naudojaus.

Ligi 1892 m. ėmiau mokytis Daubiškiuose, jau buvau skaitęs iš tėvo bibliotekos Zolios, Malioto, Bourgeto ir kitų romanus, Maupassanto drastiškus apsakymus, Senkevičiaus „Ogniem i mieczem", „Potop" ir „Pan Wołodyjowski", Mickevičiaus ir Kondratavičiaus poezijas, Puškino ir Gogolio veikalus, Darvino autobiografiją, jo kelionę laivu, gyvulių ir augalų rūšių atmainingumą ir kitus jo veikalus, Voigto ir kitų gamtos mokslo veikalus, Hertzbergo Ellados ir Romos istoriją ir kitką. Iš p. Aleksandravičiaus gaudavau kartais pasiskaityti ir „Wielką Encyklopedyą Powszechną Illustrowaną", vėliau paskaitydavau tėvo išrašomą trumpesnę Vislickio „Encyklopedyą Podręczną".

Kaip tėvas buvo mane įspėjęs, ne visa ką buvau supratęs, bet nesigailiu jo suteiktos man skaitymo laisvės, nesijuntu, kad kas skaityta būtų kaip mano būdą iškreipę: nevirtau ištvirkėliu nei senjauniu, knyga nenustelbė man gyvenimo tikrovės pajutimo; tėvo taktika užbėgo už akių nesveikam slėpimuis, apgaudinėjimui ir sutvirtino savarankiškumą, norą eiti savu keliu. Taip pat neištvirkino manęs atsitiktinai išgirstos suaugusiųjų kalbos drastiškomis temomis, kurių dėl savo amžiaus nesupratau, bet dėl tų kalbų švaraus tono prisiėmiau jas visu vaikišku rimtumu.

VII. Daubiškiuose.

Vladislovas Korsakas. 1892—1894 m. mokiaus Morų Daubiškiuose, 7 kilometrai (varstai) nuo Viekšnių. Ten dar anksčiau mokė Morų auklėtinį Igną, Vaclovą Moncevičių iš Viekšnių ir Zbignevą Chominskį iš Boguslavo Leonija Romanauskaitė, kuri labai susidraugavo ir su mano tėvais, o mano tėvą vadino net „tėveliu" (tatuś). Vėliau ji ištekėjo už Chominskio dėdės Petro Korsako, Vitebsko gub. Bardzilavičių dvarininko. Ji buvo liuteronė, tad ir jungtuves atliko pastorius Daubiškiuose, kuo mes labai domėjomės ir vertėme dalyvavusią jose mūsų motiną po kelis kartus tai mums pasakoti. Savo vieton ji pastatė savo vyro giminaitį Vladislovą Korsaką, buvusį Dorpato univ. studentą.

87 pav. Buvęs Dorpato univ. stud. Vladislovas Korsakas (mano mokytojas 1892—1894 m.).

Aukštas, šviesiaplaukis, dvidešimtkelerių metų amžiaus, bet kiek į priekį jau linkterėjęs, jis, 1892 m. vasarą mano pirmą kartą pamatytas pas mus iš Daubiškių apsilankęs, man labai patiko, o per dvejus mūsų bendravimo metus pamylėjau jį kaip dėdę ar net vyresnįjį draugą, nors amžiaus skirtumo tarp mud-

viejų buvo keliolika metų. Tai tikrai buvo geras žmogus ir puikus auklėtojas. Netvirčiausio būdo, universitete jis, pasirodo, nesimokė, tik uliojo su draugais, neturtingas gavo nutraukti mokslus ir mokė Latvijoje vokiečių baroniukus (Grothuzus ir kitus). Linkęs prie poniškų papročių, specialistas taip plonai riekti duoną, kad tokių riekinių niekur kitur man per visą amžių neteko matyti, smailiai kirpęs nagus ir šiaip rūpinęsis savo išvaizda, ne tik nieko rimtesnio neskaitęs, bet ir iš viso nemėgęs knygų, jis betgi ne tik sąžiningai atlikdavo mokytojo pareigas, bet ir savo mokiniams darė tik geros įtakos.

Jį visi pas mus mylėjo: Morai, mano tėvai, na, ir mes, jo mokiniai. Vienodai teisingas visų savo mokinių atžvilgiu, jis betgi labiausiai mane mylėjo, tur būt, kaip sveikatos atžvilgiu silpniausią ir ypatingai jį mylėjusį. Kai po dviejų metų, bene Morienės brolio Olsuvjevo rūpesniu, jis gavo valstybinę tarnybą (akcyzo monopolyje) tolimoje Permės gub., mano tėvams jis rimtai pavedė spręsti, ar dėl jo tarnybos negausiąs aš nukentėti; jei tai nesveikai atsiliepsią mano mokslui, jis liksiąs ir toliau mane mokyti. Žinoma, tėvai nesutiko priimti jo pasiaukojimo, bet jis pasirodė ateitį gerai nujautęs: 1894 m. jį pakeitęs Petrapilio universiteto studentas Aleksandras Hasselkus buvo nusistatęs mokyti mus po 12 val. per dieną, ir po dviejų savaičių tokio mokslo aš jau buvau „gatavas“: apsilpęs gavau pasitraukti namo (stipresni už mane draugai, jų tėvams suprotestavus, gavo jau mažiau mokytis), ilgai turėjau ilsėtis, o paskui, padedamas vaistininko Aleksandravičiaus mokinio Juozo Zaleskio (mūsų kanauninko giminaičio, Mintaujoje išėjusio kelias klases), tik kartojau, kas mano su Korsaku Daubiškiuose buvo išeita. Taigi 1895 m. tegavau stoti trečion klasėn, kuomet mano draugai išlaikė kvotimus ketvirton.

Ir dar dėl vieno dalyko Korsakas pasirodė teisus. Jam su mumis atsisveikinant, aš labai verkiau. Ramindamas mane, jis pasiūlė man su juo susirašinėti. Parašiau jam kelis laiškus, į kuriuos jis maloniai ir plačiai atsakė, tik viename mane įspėjo, kad susirašinėjimas gausiąs nutrūkti, nes „jak z oczu, tak i z pamięci“. Aš tuo posakiu pasijutau neteisingai nuskriaustas, neabejodamas visą savo amžių su mylimuoju mokytoju bent laiškais palaikysiąs santykius, bet apsirikau aš, ne jis: gimnazijos įspūdžiai veikiai išdildė Daubiškių įspūdžius, mano mo-

kytojo atminimas darėsi vis blankesnis, abstraktiškesnis, ir nė pats nežinau, kaip korespondencija greit nutrūko. Niekados man nebeteko matyti mano gerojo mokytojo, kuriam aš tiek turiu būti dėkingas, tik girdėjau jį rusę vedus, sukūrus šeimyną, paskui ir mirus. Šiaip ar taip, tarp daugybės gerų žmonių, kurie per mano gyvenimą yra man padėję, jis buvo vienas geriausių.

Morų augintinis. Mano draugai Daubiškiuose buvo Ignas (Ignaś) Moras ir Zbignevas Chominskis; Vaclovas Moncevičius buvo jau atsiskyręs, stodamas Liepojos gimnazijon. Su Zbignevu aš dar anksčiau draugavau, o dabar mūsų draugystė virto dar didesnė. Tai buvo nuoširdus berniukas, gabus, gyvenimo verčiamas kitiems nusileisti, prisitaikinti (Morai jam padėjo mokslus išeiti), bet vis dėlto chominskiškai stengęsis nepasiduoti. Kartą besiginčijant su „Ignasiu" ir pasirodžius, jog šis visu kuo geriau už jį yra aprūpintas, vargšas Zbignevas, pagaliau, kirto paskutinį smūgį: „Aš turiu kirminus, o tu neturi". Turtuolis Ignas gavo pripažinti savo pralaimėjimą.

88 pav. Viekšnių reginys nuo Čekų pusės.

Ignas buvo Morų auklėtinis, bet auginamas, mylimas ir lepinamas kaip tikras sūnus, taip, jog aš tik po kelerių metų tesužinojau jį nesant sūnų. Tai buvo gražus, gyvas ir gabus berniukas, ypatingai gabus kalboms ir muzikai. Fortepiono muzikos jis mokėsi iš mano motinos, kuri du kartu savaitėje atvykdavo į Daubiškius pamokon, drauge ir mane mokydama. Iš kūdikystės pripratęs prie muzikos, kuria motina vakarais mus tildė ir migdė, prie dažnų vakarinių koncertų (motina fortepionu ir kun. Baltrėnas smuiku, arba ji fortepionu pritarė Stanislavos Adomienės Daugirdienės dainavimui, vėliau, jau man įpusėjus savo gimnazijos mokslą, trio iš Daugirdienės, mano motinos ir violinčelisto Ant. Viskauskio, kuris vėliau vedė našlę Daugirdienę), aš, kaip sakiau, gimnazijoje greit nutraukiau muzikos mokslą, tik kiek dar pasimokęs smuiku, telikau pasyvus muzi-

kos mėgėjas, tuo tarpu Ignas muzikos nemetė, mokėsi smuikuoti iš to pat (gana menko) mokytojo, gimnazijos pasamdyto mokinių orkestrui parengti, ir greit perėjo prie geresnių smuiko mokytojų, universitete būdamas mokėsi prie Maskvos konservatorijos profesorių ir virto rimtu smuikininku. Tik vėliau, pagadinęs sau ranką, gavo nuo muzikos atsisakyti ir dėl to tik nenusižudė.

Su mumis jis buvo draugiškas, bet mes jį laikėme kaip ir gudruoliu, prieš kurį pati savaime kildavo mudviejų (mano ir Zbignevo) sąjunga. Daužymasis, rungimasis ilgoje ir plačioje sofoje pono Vladislovo kambaryje (mėgiamiausia mūsų žaidimų vieta, nelyginant mūsų kliubas) paprastai baigdavosi mano ir Zbignevo sutartiniu puolimu Igno, kuris dėl to kiek nukentėdavo. Šiaip mūsų santykiai buvo geri, bet vėliau nutrūko. Išėjęs Mintaujos, Šiaulių ir Maskvos gimnazijas, ėjęs, bet, rodos, nebaigęs Maskvos universiteto istorijos - filologijos fakulteto (Maskvoje jis gyveno pas Morienės seserį Zubovienę ir čia susipažino su Levu Tolstojum), paskui Orle tarnavo banke. Vedęs rusę Skalonaitę, liberalų „Russkija Viedomosti" redaktoriaus giminaitę, jis ilgainiui nutolo nuo savo auklėtojų - tėvų, Daubiškių ir Lietuvos, bet dar tebesikuriant Nepriklausomai Lietuvai mėgino drauge su lietuviais dirbti Maskvoj atstovybėje ir vėliau nesikratė santykiais su lietuviais. 1935 m. vasarą mums, keliems profesoriams, Maskvoje apsilankius, jis mane susirado ir susigriaudinęs klausinėjo apie Viekšnius.

89 pav. Užšalusi Venta ties Juodeikių mišku (Viekšnių apyl.).

Antanas Moras. Mūsų mokslas ėjo tvarkingai, su atostogomis vasarą, per Kalėdas ir Velykas. Gyvenome ir dirbome antrame aukšte, kur bendras mūsų trijų miegamasis buvo greta Korsako kambario, o priešingoje koridoriaus pusėje buvo mūsų

klasė. Iš ryto arbatos atsigerti nusileidę į didelį valgomąjį, paskui ligi pietų užsidarydavome klasėje su mokytoju, papietavę bendrai su Morais buvome kelias valandas laisvi, kurias praleisdavome kalbėdamiesi su Korsaku arba ir su Moru, kuris mėgo popiet arbatos atsigerti savo kabinete, bėgiojome gigantais, lošėme kroketą su ponia Moriene, Moru, Korsaku ir vienu ar kitu svečiu, kartais tik savo tarpe, arba kas sau skaitėme, vaikščiojome ar kuo kitu dar užsiimdavome. Pavakarį rengėme pamokas kitai dienai. Vakare su Morais atsigėrę arbatos, eidavome su Korsaku keturiese pasivaikščioti, paprastai geležinkelio linkui, o po to grįždavome į viršų, čia dar kiek pasikalbėdavome su mokytoju ir savo tarpe, ir nurimdavome nakčiai. Sekmadieniui šeštadienį iš vakaro nekartą važiuodavau pas tėvus arba laisvai su draugais prastumdavau laiką. Labai mėgome pasišnekėjimus su Korsaku, kuris daug pasakojo mums iš savo studentiško gyvenimo arba pas baronus. Tuose pasikalbėjimuose dažnai dalyvavo ir Moras. Apsiskaitęs ir iškalbingas sibaritas, žodžio, bet ne veiksmo, lenkų patriotas, nei savo žmonos turto, nei savo pozicijos Moras nepanaudojo visuomeniškai, kaip ūkininkas ne tik nebuvo kitiems pavyzdys, bet nelėbaudamas, nekortuodamas visą žmonos turtą pro pirštus praleido. Pasitikėdamas savo ūkveizdomis, jų bemaž netikrino. Kartą jam giriantis mano tėvui

90 pav. Sonteklių koplytėlė prie Viekšnių kelio (nutraukta apie 1900 m.).

gražiais laukais, tėvas jam pasiūlė pasižiūrėti ne tik jų pakraščio, bet ir vidurio, ir šis įsitikino juos esant nedirbtus ir neužsėtus.

1863 m. būdamas Šiaulių gimnazijos VIII klasėje, jis nedalyvavo sukilime ir vėliau ne tik niekur nepareiškė kokios opozicijos, bet ir, pavyzdžiui, 1893 m., taigi garsiais kražiškių pasipriešinimo metais, drauge su daugeliu kitų Lietuvos dvarininkų pareiškė savo lojalumą valdžiai, dalyvaudamas Kauno gub. 50 metų sukakties iškilmėse (Kauno soboro molebne, pietuose bene su caro broliu ir t. t.). Tuo pat metu jis pasakojo mums visokių įvykių iš 1863 metų ir dainavo įvairias, seniau jo su kitais Rygos studentais dainuotas ar vėliau išmoktas patriotines lenkų dainas: „Grzmią pod Stoczkiem armaty", „Za Niemen het precz", „Nie tak to illo tempore bywało", „Polak nie sługa, niezna co to pany", „Hej tam w karczmie za stołem", „Pomoc dajcie mi rodacy", „Gdy naród do boju powstawał z orężem", „Lecie liście z drzewa", „Hej użyjmy żywota", „Precz, precz od nas smutek wszelki" ir kitas.

91 pav. Mano tėvų virėja Elzbieta Urbonaitė su Gintaru Viekšniuose.

Kražių atbalsiai. Aš dalyvavau draugų žaidimuose, pasišnekėjimuose su Korsaku ir Moru (šio pasakojimų klausiaus tylėdamas), virtau geru gigantininku ir kroketininku, išmokau visas girdėtas dainas, bet labiausiai mėgau pats dirbti, galvoti ir svajoti. Mokslas mums visiems trims gerai sekėsi dėl mūsų gabumų ir dėl gero mokytojo, bet aš labiausiai buvau linkęs prie istorijos ir aritmetikos. Korsakas taip puikiai mus pramokė vokiškai, jog stodamas gimnazijon laisvai kalbėjau gražia

baltų tarena, taip pat gerai rusiškai, o lenkiškai nuo kūdikystės gražiai mokėjau. Iš vadovėlių du teatsimenu, kuriuodu man labai patiko: Kesslerio vokiečių kalbos gramatiką ir Tatomiro lenkų istoriją. Iš Morų knygų atsimenu skaitęs daug Krašiauskio apysakų, kurių labiausiai man patiko patriotiniai „Tułacze" ir keliosdešimt tomų lenkų istorijos ciklo apysakų su garsiąja „Stara Baśń" priešakyje, kartojau Senkevičiaus istorijos trilogiją, skaičiau Rodzevičiūtės „Dewajtis" ir „Szary Proch", kurie veikė mano žemaitiškus jausmus, o taip pat, rodos, Sufčinskio patriotinę apysaką „Zawsze oni", dar Šainochos vaizdžius istorijos pasakojimus „Jadwiga i Jagiełło", kurie ilgą laiką man buvo vieninteliu Lietuvos istorijos šaltiniu.

92 pav. Mūsų kiemas Viekšniuose.

Nors 1893 m. Kražių istorija pasiekė ir mus, vaikus, bet ji, matyti, neaiškiai mums atpasakota, įspūdžio nepadarė. Tiktai 1894—1895 m. Kalėdomis, kai aš jau nebegyvenau Daubiškiuose, atvykęs į Sonteklius pas savo giminės jau minėtas Vilniaus advokatas Mykolas Venslauskis plačiai pasakojo Daubiškiuose susirinkusiems kaimynams apie tik pasibaigusią Kražių bylą, kurioje jis dalyvavo gynėjų tarpe, pristatytas Vilniaus advokatų (žymesnio vaidmens joje nesuvaidino); jis, be to, dar paskaitė puikias gynėjų (Žukauskio ir kitų) kalbas ir įvairius dokumentus. Nežinau, dėl ko į tą susirinkimą tėvas pasiėmė ir mane su savim, nors kitų vaikų, dargi pačių Morų Igno, aš ten nemačiau. Susirinkę buvome ne salėje, kurioje svečiai paprastai rinkdavosi, bet tolimame Morienės kambaryje. Iš klausytojų, be Morų, prisimenu dar Pavirvytės Paulavičius; tėvas vėliau man dar minėjo kažkokius, rodos, man nepažįstamus papiliškius ir kuršėniškius dvarininkus, bet visų nebuvo daugiau per keliolika asmenų. Klausiaus gal ne viską supras-

damas, ypačiai juridinius aiškinimus, bet Klingenbergo, Orževskio vardai, kazokai, žmonių plakimas stojosi prieš mane ugninėmis raidėmis, aiškinimo nereikalingais paveikslais. Atsimenu ir tai, jog kažkuriam susirinkimo dalyviui paklausus, ar dvarininkai gynė Kražių bažnyčią, ir Venslauskiui atsakius: „Chłopi krew przelewali, a obywatele dali pieniądze na obronę", bene vienas jaunesniųjų Paulavičių ironiškai pakartojo dainos pradžią: „Gdy naród do boju powstawał z orężem, panowie o czynszach radzili". Nors jį kiti sudraudė, bet po 40 metų tatai man prisiminė, kai 1933 m. kai kurie lenkų publicistai ėmė akiplėšiškai kalbėti apie Kražiuose pralietą „ir lenkų kraują". Turiu čia dar pridurti, jog minėtame susirinkime ir apie kunigų vaidmenį Kražiuose kalbėjo neigiamai. Bylos dokumentus pats dar namie paskaitęs (tėvas iš Venslauskio buvo juos gavęs kuriam laikui), dar geriau ją supratau, ir ji man gyvai susijo su „Szary Proch" įspūdžiais, stiprindama mano pagarbą žemaičiams ir keldama kerštо ir kovos norą.

Ramiai besimokant. Tačiau Kražių epizodas palietė mane jau iš Daubiškių išsikėlus. Daubiškiuose gyvenimas ir mokslas ėjo ramiai, vienodai, leisdamas man pamažėl kauptis ir bręsti. Apie mane nekokios nuomonės buvo pati Morienė, su kuria nesusipratova dėl prancūzų kalbos ir kuriai nevisados įtikdavau savo elgesiu už stalo. Nors buvau mandagus, kaip ir kiti, ir neišsišokdavau prieš „gero tono taisykles", kurias nesunkiai įveikdavau (Daubiškių dresūra vėliau man nekartą patarnavo santykiuose su žmonėmis, ypačiai su svetimtaučiais), bet jų nemėgau, kai kam jutau kiek ironijos ir vengiau, kiek galėdamas, su Moriene susitikti, gerai pasijusdamas tiktai „savame" antrajame aukšte, iš dalies ir Moro kabinete. Esu jau minėjęs, jog Morienė kurį laiką rimtai buvo susirūpinusi, ar aš, be kurpiaus amato, kam kitam tiksiąs. O aš tikrai kai kam netikdavau. Pavyzdžiui, verčiamas jodinėti be balno, jodamas nuslinkau arkliui per užpakalį ant žemės; jis mane spyrė, ir tuo baigėsi mano raitelio karjera. Gaudavau kartais pastabų, kad aš perdaug draugaująs su liokajum Kazimieru, kurį aš tikrai mėgau dėl jo gyvo būdo ir visokių linksmų nuotykių pasakojimo. Atsimenu jį mus laivu pakilnodavus drauge su kambarine Mania ir virėja Izabele ir sykį kažką drastiškai jom pasakius. Nors ne per seniai prieš tai Ignas mums buvo kiek paaiškinęs „gandro ir vaiko" paslaptį, kurią jam Morienė išaiš-

kino, bet šį kartą Kazimiero juokavimas man nepatiko. Atsimenu ir tris Morų purmonus (vežėjus), kurių senas, visų mėgiamas Ignacas, prie manęs buvo pakeistas paniūrėliu latviu Fricu, kuris stebino mus prikalęs pelėdą prie arklidės durų apsidrausti nuo vagių; šis vėliau buvo pakeistas Kajetono, kuriam arkliai nekartą pasibaidydavo ir tekdavo grįžti apdaužyta brička, o kartais ir pėsčiam.

93 pav. Šiaulių gydytojas Savelijus (Zundelis) Veintraubas (1856—1908 m.).

Mėgau būti vienas. Dažnai labai nerimtai praleisdavau laiką, pav., raginio plunksnakočio galu išbraižydamas klasės stale nemažai paralelinių linijų, tikriau — papildydamas daugybę mano pranokėjų ir draugų jau išbraižytų; galima sau įsivaizduoti, kaip stalas po to atrodė! Labiausiai betgi mėgau vaikščioti sodne, ypačiai vidurinėje alėjoje, ir kurtis savo vaizduoklėje visokiausius nuotykius, kurių vienas didvyrių, žinoma, būdavau aš. Ne tik anuo metu, bet ir vėliau nekartą paskęsdavau svajonėse apie galią (pradžioje — „kad būčiau karalius", paskui daug kukliau), kurdamas galvoje visokias apysakas ir kitką. Kurį laiką mėgau būti ant kalvelės prie tvenkinėlio, kur aš sugalvojau „katapultą": akmeniu parėmęs lentelę ir ant jos padėjęs akmenuką, per lentelę suduodavau pagaliu, ir akmenukas pašokdavo aukštai aukštai, o aš iš jo krypties dariau visokius „karinius spėjimus". Mokytojo raginamas, kelis mėnesius rašiau sau dienoraštį, draugams jo nerodydamas ir tik su mokytoju kartais dėl jo pasitardamas. Deja, draugai ne tik susekė tai, bet ir surado dienoraštį, tad jį su-

naikinau ir daugiau neberašiau. Apie 30 metų praėjus, Vilniuje 1920 m. pavasarį, laukdamas iš lenkų visokių nemalonumų ir pavojų, mėginau iš naujo trumpai šį tą iš savo gyvenimo pasižymėti, bet rudenį, Želigovskiui atėjus, šie užrašai, drauge su kitais mano ir nemano raštais dr. Basanavičiaus paslėpti, žuvo. Dar po 10 metų, jau Kaune, ėmiau jau nebe dienoraštį, tik atsiminimus rašyti.

Ramus darbas Daubiškiuose, rodos, tik du kartu buvo iš įprastos vagos išėjęs: vieną kartą, bene 1893—1894 m. žiemą, dėl vaikų spektaklio ir antrą, 1894 m. gegužės mėn., dėl surengtų mums kvotimų. Kokį lenkišką veikalėlį mes vaidinome, neatsimenu, tik žinau, kad dalyvavome ne tik mes trys, daubiškiškiai, bet ir mano broliai, Zbignevo brolis ir sesuo, gal dar kuris vaikas. Man rolę parinko Korsakas labai malonią — gero moksleivio, už ką buvau jam labai dėkingas.

Pirmieji (Daubiškių) kvotimai. Kvotimus laikiau „baigiamuosius", atsisveikinant su mumis mūsų mokytojui. Tą dieną į Daubiškius atvyko ne tik mūsų tėvai, bet ir šiaip svečių, kurie visi iš pradžių nuėjo valgomajin pasistiprinti, o mes trys likome didelėje salėje vieni. Drąsinome kits kitą, bet buvo labai nejauku, baugu laukti. Paskui visi suėjo. Mes susėdome prie ilgo stalo, apkrauto mūsų vadovėliais. Mūsų mokytojas atsisėdo netoli drąsinti mus šypsenomis ir akimis. Mus kvotė iš Varšuvos į Viekšnius atvykęs atostogų mokytojas Adomas Jačinauskis. Kvotimai mums gerai pavyko, bet kiekviena mūsų padarytoji klaida atrodė man stambi, neleistina, ne tik mums daranti gėdą, bet ir mokytojui nemalonumą. Rusų diktante susipainiojau, rašydamas medvied' sukeičiau e ir jat' vietas; kvotėjas pamokė, jog medviedyje reikią atsiminti miod ir viedat', tad nesunku būsią išvengti klaidos. Atsakydamas iš lenkų istorijos, kurią aš geriausiai mokėjau ir draugų buvau laikomas „istoriku", apsirikau priskirdamas karalių Kazimierą Didįjį XIII-tam amžiui vietoj XIV-jo; klausytojai nė nepastebėjo klaidos, bet aš jutaus praradęs visą savo istoriko vardą, sumišau ir būčiau visai žuvęs, kad nebūtų mano gerasis mokytojas bent akimis padrąsinęs, tad atsigavau ir jau gerai, tvirtai baigiau savo pasakojimą, o paskui atsakiau į visus papildomuosius klausimus. Kvotėjas mus pagyrė, tėvai dėkojo mokytojui, svečiai sveikino jį ir mus, bet mes dar ilgai savo tarpe nagri-

nėjome padarytąsias klaidas, tenurimome tik mokytojui ištrukus iš sveikintojų tarpo ir mus išbučiavus. Tai buvo mums didelė, reikšminga, bet ir liūdna diena: žinojome rudenį p. Vladislovo nebeturėsią.

Kolera Viekšniuose. Tuojau po kvotimų, 1894 m. gegužės mėn. pabaigoje ir birželio pradžioje, dar gavau pakelti stiprių įspūdžių, Viekšniuose kolerai pasireiškus. Ilgai ji prie mūsų artinosi iš Rusijos gilumos. Prie jos ruošėsi Viekšniai, kurių tam tikra sanitarinė komisija (jai, be mano tėvo ir kun. kanauninko, priklausė, kiek atmenu, dar stačiatikių šventikas, Pavirvytės dvarininkas Edv. Paulavičius ir bene dar kas) apžiūrinėjo namus, butus, kiemus, ypačiai kreipė dėmesio į tinkamą išviečių sutvarkymą ir davė atitinkamų nurodymų. Mums buvo uždrausta gerti nevirinto vandens, ir taip buvome tėvo įtikinti bei įgrasinti, jog nuo to laiko apie 40 metų niekur nesu išgėręs nė gurkšnio nevirinto vandens, iki Kaune radosi puikus Kleboniškių vandenėlis. Be to, tėvo ir malonaus vaistininko padėjėjo Simano Gaudėšio rūpesniu buvo parengta tam tikra smarkė, karti degtinė, kuri turėjo būti geriama epidemijos metu. Pirmas ligos nuotykis įvyko motinai išvykus į artimuosius Sonteklius. Tą pat dieną grįžusi, ji rado svečių apsėstą

94 pav. Buvusioji rusų revoliucionierė Grosienė (nutraukta apie 1895 m.).

stalą, mus ir svečius geriant aną „kolerinę“ (cholerówka), o motiną mes, vaikai, pasitikome sujaudinti, bet bemaž džiaugsmingu šūkiu: „Jau ir pas mus kolera“!

Kolera pas mus apsirgo apie 50 žmonių, kurių betgi tik bene 6 temirė (palyginkime apie 50 mirusių 1831 m.), jų tarpe du kataliku: 28 m. Sperauskis ir 10 m. mergaitė Jakutaitė; jie palaidoti už kapų, bet dabar jau atsidūrė kapų rajone. Tai buvo daugiausia mano tėvo nuopelnas; ne tik jo visiško pasiaukojimo koleros ligoniams (tuo laiku jis net bemaž visai atsisakė nuo kitų ligonių), bet ir jo tikslingų sanitarinių nurodymų ir parėdymų, kurie visuomenės buvo vykdomi ne tik dėl pavojaus baimės, bet ir dėl tvirto pasitikėjimo tėvo, kaip gydytojo ir žmogaus, autoritetu.

95 pav. Viekšnių bažn. vartai prieš 1937 m., kai buvo pastatyti nauji.

Kadangi apylinkės žmonės, bijodami epidemijos, beveik visai nutraukė santykius su miesteliu, o ir pačiame miestelyje paventiškiai, kurie, gerdami iš Ventos upės, daugiausia sirgo, kitų miestelio dalių buvo vengiami, nuo jų kaip ir atkirsti, — miestelyje radosi nedarbo ir net bado. Lankydamas ligonius ir jų šeimynas, tėvas tai greit pastebėjo ir pavedė mano motinai pasirūpinti reikalingųjų šelpimu. Motina drauge su kanauninku parašė lyg ir atsišaukimą, kurį išsiuntinėjo apylinkės dvarininkams, o pati, nieko nelaukdama, sugriebė, ką tik rado pas save ir klebonijoje, ir, pasiėmusi kanauninko vežimą, jo gaspadorių Tadeušą Kumpikevičių ir vieną špitolninką, kuriuodu nepabūgo ligos pavojaus, ėmė šelpti paventiškes šeimynas. Per tris dienas iš dvarų, ypačiai iš Vlad. Zubovo Dabikinės, buvo prisiųsta daugybė visokių produktų, kuriais per 6 savaites (du kartu savaitėje) rinkoje

buvo šelpiami šimtai žmonių, ypačiai moterys ir vaikai. Kadangi turinčioms vaikų buvo duodama daugiau, tai kitos, žinoma, prigaudavo, parodydamos jų didesnį skaičių, negu turėjo; net rodė visai jų neturėdamos. Radosi ūkininkų, kurie vyko miestelin susišelpti, ir labai pyko pašalpos negaudami. Ubagai, kurie, per miestelį ir per sodas eidami, po senovei žmonių buvo šelpiami, ėmė taip pat reikalauti, o negaudami kartą net buvo apgulę mūsų namus, bet nieko nepešę, po kelių valandų išsiskirstė. Paleido gandų, kad ponai sumetę mano motinai didelius pinigus, iš kurių ji apsirūpinusi bateliais ir kitokiais patogumais bei šiaip pinigus prisisavinusi. Radosi net tokių gudruolių, kurie ėmė tikinti, jog ponams, girdi, valdžios esą įsakyta žmones visu kuo aprūpinti, o čia vagią ir t. t.[26]).

96 pav. Venta Viekšnių apyl.

Motina, žinoma, nervinosi dėl tokių šmeižtų, bet tėvas ramino ir ragino ligi galo naudingą darbą išvaryti, nekreipiant dėmesio į kvailas ir nešvarias kalbas. Čia dar reikia pridurti, kad pati motina vis buvo nerami, ar ne susirgs tėvas, ji ar kuris vaikų bei namiškių. Pačioje pradžioje, tėvui ilgai negrįžtant nuo ligonio, ji jau buvo bejuntanti koleros skausmus, apie ką pasisakė apsilankiusiam Sim. Gaudėšiui, kuris pats labai bijojo susirgti. Šis, pasigriebęs mano motiną po ranka, išsivedė ją miestelin ir tolei vedžiojo ją šen ir ten po rinką, kol jai ne tik viskas praėjo, bet ir kilo juokas dėl nepaprasto gydymo. Šiaip ar taip, tėvas tikrai galėjo didžiuotis įveikęs pavojingą ligą, o motina taip pat tam nemažai padėjusi.

Be Korsako. Dar prieš baigdamas „Daubiškių akademiją", bene 1893 metais, buvau apsirgęs (dar nepasitaisęs grįžau į Daubiškius Morų pasiųstąja archijeriejaus į Viekšnius parvežti

---

[26]) Po keliasdešimt metų man tai prisiminė pačiam atsidūrus panašiose sąlygose, kai mane ir kitus Vilniui Vaduoti Sąjungos darbuotojus panašiai ėmė kaltinti Varšuvos samdyti gudruoliai, o jų skleidžiamus apie mus piktus gandus kartojo mūsų „inteligentiški" tamsuoliai!

karieta, vienintele mūsų krašte), bet, kaip esu jau sakęs, sunkiau apsirgau 1894 m. rudenį, nepakėlęs Korsaką pakeitusio mokytojo Hasselkuso per didelių reikalavimų, ir ištisus metus tik kartojau išeitąjį kursą, padedamas vaistininko mokinio Zaleskio. Tais mokslo metais motina, be mano brolių, mokė dar Pančerinskių Gesę ir Edvardą. Mano broliukai ypatingai buvo nusistatę prieš mergaites. Maži būdami, mes buvome rėdomi kaip mergaitės (paaugę — trumpomis kelnaitėmis, ir tik gimnazijoje — ilgomis), ir skaistusis Vikas būdavo mūsų ir suaugusiųjų erzinamas „mergaite", kuo jis labai įsižeisdavo. Beerzindamos panelės Paulavičiūtės jį išbučiuodavo, ir tas jam buvo didžiausias pažeminimas. Kartą patyręs jas atvykstant, jis buvo po stalu nuo jų pasislėpęs ir per kelias valandas ten išmiegojo nesurastas. Paaugęs stodavo griežtesnėn kovon prieš mergaites, ypačiai prieš Gesę. Juodu su Vacium, nepratusiu prie mergaičių, į ją gerokai skersavo. Kartą jai kažką nusirašius, užuot savarankiškai parašius, ir motinos susektai pasisakius esant berniukų pamokytai, šiuodu buvo motinos pabaustu. Neteisingai nubaustu, juodu tuojau nutarė skundikei atkeršyti. Tarsi žaisti išviliojusiu už namų, puolė ją pagaliais, pasiryžusiu „užmušti", ir tik suaugusieji, išgirdę jos šauksmą, ją išgelbėjo, o šiem, žinoma, dar labiau kliuvo.

Ko benorėti, jei jie ir vėliau, jau gimnazijoje, Vacius būdamas I klasėje, o Vikas prieklasyje, mėgino nužudyti kitą mergaitę, savo tėvų keliems mėnesiams pas mano motiną paliktą Horcią. Išlepintoji mergaitė dėl savo netikusio būdo labai vargino mano motiną, tad mano broliukai susitarė ją nuo mergaitės „paliuosuoti". Motinai išėjus į miestą, juodu, lyg žaisdamu, užtraukė jai ant galvos skarą ir ėmė smaugti; būtų užsmaugusiu, jei nebūtų tai pastebėjusi mūsų auklė Anusė, kuri apgynė ją pusiau prismaugtą.

Buvusioji rusų revoliucionierė. 1894 m. rudenį mirus carui Aleksandrui III, tėvas nuvedė mane bažnyčion, kurioje drauge su daugybe vyrų padariau priesaiką naujam carui Mikalojui II ir gavau pasirašyti tam tikroje knygoje. Atsimenu tėvą tuomet man papasakojus apie mirusį carą, jo girtavimą, reakcingumą ir t. t. Pirmą kartą čia išgirdau apie caro Aleksandro II nužudymą 1881 m., kas padarė man ypatingo įspūdžio, o pati priesaikos ceremonija atrodė nereikalinga, primestinė, nė kiek manęs nevaržanti.

Mano nuotaiką atitinkamai veikė dar tuo laiku patirtoji Kražių byla, o taip pat neaiškūs tėvo pasakojimai apie apsigyvenusią kurį laiką Viekšniuose Grosienę. Tai buvo rusė (jos pirmosios pavardės nežinau), kadaise šovusi į gubernatorių. Ji buvo ištremta Sibiran, kur ištekėjo taip pat už tremtinio, Žemalės dvarininko studento Severino Groso (jis priklausė prie Lietuvos lenkų ir lietuvių socialistų organizacijos), kuris vėliau išėjo iš proto[27]). Ji kalbėjo gerai lenkiškai. Jiedviem gimė sūnus Marijonas (Maryś), su kuriuo motina apsigyveno Viekšniuose. Ji labai mylėjo savo sūnelį, bijojo dėl jo sveikatos ir nuolatos tarėsi su mano tėvu, kuriuo labai pasitikėjo, bet liguistas vaikas mirė. Slaptai Galicijoje priėmusi katalikystę, ji betgi negalėjo sūnaus palaidoti katalikų kapuose, nes šiaipjau buvo laikoma stačiatike, tad ir jos sūnus buvo stačiatikis. Ne tik ji, bet ir visi, kas ją pažinojo kaip katalikę, būtų gavę daug pergyventi popui atliekant prie vaiko stačiatikiškas ceremonijas, tad palydėję numirėlį cerkvėn, greit

97 pav. 1894—1895 m. mano mokytojas. Juozas Zaleskis.

---

27) Kaip ir keli jo draugai, 1881 m. jis buvo įduotas žandarams mano motinos pusbrolio, inžin. Jono Rodzevičiaus sūnaus Aleksandro (jo partinė slapyvardė buvo Puščyk), kurio dėl to visa giminė išsižadėjo. Teko man betgi — jau mūsų laikais — skaityti dėl tų suėmimų straipsnį, kuriame apie Rodzevičiaus įdavinėjimą rašoma ne kaip apie sąmoningą niekšybę, tik kaip apie suimtojo jaunuolio patekimą į gudrių žandarų rankas, kurie iš nepritvrusio išgavo visą, ko norėjo.

iš ten išėjome. Tai buvo vienintelis kartas, kai aš buvau Viekšnių cerkvėje, kurioje viskas man buvo keista, nejauku, net baugu.

Ponios Grosienės kiek privengiau. Nors ji buvo man gera ir turėdama silpną sūnų, labai užjautė mano nesveikatai (ji vertė mane gerti kakao, kurį ji pirma buvo į Viekšnius išrašiusi savo sūnui), bet vengiau jos dėl triukšmingo jos nervingumo ir paslaptingos, man neaiškios jos praeities. Kad ir nekenčiau carų ir ją vaizdavaus lyg ir Aleksandro II žudytoja, bet ji liko man neaiški, tur būt, dėl perdidelio šuolio nuo terorizmo prie davatkiškumo. Sūnui mirus, ji išvažiavo Galicijon, bene Krokuvon, ir stojo vienuolynan. Paskui slapta atvykusi, faktoriaus Mejerio padedama, naktį ji iškasė savo vaiką ir išvežė. Daugiau apie ją nebegirdėjau.

Išlaikome gimnazijos kvotimus. 1895 m. vasara mums buvo ypatingai reikšminga: gegužės mėn. stojome gimnazijon. Dar 1894 m. vasarą pamačiau pirmuosius Šiaulių gimnazistus: nuo Tryškių Kairiškių Vladą Sirutavičių ir Paragių Gustavą Ivanauskį (Lazdynų Pelėdų brolį). Susitikau su jais pramogoje Daugirdų Klyšiuose. Nedrįsau su jais kalbėtis — nei su gražiu Sirutavičium, nei su žvairaakiu Ivanauskiu. Judrūs, linksmi, iškalbingi, jie šokino paneles kaip studentai, ir mano tėvas teiravosi jų dėl gimnazijos tvarkos, kalbėdamas kaip su suaugusiais. Nejuokai: Sirutavičius buvo jau pakeltas VIII klasėn, Ivanauskis buvo jo bendraklasis, tik gimnazijos, kad ir gabus, nebaigė. 1895 m. pavasarį tėvo buvome įskiepyti, kažin kokio į Viekšnius užklydusio fotografo nufotografuoti ir motinos nuvežti į Šiaulius kiek laiko prieš kvotimus dar geriau pasirengti. Drauge su mumis ji apsigyveno gydytojo Motiejaus Bovkevičiaus (Baukaus) Dvaro gatvės bute ir, Gecevičiūčių patariama, paėmė mums repetitoriu Sirutavičių ir jo draugą, bet nuo jo atsilikusį, Antaną Kviatkovskį. Juodu ir jų gyvas, judrus draugas Stasys Bytautas (vėliau Petrapilio, dabar Kauno advokatas) atrodė man visiškai suaugę, ir man nė kiek nebuvo keista matant gimnazistus su mano motina ir vyresniąja Gecevičiūte vintą lošiančius. VII—VIII klasės mokiniai ne tik man, bet ir visai Šiaulių visuomenei ėjo tuomet universiteto studentais.

Pažinau tuomet ir dvi jaunuti paneli, pas Gecevičiūtę siuvimo besimokanti, jos giminaitę Juzę Mikuckaitę (vėliau ištekė-

jusią už didžių nuopelnų mūsų veikėjo Povilo Višinskio, apie trisdešimt metų dirbančią „Lietuvos Ūkininko" ir „Lietuvos Žinių" administracijoje) ir Mariją Ivanauskaitę (Gustavo seserį, vėliau ištekėjusią už gudų veikėjo Vaclovo Lastausko ir drauge su savo seserim Sofija Pšibilauskiene pasižymėjusią mūsų literatūroje Lazdynų Pelėdos vardu). Iš savo amžininkų tepažinau tuomet gimnazijos pirmokus Bovkevičių (gydytojo sūnų, kuris po metų kitų pasimirė) ir Kaplaną, labai savim pasitikintį ir tiek man palankų, jog pusiau atkandęs cukrainį, kitą pusę man davė, ir nustebo, man nuo to skanumyno atsisakius, o taip pat gydytojo Veintraubo sūnų, kuris stojo gimnazijon drauge su Viktoru.

98 pav. Leonardo ir Anatolijos Biržiškų antkapis Šilalėje, Raseinių pav., dabar Tauragės apskr.

Čia pažymėsiu, jog Šiaulių gydytojas Savelijus (Zundelis) Veintraubas (1856—1908 m.) labai draugavo su mano tėvu, kuris jį gerbė kaip rimtą gydytoją ir teisingą, sąžiningą žmogų ir nekartą kvietėsi jį į Viekšnius konsiliuman; priešingai, nekentė kito Šiaulių gydytojo, Moisiejaus Datnauskio, kuris mėgo reklamuotis, paintriguoti prieš kitus gydytojus, bet tamsesniems ligoniams labai patiko, tad jų pačių į Viekšnius būdavo kviečiamas, ir tėvas su juo gaudavo susitikti, nekartą ir gerokai jį pabarti. Veintraubas gydė mano tėvą antrą kartą šiltine apsirgus, o taip pat mus visus Šiauliuose gyvenant. Žymiausias Šiaulių gydytojas, pritartas kitų, 1900 m. jis įsteigė Šiaulių gydytojų draugiją (prie jos priklausė ir mano tėvas), kurios buvo vyriausioji ašis. Jis ir jo žmona (Cimkauskaitė, knygyno savininko duktė

ir advokato sesuo) buvo rusų kultūros, ir tokiais auklėjo savo vaikus.

Visi trys kvotimus išlaikėme. Tėvai buvo manę Viktoro gimnazijon dar neduoti, bet 9 metų berniukas užsispyręs privertė ir jį įtaisyti mokyklon. Kvotimą teprisimenu vieną — vokiečių kalbos, kuris man labai gerai nusisekė (tuomet dar laisvai tebekalbėjau vokiškai). Vokiečių kalbos mokytojui Zemanui sergant, kvotė inspektorius Frankenas ir prancūzų kalbos mokytojas Andersenas. Išgirdau vieną jųjų apie mane sakant: „Nastojaščij niemec". Tas mane taip užgavo, jog pašokęs užprotestavau: „Ja ne niemec!" Čia vėl užsigavo vokietis Frankenas, mano laimei greit atsileidęs, bet dar po kelerių metų reiškęs pažįstamiems nusistebėjimo dėl mano užsigavimo. Aš buvau priimtas III-on klasėn, Vaclovas I-on, Viktoras prieklasin. Rudenį prasidėjo naujas, šiauliškis mūsų gyvenimo laikotarpis.

99 pav. Policijos gatvė prieškariniuose Šiauliuose.

Aplankome senolį. Tačiau prieš tai, tų pačių 1895 m. vasarą, patyriau dar naujų įspūdžių, su tėvu apsilankęs pas senolius Biržiškas Šilalės Pailgotyje. Važiavau su juo, jo pusininko Jankauskio (tėvas nuomojo iš Morų kiek žemės) sūnaus vežamas, pro Tryškius, Luokę, Varnius, Laukuvą ir Šilalę, iš viso 15 mylių per pusantros paros. Sustodavome karčiamose, o nakvojome Varniuose, kuriuose man buvo labai nejauku atsimenant, jog čia pat stovi kazokai, kurių kražiškiai žygiai taip dar buvo neseni. Prieš įvažiuodami į Varnius tamsią naktį prasilenkėme su būriu raitų kazokų; visas buvau apmiręs laukdamas, kad jie tuojau su savo pikėmis mus nudurs, o jie ramiai prajojo kažin ką dainuodami ir į mus nekreipdami jokio dėmesio. Apie Laukuvą sustojome pas tėvo svainį Chodakauskį, kur pažinau savo tetą ir jos vaikus.

Pailgotyje senolius radome sveikus. Labai pradžiugo po 14 metų nesimatymo suėję su mano tėvu ir pirmą kartą pamatę savo anūką. Su senoliu aš ir anksčiau susirašinėjau, sveikin-

damas jį tai vardinių, tai Naujų Metų ir iš jo gaudamas gražius, senoviškai rašytus laiškus. Suėjęs su manim, jis labai mane pamėgo. Aš ir šiaip senius mėgau, o juo tiesiog atsigėrėti negalėjau: toks aukštas, tik keistas, vasarą nesiskiriąs su kailiniais, buvęs sukilėlis, maloniai su manim kalbėjosi, davė gražių patarimų. Nuo to laiko aštuoniasdešimtkelerių metų senio ir keliolikos metų berniuko korespondencija virto dar nuoširdesnė ir reikšmingesnė. Jis nekartą sakės, namiškiais nepatenkintas, jog vienas aš jį tikrai temylįs, ir ypačiai brangino mano linkėjimus jam sulaukti 100 metų (tesulaukė 92 metų). Pailgotyje radome dar iš Petrapilio atvykusį dėdę Juozapą, kuris netrukus perėmė ūkį. Pažinau netoli gyvenančią tėvo sesers Narkevičienės šeimyną ir kitus kaimynus. Tėvas visur mane vedžiojo, rodė, aiškino, pasakojo jaunystės atsiminimus ir po savaitės išvežė mane kupiną įspūdžių, o taip pat ir pats atgijęs, atsijauninęs.

Man teko po to dar su broliais 1901 m. Pailgotyje apsilankyti (po Didžiojo karo ir savo šeimynai jį parodžiau), bet tėvas tik po 27 metų tegavo, lyg prieš mirtį, atsisveikinti su savo tėviške, nes, grįžęs iš ten linksmas ir stiprus, po savaitės staiga pasimirė (1922 m. spalių mėn.). Pailgočio pažinimas man buvo paskutinis stipresnis įspūdis prieš stojant gimnazijon.

VIII. Šiaulių gimnazijos istorija, mokytojai ir mokslas[28]).

Gimnazijos istorija. Rusų vyriausybei dėl 1831 m. sukilimo likvidavus Vilniaus universitetą ir daugelį aukštesniųjų Lietuvos mokyklų (gimnazijų), visoje Kauno gub. beliko tik viena Kražių gimnazija. Dar 1838 m. Šiaulių pav. dvarininkai ėmė rūpintis įsteigti gimnaziją Šiauliuose, kuriuose nuo 1831 m. tebuvo tik pavietinė bajorų mokykla; vyresnybei nutarus perkelti gimnaziją iš Kražių kitur, jie siūlė ją patalpinti Šiauliuose. Ją perkėlus Kaunan, nuo 1844 m. jie rūpinosi Svisluočės gimnazijos perkėlimu iš gudų krašto į Šiaulius, kas, pagaliau, buvo įvykdyta: perkėlus Svisluočės gimnazijos baldus, mokslo priemones, biblioteką ir pačius mokytojus, 1851. VIII. 30 (IX. 11) direktoriaus Čašnikovo ji buvo oficialiai atidaryta (Šiaulių mokykla perkelta Svisluočėn), surinkdama tuojau apie 300 mokinių. Iš 15 mokytojų 5 buvo rusai (drauge su šventiku), 1 vokietis, 1 prancūzas ir 8 lenkai ar sulenkėję lietuviai, jų tarpe iš Viekšnių apylinkės (Meškelių) kilęs matematikos mokytojas Vladislovas Kondratavičius, išėjęs mokslus Maskvos universitete ir Šiauliuose mokęs ligi 1860 m. pusės. Mokinių skaičius prieš 1863 m. siekė bemaž 600 (1861 m. 571), daugiausia bajorų (1856 m. 98% bajorai). 1856—1864 m. net buvo leista dėstyti lenkų kalbą (Kondratavičius buvo pasiėmęs mokyti lenkiškai be atlyginimo I ir II klasėje, kiti mokytojai kitose, bet mokė tik 1858—1864 m. Pranas Kaveckis), nors dar 1860 m. rugpiūčio mėn. Pedagogų Taryba pažymi, kad „gimtoji mokinių kalba yra žemaičių kalba".

Dėl „Boże coś Polskę" giedojimo Šiaulių bažnyčioje 1861 m. ir dalyvavimo 1863 m. sukilime nukentėjo keliasdešimt mokinių. Po 1863 m. mokytojai katalikai buvo pakeisti stačiati-

---

28) Šiam skyriui nemažai pasinaudojau K. V. Špakauskio knyga Istoričeskaja zapiska o Šavelskoj gimnazii, 1902 m.

kiais, lenkų kalbos mokymas pašalintas, mokinių amžiaus apribojimu ir griežtesniais reikalavimais suvaržytas priėmimas gimnazijon (1864 m. iš 300 prašymų tepriėmė 126), tad mokinių skaičius sumažėjo (1868 m. net ligi 190), bet vėliau laikėsi maždaug pirminės metinės normos 350—400. „Soveršenno opoliačennaja" gimnazija buvo kiek galint maskolinama, net buvo draudžiama gimnazijoje (paskui ir nebe gimnazijoje) kalbėtis lenkiškai (de facto vėliau ir lietuviškai). Įdomu, kad Fursovui (1865—1872 m.) direktoriaujant, 1865—1866 m., bene rusų kalbos mokytojo Mykolo Popovo ar Mykolo Zvierevo raginami, VI ir VII kl. (tuomet dviejų paskutiniųjų) mokiniai vasaros atostogomis rinko žemaičių folklorą, už kurį 1867 m. pasižymėję jųjų gavo iš Vilniaus mokslo apygardos globėjo padėkos ir knygų dovanomis. Tai buvo Jer. Streckis (medalistas), Matas Rudys ir Gabrielius Petrulis (Petrulevičius), kurie baigė gimnaziją 1867 m., Petras Stasevičius ir Antanas Stulginskis (juodu baigė 1868 m.). Deja, tie šiauliškių folkloro darbeliai, kuriuos man teko skaityti išspausdintus „Vilenskame Viestnike", rodo daugelį mokinių žiūrėjus į mokytojo pasiūlymą, kaip į prievartą, kurios nemalonumą jie išlygino nesąžiningu darbo atlikimu, kiti jųjų tiesiog versdami iš 1846 m. Jucevičiaus knygos „Litwa". Reikšminga, jog trys 1867 m. laidos šiauliškiai, minėtasis Petrulis (vėliau gydytojas Valuinėje ar Podolėje), medalistas Pranciškus Šimkus (Šimkevičius, vėl. inžinierius Dono Rostove) ir Aug. Poškus (Paškevičius, vėl. gydytojas generolas, prieškarinis Vilniaus lietuvių veikėjas) 1869 m. drauge su Botyrium ir kitais užmezgė Maskvoje slaptą lietuvių studentų draugiją[29]).

100 pav. Šiaulių berniukų gimnazija.

---

[29]) Aug. Paškevičiaus Iš Maskvos lietuvių studentų gyvenimo („Aušrinė" 1910 m. Nr. 3).

Sodžionys iš pradžių buvo priimami nevaržomai (1851 m. 12% sodžionių), bet 1852. I. 28 (II. 9) carui Mikalojui I tai suvaržius, 1856 m. jų teliko 1%. 1861—1864 m. baudžiavą panaikinus, valstiečių skaičius gimnazijoje ėmė augti, nors pats mokinių skaičius, 1882 m. pasiekęs 524, dėl 1882. XI. 20 (XII.2) švietimo ministerio Delianovo aplinkraščio buvo varžomas: 1886 m. per 400, 1890 m. 300, paskui svyravo 267—323; 1883—1887 m. valstiečių buvo per 30%. Ėmus taikyti 1887.VI.19 (VII.1) to pat ministerio aplinkraštį prieš „kucharkiny dieti", valstiečių nuošimtis ėmė mažėti, 1900 m. nusileidęs ligi 22%. Žydų prieš 1863 m. tebuvo 2%, ligi 1876 m. pakilo ligi 19%, bet paskui sumažėjo ligi valdžios leidžiamų 10%. Rusų iš pradžių tebuvo vos 0,5—2%, paskui, prikišus Lietuvoje rusų valdininkų ir valdžiai imant proteguoti jų vaikus gimnazijoje, ėmė kilti nuo 3—7% 1862—1866 m. ligi 13—14% 1884—1887 m., nuo 1889 m. peržengė 21% ir 1894—1895, 1897—1898 m. siekė net 25%.

Kad ir ne gimnazijos mokiniai, bet su jais turėjo daug bendrų reikalų kaip jų mokiniai, draugai arba priešai, dažnai drauge su jais gyvenę vadinamieji švedai, kurie formaliai rengėsi 4 klasių kvotimams vaistininko mokinio teisėms įgyti, dažniausiai betgi tik stoti Kauno kunigų seminarijon. Šiauliuose šimtai jų kasmet būdavo, o 1884—1885 mokslo metais jų ten suskaitė ligi 1000, 10—21 metų amžiaus. Naujam gimnazijos direktoriui (1884—1888 m.), smarkiam obrusiteliui Osipui Vukolovičiui Šolkovičiui, žinomojo zapadnorusų rašytojo Semeno Vukolovičiaus Šolkovičiaus (1840—1886 m.), „Sbornik statej, razjasniajuščich polskoje dielo po otnošeniju Zapadnoj Russii" (1885—1887 m.) ir kitų panašių raštų autoriaus vyresniajam broliui (Osipas gimė 1838 m.), ėmus griežtai elgtis su mokiniais ir šiems drauge su švedais kelis kartus jam langus išdaužius, 1885 m. policija išvaikė švedus iš Šiaulių. Jų skaičius sumažėjo ligi kelių dešimčių per metus, o patį švedų vardą ėmė taikinti ir besirengiantiems stoti gimnazijon.

Gimnazijos auklėtiniai. Šioji gimnazija davė mums daugybę kunigų su vyskupais Cirtautu ir Karosu priešakyje, gydytojų, advokatų, inžinierių, matininkų, gamtininkų, šiaip visuomenės ir tautos veikėjų. Perskleisdamas mokytojo Špakauskio paskelbtą 1852—1901 m. baigusiųjų Šiaulių gimnaziją (klaidingai abiturientais vadinamų, dėl ko nekartą pyko garsu-

sis lotynų kalbos mokytojas Frankenas) sąrašą, pasižymiu iš ten bent tuos asmenis, kurių kiti tik man ar mano raštui tėra reikšmingi, bet daugelis ir visuomenėje plačiau yra pasireiškę: 1855 m. laidos viekšniškį Edvardą Paulavičių (išėjusį Dorpato universitetą ir buvusį Kališo realinės mokyklos direktorių); 1856 m. Stanislovą Milvydą (baigusį sidabro medalium, Viekšniuose mirusį gydytoją); 1857 m. Enriką Bukauskį (Maskvos universiteto studentą, dėl 1861—1862 m. lietuviškų atsišaukimų gavusį išeiti į užsienius, apsigyvenusį Švedijoje, ten pagarsėjusį senienų pardavėją, rėmusį patriotinius lenkų darbus, bet nesvetimą ir lietuviams), Joną Koncevičių (baigusį Maskvos universitetą ir įsteigusį ten pirmąją lietuvių studentų kuopelę, paskui keliasdešimt metų mokiusį Latvijos mokyklose, rinkusį lietuvių folklorą, palaikiusį santykius su „aušrininkais" ir „varpininkais"); 1861 m. viekšniškį Joną Daugirdą (studentą, žuvusį 1863 m.), Praną Lipštą (Lipštavičių, Maskvos universiteto studentą ir Koncevičiaus kuopelės dalyvį, dėl 1863 m. sukilimo ištremtą Sibiran, „Aušroje" išspausdinto geografinio žemės aprašymo autorių), Osvaldą Rimgailą (Šiaulių miesto burmistrą); 1862 m. Gasparą Cirtautą (baigusį sidabro medalium, Žemaičių vyskupą); 1863 m. Antaną Morą (Viekšnių apylinkės dva-

101 pav. 1861 m. baigęs Šiaulių gimnaziją Pranas Lipštas.

rininką); 1865 m. Stanislovą Railą (Roilo, Kauno advokatą, „Aušros" bendradarbį); 1866 m. viekšniškį Stanislovą Liaučių (medalistą, matematiką); 1867 m. minėtuosius medalistus Streckį ir Šimkevičių; 1869 m. Mykolą Venslauskį (Vilniaus advokatą ir miesto burmistrą); 1870 m. Antaną Balsį (baigusį aukso medalium), Petrą Vileišį (aukso medalium, garsųjį inžinierių, „aušrininką" ir „Vilniaus Žinių" steigėją), Kazimierą Baldišių (baigusį sidabro medalium); 1871 m. tris būsimuosius gydytojus — Joną Biržišką, Juozą Brazaitį ir Juozą Grigiškį; 1874 m. Joną Kymantą (Petrapilio lietuvių, paskui Vilniaus lietuvių veikėją); 1875 m. mano tėvą; 1876 m. Joną Bielskį (vieną gabiausiųjų, iš Lietuvos išėjusių, inžinierių); 1878 m. viekšniškį Joną Sidabrą (Petrapilio universiteto studentą); 1879 m. Antaną Buivydą (gydytoją „aušrininką"); 1880 m. Aleksandrą Dambrauskį (žinomąjį mūsų poetą ir publicistą Jakštą), Joną Spudulį (gydytoją ir kalbininką); 1881 m. Konstantiną Birutavičių (Šiaulių gydytoją), Vladimirą Zubovą (agronomą ir veikėją); 1882 m. viekšniškį Liudviką Beržanskį („aušrininką"); Adomą Jačinauskį (Varšuvos lenkų gimnaz. direktorių); 1883 m. viekšniškį Joną Beržanskį („aušrininką" ir „varpininką"), Ant. Vileišį (gydytoją ir veikėją); 1884 m. Joną Andrių Domaševičių (gydytoją, vieną Lietuvos socialdemokratų partijos steigėjų); 1885 m. Enr. Sarcevičių; 1886 m.

102 pav. Šiaulių klebonas Gustavas Tomkevičius (1836—1911 m.).

Motiejų Čepą („varpininką“, Vyriausiojo Tribunolo vicepirmininką); 1888 m. Joną Dobkevičių (Lietuvos Prekybos ir Pramonės Rūmų pirmininką); 1889 m. Vaclovą Bielskį (inžinierių ir veikėją); 1890 m. Česlovą Milvydą (Valstybės Dūmos narį Petrapilyje), Vincą Čepinskį (sidabro medalium, profesorių ir veikėją); 1891 m. Joną Vileišį („varpininką“, advokatą, ministerį, Kauno burmistrą, Valstybės Tarybos narį ir t. t.), Maušą (vėliau Maksimu pasivadinusį) Hanfmaną (Petrapilio „Rieč“ administratorių, pokarinio Rygos „Segodnia“ redaktorių); 1892 m. Ant. Jurgeliūną (profesorių); 1893 m. viekšniškį Domininką Bukontą (gydytoją ir veikėją), Marceliną Šikšnį („varpininką“-poetą, Vilniaus lietuvių Vytauto Didžiojo gimnazijos direktorių nuo 1922 m.); 1894 m. Joną Baroną (Ukmergės, paskui III Kauno gimnazijos direktorių), Povilą Višinskį (vieną žymiausiųjų „varpininkų“); 1895 m. Vl. Sirutavičių (inžinierių, Lietuvos socialdemokratų partijos veikėją); 1896 m. Vytautą Mošinskį (inžinierių - profesorių), Jeronimą Ralį (gydytoją, Odisėjos ir Iliados vertėją), Rygoje baigusį Augustiną Janulaitį (profesorių); 1898 m. Povilą Brazaitį (kooperatorių, Teisingumo Ministerijos generalinį sekretorių), Steponą Kairį (Keirį, inžinierių, vieną didžiausių Lietuvos socialdemokratų partijos veikėjų); 1899 m. Benediktą Tomaševičių (inžinierių, 1926 m. susisiekimo ministerį); 1900 m. Antaną Graurogką (inžinierių, Lietuvos Šaulių Sąjungos veikėją, Kauno miesto burmistrą), Ladą Laumianskį (gydytoją, „Snopko“ - „Žiupsnelio“ vertėją), Marijoną Sviechauskį (Varšuvos lenkų veikėją lietuvių -

103 pav. 1884—1894 m. Šiaulių gimn. kapelionas kun. Mamertas Žotkevičius.

lenkų santykių klausimais), Jurgį Čiurlį (inžinierių, universiteto darbuotoją), Konstantiną Šakenį (inžinierių, Pono Tado vertėją, 1927-1934 m. švietimo ministerį), Vaclovą Šliogerį (Šiaulių gimnazijos direktorių); 1901 m. Liudviką Volodką (Kauno komercijos mokyklos direktorių, Švietimo Ministerijos departamento direktorių) ir kitus[30]). Taigi garsiajai Marijampolės gimnazijai su Basanavičium, Kudirka, Jablonskiu, Grinium, Leonu, Krikščiukaičiu, Mašiotu, Klimu ir kitais čia galime drąsiai priešpastatyti Šiaulių gimnaziją su Cirtautu, Vileišiais, Višinskiu, Raliu, Dambrauskiu, Janulaičiu, Kairiu, Šakeniu, Šalkauskiais ir kitais. Vis dėlto lietuviškumo atžvilgiu Šiauliai neprilygsta Marijampolės, kaip rodo, pavyzdžiui, VIII klasės valstiečių nuošimtis, kuris Marijampolėje paprastai buvo didesnis už kitų luomų, tuo tarpu Šiauliuose paprastai tebuvo išleidžiama „krestjanų" 5—25% bendro išleistųjų skaičiaus, retai daugiau (tik 1866 1 iš 2, 1867 1 iš 2, 1879 3 iš 7, 1880 3 iš 9, 1887 6 iš 13, 1894 6 iš 17). Imant nuo 1872 m. (anksčiau nevisada rodomas paskirstymas luomais), 1872—1881 m. baigusiųjų tarpe valstiečių buvo 14%, 1882—1891 m. 21%, 1892—1901 m. 15%.

Direktoriai. Stodamas gimnazijon, aš dar teberadau direktorių Joną Svirieliną, kuris apie šešerius metus vadovavo gimnazijai (1889—1895 m.), bet prie manęs teišbuvo kelias savaites, gavęs užleisti vietą, pats kitur perkeltas, Vilniaus II gimnazijos inspektoriui Aleksandrui Rubcovui (1895—1900 m.). Graikų kalbos mokytojas Rubcovas dar anksčiau ją dėstė Šiaulių gimnazijoje (1873—1886 m.); tai dar mano tėvo mokytojas. Geraširdis, bet karštuolis, betaktis, menkas pedagogas,

30) Nebe iš Špakauskio knygos pasižymėsiu sau dar kai kuriuos 1902—1915 m. laidų šiauliečius: 1902 m. Vacl. Rastauskis (Šiaulių gimnazijos inspektorius), Jonas Vabalas Gudaitis (profesorius); 1903 m. Jonas Augevičius (gydytojas, 1920—1922 m. Vilniaus veikėjas), Vacl. Biržiška (profesorius), Julijonas Graurogkas (profesorius); 1904 m. Viktoras Biržiška (profesorius), Jonas Mikulskis (Telšių gydytojas, veikėjas), Melch. Račkauskis (graikų kalbos vadovėlių autorius ir vertėjas); 1905 m. Stasys Gaudėšis (gimnazijos inspektorius), Klemensas Skabeika (elementoriaus autorius), Stasys Šalkauskis (profesorius), Vladimiras Zubovas (agronomas); 1906 m. Kazys Šalkauskis (profesorius); 1907 m. Pilypas Butkevičius (profesorius); 1908 m. Juozas Blažys (profesorius), Juozas Orlauskis (mokytojų seminarijos direktorius); 1909 m. Rapolas Skipitis (Kauno advokatas, vidaus reikalų ministeris); 1910 m. Stasys Girdvainis (Užsienių Reikalų Ministerijos direktorius); 1911 m. Tadas Petkevičius (profesorius); 1912 m. Zigmas Gaidamavičius (poetas); 1914 m. Bruno Štencelis (vidaus reikalų viceministeris) ir kt.

nebuvo nekenčiamas, gal buvo net mėgiamas, bent tose klasėse, kuriose dėstė, bet autoritetu niekam — nei mokytojams, nei mokiniams — nebuvo. 1897 m. garsioje istorijoje dėl maldos (apie tai toliau pasakosiu) nekaip pasirodė. Jaunas buvęs radikalu, vėliau taip pat laikomas liberalu, bent tuo kaltinamas mūsų kapeliono Rodzevičiaus pranešimuose valdžiai, mano metu pasireikšdavo kaip tik priešingai, pavyzdžiui, mažindamas elgesio pažymį mokiniui Algirdui Chominskiui (dabartiniam Vilniaus universiteto profesoriui), kurį išgirdo gatvėje su dviem vaikais (Sviechauskiais) kalbantį lenkiškai. Jo netaktas ir mums buvo aiškus, pavyzdžiui, jam užsipuolus ir aprėkus mokinį Melchiorą Račkauskį (dabar aukštesniųjų mokyklų inspektorių), kai šis, jo nepastebėjęs, nepasisveikino. O vis dėlto tas pats Rubcovas, bent jo žmona, 1902 m., jam jau esant Kauno gimnazijos direktorium, Velykoms atsiuntė tortą buvusiems mokiniams šiauliškiams, tuomet jau studentams, uždarytiems Kauno kalėjime dėl dalyvavimo Maskvos studentų riaušėse — man, Urbšiui, Laumianskiui. Nuo 1900 m. Rubcovas buvo mums pakeistas Jakuševičium, Povilu Gavrilovičium, kurį mes dėl jo palinkimo prie formalizmo pravardžiavome Formalistovičium. Tai, kartojant Čechovo žodžius, buvo tikras „čeloviek v futliarie", težinojęs aplinkraščius ir šaltai juos taikęs mokiniams, kurie jam greičiau buvo kokie numeriai, ne gyvi žmonės, ne vaikai. Mes jo nemėgome, tiesiog nekentėme, nors ką nepaprastai biauraus jis ne-

104 pav. Mikalojus Zubovas, šiauliškis (1832—1898 m.).

buvo mums padaręs; kiti, „nebiaurūs“ gimnazijos vadovai, kaip Frankenas, Rubcovas, Kochas, iškirsdavo mums biauresnių šposų.

Inspektoriai. Inspektorių radau vokietį Voldemarą (mums einantį Vladimiru Bogdanovičium) Frankeną, kuris apie 35 metus Šiaulių gimnazijoje mokė senųjų, ypačiai lotynų, kalbų (nuo 1871 m., tad buvo dar mano tėvo mokytojas ir dar 1904 m. išleido iš gimnazijos, pasak jo, geriausią savo mokinį mano brolį Viktorą) ir buvo tos gimnazijos mokiniams didybė; be to, 15 metų (1881—1896) buvo taip pat gimnazijos inspektorium. Gerai pažinęs mokinių būdą, palinkimus, papročius, jis buvo jiems griežtas, mažesniuosius ypačiai veikęs savo stambumu (buvo aukštas vyras, lengvai juos sekęs iš koridoriaus pro aukštai įstatytus klasės durų langus, dideliais, bet neskubiais žingsniais ne tik greit išdykėlius pasiekdamas, bet ir visur kur suskubdamas), supykęs aprėkdavo, bet ir atsileisdavo. Dėl jo gerumo (nepaprastai malonios buvo jo šviesios akys) ir mes atleisdavome kai kuriuos jo išsišokimus, kurie kai kam iš mūsų būdavo nemalonūs, kaip štai protestantišką kybinimą katalikų, vadinant bažnytinę lotynų kalbą „kuchonnaja latyń“, pravardžiavimą iš sodos kilusių mokinių (dėl jų „neapsitrynimo“) „žmogusais“ ir pan. Padarius kam didesnę lotynų kalbos klaidą, jis siūlė tam stoti kariuomenėn (v praporščiki) šitokiais komplimentais: „godites v chrabryje voiny“, „v koševary negodites“ ir pan. Tačiau aš inspektorium jį tik vienerius metus teturėjau, o šiaip visą laiką gavau verstis Konstantinu Grigorjevičium Kochu, kuris kaip inspektorius toli gražu jo neprilygo. Geras žmogus, bet gan naivus, mokinių lengvai buvo prigaudinėjamas. Žemo ūgio, storulis, nesiekė klasės durų langų, vaikščiojo pamažu, tad mokiniai, ką padarę ar triukšmą sukėlę, laiku suskubdavo išbėgioti, ir jis retai ką bepagaudavo, o pagautasis lengvai jam išsimeluodamo. Paprastai iš tolo pamatęs besiartinantį Kochą, mokinys įspėdavo draugus arba, tyčiomis jam paerzinti, sušūkdavo: „Kukuris“, ir visi išbėgiodavo; šis pravardžiavimas jam kliuvo, tur būt, dėl jo pavardės (Koch, virėjas, tad kukorius), o gal nuo lotynų curro, cucurri ir t.t. bėgti. Pirmokų, antrokų buvo mėgiamas žaidimas patykoti iš tolo einantį inspektorių ar šiaip kurį atlaidesnį mokytoją (saugok Dieve — ne direktorių, nes tai būtų per didelis rizikas), jam nelaukiant, užšokti ant jo lyg netyčiomis iš šoninio korido-

riaus ir, atsiprašius arba ir be tos ceremonijos, nepagautam sprukti. Kartais tai ir tikrai netyčiomis pasitaikydavo, mokiniams įsižaidžius, pavyzdžiui, Frankenui su galva pilvan suduoti (jis ką suburbdavo ar net tik iš aukšto į mažiuką pažiūrėdavo, ir šiam būdavo to gana, kad gerokai išsigąstų, na, ir paskui, žinoma, jam tekdavo draugams dėl to drąsuoliu statytis; tyčiomis tuo būdu Frankeną paliesti retas tesiryždavo), bet Kochui taikė tai gana sistemingai, bemaž nerizikuodami būti pagautiems ar nubaustiems.

105 pav. Aleksandra Zubovienė (1840—1913 m.).

Tikybos mokytojai. Su stačiatikių tikybos mokytoju šventiku Trojepolskiu mes, katalikai, nieko bendra neturėjome, bet laikėme jį savo priešu ir privengėme. Nemėgo jo ir jo mokiniai stačiatikiai, skundėsi mums jo dideliais reikalavimais ir priekabumu. Užtat apie buvusį prieš tai per 30 metų (1860 — 1890 m.) gimnazijos šventiką Vosylių Krukovskį ir iš savo tėvo ir iš kitų katalikų girdėjau gerų atsiliepimų; mano laikais jis tebuvo dar vyriausias Šiaulių cerkvės šventikas (mirė 1896 m.).

Tėvas taip pat gerai minėjo, su didele pagarba atsiliepdavo apie vieną savo kapelionų (1869—1871 m.) kun. Gustavą Tomkevičių (1836—1911 m.), mano laikais Šiaulių parapijos kleboną ir kanauninką, bet apie kitus, kun. Anuprą Rubaževičių (ligi 1868 m.) ir kun. Ant. Eidimtą (1871—1878 m.), vėliau pa-

sireiškusį savo nusistatymu prieš tautinį lietuvių kilimą Kuršėnų kleboną, jis nieko mums nepasakojo. Kun. Tomkevičius ir vėliau buvo visų mėgiamas ir gerbiamas, nors kartais pasirodydavo gan naivus. Taip, dėl to pat tautinio lietuvių judėjimo,

106 pav. Šiaulių gimnazistų būrelis apie 1866—1867 m. Iš kairės į dešinę stovi III eil. (4 bern.) 1. Aleks. Babianskis (vėl kariuomenės teisėjas — gen. visuomenininkas), 2. Jonas Pranys, 3. Liuc. Želichovskis (1870 m. baigė gimnaziją drauge su Petru Vileišiu) ir 4. Ignotas Suchodolskis; II eil. 1. Medardas Šimavičius, 2. Ant. Chodakauskis (Sof. Smetonienės ir Jadvygos Tūbelienės tėvas), 3. Eust. Babianskis, 4. Ant. Butrimas ir 5. Titas Noreika, sėdi 1. Kaz. Baldišius (1870 m. baigė gimnaziją sidabro medalium), 2. Pel. Noreika, 3. Juoz. Eidukevičius, 4. Leop. Slonskis, 5. Apolinar. Pranckevičius.

tiesa, Šiauliuose pasireiškusio smarkiau, negu kur kitur, jis buvo tikras, jog „litvomanai" sudeginę jo daržinę, ir be pykčio tai prikišdavo geruoju su juo besikalbantiems jauniems lietuvių radikalams. Man jis virto reikšmingas vienu lyg ir mažmožiu, bet mane labai paveikusiu.

IV—V klasėje ėmė kilti ir mane kankinti tikybinės abejonės, ne iš kokių bedieviškų raštų ar pašalinės įtakos, pavyz-

džiui, draugų, gautos, kiek pačios savaime radusios, ypačiai kritiškai nusistatant vadovėlio ir kapelionų argumentacijos atžvilgiu, iš dalies net pačiam kapelionų elgesiui kai kada atšokstant nuo mano vaikiškai reikalaunamo kunigo idealo. III — V klasėje iš Petrapilio kunigų akademijos rektoriaus kun. Domininko Stacevičiaus vadovėlio, žinoma, rusiško, ėjome platųjį katekizmą, kurio straipsnius su kapelionu nagrinėjant kildavo įvairių abejonių ir ginčų; juos sprendžiant formaliai buvo jo viršus, bet dažnai nei aš, nei kai kurie kiti draugai nesijutome jo įtikinti. Nei mano III, IV ir pirmojo pusmečio V kl. kapelionas kun. Juozas Remeikis (1894—1897 m.), nei antrojo pusmečio V kl. kun. Antanas Alekna (1898.I — 1898.VIII) neįgijo mums tuo atžvilgiu tinkamo autoriteto, nors šiaipjau prieš juodu neką begalėčiau pasakyti. Pirmas buvo su mumis švelnus, geras, bet kažkodėl mano draugų vis ne savo naudai buvo lyginamas su mano nepažintu ilgamečiu (1884—1894 m.) kapelionu kun. Mamertu Žotkevičium, nepiktai, bet vis dėlto pajuokiamai pravardžiuojamas „makedončiku" dėl jo rusiškai iš lenkų kalbos sakomo „Aleksandr Makedončik", vietoj „Aleksandr Makedonskij", bet ypačiai mums neįtikęs savo, mūsų jauna nuomone, per mažai griežtu laikymusi dėl mūsų pasipriešinimo stačiatikių molebnui 1897 m.; net ir jo nubaudimas tos mūsų nuomonės neišsklaidė. Tik vėliau geriau patyręs aplinkybes, kuriomis jis gavo veikti, tesupratau, kaip mes klydome jį kaltindami. Jį pakeitęs kun. Alekna, vėliau mūsų universiteto Lietuvos istorijos profesorius (mirė 1930 m.), visgi mūsų klasei paliko nekokį atminimą, o mane ir labai užgavo.

Kas sekmadienį sueidami bažnyčion į „mokinių mišias", mes, bent mano amžiaus mokiniai, ne tik negalvojome apie jų apleidimą, bet dargi mėgome tas savo mišias. Net ir nepamaldūs domėjosi, ką išgirs per kapeliono lenkišką pamokslą (kai kada pasakydavo ir lietuvišką, šiaip betgi pasitenkindavo lietuviškos evangelijos paskaitymu greta lenkiškos ir lenkiškojo pamokslo), o ypačiai po mišių dar šventoriuje ir gatvėje linksmai prieš įšsiskirstydami sau šnekučiavome. Į mūsų mišias dar atvykdavo ir gimnazijos valdžios atstovas — kuris pomoščnik klassnago nastavnika (rodos, paskui dar klasių globėjai iš eilės), tur būt, mūsų tvarkos prižiūrėti, bet neteko iš jų jokios pastabos išgirsti; tvarka visados buvo pavyzdinga. Tuo betgi nesitenkindamas, kun. Alekna sumanė dar tikrinti mūsų lan-

kymąsi bažnyčion, pamokoje reikalaudamas iš mūsų atpasakoti jo sakytąjį pamokslą. Čia jis savo tikslo ne tik nepasiekė, bet ir sukėlė negeistinų savo nevykusio žygio pasėkų: daugelis nustodavo ėję bažnyčion, paklausinėdavo buvusius per pamokslą draugus ir paskui kunigui gražiai kartodavo jo pamokslą. Vengimas bažnyčios ir melavimas kunigui ėjo sportu, paskui virto įpročiu.

Nors aš ir vėliau ėjau bažnyčion, bet vis dėlto neišvengiau didelio nesusipratimo su kapelionu. Kartą, tur būt, keliems draugams neišmokus pamokos, klasė pasisakė kunigui jos neparengusi. Kaip I mokinys, klasės vardu gavau tai jam pareikšti: „Veś klass neprigotovil uroka"! Nuo mokytojo pareidavo „priimti" atsisakymą ar „nepriimti". Pirmu atveju jis pamokos neklausinėdavo, tik pajuokdavo, kartais dar pabardavo, antru — kas retai pasitaikydavo — klausinėdavo ir, negaudamas tinkamo arba net jokio atsakymo, paklaustiesiems įrašydavo nepatenkinamus pažymius. Galimumas klausinėti tokiuo atveju buvo greičiau teorinis, negu praktinis: neatsimenu, kad bent kada mokytojai būtų mėginę klausinėti klasei atsisakius, nors nekartą ją už tai pabardavo. Tuo tarpu kun. Alekna išsprendė dalyką savotiškai: ėmė mane vieną klausinėti ir, neišgirdęs iš manęs nė vieno žodžio (pamoką mokėjau, bet nė minties neprileidau laužyti man šventų švenčiausią klasės nusistatymą), įrašė man „už atsakymą" 4 ir daugiau nieko nebeklausė. Tai buvo ketvirtame (paskutiniame) mokslo metų ketvirtyje. Po kelių dienų buvo pedagogų tarybos posėdis ne tik ketvirčio, bet ir metiniams pažymiams nustatyti. Kitą dieną mūsų klasės globėjas (Pogodickis) paskaitė mums reikšmingiausius pažymius, ir aš nustebęs gavau išgirsti, jog man ketvirčiui ir net metams iš tikybos pažymėta 4. Čia pasipiktino ir visa klasė, laikydama mane neteisingai dėl jos nukentėjus; globėjas mėgino kunigą aiškinti, bet jo aiškinimas klasės nepatenkino, ir jis pats suprato kunigą mums „nusidėjus".

Namie apie tai patyrusi, visomis smulkmenomis, mano motina susijaudino. Ji pasijuto užgauta kaip mokinio motina, kuri suprato mane pasekus mokinių solidarumo griežtomis tradicijomis ir dėl to nukentėjus, ir kaip katalikė ne tik dėl savo sūnaus, bet ir dėl savo gero vardo. Mat, nors šiaip jau pažymys 4 reiškia „gerai", tad nėra nepatenkinamas, ir mūsų draugai stačiatikiai dideliu vargu teišgaudavo jį iš savo šventiko, bet

ir jie bent gimnazijos baigimo atestatui išsirūpindavo 5 iš tikybos, nes atestatas su 4 iš tikybos sudarydavo keblumų stojant universitetan. Mes, katalikai, dažniausiai vertėmės 5 iš tikybos; gauti čia geram mokiniui ketvirčiui ir ypačiai metams 4 reiškė ką nepaprasta ir pedagogų tarybos akyse, lyg ir koks palaidumo ar bedievystės atestavimas. Tad motina, man nieko nepasakiusi, nubėgo pas kapelioną ir jam, gimnazistiškai kalbant, sukėlė skandalą, reikalaudama įrodyti, jog aš tikrai nemokąs tinkamai tikybos dalykų. Kun. Alekna pripažino ir net pagyrė mane geriausiai klasėje juos mokant, tik teisinosi tą vieną kartą mane pamokos neatsakius, ką jis turėjęs man pažymėti. Jis pripažino tinkamiau būt buvus visus apklausti ir visiems neigiamai jų neatsakymus pažymėti ir apgailestavo nebegalėsiąs man savo klaidos atitaisyti. Grįžusi motina man papasakojo savo pasikalbėjimą su kunigu, bet neišgirdo iš manęs jokios padėkos dėl savo žygio man apginti, tik priekaištą, kam ji kišantis į gimnazistiškus dalykus, mane prieš klasę kompromituojanti, prieš kunigą žeminanti. Tačiau vis dėlto motinos žygis mano dalyką kaip tik nulėmė: globėjo grąžintame dienyne radau iš tikybos 5, vadinasi, jau po pedagogų tarybos jų dviejų, tad ir kunigo įrašytus.

Nors tas mano nesusipratimas su kun. Alekna laimingai buvo išspręstas, bet kartumas liko toks didelis, jog buvau nusistatęs į jo mišias nebevaikščioti ir iš viso niekinamai ėmiau galvoti apie kunigus, bažnyčią ir taip toliau. Tik iš papratimo užsukau bažnyčion prieš pat išvažiuodamas atostogų, kurioms dėl nesveikatos gimnazijos buvau atleistas be kvotimų anksčiau už kitus, ir patekau kaip tik į kanauninko Tomkevičiaus mi-

107 pav. Gydytojas Juoz. Brazaitis, 1871 m. baigęs Šiaulių gimnaziją (1877—1878 m. nuotrauka).

šias, laikomas prie šalutinio altoriaus. Saulės spinduliai pro langą krito ant jo galvos ir ją apsupo lyg aureole. Jis stojo prieš mane savo geru veidu, lyg šventasis, ir tai padarė man tokį įspūdį, jog kad ir šį kartą nesimeldžiau, tik išbėgau iš bažnyčios, bet giliai sujaudintas, sukrėstas, tiesiog pritrenktas. Kilusios abejonės išbluko, kažkur dingo, išgaišo. Alekna nebetemdė man nei bažnyčios, nei tikybos, jutaus lyg Dievo pirštо paliestas. Per atostogas visiškai aprimau, o rudenį grįžęs neberadau kun. Aleknos, tik naują kapelioną kun. Julių Rodzevičių.

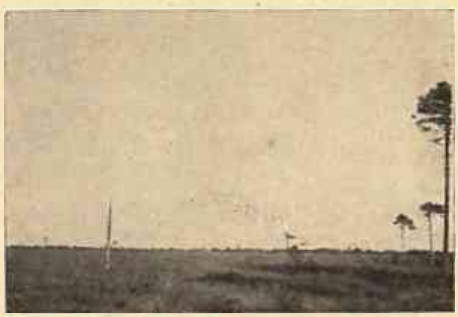

108 pav. 1881 m. Šiaulių gimn. VIII klasė. Iš kairės į dešinę paskut. eil. stovi 1. Jonas Gušča, 3. Juoz. Koreva, 5. mokytojas Vl. Frankenas, 6. Julius Bilevičius, 8. Konst. Birutavičius, 9. Mikal. Albovas, vidur. eil. sėdi 4. Sev. Rimgaila, 5. Vl. Zubovas, 9. Michelis Cimkauskis, žemiaus. eil. 5. Mois. Kaplanas.

Kun. Rodzevičius. Kun. Rodzevičius Šiauliuose kapelionavo daugiau kaip dvejus metus: nuo 1898. VIII. 16/28 ligi 1900. X. 31/12, taigi mano VI, VII ir iš dalies VIII klasėj. Tai buvo žemas, kresnas vyras išdidžiu veidu, protingomis akimis. Apsiskaitęs, iškalbingas ir ambicingas, iš Vilniaus per Panevėžį mus pasiekęs, jis aiškiai netilpo Šiauliuose. Ne tik griežtas bažnyčios veikėjas, bet ir smarkus lenkas, jis buvo įtariamas esąs Galicijos jėzavitas, bent turėjo labai artimų santykių su

bažnytiniais Galicijos veikėjais; jo sesuo, jį Šiauliuose atlankiusi, ėjo mokslus Krokuvoje. Jis plačiai pagarsėjo lenkiškais pamokslais mokiniams, kuriuose jis taikė bažnyčios mokslą jaunimo gyvenimui ir įspėdavo mus prieš visokias pasaulio pagundas. Ypačiai puolė bedievystę ir jos skleidėjus, labai mokytai ir sumaniai argumentuodamas, bet, deja, pasiekdamas kartais visai ką kitą, negu tikėjosi. Taip, visokiais paukščių garsais ir kitokiais pavyzdžiais griaudamas darvinizmą, jis ne tik susilaukė iš mūsų savo pamokslų pajuokimo („eikim paukštinių klausyti"), bet ir nevieną, pirmą kartą iš jo išgirdusį apie Darviną, kaip tik sudomino Darvino mokslu, pakurstė gauti kur vieną ar kitą Darvino knygą, dažniau, žinoma, kokią darvinizmo populiarizaciją, ir pasidaryti iš jų tokių išvadų, kuriomis kapelionas tikrai nebūtų sužavėtas. Visur kur matydamas ir beieškodamas bažnyčios priešų, jiems įveikti jis griebdavosi priemonių, kurios mumyse kėlė tik pasipiktinimo.

Mano (VII) klasės draugas Edvardas Šiukšta (Dziutkas), žemaičių dvarininkaitis, labai doras ir labai pamaldus, virto aklu jo įrankiu. Dažnai jį atlankydamas, klusnus kiekvieno jo nurodymo ir įsakymo vykdytojas, Šiukšta ne tik visa ką išgirdęs, supratęs ar nesupratęs, jam pranešdavo, bet ir, jo nurodomas, sekdavo, kas su kuo sueina, kas ką skaito ir panašiai. Šiukšta gyveno mokinių bendrabutyje. Kartą visiems išėjus gimnazijon, jis likosi namie ir, pasišaukęs šaltkalvį, atidarė draugų dėžes, patikrino rastąsias knygas ir vieną jųjų, Zolios bene Liurdo romano rusišką vertimą, nusinešė kapelionui. Šiam kitą dieną nusikaltusį Šiukštos draugą smarkiai užsipuolus už „bedieviškų raštų skaitymą", dalykas mokiniams paaiškėjo. Nors draugai Šiukštą mėgo, bet įpykę nutarė viešai išreikšti jam savo pasibiaurėjimą dėl jo išsišokimo. Jie pavedė man, kaip geriausiam jo draugui (koks jaunuoliškas žiaurumas, nubaudęs ne tik kaltąjį, bet ir visai nekaltąjį!), po tikybos pamokos klasės katalikų vardu

109 pav. Kamanai Viekšnių apyl.

skelti jam per žandą, ką aš, kad ir pats kankindamasis, iškilmingai padariau. Tačiau jis tesudėjo rankas kaip maldai, pakėlė akis aukštyn ir apsiašarojęs pareiškė: „Kristus daugiau kentėjo" (Chrystus więcej cierpiał). Čia aš nebeiškenčiau, apsiverkęs jį pabučiavau, o draugai tik numojo į jį ranka, nutarę jo saugotis, bet nebekeršyti[31]). Net kalbėdamas su mano motina, kurios pamaldumu jis neabejojo ir kurią jis labai mėgo, išgirdęs apie kapelioną ką kritiško, tuoj šiam pranešdavo, o šis pirmame pamoksle aiškiai į tai reagavo; dėl to kartą ji Dziutką net buvo iš namų išvariusi. Nestebėtina, jog išskyrus vargšą Šiukštą, kiekvienas kapeliono saugojosi ir privengė.

Smarkusis kapelionas buvo pasiryžęs ne tik savo mokinius, bet ir visus Šiaulius sutvarkyti. Ypačiai jis buvo nusistatęs prieš Ginkūnų Vl. Zubovą, Aleksandrijos (Lepšių) Vinc. Jonavičių, pačiuose Šiauliuose prieš advokatą Stan. Lukauskį ir jo žmoną, bet taip pat kovojo su gimnazijos direktorium Rubcovu ir tais mokytojais, kuriuos jis įtarė liberalizmu ir radikalizmu. Daugelį jųjų jis tiesiog išvardijo savo rašte rusų vyriausybei, aiškindamasis Vilniaus mokslo apygardos globėjui dėl direktoriaus skundų ir priekaištų. To rašto nuorašas, rodos, buvo iš apygardos atsiųstas direktoriui, o iš jo, tur būt, paplito Šiauliuose ir net plačiau, visur įvertinamas kaip sukeliąs pasibiaurėjimo politinis donosas. Neatsimenu iš kur jis pateko ir į Viekšnius, kur mes drauge su tėvais jį skaitėme ir piktinomės. Žinoma, neaplenkė kapelionas nė „litvomanijos", kuri jau ėmė tuo laiku Šiauliuose šiaip ar taip reikštis, ypačiai gyvai ir ne visados taktiškai atstovaujama tuomet dar Maskvos universiteto studento Augustino Janulaičio, apie kurį pasakojo būtų ir nebūtų dalykų. Kun. Rodzevičius susipratusiems lietuviams buvo tokiu aiškiu priešu, jog ne tik liberalinėje Tilžės spaudoje („Varpo" ir „Ukininko" krypties), bet ir kunigų „Tėvynės Sarge" spausdino prieš jį korespondencijų. Nestebėtina, jog kad ir efektiškai pasireiškęs, bet neką bepadaręs, po dvejų metų jis gavo mus apleisti. Buvo girdėti, kad 1905 m. jis buvęs kunigu Helsinkiuose ir čia turėjęs nesusipratimų su savo kovojamais revoliucionieriais. Kiti pasakoja jį buvus Petrapilio šv. Kotrynos kun. ir dėl kai kurių neatsiskaitymų pašalintą išvykus užsienin, o čia bene metus kunigystę.

---

31) Šis įvykis Aug. Janulaičio, tur būt, iš kurio mano draugo tai patyrusio, pažymėtas 1900 m. „Ukininko" Nr. 2 ir „Varpo" Nr. 12.

Jo auka krito gerasis Šiukšta, kuris, pakeltas VIII-ton klasėn, platino Šiauliuose ir Žemaičiuose kapeliono jam įteiktus aukų lapus bažnyčiai statyti kažkur Galicijoje, susektas buvo išvytas iš gimnazijos, kurį laiką tebesirengė eksterno kvotimams, bet kun. Rodzevičiui išvykus iš Šiaulių, neužilgo ir pats pasekė jo pavyzdžiu. Jis stojo Petrapilio kunigų seminarijon, bet nebuvo įšventintas dėl savo nuoširdžių, tik seminarijos vadovybei sukeliančių nemalonumo ir abejojimo, koks jis bus kunigas, išsišokimų. Pavyzdžiui, jis atsiklaupdavo vidury Nevos prospekto ir susikaupęs melsdavosi, tuo surinkdavo aplink save minias, sukeldavo policiją, kuriai nuoširdžiai aiškinosi Dievą visur esant, tad ir Petrapilio gatvėse; pajutus reikalo su Dievu pasikalbėti, esą galima ir ten melstis. Žinoma, policija nusivarydavo klieriką („kakojto sumasšedšyj") seminarijon, kuriai tekdavo šiaip ir taip savo auklėtinį aiškinti. Nejšventintas Šiukšta stojo Krokuvos vienuolynan ir čia neužilgo pasimirė smegenų liga.

110 pav. Buv. Zubovų parko alėja Šiauliuose žiemos metu.

Mano santykiai su kapelionu greit užsimezgė. Ne dėl pamokų, nes VI, VII ir bene VIII klasės tikybos kursą — katalikų Bažnyčios istoriją dėstydamas iš rusiško Vapplerio vadovėlio, kun. Rodzevičius plačiau neką bepasakydavo, tad mano palinkimas prie istorijos nei vadovėlio, nei mokytojo nebuvo naudojamas. Antra vertus, kai jis neslėpė savo šališkumo, stengdamasis subiaurinti katalikų Bažnyčios priešus, pavyzdžiui, Liuterį, Voltérą ir kitus, ne tik man, bet ir kitiems draugams darėsi koktu; mes netikėjome jo pasakojimu, net ir tikriausiais faktais. Tačiau labiau linkęs prie lenkų kultūros mokinių, kapelio-

nas už mokyklos sienų suėjo su mumis, Šiukšta, Sviechauskiais, Chominskiais ir kitais. Su mumis gal net labiau, negu su kitais, nes su mano motina būdamas tos pat Rodzevičių pavardės ir net tos pat bajoriškos garbės (Łuk-lankas), jis ėmė save laikyti tolimuoju mūsų giminaičiu ir nekartą pas mus lankytis. Ypatingai jis atkreipė savo dėmesį į mane, kvietėsi pas save, neklausinėjo ir neįsakinėjo kaip Šiukštai, bet iš savo nemažos bibliotekos vis man siūlė vieną arba kitą knygą pasiskaityti. Tuo būdu aš paskaičiau Moravskio „Wieczory nad Lemanem", Załęskio „Historya jezuitów w Polsce", jo „Czy jezuici zgubili Polskę", nebeatsimenu, kurio prancūzų neoscholastiko filosofinės sistemos lenkišką vertimą ir kitas. Naudojausi jo knygomis, klasėje buvau jo išskiriamas (VI klasėje turėjau trečią ketvirtį tikybos pažymį 5+), bet kaip ir kiti jo nemėgau ir vengiau. Mano motiną jis taip pat sugebėjo nuo savęs atbaidyti. Man dažnai negaluojant ir gydytojams reiškiant abejonių, ar bepakels mano sveikata aukštąjį mokslą, motina kartą guodėsi dėl to kunigui, kuris jai pareiškė, jog ji turinti džiaugtis, je. aš dabar mirsiąs, nes mirsiąs nekaltas. Nors motina buvo labai pamaldi ir kapeliono autoritetu labai pasitikėjo, bet čia jos motiniškoji širdis nebeišlaikė, ji smarkiai jam atkirto ir kone iš namų neišvarė.

111 pav. Aleksandras Moras, L. Ivinskio bičiulis, Šiaulių par. bajorų maršalkos sekretorius (1813—1898 m.).

Kun. Paškanis. Nuo 1900 m. gruodžio mėn., vadinasi, VIII klasėje, gavome naują kapelionų kun. Peliksą Paškanį (Paškonį). Iš visų keturių mano kapelionų jis man paliko geriausio atminimo ir didžiausios įtakos dėl savo laisvai ir gražiai nusistačiusių, tikriau jo nusta-

tytų santykių su mokiniais. Mes tik pusę metų jį teturėjome, bet per tą trumpą laiką ne tik pamėgome, bet ir pamylėjome. Gražiai, aiškiai ir gyvai dėstydamas Bažnyčios tiesas, jis ne tik leisdavo laisvai su juo pasiginčyti, ramiai ir rimtai atsakydavo į daromus jo įrodymams priekaištus, dažnai labai negudrius, nepykdavo išgirdęs savo atsakymu klausytojų nepatenkinęs, tik stengdavosi kitą kartą, atėjęs dar labiau pasirengęs, geriau įtikinti. Kai pradžioje panašiai darydavo kun. Rodzevičius, tai būdavo provokacija mokinių atvirumui sukelti, dėl ko paskui vienas kitas gaudavo pajusti sau jo skersavimą. Tuo tarpu kun. Paškanis greit įrodė su mumis nuoširdžiai ne tik kalbąs, bet ir elgiąsis, visiems likdamas lygus. Ypačiai pagavo jis mūsų širdis, atvirai pasakodamas apie savo abejojimus ir net bėgimus iš seminarijos prieš pasiryžtant įsišventinti kunigu. Pasakojo taip pat, kaip jis buvo junga (pajūrininkis) laive, ir kitokius savo gyvenimo nuotykius, neslėpdamas savo silpnybių.

Jo santykiai su pedagogų taryba taip pat nusistatė geri, draugiški, ypačiai su jaunais mokytojais Pogodickiu ir Treimanu, nors galėjo virsti visiškai kitoki. Juk jis buvo katalikų kunigas stačiatikių tarpe, kuriuos kun. Rodzevičius savo netaktu jau buvo įerzinęs; pagaliau, direktoriaus Jakuševičiaus formalistika gerokai šaldė pedagogų tarybos nuotaiką. Net su šventiku Trojepolskiu, į kurį mes visi skersavome, kun. Paškanio santykiai buvo taip geri, jog dėl jų jis gavo net nukentėti. Ne tik jis pasakojo mums apie savo silpnybes, bet ir patys mes jas žinojome, tik ir žinodami vis dėlto mylėjome ir gerbėme. Kai dėl vienos savo silpnybės (nemaloni Radviliškio istorija), tik man gimnaziją pabaigus, jis, kaip sakiau, nukentėjo (dar 1901 m. gruodžio mėn. buvo vysk. Paliulionio iškeltas iš Šiaulių, bet lygiai nusikaltęs šventikas savųjų nebuvo nubaustas), nei mokiniai, nei mokytojai juo nesipiktino, tik visi jo gailėjosi. Šiaip ar taip, ne tik aš, bet ir kiti draugai, kuriuos Ro-

112 pav. Sodo gatvė prieškariniuose Šiauliuose.

dzevičiaus būdas ir elgesys neigiamai veikė, kun. Paškanio tebebuvome, labiau ar mažiau, Bažnyčiai prilaikyti.

Istorikai ir geografai. Istoriją ir geografiją dėstė vienas mokytojas. Tėvas, rodos, rimtai minėdavo Aleksiejų Popovą (1867—1872 m.). Be kitų, jo laikais mokė taip pat Arsenijus Turcevičius (1872—1878 m.), aiškus zapadnoruskis diejatėlis, vėliau pasireiškęs savo vadovėliais „Russkaja istorija v sviazi s istorijej Velikago kniažestva Litovskago" (1894 m., II—III leid. 1895—1897 m.), „Chrestomatija po istorii Zapadnoj Rossii" (1892 m.), brošiurėle „Trokskij zamok", straipsniu „Graf Mich. Nik. Muravjov" („Vilenskij kalendar na 1899 g.") ir kitais. Mano laikais (nuo 1890 m.) ir dar kelerius metus man baigus gimnaziją istorijos ir geografijos mokytoju buvo Konstantinas Vasiljevičius Špakauskis. Atvykęs iš Gudijos, susigiminiavęs su tenykščių lenkų šeimynomis ir pats bene iš perekinčikų kilęs, jis atvyko į Šiaulius obrusiteliškai (zapadnoruskiškai) nusistatęs ir jau parašęs „Vilenskame Kalendariuje" du tos krypties straipsniu: „Josif, mitropolit litovskij i vilenskij" ir „Turovskoje kniažestvo". Tačiau Šiauliuose jo obrusiteliškumas nekuo tepasireiškė: trečioje klasėje kasmet diktuojamais vadovėlio papildymais apie Algirdo stačiatikystę, apie Vilniaus mučenikus Joanną, Antoniją ir Jefstafiją, kurie buvę litovcai Umec, Nežilo ir Kruglec[32]), ir dar apie kai ką, vis tai mums įtikinti — parėmus „istorikom Litvy Teodorom Narbuttom". Mūsų vartojami istorijos vadovėliai (S. Roždestvenskio visuotinioji istorija drauge su Rusijos, VIII kl. D. Ilovaiskio „Drevniaja istorija, kurs staršago vozrasta", ir kiti) taip pat vargiai mus galėjo palenkti Rusijai, perdaug mums būdami svetimi. Juokas ima skaitant lenkų priekaištus lietuvių šviesuomenei, jog Lietuvos ir Lenkijos istoriją patyrusi iš tendencingų Ilovaiskio Rusų istorijos vadovėlių ir iš ten prisigėrusi priešlenkiškos dvasios. Ilovaiskio teturėjome Graikijos ir Romos istoriją, kur nieko priešlenkiško tikrai jau nerasime; apie jo Rusijos istoriją, gimnazijoje būdami, nė negirdėjome, o Roždestvenskis tebuvo mums paprasta kazionščina apsirūpinti reikalingais pažymiais, kuri nė vieno iš mūsų savaip paveikti ar kryptiškai nustatyti negalėjo.

32) 1935 m. birželio mėn. 27 d. Maskvos antireliginiame muziejuje (buv. Strastnoj monastyr) mačiau Joanno ir Antonijo griaučius, o Jefstafijo, sako, buvę anatomijai pavesti.

Pats mokytojas, be anų kelių savo papildymų, nieko daugiau mums nepridėjo ir pamoką vedė tingiai: pamažu rašė klasės žurnale neatvykusiųjų mokinių pavardes ir pamokos turinį, dairėsi po klasę krapštydamas nosį, bet tą patį mokiniui padarius, darė jam pastabas, ir sekė, kurie bus įsigilinę vadovėlin, tur būt, laiku pamokai nepasirengę — tuos šaukė atsakyti prie lentos, tik, paprastai, apsirikdavo, nesupratęs esąs apgautas pasirengusių mokinių, kurie, žinodami jo būdą ir norą juos „pagauti", tyčiomis apsimesdavo bijąs būti paklausti; pagaliau, likus kelioms minutėms ligi pamokos galo, kartais jau suskambinus, šį tą pasakydavo iš būsimosios pamokos, tik, žinoma, nedaugiau ir nekitaip, negu vadovėlyje. Tikrai, nepavojingas buvo tas obrusitelis.

Menkas istorijos mokytojas, jis geriau mus pamokė geografijos, ypačiai IV klasėje Rusijos, kurios kiekvienos gubernijos miestus bevardžiame žemėlapyje turėjome nurodyti. Pats Rusijos vadovėlis, iš kurio mokėmės, E. Lebedevo „Učebnaja kniga geografii Rossijskoj imperii", buvo menkokas, rusų spaudoje kartais pajuokiamas. Geografijos atlasą turėjome gerą — Iljiną. Iš geografijos III kl. pradėjęs 3, bet pakilęs ligi 5, o IV kl. per visus metus turėjęs 4, bet kvočiamas atsakęs 5, atestate taip pat gavau 5 įrašytus. Iš istorijos tik IV kl. atsitiktinai (pamokos neišmokęs po to, kai buvau jau klaustas, negudriai daviaus Špakauskiui „pagauti") tegavęs III ketvirčiui 3, o šiaip III—IV kl. vis turėdamas 4, V—VI kl. metų pradžioje tu-

113 pav. Šiaulių gimnaziją išėjęs inž. Jonas Bielskis (1855—1904 m.).

rėdavau 4, paskui 5 ir VII— VIII kl. vis po 5. Nors kartais atmintyje koks mažmožis labiau įstringa, negu kuri svarbmena, bet čia nesigirsiu savo pažymius atmintyje puikiai išlaikęs, tik atvirai prisipažinsiu daugumą jų seniai pamiršęs. Čia ir toliau juos išrašau iš užsilikusių pas mane gimnazijos žinių apie mano mokslą („Sviedienija ob uspiechach, prileżaniji, vnimanii i povedenii").

Taigi, klasėje buvau neginčijamas „istorikas", nors, tiesą sakant, tik senovės ir Rusijos istoriją mokėjau neblogai, net daugiau, negu gimnazijos buvo reikalaunama: senovės istoriją — dėl jos ryšio su graikų ir lotynų kalbos pamokomis, kurios gerokai papildė gaunamas iš istorijos vadovėlio žinias, Rusijos istoriją — dėl didesnių mokytojo reikalavimų, dėl mūsų skaitomų Zagoskino, Lažečnikovo ir kitų istorijos apysakų, dėl jos ryšio su Lietuvos ir Lenkijos istorija, pagaliau — jau vyresnėse klasėse — perskaičius visus dvylika Karamzino Rusų istorijos tomų, Suvorino išleistų, o skyrius apie Lietuvą dar pakartojus. Tačiau visiškai blogi dalykai man buvo su visuotiniosios istorijos viduriniais ir net naujaisiais amžiais, kurie buvo einami V—VII kl.: Roždestvenskio vadovėlis man buvo labai neįdomus, gaudavau 5 pats nežinau už ką, atleidžiamas nuo kvotimų nebuvau priverstas mokslo metams baigiantis rimčiau jį pasiskaityti, tad liko man čia didelių spragų. Nors iš gimnazijos bibliotekos gėrėdamasis pasiskaičiau Guizoto Prancūzijos civilizacijos istoriją, Ivanovo „Sredneviekovoj zamok" ir kitką, o pats sau įsigijau Boklio (Buckle) Anglijos civilizacijos istoriją ir Seignoboso Naująją Europos istoriją, bet universitete turėjau sistemingiau savo apsileidimo pasėkas įveikti.

Atsisveikindamas su Špakauskiu, pažymėsiu, jog jis, būdamas pedagogų tarybos sekretorius, gimnazijos veikimo penkiasdešimt metų sukakčiai 1901 m. parašė jos istorijos apžvalgą. Šiaip buvo neblogas žmogus, nustojęs mylimos žmonos laikėsi Šiauliuose nuošaliai, atsidavęs savo dukteriai, su mokiniais neieškojo jokių santykių. Kai aš, jau baigęs universitetą ir Vilniuje sukūręs šeimyną, kartą atsilankiau Šiauliuose ir Zubovo parke sutikęs iš Šiaulių jau perkeltą bene Moziriun, tik dar kažkokiais reikalais į Šiaulius užsukusį Špakauskį, prie jo priėjau ir prisiminiau, jis kad ir tuojau mane pažino, bet aiškiai buvo nustebęs, jog buvęs mokinys rado reikalo jį pasveikinti. Neką teradova kits kitam pasakyti.

Slovesnikai. Daug daugiau įtakos mums darė, nevisados dėl savo asmenybės, tik dėl savo dėstomojo dalyko, rusų kalbos ir literatūros (slovesnost') mokytojai. Jų net keturi mane mokė: III—V kl. Archangelskij, VI — Kozlovskij, VII — Čikidovskij ir VIII — Dolotskij. Dimitras Ivanovičius Archangelskis, aukštas vyras, ilga barzda, akiniais pridengęs akis, katrų viena neprimatė, dėl ko mūsų buvo vadinamas Ciklopu, Šiaulių gimn. mokė nuo 1875 m., daugiausia žemesniosiose ir vidurinėse klasėse. Jis išmokydavo vaikus taisyklingai kalbėti ir rašyti rusiškai, bešališkai žymėdamas gerus ir menkus atsaky-

114 pav. Lietuvos ir Lenkijos bajorų studentų grupė (Petrapilio socialistų gmina) 1882 m. balandžio mėn.Iš kairės į dešinę stovi 2. Česl. Meira, 5. Stan. Bartoševičius, 10. Myk. Svyda, 12. Juoz. Stankevičius, 13. Tad. Zielinskis (vėl. Petrapilio univ. prof.), 14. Vytautė Karpavičiūtė (Rechnevskienė), 15. Tadas Rechnevskis; sėdi 1. Ant. Danilavičiūtė (Zmačinskienė), 2. Jonas Bielskis, 3. Marija Stanevičiūtė (Bielskienė), 5. Marija Kapliauskaitė (Juškevičienė, vėl. Juozapienė Pilsudskienė), 7. Juzė Čarnauskaitė, 8. Sofija Anupravičiūtė (Ploskienė), prigulę 1. Aleks. Dembskis, 2. Bron. Bialoblockis, 3. Pov. Sasnauskis, 4. Edm. Ploskis, 5. Vlad. Zubovas.

mus. Kad ir puldavo kurį rusą: „Mes jus proteguojame, už ausų tempiame, o jūs ni v us ne dujete, nesimokote", bet kokio jo ar kitų mokytojų šališkumo rusų atžvilgiu mes nejutome. Jis buvo mano III kl. globėjas (klassnyj nastavnik), bet globa reiškėsi tik kas savaitę ir kas ketvirtį pažymių įrašymu mūsų dienynuose ir knygų išdavimu iš klasės bibliotekėlės; mus veikti, auklėti jis nesirūpino. Mokiniai saugojosi tik jo dvejetukų, bet paties jo nebijojo ir savo tarpe net pajuokdavo kaip

senį lovelasą; jis, mat, drauge su savo bičiuliu mirovuoju posredniku Čepyžnikovu mėgo vakarais vaikščioti gatvėmis ir užkabinėti žydelkaites. Šiokiomis dienomis jis mūsų tuo „nepapiktindavo", nes 6-iomis vakaro gimnazijos skambalui suskambinus, mokiniai turėjo skirtis į namus, bet šeštadieniais buvo leista vaikščioti iki 9-ių vakaro[33]), tad pačioje didžioje gatvėje, seniau Pabriko, mano laikais Bolšaja Tiuremnaja, dabar Vilniaus gatve vadinamoje, kurios gyviausias vidurys, garsusis šiauliškių „Nevskij prospekt", gimnazistų (tarp savęs sveikinosi ranką prie kazirko pridėję, ne kad būtų kariškai nusiteikę ar kieno spiriami, tik dėl patogumo), gimnazisčių ir šiaip abiejų lyčių jaunimo tirštai buvo mindžiojamas, nekartą turėdavome progos matyti dviejų senių „medžioklę".

Motinos ir iš dalies Korsako gerai parengtas iš rusų kalbos, paprastai pas Archangelskį turėjau 4, kartais 3 paįvairintus, o už rašomąjį kvotimą iš IV į V kl. gavau 5, tad klasei gan vidutiniškai mokantis buvau laikomas „geru rusu". III kl. nelabai tesidomėdamas einamuoju kursu, bet ir visiškai įtvirtinęs sau rusų rašybos taisykles, pats ir su garsaus J. Groto „Russkoje pravopisanije" susipažinęs (būtinai „posliedneje izdanije", tuomet bene dar XI ar XII, bet 1898 m. pasirodė ir XIII), IV kl. labai pamėgau cerkovno-slavianskij jazyk, kurio išeitąją gramatiką su skaitymais papildžiau dar kuo galėdamas, o V kl. tiesiog pamišau dėl rusų bylinų. Ne tik perskaičiau jas visas Buslajevo chrestomatijoje ir papildžiau jas

115 pav. Šiaulių teisininkai apie 1890 m. Iš kairės į dešinę stovi 2. Stan. Gricevičius, 3. Leonas Krečinas, 4. Myk. Cimkauskis; sėdi 1. Zigm. Zmačinskis, 3. Justinas Petkevičius (doc. Tado Petkevičiaus tėvas).

33) Vyresnių klasių mokiniai kitiems mokyti ir šiaip kuriais reikalais gaudavo kartais tam tikrą leidimą eiti gatve ir po tų terminų.

dar iš kitų rinkinių, bet ir prirašiau storiausią sąsiuvinį (bene apie pusantro šimto puslapių) tų bylinų smulkių planų. Archangelskis ir kiti mokytojai labai griežtai iš mūsų reikalavo ne tik rašto darbų, bet nekartą ir skaitomų dalykų plano, ir aš tą taip buvau įsidėjęs, jog mielai sau dariau planus ką paskaitęs. Tuo mano sąsiuviniu vėliau naudojosi mano broliai

116 pav. 1888—1889 m. Šiaulių gimn. II klasės grupė su išvažiuojančiu direkt. Pov. Jachontovu. Iš kairės į dešinę stovi: I eil. (5 bern.) 1. Benc. Nurokas, 2. Petras Liseckis (baigė gimn. 1897 m.), 3. Griniovas, 4. Myk. Šiurna (baigė 1896 m.), 5. Jurgis Janulaitis (kun.), II eil. (8 bern.) 2. Jon. Jakstiras (baigė 1895 m.), 3. Jer. Ralys (baigė 1896 m.), 6. Akimas Popovas (baigė 1896 m.), 8. Margevičius, III eilė (7 bern.) 1. Šavyrinas, 3. Myk. Tomkevičius (baigė 1895 m.), 4. Ivanovas, 5. Česl. Liandsbergis (baigė 1895 m.), 6. Vacl. Houvaldas (baigė 1896 m.), 7. Step. Jankevičius (baigė 1896 m.); greta direktoriaus stovi Šapiras, sėdi (4 bern.) 1. Vladas Vincas Sirutavičius (baigė 1895 m.), 2. Mejeris, 3. Aug. Janulaitis (baigė 1896 m. Rygoje) ir 4. Jok. Zakomas.

ir draugai. Drauge su bylinomis labai pamėgau „Slovo o polku Igoria" ir „Lietopiś Nestora", kuri mane privedė prie Karamzino istorijos.

VI klasėje gavau Michailą Grigorjevičių Kazlauskį (Šiauliuose mokė 1892—1899 m.). Kiek Archangelskis buvo „učitel russkago jazyka", tiek Kazlauskis buvo tikras „učitel sloves-

nosti", literatūros mokytojas, mums įgavęs profesoriaus autoritetą. Griežtai nustatęs savo reikalavimus, jis dar griežčiau juos vykdė, ypačiai persekiodamas „polonizmus", tikriau, visokius atšokimus nuo literatūrinės rusų kalbos, dėl kurių nevienam aukštesniųjų klasių mokiniui teko likti toje pačioje klasėje antriems metams arba net visai persiskirti su gimnazija. Mes visi jo bijojome, net turėdami pas jį gerus pažymius, o nukentėję tiesiog jo neapkentė. 1898 m. pavasarį du, rodos, VII kl. mokiniu, Stasys Ivaškevičius (gyvenusio pas mus viekšniškio mokinio Broniaus Aleksandravičiaus repetitorius) ir Zigmas Mockus, naktį išdaužė jam langus, keršydamu už jų palikimą antriems metams; juodu stojo Dorpato veterinarijos institutan, ir Mockus vėliau kurį laiką buvo Lietuvos universiteto veterinarijos skyriaus docentas.

Tebebūdamas dar pas Archangelskį V klasėje, iš VI klasės draugiško man mokinio Mar. Sviechauskio rašto darbų suvokiau Kazlauskio reikalavimus, juos mėginau taikyti savo einamam V kl. kursui (bylinų planams) ir VI kl. patekęs į Kazlauskio rankas, jutausi visiškai tvirtas; ištisus metus turėjau 4, už rašto darbus dažnai gaudavau 5, taip pat 5 jis man įrašė vidutiniuoju IV-jo ketvirčio pažymiu. Einamą iš A. Nezelionovo vadovėlio („Istorija russkoj slovesnosti") ir P. Smirnovskio parinktųjų literatūros pavyzdžių („Posobije pri izučenii istorii russkoi slovesnosti") XVIII-jo amžiaus rusų literatūros kursą jis papildydavo gausingais, mums diktuojamais, užrašais, kurie tikrai kėlė ir gilino mūsų literatūros žinias, tik gal perdaug pažodžiui mokytojo iš mokinių buvo reikalaunami. Tačiau Archangelskis nemėgo (dėl savo tinginio, ne dėl ko kito) ilgų rašinių (mano jauniausiojo brolio klasėje vienam mokiniui parašius 40 puslapių darbą, Archangelskis jį grąžino savo ilgu nagu pirmą puslapį perbraukęs ir 1 įrašęs, ir dar išbarė: „Na soroka stranicach učenik možet tolko gluposti pisat; vy dumajete, čto ja vaši gluposti budu čitat?"), o Kazlauskis, priešingai, mūsų tuo atžvilgiu ne tik nevaržė, bet, paprastai, išskirdavo ilgesnius rašinius ir dar klasėje paskaitydavo. Taip, jis paskaitė mano rašinį apie Lomonosovo poeziją; tiesą sakant, jam nemažai (konstrukcijos atžvilgiu) pasinaudojau prieš metus parašytu gražiu Sviechauskio darbu apie Deržavino poeziją. Iš viso VI klasėje išeitas rusų literatūros klasicizmas, Kazlauskio gražiai susietas su kitų literatūrų klasiciz-

mu, gerai buvo mūsų suprastas, o mano dar pasisavintas bemaž kaip šių dienų gyva kūrybos srovė. Tad Lomonosovo ir Deržavino odes, Fonvizino komedijas, Chemnicerio pasakėčias, net Sumarokovo tragedijas mėgau ir vėliau paskaityti.

117 pav. Šiaulių gimn. kapelionas Mamertas Žotkevičius 1894 m. rudenį su IV ir V kl. katalikais. Iš kairės į dešinę aukščiausiai stovi V kl. Stasys Derbutas (vėl. pulk., Šakių ir Kretingos aps. virš.), V kl. Steponas Kairys, V kl. Zigm. Stanevičius, IV kl. Melch. Šleinis (vėl. Kauno adv. ir vyresn. notaras), V kl. Vincas Putramentas (vėl. Mariampolės adv.), antroje eilėje Miečys Eidrigevičius (vėl. Vilniaus lenkų teismo teisėjas), IV kl. Zigm. Mockus (vėl. Lietuvos univ. doc., veterinorius), V kl. Ipol. Grincevičius (vėl. archit.), V kl. Jonas Butkevičius, V kl. Mykolas Tomaševičius, V kl. Zigm. Novickis (vėl. inž.), V kl. Mikal. Petkevičius, sėdi V kl. Juozas Sirutavičius, IV kl. Bened. Tomaševičius (vėl. Lietuvos susisiekimo ministerijos valdytojas), V kl. Pov. Brazaitis (vėl. Lietuvos teisingumo min. gen. sekr. ir notaras), kun. Mam. Žotkevičius, IV kl. Vyt. Skausgirdas, V kl. Zen. (?) Zelionka (vėl. kun.), V kl. Pov. Kaziliūnas (vėl. matininkas agronomas).

Būdamas dar toje pačioje klasėje, domėjausi taip pat Kazlauskio VII klasėje dėstomu kursu — Puškinu, Lermontovu, Gogoliu ir kitais, lyg nujausdamas, jog nebeteks man jo eiti Kazlauskio vadovaujamam. Ir tikrai, VII kl. gavau Vosylių Sergiejevičių Čikidovskį, mūsų ir literatūros mokslo naudai tik vienerius (1899—1900 m.) metus Šiaulių gimn. temokiusį. Tai buvo ne literatūros mokslas, tik koks nesusiprati-

mas. Kad ir ėjome jį iš jau įprastų mums (Nezelionovo ir Smirnovskio) vadovėlių ir Kazlauskio buvome gerai parengti, bet su nauju mokytoju negalėjome susiprasti: mes jo nesuprasdavome, jis mūsų; jis būdavo nepatenkintas mumis, mes juo. Geri mokiniai staiga ėmė menkai atsakinėti ir rašyti, aš ėmiau svyruoti tarp 3 ir 4, metinius 4 vos teatlaikęs.

Dalykas tiesiog kurijozu pavirto, kai kartą mokytojas davė mums klasėje parašyti apie „Audros aprašymą Eneidoje", ir ta tema visiems pasirodė lengva, nes mokytojo buvo parinkta iš ką tik prieš tai skaityto dalyko su lotynų kalbos mokytoju, atgal betgi gavome darbus su daugeliu nepatenkinamų pažymių (aš ir vos 3 tegavau), gausiomis mokytojo pastabomis ir net viešu pabarimu, tačiau vieno silpnesniųjų mokinių darbas buvo pagirtas ir pavyzdinguoju mums paskaitytas. Skaitant vos susilaikėme iš juoko, dargi pats skaitomo rašinio autorius, nes čia pažinome jį nusirašius iš geografijos vadovėlio jūros aprašymo; mat, autorius kurį laiką sirgdamas apleido tas pamokas, kuriose buvo skaitoma Eneidos audra, ir visai nežinojo, kaip Vergilijus yra ją aprašęs, bet, savo laimei, prisiminė čia pat turįs bene savo repetuojamam mokiniui pasiėmęs geografijos vadovėlį, iš kurio žūt-būt nusiraše ir ne tik iš painios situacijos išbrido, bet ir kitiems buvo pastatytas pavyzdžiu.

Taip dalykams susiklojus, Čikidovskiui tik visaip išsisukinėjau, kad kur skaudžiau neprispaustų, pats nepriklausomai nuo jo nagrinėjau didžiuosius rusų rašytojus ir plėčiau savo literatūros žinias, ypačiai gausiai naudodamasis Galachovo, Porfirjevo, Filonovo, Pokrovskio, Polivanovo, Stojunino, Polevojo literatūros istorijos chrestomatijomis, literatūros istorijos vadovėliais ir šiaip pagalbiniais literatūros mokslo raštais.

Dolotskis. VIII klasėje laimėjome Longiną Lavrentjevičių Dolotskį, į Šiaulius tik atvykusį, bet nebejauną mokytoją. Atsigavome, nes Dolotskis buvo mums bemaž antrasis Kazlauskis. Kad ir jų dviejų būdai, metodai ir reikalavimai buvo nevienodi, bet abu mėgo savo dėstomąjį dalyką, įdomiai jį dėstė ir tikrai mus mokslino. Tiesa, Dolotskio mes nelaikėme idealu, nors jis kaip tik mėgo daug ir gražiai pakalbėti apie idealus ir iš mūsų reikalavo žiūrėti į pasaulį, žmones, literatūrą „čerez prizmu ideala". Jis stengėsi su mumis susiartinti, įsileisti į

laisvas kalbas, įgyti mūsų pasitikėjimo, bet mes nuo pat pirmos dienos rezervuotai su juo laikėmės, juo nepasitikėjome, pripažinome jį — kad ir gal tik dėl saldžiai švelnaus tono, kuriuo jis su mumis kalbėjo — gudrute lapute. Tačiau jokių faktų prieš jį pakelti neturėjome, ir jo korektingumui mūsų atžvilgiu nieko prikišti negalėjome[34]). Toks mūsų nusistatymas negali būti išaiškintas bendru mūsų opozicingumu prieš gimnazijos mokytojus, nes, pavyzdžiui, mūsų santykiai ne tik su kun. Paškaniu (vadinasi, savu žmogum), bet ir su klasės globėju Pogodickiu buvo nuoširdūs ir atviri. Greičiausiai, jaunuolišku instinktu jutome kažkokį Dolotskio su mumis neščyrumą ar bent nevisišką nuoširdumą.

Aš betgi turiu ko mažiausia pagrindo Dolotskiu kaip mokytoju ir žmogum nusiskųsti. Tiesa, jo mums aiškintoji (logikos pamokose) Enr. Struves „Elementarnaja logika" liko mums neaiški (tuo vadovėliu per 30 metų buvo varginami tūkstančiai moksleivių Rusijos gimnazijose, dažniausiai tokiu pat pasisekimu, kaip ir mes), o pats dalykas virto abejingas: kuo logika turėjo mums padėti galvoti — nesupratome, nes ji mums buvo tik nuobodi ir atrodė visiškai nereikalinga. Tačiau jo dėstomąja literatūros teoriją (atsirėmus, kaip vadovėliu, P. Smirnovskio „Teorija slovesnosti") labai pasinaudojau. Be to, nuo pat pirmos pamokos aš kažkodėl kritau jam į akį, ir jis jau iš jos manęs nebepaleido. „A, bielenkij, bielenkij", iškrapštė jis mane toje pamokoje iš paskutinio suolo, kuriame nusilenkęs už kitų nugarų jutausi nuo jo lyg apsidraudęs (mėgau būti kiek nuošaliau nuo mokytojų), įšnekino, nors aš drąsumu nepasižymėjau, ir nuo to laiko, pasak draugų, virtau jo „liubimčiku". Nors per ištisus metus ketvirčiams 4 teturėjau (antrą ketvirtį 4+), bet pagyrimų jis nešykštėjo.

118 pav. Užlieknės bažnytėlė Viekšnių apyl.

34) Man jau baigus gimnaziją, bene 1904—1905 m. ištikdavo ir smarkesnių nesusipratimų tarp jo ir mokinių.

Su pirmu betgi namie parašytu rašiniu man išėjo nesusipratimas, kuris, jei Dolotskis būtų toks, kokiu mes jį laikėme (valdžios ar bent gimnazijos šnipas), būtų man liūdnai pasibaigę. Darbo temos neatsimenu, tik žinau jį ilgą parašęs ir trijuose puslapiuose jo planą šešiomis dalimis paskirstęs, už kurias, darbus atsinešęs klasėn jau ištaisytus bei įvertintus ir išdalijęs mokiniams, o manąjį sau dar pasilaikęs, jis mane barė ištisą pamoką (jis, mat, reikalavo, kad rašinys, tad ir jo planas, visados būtų skirstomas trimis dalimis: vvedenije, izloženije ir zakliučenije, ko Kazlauskis visiškai nepaisė, tad ir mes nesivaržėme), taip, jog aš ir mano draugai buvome tikri dėl man nepatenkinamo pažymio. Paskui jis pareikalavo, kad aš popiet klasėn ateičiau su juo dar dėl rašinio pasiaiškinti. Nežinojome nė ką manyti, laukėme kažko ypatingai blogo. Per pietus man pranešus Dolotskio reikalavimą, motina ir broliai taip pat pasidarė nėramūs. Pats buvau už juos dar neramesnis, nes ir mano sąžinė nebuvo gryna; kai ką žinojau padaręs, kas galėjo dalyką man labai nemaloniai ir net skaudžiai nulemti. Nuėjęs gimnazijon nurodytu laiku, gavau per tris valandas klausytis Dolotskio barimo, kam aš savo raštan esu įtraukęs draudžiamą skaityti XVIII a. opozicinį rusų rašytoją Radiščevą ir savo rašinyje dar jam pritaręs. Aš ir pats supratau (čia ir buvo anas mano sąžinės neramumas), kad visai be reikalo

119 pav. Zubovų rūmai (dab. mokytojų seminarija) Šiauliuose.

jį paminėjau, nei Dolotskiui, nei sau negalėjau paaiškinti, kam esu tai padaręs, ir tik laukiau labai liūdnų savo išsišokimo pasėkų. Dolotskis vis aiškino man per anksti esant savo dėmesį kreipti į gyvenimo neigiamumus ir opozicinę literatūrą, kurios aš dar nesugebąs rimtai įvertinti ir todėl per lengvai galįs pasiduoti įspūdžiams, spyrė, kad aš nusistatyčiau viską vertinti „čerez prizmu ideala", ir pranašavo, jog taip tvirčiau nusistačius labiausiai viliojąs savo draustinumu ir autorių talentu raštai nebeturėsią man tos prasmės, kokios aš dabar iš jų laukiąs. Po to jis man grąžino mano rašinį ir atsisveikinęs išėjo.

Drebančiom rankom atskleidžiau savo sąsiuvinį ir nustebęs radau Dolotskio aiškiai įrašytus 5; tik visas planas ir nelemtas puslapis su Radiščevu raudonu rašalu buvo perbrauktas. Tik artimesniems draugams teatpasakojau visą mudviejų pasikalbėjimą (tikriau jis kalbėjo man vis tylint), o kitais šiaip taip nusikračiau.

Kad ir taip jis su manim pasielgė, aš drauge su kitais ir toliau juo nepasitikėjau, raštuose ir atsakymuose vengiau politinio ir net paprasto atvirumo, atsargiai kračiausi jo piršimusi padėti man nusistatyti. O dėlto jo įspėjimas pasirodė reikšmingas: keliolika mėnesių tepraėjo po jo pamokymo, ir aš, jau studentas, buvau išvarytas iš universiteto ir uždarytas kalėjime už dalyvavimą politinėje kovoje prieš carizmą.

Lotynų kalba. Lotynų kalbą 6 metus ėjau prie Frankeno kuris, kaip sakiau, buvo dar mano tėvo, taigi dviejų kartų, mokytojas. Geresnio už jį mokytojo, ne tik jo dėstomajam dalykui, bet ir iš viso, Šiaulių gimnazija neturėjo ir teisingai juo didžiavosi. Nuo pat pirmos klasės paėmęs mokinius į savo rankas (aš patekau III-n klasėn, nuo I-sios jo vedamon, brolis Viktoras turėjo jį nuo I kl., bet Vaclovas vien tik III kl.), ramiai, nuosakiai, neskubėdamas, nuolat ryškiais pavyzdžiais pratindamas prie gramatikos taisyklių (naudojomės Sančurskio „Kratkaja gramatika latinskago jazyka, etimologija i sintaksis"), jis gražiai sutvarkydavo ir įtvirtindavo jiems kalbos žinias, taip, kad jo mokiniai ne tik gimnazijoje išsiskirdavo jomis iš kitų mokinių (ir kitų gimnazijų mokinių) tarpo, bet

120 pav. Ginkūnų (prie Šiaulių) Vlad. ir Sofija Bilevičiūtė Zubovai ir jų vaikai Vladim. ir Alina.

ir persiskyrę su mokykla ilgai nepamiršdavo lotynų kalbos, daugelis likę jos mėgėjais. „Frankeno mokinys“ buvo labai reikšminga atestacija, ypačiai pamokoms gauti; toks mokinys paprastai būdavo geras repetitorius. Mano tėvas teisingai didžiavosi tuo vardu, ligi pat senatvės stebėtinai gražiai atsimindamas lotynų kalbą, nors aukštojo filologijos mokslo nėra ėjęs. Jį ir Frankenas gražiai prisimindavo, man arba katram mano broliui kartais pastebėdamas: „Jūsų tėvas būtų geriau atsakęs“ arba „Jūsų atsakymas nedaro gėdos jūsų tėvui“.

Garsūs buvo jo extemporalia, kuriems jis pateikdavo įdomių sakinių sintaksės taisyklėms pritaikyti, dažnai paimtų iš mūsų gyvenimo, o taip pat sintaksiniai skaitomųjų tekstų nagrinėjimai. Aš taip buvau pamėgęs versti rusiškus sakinius lotynų kalbon, jog III ir IV klasėje kelis sąsiuvinius buvau prirašęs mano sudarytų posakių ir jų vertimų, kuriais naudojosi mano ir ne mano draugai. Stojęs klasėn, kuri jau trečius metus Frankeną turėjo, tad buvo net gerokai moksle pažengusi, iš pradžių gavau tenkintis 3, bet jau nuo antrojo ketvirčio pažymėtas 4, tą pažymį išlaikiau ligi gimnazijos galo, kažkodėl tik V klasėje (gal dėl negalavimo) viename ketvirtyje gavęs 4—, o kitą tik 3+; už sakomąjį kvotimą V kl-ėn gavau 5. Kadangi Frankenas gana „šykščiai“ pažymius rašė, tad šitoks tvirtas ketvertukas rodė jį pripažinus mane esant „gerą mokinį“.

Čia reikia pastebėti, kad iš viso jis nepripažino šuolių mokinių žiniose. Įvertinęs kieno žinias kuriuo pažymiu, paprastai, jo laikėsi ligi su mokiniu persiskirdavo ir be rimtų priežasčių jo pažymio vėliau nei keldavo, nei nuleisdavo. Lygus ir teisingas visiems, jis tik „za nachalnoje spisyvanije“ bene VI kl. smarkiai iškoliojo mokinį Griniovą ir, neskaitydamas jo darbo, įrašė 1, bet šiaip pro pirštus žiūrėjo, jei vienas ar kitas mokinys, gramatikos taisyklę ar žodį pamiršęs, atsargiai žvilgterėdavo į knygą ar į draugo sąsiuvinį arba net šio ar to stipresnio draugo pasiklausdavo. Nors būdamas aukšto ūgio ir gerai žinodamas mokinių gelbėjimosi būdus, jis matė kiekvieną mokinių judėjimą, bet paprastai nekreipė į tai dėmesio, dažnai pats atsigręždavo į langą, tik retkarčiais savo tolerantingumą aiškino tuo, jog menko mokinio jokia pagalba neišgelbėsianti („vsio ravno nepomožet“), ir kaltininko neminėdamas, „kažką“ įspėdavo: „Vi diumajete, što ja ničego ne vižu, no vi ošiba-

jetes", ir kaltininkas turėdavo susivaržyti, kad per dideliu laisvumu nesukeltų pavojingos sau audros su „nachalstvu" ir vienetuku. Frankenas rusiškai kalbėjo laisvai ir taisyklingai, bet kiek vokiečiavo: „Us vi" (už vy) ir panašiai.

Geriems mokiniams ypatingai buvo atlaidus dėl jų tarpusavio žinių skolinimosi, bemaž legalizuodavo šitokias jų talkas, dažnai virstančias pastoviais duumviratais arba net triumviratais. Triumviratas buvo brolio Viktoro klasėje tarp jo, Stasio Gaudėšio ir dar kieno; toks triumviratas veikė pas mus VI—VIII kl., sudarytas mano, Fukso ir Zivo. Mudu su Zivu, sėdėdamu viename suole, ir Fuksas beveik greta, aptardavome visus rašto darbo neaiškumus taip, jog paskui mūsų raštai beveik nesiskirdavo vienas nuo kito, nebent mūsų tyčiomis paįvairinti. Tačiau jie niekados nebūdavo vienodai įvertinti, tik geriausiai Fukso, kiek mažiau mano ir dar mažiau Zivo. Kai vieną kartą Zivas išsišoko ir paklausė Frankeną, kodėl jis už vienodus darbus, be to, visai be klaidų, nevienodus pažymius mums rašė (Fuksui 5—, man 4+, Zivui 4), mūsų senis kone pasiuto, iš piktumo išraudęs taip, jog bijojome jam smūgio: „eto što za nachalstvo? Vi diumajete, što jesli triumvirat rabotajet, ja ne znaju, što lučše vsego znajet Fuks, zatiem Biržiško, a chuže vsiego vi". Zivas, žinoma, ir pats gerai suprato iš mūsų trijų esąs silpniausias ir džiaugėsi mokytojui jo neatsodinus nuo manęs, nes tuomet gal ir 4 nebūtų begavęs.

121 pav. Petrapilio univ. stud. Liudv. Beržanskis, viekšniškis (1864—1888 m.).

Žemesniosiose ir vidurinėse klasėse gerai supratę ir pasisavinę lotynų etimologijos ir sintaksės taisykles, aukštesnėse lengvai jomis vertėmės, nagrinėdami skaitomus tekstus, tad ir nedaug laiko skirdami pamokoms parengti, ir pamokose elgėmės tvarkingai, bet jutomės laisvai. Pasitaikydavo nesekti pamokos eigos, bet mokytojas nežymėdavo tai kriminalu, tik grąžindavo tvarkon kokia pastaba. Pavyzdžiui, VIII kl. Frankeno pamokoje taip buvau įsiskaitęs Brandeso prancūzų romantizmo bruožus, jog staiga pašauktas atsakyti į kažkokį klausimą, į kurį klausiamasis mokinys neatsakė, ne tik nežinojau kas klausiama, bet ir tik Zivo stumterėtas tesusipratau esąs klausiamas. Žinoma, gavau išgirsti pamokslėlį („nesliškom ?: vi rano v studienty zapisaliś"), bet ir nuo atsakymo buvau atleistas. Tačiau šitokie mano ir kitų apsileidimai nedaug teatsiliepdavo mūsų žinioms, nes šiaip jau mūsų žinios Frankeno nuodugniai būdavo tikrinamos. Iš skaitomų autorių ypatingai pamėgau Cezarį, kuriuo domėjausi dar būdamas vaikas ir kurio aiškus, prasmingas stilius man labai patiko, ir Vergilijų, kurio mėginau skaityti netik klasėje išeitą giesmę, mažiau domėjausi Ovidijum ir Horacijum ir jutau antipatijos „sukčiui - advokatui" Ciceronui, kurio skaitėme kalbą prieš Katiliną. Cicerono ir dabar nemėgstu. Mėgau taip pat vartyti Šulco lotynų kalbos žodyną ir gilintis į to pat žodžio įvairias reikšmes.

Nors tarp Frankeno ir mokinių buvo nemažas atstumas dėl jo autoriteto, ir iš viso jis su nieku labiau nedraudavo, gyveno senberniu ir atsiskyrėliu, bet jo mokinių ir jų tėvų jam pagarba buvo susijusi su karštesniu jausmu. Ji ypatingai pasireiškė 1896 m. spalių 13 (25) d., kai jam suėjo 25-ri metai jo pedagoginio darbo; čia ir 15 metų buvo jo inspektoriavimo, nuo kurio jis dabar atsisakė. Susirinko buvusieji jo mokiniai ir šiaip gerbėjai, kiti net iš tolo atvažiavę, ir nuoširdžiomis prakalbomis jį sveikino. Be to, kai kurie buvę jo mokiniai sumetė per 1000 rublių jo vardo stipendijai gimnazijoje įsteigti. Apie sukaktuves su kalbomis buvo rašyta rusų ir lenkų spaudoje.

Graikų kalba. Graikų kalbai, deja, Frankeną III kl. kad ir buvau gavęs, bet toliau jo nebeturėjau. Jis davė mums gerą pradžią (toje klasėje graikų kalba iš viso buvo pradedama, lotynų kalba buvo einama jau I), o IV kl. gavome Georgiją Jakovlevičių Šopą (Šoppo, Šiauliuose 1891—1896 m.), tur būt,

biauriausią žmogų iš visų mūsų mokytojų. Mokiniai taip jo neapkentė, jog kai gimnazijos gegužinėse, kurios kasmet buvo rengiamos gegužės mėn. dalyvaujant mokiniams, mokytojams ir svečiams (paskutinė buvo surengta 1895 m. kaip tik belaikant man stojamuosius kvotimus), mokytojai buvo jų kilnojami aukštyn, keliant Šopą dūrė jam iš apačios su yla ar kitu kuriuo dureklu, o jis dėl daugelio svečių gavo apsimesti nieko nejuntąs ir, dantis sukandęs, bet nusišypsojęs, dėkojo „savo mylimiems mokiniams“ už jo „pagerbimą“. Tai buvo mokinių pabaida, rusiškai tariant, gimnazijos „groza“. Liguistai žiaurus ir nekentęs mokinių, jis džiaugėsi klasėje prisirėkęs, pribaidęs ir pirašęs daugybę nepatenkinamų pažymių. Nieko nepaaiškinęs, o tik išeidamas iš klasės knygoje trumpai teparodęs: „Ot entich do entich“, reikalavo iš mūsų labai daug, nors mes tik antrus metus teėjome jo dalyką ir, kad ne gera Frankeno pradžia, nė kiek neaiškinami būtume visiškai suklupę. Ypačiai baisūs buvo jo duodami mums rašto darbai, dažnai labai sunkūs ir mūsų žinioms nepritaikyti, bet jo įvertinami labai griežtai, tad daugeliui buvo neišsemiamas dvejetukų ir vienetukų šaltinis.

122 pav. Užlieknės bažnytėlės (Viekšnių apyl.) paveikslas.

Nors man graikų kalba labai patiko (III kl. vis turėjau 4), gal net labiau už lotynų, ir aš uoliai zūbrijau E. Čiornyjo (bene čekas Černy) „Grečeskają

gramatiką gimnazičeskago kursa“ ir iš to pat autoriaus knygos „Načalnaja grečeskaja chrestomatija“ paskaitydavau daugiau straipsnių, negu mokytojas iš mūsų reikalavo, bet Šopo bijojau nemažiau, gal net labiau, negu daugelis mano draugų. Toji baimė betgi netikėtai man čia padėjo. Mokytojui nurodžius klasei, kada ji gaus rašyti darbą, aš taip jutaus nepasirengęs ir nesusivokiau dėl galimų jo reikalavimų, jog nelemtai dienai atėjus nedrįsau eiti gimnazijon. Draugui Kostui Šalkauskiui pargrįžus po rašto darbo namo ir iš juodraščio parodžius man mokytojo pateiktus klasei rusiškus tekstus, ėmiau juos sau versti graikų kalbon ir įsitikinau, jog jie nebuvę tokie baisūs, kokiais dėl baisaus mokytojo juos laikėme. Po kelių dienų Šopas atsinešė klasėn jau įvertintus rašinius, prirėkė dėl menkų pažymių ir, darbų dar neatidavęs, pašaukė mane, kaip nerašiusį, prie lentos ir liepė „ex prompto“ versti, matyti, norėdamas apvainikuoti savo aukų būrį dar viena auka. Jo ir klasės nusistebėjimui aš išverčiau visus rašinio tekstus be jokios klaidos, nes tai man, kaip žinome, nebuvo joks ekspromptas. Šopas čia pat man įrašė 5, o klasę dar smarkiau iškoneveikė: „Vidite, čto rabota byla legkaja: on boliel, a kak prekrasno perevodit, a vy ničego neznajete“. Draugams, žinoma, paaiškinau, kaip mokytojo ekspromptas man virto neekspromptu, ir vėliau vienas, kitas pamėgino pasekti mano pavyzdžiu, tik be tokio efekto, nes mokytojas nerašiusį nevisados iššaukdavo prie lentos, o ir iššauktieji klaidų neišvengdavo, dėl kurių kiti kar-

123 pav. Adomas Jačinauskis, išėjęs Šiaulių gimn. ir Petrapilio univ. Varšuvos mokytojas (apie 1885 m.).

tais net nukentėdavo. Baisusis mokytojas mane pamėgo, grąžindamas rašinius, paprastai, man liepdavo lentoje versti arba taisyti klaidas (tekdavo apleisti vieną kitą rašto darbą, bet ir jį parašęs būdavau šaukiamas prie lentos), dažnai mane pagirdavo. Per ištisus metų ketvirčius man žymėjo 4, antrą ketvirtį net 5, kas jam retai kada tepasitaikydavo, ir tik per rašomąjį kvotimą teparašiau 3 (kaip tik vienintelis trejetukas, kurį kvotimuose V klasėn esu gavęs).

Kitais metais Šopas buvo iškeltas bene II-jon Vilniaus gimnazijon, kur buvo net inspektorium, nemėgiamu, bet ir tiek žiaurumo nereiškusiu, kiek Šiauliuose; gal jis buvo labiau susivaldęs dideliame mieste, dar čia pat turėdamas mokslo apygardos globėją[35]). Mes gavome V-ai klasei direktorių Rubcovą, tad gerą žmogų, tik menką mokytoją. Pamokose jis mus daugiausia bovydavo anekdotais ir visokiais juokeliais, bet pamiršdavo mums tinkamai pamokas išaiškinti ir nustatyti reikalavimus, kuriais galėtume vadovautis. Jis mums nuolat kartodavo savo juokus („utki - pribautki"), kad koks prancūzas jį vadinęs „Aleksąvą" (vietoj Aleksandr Ivanovič) ir pan. Mokiniui užsižiopsojus ir neišgirdus jo klausimo, jis padainuodavo: „Sestricy Mariny, nesite periny, sestricy podružki, nesite paduški" ir t. t. Klasė virsdavo kliubu, mes juokėmės,

124 pav. Adelė Moncevičiūtė (Jačinauskienė), prancūzų kalbos mokytoja Varšuvoje, viekšniškė (apie 1895 m.).

35) Bene baigęs valdžios tarnybą, nuo 1913 m. jis buvo dar Ukmergės miesto vyrų gimnazijos direktorium.

kiti dar tyčiomis savo juoką sustorindavome, o patenkintas direktorius lyg mus ramino, valdė („a to vletit nam ot Konstantina Grigorjeviča", vadinasi, inspektoriaus Kocho!). Kiti jo juokai pasikartodavo kas pamoką, tad gerokai mums pakyrėdavo, bet juokdavomės lyg pirmą kartą juos girdėdami ir tuo sutrumpindavome pamokos klausinėjimo laiką. Kai kartą susitarę sutikome kelis direktoriaus anekdotus rimtu tylėjimu, jis taip tuo susierzino, jog ėmė vieną po kito klausinėti pamokos, barti ir rašyti šiems nepatenkinamus pažymius. Susipratę įklimpę, į kažkokią jo pastabėlę atsiliepėme juoku, tad atgavęs savo nuotaiką jis vėl ėmė mums berti anekdotų, o mes garsiai ir triukšmingai kvatojome, nesiduodami nuraminti. Niekados daugiau nebedrįsome jo juokus boikotuoti.

IV-je klasėje dar šiaip taip besiversdami Frankeno žiniomis ir bijodami Šopo mokėmės, bet V-je klasėje visai apsileidome, nebesusivaikydami Rubcovo netvarkoje ir nustoję noro mokytis. Klausiami daugiau klausėmės jo pasakojimų, negu gaudavome atsakyti, rašydami visiškai nežinojome ko iš mūsų jis norėjo. Jis, mat, iš kažkokios graikų kalbos chrestomatijos išversdavo tekstus rusų kalbon, lygindavo mūsų vertimus su šia chrestomatija ir visus skirtumus, „men", „de", „kai" ir kitų smulkmenų apleidimus mums palaikydavo klaidomis. Tad visų mokinių rašiniai virsdavo raudoni jam pabraukinėjant ištisas eilutes; geriausi darbai turėdavo po 20—30 ir net daugiau klaidų. Tik vienam mokiniui, mano draugui Boleslovui Serafinui kažkaip pavyko susekti ir gauti aną mūsų klaidų šaltinį. Jis atsinešė tą chrestomatiją klasėn ir direktoriui paskaičius rašto darbui tekstus, mėgino joje surasti jų vertimus, bet taip nevykusiai, jog direktorius tai pastebėjo, atėmė iš jo knygą, prirėkė, pritriukšmavo ir, neimdamas jo darbo, įrašė jam 1. Negavome mes nė vėliau pasinaudoti savo draugo radiniu, nes direktorius ėmė mums diktuoti darbus iš mums visai nežinomų knygų. Kad ir iš jo mokymo mums buvo maža naudos, išoriniai jo reiškiniai nebuvo baisūs. Kruvinai pribraukinėti rašiniai būdavo žymimi ir 3 ir net 4, taip pat ir atsakymai žodžiu, nors šie dažnai virsdavo paprastu tylėjimu ar pataikaujančiu juoku, direktoriui juokaujant. Mano žinios, paprastai, būdavo jo atestuojamos ketvirčiams 3 arba 3+ ir tik ketvirtam ketvirčiui, tad ir metiniam pažymiui, nežinia dėl ko, net 4.

Trims vyriausioms klasėms, kuriose, o gal dar V (IV—5, III—4), graikų kalbos turėjome po 6 val. savaitei, gavome naują, neseniai (1897 m.) teatvykusį jauną mokytoją vokietį ar gal tik suvokietėjusį latvį Arnoldą Jakovlevičių Treimaną. Korektingas mokytojas, vokiškai tvarkingas, neįgijo mums to autoriteto, kokį Frankenas turėjo, bet ir neslopino mūsų domėjimosi graikų kalba, kaip Šopas kad darė. Geri Frankeno lotynai, mes buvome ir neblogi Treimano graikai. Pažymių atžvilgiu Treimanas buvo mums net patogesnis už Frankeną: nors aš lotyniškai mokėjau kur kas geriau, negu graikiškai, bet iš graikų kalbos ne tik lygiai tuos pat 4 turėjau, kaip ir iš lotynų (tik pačioje VI klasės pradžioje pirmą ketvirtį tegavau 3), bet kvočiamas VII-on klasėn gavęs 5, VIII klasėje nuo antrojo ketvirčio ir metams vis 5 gaudavau. Kad prityręs Frankenas teisingiau įvertindavo mūsų žinias už jauną Treimaną, rodo išleidžiamųjų kvotimų pažymiai: iš lotynų kalbos gavau tiek, kiek per kelerius metus vis gaudavau, taigi 4, o ir iš graikų taip pat 4, vietoje įprastų per metus 5. Antra vertus, kaip esu jau pačioje pradžioje minėjęs, universitete per porą metų nebeturėdamas reikalo su graikų kalba, buvau net kai kurias raides, taigi skaityti, pamiršęs, kas rodo įgytųjų žinių netvirtumą; tačiau lotynų kalba visados tvirtai laikoma mano galvoje. Šiaip betgi mielai skaičiau gimnazijoje einamus graikų veikalus: Ksenofonto Anabazį (bene dar V kl.), Homero Iliados ir Odisėjos giesmes (daugiau negu jų skaitėme klasėje), Platono Sokrato apologiją ir Sofoklo Antigoną.

125 pav. Šiaulių gimnazistas Jonas Vileišis (apie 1885 m.).

Ypatingai mėgau įsigilinti į mokyklinių leidinių komentarus (Mannsteino, Georgijevskio, Pospišilio ir kitų), o taip pat skaityti bemaž iš eilės Veismano žodyno žodžius, gilintis į įvairių žodžių kelias reikšmes, žodžių gimininguma ir taip toliau. Kai po 20 metų teko man rengti lietuvių autorius gimnazijos mokslui (Duonelaitį, Baranauską), prisiminė man mano išeitieji Mannsteino klasikų leidiniai, kurių tvarka pasinaudojau savo parūpintoms knygelėms.

Treimanas mokė mus tvarkingai, bet šaltai[36]), nesikarščiuodamas ir mūsų nemėgindamas įkaitinti. Tačiau aukštesnėje už mano, Šakenio - Sviechauskio - Chominskio klasėje ir bene abiejų mano brolių klasėse graikų kalbos mokė inspektorius Konstantinas Grigorijevičius Kochas, Šiaulių gimnazijos mokytojas nuo 1877 m., apie kurio karščiavimąsi pamokose daug pasakojo. Gimnazijoje senųjų kalbų pamokose mokiniai padėdavo sau vertimais - suktukais, mūsų vadinamais mašinkomis, kitur špikeriais arba špargalkomis. Užuot gerai pamoką parengęs, mokinys dėjo šitokį vertimą knygon ir jį mokytojui skaitė atsargiai, kad šis nesuprastų esąs apgaunamas. Frankenas nekartą pajusdavo jo labai niekinamus ir, tikrai, dažnai labai menkus šitokius vertimus, tuoj pagaudavo ką pamėginus jį apgauti, bet jam retai kada, nebent visiškai menkas mokinys, temėgindavo pasinaudoti „mašinka", nes „mašinkų" stilius visiškai neatitiko Frankeno reikalaunamo savotiško (frankeniško) vertimų stiliaus; be to, daugumas mūsų patys neblogai vertėme. Man ir kai kuriems mano draugams Frankenas sugebėjo įkvėpti panieką tokiems vertimams. Prie Treimano plačiau jais naudojosi, jam mažai į tai kreipiant dėmesio, nes jis daugiau gilinosi į teksto nagrinėjimą, kuriam iš „mašinkų" tikro išganymo nebuvo. Tačiau tikra kova ėjo dėl jų su Kochu. Įsikarščiavęs dėl skaitomo teksto kalbos savybių, jis kartais nepastebėdavo esąs mokinio prigaunamas, bet pajutęs, mėgindavo susekti, stengdamasis pažiūrėti mokinio knygon. Mokinys, stovėdamas, kėlė knygą aukščiau žemo ūgio mokytojo akių. Šis mėgindavo prieiti ir iš vienos pusės ir iš kitos, bet ir mokinys vis mandagiai pasisukdavo į jį priešakiu, laikydamas

[36]) Jis vaikščiojo išsitempęs, pasak kai kurių, korsetu susitraukęs, gražiai pasirėdęs ir visas korektingas. Mes spėjome jį esant karjeristą, nepanašų į Pogodickį, su kuriuo draugavo. 1903 m. iš Šiaulių jis buvo perkeltas Kauno gimnazijon ir čia paskui buvo inspektoriumi.

knygą prieš save. Pagaliau, Kochas ryždavosi stverti iš mokinio knygą ir, pamatęs joje įdėtą „mašinką", ne tik, žinoma, vienetuku tai pažymėdavo, bet ir su ašaromis akyse dejuodavo kėdėn parkritęs: „Takogo velikogo pisatelia (Homera) i tak opaškudili".

Šiaip ar taip, kad ir dėl savo ar mokytojų silpnybių ne visomis išgalėmis teįveikdavome senąsias kalbas, bet tikrai nebuvome menkesni už išėjusius kitas gimnazijas, net už daugelį buvome kur kas stipresni. Nepamirškime, jog iš Šiaulių gimnazijos išėjo Odisėjos ir Iliados vertėjas Jeronimas Ralys, Frankeno ir Kocho mokinys.

Naujosios vakarų kalbos. Daug blogiau mums klojosi su naujosiomis svetimomis kalbomis. Buvo juntama, kad jų programą nustačiusi ministerija, taip pat pedagogų taryba ir bene daugumas mokinių į jas žiūrėjo tik kaip į neišvengiamą blogybę. Reikėjo rinktis vieną iš dviejų kalbų, prancūzų arba vokiečių, nes abiejų kalbų pamokos kartais ėjo vienu laiku; de facto tekdavo dėl to nusistatyti snargliui antrokui, nes tų kalbų dėstymas buvo pradedamas II kl-je. Tų kalbų gimnazijos kursas susidėjo iš gramatikos mokslo ir kelių sutrumpintų literatūros veikalų skaitymo. Į naująsias kalbas kur kas mažiau kreipta dėmesio, negu į senąsias arba į rusų kalbą, matematiką, istoriją ar geografiją. Tai juto mokiniai, kurie todėl lengvai žiūrėjo į naujųjų kalbų pamokas, nesimokė ir nekartą leisdavo sau elgtis su mokytoju perdaug laisvai. Kažkodėl paprastai labiau šlubuodavo vokiečių

126 pav. Laižuvos gydytojas Pel. Pančerinskis (mirė 1914 m.).

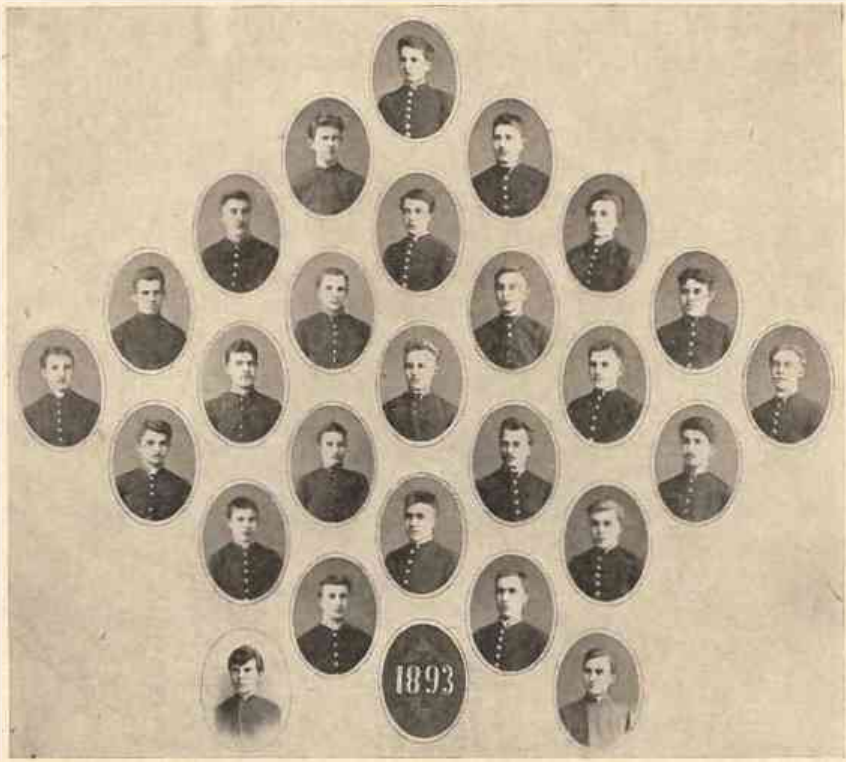
kalba, negu prancūzų. Gal čia svėrė ir mūsų nusistatymas prieš vokiečius, kurio nebuvo prancūzų atžvilgiu.

Korsako gerai parengtas iš vokiečių kalbos, pasirinkau ją, tad prancūzų kalbos gimnazijoje negavau mokytis, nors mano tėvas jos mokėsi ir gerai minėjo savo mokytojus Pollettą (1866—1871 m.) ir Semoną (1871—1880 m.). Mano laiku prancūzų kalbos mokė (nuo 1892 m.) Einegardas Ernestovičius Andersenas, kurį mano draugai gana gyrė ir vienas ar kitas jųjų, kaip rodos, gaudavo jo pamokomis rimčiau pasinaudoti. Tai buvo ramus, rimtas norvegas, gimnazijos bibliotekos vedėjas (bendrąja bibilioteka naudojosi IV — VIII kl.). Špakauskis savo knygoje mini du jo straipsniu Varšuvos mokslo žurnale „Russkij Filologičeskij Viestnik“: „K voprosu o bezličnych predloženijach“ ir „K voprosu o značenii tvoritelnago padeža“.

127 pav. Petrapilio univ. stud. Jonas Vileišis 1897 m.

Vokiečių kalba Šiaulių gimnazijoje turėjo nekokias tradicijas, jungiamas dar su mano tėvo laikų mokytoju Julium Gotšalku, kuris mokė per dvidešimt su viršum metų (1860—1881 m.). Tai buvo amžina kova mokytojo su mokiniais, kurie kartais griebdavosi ir akmens pagalbos. Ar beišmokdavo kas vokiečių kalbos, galima abejoti. Tačiau ir mes, kad ir turėjome kitą, net ir kitokį mokytoją, dėl aukščiau minėtųjų priežasčių ne daugiau teišmokome. Mūsų mokytojas buvo Emilis Ottonovičius Zeman fon Jezerskij (Seemann von Jesersky), mokęs nuo 1883 m. Geras žmogus, stengėsi mus išmokyti ir džiaugėsi ką pastebėjęs jo dėstomu dalyku labiau susidomėjus, bet liguistas (sirgo širdies liga), dažnai

128 pav. 1893 m. Šiaulių gimnazijos VII ir VIII kl. mokinių grupė:

VII kl. Dim. Semionovas
VII kl. Aleksas Čulkovas
VII kl. Dom. Bukontas
Kitos Oniūnas
VIII kl. Konst. Nikod. Taraškevičius.
VIII kl. Jok. Mar. Šikeris
VII kl. Vladas Pauliukonis
VIII kl. Bol. Juozas Guževskis
Radvilavičius
Leparskis
VII kl. Jonas Baronas
VIII kl. Marc. Šiškys
Myk. Krivickis
Joaz. Petrulis
Jonas Mickeliūnas
VIII kl. Mochumas Bermanas
Ant. Vodopalus
Jakševičius
Fainbergas
Chrizologas Jakstiras
V. Prakaitis
VIII kl. Bron. Talat Kelpšas
VIII kl. Tadas Oniūnas
Giršautas
Myk. Albovas
Enr. Laumianukis

praleisdavo pamokas, kartais per ištisus mėnesius, atėjęs jas vos pakeldavo, nestengdamas išlaikyti klasėje tvarkos, kuo naudojosi padykėliai, tad kildavo dažnų nesusipratimų, triukšmo ir net tikrų skandalų. Gražiai prasidėjusi pamoka dažnai pairdavo dėl dviejų, trijų mokinių tarpusavio pasikalbėjimo, juokavimo ir kurio kito išsišokimo, nes mokytojas, veikdamas kylantį triukšmą, imdavo mušti rankomis stalan, kojomis — grindin, šaukti, rėkti, griebdavosi už širdies ir kone alpdavo. Nevisados jam pavykdavo mokinius nuraminti, bet ir nuraminus nekokia tebuvo klasėje tvarka. Jaunuoliškai žiaurūs padykėliai naudojosi mokytojo silpnumu ir gerumu (neatsimenu, kad jis būtų kurį įskundęs klasės globėjui ar inspektoriui), nesusivaldydavo neišsišokę, kartais net tyčiomis jį paerzindavo, o pasyvusis daugumas jų draugiškai nesudrausdavo, nors suprato juos visiems kenkiant ir tiesiog žudant mokytojo sveikatą.

Atsimenu vieną tokį kvailą ir nešvarų išsišokimą. VI ar VII klasėje mano, šiaipjau ramiam, draugui Zivui kažkuris draugas vokiečių pamokos metu nutraukė nuo kojos batą ir sviedė jį ant aukštos krosnies. Kilo, žinoma, neramumas, juokai, kurių mokytojas ilgai nesuprato, o tik pyko ant Zivo. Šis iš pradžių neaiškino neramumo priežasties, bet paskui pasakė. Čia mokytojas tiesiog įsiūto, taip ėmė daužyti stalą ir rėkti, jog buvome tikri, kad tuoj atbėgs inspektorius. Tačiau pripratęs prie vokiečių kalbos mokytojo triukšmavimo per pamokas inspektorius nepasirodė, gerasis Zemanas ir pabūgę mokiniai taip pat stengėsi pavojų greičiau likviduoti, puolė prie krosnies bato nuimti, bet, rodos, tik gavę iš sargo kopėčias, jį pasiekė. Pairusi tvarka buvo grąžinta, bet tuo tarpu ir pamoka pasibaigė.

Paprastai, mokslo metų pradžioje du, trys ar net daugiau mokinių susitardavo labiau atsidėti vokiečių kalbai ir praneš davo apie tai Zemanui, kuris pradžiugęs pažadėdavo savo pagalbą ir savo pasižadėjimą stengėsi vykdyti. Deja, dažniausiai mokinių pasiryžimas po kelių sustiprinto mokslo pamokų apsilpdavo, darbas pakrikdavo, paskui nutrūkdavo, ir pasiryžėliai visai ar beveik visai susiliedavo su aptingusiu daugumu. Kartais pats mokytojas dėl nesveikatos imdavo apleisti pamokas, mokslas susitrukdydavo, ir mokiniams praeidavo noras mokytis. Bene VI kl. tokį darbą su keliais draugais buvo sumanęs Jonas Vabalas - Gudaitis, dabartinis mūsų universiteto

profesorius, bet ir jo žygis, rodos, tuo pat baigėsi, kaip ir kitų pasiryžėlių.

Aš per visą gimnaziją buvau „niemec“: be pačių vokiečių ir žydų, tik aš vienas teatsakinėjau ir rašiau penkiems, per visą gimnaziją kitokio pažymio iš vokiečių kalbos neturėjau, taip pat ir per kvotimus. Paties mokytojo buvau mėgiamas ne tik dėl gero mokslo, bet ir dėl savo ramumo jo pamokose. Tikrai, man draugų išdykavimai buvo biaurūs matant, kaip

129 pav. Ventos užtvanka ties Sontekliais (Viekšnių apyl.).

tat atsiliepia mokytojo sveikatai, ir aš nekartą dėl to su jais ginčijausi ir bariausi, žinoma, ne prie mokytojo. Tačiau iš jo dėstomos kalbos ne tik jokios pažangos gimnazijoje nepadariau, tik, priešingai, aiškiai nusileidau. Stodamas gimnazijon laisvai kalbėjau, o baigdamas vos šį tą galėjau išversti, šiaip bemaž nė vieno sakinio pats nesugebėjau savarankiškai sugalvoti ir pasakyti. Klasėje vertėmės Chamisso „Peter Schlemihl'io“, Schillerio Trisdešimties metų karo ištraukų ir dar kurių autorių vertimu bei šiokiais tokiais rašiniais. „Schlemihl“ ir karo istorija man patiko, bet daugiau nieko nepaskaičiau, kai ką pamėgi-

nęs nutraukiau nepajėgęs. Jei aš iš vokiečių kalbos buvau vertinamas 5, tai iš lotynų turėjau būti įvertintas, vietoje 4, nemažiau kaip 50!

Tik viena man pačiam keista: vienintelis eilėraštis, kurį esu gimnazijoje parašęs (VIII klasėje trumputis, vienos rusiškos knygos viršelyje), buvo — vokiškas. Antra, „siaurai studentiškam" mano reikalui vėliau Zemano mokslas pasirodė visiškai tinkamas. 1904 m. pavasarį Maskvos universiteto teisių fakultete išlaikęs kvotimus iš II į III kursą sužinojau, jog nebūsiu pakeltas neišlaikęs dar ir vokiečių kalbos. Per trejus metus jokios vokiškos knygos neskaitęs ir gyvos vokiečių kalbos nė žodžio neišgirdęs, tikrai buvau nusigandęs, kaip aš tą kvotimą beišlaikysiu. Kvotimą reikėjo laikyti filologijos fakultete. Nuėjau drauge su to fakulteto studentu buvusiuoju savo draugu Ignu Moru, kuris taip pat turėjo laikyti tą kvotimą. Kvotė barzdotas senis, kurio pavardės neatsimenu. Kvotė daugybę studentų, žinoma, beveik vien tik rusų, kurių žinios pasirodė labai menkos, ir kalbos lektorius, kad ir praleisdamas juos, nekantravo ir pyko. Paskaitęs gautąjį tekstą ir ėmęs jį versti, buvau paklaustas kažkokios taisyklės, paskui visokių išimčių ir dar kurių taisyklių. Seniai pamirštos gramatikos žinios, kaip iš tik atidarytos apdulkėjusios spintos išimamieji daiktai, viena po kitos ėmė prisiminti, ir aš buvau kvotėjo pagirtas, kas svarbiau — gavau pažymėjimą „labai gerai". Tuo tarpu Moras, kuris laisvai kalbėjo prancūziškai ir vokiškai, bet gramatikos taisyklių niekados nemokėjo, tik kalbėdamas klaidų nedarė, suklydęs dėl jų kvotėjui tik nenusikirto ir gavo „patenkinamai". Žinodamas, kaip aš „moku" vokiškai, jis tiesiog siuto, o aš turėjau dėkingai pagalvoti apie taip man padėjusį Emilį Ottonovičių.

Matematika. Man teko pažinti pirmą Šiaulių gimnazijos matematikos mokytoją (1851—1860 m.), Meškelių dvarininką (Viekšnių apylinkėje) Vladislovą Kondratavičių, kuris 1901 m. rudenį, man jau gimnaziją išėjus, dalyvavo Šiaulių gimnazijos 50 metų sukakties paminėjime. Tėvas man nekartą pasakojo apie savo mokytoją, pakeitusį Kondratavičių, Karolį Horbacevičių, kuris per 20 metų (1860—1880 m.) mokė matematikos ir ilgai buvo minimas dėl savo griežtų reikalavimų. Po jo (nekalbant apie kitus) buvo menkas, bet priekabus vokietis Robertas Gregeris (1880—1889 m.), kuris 1876 m., metais vė-

liau už mano tėvą, gavo Šiaulių gimnazijos atestatą tik davęs žodį pedagogų tarybai nestosiąs matematikos fakultetan, bet ne tik jin stojo ir išėjo, dargi tik baigęs buvo paskirtas mokytoju ton pat gimnazijon prie tų pat mokytojų, kuriems duotojo žodžio nelaikė. Man stojus gimnazijon, vyresnių draugų neblogai tebebuvo minimas Jakovas Danilovas, mokęs per pustrečių metų (1891—1893 m.). Mane III klasėje paėmė nagan Ivanas Vikentjevičius Arlauskis (Orlovskij, 1889—1896

130 pav. 1894 m. Šiaulių gimn. VIII klasė. Iš kairės į dešinę stovi 1. (pasilenkęs) Vincas Kalnietis, 2. Pov. Višinskis, 3. Gabrielius Segalis, 4. Mykolas Krivickis, 5. Jonas Baronas, 6. Chrizologas Jakstiras, 7. Adolfas Januškevičius, 8. Aleksas Čulkovas, 9. Jonas Mickeliūnas, 10. Ant. Vadapalas; sėdi vidur. eil. 1. Simanas Šultė, 2. Petras Kolbas, 3. Petras Maliauskis, 4. klasės auklėtojas Mitrof. Bogdanovas, 5. Juozas Petrulis, 6. Jančevskis, 7. Vladas Pauliukonis, žemut. eil. 1. Jankelis Vainšteinas, 2. Borisas Veisbrotas, 3. Mykolas Albovas, 4. Simanas Hercikas.

m.). Tai buvo geras mokytojas, nesilaikęs vadovėlio, tik mokęs savarankiškai, bet naujokui priprasti prie jo reikalavimų buvo sunkoka, o jis prie atskiro mokinio nesitaikė. Iš aritmetikos aš buvau gerai parengtas ir tikrai ją mėgau, bet iš jo pasitaikydavo man gauti ir nepatenkinamą pažymį, rodos, už rašto darbą, o gal ir už atsakymą. Nors šiaip nuo trečio ketvirčio iš aritmetikos turėjau 4, o iš algebros visą laiką 4, išskyrus 3

tik antrą ketvirtį, bet tai pasiekiau tik atsidėjęs dirbdamas. Iš dalies dėl matematikos atsisakiau nuo muzikos pamokų.

IV-oje klasėje daugiau kai mėnesį matematikos pamokų neturėjome, nes Arlauskį perkėlus Vilniun, jo vieton tik nuo spalių 1 d. tebuvo paskirtas jaunas mokytojas Viačeslovas Artemjevičius Pogodickis (1896—1901 m.). Jis mus mokė ir globojo mūsų klasę (po Archangelskio) kelerius metus (išskyrus V kl., kai mus globojo direktorius Rubcovas), ligi mums baigiant gimnaziją ir jam pačiam atsiduriant Minske, vėliau Petrapilyje, pagaliau Varšuvoje. Labai gabus, malonus, geras žmogus ir mokytojas, tik pritingis, ypačiai antrame mokslo pusmetyje gerokai apsileisdavo. Kaip laisvi buvo mokinių santykiai su juo, rodo kad ir šitoks įvykis ne mano, tik brolio Viktoro klasėje. Atėjęs Pogodickis ir pareiškęs duosiąs rašto darbą. Mokiniai pareiškę: „O mes nerašysime". Nustebęs mokytojas paklausęs: „Kodėl? Aš jums duosiu spręsti nesunkų uždavinį". „Vis viena nerašysime". Šypsodamasis mokytojas ėmęs „grasyti": „Na, na, drįskite tik nerašyti". „Nerašysime, nes Tamsta mūsų rašto darbų netaisai! Kam be reikalo turime rašyti?". „Čestnoje slovo, ispravliu". Mokiniai parašę, bet ir šį kartą jis neprisivertęs ištaisyti ir žodį išlaikyti.

Gerbiau Frankeną, branginau Paškanį, Kazlauskį, iš dalies Dolotskį, bet Pogodickį tikrai mylėjau, bemaž kaip Vladislovą Korsaką. Jis ne tik gerai mus mokė (kad ir kartais apsileisdavo), bet dėl jo malonaus būdo matematikos pamokos dažnai būdavo labai malonios. Nekartą tai buvo mūsų laisvas pasikalbėjimas su juo apie klasės, gimnazijos ir net politikos dalykus. Nejusdamas sau pavojaus, aš jam nesistengiau mokytis, kaip Arlauskiui, tad tebuvau tik vidutiniškai geras (IV kl. nusileidau ligi metinių 3 iš algebros, kuriuos tik per kvotimus tepakėliau ligi 4; V kl. iš algebros ir geometrijos vieną ketvirtį taip pat buvau nusileidęs ligi 3, bet VI—VIII kl. turėjau po 4), nors pasistengęs būčiau galėjęs kur kas aukščiau pakilti. Iš kurso tepasirinkdavau tai, kas man labiau patiko, tad VIII klasėje pasirodžiau turįs žymių trūkumų iš įvairių algebros skyrių ir iš stereometrijos. Pradžioje metų Pogodickis baidė mus būsimais išleidžiamaisiais kvotimais ir ragino mus rimčiau padirbėti. Man tiesiog pasakė: „Vy, Biržiško, legko možete polučit' medal, no takže legko možete provalitsia po matematikie".

Po to jis bemaž kas sekmadienį mus rinko klasėje, kartojo mums sunkesniuosius skyrius ir padėjo dar skyrium kiekvienam, kas jo prašė. Aš uoliai dalyvavau šiose laisvose pamokose, be to, dar skyrium mokiausi iš Davydovo, Kiselevo, Bilibino vadovėlių ir sprendžiau uždavinius iš Vereščagino, Šapošnikovo ir Valcovo rinkinių. Taip mums padirbėjus, per kvotimus nė vienas, rodos, nei iš rašto, nei iš atsakymo nepasirodė nepatenkinamai, o aš rimtai siekiau 5, tik direktoriaus buvau grąžintas prie 4.

131 pav. Petrapilio univ. stud. Leonas Stanevičius (apie 1895 m.).

Fizika. VI — VII kl. fizikos mus mokė iš K. Krajevičiaus „Učebniko fiziki", bene XIII leidimo, Nikolajus Antonovičius Klimantavičius (1893 — 1900 m., vėliau Vilniaus gimn. direktorius, nuo 1907 m. Kauno gimn. direktorius, tuoj po Rubcovo), VIII-je tas pats Pogodickis. Klimantavičius buvo negabus ir mokinių nebuvo mėgiamas. Kai kada jie mėgo jį net paerzinti, nors tat buvo gana rizikinga. VII kl. jam kažką lentoje išvedžiojant, mano bendrasuolis Zivas lyg abejodamas pats sau „hm, hm" pramurmėjo. Mokytojas stabtelėjo, patikrino, kas jo buvo parašyta, ir toliau rašė. Zivas jau balsiau atsiliepė „No, no..." Mokytojas dar kartą paskaitė, ėmė ir klaidingai ištaisė. Zivui dar kartą lyg paabejojus, mokytojas visai suklupo, sumišo ir paraudęs ligi ausų pareiškė: „Vsiakomu svoistvenno ošibatsia". Čia pat jis iššaukė Zivą, gerokai jį pakamantinėjo iš pamokos ir atleido įrašęs jam 2. Zivas daugiau nebemėgino jo erzinti. Aš prie Klimantavičiaus ir prie Pogodickio svyravau tarp 4 ir 5. Atestate man įrašyta 5, bet nevisai teisingai, nes kai kurie skyriai mano buvo tik per-

bėgti, o chemija, kuriai vadovėlyje buvo skiriama 16 puslapių, mano liko visai neįveikta, nesuprasta, Klimantavičiui nedarius iš jos jokių bandymų.

VIII kl. naujas mokytojas (nuo 1900 m.) Nikolajus Dmitrijevičius Solovjovas mokė kosmografijos arba matematiškosios geografijos; turėjau 4.

Paišyba. Nuo 1885 m. paišybos mokytoju buvo Aleksandras Merkurjevičius Syčugovas (učitel risovanija i čistopisanija), išėjęs Petrapilio meno akademiją ir pakeitęs ilgametį (1870—1885 m.) Nikalojų Aristarchovičių Aristarchovą. III kl. buvo baigiamas paišybos mokslas, o aš tik stojęs gavau pirmą kartą „mokytai" piešti. Išgirdęs iš kaimyno, jog reikią „ir šešėlius piešti", bet tų šešėlių mums rodomoje figūroje jokiu būdu nesuradęs, pasitenkinau pažymėjęs tos figūros nešvarumus, kurių jai, apdulkėjusiai, netrūko. Tikrindamas mūsų darbus, dėl manojo mokytojas tepastebėjo: „Vam i jedinicy sliškom mnogo..." Vis dėlto pirmam ketvirčiui man įrašė 2; vienintelis mano ketvirtinis dvejetukas gimnazijoje, kuris betgi nekliudė man būti trečiu mokiniu. Kad ir nereikšmingas, nepatenkinamas pažymys buvo ypačiai nemalonus mano motinai, kuri nuėjo su mokytoju pasitarti kas daryti, ir šis apsiėmė mane namie pamokyti po 1 rublį už pamoką. Ėjau pas jį piešti kas sekmadienį ir išbūdavau po 2—3 valandas, nes turėjau ne tik piešti, bet ir klausytis mokytojo atsiminimų iš akademijos laikų, girti jo šabloniškus laukų ir pievų vaizdus arba net kalbėtis su jo suaugusiomis dukterimis, netrukus ištekėjusiomis už jaunų karininkų. Antrame ir trečiame ketvirtyje jau turėjau 3, nes mokytojas prieidavo klasėje prie mano darbo, jį pataisydavo ir po to rašė man pažymį, o ketvirtame ketvirtyje gavau net 4 be jokios pagalbos. Pamokos pas Syčugovą atgaivino mano palinkimą prie paišybos, labai jas mėgau, pralenkiau klasę ir buvau pasiryžęs jas tęsti kitais metais, bet IV kl. Syčugovas nebesutiko manęs skyrium mokyti, nurodydamas tatai esant jam nepatogu, nes IV kl. norinčius tęsti nebeprivalomą paišybos mokslą jis turėjo mokyti gimnazijoje už rublį pusmečiui. Prisidėjau prie paišybos mėgėjų grupės, bet ji dirbo nerimtai, ir mokytojas mažai jai skyrė dėmesio, tad po kelių pamokų (nepatogių, nes vykstančių paprastoms pamokoms pasibaigus, tad alkanais pilvais) mokslą nutraukiau. Gaila, nes prie tapybos

tikrai buvau linkęs, rodos, iš tėvo tai paveldėjęs ir sustiprintą perleidęs vyresniajai dukteriai.

Vosylius Ivanovičius. Daugelis mokinių, jų tarpe ir mano jauniausias brolis Viktoras, gavo pereiti per prieklasio mokytojo Vasilijo Ivanovičiaus Archangelskio rankas. Paprastai vadinamas Cibuku (ožkabarždžiu) ir tuo atskiriamas nuo Archangelskio - Ciklopo, jis dar nuo mano tėvo laikų (nuo 1872 m.) vadovavo prieklasiui, mokė „varliūkščius" (liaguškas) tvarkos, švarumo ir t. t. Nepiktas, kartais pabausdavo („nosom v ugol"), dažniau pabardavo. O iš Syčugovo broliui Viktorui teko čia išgirsti už kelių įrėmimą suolan: „Derevnia"!

Gimnastika. Gimnastikos mokė mediniame gimnazijos „manieže" Šiauliuose laikomo 113 „piechotnago starorusskago polka" karininkai, mano laiku iš pradžių poručikas Gerasimovas, paskui poručikas Kožuchovskij. Pirmasis gan gyvai vedė pamokas, bet daugiausia tenkinosi karine muštra („šagistika"); žygiuodami dainavome rusiškas kareivių dainas („Vdol da po riečke, vdol da po Kazankie, sizyj sielezeń plyviot", „Naši matki — bielyja palatki" ir kt.). Antrasis daugiau fiziškai mus mankštė, bet mažai su mokiniais kalbėjo, laikėsi šaltokai. Iš 36 III kl. mokinių dėl savo ūgio aš radaus penktas nuo galo. Kad ir greit supratau visas karinės mankštos mandrybes, bet netrukus, bene dar toje pačioje klasėje, dėl savo silpnumo gimnazi-

132 pav. Šiaulių ūkio veikėjų būrelis (prieškariniais laikais); stovi (iš kairės) Vlad. Zubovas ir Marc. Jonavičius, sėdi Dim. Zubovas ir Vincentas Jonavičius.

jos gydytojo Levinsono buvau atleistas nuo gimnastikos. Tik VIII kl. kažkodėl iš manęs pareikalavo, kad vis dėlto būčiau pamokoje, tad iš šalies žiūrėjau draugų mankštymąsi. Nors gal tikrai, dėl mano nesveikatos, man būtų buvę nenaudinga ir gal net kenksminga dalyvauti bendrose stipresnių už mane draugų mankštose, tik kažin ar nebuvo galima suderinti atitinkančios mano pajėgas individualinės mano mankštos su bendra pamokos tvarka. Mokytojui, greičiausiai, tatai nebūtų sudarę keblumų, mano sveikatai tai būtų buvę labai gerai, o ir bendros tvarkos aš, dėl savo būdo, nebūčiau ardęs, savo „privilegijos" tikrai nebūčiau piktam panaudojęs.

Prižiūrėtojai ir sargai. Nieks manęs nepareikalavo dalyvauti bendrame mokinių chore, kurį vedė „pomoščnik klassnago nastavnika" Jegoras Jegorovičius Kazlauskis. Nesigailiu neišmokęs „Bože Caria chrani" ir tų kelių maskoliškų dainelių, kurias choras dainavo, tik su dainų gaidomis susipažinti būtų buvę man sveika. Tik 1905 m., jau nebepirmametis studentas, Vilniuje Miko Petrausko įstumtas lietuvių choran, tegavau be jokio pasirengimo iš gaidų falšuoti. Jutau tą trūkumą ir 1914—1915 m. ėmęs tirti mūsų dainas. Šiaip Kazlauskis žiūrėjo mūsų tvarkos protarpių metu gimnazijos koridoriuje ir kieme, sekė gatvėje, ateidavo bažnyčion. Dėl vieno ar kito mokinių išsišokimo kartais smarkiau sušukdavo, bet perdaug mums neįsipykdavo. Su juo man neteko turėti jokio reikalo, taip pat su kitu „pomoščniku" Osipu Pavlovičium Markovičium (1889 — 1897 m.). Mokiniai jo ypatingai nemėgo, ne dėl to, kad jis būtų už Kazlauskį piktesnis, vengtinesnis, bet dėl nemalonių žiūrėti dažnų staigių jo kūno

133 pav. Varšuvos muzikė Kotryna Jačinauskaitė.

kone pusiau sutraukinėjimų, kurie mums kažkodėl atrodė nešvarūs ir dėl kurių, greičiausiai, jis po dviejų metų ir buvo iš gimnazijos atleistas ar kur kitur iškeltas. Jį pakeitė buvęs gimnazijos raštininkas Ivanas Vasiljevičius Ivanovas, tykus ir nereikšmingas tvarkos prižiūrėtojas.

Čia reikia dar atsiminti du gimnazijos sargu, su kuriais mokiniams tekdavo susidurti: Mikulskį ir Tomašaitį (oficialia kalba, rodos, Tamošaitis). Tomašaitis gimnazijos vadovybės buvo naudojamas mokiniams sekti, landžiojo mokinių butų palangėmis, žiemą paežerėje sekinėjo, ar nesičiužinėja jie ant ežero (buvo draudžiama dėl įvairių nelaimingų įvykių, kurie dėl to pasitaikydavo), pranešinėjo inspektoriui, kurie draudžiamuoju laiku buvo pastebėti gatvėje, ir panašiai. Gimnazistai žiūrėjo į jį kaip į šnipą, su kuriuo kalbėjosi atsargiai. Jo žmona laikė mokiniams bufetą, kuriame buvo galima išgerti arbatos, pavalgyti buterbrodų arba sausainių; sausainiams daug kas leisdavo paskutinius pinigus.

Mikulskio pareiga buvo skambinti didžiuoju varpu, išsikišusiu pro gimnazijos stogą ir koridoriuje virve patraukiamu, o taip pat varpeliu kas pamoką. Vieno kito įprašytas, jis kartais, kiek anksčiau paskambinęs, sutrumpindavo pamoką, kas būdavo ar tik atrodydavo mokiniams svarbu ir už ką jis kaikada būdavo mokytojo ar net inspektoriaus pabartas ir gaudavo aiškintis apsirikęs. Kartais leisdavo jis kuriam mažiukui paskambinti apsidairęs, kad kas nepamatytų. Taisydavo mums diržus, kuprines (rancus), perplėštus švarkelius (rubaškas) ar kelnes ir kitką. Į Tomašaitį skersavome, Mikulskį mylėjome. Suaugę ir pasenę tai jam pareiškėme 1926 m. gimnazijos sukaktuvėse, kuo kas galėdami jį apdovanoję ir išbučiavę. Pasirodo, ilgai tarnavęs rusų gimnazijoje, jis susilaukė ir savo žmonių gimnazijos, toks pat mokiniams geras, kaip ir pirma.

134 pav. Mintaujos plentas Šiauliuose vokiečių okupacijos metu.

Baigdamas šią savo didžiosios ir mažosios vyresnybės apžvalgą, pažymėsiu, jog kai kuriuos savo mokytojus 1904 m.

esu atvaizdavęs užsieniniame rusų opozicijos žurnale „Osvoboždenije[37])“ taip, kaip jie man tuomet atrodė tik su jais persiskyrus, o taip pat paminėjau juos geru žodžiu 1926 m. gimnazijos iškilmėse, ypačiai reaguodamas dėl kai kurių kalbėtojų, mano nuomone, per didelio jų niekinimo.

---

37) Žiūr. II priedą.

IX. Gimnazijos draugai.

Mūsų respublika. Šešerius metus eidamas gimnazijos mokslus (1895—1901 m. III—VIII kl.), visą laiką gyvenau drauge su motina ir abiem broliam daktaro Jul. Šalkauskio namuose, gatvėje, kuri rusiškai buvo vadinama Malaja Tiuremmnaja, lenkiškai Jatkowa, o kaip dabar lietuviškai vadinama — nežinau. Man baigus gimnaziją, motina grįžo į Viekšnius, nes ji tik dėl mano ne per tvirtos sveikatos gyveno Šiauliuose, ir broliai apsigyveno Bereznickienės bendrabutyje, kur iš pradžių brolis Vaclovas (1901—1902 m.) ėjo prižiūrėtojo (staršij na kvartirie) pareigas, jam atsisakius — jo draugas Stonkus.

Mūsų gyvenamieji keturių kambarių nameliai skyrė Šalkauskių kiemą nuo jų didelio sodno, už kurio jau netoli prasideda Šiaulių ežeras. Į namelius reikėjo iš gatvės eiti taku pro šalį didelių Šalkauskių namų, kuriuose gyveno jie patys, o taip pat buvo kitiems išnuomojamas butas (čia gyveno Kozmianai, Girdvainiai, paskui Snitkai) ir poros kambarių salkelė, kurioje gyveno daktaro sesuo ar pusseserė su jos prižiūrimais jo sūnėnais gimnazistais. Mums jau apsigyvenus, kitoje kiemo pusėje, prie pat gatvės, buvo pastatyti dar nameliai, kuriuose apsigyveno vokiečių kalbos mokytojas Zemanas. 1915 metais Šiauliams per kautynes sudegus, sudegė ir visi Šalkauskių namai; neliko ženklo ir mūsų namelių, su kuriais tiek mums yra susijusių malonių, brangių atsiminimų.

Mediniuose nameliuose, spaliais pripildytomis sienomis ir tolio (smaluoto popieriaus) stogu, veikė mūsų „respublika", 8 asmenų tesudaryta: motina, mūsų auklė Anusė, kuri čia ėjo virėjos ir kambarinės pareigas, mes trys broliai ir dar trys gimnazistai iš Viekšnių parakvijos — Bronius Aleksandravičius, Stasys Gaudėšis ir Klemensas Skabeika. Tuodu pastaruoju ne nuo pat pradžios, tik po metų ar kitų mums čia apsigyvenus persikėlė iš Palangos progimnazijos. Motiną mes laikėme savo prezidente, kuriai betgi, be pagarbos ir mūsų pabarimo tei-

sės, nebuvome linkę pripažinti daugiau teisių. Jai kartais į Viekšnius nuvažiuojant ir šiaipjau daugelį mūsų penkių jauniausiųjų mokinių tarpusavių nesusipratimų sprendė Anusė, griežtai nusistatydama ir tuojau viską sutvarkydama. Visų mūsų ir mūsų svečių ji buvo labai gerbiama. Aš buvau laikomas kad ir neoficialiniu, bet faktiniu vyresniuoju, dar tebebūdamas trečioku atrodęs mūsų „bendrabučio" pirmokams ir prieklasininkams bemaž aštuntoku. Mat, mokiausi tokių mandrybių, kaip vokiečių, graikų kalba, algebra, kurių jie dar nesimokė, kartais vienam kitam kuo padėdavau, daug skaičiau. Fiziškai silpnesnis už daugumą savo vienmečių, aš ne taip uoliai, kaip kiti, dalyvavau bendruose žaidimuose, dažnai iš šalies juos stebėjau ir nekartą tapdavau teisėju nesusipratimams spręsti.

135 pav. Petrapilio technologijos instit. stud. Vladas Sirutavičius (apie 1900 m.).

Brolis Vaclovas. Vaclovas pasižymėjo ne tik savo gabumais, bet ir gyvumu, staigumu, nepastovumu. Čia jis pirmas klasės mokinys, o čia ir aštuntas (berods, tas įvyko tik vieną kartą) ir vėl grįžta į pirmąją vietą. Mokytis nemėgo, nebent kas jam ypatingai patiko, bet savo gabumais, ne pasiryžimu, išlygindavo nesimokymo pasėkas, tat ir laikėsi klasėje labiausiai pirmųjų ar antrųjų vietų. Labai geros širdies, lengvai prisirišdavo prie kitų, bet ir dėl menkniekių supykęs, visu įnirtimu puldavo didžiausią savo draugą ir čia pat atlyždavo. Labai mylėdamas jauniausiąjį Viktorą, nekartą gerokai jį suerzindavo savo pajuokimais, kaip ir priešgimnaziniais laikais kildavo čia triukšmo, fizinio susirėmimo, kurį nekartą jis Viktorui pralaimėdavo; kad ir buvo už jį stipresnis, bet savo fizinės persvaros neprisiversdavo panaudoti visu griežtumu prieš įnirtusiai besiginantį ar puolantį

ir nieko nebojantį jaunesnįjį brolį. Kartą kažkodėl motinos pabartas iškilmingai pareiškė nusiskandinsiąs ir ėjo ežeran tai vykdyti. Aš tai palaikiau nerimtu išsišokimu, bet motina ėmė nerimauti ir liepė namiškiams iš tolo jį sekti. Mūsų kiemo jaunuomenė, drauge su Šalkauskiais, uoliai tai įvykdė, jį ne tik palydėjusi ligi ežero ir atgal, bet dar labiau jį prierzinusi.

Su klase jo santykiai buvo geri (tik kartais su vienu ar kitu susibardavo ar pasipešdavo), bet, rodos, neypatingai artimi, nes neprisimenu, kad būtų jį lankę kurie klasės draugai; labiau už kitus jis, rodos, draugavo su Stonkum, kuris išėjęs gimnaziją ir universitetą, grįžo savo sodon. Gal čia svėrė ir toji aplinkybė, jog mūsų bute ir, iš viso, Šalkauskių kieme jis gavo nemažai vienmečių, su kuriais nuolat susitikdavo ir kurių buvo gana jo draugiškumui pasireikšti. Kad jis užaugs mums Lietuvos bibliografu ir Lietuviškosios enciklopedijos vadovu, taigi pasirinks sau kaip tik atsidėjimo ir kruopštumo reikalingą sritį, žinoma, niekam galvon neateidavo, nors ir tada jis mus kartais nustebindavo atsitiktinėmis, bet jam parūpusiomis žiniomis, pavyzdžiui, kada pirmą kartą Europon parvežta silkių ir pan. Priešingai, kai kam kildavo abejonių, ar beganės jam ne gabumo, tik kantrumo išeiti mokslus ligi galo ir, iš viso, ar neiškirs jis ateityje ko nepaprasta, kas sulaužys jo gyvenimą. Mano krikšto tėvas Ad. Daugirdas laukė, jog aš užaugsiu rimtas žmogus, bet Vaclovui vis pranašaudavo: „Kabėsi" (będziesz wisiał)! Atsiminus, kokin pavojun 1919 m. jis buvo Vilniuje patekęs, įnirtusių lenkų rankose atsidūręs kaip revoliucinės valdžios švietimo komisaras, galima sakyti, Daugirdo pranašavimas tik neišsipildė. O kad abejojimas dėl jo mokslo baigimo taip pat buvo pamatuotas, rodo jo laikymasis VIII klasėje, kai brolis Viktoras gavo net motiną iš namų iškviesti Vaclovui įtikinti, kad stotų prie kvotimų, kuriems jis jutosi nepasirengęs, bet kuriuos ko gražiausiai išlaikė, arba universitete, kai jis vertė tą patį Viktorą, technologijos studentą, skaityti teisių specialybės dalykus jo žinioms tikrinti ir, iš viso, drąsinti jį prieš kvotimus. Juos išlaikęs su teise gauti I laipsnio diplomą, kai pristatysiąs diplominį darbą, brolio raginamas rašyti jis betgi neprisivertė, sakydamas: „Vis viena profesorium nebūsiu"! Pasirodo apsirikęs dėl profesūros, bet ne dėl diplominio darbo, nes susilaukė tokių patogių istorijos sąlygų, jog pateko į profesorius jokio darbo neparašęs. Taigi, nors bendri jo būdo

bruožai išliko bemaž tie patys, kokiais šis reiškėsi jo mokymosi metu, tik išlyginti skaudžių gyvenimo patyrimų, bet jam užaugo taip pat ir tokių ypatumų, ypačiai kruopštumo, kurių jo gimnazistavimo metais ir pačių artimiausių žmonių nė užuomazgoje nebuvo pastebimi nei įspėjami.

Brolis Viktoras. Visų mūsų gabiausias ir tikrai nepaprastų gabumų yra Viktoras, kurį gimnazijos mokytojai kitiems mokiniams statė pavyzdžiu ir, jam gimnaziją jau baigus, dar ilgai jį minėjo. Minėjo ne tik matematikai, nes jau tada jis ypatingai gražiai pasireikšdavo matematikoje, bet ir kalbininkai, istorikai, kapelionai ir kiti, kiekvienoje srityje jam einant klasėje pirmuoju. Tuo laiku, kai aš pereidamas iš klasės į klasę tegaudavau pagyrimo lapus (pochvalnyj list), dar II laipsnio dovanomis vadinamus (nagrada vtoroj stepeni), išskyrus V klasę, kai mane dėl nesveikatos pakėlė VI-on be kvotimų ir tai priskaitė tolygiam II laipsnio pažymėjimui, o Vaclovas tokį pagyrimo lapą gavo, rodos, tik pirmaisiais metais (iš I į II kl.), Viktoras visados gaudavo I laipsnio pažymėjimą, drauge su kokia knyga; atsimenu jį gavus iš prieklasio į I klasę „Skazki dieda vsevieda", bene pirmoje klasėje „Basni Krylova" ir kitas. Paskutiniaisiais keleriais metais jis kitokio pažymio nematė, kaip 5, gavo atestatą vienais 5-iais ir aukso medalių, kurį tuojau Petrapilyje pardavė bene už penkiasdešimt rub-

136 pav. Petrapilio dantų gydytoja šiauliškė Elena Gecevičiūtė (vėl. Višinskienė).

lių savo studentiškam biudžetui sutvarkyti. Mudu su Vaclovu nei aukso, nei sidabro medalių negavova.

Be įgimto matematiško galvojimo, Viktoro gabumų buvo trys vyriausi reiškiniai: puiki atmintis, tiksli orientacija ir gyva kalba. Jis labai greit išmokdavo atmintinai ir ilgai laikė savo atmintyje. Mėgo pats ką atmintinai išmokti, pavyzdžiui, Lermontovo poemą „Mcyri" ar Puškino „Kavkazskij pliennik". Mudu su Vaclovu taip pat turėjova gerą atmintį, greit išmokdavova kas gimnazijoje buvo mums skiriama, o aš, be to, dar Mickevičiaus „Oda do młodości", „Koncert nad koncertami", „O czem tu dumać' ir kt., Slovackio „Smutno mi Boże", Kondratavičiaus „Z pałaców sterczących dumnie", „Wyzwolenie włościan", „Cupio dissolvi" ir kt., iš rusų Puškino ir ypačiai Lermontovo, taip pat Nekrasovo ir Nadsono, bet ką didesnio išmokti nebuvova linkusiu ir, iš viso, negalėjova lygintis su Viktoru.

Daug padėdavo Viktorui einant gimnazijos mokslus jo sugebėjimas susiorientuoti, kaip kuriam mokytojui reikia pamoką atsakyti ar parašyti, bet pačiam nesilenkiant ir pažymių negaudant. Tad kiekvienas mokytojas jį laikė savo geriausiu mokiniu. Tik ypačiai jam buvo naudingas ir net patogus trečias jo gabumų ypatumas — iškalbingumas. Jis visai nepasižymėjo uolumu pamokas mokantis, kas jam buvo neįdomu — apleisdavo, nesimokydavo ištisų skyrių, bet mokytojo niekados nebuvo čia susektas, paklaustas tuoj susivokdavo, gražiai ir įtikinančiai išsipainiodavo iš keblios padėties, tiesiog žodžiais jį užberdavo. VIII-je klasėje iš tikybos teišmokęs pirmąją pamoką ir ją gražiai atsakęs, paskui kun. Juozo Dirginčiaus (Nepriklausomoje Lietuvoje Panevėžio lenkų gimnazijos kapeliono) dažnai šaukiamas, per ištisus metus jis tą vieną teatsakinėjo, pasitikinčiam juo kapelionui nė karto nepastebėjus esant prigaunamam. Tas pasitikėjimas juo kaip pavyzdingu jaunuoliu mokyklinėje Viktoro karjeroje ypatingai daug svėrė. Iš vieno kito dalyko jis nebūdavo klausiamas ištisais metais, bet ketvirčiams ir metams be jokio rūpesnio gaudavo 5. Taigi buvo puikus mokinys, bet su šelmystėmis ir ne be žymių trūkumų savo žiniose.

Jo santykiai su draugais buvo geri, ypatingai su dviem Stasiam, Gaudėšiu ir Šalkauskiu, bet jis nemėgo niekam nusileisti, kad ir buvo už savo priešininką mažesnis ar silpnesnis. Ne

tik grumtynėse su Vaclovu, bet ir su bet kuo niekados nepasidavė ir neleido priešininkui neginčijamai jo įveikti; vis likdavo koks naiškumas, kurį jis aiškindavo savo naudai. Silpnesniems padėdavo, aiškindavo pamokų neaiškumus, bet ir nepraleisdavo progos jų šiokių ar tokių silpnybių iškelti, pažymėti, dėl jų „prikibti" ir neatsileisti, kad ir šį savo „kankinį" mylėjo ir bėdoje parėmė. Neatsimenu, kad jis būtų kada susikivirčijęs su Stasiu Šalkauskiu ar Gaudėšiu, bet su paskutiniuoju bemaž per visą gimnaziją viename suole išsėdėjęs, jo atžvilgiu elgėsi, sakyčiau, despotiškai, sau palenkęs ne tik fizinį draugo stiprumą, bet ir jo gerumą, nuolaidumą. Šiaip juodu kits kitą labai mylėjo, o jų geri santykiai nenutrūko ir gimnaziją pabaigus. Tačiau ypatingai kliūdavo Broniui Aleksandravičiu, populiariausiam ne tik mūsų bendrabutyje ir kieme, bet gal net visoje gimnazijoje.

137 pav. Myk. Arkangelas pasilipęs ant velnio Sonteklių koplytėlėje prie Viekšnių kelio (nutraukta apie 1900 m.).

Broniaus rūpesniai ir vargai. Mūsų Bronius buvo nepaprastai geras berniukas, bet dėl savo silpnybių draugams virtęs tiesiog auka. Vaiku būdamas, dėl smegenų ligos gavo nuo kitų atsilikti, ir tas gimnazijoje, ypačiai žemesniosiose klasėse, aiškiai buvo juntama. Jo kažkoks nuoširdus, atviras naivumas ilgai jį išskyrė iš kitų tarpo, visiškai derinosi su jo mokinišku gudravimu ir net suaugusį nevisai teapleido. Silpniau už kitus parengtas ir sunkiau mokslą savindamasis, jis nė nesistengė jo įveikti. Tinginiu, tur būt, gimęs, jis toks reiškėsi ne tik gimnazijoje, bet ir universitete ir visokiose savo gyvenimo aplinkybėse. Dar pirmaisiais

metais būtų likęs prieklasyje antriesiems metams, bet mano motina jį išgelbėjo. Padėdama jam rengtis prie pamokų ir pastebėjusi jį gerokai šlubuojant, tad gresiant pavojui jam likti toje pačioje klasėje, ji nuėjo pas prieklasio mok. Vosylių Ivanovičių Archangelskį tartis, ką daryti. Mokytojas patvirtino, kad tikrai jis dar vienerius metus su Bronium nesiskirsiąs, bet čia pat buvusi jo žmona tam pasipriešino. Mat, paaiškėjo, jog Broniaus nabašninkė motina buvo Archangelskių gera pažįstama, ir geroji Archangelskienė puolė vyrą, nejaugi jis nuskriausiąs „Zosės sūnų". Klusnusis vyras tuojau pažadėjo jį pakelti I-n klasėn, ir savo žodį ištesėjo, rodos, tik darbelius jam vasarai tepaskyręs. Drauge ir nusikratė mokiniu, kurį nekartą tekdavo barti, pabaudai statyti prie lentos arba „nosom v ugol", kur keliems nubaustiems susirinkus būdavo labai linksma (ir jiems ir visai klasei), o mokytojas vos pajėgdavo tvarką joje grąžinti.

Ištrūkęs iš „Cibuko" (Archangelskio) rankų, Bronius pakliuvo į griežtesnes „Ciklopo" (kito Archangelskio) rankas. Su Dimitriju Ivanovičium iš rusų kalbos juokų krėsti nebuvo galima, o čia dar Frankenas su lotynų kalba, čia geografija ir kiti dalykai. Ir prasidėjo ne tik dvejetukai, bet ir vienetukai, kartais už kelis rašto darbus iš eilės. Diktandai, atpasakojimai, extemporalia — viskas blogai ir blogai. Archangelskis skaitydavo klasėje jo rašinius kaip blogiausius, klasė juokėsi klausydamasi visokių savo draugo prirašytų nesąmonių, o drauge nuoširdžiai juokėsi ir pats kaltininkas, mokytojo neįspėtas, kieno raštą jis skaitąs. „A vy, Aleksandrovič, čego chochočete? Vied eto vaša rabota!" Čia klasė dar labiau imdavo juoktis, bet Bronius ir čia nuo jos neatsilikdavo. Nuotaika gedo tik iš klasės išėjus, kai reikėjo prisipažinti mano motinai vėl nenusisekus. Paprastai, tokiais atvejais jis atsilikdavo nuo linksmai bėgančių namo savo vienklasių Viktoro, Stasio Šalkauskio ir kitų. Pas mus visiems susėdus už stalo, pasigesdavo Broniaus, kuris, pasirodo, stovėdavo už durų ir delsdavo su nemaloniu įėjimu. Patyrusi iš Viktoro, kad Bronius vėl nešasi dvejetuką, motina jį pasišaukdavo ir čia pat iš jo išgirsdavo, jog „visa klasė" blogai parašiusi. Kartais motina nusigąsdavo ir dėl Viktoro, bet Bronius gaudavo patvirtinti, jog Viktoras gavo penketuką. Spiriamas, paprastai, tegalėdavo „iš visos klasės" prisirinkti savo ir dar Godlevskio vienetukus, vieno kito dvejetuką, o likę, pasirodo, nebūdavo nukentėję. Nestebėtina, jog jis ne tik greit

atsiliko nuo Viktoro (neatsimenu, ar jau I ar tik III klasėje), bet ir ligi galo gimnazijos mokslo šlubavo, III, VI ir VIII kl. vis pasilikdamas.

Dar pasikalbėjimai su mano motina buvo pusė bėdos. Kad gimnazijos vadovybė leistų jam pas mus gyventi, buvo jai paaiškinta, jog mano motina esanti jo teta (taip pat paaiškinta ir dėl dviejų kitų pas mus apgyvendintų mokinių, Gaudėšio ir Skabeikos), ir, bijant jo naivumo, jam įsakyta ją teta vadinti. Jis ne tik gimnazijoje, bet ir universitete būdamas ir jį baigęs vis taip ją vadino; ne tik vadino, bet ir tikrai prisirišo kaip prie savo tikros tetos. Taip lygiai ir motina prie jo prisirišo kaip prie savo vaiko, o mes kaip prie brolio. Motina kad ir pabardavo jį, nes kasdien jis kuo nors gaudavo nusikalsti, bet jis dėl to perdaug nenusimindavo, laikydavo tai neišvengiamu laiko paįvairinimu, dienos programos punktu. Tad jis motinai, paprastai, visu kuo, kad ir ne iš karto, prisipažindavo nemeluodamas, tikriau, nelabai temeluodamas, tik visaip aiškindamasis ir išsisukinėdamas.

138 pav. Sonteklių koplytėlės statulėlė (velnio išvarymas iš mergaitės).

Daug blogiau būdavo su jo tėvu, kuris kad ir buvo lėto būdo, bet perpykęs buvo griežtas ir staigus. Kartą mano motinai jam pranešus laišku apie menkus Broniaus pažymius, jis tą pačią naktį atvyko į Šiaulius, ir mes iš ryto buvome prikelti nežmoniško Broniaus riksmo. Mat, važiuodamas, tėvas nepamiršo su savim ir rykštės pasiimti, ir atvykęs mėgino sūnui padaryti egzekuciją, bet šis, kad ir staiga iš lovos prikeltas, nesidavė ir gelbėjosi bent riksmu. Žinoma, pašokusi motina

nutraukė visą procedūrą ir šiaip taip nuramino įpykusį Aleksandravičių. Mano motinai nekartą tekdavo švelninti tėvo ir sūnaus santykius, „pridengti" Broniaus silpnybes ar išsišokimus, o šis tėvui jau išsimeluodavo. Iš viso, „pačios aplinkybės", pasak Broniaus, versdavusios jį meluoti, ir tiesą iš jo iškvosti kartais būdavo labai sunku. Pasak Viktoro, Bronius tiesiog negalėjęs nepameluoti, net kai melas jo reikalui būdavęs žalingas ir jam daug patogiau būtų buvę nesumelavus.

139 pav. Šiauliškių būrelis: adv. Stasys Lukauskas, (stovi) stud. Movša (Maksas) Hanfmanas (vėl. „Rieč" administratorius ir „Segodnia" redaktorius) ir dantų gyd. Elena Ziabickaitė - Lukauskienė.

Dar kol jis gyveno prie mano motinos drauge su mumis, taigi per pirmuosius šešerius metus, šiaip taip jis laikėsi. Gal dėl to, jog „aplinkybių" jo būdo silpnybėms pasireikšti būdavo mažiau: iš namų motina neišleisdavo pamokų nepatikrinusi, iš Viktoro patirdavo apie jį tiesą, gimnazijoje jo piniginius ir kitokius reikalus aš prižiūrėjau, namie ir nenamie vis jis būdavo mūsų akyse. Kas kita motinai išvažiavus ir Broniui atsidūrus mokinių bendrabutyje — iš pradžių drauge su mano broliais, o paskui vienam. Jis ir mano motinai vėliau prikišo, kam jį vieną palikusi. Gavęs pats savo reikalus apsirūpinti gimnazijoje, bendrabutyje, mieste, betarpiškai (motinai nebetarpininkaujant) palaikyti santykius su savo tėvu, jis visa tai vis palaidžiau tvarkė. Nesimokė, tik šiaip taip išsisukinėjo (gimnaziją betgi baigė, kaip, rodos, ir ansai Godlevskis!), tėvo duotus užsimokėti už mokslą, butą, vadovėlius pinigus laiku nesumokėdavo, dažnai praleisdavo kitiems reikalams, o paskui nebežinodavo nė kaip išsisukti; tad griebdavosi visokių priemonių, kartais labai rizikingų. Pavyz.,

praleidęs pinigus ir už mokslą neužsimokėjęs, eidavo pas inspektorių Kochą ir pramanydavo tėvą dėl ligos pinigų neatsiuntus, o gerasis inspektorius Viekšniuose bent du kartu vasarojęs ir susipažinęs su mano tėvais ir Broniaus tėvu, patikėjęs savo pinigus uždėdavo. Bronius bijojo pranešti apie tai tėvui, skolindavosi iš kitų inspektoriui grąžinti ir, tos skolos neturėdamas iš ko atsilyginti, gaudavo visaip kaip „spekuliuoti". Vadovėlių, žinoma, nepirkdavo, tik skolindavosi iš kitų; jų negavęs, nekartą pamokoje nukentėdavo. Apie pavojingiausius Broniaus išsišokimus Viktoras arba Vaclovas pranešdavo motinai, o ši stengdavosi paveikti jo tėvą, kad ir šį kartą padėtų įsipainiojusiam sūnui išsigelbėti.

140 pav. Šiaulių gimnazijos skambintojas Jonas Mikulskis rusų laikų uniforma (mirė 1935.V.7).

Kartą Broniaus tėvas gavo iš mano brolių per mano motiną patirti, jog jo sūnus sugebėjo paskolinti kažinką prasimanęs keliasdešimt rublių net iš gimnazijos direktoriaus, taigi iš paties Jakuševičiaus, niekieno nemėgiamo, nemėgstančio mokinių ir niekados niekam iš jų nepadėjusio. Žinoma, Aleksandravičius tuojau juos užmokėjo pats nuvažiavęs ir net nelabai pyko ant sūnaus, tik stebėjosi jo „nachališkumu"; tuo ir kiti stebėjosi.

Broniui kartais labai būdavo striuka. Atėjusiam šiaučiui už pataisytus batus neturėdamas kuo užsimokėti, jis puolė pinigų ieškoti, tik ne prie Viktoro, kuris buvo tame pačiame kambaryje, bet stalčiuose, kišenėse, po lova, net aukštai ant krosnies palypėjęs. Į Viktoro klausimus, ar jis turįs pinigų, vis sakėsi turįs, tik Viktorui pačiam užmokėjus šiaučiui ir šiam išėjus, jis prisipažino jų neturįs, tik tikėjęsis, jog šiaučiui pakyrėsią laukti, ir šis išeisiąs, tad šiam kartu dalykas būsiąs sutvar-

kytas, o paskui „kaip nors“ išsisuksiąs. O pinigų reikėjo — ir papirosams, ir su draugais slaptai išsigerti, ir pažįstamas paneles pavaišinti ar ką nors joms padovanoti. Reikia čia pridurti, jog būdamas gražus, be to, geras šokėjas (bestudentaudamas ir neblogas lietuvių scenos artistas), jis nevienos gimnazistės būdavo simpatizuojamas, o pats greit pasiduodamas įspūdžiams taip pat nevieną simpatizavo, neilgam net susižadėdavo ir išsiskirdavo be didesnės dramos. Deja, gimnazijoje tebebūdamas jis net visai patvirko dėl savo temperamento, valios silpnumo ir kai kurių draugų įtakos. Garsūs buvo jo amūriniai nuotykiai studentaujant, tarp kitų su jaunute Petrapilio gradonačalninko dukterimi, kuri, susipažinusi su juo kažkokiame viešame baliuke, buvo pabėgusi pas jį iš namų, bet jis ne tiek iš ritieriškumo, kuriuo visai nepasižymėjo, kiek iš baimės susilaukti skandalo iš panelės tėvo, nepriėmė jos aukos ir prikalbino grįžti pas tėvą.

Universitete jis, žinoma, nesimokė, kvotimų nelaikė, pagaliau, ir pinigų už mokslą nemokėjo, tik kelerius metus Petrapilyje pastudentavęs grįžo vasarą namo ir pareiškė tėvui universitetą (teisių fakultetą) esąs baigęs, tik dar rudenį turėsiąs grįžti Petrapilin diplomo atsiimti. Pradžiugęs tėvas visą vasarą buvo jam ypatingai malonus ir dosnus ir išvažiuojantį gerai aprūpino pinigais. Praėjo mėnuo, kitas, iš Broniaus nė žinios. Tik apie Kalėdas iš Viktoro parėjo motinai laiškas, kuriame prašė padėti Broniui išbristi iš keblios padėties, kurioje jis atsidūrė. Pasirodo, jis jau seniai, nemokėdamas už mokslą, buvo pašalintas iš universiteto, tėvą prigavo, nedrįsdamas tiesos pasakyti, o ir dabar pinigus jau buvo praleidęs. Motina gavo visa tai pranešti nerūpesningo jaunuolio tėvui, būti liudininkė didžiausio jo įpykimo ant sūnaus ir vis dėlto jį paveikti, kad užuot sūnaus išsižadėjęs, kaip jis iš pradžių buvo pasiryžęs, paskutinį kartą jį aprūpintų universitetui baigti. Tėvas sutiko, bet pasisakė nenorįs jo matyti be diplomo. Bronius persikėlė Kazanėn, tikrai per metus išlaikė visus kvotimus (Kazanėje, paprastai, baigdavo silpnesnieji studentai) ir grįžo pas tėvą diplomu rankoje nešinas. Tėvas sėdėjo gonkelyje. Gavęs iš sūnaus diplomą, liepė atnešti akinius, atidžiai jį perskaitė, išstudijavo, patikrino prieš šviesą, ar nėra čia kokios klastos, ir galutinai įsitikinęs pabučiavo šelmį sūnelį, atleisdamas jam dvasioje visus jo sukeltus per ilgą mokslo laiką rūpesnius ir nemalonumus.

Bronius, kaip sakiau, draugų buvo mėgiamas, bet ir nekartą paerzinamas, nors erzinti jį būdavo pavojinga: perpykęs stverdavo kas pakliūdavo po ranka, pavyzdžiui, baslį iš tvoros ir droždavo juo nežiūrėdamas jį suerzinusiems ar suerzinusiems draugams. Jei per tiek laiko visgi niekam nieko neatsitiko, tai tik dėl to, kad gerai jo būdą pažinę draugai nelaukdavo jo reagavimo ir, pastebėję pirmus jo supykimo reiškinius, sprukdavo ko toliausiai nuo jo, žinodami, jog savo pyktį smarkiai pareiškęs, jis tuoj atlyždavo ir pats stengdavosi susitaikinti. Taip nekartą tekdavo nuo jo bėgti Viktorui, Skabeikai, Šalkauskiams, iš dalies Vaclovui, net taikiajam Gaudėšiui.

Bene dažniau už kitus jį paerzindavo viename kambaryje su juo ir Gaudėšiu gyvenęs (aš su broliais gyvenau kitame kambaryje) Klemensas Skabeika, kuris paerzindavo ir Gaudėšį, pajuokdamas jį „kaliku“ (zubrila), taigi „kalviu“ („stary kowal młotem wali, ledwo karczmy nie rozwali“), už ką šis jį irgi puldavo, bet visa tai, paprastai, baigdavosi gaudymu aplink valgomąjį stalą arba Klemenso sprukimu pro duris kieman. Kartais Bronių ir skaudžiau pakybindavo. Kartą jam popiet užmigus, Klemensas, iš anksto pasirengęs, paleido jam į nosį vadinamąją finfą—dūmus pro įkištą į nosį popierinį vamzdelį, bene dar taboko prikištą. Bronius knarkdamas iš finfos patraukęs šoko, nesuprasdamas, kas darosi, čiaudėdamas ir kosėdamas, drauge šaukdamas mirštąs. Pribėgusiai motinai teko jį raminti, barti Klemensą ir sulaikyti Bronių, kad įsiutęs ko jam nepadarytų.

141 pav. Šiaulių kalėjimas.

O gaudavo jis atsigulti popiet gydytojams (mano tėvui ir Veintraubui) tai liepus, nes besidaužydamas, besitampydamas, kad ir stiprus, griebdamasis visko nebodamas jėgų, o ypačiai vieną žiemą perdaug važinėdamas rogelėmis nuo kalno Šalkauskių sodne ir šokinėdamas su jomis per gilias duobes (važinėdavo ir kiti, bet ne taip įsivarydavo ir labiau už jį vengdavo sukrečiančių duobių), jis gerokai sau pagadino širdį, kuri ir prieš tai jam nebuvo sveika. Tačiau draugai nei prieš tai

nesuprato jį esant nesveiką ir daugelį jo keistų išsišokimų nuo to pareinant, nei vėliau, mano motinos ir gydytojų įspėti, jaunuoliškai nebojo jo nesveikatos, gal savo nerimtu elgesiu ją net pablogindavo. Jo priverstinis popietinis poilsis, prie kurio jis ilgainiui priprato ir kurs jam virto būtinas, sukeldavo juose tik pajuokos, noro jį sutrukdyti, ir motinai nekartą tekdavo jį apginti nuo įkyrių kliudytojų. Jo priimamieji Valeriono lašai jų buvo praminti varijoto (bepročio) lašais (warjatowe krople, vietoje walerjanowe krople), širdies liga buvo laikoma jo prasimanymu, vaikiškai naiviškoji baimė mirti dėl mažiausio skausmelio (o ką besakyti dėl rimtos širdies ligos!) sukeldavo jiems tik juoko. Niekam jųjų nė galvon neateidavo, jog po 20 metų šis stiprus jaunuolis mirs vos 30 metų amžiuje, kritęs negyvas kažkurio Rusijos miesto gatvėje kaip tik širdies smūgiu!

142 pav. Mykolas Biržiška, 1895 m. stodamas Šiaulių gimn. III klasėn.

O medžiagos jam pajuokti ar šiaip tik pasijuokti jis nešykštėjo. Čia jis, eidamas gatve su mano motinos kurį laiką prižiūrima bene 7—8 metų mergaite Horcia ir, pultas šunies, bėgdamas nuo jo, viduryje Jatkovos gatvės, purvuose, paliko kaliošį, bet paskui teisinosi motinai siuntęs Horcią jo paimti, tik ši taip pat šunies bijojusi, ir prašė trūkstamą kaliošį pripirkti. Čia vėl sukeldavo juoko paaiškėjus, jog jis, I ar II klasės mokinys, prašydavo 2—3 metų Šalkauskaičių Vandzę ar Basę už kapeiką jį pabučiuoti. Čia dar kilo istorija, kai jis ir Stasys Šalkauskis, abudu dar prieklasininku, neužbaigtuose namuose (vėliau juose gyveno mokytojo Zemano šeimyna), kur gyveno vasarą

nuomojančio Šalkauskių sodną žydo vaispirklio šeimyna, susėdusiu ant dar nesutvirtintų lubų lentų ir nuleidusiu kojas kramtė obuolius, rimtais dėdamiesi šnekučiavo ir spiaudė sėklytes ant gulinčių kambaryje mergaičių. Mergaičių motinai atbėgus pas mano motiną pasiskųsti, kad mano motinos auklėtiniai skriaudžią ir užgauną jos gražiąsias dukteris (moje piękne córki), o mano motinai tai griežtai paneigus ir įvedus ją pietų metu kambarin įsitikinti, jog ji kaltinanti mus neteisingai, šioji tuojau pirštu Bronių parodė („o ten, to ten"!), kuris nosį nuleidęs bijojo pažiūrėti į jos pusę. Motina buvo priversta atsiprašyti nukentėjusias žydaites ir išbarti kaltininką už padarytą mūsų butui nešlovę.

Čia jis, sukurstytas draugų, jog nepataikysiąs į daktaro Šalkauskio šiltnamių langą, akmeniu ištriuškino visą jų eilę, nepastebėjęs prisiartinusio daktaro, kuris po to be pykčio (man neteko šio gero žmogaus kada nors matyti supykusio), tik geruoju lazdele jam kiek per minkštumus sudavė, o šis aiškinosi turėjęs langą išdaužyti draugams dėl jo, taiklaus sviediko, gero vardo paabejojus. Čia vėl panašiai atsitiko su gyvenančio kitame bute Šiaulių pavieto v-bos sekretoriaus Snitkos indais, kai Šalkauskiukai ir Biržiškiukai (plačia prasme, nes, tur būt, čia neapsieita be Klem. Skabeikos) kieme žaisdami palantą taip pamanevravo, kad, atėjus Broniaus eilei, šiam teko jį paleisti ties pat Snitkos virtuvės langu ir, savo nelaimei, pataikyti į langą ir į sudėtus prie jo ant stalo indus, kai kuriuos net su parengtu pietums valgiu. Jis taip nustebo trankmiu savo efektu, jog, kitiems išbėgiojus ir iš tolo tesekant jo pasėkas, jis nepabėgo ir tuoj gavo prisipažinti prie nusikaltimo, o motina jo lėšomis atlygino padarytus nuostolius. Snitkos taip mėgo mūsų Bronių, jog likę šį kartą be pietų nepyko, tik juokėsi.

143 pav. Puodai Viekšnių rinkoje.

Kartą, o gal net nevieną, jį pavakarį užmigusį mūsų išdykėliai prikėlė, tikindami jį visą naktį permiegojus ir lyg reng-

damiesi gimnazijon. Jis pašoko nusigandęs pamokų nemokąs ir jų, taip pat su kuprinėmis, palydėtas, išbėgo į gatvę. Čia jo draugai šiaip taip nuo jo atsiskyrė, o jis nužygiavo ligi pat gimnazijos, kur apgaulė paaiškėjo. Šį kartą sąmokslininkus palaikė ir mūsų Anusė, jo paklausta patvirtinusi reikiant eiti, bet šiaipjau ji padėdavo motinai ginti Bronių nuo jo skriaudikų. Kitą kartą motina gavo jį gelbėti, kai jis, vėl Biržiškiukų ir Šalkauskiukų apsuptas, buvo medžiu užlipęs ant stogo, kaip ir kiti, bet ir buvo spiriamas tuo pačiu keliu grįžti, nors čia buvo aiškus pavojus kelnių čielybei, tad ir visi leidosi kitu, patogesniu keliu. Nors jis šaukdamas motinos pagalbos („Ciocia, ratuj!") buvo jos prisišaukęs, bet per vėlai, kai jis jau buvo priverstas nusileisti ir kelnes suplėšyti.

Žaidimuose, paprastai, net nesusitarę, burdavosi prieš jį visi, kas baigdavosi nesusipratimu ir triukšmu: prie kerėplų, kroketo, dangaus ir pragaro, kortų ir kitur. Nekartą įviliotas žaidiman pasižadėjimo žaisti „garbingai", be „suktybių" ir pastebėjęs prieš jį kad ir nesukčiaujant, bet susiburiant ir jį spaudžiant, nutraukdavo žaidimą ir puldavo lovon plaukus raudamas ir su ašaromis šaukdamas, jog visi einą prieš jį, visi jį persekioją. Tik ir čia draugai sugebėdavo ne tik įtikinti jį klystant ir nuraminti, bet kartais ir priraginti grįžti žaidiman, kuris vėl tuo pačiu baigdavosi, iki visiškai nutrūkdavo. Net ten, kur jis pasireiškė stipresnis ir vikresnis už kitus, pavyzdžiui, kaip puikus plaukikas, neapsieidavo be kokių jam krečiamų šposų, kartais net pavojingų. Jam pasigyrus po laiveliu pasinersiant, šiuo taip buvo manevruojama, jog jis iš po jo ilgai negalėjo išsinerti ir ant galo ištrūkęs prisipažino buvęs jau oro bepritrūkstąs.

Bemaž nebuvo tokios dienos, kad nebūtų jis davęs kokioms kalboms ar šposams medžiagos. Visaip namiškių pravardžiuojamas: Polkan Sobakevič, Meškis, Koli Boli (taip jis kartą šaukęs kažkieno skaudžiau užgautas), Leibė Zelik (toks buvo Šiaulių gatvėmis vaikščiojąs beprotis, kurio Bronius bijojo, bet paliestas panašiai, kaip šis, surikdavo), Sena Šeimininkė (stara gospodyni) ir kitaip, iš viso keliolika, dažnai labai negudrių, pravardžiavimų. Kai kuriuos jųjų jis plačiau ir ilgai išlaikė. Meškiu mes jį vadinome ir jo studentavimo metu, prie ko jis taip priprato, jog ne tik nepykdavo, bet taip šaukiamas atsiliepdavo, o Polkanu jį vadino ne tik vyrų, bet ir moterų gim-

nazijoje, ir kai kurios gimnazistės net nežinojo jo tikros pavardės[38]). Nemėgęs knygų, bet apie vieną ar kitą iš manęs ar iš kito ko išgirdęs, jis mėgdavo gražiajai lyčiai pasirodyti mokytesnis, apsiskaitęs, o tai vienu universaliniu, ne be riziko, klausimu: „Ar Tamsta esi skaičiusi Boklį?“ (A vy Boklia čitali?). Jei panelė pasirodydavo ar pasisakydavo jį skaičiusi, jis kalbą pasukdavo į ką kitą, pats, žinoma, Boklio neskaitęs; jei ji atvirai prisipažindavo neskaičiusi, jis tenkindavosi jos pareiškimu savo autoritetui išlaikyti ir taip pat nelietė toliau opiosios temos. Universitete jis teskaitė Breško-Breškovskio meno ir teatro kritikas laikraštyje „Birževyja Viedomosti“ ir vikriai jo sprendimais vertėsi pasikalbėjimuose su panelėmis (su draugais nelabai drįso), neaiškindamas, žinoma, jų kilmės.

144 pav. Vacl. Biržiška, 1895 m. stodamas Šiaulių gimn. I klasėn.

Stasys ir Klemensas. Tai toks buvo mūsų Bronius, geras, mielas, neužmirštinas mūsų draugas, taip dažnai draugų pajuokiamas ir skriaudžiamas, tačiau savo gerumu, savo nuoširdumu ne tik atsvėręs savo silpnumus, bet ir nevieną savo kankintoją pranešęs. Dar pridursiu, kad mes su juo bendravome ištisus metus, be protarpių, nes ir vasarą, Kalėdų ar Velykų šventėmis jis, kaip ir mes, buvo Viekšniuose, drauge su mumis atvažiuodamas ir drauge išvažiuodamas. Tuo tarpu kitu du, drauge su mumis Šiauliuose gyvenančiu draugu, Kle-

38) III—IV kl. aš draugų buvau vadinamas Zuikiu (Zając), taip pramintas draugo Sutkaus, pasižymėjęs kaip greitas, nepagaunamas bėgikas.

mensas Skabeika ir St. Gaudėšis, kad ir taip pat iš Viekšnių kilusiu, tik mokslo metu būdavo su mumis drauge, o šiaip gaudavo važiuoti pas savo dėdę globėją (vaistininko Simano, kun. Jono, Stasio tėvo Tado ir Klemenso motinos brolį), iš Viekšnių par. Lėlaičių kilusį Meškuičių kleboną Kazimierą Gaudėšį. Tik ir su jais gimnazijos metais gerai bendravome. Pradėjusiu mokytis Palangoje, o paskui į Šiaulius persikėlusiu, juodu mokėsi toje pačioje klasėje, kaip ir Viktoras, tik Klemensas, neatmenu, kurioje klasėje, o Stasys aštuntoje (dėl rusų kalbos) gavo nuo jo atsilikti.

Apie gerą Stasio su Viktoru sugyvenimą jau esu minėjęs. Čia dar pridursiu, jog Stasys buvo darbštus, tvarkingas ir rūpesningas mokinys. Tik ir jis nesusilaikydavo nepajuokavęs su Bronium. 1905 m. baigęs gimnaziją ir kurį laiką Ginkūnuose buvęs Zubovaitės mokytoju, jis buvo Zubovų pamėgtas ir sušelptas matematikos mokslams eiti, dėl nesveikatos, Šveicarijoje, bet juos pabaigė ukrainiečių Charkive. Paskui buvo mokytoju, dargi inspektorium privatinėje Rygos gimnazijoje. Karo metu atsidūrė Rusijoje. Socialdemokratas, kaip visi mes, Šiaulių namelių tolio stogu jaunuomenė (išskyrus bepažiūrį Bronių, kuris betgi, paprastai, mumis sekdavo), 1917 m. Rusijos perversmui įvykus, kažkur pavolgyje ne tiek dalyvavo revoliuciniame veikime, kiek, sąžiningai, kaip visados, atlikdamas savo pasiimtas pareigas, gelbėjo savo vedamą mokyklą; baltiesiems puolus raudonuosius, nepabėgo drauge su kitais, tik žuvo durtuvais pakeltas ir įmestas Volgon. Jo žmona, šiauliškė Adomavičiūtė, liko su dukterimi Rusijoje ir ligi šiolei laiškais susisiekia su Lietuva, deja, rusų kalba; gal ir Stasio dukterį augina maskoliuke?

Klemensas Skabeika mokslui tiek tiktai teskyrė dėmesio ir pastangų, kiek tai buvo neišvengiama. Būdu skyrėsi nuo Stasio: labiau už jį uždaras, žemaitiškai užgaulus ir neatlaidus, kaip ir Viktoras, bet ir draugiškas, visuomeniškas, kas jam patiko, linkęs tam visas pasiskirti, ėjo ir tebeina savu, iš kitų neskolintu, keliu. Žemesnėse ir vidurinėse klasėse vis ką prasimanydavo, tai Bronių paerzindamas, tai šiaip kokį šposą iškrėsdamas ir sukeldamas nemažai judesio ir triukšmo. Tai jis virsdavo kokių smulkmenų meisteriu, tai uoliu fotografu, tai vėl kuo. Knygai mūsų namuose turint ypatingos pagarbos, ir jis buvo to paliestas, tik ne tiek pats jas skaitydamas, kiek per

kelerius metus jas rinkdamas ir žadėdamas jas vėliau visas paskaityti. Žinoma, jomis daugiausia naudojosi jo draugai, kurie jas ne tik išskaitė, bet ir išnešiojo. Vėliau, būdamas Dorpato universiteto, iš pradžių medicinos, paskui gamtos mokslų ar agronomijos fakulteto studentas, ne tiek tam buvo atsidėjęs, kiek uoliam rašymui ir leidimui savo lietuviškojo elementoriaus „Kas skaito rašo — duonos neprašo". Jin įdėjo ne tik daug darbo, bet ir nemažai lėšų, neieškodamas sau pelno, tik žiūrėdamas, kad būtų iš to naudos lietuvių visuomenei. Žinodamas ir matydamas, kaip jis buvo atsidavęs savo elementoriui ir, iš viso, mokymo klausimams, buvau tikras, kad jis virs vienu žymiausiųjų mūsų pedagogų. Jis tuo lyg nesikratė, tik po kelerių metų tos krypties darbo kiek pasuko lyg į kitą sritį, ne tik lygiai svarbią ir reikšmingą (agronomiją), bet ir su pedagogija susijusią: virto Raseinių žemės ūkio mokyklos darbuotoju.

Kazys ir Stasys. Tai tokie buvo brangių, atmintinų mums namelių gyventojai! Tačiau jie buvo tik dalis jaunos Šalkauskių kiemo visuomenės. Didžiuosiuose namuose buvo kur kas daugiau gyventojų ir jaunimo, visų pirma skaitlingoji pačių Šalkauskių šeimyna. Ne iš bajorų kilęs, bet bajoraitę Goštautaitę vedęs, Šiauliuose apsigyvenęs gydytojas Julijonas Šalkauskis (mirė 1933 m.) buvo vienas labiausiai pasiturinčių ir garbingų jų gyventojų. Teisingas, maloniai žmonėms nusiteikęs, bene dešimt metų jis buvo miesto valdybos narys ir burmistro pavaduotojas, o nuo 1905 m. burmistras (gorodskoj golova). Skaitlinga šeimyna — be jų dviejų su žmona, dar ketvertas sūnų ir penketas dukterų — augo lenkiška ir katalikiška. Tačiau lenkiškumas čia smarkiai nesireiškė, besitenkindamas vien lenkų kalbos vartojimu. Vėliau įėjusi į gyvesnius santykius su tautiškai atgyjančia Lietuva jaunoji Šalkauskių karta susiprato lietuviais ir ne tik davė mūsų universitetui du profesoriu, bet ir visa sutapo su savo tauta, iš tėvų pasilaikiusi įgytąjį meilumą ir gerą išauklė-

145 pav. Klumpės (klumpiai) Viekšnių rinkoje.

jimą. Tėvas katalikas davė tokį pat sūnų Stanislovą, vieną žymiausiųjų ir tikrai maloniausią Lietuvos katalikų vadą. Tačiau gimnazistas Stasys neatrodė užaugsiąs mūsų įžymenybe. Mokėsi neblogai, bet kuo svaresniu nepasireikšdavo, mėgo pajuokauti su tuo pat Bronium, nepiktai paerzinti ir, iš viso, mielai dalyvavo draugų žaidimuose. Dažnai galima buvo matyti jį suėjusį su Viktoru ir gyvai šnekučiuojantį, žaidžiantį, kai kada juodu virstančiu teisėjais ne tik ginčuose, bet ir imtynėse, pavyzdžiui, mūsų Vaclovo su Kaziu Šalkauskiu. Vaclovas labiau sueidavo, bet ir imdavosi su Kaziu. Vaclovui esant III klasėje ir prieš kvotimus ilgai ant žemės su Kaziu besigrumiant teko net laimėti, nes peršalęs ir apsirgęs nuo kvotimų buvo atleistas, už ką paskui jis Kaziui karštai dėkojo, o Stasys su Viktoru ir kitais draugais jam tos „laimės" pavydėjo.

146 pav. Viktoras Biržiška, 1895 m. stodamas Šiaulių gimn. prieklasin.

Tuomet, rodos, ir Kazys buvo apsirgęs pleuritu, kad net teko jį vežti Dorpatan operacijos daryti. Kiek atmenu, gimnazijoje Kazys iš pradžių ėjo su Vaclovu vienoje klasėje, paskui su Viktoru, o Stasys nuo pat pradžios su Viktoru; suaugę labiausiai draugauja Viktoras su Kaziu, bet šiaip visi mes laikomes ne tik draugais, bet ir pusgiminėmis. Jaunesnieji Kazio ir Stasio broliai tuomet dar nebuvo pasirodę pasaulyje. Į mergaites mūsų kiemo gimnazistai žiūrėjo kiek iš aukšto; čia nė broliai neužstodavo seserų, vienodai dėl jų nusistatydami, kaip ir jų draugai. Teatsiminėme jų daug esant, juokavome greit jų vardus kartodami („Antonina, Helia, Felia, Vanda i Barbara"). Vyriausioji, mūsų amžininkė ir gimnazistė An-

tanina, su mumis nedraugavo, atsidėjusi muzikai ir mokslui. Su gyvesnėm Elena ir Vanda mūsų išdykėliams tekdavo ir liežuviais pakovoti; jiedvi, ypačiai Elena (Vanda tebebuvo mažutė), mokėjo atsikirsti. Šiaip betgi, pašaliniams drįsus jas užgauti ar pajuokti, visa kiemo visuomenė karštai prieš juos pasišiaušdavo ir jas užsistodavo.

Šalkauskių namuose dar gyveno vaistininko Kozmiano šeimyna, į kurią mūsų jaunimas kažkodėl skersavo ir negražiai, negudriai pravardžiavo. Paskui taip pat neilgai čia gyveno Girdvainiai, kurių vyresnysis Jonas buvo klase už mane aukš-

147 pav. Šiaulių gimnazijos pedagogų taryba 1901 m. pavasarį (gimnazijos 50 m. sukakties proga). Iš kairės į dešinę stovi poruč. Vosylius Kožuchovskij, Vos. Archangelskij, Aleks. Syčugov, Nikol. Solovjov, Arnoldas Treiman, Jegoras Kozlovskij, žydų tikybos mokytojas Hamburg, gyd. Jok. Levinson, Long. Dolotskij, raštin. Pov. Arsenjev, Jonas Ivanov. Sėdi Emilis Zeman, Vlad. Franken, kun. Pel. Paškanis, dir. Pov. Jakuševič, insp. Konst. Koch, Dim. Archangelskij, Eng. Andersen, Konst. Špakovskij, Viač. Pogodickij.

čiau, o kitas, Mykolas, ėjo mokslus drauge su Vaclovu; tai buvo malonūs jaunuoliai, bet per trumpai su jais gavome sueiti, kad jųjų pažintis mums būtų buvus reikšmingesnė (jie buvo cerkvinio maišto pirmosios kregždės, žiūr. XI skyrių). Su čia pat guvenusio mokytojo Zemano sūnum, kuris, rodos, buvo Viktoro klasės draugas, artimesnių santykių nebuvo; jo tėvai su mūsų

tėvais santykių nepalaikė, laikėsi nuošaliai, ir sūnus su mumis arčiau nesuėjo...

Kostas. Tačiau gyvenęs tame pačiame kieme drauge su teta, jaunesniu broliu (Vaclovu) ir seserimi dr. Šalkauskio sūnėnas Kastantas (Kostuś) perdaug buvo ryškus, kad kas galėtų jį aplenkti. Išskyrus gyvenusius pas dakt. Šalkauskį jo sūnų ir dukterų mokytojus, vyresnių klasių gimnazistus, iš pradžių rimtą Steponą Kairį, paskui gana vaikišką Joną Vaidotą, gimnazijoje mažiukų erzinamą ir pravardžiuojamą („ksiądz Juzik"), tad ir skundusį juos inspektoriui Kochui („Nu, Voidat, kto vas obidiel?"), — tame kieme tai buvo vyriausias gimnazistas. Sveikas, stiprus, puikus palantininkas, mėgęs erzinti, užkabinėti, pajuokti, bet ir draugiškas, jis kiek skersavo į savo dėdę ir dėdienę, iš dalies ir į pusbrolius (šie jį, kiek bijodami, vis dėlto paerzindavo: „Kunštybel, jeden but, drugi štybel", na, ir pagauti gaudavo iš jo pylos), panašiai bent kiek ir jie į jį. Aš radau jį kartojant III klasę antrus metus, palikau VI klasėje ir nemažai jaudinausi patyręs jį atsisveikinant su gimnazija ir stojant kariuomenėn; jo brolis karininkas tarnavo Turkestane ir pas save jį pasiėmė. Kelerius metus Kostas vėliau tarnavo ir Lietuvos kariuomenėje[39]).

Nors mudviejų su Kostu ir būdai ir palinkimai gerokai skyrėsi, o gal kaip tik dėl to mudu labai draugavova, kits kitą kiek papildydamu. Knygų ėdikas ir bemaž jų priešas, „geras ir „blogas" mokinys, silpnutis ir stipruolis, gyvenimo nepažįstąs, tėvų lepūnėlis, ir anksti gavęs savarankiškai gyventi ir daug ko patyręs jaunuolis — štai kuo mudu kits kitą rėmėva, išlygindavova kits kito trūkumus. Kai kas net leisdavo gandus, jog mano motina tyčiomis savo sūnums parinkdavus vienu ar kitu atžvilgiu lyg už juos silpnesnius draugus, kad išlepinti sūneliai jų tarpe atrodytų ir justųs kilnesni, pranašesni. Žinoma, tai buvo netiesa, pažintys ir draugystės užsimegzdavo pačios savaime, be kokių iš anksto nusistatytų tikslų, ir tariamieji mūsų draugų trūkumai kaip tik buvo mums labai naudingi mūsų trūkumams įveikti; tikriausiai, ir mes buvome jiems kuo nors naudingi. Kostas buvo man gyvenimo tikrovė — nei gerovė, nei

39) Iš Kosto pasakojimų sužinojau jo brolį buvus didelį rusų liaudininkų publicisto Michailovskio gerbėją. Tuo keliu pirmą kartą išgirdęs apie Michailovskį, dar prieš baigdamas gimnaziją pasirūpinau kai ką iš jo raštų paskaityti.

blogovė. Bendravimas su juo, jo berniškai natūralios, bet sąmojingos ir švarios šnekos man, nedrąsiam ir gyvenimo dar negavusiam pažinti bernaičiui, buvo labai sveikos. Jo nuomonės, paprastai griežtai pareiškiamos ir nekartą viena kitai prieštaraujančios, neėjo man sektinu pavyzdžiu, tik vertė save tikrinti, davė galvojimui naujos medžiagos, kartais sunkiai suderinamos su daug kuo mano įprastu.

Dar III klasėje, tik su juo susipažinęs, gavau patirti iš jo rimtos sau pagalbos. Mat, stipriausias klasės mokinys, keleriais metais už mane vyresnis antrametis Kutkevičius nepraleisdavo progos man, vienam silpniausiųjų savo draugų, su knyga per galvą netrinkterėjęs ir pašiepiamai nepridūręs: „Ech ty, korotkoštannik". Aš tikrai prieš stodamas gimnazijon ir per kvotimus dėvėjau, kaip ir kiti inteligentų vaikai, trumpomis kelnaitėmis, ir nors gimnazijoje nuo pat pirmos dienos turėjau tokią pačią ilgakelnę uniformą, kaip visi mokiniai, bet matęs mane per kvotimus Kutkevičius visu savo gimnazistišku išdidumu ir berno storžieviškumu rodė naujokui savo panieką. Kasdien pareidamas namo skaudančia galva, slėpiau tai nuo motinos, bet ji sužinojo apie tai iš kitų, o taip pat ir apie skausmo priežastį. Nieko man nesakydama, kreipėsi į Kostą Šalkauskį kaip mano vyresnį draugą, prašydama kaip nors paveikti Kutkevičių, kad liautųsi mane mušęs. Ir tikrai, kitą dieną Kutkevičiui tik priėjus prie manęs ir jau pakėlus knygą kasdieninei egzekucijai atlikti, Kostas tik įspėjo: „Ostav jego", ir mušeika, kad ir gal kiek už jį stipresnis, supratęs mane gavus gynėją, ne tik šį kartą manęs nepalietė, bet ir niekados daugiau manęs nebeužkabindavo. Greit jis ir iš viso iš akių man pranyko, dėl menko mokslo gavęs iš gimnazijos pasitraukti; bent IV klasėje aš jo visai neatmenu.

148 pav. Viekšnių muzikontai.

Kiti klasės draugai. III kl. atsimenu mūsų buvus 36 mokinius, kuriuos betgi pavardėmis tegalėčiau suminėti apie $^2/_3$. Pir-

mas mane pasitikęs trečiokas buvo antrametis Enrikas Sutkus, kuris tuoj mane pasisodino drauge suolan ir ištisus metus, o gal net dvejus (rodos, ir IV kl. greta jo teko man suole sėdėti), plačiai naudojosi mano pagalba. Santykiuose malonus, lipšnus, jis betgi nebuvo draugų mėgiamas, kurie net negražiai jį pravardžiavo „Suka", ne tik negudriai iškreipdami jo pavardę, bet ir norėdami išreikšti savo panieką jo būdui. Man mėginant išaiškinti šitokio jų nusistatymo priežastį, teko išgirsti ji vieną ir kitą kartą nedraugiškai pasielgus, įdavus kuo nusikaltusį draugą klasės auklėtojui ar net inspektoriui ir šiaip težiūrint savo naudos. Aš juo nusiskųsti negalėjau, bet ir labiau nesusiartinau. Greit jam nuo mano klasės atsilikus, mudviejų santykiai visai nutrūko. IV kl. antruosius metus pradėdamas, buvo vienintelis tos klasės katalikas, kuris vykusioje tuomet garsioje mūsų istorijoje dėl cerkvės (apie tai vėliau papasakosiu) nedalyvavo. 1902 m. gimnaziją baigęs, universitete taip pat nekaip tepasireiškė. 1904 m. man pasakojo Petrapilio draugai rusų japonų karo pradžioje jį matę ėjus Nevos prospektu patriotinėje rusų demonstracijoje prieš japonus, net rusų trispalve nešiną. Girdėjau neužilgo po to jam ėmus reikštis psichinio nesveikatingumo ir pasimirus.

Kitas draugas, kuris tuoj man krito į akis, buvo gyvas, judrus rusiukas Aleksandras Čeremnovas. Mokslo ir elgesio atžvilgiu jis užėmė klasėje lygiai paskutinę vietą, bet kaip tik dėl to gavo sėdėti pirmame suole. Jis turėjo dvejetukus ir vienetukus beveik iš visų dalykų, išskyrus istoriją, iš kurios visados turėjo penketukus, nors iš to paties mokytojo geografijos paprastai gaudavo tenkintis vienetuku. Tinginys, padykęs, bet gabus ir apsiskaitęs (iš istorijos iššauktas, atsakinėdamas jis nesilaikė vadovėlio, tik plačiai pasakojo, ką jis be to buvo skaitęs), jis, be to, dar buvo „literatas". Nors už rusų kalbos rašinius jis taip pat sugebėdavo gauti nepatenkinamų pažymių, bet pats drauge su direktoriaus sūnum Sergiju (Serioža) Rubcovu leido rašytinį III klasės žurnalėlį (1895 m.). Iš Rubcoviuko patyręs apie laikraštėlį ir jo suragintas, aš irgi kažką esu tam laikraščiui parašęs ir, rodos, jo numerį nusirašęs. Tačiau laikraštėlis neilgai teėjo, neatsimenu, ar bebus išėję daugiau kai vienas numeris: apie jį sužinojo klasės ir gimnazijos vyresnybė, ir jis gavo pabaigti savo dienas. Jei nebūtų jame dalyvavęs direktoriaus sūnus, būtų, tur būt, šis jo dalyviams pir-

mas literatūrinis žygis skaudžiai atsiėjęs. Rubcovas, geras draugas, bet šiaip kuo nepasižymėjęs, jo tėvui gavus persikelti Kaunan, ten išėjo VIII klasę, universiteto mokslus ėjo Petrapilyje, bet daugiau nieko apie jį neteko išgirsti. Tuo tarpu Čeremnovas, greit iš gimnazijos kažkur pranykęs, vėl mums pasirodė 1906 m. Kažin ar bebaigęs kur gimnazijos mokslus, tuo laiku bohemiškai gyveno Petrapilyje ir vargais negalais vertėsi literatūros darbu. Jis išvertė iš lenkų kalbos Danilovskio poemą „Na wyspie"; jo vertimą pats esu skaitęs M. Gorkio prieškariniuose rinkiniuose „Znanije". Rodos, ir pats bus ką originalinio sueiliavęs, bet jokio garso neįgijo; literatūros istorija jo nežino.

149 pav. Šiaulių knyginiinkas Morkus (Mordchelis) Cimkauskis (mirė 1905 m.).

Iš kitų mano rastų trečiokų kai kuriuos čia paminėsiu. Dimitras Archangelskis (Mit'ka) buvo mokytojo Vosyliaus Archangelskio sūnus ir brolis keleriais metais už mus vyresnės (1898 m. baigė Vilniaus mergaičių gimnaziją), paskui Šiaulių mergaičių gimnazijos mokytojos, Eugenijos Archangelskaitės, rimtos panelės, kurią mes savo tarpe piršome mūsų mėgiamam mokytojui Pogodickiui, bet ir matėme juodu nė kiek prie viens kito nesiartinant; ji paskui ištekėjo už našlio teisėjo Čistiakovo. Mit'kos būdas nė kiek nebuvo panašus į sesers rimtumą; jis buvo nerūpesningas vaikinas, mėgstąs su draugais pajuokauti, paaugęs ir kiek pauliuoti. Sutikęs jį vėliau Petrapilio studentą, tegirdėjau iš jo apie linksmą studentų gyvenimą.

Stepas Balčikonis gimnazijoje buvo Balčevskiu. Nuo manęs kiek atsilikęs, susitiko su manim kaip aiškus lietuvis Maskvos

lietuvių studentų draugijoje, kur dalyvavo mano vedamoje lietuvių literatūros istorijos kuopelėje. Baigęs mediciną, nežinau kur gydė; 1919 m. buvo Lietuvoje ir mirė šiltine, palikęs jauną našlę, kurią tais pačiais metais sutikau Vilniuje iš Kauno atvažiavusią. Teodoras Benediktavičius išstojo bene iš V kl., išėjo Kauno kunigų seminariją ir tame pačiame Kaune (Šančiuose) veikė kaip lenkininkas, apie kurio veikimą tekdavo kai kada ir mūsų spaudoje pasiskaityti. Stasys Bohušas moksle šlubavo, uolumą tepareikšdamas kaip bengalinės ugnies pirotechnikas ir panašioje srityje, bet gimnaziją, kad ir atsilikęs nuo mūsų, baigė, taip pat ir Petrapilio universitetą. Po karo gavau su juo Vilniuje sueiti, rodos, kaip su teisėju, nenutraukusiu ryšių su Nepriklausomos Lietuvos visuomene.

Inspektoriaus Frankeno sūnėnas, storokas vokietukas, neilgai tepabuvo mūsų tarpe ir jau kitais metais mokėsi bene Kurše. Žydas Fridmanas nuėjo vaistinėn. Apie Fuksą esu jau sakęs. Prieš kvotimus mane kiek pamokiusio aštuntoko, 1896 m. gimnaziją baigusio Antano Kviatkovskio brolis, kuprelis, greit paskui brolio iš Šiaulių išsikėlęs, paliko man malonaus atminimo savo išauklėjimu ir muzikalumu. Šiaulių kepėjo, Austrijos valdinio Liangerio sūnus Boleslovas draugavo su Liudviku Volodka, kuris vėliau vedė jo seserį, ir kitais, bet vyresnėse klasėse mums ėmus kalbėtis politiniais klausimais, jis nekartą mūsų būdavo puolamas, nes aiškiai ir griežtai gyrė lojalumo reikalą rusų valdžios atžvilgiu. V klasėje jis, kaip ir Volodka, nedalyvavo katalikų sukeltame „maište" prieš vertimą dalyvauti stačiatikių pamaldose. Drauge su manim baigęs gimnaziją ir stojęs Maskvos universiteto teisių fakultetan, jis tuoj ėmė peikti savo einamuosius ir, iš viso, universiteto mokslus ir, metęs universitetą, stojo karo mokyklon, kur betgi bene kitais metais, vasarą peršalęs, pasimirė.

150 pav. Viekšnių lieptas per Ventą.

Mano laikais gimnazijai netrūko Liandsbergių: vienu laiku jų buvo net penki — du broliu vyresniu, katrų Alfredas 1900

m. baigė sidabro medalium (dabar abudu tarnauja Lenkų valstybėje inžinieriais), ir jų trys pusbroliai, kurių vyriausias, jo vardo neatsimenu, vienerius metus buvo drauge su manim, o kituodu draugavo su mano broliais. Mes į juos žiūrėjome kaip į ponaičiukus, kurie kiek skyrium nuo kitų ir laikėsi. Vaistininko Legeikos sūnus Vytautas pasireiškė geru, taikiu būdu ir pamaldumu; jo našlės motinos namuose prie pat bažnyčios šildėmės rekolekcijos metu. Nei gimnazijoje, nei universitete nedalyvavęs lietuvių darbe, bet su lietuviais gerai sueidamas, jis tik po karo, atsidūręs Vilniuje ir lenkų išsišokimais priverstas aiškiau nusistatyti, ėmė lietuviu reikštis ir dalyvauti bendrame mūsų veikime.

151 pav. Stasys Bytautas 1896 m., VIII klasės Šiaulių gimnazistas (dab. Kauno advokatas).

Mykolas (rodos) Milevskis (Miliauskis), greit nuo manęs atsilikęs, savo būdu, ypač elgsena, kiek priminė man Sutkų; jo švelnumas draugus prie jo nelabai tetraukė, atrodė kiek pasalinis. Jį apibūdina kad ir toks dalykėlis: man baigus gimnaziją ir broliams apsigyvenus mokinių bendrabutyje, drauge su jais gyveno ir Milevskis; kažko broliui Viktorui su juo susikivirčijus ir drožus jam per ausį, šis draugams išdidžiai pareiškė vieno ausinio nelaikąs įžeidimu, na, ir, žinoma, susilaukė jo pakartojimo. Jo vyresnioji sesuo sukeldavo mums nemažai kalbų savo flirtais su maskolių karininkais, kuriems skirdavo pasimatymus šventoriuje; ištekėjusi už mano draugo Melchioro Šleinio (jį pavijau V ir palikau VIII klasėje; mirė 1930 m. Nepriklausomoje Lietuvoje vyresniuoju notaru), gero ir ramaus jaunuolio (draugų buvo vadinamas Šliumu), Petrapilyje jį metė dėl kito, mano ir jo draugo, kazoko

Leonido Antonovo. Jaunieji Milevskiai buvo vaikai buvusiojo Rygos nuovados viršininko (okolodočnyj nadziratel), vieno iš antraeilių aušrininkų Juozo Miliauskio. Joks aušriškumas nei paprasta lietuvybė nei tuomet nei, rodos, vėliau jiems nėra pasireiškusi.

Klasėje radau du rusu Navrockiu, katrų vienas buvo Navrockij - Opošanskij, o kitas paprastas Navrockij. Abu buvo malonūs draugai; Opošanskis mėgo su manim kalbėtis apie literatūros dalykus ir šiaip labai į mane linko, toks pats neaukštas, laibas ir nestiprus, kaip ir aš. Dar atmenu vyresnį už mane Juozą Pralgauską, kurį reikėtų priskirti prie aiškiai peržengusių klasės amžių, stiprių ir neblogų vyrukų, drauge betgi į mokslą nelinkusių, kaip Kutkevičius, Šalkauskis, Kotovičius, Šakenis, kuris nuo viena klase aukščiau pažengusio Konstantino Šakenio, Nepriklausomosios Lietuvos švietimo ministerio, gimnazijoje, rodos, tuo tebuvo skiriamas, kad vienas jųjų rusiškai buvo rašomas Šakenis (manasis), o kitas Šakianis; nežinau, ar juodu buvo kits kitam giminės. Tarp savęs labai draugavo Vaclovas Rastkauskis (jo brolis Česlovas baigė gimnaziją 1897 m. aukso medalium) ir Bronislovas Zenkavičius; abudu, rodos, liko III klasėje antriems metams, bent baigė vėliau už mane, o dabar pirmasis yra Kauno technikos mokyklos inspektorius, o kitas Telšių gydytojas. Alfonsas Šidlauskis, šiaip atrodęs mano vienmetis, anksti betgi ėmė sekti vyresniais draugais ir drauge su visiškai pasileidusiu Zaksu, didelės krautuvės savininko sūnum, ir dar bene su kuo atsidūrė už gimnazijos sienų. Tačiau susigriebė, stojo kunigų seminarijon, kad ir neišėjo į kunigus, mokslą betgi varė toliau; jau Nepriklausomoje Lietuvoje sutikau jį gydytoju, kurį laiką buvusį sveikatos d-to direktorium. Labai linko į mane Vytautas Tomkevičius, kuris sunkiai ėjo mokslus ir 1902 m., tik pabaigęs gimnaziją, jaunas pasimirė. Iš pavardės prisimenu dar Petrą Nacickį, kuris išėjo į kunigus, gal dar vieną kitą.

Serafinas. Skyrium tenka paminėti Boleslovą Serafiną. Negražus, rauplėtas Šiaulių kalėjimo raštininko sūnus, gyvenęs netoli Šalkauskių namų, labai mus pamėgo ir ypačiai prisirišo prie manęs. Tėvams su keletu vaikų vos beišsiverčiant iš menkos algos, jis dažnai neturėjo reikalingų vadovėlių, prireikus atbėgdavo pas mane ir nekartą ne tik vadovėlių, bet ir uždavinio sprendimu, vertimu ar kokiuo patarimu aš arba mano

motina gavova jam padėti. Per trejus pirmuosius metus (III—V kl.) jis buvo kasdienis mūsų svečias, lyg ir šeimynos narys. III klasėje jis buvo iškirtęs šitokį šposą: dėl nepatenkinamų pažymių gavęs iš tėvo barti ir nutaręs bėgti Amerikon, nuslėpė nuo tėvų bene pusantro rublio, per porą dienų pridžiovino sau dar kiek duonos ir išėjo iš namų. Jam prieš tai tėvams bėgimu pagrasinus, nesulaukdami jo per visą vakarą pagrįžtant namo, tėvai iš pradžių puolė prie mūsų, tikėdamies jį čionai rasią, bet sužinoję pas mus jo nė nebuvus, ėmė visur kur jau per policiją ieškoti ir rado stotyje tamsiame kampe traukinio belaukiantį. Grąžintas ir draugų kurį laiką bėgimu erzinamas, daugiau nebemėgino bėgti. Norėdamas tėvams padėti, iš V klasės jis išvyko Vilniun kunigų seminarijon; atsisveikindamas su mano motina ir mumis, verkė nabagas. Bene po 10 metų sutikau jį Vilniuje lietuvių dailės parodoje; tuo laiku jis kunigavo kažkur Gudijoje ir važinėjo rinkdamas aukas jo parakvijoje naujai statomai bažnyčiai. Nors jis labai pradžiugo su manim suėjęs ir jutosi lietuviu, kaip ir aš, bet laiko nutraukto draugystės siūlo mums nebepavyko vėliai surišti. Išsiskyrėva draugiškai, bet be širdies skausmo.

152 pav. 1896 m. VIII kl. Šiaulių gimnazistas Step. Jankevičius.

Vėliau įgytieji draugai. Kopiant klasėmis vis aukščiau, teko vienų draugų nustoti, o kitų gauti, antramečių arba iš kitų gimnazijų persikėlusių. Tokių atsimenu kelis dar gimnazijoje mirusius: IV klasėje buvusios Daubiškių prieglaudos vedėjos rusės Karaulovienės sūnų, malonų berniuką, labai mėgusį su manim kalbėtis, kas betgi man, nežiūrint viso jo meilumo, ne-

buvo malonu, nes jo nesveikata reiškėsi dvokimu; VI klasėje aukštą, stiprų, sveiką Vaidotą (rašėsi Voidat, Šalkauskių mokytojo pusbrolis), kavalierių ir šokėją, dėl to ir per anksti mirusį (1898 m. dvaro baliuke įkaitęs vasaros naktį vaikščiojo su panelėmis po sodną, peršalo ir mirė plaučių uždegimu); bene V klasėje Steponą Pečkauskį, Šatrijos Raganos jaunesnįjį brolį, kurį, dar gimnazijoje pasimirusį, draugai ilgai atsimindavo geru žodžiu. IV klasėje, rodos, radau Keraitį, kuris antrus metus kursą eidamas mokėsi gan gerai; jis išėjo į kunigus. Tur būt, V klasėje radau ir palikau dar VIII klasėje dabartinį Kauno apygardos teismo narį Petrą Adomavičių, su kuriuo Maskvoje teko vienerius metus gyventi bendrame bute; taip pat Juozą Butautą, paliktą dar, rodos, VII kl., vėliau Maskvoje išėjusį medicinos mokslus; Juozą Klenauskį, vėliau kunigą Amerikoje; Mikalojų Lingvį (Lingvevičių), vėliau gražiai pasireiškusį Šiaulių lietuvių artistą; Igną Jonavičių, dėl savo nedidelio ūgio ir skubios eisenos vadinamą „Dzimdzi drimdzi, krótkie nożki", o dėl nemažo amžiaus dar ir „senoliu" (diedùška), bet gana naivų, ne tik neperbrendusį, bet savo klasės nepribrendusį (likęs dar VIII klasėje, jis paskui Maskvoje išėjo medicinos mokslus).

153 pav. 1896 m. VIII kl. Šiaulių gimnazistas Ant. Jankauskis.

Neatsimenu, kurioje klasėje pavijau Suliną (palikau, rodos, VII klasėje), stiprų, raumeningą, bet klasei gan svetimą kazoką; taip pat Edvardą Šiukštą, apie kurį jau pasakojau, ir bereikšmius rusus Leonidą Antonovą, Anatolį Bielskį, Leonidą Milerį, mėginusį rusų rašiniais savarankiškiau pasireikšti, bet

ir didelio originalumo neparodžiusį Vlad. Sotnikovą ir dar kai ką. VI klasėje radau Kazį Dobužinskį, žinomojo prieškarinių ir karo laikų mūsų veikėjo kun. Juozo Dabužio Dobužinskio brolį, labai draugišką ir malonų, kurio motina laikė populiarų, gerą vardą turėjusį mokinių bendrabutį, bet jau VII-joje jo nustojau: jis stojo Dorpato veterinarijon, vedė, bet, rodos, iš tėvo paveldėjęs silpnus nervus, susirgo psichine liga ir nebepasveikęs mirė.

154 pav. 1896 m. VIII kl. Šiaulių gimnazistas Vytautas Mošinskis (dab. Vyt. Didž. univ. prof.).

Draugai žydai. IV ar V klasėje radęs Vulfą Zivą, su juo ypatingai susidraugavau; kelias paskutines klases sėdėjova drauge viename suole, labai su kits kitu sutardamu. Savo fotografiją man pasirašydamas, jis pažymėjo mane mėgus jį per pamokas gnaibyti, ko aš visiškai neatsimenu. Nors aš su visais savo klasės žydais gerai sugyvenau (III klasėje jų buvo šeši, bet nuo V ar VI tik du, o baigė net tik vienas), su Fuksu varžydamasis dėl pirmos vietos niekados nesusipykau ar šiaip kokio nesusipratimo neturėjau, o ir dar su dviem žydam, už mane viena klase žemesniam, Kaplanu ir Galpernu, buvau geruose santykiuose (su pirmuoju, tiesą sakant, tik kol jis, gerai mokydamasis ir perdaug apie save galvodamas, kažkaip išdidžiai apie mano motiną nebuvo atsiliepęs), bet vis dėlto geriausiai su Zivu sugyvenau. Tai buvo vienas geriausiųjų mano draugų, dabar kažkur pietų Afrikoje besiverčiąs gydytojo praktika.

Anksti linkęs tukti, lėtokas ir mokslui perdaug neatsidėjęs, šviesiai, maloniai nusiteikęs šviesiaplaukis mano Vulfas man buvo vienas svarbiausiųjų šaltinių žinioms apie žydų

gyvenimą, bet kaip fizinis tipas nebuvo žydui būdingas. Kai aš kartą jam tai pastebėjau, jis man pareiškė: „Žinai, kokį žydas didžiausią sau išgirsta iš krikščionio pagyrimą? Kad jis, girdi, nesąs panašus į žydą". Nors mano pastaba jam neturėjo jo pažymėtos krypties ir buvo nuoširdi, visiškai nekalta, bet jo žodžiai privertė mane į juos labiau įsigilinti, stengtis pažinti, suprasti ir branginti žydiškumą, kam dar ir tėvo buvau parengtas. Nors Zivas nelabai tebuvo apsiskaitęs (tingėjo skaityti), bet turėjo nemažai sveiko nusivokimo apie gyvenimą, žmonių, tautų santykius ir t. t., ir dažnai mano su juo pasikalbėjimai (nekartą pamokos metu) man buvo svarbūs ir reikšmingi.

Dar keli rusai. Pažymėsiu čia dar tris, įvairiose klasėse su manim suėjusius draugus — rusus Vsevolodą Moroškiną ir Vosylių Pospielovą, pusruskį Pelicijoną Dzieržinskį. Moroškinas atklydo net iš Varšuvos gimnazijos VI klasėn. Pramokęs lenkiškai, mėgo ir mano pavardę lenkinti, manydamas ją esant iškreiptą rusiškai rašant rž vietoj ž(rz) ir keitė į Bižiško. Mėgo kalbėtis apie visuomenės ir literatūros dalykus, bet jiems labiau pasirengti, pasidarbuoti nebuvo linkęs. Girdėjau jį studentaujant ėmus girtuokliauti.

Vaška Pospielovas, bene panevėžiškis, rodos, dar V klasėn pas mus yra atvykęs. Gabus, gražus, draugiškas, draugų greit buvo pamėgtas, bet, atvykęs jau gerokai patvirkęs, turėjo jiems labai netikusios įtakos. Mėgęs išgerti, pakortauti ir dar labiau pasileidęs, vis tai darydamas lengvai, linksmai, maloniai, jis nevieną draugą į tai įtraukė, net vyresnės už jo VII kl. gimnazijos mokslo žinomą garsenybę Bronių Cirtautą, vysk. Cirtauto brolėną. Keli mokiniai, jų tarpe ir Cirtautas, susekti, buvo iš gimnazijos pašalinti (Cirtautas, vienas pačių geriausiųjų jos mokinių, šalinamas buvo tikriau dėl to, jog 1897 m. ministerijos atstovui tardant mūsų pasipriešinimo dėl maldų byloje, kaltino gimnazijos vadovybę; kelis kartus mėgino, bet neprisivertė išlaikyti kvotimų brandos atestatui, vis iš jų pabėgdamas), bet didžiausias kaltininkas Pospielovas, kaip rusas, visai nenukentėjo. Jis laimingai baigė gimnaziją ir stojo Maskvos universitetan. Čia jis buvo visų draugų mėgiamas svečias, įneš damas jiems daug linksmumo ir draugiškumo, nors drauge jo reikėjo saugotis. Išeidami iš namų, jie įspėdavo tarnaitę ir šeimininkę, kad jo neįsileistų kambarin, nes pargrįžus galima būtų nerasti savo apsiausto ar kurio kito apdaro, jo nunešto lombar-

dan arba net parduoto. Pamatęs pas mus didelį puodą motinos atsiųsto sviesto, nustebo mūsų neišmintugumu leidžiant jam gesti ir įtikino mus reikiant jį parduoti; jam tai draugiškai pasisiūlius atlikti, nesusipratome apsiginti, sviestas atsidūrė jo rankose, parduotas kiek sustiprino jo finansus, bet mes negavome iš jo nė skatiko. Išvedęs mus vakare pasivaikščioti Tverės bulvaru, prikibo norįs mus pavaišinti gera vakariene; mums griežtai nuo jos atsisakius, čia pat paprašė mus paskolinti jam tris rublius, nes nieko neturįs.

155 pav. 1896 m. VIII klasės Šiaulių gimnazistas Jeronimas Ralys (Homero vertėjas).

Po pusės metų jis mums pranyko didžioje Maskvoje, bet dar po kiek laiko išgirdome jį platinus studentiško vakaro bilietus ir visus pinigus praleidus. Jis buvo patrauktas tieson. Kai kurie draugai šiauliškiai nuėjo teisman jo bylos pasiklausyti. Jis gavo kelis mėnesius kalėjimo, nors jo gynėjas iškalbingai įrodinėjo jį gavus blogos savo draugų įtakos ir prašė išteisinti: „Įsivaizduokime sau Šiaulių užkampį ir jo patvirkusius gimnazistus, kurių tarpan pateko doras, nekaltas, gerai išauklėtas Pospielovas!“ Po kurio laiko Pospielovas įsipainiojo dar dėl kažkokių dviračių, kuriuos jis išnuomojęs pasivažinėti negrąžino ir pardavė, vėl buvo baustas, bet kiek laiko praėjus pasimirė. Gaila niekais nuėjusių neblogo jaunuolio gabumų.

Dzieržinskis. Pelicijonas Dzieržinskis, populiariai vadinamas Felia, buvo VII klasėje, kai aš buvau IV, bet VIII klasę drauge išėjova ir drauge baigėva; jis, mat, sugebėjo trejus metus išsėdėti VII klasėje ir dvejus VIII-je. Ėjęs vis storyn ir

riebyn, apsunkęs, negabus, neapsiskaitęs, jis kasmet vis menkiau mokėsi, tik šiaip taip slinko, proteguojamas kai kurių mokytojų (Špakauskio, direktoriaus Jakuševičiaus). Baigiamuosiuose kvotimuose iš graikų kalbos atėjus jo eilei atsakinėti, Frankenas nuėjo prie lango ir nesiklausė jo atsakymo, direktorius Jakuševičius visas pasinėrė rašyman, o Treimanas gavo Dzieržinskiui pusiažodžiais padėti, kurių betgi šis vis nepataikė žmoniškai baigti. Kvotimui pasibaigus ir direktoriui jo pažymius pranešus, išgirdęs gavęs patenkinamą pažymį mūsų Felia savo ausims netikėjo, nustebo, susijaudino ir ėmė alpti. Vienas vyriausiųjų klasėje, užmezgęs privatines pažintis su tais mokytojais, kurie prisileisdavo, taigi, išskyrus Frankeną, tur būt, su visais, su draugais tiek tesuėjęs, kiek jie jam buvo reikalingi uždaviniui spręsti, tekstui versti ar šiaip padėti, nekaip pasielgęs garsioje istorijoje dėl stačiatikiškų pamaldų, jis ne tik buvo kiek privengiamas, bet ir pats klasėje laikėsi gan nuošaliai.

Šiaip taip likvidavęs gimnazijos mokslus, jis dabar statėsi, lyg viskas ko puikiausiai jam būtų nusisekę, draugų atžvilgiu nusiteikė protekcionaliai, bet ir atlaidžiai, maloniai, vakarienę rengiant pasirodė didžiausias mūsų tarpe gastronomas, kurio ir Pospielovas neprilygo. Maskvoje jis mūsų ne tik nevengė, bet ir stengėsi drauge su mumis gyventi. Kartais po kelias dienas ne ką tevalgęs, susitaupęs kelis rublius išleisdavo tai vienai skaniai vakarienei, kurion kartais ir draugus pasikviesdavo. Atmenu vieną tokią vakarienę „Brastos vakzale", kur jis mane, Volodką ir bene Adomavičių vaišino ir girdė.

Su mokslu dabar jam geriau sekėsi. Nors jis paskaitų nelankė, nieko, net laikraščių, neskaitė, bet per kvotimus visados sugebėjo šiaip taip išsisukti ir, man dėl politikos darbų nustojus dvejų metų, jis baigė universitetą anksčiau už mane. Nekartą man teko, atsidūrus žemesniame už jį kurse, padėti jam rengtis prie kvotimų, nes jam prikibus atsikratyti nebuvo galima. Ypatingai sunku jam buvo prisirengti iš teisės filosofijos istorijos. Aš dar I kurso (antrametis) studentas buvau jo verčiamas aiškinti II kurso dalyką, kurį čia pat pirmą kartą skaičiau, bet kurio jis jokiu būdu nesuprato. Nemažai tam laiko paskyręs ir tiesiog gavęs jo atimti iš savo paties kvotimui skiriamo, matydamas, kad jo galvoje visos filosofijos ir teisės srovės pavirto kažkokia beprasme stangmena, turėjau

jo galvon įkalti iš kiekvieno bilieto po kelis sakinius, kurie tarsi trumpai reiškė tą ar kitą srovę. Ne tiek galvojau apie jo kvotimą, kiek apie nusikratymą juo, kad galėčiau rengtis prie savo kvotimo. Po dviejų dienų draugai man pasakoja, jog Felia kažkokiu būdu išgavęs iš profesoriaus pažymėjimą „gerai", tik skundžiąsis be reikalo su manim laiką gaišinęs, kitaip būtų gavęs „labai gerai". Įsiutęs buvau pasirengęs iškolioti nachalą, bet gatvėje pasitiktas jis ne tik neprisipažino ką apie mane sakęs, tik puolė mane bučiuoti ir dėkoti už išgelbėjimą iš nelaimės. Baigęs teisių fakultetą, jis tarnavo kažkur Rusijoje, o po karo atsidūrė Vilniaus krašte lenkų tarnyboje atsarginiu teisėju. Ne per seniai jis mirė širdies liga, kuria sirgo dar būdamas universitete. Su draugais dažniau rusiškai, negu lenkiškai, kalbėjęs, kažin kokiu lenku jis ėjo naujoje tarnyboje?

156 pav. 1896 m. VIII kl. Šiaulių gimnazistas Mykolas Šiurna.

Urbšys. Didžiausias mano draugas buvo Povilas Urbšys (mūsų diplomato Juozo Urbšio dėdė), kurį aš, radęs VII klasėje, turėjau tik dvejus metus, bet dar kelerius metus su juo draugavau universitete būdamas. Toliau teks man dar jį minėti dėl jo vaidmens man tautiškai nusistatant, bet ir čia jau noriu jį keliais bruožais pažymėti. Negražus, rytietiškai totoriško ar net kiek kinietiško veido, jis, be to, dar neištardavo, tikriau, nepritardavo garso „k", bet nejuto jo neturįs. Draugų verčiamas jį tarti, mėgino ir gynėsi tariąs. Vokiečių kalbos mokytojas Zemanas pasiduodavo bendrai nuotaikai ir versdavo jį kartais ištarti „kukuk", iš anksto žinodamas teišgirsiąs „u-u". Toji Povilo kalbos yda kad ir buvo draugų ir net mokytojų paverčiama

juoko dalyku, bet toks nerimtas jų elgesys jo, rodos, niekados nesupykdė. Draugai jį mėgo, nes sunku buvo nemylėti šio gero, teisingo, doro, kilnaus jaunuolio. Mudu vienas prie kito prisirišova kaip tikri broliai, nors kiek skyrėvos nuo kits kito būdu, namų tradicijomis, pomėgiais, pagaliau net politiniais nusistatymais. Už mane ramesnis, nuolaidesnis ir atlaidesnis, realesnis, žiūrėjęs ne tiek knygos, kiek gyvenimo (be vadovėlių, kuriuos visados rimtai studijavo, ne ką tepaskaitydavo), universitete kad ir gavo „dėl politikos“ nukentėti, bet šiaipjau į ją ėjo labai jos nemėgdamas, nes buvo labiau linkęs į kultūrinį darbą, negu į politiko veikimą. Sakyčiau — tai buvo liaudininkas ne politinės partijos, tik socialinės ir kultūrinės tos sąvokos prasme. Dar gimnazijoje nusistatė išeiti gydytojo mokslus, kad paskui apsigyvenęs sodžiuje, tikriau, miestelyje, rimtai gydytų ir šviestų žmones. Jo būdas ir pažiūros ypatingai patiko mano tėvui, kuris mėgo su juo suėjęs pasikalbėti, kai šis vasarą pamokydavo Viekšniuose Bronių Aleksandravičių arba vėliau pas mus apsilankydavo. Tėvas laukė iš jo rimto, sąžiningo Lietuvai gydytojo, bet ir gal sau pavaduotojo, nekartą apie tai mums prasitardamas. Netikėta Povilo mirtis 1908 metų rudenį (tik gavus gydytojo diplomą ir užsikrėtus iš draugo, taip pat gydytojo, Vytauto Legeikos šiltine) ne tik man (tuomet jau gyvenusiam Vilniuje) buvo smūgis, bet ir mano tėvą sunkiai paveikė.

157 pav. 1896 m. VIII klasės Šiaulių gimnazistas Jonas Mykolas Višinskis.

Mudu su Povilu draugavova, pirmaisiais keleriais studentavimo metais drauge gyvenova, drauge kalėjova, bet ir ne-

kartą smarkiai ginčijovos įvairiais politikos, visuomenės ar šiaip gyvenimo klausimais. Gamtininkas - kultūrininkas, blaivus sodžionių sūnus susiremdavo su humanitaru - politiku, sodos nepažinusiu miestelio bajoruku. Mudviejų ginčai kad ir baigdavosi kartais tuo, jog aš kelias valandas su juo nekalbėdavau, bet mūsų bičiulystė nė karto nesvirsterėjo. Jis džiaugėsi mano pirmaisiais rašinėliais ir laukė mane svariau pasireikšiant

158 pav. 1895—1896 m. Šiaulių gimnazijos VI klasė. Iš kairės į dešinę stovi Gurko - Omelianskis, Al. Zunas, Step. Kairys, Aleks. Roščinas, Myk. Tomaševičius, Mik. Petkevičius; sėdi Vos. Jurjevas, Maliauskas, Zigm. Stanevičius, Vinc. Putramentas, Benc. Hanfmanas, Artamonovas; žemai Zalm. Kahanas, Pov. Kaziliūnas, Pov. Brazaitis.

Lietuvos moksle ir literatūroje, aš taip pat juo neabejojau. Su juo nesutikdamas dėl vieno ar kito dalyko, vis dėlto gaudavau atsižvelgti į jo įrodymų rimtumą, į teikiamus sodžionių gyvenimo faktus, jo nurodymais nemažai naudojausi.

Sviechauskiai. Ne savo klasės draugų daugiausia pažinau iš vyresniųjų, ypačiai iš vieneriais metais už mane vyresnės, į kurią pats būčiau stojęs, kad ne Hasselkuso man įvarytoji liga, ir iš kurios kasmet gaudavau antramečių draugų, jų tar-

pe ir mano nepamirštiną Povilą. Jon iš Mintaujos persikėlė mano senieji draugai Moras ir Chominskis, iš jos taip pat gavau pažinti Sviechauskį, universitete susidraugauti dar su Laumianskiu, Šliogeriu, Jakstiru.

Su Sviechauskių šeimyna bene dar pirmaisiais metais gavome sueiti labai artimon pažintin. Edvardas Sviechauskis buvo dvarininkas nuo Nemakščių (Raseinių pav.), mėgo paūžti, šeimynos nežiūrėjo, tur būt, ir ūkio taip pat; bent kurį laiką tarnavo rusų akcyzėje, vėliau Odesos muitinėje. Tačiau jo žmona buvo visiškai atsidavusi savo vaikams, kurių bene šešeto susilaukė, keturių sūnų ir dviejų dukterų, ir su kuriais mokslo laiku gyveno Šiauliuose, kaip mano motina su mumis. Trys jauniausieji vaikai, Stepas, Juozas ir Ona, buvo daug už mus jaunesni; Onos aš visiškai neprisimenu, bene bus ji gimusi man jau išvykus iš Šiaulių. Stepas, deja, karininku dalyvavo Pilsudskio ir Želigovskio žygiuose; nežinau, ar gavo kautis su lietuviais, bet iš lenkų valdžios gavo ūkį Vilniaus krašte ir verčiasi juo, vedęs mano draugo iš Vilniaus banko Selivanavičiaus našlę dantistę. Juozas ūkininkauja paveldėtame iš tėvų Kairiškės dvare Nepriklausomoje Lietuvoje. Gimnazijoje mes draugavome su vyresniaisiais: klase už mane vyresniu Marijonu, klase žemesniu, paskui atsidūrusiu Vaclovo klasėje, o gal ir žemiau nusileidusiu Tadu, ir su jaunesne už juodu, vėliau išėjusia Šiaulių mergaičių gimnaziją Janina. Marijonas buvo lėto būdo, neblogai mokėsi, ypačiai pasižymėdamas Kazlauskiui rašomais darbais, mėgo su draugais „pafilosofuoti" apie visuomenės ir ypačiai tautos dalykus, padainuoti (lenkiškas) dainas. Ypačiai per atostogas sueidamas su lenkų kaimynų moksleiviais, studentais ir šiaip jaunimu, grįždavo su naujomis dainomis, kuriomis dalydavosi su mumis. Iš jo išmokau „Z ponad chmury, z ponad góry na dolinę sioła kruk się spuścił czarnopióry" (Sirokomlės perdirbtoji lietuviškoji dainelė), „Gdy wieczorem marzę sam", „Pada liście z drzewa, co wyrosło wolne" ir kt.

Malonus draugas paliko mums gerą atsiminimą. Vėliau Odesoje ir Krokuvoje studentaudamas (matematikas), jis griežtai sutapo su lenkų politikais ir po karo atsidūrė Vilniuje, laikė galima dalyvauti Pilsudskio - Želigovskio komedijoje, prisiėmė mandatą vadinaman „Vilniaus seiman", balsavo už Vilniaus atplėšimą nuo Lietuvos ir prijungimą prie Lenkijos, Vilniuje ir Varšuvoje dirbo Lenkijos darbą, leido Lietuvos žemėlapius

ir knygeles apie lietuvių - lenkų santykius, kuriuos jis rodė vis ne mūsų naudai. Rimtai priėmęs senus federalistinius Pilsudskio šūkius, jis kad ir matė lenkų imperializmą, tik lyg nenorėjo tuo tikėti ir buvo linkęs mus kaltinti, kam mes nesame Pilsudskio sumanymams pasidavę. Želigovskiui paveržus Vilnių, Sviechauskis mano broliui Viktorui dejavo, kam Pilsudskis visos Lietuvos nepaėmęs, bent būtų ji likusi nesuskaldyta ir visa susirišusi su Lenkija, žinoma, federalistiniais saitais, nes šiaip ji esanti tik „pokurczę litewskie". Jam ypatingai rūpėjo Neprikausomosios Lietuvos lenkai, jų tautinė būklė, bet ir Vilniaus lietuviams kurį laiką mėgino vaidinti jų užtarėjo vaidmenį, kas betgi baigėsi, rodos, abipusiu nusivylimu. Taigi, nežiūrint tikrai gerų jaunystės atsiminimų, šiauliškių santykiai su juo dabartinėse politinėse aplinkybėse buvo gerokai atšalę.

159 pav. Viekšnių apyl. koplytėlė (netoli Kegrių miško).

Jo brolis Tadas nei inteligentiškumu, nei gabumu jo neprilygo, bet jis labiau sutapo su lietuviais, iš pradžių Odesoje, paskui Dorpato universitete, tuo tarpu Marijonas dirbo lenkų studentų draugijoje ir net buvo jos pirmininku. Tadas mirė Didžiojo karo metu, būdamas gydytoju. Jų sesuo Janina Šiauliuose taip pat buvo suėjusi su lietuviais, pramokusi lietuviškai ir net mokiusi Zubovo lietuvių mokykloje, bet paskui atsidūrė Varšuvoje, ištekėjo už lenko Boguslavskio ir sukūrė, žinoma, lenkišką šeimyną. Ji versdavo Varšuvos politikams lenkams iš lietuviškų laikraščių.

Persikėlusiu iš Mintaujos Zbignevas Chominskis ir Ignas Moras gyveno pas Daubiškių Antano Moro pusbrolį Pliacidą Morą, Posadnoje (Pagyžių) gatvėje. Su jais retokai tesueidavau, o vėliau Moras, neatsimenu iš kurios klasės, persikėlė Maskvon ir ten baigė gimnaziją. Neatsimenu, ar drauge su broliu gyveno Algirdas Chominskis, ėjęs vienoje klasėje su Viktoru (pastebėtas lenkiškai kalbąs, 1903 m. buvo priverstas keltis Charkivo gimnazijon), tik ir jis laikėsi mūsų atžvilgiu gan nuošaliai; su abiem sueidavome bene tik pas Sviechauskius, kuriuos su jais jungė ne tik gimnazija, bet, rodos, ir jų motinų pažintis, gal net giminystė. Mūsų šeimyną su Sviechauskiais suvedė taip pat bene Šiauliuose Zbignevo ir Algirdo motina. Šiauliuose taip pat palaikėme santykius dar su viena Viekšniuose pažinta ir Šiauliuose mokymosi reikalais apsigyvenusia šeimyna, tai su Sofija Vitkauskaite - Šimkevičiene ir jos dukterimis, mūsų vaikiškų žaidimų dalyvėmis. Su jomis ir su Sviechauskiais dažnai sueidavome, vieni pas kitus lankydamies; mano motina su Šimkevičiene, kaip ir Viekšniuose, toliau draugavo.

Laumianskiai. Iš kitų Sviechauskio - Chominskio klasės draugų labiau atsimenu Ladą Laumianskį, negražų, bet gabų ir temperamentingą sūnų Kupiškio valsč. raštininko Laužiko, kuris, rūpindamasis savo vaikų išmokslinimu, iš anksto jiems subajorino jų pavardes. Su juo gimnazijoje beveik nebuvau suėjęs, tik atsimenu jį bene 1896 m. gimnazijos mokinių vakare gražiai deklamavusį Aleks. Tolstojaus ar Sim. Nadsono eilėraščių (tame pačiame vakare, rodos, dar Ralys graikiškai ar iš graikų kalbos mums buvo ką atlikęs; be to, buvo muzikos numerių, gal dar kieno deklamacijų), o taip pat gatvėje vienai ar kitai gražesnei panelei asistavusį. Apie mano nenusisekusį mėginimą dėl lietuvių kalbos jį prieiti vėliau papasakosiu, čia tik pažymėsiu, kad studentaudamu suėjova su juo Butyrkų, Vilniaus ir Kauno kalėjimuose ir paskui kurį laiką drauge Maskvoje gyvenova Žyvodiorkos (Vladimiro - Dolgorukovskos) ir kitose gatvėse. Tapęs gydytoju ir vedęs muzikę Eleną Stanekaitę, apsigyveno Vilniuje kaip gerklės ir ausų specialistas. Mobilizuotas karan, buvo bene kontuzijuotas, sesers slaugomas nebeatsigavo iš jį paveikusios depresijos ir, kartą išgelbėtas nuo saužudystės, kitą kartą nusižudė, gyvą save sudeginęs.

Buvo labai draugiškas, gyvo, ne vien knyginio, inteligentiškumo. iškalbus. Vienas jo brolis jaunas nusižudė namie (Kukaukoje) pasikardamas, kitas, malonus ir gabus kun. Enrikas, kurį laiką buvo Kauno kunigų seminarijos profesorium (mums, studentams, drauge su jo broliu sėdint kalėjime, atnešdavo kunigų profesorių siunčiamo vyno), paskui dėl džiovos gavo pasitraukti ir gyveno Tytuvėnų klebonijoje (buv. vienuolyne), kur jaunas pasimirė. Jo seserų viena ištekėjo už Rygos teisme tarnaujančio Vinco Karoblio, kuris, pasak rygiškių, nuošaliai nuo jų laikęsis, bet Nepriklausomoje Lietuvoje kurį laiką buvo teisingumo ministeriu. Kita ištekėjo už Vilniaus komercijos banko tarnautojo, vėliau Liepojos komercijos mokyklos mokytojo (prie direktoriaus Vinco Čepinskio), Nepriklausomoje Lietuvoje Ukmergės gimnazijos direktoriaus, Švietimo ministerijos tarėjo ir, pagaliau, III Kauno gimnazijos direktoriaus, be to, gamtos mokslo vadovėlių autoriaus Jono Barono; jai pasimirus, už jo ištekėjo jauniausioji seserų Elena, aukštuosius gamtos mokslus Petrapilyje išėjusi, Nepriklausomoje Lietuvoje gimnazijos mokytoja.

160 pav. Stud. Bron. Aleksandravičius, prieškarinės Petrapilio lietuvių scenos dalyvis.

Laumianskio draugai. Vėliau pasireiškusio uolaus mūsų šaulių veikėjo ir Kauno burmistro inž. Antano Graurogko gimnazijoje nebuvau suėjęs, tik studentaudamas apie jį girdėjau Petrapilyje Zabalkanų g-vės studentų valgykloje fiziškai pamokius stipruolį „lenką“ Meškį ir Vykingo vardu bendradarbia-

vus kairiojoje mūsų spaudoje. Mano draugo Vytauto Legeikos brolis Adolfas yra Vilniuje teisėju ir su lietuvių veikimu nieko bendra neturi. Draugavęs su Chominskiu ir Sviechauskiu Vladislovas Chlevinskis (sūnus taip pat Vladislovo, su kuriuo, kaip su vyresniosios mūsų dvarininkų kartos atstovu, 1903 m. gavau polemizuoti Petrapilio lenkų savaitraštyje „Kraj" pirmame savo rašinyje), geras, bet gyvenimui per mažai dantuotas, verčiasi ūkiu Lietuvoje. Drauge su Alfredu Liandsbergiu pažymėtas sidabro medalium Jurgis Čiurlys, nežiūrint savo pažiūrų griežtumo ir 1905 m. Kupiškio apylinkėje įgyto revoliucinio garso, pasižymėjo savo lėtumu ir ramumu; nežinau, ar mudu gimnazijoje buvova suėjusiu, bet vėliau, jau su Petrapilio technologijos instituto studentu, suėjau kaip su socialdemokratu.

Su Vaclovu Šliogeriu ir jo kaimynu, išėjusiu Kauno gimnaziją Pranu Zdanavičium suėjau jau tik universitete, iš pradžių Butyrkų kalėjime, paskui drauge su jais ir Laumianskiu gyvendamas bendrame bute Maskvoje, taip pat, žinoma, ir Maskvos lietuvių studentų draugijoje. O štai dar Kuršėnų stoties viršininko ir jo energingos žmonos, vienos iš Šiaulių mokinių bendrabučio laikytojų, sūnus Arkadijus Jakstiras, gimnazijos ir universiteto draugų paprastai Arkaška vadinamas. Jo broliui Jonui, jau baigus uuniversitetą, Vilniuje susidėjus su lietuviais ir socialdemokratais, Arkadijus tuo keliu nenuėjo, visuomeniškumu nepasižymėdamas, tik šiaip tarp lietuvių ir socialdemokratų versdamasis buvo jų mėgiamas dėl savo gero, lėtoko būdo, ramios nuotaikos, atlaidumo jį kiek pajuokiant; gydytoju liko kažkur Lenkijoje.

Kažkodėl, bent Šiauliuose, nebaigė gimnazijos, nors ją jau lig VIII klasės buvo išvaręs, keistuolis Bialozoravičius, rodos, jaunas pasimiręs. Aukštas, stiprus, griežtas, nekalbus (tokį aš jį atmenu vyresnėse klasėse, bet kažkas man pasakojo žemesnėse jį buvus linksmą ir gyvą), tvirtais žingsniais žygiavo koridorium, pasukdamas visados griežtu tiesiu kampu, pasipainiojusį kartais po kojomis kokį gimnazistuką nustumdamas staigiu, smarkiu stumterėjimu. Klasės draugai jo kiek privengdavo, o mažiukai iš tolo teišdrįsdavo jį kiek paerzinti, šiaip betgi bijojo su juo susitikti; tai ne Jonas Vaidotas, kurį pravardžiuodami „księdzu Juziku", jie nekartą įsiutindavo be baimės ir pavojaus. Iš Bialozoravičiaus, atrodė, buvo galima laukti net

ko žiauraus; iš viso jis atrodė lyg ir nevisai normalus. Baimės įvarydavo kartais ir savo mokytojams. Jo dar nepažinusiam Čikidovskiui padarius kažkokią pastabą Bialozoravičiui dėl jo rašinio klaidos, šis, suole stovėdamas gavęs ją išgirsti, išėjo iš suolo ir lygiais, bet griežtais žingsniais ėmė tylėdamas artintis prie mokytojo. Šis pabalo ir sumišęs tik neaiškiu balsu kartojo: „Čto vy, čto vy, Bialozorovič?" Klasė tylėdama laukė, kad įvyks kas nors nepaprasto. Tuo tarpu Bialozoračius priėjo prie sėdinčio ir kiek į šalį nuo jo atlinkusio mokytojo, pratarė „toto" ir pasisukęs stačiais kampais, ramiai sėdosi savo vieton..

Visiškai kitoks buvo Pranas Steckevičius, Gudijos lenkas, neturtingas, bet ir tuo nesusirūpinęs, gyvas, linksmas, net lengvabūdis, geras draugas ir visų mėgiamas nuotaikos kėlėjas. Dėl kažkokių nesusipratimų gavęs pas mus iš Vilniaus atklysti, Šiauliuose jis buvo didžiausias ir maloniausias kavalierius, čia turėjęs pasisekimo panelių tarpe, o ką besakyti apie vėlesnius studentavimo laikus. Nežinau dėl ko jis pas mus nutraukė mokslą ir persikėlė bene atgal Vilniun. Su juo susitikdavau pas Sviechauskius (su Marijonu jis buvo vienoje klasėje). Jis lankėsi ir pas mus, bet tik per šokių vakarėlius, kuriuose jis buvo geriausias šokėjas ir dirigentas. Jam iš Šiaulių išvažiavus, kelerius metus buvau jį iš akių pametęs. Mat, stojęs, kaip ir aš, Maskvos un-teto teisių fakultetan, Maskvoje jis mažai gyveno, versdamasis pamokomis Gudijos dvaruose. 1905—1906 m. jis uždarbiavo, tur būt, jau Maskvoje gyvendamas ir versdamas politines brošiūraites iš lenkų rusų kalbon; taip bent man vėliau jis pasakojo. 1906 m. rudenį, po metinės mokslo pertraukos važiuodamas Maskvon, traukinyje susitikau su seniai nebematytu Steckevičium,

161 pav. Šiaulių gydytojo ir miesto burmistro Julijono Šalkauskio šeimyna 1907 m. (jo jungtuvių 25 m. sukaktuvėse). Iš kairės į dešinę stovi Pelicija, Barbora, Vanda ir Antanina; sėdi (vidury) Kazys, Helė, tėvai ir Stasys; žemai Julius ir Algirdas.

su kuriuo po to drauge išgyvenau ligi bendrų pavasarinių kvotimų. Nežiūrint mūsų būdo, tautystės, net pomėgių skirtumo (jis nemėgo nei knygų, nei šiaip rimto darbo), ko gražiausiai sutapova, nes tikrai negalima buvo jo nepamylėti — kiek pasileidusio, bet nuoširdaus draugo. Lygiai paskui ir Vilniuje, kur mudu atsidūrėva kaip jaunu prisiekusiųjų advokatų padėjėju (trečias dar Aug. Janulaitis), tik aš jau vedęs, jis palaikė su manim ir mano žmona draugiškus, malonius santykius, įnešdamas į mūsų sunkius, skurdžius pirmuosius žingsnius linksmos, lengvos, drąsinančios nuotaikos. Jis nepamiršo aplankyti mano žmonos ligoninėje. Jis pirmas pastatydino mūsų tebešliaužiančią dukrytę, ko mes nedrįsome, nepritykę tėvai. Jis savo nerūpesningu, tuščiu juoku versdavo mus pamiršti valandėlėmis savo nelengvą būklę. Ir štai linksmas, lengvabūdis draugas baigė visai mums nelauktu, baisiu būdu. Dar Maskvoje susižiedavęs su malonia, gera ir protinga mergaite, Vilniuje jis susipainiojo su lengvo būdo našle ir, matyti, nesugebėdamas dorai išspręsti susidariusios moralinės painiavos, bene dar ligai prisipynus, pasikorė lovon įkibęs.

Cirtauto klasė. Iš 1899 m. laidos, be minėtųjų jau Jono Vaidoto ir Benedikto Tomaševičiaus, išskirsiu dar Ipolitą Grincevičių, pasižymėjusį piešėjo gabumais ir išėjusį Petrapilio meno akademijos architektūros skyrių (Vilniuje neseniai pasimirusį); Ksaverą Radavičių, savarankiškai ir, rodos, be materialinės pagalbos pasirengusį VI ar VII klasėn, dabar inžinieriaujantį Šiauliuose, vedusį savo mokinę, mano brolių mokslo draugę Viekšniuose Genovaitę Pančerinskaitę; Gustavą Šimkevičių, Daubiškių Morų šeimininkės sūnų, vėliau mėgusį pasirodyti meno ir literatūros žinovu, bet giliau tų dalykų neėmusį (per jį gavau susipažinti su lenkų modernistų žurnalu „Chimera"; jis pats kažkur Rusijos rytuose iš akių mums pranyko); rusą Mykolą Ščerbaką, kuris man, teisininkui, universitete buvo virtęs lyg ir praktiniu vadovu istorijos filologijos fakultete (jis mane nutempė istoriko Kliučevskio paskaiton ir kai kuriuos kitus profesorius nurodė; mirė džiova, universiteto dar nebaigęs).

Dar reikėtų paminėti tris tos pačios laidos klasės mokinius, nors jie negavo jos baigti. Tai Bronislovas Cirtautas, nepaprastų gabumų jaunuolis, kurio garsą kaip puikaus mokinio tik vėliau nustelbė mano brolio Viktoro dar didesnis garsas; iš VII

klasės pašalintas, jis, kaip žinome, jau nebe prisivertė, kad ir kelis kartus mėgino, išlaikyti baigiamųjų kvotimų. Mūsų Broniaus Aleksandravičiaus repetitorius Stasys Ivaškevičius, bevalis plepys, dėl Kazlauskio nebeišbrido iš VII klasės ir gavo stoti Dorpato veterinarijon; teko girdėti, jog jis Krokuvoje tebesąs. Jo draugas Zigmas Mockus, katalikams iškovojus bendrą lotynišką maldą prieš pamokas, virto mūsų „kunigu" (o Viktoras „vargamistra" ar „zakristijonu"), dėl to pat Kazlauskio atsidūrė su Ivaškevičium veterinarijoje. Kurį laiką gyvenęs Lenkijoje, ten vedęs ir lenkišką šeimyną sukūręs, net lietuviškai kalbėdamas varšuvietiškai tonavo, save, rodos, iš Mackevičių ėmė kildinti, Nepriklausomoje Lietuvoje kurį laiką mokė universitete veterinarijos dalykus, o šiuos panaikinus, išvyko Lenkijon.

162 pav. Šiaulių gimnazistas - fotografas Klem. Skabeika (apie 1905 m.).

Kairio klasė. Iš 1898 m. laidos mokinių daugiau atsimenu, vieną ar kitą dar gimnazijoje pažinęs arba vėliau sutikęs. Čia Povilas Brazaitis, gyvas, judrus, šnekus, vėliau baigęs bene Petrapilyje teisių fakultetą, pasižymėjo Lietuvos kooperacijos veikime, Nepriklausomoje Lietuvoje ilgametis (ligi 1934 m.) teisingumo ministerijos generalinis sekretorius. Čia Povilas Zajončkas, lenkas stačiatikis, mano vos beprisimenamas, vėliau (nuo 1908 m.) lenkų kalbos mokytojas toje pačioje gimnazijoje, 1915 m. drauge su gimnazija Rusijon evakuavęsis. Čia tykus ir malonus Povilas Kaziliūnas, su kuriuo sueidavau kaip su gamtininku ir agronomu Maskvoje. Čia jau minėtas Stepas Kairys (rusiškai rašytas Keiriu), kuris mūsų jaunystėje pažintas, visą amžių liko gerbiamas

ir mylimas kaip doras, teisingas ir rimtas idealistas. Čia Zigmas Novickis, taip pat inžinierius, tolimasis mūsų tėvo giminaitis, žemaitis dvarininkaitis. Čia ir Vincas Putramentas, turėjęs neblogą balsą. Baigęs teisių fakultetą ir apsigyvenęs Vilniuje, jis dalyvavo kaip dainininkas pirmuose mūsų „Kanklių" vaidinimuose; džiovininkas, jis vienu laiku su Jonu Biliūnu gyveno Zakopanėje, o Nepriklausomoje Lietuvoje vertėsi advokatūra Marijampolėje. Šiaulių kalėjimo viršininko sūnus rusas Aleksandras Roščinas, pažymėtas aukso medalium, man malonesnių atminimų nepaliko, tik kažkokio niūraus, šalto žmogaus. Čia, pagaliau, mūsų motinos giminaitis Zigmantas Stanevičius, kaip ir Ivaškevičius (rodos, po jo), Broniaus Aleksandravičiaus repetitorius, bene VIII klasėje būdamas kasmet pas jį ateidavo pamokon ir, kaip tas pats Ivaškevičius, po pamokos dar kurį laiką su motina ir su mumis šnekučiuodavo. Tvarkingas, susivaldąs, gerai išauklėtas, kiek šaltokas.

163 pav. Šiaulių gimn. matematikos mokytojas Viač. Pogodickis (1901 m.).

1897 m. laida. Iš 1897 m. laidos pažymėsiu Petrą Lisecką, dvarininkaitį, kurį vėliau sutikau Vilniaus žemės banke, drauge tarnaudamas, kaip gerą draugą, nevengusį nė lietuviškai su draugais pakalbėti, paskui susigiminiavusį su Jonu Vileišiu, Nepriklausomosios Lietuvos Žemaičiuose savo dvare gyvenantį teisėją, visados ramiai, maloniai nusiteikusį, ir Vladislovą Kelpšą, kuris per keliasdešimt metų buvo žinomas Rygos advokatas, ypačiai naudingas išbėgusiems iš Lietuvos dvarininkams

ir jų sūnums juridiškai ir finansiškai sutvarkant savo santykius su Nepriklausomąja Lietuva. Senesnių laidų neliesiu, nes reikšmingiausius jų „leidinius" jau esu minėjęs, ir nusileisiu prie jaunesnių už manąją (1901 m.) laidų.

1902 m. laida. Su 1902 m. laidos klase tekdavo dažnai sueiti, ypačiai kasmet nuleidžiant jai po vieną kitą savo klasės draugą (iš 24 tos laidos VIII klasės mokinių 14 buvo buvę mano vienaklasiai), tik ryškesnių jų tarpe lyg ir neprisimenu; kai kuriuos gal painioju su 1903 m. laida, taigi brolio Vaclovo klase, o net ir su 1904 m. (Viktoro) klase. Be Osipo (Joselio) Kaplano, geriausio 1902 m. laidos mokinio, mane vaišinusio pusiau atkąstais cukrainiais ir labai savim pasitikinčio, Jono Vabalo Gudaičio, Mato Pankausko, kurį 1931 m. sutikau Amerikoje kaip energingą Bridgeporto kun. Pankų, galėčiau dar nurodyti kuprelį ar neužaugą Sigismundą (?!) Galperną, gabų, apsiskaičiusį ir mėgusį padiskusuoti žydą, kuris bene dar gimnazijoje ar jau vėliau būdamas studentu nusižudė. Skyrium minėsiu Vaitiekų (Voitek) Buiką, dvarininkaitį iš Raseinių pav. Šiauliuose jis gyveno prie savo tetos, kuri buvo ir mums giminė (teatsimenu jos vardą Virginiją, kuri 1896 m., drauge su Buika, per Velykas buvo pas mus Viekšniuose apsilankiusi), ir prie vyresnės klasės mokinio mūsų giminaičio Zigm. Novickio. Tik stojęs gimnazijon pažinau Buiką

164 pav. VIII kl. Šiaulių gimnazistas Stasys Gaudėšis (1904 m.).

antroką, tad klase žemesniu už mane, susidraugavau, o kitais metais net drauge fotografiją nusitraukėva. Geras berniukas (užaugo labai aukštas vyras) jokiu būdu negalėjo geografijos sunkenybių įveikti ir dėl jų, rodos, jau iš III klasės gavo išstoti. Išėjęs Hory - Horkų žemės ūkio mokyklą, virto naudingu agronomu, o po karo tarnauja Vilniaus krašte. Jis man nekartą pasakojo apie savo brolį Kijevo universiteto studentą (Nepriklausomosios Lietuvos teisėją[40]), kuris jam buvo didžiausias mokslo ir patyrimo autoritetas. Be Šalkauskių kiemo gimnazistų, Buika, Serafinas pirmaisiais, antraisiais metais dažniausiai su mumis sueidavo, namuose apsilankydavo. Mūsų draugystė atrodė tvirta, tuo tarpu Buikai išvykus iš Šiaulių, santykiai visam amžiui nutrūko (tesusitikau su juo vieną kitą kartą Vilniuje po kokių 25-rių metų nesimatymo), o ir Serafinas po metų, kitų ėmė nusiskųsti mūsų vis didesniu bendravimu su Sviechauskiais ir kitais, jo apmiršimu. Ir tikrai, kad ir nenustojome draugavę su senais savo bičiuliais, bet kilo mums naujų, seniau dar nepatirtų įspūdžių ir reikalų, kurie vertė mus ieškoti, artintis prie panašiai nusiteikiančių naujų draugų, tad seni draugai nebebuvo mums tokie reikšmingi, kaip pirma.

Dar kai kas. Man iš Šiaulių išvažiavus, ten radosi iš Lenkijos atvykę Krauzas ir Kšivickis. Lenkų sociologo Liudv. Kšivickio sūnus tėvų buvo perkeltas į Šiaulius, rodos, iš kurios Varšuvos lenkų gimnazijos, bet kuo nors pas mus nepasireiškė; jis buvo žemesnėje už mano brolį Viktorą klasėje. Jo tėvas nekartą lankėsi Žemaičiuose piliakalnių tyrinėti (1906 m. išleido apie juos knygelę Žmudź starożytna); Narutavičių, Zubovo pažįstamas dar iš studentavimo laikų. Krauzas buvo lenkų sociologo ir P. P. S. propagandisto barono Kazimiero Kelles-Krauzo (1872—1906 m.) brolis, tur būt, dėl kokių nesusipratimų su savo gimnazijos vadovybe Lenkijoje (Radome) persikėlęs į Šiaulius ir ėjęs klase aukščiau už mano brolį Vaclovą. Drauge su stud. Marijonu Sviechauskiu Šiauliuose jis suorganizavo moksleivių kuopelę, kurioje dalyvavo mano broliai ir kiti. Tai buvo lietuviškai - lenkiškoji kuopelė, kuri mokėsi lietuvių kalbos, bet ir lenkų literatūros. Kuopelė buvo susekta, bet rimčiau, rodos, nieks dėl jos nebuvo nukentėjęs; mano broliai direktoriui Jakuševičiui išsisuko (Vaclovas visgi už elgesį gavo

40) Jų dėdė ir pusbrolis buvo žinomi Vilniaus advokatai; jaunesnįjį ir aš Vilniuje pažinau.

5—), ir net Krauzas, kaip dainininkas, reikalingas gimnazijos koncertui, buvo nubaustas tik elgesio pažymio pamažinimu.

Bene iš tos kuopelės išplito didesnis jaunimo būrelis, kuriam vadovavo lenkų visuomenininkė Faustina Možickaitė (Morzycka, nusižudžiusi 1910 m.), iš Lenkijos ištremta ir į Šiaulius pasišalinusi pas seserį. Viename tos kuopelės susirinkime Sviechauskių bute, bene 1903 m., ir aš gavau su ja susitikti, tuomet jau studentas.

165 pav. VI kl. Šiaulių gimnazistas Kostas Šalkauskis (1900 m.).

Kiek žemiau už mane buvo du Hurčinu, kits kitam negiminės ir abudu bene gavusiu dar žemiau nusileisti mano brolio Vaclovo klasėn. Vienas jųjų, dvarininko ir Šiaulių kredito banko direktoriaus sūnus, linksmas, gražus, švariai pasirengęs berniukas, pavogė draugui kaliošius bilietui (rusiškajin) spektaklin įsigyti ir buvo už tai pašalintas iš gimnazijos (iš III ar IV klasės). Teko vėliau apie jį girdėti vokiečių laikais tarnavus Vilniaus policijoje, girtuokliavus ir šiaip nekokį vardą turėjus.

Įvairiose, žemesnėse už manąją, klasėse buvo visokie maskoliai (ruskiukai, puszydžiai, pusvokiečiai ar išlenkiai): Krečinai (gabaus ir inteligentiško Šiaulių advokato sūnūs), Šmemanai (Šiaulių teismo pirmininko sūnūs), Jurjevai (Šiaulių notaro sūnūs), Liakmuntai, Čebotarevičiai, Ordinskiai, Smoljaninovai, Kolesnikovai ir daugybė kitų atvykėlių sūnų. Kiti jųjų galėjo virsti vėliau lietuviais ar lenkais, kaip kur atsidūrę. Juk dar prieš kelias dienas man teko išgirsti iš Kaune apsilankiusio iš Varšuvos Marijono Sviechauskio, jog jis prieš kelerius metus buvo sutikęs Pil-

sudskio adjutantu buvusį savo ir mano draugą baroną Anatolį Bielskį, kuris gimnazijoje ne tik buvo stačiatikis, bet ir ėjo mums aiškiu maskolium[41]).

Vaclovo, Viktoro draugai ir kiti. Iš Vaclovo (1903 m. laidos) klasės labiau atsimenu Joną Augevičių, kuris, bendraudamas su juo, paskui, nežinau dėl ko, buvo susipykęs ir tarp jų dviejų net pažintis buvo nutrūkusi (su juo sueįjau Maskvoje kaip su lietuvių studentų draugijos nariu, vėliau pokariniame Vilniuje drauge dirbau Laikinajame Lietuvių Komitete kaip su lietuvių įstaigų gydytoju ir 1922 m. vasario mėn. drauge su juo lenkų buvau ištremtas Kaunan); Igną Labanauskį, bene pirmąjį klasės mokinį, bet draugų nelabai temėgiamą, pasitenkinusį 4 klasėmis ir stojusį kunigų seminarijon, karo metu Šiaulių gimnazijos kapelioną, su ja išsikėlusį Rusijon, dabar pralotą; Brevdą, žydo knygininko ir žymiausio Šiaulių šachmatininko sūnų, kuris kartą, kaip pasakojo man brolis Viktoras, per Kocho pamoką staiga garsiai švilpterėjo ir, nustebinęs mokytoją ir visą klasę, ramiausiai aiškinosi turįs „žub šo švištom"; Jefimą Veisbrotą, gabų ir gyvą mokinį, 1906—1907 m. mano sutiktą Maskvos studentų susirinkime iškalbingą revoliucionierių, dabar bene kur SSSR profesoriaujantį; Kazį Daukšą, 1863 m. lietuvio tautininko ir sukilėlio Edvardo Jokūbo Daukšos brolėną nuo Papilės, kurio sesuo Viekšnių apylinkėje mokė Adomo Daugirdo vaikus Klyšiuose, o dabar gyvena Rygoje; Igną Stonkų nuo Užvenčio, su kuriuo Vaclovas, rodos, labiausiai draugavo, išėjusį Petrapilio universiteto teisių fakultetą mokslus ir sodon grįžusį; bajoriuką Balį Butkevičių, kartą sau ranką peršovusį ir savo tėvo nuo Papilės atvežtą pas mano tėvą pagalbos, gerą ir kuklų vaikiną, gimnaziją tebaigusį 1905 m., Nepriklausomoje Lietuvoje aptarnavusį seimo lenkų frakciją ir jų spaudą.

Viktoro draugų tarpe, be aukščiau minėtųjų Šalkauskių, Gaudėšio, Skabeikos ir kitų, nurodysiu dar Melchiorą Račkauskį, kuris bene VIII klasėje būdamas mokė kurtuvėniškio Plioterio sūnus, drauge su jais Šiauliuose gyvendamas (anksčiau juos dar mokė Povilas Višinskis, Jurgis Čiurlys, gal dar ir

41) Tai 1934. X. 21 rašydamas, aš dar nežinojau, jog bene trečią dieną po apsilankymo pas mane, taigi spalių 14 d., Sviechauskis, grįždamas iš Kauno Varšuvon ir autu važiuodamas pro Žiežmarius Vievio link, buvo ištiktas katastrofos, paraližuotas, bet visoje sąmonėje 12 dienų išgulėjo Kaune dr. Zacharino ligoninėje ir spalių 27 d. pasimirė. Visa tai patyriau tik X. 27. Mirusį draugą ir mes lietuviai palydėjome Kauno gatvėmis; jis palaidotas Nemakščiuose.

kiti), paskui išėjęs filologijos mokslus buvo rusų gimnazijų mokytojas, po rusų revoliucijos, rodos, net Bulgarijoje, Nepriklausomoje Lietuvoje Panevėžio gimnaz. mokytojas, Mažeikių gimnazijos direktorius, Švietimo ministerijos inspektorius ir universiteto docentas; Joną Mikulskį, dabar Telšių gydytoją, pasižymintį savo žemaitišku sąmoju visuomenininką; Datnauskį (žydą), gydytojo sūnų, vėliau gydytoją Lietuvoje.

Iš dar žemesnių klasių prisimenu Kostą Liutkevičių, motinos dvarininkės labai išlepintą, gyvenusį pas Šalkauskius, mano motinos ir mano repetituojamą ir draugų erzinamą dėl dažno bliovimo. 1931 m. Amerikoje Racine, netoli Chicagos, susitikęs su manim klebonas Stasys Balinskis (mirė 1934 m.) taip pat prisiminė mane iš gimnazijos laikų, kai aš jį, bene pirmoką, pats vyresnės klasės mokinys, gimnazijos kieme taikliai ir smarkiai kaštonais pavaišinęs, bet aš nei jo, nei šio savo žygio nebeprisimenu. Gerasis kunigėlis seniai man atleido savo skriaudą.

166 pav. Ventos užtvanka ties Viekšnių malūnu.

Taigi praleidome pro akis keliasdešimt ne tik mano bendraklasių, bet ir vyresnių ir jaunesnių gimnazijos draugų, kurių vardai pašaliečiams ne visi bus reikšmingi, bet man turi šiokios ar tokios reikšmės, o kiti yra ne tik man reikšmingi. Žinoma, jų išskaičiavimas skaitytojams nebus įdomus, bet mano sąžinė nerimsta nevisus draugus atsiminus, gal mažiau reikšmingus pažymėjus, o nutylėjus, tikriau — pamiršus reikšmingesnius. Žinoma, savo atmintimi, aktualijos tebeapsunkinta ir dar neįgijusia senatviškų perspektyvų, nevisai tepasitikiu, ypačiai kur gavau remtis kitų pasakojimu, kartais gal gandu (dėl tos priežasties daugelį gandų nutylėjau, ypačiai vengdamas kam padaryti nemalonumą). Tik, vis dėlto, nesiimdamas duoti pilnos Šiaulių moksleivijos apžvalgos, bet savo įspūdžius ir atsiminimus kiek paremdamas dar pagalbine medžiaga, juntu ne tik turįs teisės iš savo kertės nušviesti praeities tikrovę, bet ir tuo nušvietimu ar tik atsargiu kanceliariniu sugrupavimu jos vaizdo neiškreipęs.

X. Iš pirmųjų gimnazistinių metų.

Neaiškūs atsiminimai. Pirmieji mano gimnazistavimo 1895—1896 mokslo metai, išbūti III klasėje, nepaliko man aiškesnių atsiminimų. Tuomet tepratome tik prie mokinių ir miesto gyvenimo sąlygų, dairėmės po negražų miestą su Rudės upeliu („Rudaukos upe"[42]), gražų, vėliau, po karo, sugadintą parką ir ne per gražiausias apylinkes su Šimšos priemiesčiu, Žaliukų krūmokšniais, kur kartą kitą suėję išsikepdavome sau bulbių, ir pliku Salduvės kalnu, mėgiama moksleivių išvykų vieta; vaikščiojome paežerėje, nusivarydavome ligi Gubernijos, Ginkūnų, Lepšių (Aleksandrijos), Rekyvos ežero. Stebino mus didelės Zakso galanterijos, Choronžickio manufaktūros, Savičo ir (kiek vėliau) Juchnevičiaus kolonijalijų krautuvės, Frenkelio, Iserliso, Podliašuko, Nuroko pabrikai, vaikų erzinamas vargšas beprotis Leibė Zelikas baidė savo rėkavimais. Mokėmės palanto, kerėblų ir kitų moksleivių žaidimų (sviedinio klases jau seniai mokėjome žaisti), Zubovų parke daužėmės kaštonais, gimnazijoje ir Šalkauskių kieme grūmėmės, bėginėjome ir t. t.

Gimnazija taip pat reikalavo iš mūsų prisitaikymo prie jos tvarkos: laiku keltis (7 val. visame mieste kėlė mokinius didysis gimnazijos skambalas, bet mus dar gavo kelti mūsų Anusė, sumurmėjusį miegalį suraminanti dar žodžiais „spij, spij, Michasieczku" ir paskui turinti iš jo išgirsti priekaišto, jog pavėluosiąs pamokon), susitvarkyti, nepavėluoti į pamokas (neatsimenu, kad būčiau kada pavėlavęs ne tik pirmojon, bet ir į kitas pamokas, ir tai nė kiek nebuvo sunku tvarkant viską skambučiais), po 3 pamokų išgerti moksleivių bufete stiklinę arbatos užkandus buterbrodu arba tešlainiu, grįžus linksmai papietau-

---

42) Pasakojo, jog kažkuris 31 ar 63 metų Lietuvos sukilėlių malšintojas savo vyresnybei pasigyręs perženges „rieku Rudavku" ir išsklaidęs neprietelius (Rudauką galima peršokti).

ti, dalijantis dienos įspūdžiais, kiek pavaikščioti (ne vėliau kai ligi šešių, o šeštadienį ligi devynių), o po to rengti pamokas, gavus laiko paskaityti, prieš miegą kiek pasidaužyti ir užmigti sveiku, nekaltu miegu. Pradžioje mokslo metų inspektoriaus patikrinimas visų moksleivių uniformos, kepurių, diržų ir t. t. (kai kam pavykdavo jį prigauti, ypačiai Kochą), aktas gimnazijos salėje su neišvengiamomis batiuškos pamaldomis. Šiaip gaudavome lankytis gimnazijos cerkvėje ir mes, katalikai, neatsimenu kas kelintą sekmadienį ir karališkomis dienomis. Mūsų laimei, cerkvė visų mūsų nesutalpindavo, tad turėjome eiti iš eilės, bet ir taip nekartą vienas ar kitas, nepratęs ladono, apalpdavo arba apsimesdavo alpstąs, o šiaip kas sekmadienį ėjome bažnyčion savo kunigo mišių ir pamokslo klausyti.

167 pav. IV kl. Šiaulių gimnazistas Balys Serafinas (1897 m.), vėliau kunigas.

Gimnazijoje turėjau priprasti ne tik prie mokytojų, ypačiai prie matematikos ir paišybos dėstytojų, katrų antrasis (Syčugovas) privertė mane ir sekmadieniais pas jį dirbti, bet taip pat prie pažymių tvarkos, kuri betgi taip mums patiko, jog vienas mėgiamųjų mūsų žaidimų buvo „žurnalo“ rašymas su klasės draugų pavardėmis ir jiems pažymių įrašinėjimas. Plunksnomis ar sagutėmis žaisti nesusiviliodavau, bet pašto ženklus kurį laiką rinkau, kaip ir kiti. Šiaip betgi eidamas „buto vyresniojo“ pareigas visu 13 metų berniuko rimtumu, nelabai tedalyvavau žaidimuose, dažniau juos organizavau arba iš šalies stebėjau, nešykštėjau patarimų, o kartais ir teisėju buvau.

Draugavau tuo laiku daugiausia su Serafinu ir Buika (vėliau su Kostu Šalkauskiu, Mar. Sviechauskiu ir kitais), su kuriais kalbėdavau ištisas valandas, bet vis dėlto mėgiamiausia mano draugė buvo knyga. Gerai aprūpintas vadovėliais, ne tik privalomais, bet ir savo noru įsigytais gimnazijos kursui tvirčiau išeiti (ypačiai iš rusų kalbos ir matematikos), veikiai išlyginau trūkumus, kurių turėjau savo žiniose rengdamasis iš šalies III klasei, ir turėjau nemažai laiko šiaip sau skaityti. Prieš stodamas gimnazijon, daugiausia verčiausi lenkiškomis tėvo bibliotekos knygomis, o dabar pasinėriau rusiškose, jų gaudamas iš gimnazijos (iš III klasės bibliotekėlės, mokytojo auklėtojo Dim. Archangelskio prižiūrimos, o nuo IV kl. iš gimnazijos bendrosios, vadinamosios fundamentalinės, prižiūrimos prancūzų kalbos mokytojo Anderseno), iš draugų ir šiaip pažįstamų, bet daugiausia iš senio Cimkauskio knygyno.

168 pav. 1900 m. VII kl. Šiaulių gimnazistas Jonas Vabalas - Gudaitis (dabar Vyt. Didž. univ. prof.).

Tarp knygų. Morkus (Mordchelis) Cimkauskis (mirė 1905 m.) per 50 metų (nuo pat gimnazijos įsteigimo) savo krautuvėje prie gimnazijos pardavinėjo mokiniams rašomuosius dalykus ir vadovėlius. Tuo versdamasis, jis suteikė mokslo savo sūnums ir dukterims, kurių viena ištekėjo už mano tėvo labai gerbiamo ir branginamo daktaro Veintraubo, o vienas sūnų (Mykolas, 1861—1928 m.) virto žinomu Lietuvoje advokatu. Tačiau senis Cimkauskis, dar gerai prisiminęs mano tėvą kaip gimnazistą, buvo ne tik verteiva, paprastas plunksnų, sąsiuvinių ir

vadovėlių pardavėjas, bet ir tikras knygos mėgėjas, kokiu vėliau virto ir jo anūkas Viktoras (1915 m. baigęs Šiaulių gimn.), advokato sūnus ir pats Kauno advokatas. Savo knygyne, tikriau, beveik nesutvarkytame knygų sandėlyje, iš kurio už mėnesinį atlyginimą skolindavo pašaliniams knygų, senis turėjo nemažai retų, nekartą net caro valdžios draudžiamų knygų. Su vertingesnėmis ir retesnėmis nenorėjo nė skirtis ir, atsiradus norinčiam pirkti, nekartą įkalbėdavo: „Kam Tamstai tokia knyga? Gaila pinigų". Su mokiniais papratęs bartis ir šiems imant su juo derėtis, varęs prie savo kaimyno ir jaunesniojo konkurento Brevdos, su manim ko gražiausiai sugyveno. Nuo pat pradžios imdamas iš jo knygų sau ir motinai skaityti, įgijau tokį jo pasitikėjimą, jog jis leido ištisas valandas laisvai landžioti po visus apdulkėjusius jo knygyno kampus, rankiotis knygų kiek ir kokių tik norėjau, be jokios jo priežiūros imtis jas namo be jokių užrašų ir grąžinti, kada man buvo patogu. Nerasdamas pas save kitiems kurios reikalingos knygos, jis nekartą kreipdavo juos į mane: „Pasakykit Biržiškai, jis ras".

169 pav. Charkivo univ. medicinos stud. Dom. Bukontas, viekšniškis (apie 1898 m.).

Tad naudojausi gero senio palankumu ir knygas ne skaičiau, tik ryte rijau. Kurias esu tuo būdu perskaitęs (kiek slapstydamasis nuo motinos, nemažai tam skyriau vėlyvo vakaro ir net nakties valandų), neatsimenu, tik žinau, jog III ir IV kl. dariau jų atranką taip, jog gimnazijos mums brukamus ir dar žemesnėse klasėse draugų išskaitytus Lažečnikovus, Kukolnikus, Kuperius ir šiaip nuotykinius romanus tegavau paskaityti tik V klasėje, kai susipratau esąs tuo atžvilgiu nuo draugų atsilikęs ir, iš viso, ėmęs sirguliuoti, kurį laiką buvau kiek pakri-

kęs, savo darbą ne taip griežtai ėmiau tvarkyti, kaip kad pirmiau. Iš primirštų III klasės atsiminimų teatgaunu Nadsono poezijos skaitymą, kurią per mūsų įseserėjusią vyresniąją draugę Helę Gecevičiūtę buvau gavęs iš jos mokytojo Myk. Kybarto, nebaigusio gimnazijos kurso, bet apsiskaičiusio banko tarnautojo, vėliau nusižudžiusio. Nadsoną anksti pažinęs, bene Laumianskį taip pat girdėjęs gimnazijos literatūros vakare gražiai jį deklamuojantį, su juo nė vyresnėse klasėse nesiskyriau; jo liūdnumas, malonus švelnumas, skambus eilių darnumas, ypačiai atitiko mano nuotaiką, vyresnėse klasėse vis sirguliuojant. Tiesa, tose klasėse Nadsonui radosi rimtas konkurentas Nekrasovas, kurio griežtas liaudiškumas darė man didelio įspūdžio, kad ir negavo visai nustelbti Nadsono. Tuodu poetu neatidalomai pritapo mano mėgiamai klasinei rusų poezijai, su bylinomis, Igorio pulko žodžiu, Deržavinu, Puškinu, Lermontovu; iš kitų gimnazijos laikais mano pažintų poetų labiausiai mano atmintin įstrigo Maikovas ir Al. Tolstojus su savo „Vaška Šibanovu" ir kitais eilėraščiais.

170 pav. Buv. Vakzalo, dabar Dariaus ir Girėno gatvė Viekšniuose.

Kortos. Į ramų mano III klasėje susikaupimą knygose kartkartėmis įsiveržda vo ir pašalinių, visai kitokios rūšies įspūdžių. Toje klasėje gavau susipažinti su kortomis, papirosais ir degtine.

Pas mus Viekšniuose ir jų apylinkėje bemaž visi ponai, taigi dvarininkai, kunigai, daktaras, aptiekorius ir kiti lošė kortomis. Tiesa, apie azartinius lošimus nebuvo girdėti, seniau nebent stukauką vieni kiti pamėgindavo ir pralošę keliolika ar keliasdešimt rublių per keliolika metų tai prisimindavo, bet vistą, preferansą (mūsų Maskvos studentų vėliau prefriuku trumpinamą) ir vintą (pasirodė apie 90-uosius metus) mėgo palošti. Mano tėvas buvo rimtas lošėjas, ypačiai vintininkas, motina irgi kartais, kompanijai palaikyti, vintą su vyrais suloš davo. Ypatinga vinto mėgėja, nors nepuikiausia lošėja, buvo

visų mėgiama ir gerbiama Morienė. Mes, vaikai, palošdavome durnių, kiaulę. Daubiškiuose būdamas, iš draugų pramokau šešiašdešimt šešis ir preferansą; tėvo buvome paaiškinti, bet jau gimnazijoje būdami, apie stukauką, tūkstantį, rumelį (rumelis ir pikieta) ir kitokius, daugiausia senoviškus, lošimus. Lošėme ne iš pinigų ir ne iš poterių, tik juokais, linksmai daužydamies, bet taip lošėme tėvui nesant, nes jis reikalavo ir lošiant laikytis tam tikro rimtumo, neleido sukčiauti, žiūrėti į svetimas kortas ir pan. Laikydami kvotimus, matėme savo motiną ir jos pažįstamas lošiant vintą su aštuntokais (Bytautu, Kviatkovskiu). Gimnazistai su draugais palošdavome šešiasdešimt šešis ir preferansą. Neatsimenu, kas pamokė mus azartinio lošimo „devintoji banga" (deviatyj val), kurį lošėme iš riešutų, o šių mums motina parūpindavo.

171 pav. VIII kl. Šiaulių gimnazistas Zbign. Chominskis (1900 m.).

Tada buvau dar III klasėje (na, bet namie aš buvau pats vyriausias!), o broliai ir Bronius tebuvo vos tik I klasėje ir prieklasyje, kai įkibome motinon, kad mus pamokytų vinto. Ji iš pradžių kratėsi, bet paskui pripažino geriau būsiant iš anksto mus pamokius, kad paskui, menkai lošdami, be reikalo kitiems nepralošinėtume. Ji išaiškino mums vinto taisykles, kurias mes preferansininkai greit supratome ir, vis be pinigų lošdami, šeštadieniais pritaikydavome. Broliai ilgainiui virto, tėvo pavyzdžiu,

puikiais vintininkais, bet aš, kaip man tėvas vieną kartą, jau studentui, paaiškino, kad ir neblogai supratau ne per didžiausias lošimo gudrybes, tik parodžiau neturįs pakankamo geram lošėjui rimtumo ir patvarumo: azartavaus, nesirūpinau savo klaidų pasėkomis, po valandos kitos lošimo taip išsisemdavau, pavargdavau, jog vos begalėdavau sekti lošimo eigą, nuobodžiaudavau ir kitiems būdavau nuobodus. Pats tėvas man patarė nebelošti be reikalo; girdi, vis pralošinėsiąs, o kas dar blogiau, būsiąs neįdomus partneris. Tėvo žodžius atsimindamas, be to, ir, jau studentas, gaudamas lošti iš pinigų, o tuos pinigus arba iš tėvo gaudamas, kuris taip sunkiai dirbo, arba iš pamokų jų kiek uždirbdamas, tikrai varžiausi tokiems niekams, kaip kortavimas, pinigus leisti. Kartą pralošęs draugams, net ne vintu, tik preferansu, ištisą rublį, jau ūsuotas ir bene barzdotas taip dėl to susigraužiau, ypačiai kad pralošiau tikrai iš tėvo pinigų, jog nuo to laiko tik žiūrėdavau kaip kiti lošia ir duodavau labiau ar mažiau vykusių patarimų. Turiu betgi prisipažinti, jog kai virtau visiškai savarankiškas ir gyvenau iš savo darbo, kartais labai panorėdavau kaip tik lošti, lošti, pasiutiškai lošti, bet vis dėlto susigriebdavau ir įsiveikdavau, nors kartais tuo save kitiems bemaž pajuokon pasistatydavau, kaip atsilikęs nuo „gero tono" draugystės, šykštuolis (gimnazistišku mūsų terminu tariant — skupidraila) ar kas panašus.

O vis dėlto kartą (po 25 metų) gavau laiminti ir kortas ir tuos, kurie mane išmokė kortų mokslo! Tai buvo 1920 m. gruodžio mėn. Grįždamas iš Kauno Vilniun ir veždamas Vilniaus lietuvių įstaigoms gausių aukų, Lentvarį privažiavęs turėjau laukti traukinio ištisą naktį. Miestelyje buvo pilna palaidų Želigovskio gaujų, tiek, jog vos gavau kampelį prigulti, bet ir bute ir tame pačiame kambaryje kareivių net tiršta buvo. Tvankus oras, bonkų daužymas, triukšmavimas, keikimai neleido man užmigti. Kitame kambaryje sėdosi keli kareiviai prie prefriuko, apsupti keliolikos savo draugų. Vieni išeidavo, kiti ateidavo. Nuošalyje vienas, kitas ėmė klausinėti šeimininkę dėl manęs, kas aš toks. Girdžiu ją atsakant — o ji kartu su jais gėrė: „To kupiec z Kowna". „A czy bogaty?" „A może tak jego przetrząsnąć, psia krew kowieńska?" Barzdotas ir kailiniuotas, aš tikrai buržujiškai atrodžiau, o čia dar sąžinė dėl vežamų aukų nevisai buvo rami; bent jokios kratos ir jos šiaip ar taip man nemalonių, o gal ir pavojingų pasėkų nenorėjau.

Tadgi išlindau iš savo kampo, priėjau prie lošiančių ir ėmiau lošimą sekti, čia vienam, čia kitam duodamas patarimų. „A może pan kupiec z nami zagra?“ išgirdau pasiūlymą. Žinoma, sutikau ir tuoj ėmiau pralošinėti. Mano draugai iš pradžių sukčiavo, ko aš apsimečiau nematąs, o paskui taip jiems „sekėsi“, o man „nesisekė“, jog nė sukčiauti nebuvo reikalo, vis pralošinėjau. „Na lepsze szczęście“ užfundijau nuo savęs degtinės. Pasidarė tikrai bičiuliška nuotaika, „trząść“ niekas manęs nebesiūlė, ilgainiui virtau „panie Michale“, paskui tiesiog „bracie Michale“, kitas siekė mane ir pabučiuoti — „słowem, złapali frajera“. Kelis kartus siūliau baigti, bet, žinoma, žolnežikai neleido, norėdami mane dar labiau aplošti. Apie 6 val. ryto, kai liko man kokia valanda ar pusantros ligi traukinio, nutariau atsigriebti (gaila man buvo savo pinigus lenkams atiduoti) ir ėmiau atsargiau lošti, ypačiai naudodamas jų pasitikėjimą manim. Keliais smarkesniais lošimais ne tik atsigavau, bet ir kiek žolnežikus įgriebiau; brėkštant jų nebebijojau. Tačiau linksmai ir bičiuliškai su manim naktį pražaidę, jie ir ėmę pralošinėti ne tik nepyko, bet kaip geriausi draugai palydėjo ir traukinin įsodino. Grįžęs Vilniun, ne tik jutausi gerokai įvargęs, bet ir naujų savo draugų apdovanotas gyviais, kuriais kelias dienas negalėjau nusikrayti. Aukų nė auksino netrūko, tik brolis Viktoras džiūgavo patyręs mane nepamiršus Viekšnių-Šiaulių kortininkų mokslo ir jų vardą garbingai atlaikius.

172 pav. Šiaulių gimnazijos mokinys Algirdas Chominskis (1902 m.), dabar Vilniaus lenkų univ. prof.

Pirmos gimnazistinės Velykos. Betgi grįžtu į gimnazijos laikus! Prisimenu pirmąsias Velykų atostogas Viekšniuose. Turėjome ir svečių: draugą Buiką su jo teta, kurios pavardės nebeatsimenu, tik jos puikų apetitą, kuriuo ir tėvas stebėjosi. Tikrai nežinau, ar per tas ar per kitas Velykas tėvas sodne pastatydino ąžuolinį kryžių („kad nekatalikams neparduotumėte namų!"), kurį pašventino kun. Liaudanskis daugeliui svečių susirinkus, tik atmenu Velykų šventes buvus ypatingai linksmas. Drauge su tėvais ir kitais ėjome nuo pažįstamų prie pažįstamų, visur gražiai vaišinami. Vaistinėje priėjęs prie manęs kun. Liaudanskis paklausė, ko gi aš negeriąs. Savo amžiuje degtinės negėręs, atsisakiau, bet jis mane, juokaudamas, ėmė gėdinti kaip gimnazistą ir raginti išgerti. Pripratęs kunigo klausyti, o dar tokio malonaus, kaip Liaudanskis, ėmiau ir išmoviau pirmą stiklelį. Patiko! Kitoje vietoje dar vieną, kunigo jau neberaginamas, dar kitur tą vieną — bene trijų stikliukų užteko, kad būčiau visiškai girtas. Vaclovas ir Buika gavo mane namo vesti po pažastim paėmę, o ten apsirgau ir be sąmonės tik kartojau: „Vis tai niekis, tik nenorėčiau, kad tėvas apie tai patirtų: jam būtų labai nemalonu, o man didelė gėda." Tuo tarpu tėvas kaip tik mane gaivino neatsitraukdamas, iki užmigau. Atsigavus, tėvas, kuriam reikėjo važiuoti pas ligonį, pasišaukė mus kitan kambarin, kur stovėjo parengtas kortų stalas, liepė man sėstis ir su broliais kortomis lošti. Man atsikalbinėjant ir, iš viso, gėdinantis to, kas įvyko, tėvas privertė atsisėsti sakydamas: „Tu jau elgiesi kaip suaugęs, išsigeri, tai ir kortuok". Būtų jis mane smarkiai išbaręs, man lengviau būtų buvę, negu toji rami, bet griežta pastaba, o jis, be to, keliolika minučių dar sekė mūsų vintavimą ir darė pastabų, lyg nieko nebuvo atsistikę. Iš gėdos vos temačiau kortas, dariau klaidą po klaidos, tiesiog kankinausi, bet užtat ligi gimnaziją pabaigęs degtinės nė lašo nemėginau.

Papirosai. Trečias mano savotiškas „brandos kvotimas" buvo rūkymo pradžia, čia pat ir pabaiga. Motinai iš savo motinos ir brolių pramokus rūkyti nuo 13 metų savo amžiaus, pats anksti ėmiau rūkymu domėtis, bet ligi gimnazijai vis nerūkiau. Trečioje klasėje, matydamas vieną kitą draugą parūkant (neatsimenu, ar rūkė jau kuris mano klasės draugų, bet vyriausių klasių mokiniai, su kuriais sueidavau, tai vienas, tai kitas svečiuodamasis laisvai sau rūkė), ir pats kartą kitą užsitrau-

kiau. Man tas patiko. Motina, tai pastebėjusi, nors pati buvo smarki rūkorė ir nė kiek nesisielojo, kai ilgainiui abudu mano broliu virto nepataisomais rūkoriais, vis dėlto abejingai nusistatė dėl mano rūkymo. Mums, jau vasaros atostogomis, taigi man jau esant pakeltam IV-ton klasėn, broliam II-on ir I-on, ėmus (drauge su Broniu) slaptai rūkyti pasivaikščiojimo metu kur miške ar šiaip nuošalioje vietoje ir paskui užvalgant obuolių, kad iš burnos nebūtų justi, tatai motina susekė ir patarė man

173 pav. 1896—1897 m. Šiaulių gimnazijos VI klasė su klasės auklėtoju Jurgiu Šopu. Iš kairės į dešinę stovi aukštai (4 bern.) Arkad. Jakstiras, Zigm. Mockus, Ipol. Grincevičius ir Eugen. Roščinas; II eilėje (7 bern.) Bensionas Plotkė, Stasys Ivaškevičius, Bened. Tomaševičius, Stasys Vaiciekauskis, Serg. Viktorovas, Mykolas Ščerbakas ir Vladas Daukša; žemai (7 asm.) sėdi Gust. Šimkevičius, Leonidas Mileris, Vyt. Skausgirdas, mokytojas Jurgis Šopas, Aleks Liandsbergis, Bronius Cirtautas ir Vulfas Karlinas.

pasirinkti: arba rūkyti rimtai ir nesislepiant nuo namiškių arba visai neberūkyti. Rimto rūkymo kvotimą turėjau laikyti gavęs iš motinos išrūkyti du papirosu vieną po kito, bet gerai užsitraukdamas. Pirmą papirosą šiaip taip įveikiau, nors rūkydamas nejutau jokio malonumo, o kitą papirosą tik pradėjęs, ėmiau vemti. Po to jau neberūkiau, ne vien dėl nemalonaus atsimini-

mo, bet ir prisivertęs prieš rūkymą nusistatyti, kaip prieš tuščią, nereikalingą ir net žeminantį dalyką. Nejaugi žmogus, tas gamtos valdovas, turi nusilenkti kažkokiai žolikei, tiesiog virsti jos vergu! Juk iš motinos, vėliau ir iš brolių ir iš daugelio kitų pavyzdžių mačiau, koks priklausomas nuo tos dvokiančios žolės esti suaugęs, rimtas žmogus.

Turiu betgi prisipažinti kurį laiką, tik nebe gimnazijoje, savo nusistatymo neišlaikęs. Tai buvo 1902 m. vasarą, šešeriems metams suėjus nuo šio pirmojo bandymo. Drauge su Urbšiu, Laumianskiu ir dar vienu kitu draugu gavau Kaune kalėti. Nors bendra tvarka neleido kaliniams rūkyti, tačiau mes, nusistatę prieš bet kokį suvaržymą, ėmėme prieš tą rūkymo draudimą veikti kaip prieš didžiausią neteisybę,

174 pav. 1899 m. VIII kl. Šiaulių gimnazistas Jonas Vaidotas.

raštu kreipėmės, kad mums būtų leista rūkyti, ir, iki gavę atsakymą (žinoma, neigiamą), ėmėme rūkyti: ir tie, kurie dar laisvėje būdami rūkė, ir tie (pavyzdžiui, aš), kurie niekados nerūkė, net buvo prieš rūkymą nusistatę, visi savo rūkymu palaikė rūkorių rūkymą — iš solidarumo. Tas nepaprastai „mandras" mūsų nusistatymas, be nemalonumo, nieko kito mums (ne tik netikriems, bet ir tikriems rūkoriams) nesuteikė: rūkėme menką, o man ir biaurią, machorką, kokią slaptai gaudavome per kalėjimo sargus, už ją turėjome jiems brangiai mokėti ir net nešvariai buvome jų naudojami. Pavyzdžiui, vienas jaunas sar-

gas, virtęs mums dideliu bičiuliu ir gavęs iš mūsų 10 aukso rublių pinigų tabokai nupirkti, jos nepristatė, aiškindamasis pinigus pametęs. Nei tirti, nei skųstis negalėjome, nes neturėdami teisės laikyti pas save pinigų ir pirkti draudžiamų dalykų, be to, į tai įtraukdami sargus, gavome tylėti, kad ir nė kiek neabejodami esą jų biauriai naudojami ir apgaudinėjami. Tačiau išėjęs iš kalėjimo, nuo tos dienos visai neberūkiau, kad ir tenka prisipažinti, jog kai kada gero papiroso dūmai maloniai kutena man nosį ir tenka griebtis protinių argumentų silpstančiai valiai sutvirtinti. Šiaip ar taip, nei III-ji klasė, nei šiaip gimnazija nepavertė manęs nei kortininku, nei girtuokliu, nei rūkoriumi. Tie dalykai man neprigijo, nors į visą tai labiau ar mažiau buvau linkęs. Tai tokie buvo mano „įvykiai" pirmaisiais gimnazijos mokslo metais, kurie mums ypatingai nusisekė: ne tik visi trys gerai mokėmės, kaip ir vėliau, bet ir dėl caro Mikalojaus II vainikavimo 1896 m. gegužės mėn. buvome pakelti į aukštesnes klases be kvotimų, mudu su Vaclovu pažymėtu II laipsnio, o Viktoras net I laipsnio pagyrimo lapu, tad ir knyga apdovanotas. Linksmi ir laimingi važiavome atostogų. Motinai papasakojus tėvui apie mūsų laimėjimą, iš tėvo patyrėme, jog ir jis prieš 30 metų pagyrimo lapu buvo apdovanotas.

175 pav. Šiaulių akių gydytojas Jonas Cumftas (1864—1929 m.).

Tai buvo mums labai malonios atostogos, iš kurių betgi teprisimenu aną papirosinį savo įvykį. Taip pat, rodos, 1896 m. vasarą vysk. Paliulionio Viekšnių šventoriuje buvau dirmavo-

tas drauge su savo motina, broliais, Moncevičiais ir kitais pažįstamais. Dėl vysk. Paliulionio (Miečislovo), jį lydėjusio balto senelio vysk. poeto Baranausko (Antano) ir mūsų tėvo (Antano), o taip pat mūsų dėdės Rodzevičiaus (Andriaus) vardų gavome čia savo vardus: Antaną (bene aš), Andrių (lyg Vaclovas) ir Miečislovą (rodos, Viktoras). Baranausko išvaizdą labai gerai atsimenu. Jis mums atrodė labai malonus, geras, tačiau vysk. Paliulionis pasirodė mums rūstus. Kad Baranauskas yra lietuvių poetas, tai mums tėvas pasakė, bet ką jis rašė, nežinojome. Vyskupų apsilankymo metui tenka mano tėvo santykių nutraukimas su klebonija, tikriau, su kanauninku Zaleskiu, išdidžiai ir nemandagiai pasielgusiu mano tėvo atžvilgiu.

XI. Vidurinėse klasėse.

Sekasi. IV klasėje (1896—1897 m.) visą laiką buvau pirmas mokinys, tad tuo atžvilgiu toji klasė man buvo visų laimingiausia, nors pažymiais perdaug pasigirti negalėjau: be pirmojo bertainio (ketvirčio), kuriame trejetukų neturėjau, visuose kituose bendroje išvadoje tai vieną, tai kitą pagaudavau (antrame iš rusų kalbos, trečiame, ketvirtame ir metinį iš algebros, ketvirtame dar ir iš Romos istorijos, kai mane Špakauskis, kartą paklausęs, kitą dieną pagavo pamokos neišmokusį). Šiaip toji klasė man buvo paįvairinta dviejų man naujų mokytojų: matematiko Viač. Pogodickio, tik atvykusio ir pirmam bertainiui nesuskubusio mums įrašyti pažymių, ir graiko Šopo. Pirmasis man buvo klasės auklėtojas ir savo nuoširdumu, malonumu ne tik paliko mums geriausių atminimų, bet ir mūsų būdams nusistatant nemažai svėrė. Gal būt, jis nepakankamai griežtus taikė mums reikalavimus, tad, prie Arlauskio jau sustiprėjęs, ėmiau jam kiek apsileisti, nors prireikus per kvotimus lengvai laimėjau ne tik 4 už algebros rašinį, bet ir 5 už geometrijos atsakymą. Apie Šopą, kaip apie gimnazistų rykštę („groza"), ir mano atsitiktinius iš jo laimėjimus, kurie betgi baigėsi rašomojo kvotimo trejetuku, vos neatsvėrusiu viso, ką per metus laimėjau, jau esu pasakojęs. Iš viso betgi IV klasės kurso geriausiai ir maloniausiai atsimenu cerkovno-slavianskij jazyk, kurią kalbą dėstė nepu'kiausias mokytojas Dim. Archangelskis, bet kuri man labai patiko; mėgau skaityti jos tekstus ir nuo jų V klasėje malonu buvo pereiti prie metraščių, poučenijų, choždenijų, „Slovo o polku Igorevom". Mėgau taip pat, ne dėl dėstytojo Špakauskio, iš kurio jokios naudos mums nebuvo, jo dėstomąjį toje klasėje istorijos ir geografijos kursą, senovės istoriją ir Rusijos geografiją, kurios „aklajame" žemėlapyje surasdavome ne tik kiekvieną guberniją, bet ir po kelis kiekvienos gubernijos miestus. Ir vieną ir kitą papildžiau dar namie skaitomomis senosios istorijos knygomis lenkų ir rusų kalbomis ir keliais geografijos vadovėliais, kurių

vienas, jų autoriaus neatsimenu, ypatingai buvo platus ir man ypačiai įdomus savo žiniomis apie militarines Rusijos pajėgas; tas žinias dar papildžiau sau iš tėvo „Kalendar dlia vračej", kuriame buvo išvardyti taip pat kariuomenės dalių gydytojai, tad ir geografinis tų dalių paskirstymas. Geografijos pamėgimas ir žinios po kelerių metų man daug svėrė, kai 1902 m. iš universiteto išvarytas, atlikęs kalėjime bausmę ir gavęs kurį laiką rudenį Viekšniuose laukti tolesnio savo likimo, mokiausi Lietuvos geografijos iš įvairių knygų, straipsnių, tėvo ir kitų pasakojimų. Dar labiau visa tai man buvo naudinga, kai dar vėliau, vokiečių okupacijos metu, 1915—1916 m. gavau Vilniuje mokyti Lietuvos geografijos vadinam. Adomo Mickevičiaus visuotiniame (liaudies) universitete (lenkiškai), o nuo 1916 m. ir lietuvių gimnazijoje, bene taip pat ir lietuvių mokytojų kursuose. Tuomet prisiminė man ne tik griežtoki Špakauskio reikalavimai, dėl kurių dabar nebepykau, bet ir jo mokymo trūkumai, kurių dabar stengiausi išvengti.

Šiaip mano nedideliame, nesudėtingame ketvirtoko gyvenime tris tegaliu pažymėti man reikšmingesnius įvykius. Vienas bendresnio pobūdžio, tai perėjimas nuo (III) klasės knygynėlio prie bendros, vadinamosios fundamentalinės bibliotekos. Čia turėjome laisvą knygų pasirinkimą iš kataloginių sąrašų, kurie kabėjo didžiajame gimnazijos koridoriuje. Aš labiausiai rinkdavausi istorijos veikalus ir apysakas; tiesą sakant, tų knygų buvo daugiausia. Paprastai skaitydavau ne vien tai, kas atitiko klasės mokslą, bet ir bent viena klase aukštesnio kurso knygas, taigi IV klasėje ne vien senovės istorijos veikalus, bet ir Guizoto prancūzų civilizacijos istoriją, Ivanovo viduramžio pilį, viduramžio miestą ir kitas. Skaičiau taip pat Puškiną, Sergiejų Aksakovą ir daugelį kitų, kurių neprisimenu. Žinoma, ir žemesniųjų klasių ir fundamentalinių bibliotekų visos knygos buvo rusiškos.

Tik nevirtau sąmokslininku. Antras reikšmingas įvykis buvo trečioko Vaitiekaus Buikos pareiškimas grįžus iš atostogų, jog keli jo apylinkės (nuo Raseinių pusės) draugai bajoraičiai drauge su juo pasižadėję, kai suaugsią, padaryti sukilimą;

176 pav. 1898—1899 m. Šiaulių mergaičių gimnazijos IV (1902 m. baigė VII-ąją, nors toli dar ne visos) klasė. Iš kairės į dešinę stovi aukščiausioje (7 mergaičių) eilėje 1. E. Laumianskaitė, 2. Krist. Petkevičaitė, 3. Dogelackaitė, 4. Barabanovaitė, 5. Paladaitė, 6. Gocaitė ir 7. Vikt. Gruzdytė; II eil. (9 merg.) 2. Karpavičiūtė, 4. Ant. Šalkauskaitė, 6. O. Levinaitė, 7. K. Zivaitė, 8. Eug. Drungilaitė; III eil. (9 merg.) 1. M. Kaganaitė, 4. Viktorovaitė, 5, T. Nemčiauskaitė, 6. V. Razehornaitė, 7. Odesaitė; 8. M. Kuokštaitė ir 9. Braudaitė; sėdi (8 asm.) 1. Vilbergaitė, 2. E. Kleinaitė, 3. Jurjevaitė, 4. rankdarbių mokytoja Fetisovaitė, 5. klasės vedėja Aleks. Šaškovskaitė, 6. mokyt. Čistiakovienė; 7. B. Plotkinaitė; IV eil. (9 merg.) 1. Bronė Drungilaitė, 2, Podliašukaitė, 3. N. Gurvičiūtė, 4. Zvierevaitė, 5. Fuksaitė, 6. G. Kleinaitė, 7. A. Gurvičiūtė, 8. T. Archangelskaitė (gimnazijos mokytojo Dim. Archangelskio duktė, mirusi 1900 m.).

jis ragino mane prie jų priesaikos prisidėti. Nors ir prieš tai nekartą man teko su juo ir kitais draugais kalbėtis apie būsimuosius sukilimus, bet jo pasiūlymas man pasirodė perdaug vaikiškas, nerimtas, ir aš atsisakiau kalbėtis su man nežinomais jo draugais. Tik po to dar dažniau pas mus būdavo kalbų apie buvusius ir būsimus sukilimus. Vieną kartą net keliese buvome nuėję 1863 m. sukilėlių sušaudymo vieton, čia pat už miesto prie Kuršėnų kelio, po Didžiojo karo šiauliškių gražiai sutvar-

kyton; užsilaikėme labai rimtai, kalbų jokių nesakėme, kalbėjome pusbalsiu ir šiaip buvome sujaudinti, sugraudinti.

Kas aš — lenkas, žemaitis ar lietuvis? Trečias įvykis — tai 1897 m. sausio mėn. 28 (vasario mėn. 10) dieną visuotinis Rusijos gyventojų surašymas. Šiaip mums neįdomus, surūpino betgi mus pirmą kartą tautystės klausimu: kuo turime rašytis, Kalbėjo apie tai mūsų draugai, kalbėjomės ir mes Šalkauskių kieme ir namie. Pirmą kartą ėmėme abejoti, ar tikrai mes esame lenkai. Kad lenkiškumo pozicija nebuvo pas mus tvirta, tikriau, buvo gana savotiška, rodo kad ir mano motinos vyriausias argumentas, tiesa, mano nusistatymą nulėmęs, bet ne mūsų lenkiškumo, tik lenkais rašymosi argumentas: „Jeigu jūs", aiškino ji mums, „neįsirašysite lenkais, tai rusų valdžia palaikys jus rusais, nes lietuvių ji nepripažįsta; katalikai rusams eina lenkais". Tuo paveiktas, užsirašiau, kad ir abejodamas, lenku ir paskui graužiaus, bet mano broliukai — antrokas Vacius ir pirmokas Vikas, rašėsi žemaičiais, kaip ir tėvas kad užsirašė Viekšniuose, apie ką vėliau tepatyrėme. Savo pirmo tautystės kvotimo neišlaikęs, nekartą po to galvojau, kas gi aš, žemaitis, pagaliau, besąs? Ne dieną, kai darbai ir įspūdžiai neleido giliau susikaupti, bet vakarą prie pamokų kitai dienai pasirengęs ir kitus darbus pabaigęs, nekartą ir naktį lovoje vartydamasis, sprendžiau vis tą patį kankinantį klausimą, čia liedindamas žemaitį su lietuviu, nusibajorindamas, mužikindamasis, tai vėl paregėdamas prieš save Vavelį, karalius, etmonus, Vienas, Pragos skerdynes, 1863 m. tremtinius Sibiro katorgose, niūniuodamas „Boże coś Polskę", „Jeszcze Polska ne zginęła", „Z dymem pożarów", „Nie było, nie było, Polsko, szczęścia tobie" ir daugelį kitų graudžių patriotinių lenkiškų dainų. Iš šalies nieks man tuo laiku nepadėjo apsispręsti, bet ir aš, rašydamasis sąrašan negavęs jokios pagalbos, niekam dėl savo abejonių nebesisakiau.

Tačiau paprastuosius kvotimus (iš IV į V klasę) išlaikiau gerai; be 3 iš graikų kalbos, iš visų kitų gavau 4 (rusų sak., lotynų raš., algebros raš.) ir 5 (rus. raš., lotynų sak., vokiečių sak., geometrijos sak. ir geografijos). Gavęs pagyrimo lapą, kaip ir III klasėje, išvykau atostogų į Viekšnius.

Senutė Liutkevičienė. 1897 m. atostogas geriau atsimenu, negu 1896 m., nes jos buvo įvairesnės už anas. Rodos, atostogų pradžioje motina mus nuvežė kelioms dienoms per Kėdainius Jasnogurkos dvaran (Panevėžio pav., Krekenavos par.); pirmą kartą ten buvome apsilankę maži tebebūdami. Tuomet dar dvaras priklausė Liutkevičienei, kurios pirmasis vyras, bene Kordzikauskis, buvo mano motinos giminaitis. Jis vedė beraštę baudžiauninkę, ir ji paveldėjo po jo nemažą turtą, važinėjosi į užsienio vasarvietes, jokių Vakarų Europos kalbų nemokėdama ir šiaip per visą gyvenimą neišmokusi nei rašyti, nei skaityti. Vedžiodama mus po kambarius ir rodydama sienose iškabinėtus XVII amž. bajoro Pasko nuotykių paveikslus, aiškino mums, ką kuris reiškia, bet parašų nepaskaitydama supainiojo. Kai mes, tai pastebėję, negudriai atkreipėme jos dėmesį („Senute, čia visai kas kita, negu pasakoji"), ji puolė seną tarną, kam jis bevalydamas paveikslų eilę supainiojęs. Motina mus paskui už tai subarė ir paaiškino, kad senutė yra beraštė, tik jai nereikią to priminti. Iš Jasnogurkos buvome nuvažiavę Krekenavos miestelin, kur viena motinos pusseserių, Rachelė Kordzikauskytė, turėjo krautuvėlę, kas bajoraitėms, kad ir nuskurdusioms, tebebuvo dar naujiena, giminės vos dar bepakeliama. Taip pat apsilankėme pas kitą motinos giminaitę, Rudzinskienę, kur susipažinome su jos vyru ir maloniu, bene mūsų amžiaus, sūnumi, o taip pat su kitu giminaičiu stud. Vaitkevičiumi, kuris lošė kortomis ir į mus nekreipė dėmesio.

177 pav. 1899 m. Šiaulių gimn. II kl. katalikai su kapelionu J. Rodzevičium. Iš kairės į dešinę stovi Vacl. Šalkauskis, Enr. Hurčinas, Jarosl. Rimkus (Rimkevičius) ir Vlad. Hulevičius; sėdi vidur. eil. Velbutas, Vacl. Vaitkevičius, Kazim. Lukomskis ir Leon. Ščefanavičius, apač. Vinc. Galkevičius ir Vlad. Ščefanavičius.

Tai buvo vienintelis mano lankymasis pas motinos gimines, kurių Panevėžio apskr. yra nemažai (Kordzikauskių, Bohuševičių ir kitų), tačiau jųjų tuos težinau, kurie suėjo su lietuviais, kaip Liandsbergius (Žemkalnį, jo sūnų ir dukteris) ir ponią Mariją Jasenskaitę - Pranienę Mašiotienę, jų dukterį ir sūnus, o kiti, laikydami save lenkais (gal kas ir virto lietuviu, tik aš to nežinau), su mumis, paaiškėjusiais lietuviais, nepanorėjo ką bendra turėti. O tačiau tas pats dėdė Kordzikauskis (istorikas Juozapas), kuris dar 1915 m. Vilniuje vengė man prisipažinti esąs mano giminaitis, 1919 m. pats prisiminė savo giminystę, kai jam teko rūpintis tarnybos gavimu iš mano brolio Vaclovo, tuomet švietimo komisaro. Panašiai žinomas Vilniuje pamokslininkas, lenkuojąs M. Mašiotienės brolis kun. Jasenskis, 1915 m. suėjęs su manim p. Macejevičienės (Petrienės Vileišienės sesers) lenkų mergaičių gimn., kur jis buvo kapelionu, o aš mokiau lietuvių kalbos, ir maloniai su manim kalbėjęs, man prisiminus apie giminystę, kad ir prie jos prisipažino, bet vėliau manęs vis vengė. O tai buvo dar ne tik prieš Vilniui Vaduoti Sąjungos laikus, bet ir prieš 1919—1922 m., kai Vilniaus lenkams galutinai pasidariau „nesukalbamu litvomanu".

178 pav. 1900 m. Šiaulių mergaičių gimnazijos V kl. katalikių būrelis su kapelionu Julium Rodzevičium. Iš kairės į dešinę stovi T. Nemčiauskaitė ir Ant. Šalkauskaitė, sėdi Mar. Kuokštaitė (dabar Bortkevičienė), kun. J. Rodzevičius ir Paladaitė, žemai Eug. Drungilaitė (vėl. Liepienė) ir Br. Drungilaitė.

Grįžus mums iš panevėžiškių, neužilgo pasimirė tėvo bičiulis ir mano krikšto tėvas Klyšių Adomas Daugirdas, vis man žadėjęs kažką ypatinga dovanoti už gerą mokslą, tik ir gavimo terminus vis atidėliojęs. Pakeltam V klasėn žadėjo do-

vaną VI klasėje ir, man spėliojant dėl dovanos (šautuvas? arklys?), vis sakė: „ne tai, ne tai, tik bus dar geresnis dalykas“. Pasimirė nusinešęs dovanos paslaptį karstan. Matėme tėvo susijaudinimą, ir patys buvome sugraudinti artimo žmogaus mirtimi. Mano tėvas buvo pastatytas jo vaikų globėju ligi jiems tapsiant pilnamečiais; jis į juos žiūrėjo kaip į savo vaikus, ir mes jiems tokiais pat jausmais augome, iki skirtingos gyvenimo sąlygos suaugusius vienus nuo kitų atskyrė.

179 pav. VIII kl. Šiaulių gimnazistas Mar. Sviechauskis 1900 m., vėliau Varšuvos politikos veikėjas.

Nekoks strielčius. Čia dabar tenka prisipažinti prie dalyko, kuris nekokį rodo mano vyriškumą. Tėvas buvo puikus medžiotojas ir kaip tik šią vasarą nusistatė mane taip pat medžiotoju padaryti: „Nejaugi aš nė vienam sūnui negausiu savo šaudyklės palikti?!“ Pasiūdino man ilgus batus, gavo antrą šaudyklę ir išsivedė medžioklėn. Ilgai vaikščiojova, sukinėjovos, bet nieko neradova. Tėvui varžiaus sakytis nelinkęs prie jokių medžioklių, bet jau maniau laimingai baigęs savo „žygį“, tik štai jis pamatė medyje įtūpusią varną ir nutarė: „Gėda būtų grįžti namo neiššovus“. Liepė man į ją taikyti, ir pats, stojęs prie manęs, padėjo. Žiūriu — taikau tiesiog į varnelę, kuri nieko blogo man nepadarė, o ir aš jai nieko blogo daryti nenoriu. Aš atsargiai šaudyklę kiek pasukau, paspaudžiau, šaudyklė šokterėjo ir skaudžiai mane veidan užgavo, o varna, žinoma, laimingai sau kra-kra nuskrido. „Na, kad jau ir peckelis! Taip gražiai tau pritaikiau! Nebūsi tu medžiotojas!“ Po to tėvas ne tik ilgai pasakojo visiems apie mano

„medžioklę“, bet ir niekados nebepasiūlė eiti su juo drauge, o aš taip pat niekados jam nepasakojau, kaip aš jam buvau joje nusidėjęs.

Bene po dviejų metų jis mėgino taip pat mano brolį Vaclovą įvesti medžiotojų stonan, tik ir šis pasirodė tam netikęs: tėvui liepus jam kurapką šauti, šis paklausė — katrą? Čia pasirodė turįs ydingas akis (žiūrėdamas vienan taškan, du matęs), tad tėvas tik numojo ranka ir neberengė jo medžiotoju, tik visą vasarą naudojosi juo, lyg varovu, kuo šis betgi buvo labai patenkintas. Trečio sūnaus jis, rodos, nė nebandė medžioklinių gabumų, ir jo šaudyklė po jo gyvos galvos negavo gerų rankų. Pusei metų praėjus po jo mirties, teko dėl jos su vienu negudriu agentu net susiremti. Mat, 1923 m. Mažeikių policijai parūpo ją išimti iš mūsų abejotinų rankų, jos atsiųstasis agentas stačiokiškai jos iš mūsų pareikalavo ir, iš viso, elgėsi, lyg būtume įtariami krašto išdavimu. Nei įtikinėjimai, nei griežti atsikirtimai negelbėjo; teko tiesiog nuo jo šaudyklę paslėpti.

Šavelskaja istorija. Pasisvečiavę, „pamedžioję“ grįžome į Šiaulius ir čia pradėjome 1897—1898 mokslo metus labai triukšmingai[43]). Tai buvo plačiai įgarsėjusi „Šavelskaja istorija“, pasak Špakauskio — „vozmutitelnaja vychodka 49 učenikov rimsko - katoličeskago ispoviedanija, ostavivšich aktovyj zal vnačale molebna i nevozvrativšichsia tuda, nesmotria na trebovanije direktora i inspektora“, pasak kai kurių laikraščių — „napadenije šavelskich gimnazistov katolikov na sviatuju neporočnuju cerkov“. Mat, ilgesnį laiką mokiniai katalikai šventadieniais ir karališkomis dienomis varomi gimnazijos cerkvėn (III—IV kl. gavau būti kelis kartus), lyg jau buvo apsipratę su ta nemalonia jiems pareiga. Tačiau jau 1897 m. pavasarį, gal 1896 m. Mintaujos gimnazistų žygio įtakoje (tik neprisimenu,

---

43) Savo atsiminimus čia paremiu dar Špakauskio Istoričeskaja zapiska o Šavelskoj gimnazii, 1902 m., 117—119 pusl., J. Tumo str. Dėl Šiaulių gimnazijos „molebno“ su kun. Juozo Remeikio paaiškinimu („Mūsų Senovė“ 1921 m. II. 107—111 pusl.), 1897—1898 m. „Ukininko“ ir 1897—1898 m. „Tėvynės Sargo“ korespondencijomis ir Vilniaus archyvo medžiaga, kuria 1934 m. pradžioje jo direktorius Vaclovas Studnickis leido man naudotis.

kad būtų apie tai kokių kalbų) ėmėme prieš šitokią tvarką savo tarpe smarkiau kilti, ir štai gyvenantieji Šalkauskių kieme Girdvainiai (V kl. Jonas ir II kl. Mykolas) cerkvėn nebėjo, už ką vienas jųjų gegužės mėn. buvo pašalintas iš gimnazijos, negavęs nė kvotimų baigti. Jo tėvui Mykolui (žinomam žuvininkui) pasirūpinus, mokinys buvo grąžintas gimnazijon ir rudenį prileistas prie kvotimų, bet Špakauskio „nukirstas"; tėvas išvežė abudu sūnu Liepojon. Vasarą (1897. VI. 25/VII. 7) caras įsakė nebeversti mokinių katalikų dalyvauti stačiatikių pamaldose, ir apie tai dar prieš grįždamas į Šiaulius gavau skaityti Petrapilio lenkų savaitraštyje „Kraj".

180 pav. Viekšnių bažnyčia mūsų metu.

Tačiau apie 15 (27) rugpiūčio suvažiavę į Šiaulius patyrėme, jog rugpiūčio 20 (rugsėjo 1) d. 10 val. ryto gausime vykti gimnazijos salėn (aktovyj zal), kur bus molebnas mokslo pradžiai pažymėti. Katalikai ėmė tartis, bruzdėti. Kai kurie vyresniųjų nuėjo pas kapelioną kun. Remeikį, o šis parodė jiems gautąjį per Girdvainį Rygos mokslo apygardai aplinkraščio nuorašą, kuriuo buvo pranešama apie minėtąjį caro įsakymą; tą nuorašą rodę direktoriui Rubcovui jis ir Girdvainis, ir šis sakęsis nebeversiąs katalikų dalyvauti stačiatikių molebnuose. Kilo kalbų, jog direktorius ar Vilniaus apygardos globėjas slepiąs caro įsakymą tam, kad įvilioję katalikus į molebnus, paskui tik išgautų jo atmainymą. Kadangi molebnas buvo susijęs su aktu, tikriau, su direktoriaus kalba, tad buvo nutarta nueiti aktan ir po direktoriaus kalbos išeiti.

Kai kurie įrodinėjo, jog pats direktorius prieš molebną pranešiąs apie caro įsakymą ir katalikus paleisiąs namo. Kapelionas leido mokiniams juo remtis kaip žinios apie caro įsakymą šaltiniu, ir daugelis apie tai žinojo.

Vozmutitelnaja vychodka. Mes taip pat iš vakaro žinojome einą pavojingan žygin. Motina palaikė mus, iš ryto išlydėdama visus mus šešis peržegnojo ir drąsino. Iš pradžių nuėjome bažnyčion į savas pamaldas, o paskui skirtu laiku susirinkome gimnazijoje ir drauge su stačiatikiais, evangelikais ir žydais suėjome salėn. Visa pedagogų taryba taip pat buvo susirinkusi. Laukiame direktoriaus kalbos, tik štai Otiec Trojepolskij, greit pasirengęs, užtraukia: „Hospodu pomolimsia!" Taip aš atsimenu, bet Vilniaus archyve išsaugotoje byloje paduodama: „Blagosloven Bog naš". Čia kas vyresniųjų, bene Step. Kairys, pasak kitų — Ladas Laumianskis, lietuviškai balsiai atsiliepia: „Einam, broliai!" Taip vėl aš atsimenu, bet archyvinėje medžiagoje pažymėta, jog buvo atsiliepta „po žmudski — einem", o kun. Tumo žiniomis — „eikim!" Po tų ar to žodžio ėmėme eiti pro užpakalines duris mokytojų kambarin (učitelskaja), o iš ten koridoriun. Ėjome taip ramiai, tvarkingai, jog prie mūsų buvo prisidėję ir kai kurie žydai, palaikę mūsų išėjimą normaliu, bet vėliau susipratę grįžo.

Dar nebuvome priėję didžiųjų durų iš II aukšto į laiptus žemyn, kai iššokę iš salės, molebnui ten toliau einant, direktorius, inspektorius, kai kurie mokytojai užstojo mums duris į I aukštą. Gavome sustoti ir tylėdami išklausyti, su Kairiu, Mockumi ir kitais priešakinėse eilėse, direktoriaus ir mokytojo Kazlauskio rėkavimo ir net koliojimo. Inspektoriui Kochui pasidarė bloga, ir jį sargas Mikulskis gavo vandeniu gaivinti. Kazlauskis rėkė: „Kareivių, policijos!" Sakė jį įsikarščiavus net kazokų šaukusis, nors Šiauliuose kazokų nebuvo. Tikrai buvo duota žinia policijai, ir ji atvyko, bet negavo veikti ir grįžo neįsikišusi. Be kai kurių mažesniųjų, negrįžome salėn, tad Rubcovas įsakė mums „razoitis' po klassam", ir mes išsiskirstėme į savo klases. Daugelis buvo suskubę nusileisti iš II aukšto žemyn, bet pedeliai (pomoščniki klassnych nastavnikov) užstojo duris, ir tik kai kurie (jų tarpe VI kl. Vacl. Šliogeris) pro juos namo teprašoko.

181 pav. 1900 m. Šiaulių gimn. VIII klasė. Iš kairės į dešinę stovi I eil. Leonidas Mileris, Mar. Sviechauskis, Bensionas Plotke, Leonidas Antonovas, Antanas Graurogkas, Aleksas Viktorovas, bar. Žanno-Vilius Grothuzas, tarp jų dviejų Enr. Paplauskis, Konst. Šakenis, Vladas Chlevinskis, Adolfas Legeika, Arkadijus Jakstiras; II eil. Jurgis Čiurlys, Ladas Laumianskis, mokytojai Viačesl. Pogodickis ir Arnoldas Treimanas, Alfredas Liandsbergis, Zbign. Chominskis ir Pelicijonas Džieržinskis; sėdi mokytojai Dim. Archangelskis, Mikalojus Klimantavičius, inspekt. Konst. Kochas, direkt. Aleksandras Rubcovas, Einegardas Andersenas, Konst. Špakauskis ir Vladim. Frankenas, mokiniai Vladim. Smirnovas, Vacl. Šliogeris, Platonas Ošoklinskis, Konst. Andrejevas ir Vulfas Karlinas.

Molebnui pasibaigus, atsigavęs Kochas ėjo per klases ir rašė rastus jose katalikus. Žemesnių klasių mokinius surašė, padarė vieną, kitą pastabą, bet šiaip numojo į juos ranka. Surašydamas mano klasę, jis man tepasakė: „I vy tože, Biržiško!“ Mat, iš pirmo mokinio tokios „vozmutitelnos vychodkos“ jis nelaukęs... IV—VIII kl. mokiniai buvo ne tik surašyti, bet ir pašaukti salėn, čia uždaryti ir po vieną šaukiami mokytojų kambarin, kuriame už ilgo stalo sėdėjo pedagogų taryba, o Rubcovas, rodos, ir kitų padedamas tardė. Gavau ir aš atsakyti klausiman, kodėl išėjau iš molebno. Nors žinojau kun. Remeikį leidus juo remtis, bet man tas atrodė nei šis, nei tas, ir

aš pasakiau taip, kaip buvo: kad pats skaičiau laikraštyje apie caro įsakymą, tad ir išėjau. Kitų klausimų neatmenu. Nors aš, rodos, atsakinėjau gana ramiai, bet iš direktoriaus susilaukiau griežto įspėjimo dėl „netinkamo tono" į jo klausimus atsakinėjant. Po kelių valandų tardymo buvome atleisti namo, kur nerimstančių motinų, globėjų, šeimininkių buvome su džiaugsmu sutikti ir klausimais apiberti. Daugelis jų visą tą laiką slankiojo aplink gimnaziją, apie kurią ėjo baisiausių gandų, matė besisukinančią policiją ir nerimavo, iš grįžusių anksčiau mažiukų tegavę patirti apie „maištą", bet nežinodami apie tolesnį mūsų likimą.

Bausmė. Pedagogų taryba nutarė nubausti 49 išėjusius išmolebno IV—VIII kl. mokinius: VIII kl. 8, VII kl. 9, VI kl. 13, V kl. 13, IV 6. Lygindamas 1898—1901 m. baigusiųjų gimnaziją sąrašą su nusikaltėlių sąrašu, matau, jog kai kurių katalikų trūksta nusikaltėlių tarpe, tad juos čia išnašoje sužymėsiu, tik įspėju, kad nesu tikras, ar visi jie „maišto" metu buvo jau į Šiaulius atvykę, o kai kurie, kaip sakiau, sugebėjo ištrukti iš gimnazijos[44]). Iš tikrai buvusių salėje ir iš jos neišėjusių katalikų aiškiai žinau VII kl. Pelicijoną Dzieržinskį, o taip pat IV kl. Enr. Sutkų. Pedagogų Taryba nutarė 49 kaltininkus taip nubausti (žinios iš Vilniaus archyvo):

I grupė: vyriausi vadai (glavnyje rukovoditeli) — VIII kl. St. Kairys, Zigmas Novickis, Zigmas Stanevičius ir VII kl. Zigmas Mockus, kurių Kairys tardomas kalbėjo „riezkim tonom", buvo pašalinti iš gimnazijos su teise stoti į kitas gimnazijas; II grupė: VIII kl. Vinc. Putramentas, VII kl. Stanisl. Ivaškevičius ir Bron. Cirtautas, kurie drauge su pirmaisiais buvo pas kunigą, gavo po 2 iš elgesio, o VIII kl. Pov. Brazaitis, Pov. Kaziliūnas, Mikal. Petkevičius ir Myk. Tomaševičius gavo po 3 iš elgesio; III grupė — iš elgesio nemažiau kai 3: VII kl. Ark. Jakstiras, Aleks. Liandsbergis, Vyt. Skausgirdas, Gust. Šimkevičius, Bened. Tomaševičius ir Stan. Vaiciekauskis, VI kl. Zbig. Chominskis, Jurg. Čiurlys, Kaz. Dobužinskis, Ign. Jonavičius,

---

44) Iš jų VIII kl. baigė: 1898 m. Jonas Vyzgo (lenkas Pov. Zajončkas, vėl. lenkų kalbos mokytojas Šiaulių gimn., buvo stačiatikis), 1899 m. Jonas Vaidotas, Ipol. Grincevičius, Ksav. Radavičius, 1900 m. Antanas Graurogkas, Enr. Paplauskis, Vlad. Chlevinskis, Vac. Šlioegris (jis ištrūko iš gimnazijos, kaip rodo 1897 m. korespondencija iš Šiaulių „Tėvynės Sargo" Nr. 11), 1901 m. Bol. Liangeris, Liudv. Volodka.

Adolfas Legeika, Lad. Laumianskis, Alfr. Liandsbergis, Ign. Moras, Mar. Sviechauskis, Bol. Sipavičius, Konst. Šakenis, Melchioras Šleinis, Pov. Urbšys, V kl. Petr. Adomavičius, Myk. Biržiška, Stan. Bohušas, Juoz. Butautas, Jurg. Jakavičius, Juoz. Klenauskis, Vyt. Legeika, Mik. Lingevičius, Pet. Nacickis, Step. Pečkauskis, Konst. Šalkauskis, Alfons. Šidlauskis ir Edv. Šiukšta, IV kl. Teod. Benediktavičius, Liudv. ir Ign. Hurčinai, Matas Pankauskis, Juoz. Pralgauskis ir Jonas Venckevičius. Be to, iš visų jų atėmė teisę gauti pašalpas, stipendijas, dovanas už gerą mokslą, būti atleistiems nuo mokesnio už mokslą, būti vyresniaisiais mokinių bendrabučiuose ir kt. Jau kitą (VIII.20/IX. 2) dieną iš bendrabučių vyresniųjų buvo pašalinti, tad gavo už užlaikymą mokėti — Kairys, Mockus, Dobužinskis (šis savo motinos laikomame bendrabutyje). Reikšminga, kad pašalintųjų vietų nesutiko užimti stačiatikiai, bet katalikas Pelicijonas Dzieržinskis nesivaržė ir buvo paskirtas[45]).

182 pav. Šiaulių gimnazistai III kl. Vaitiekus Buika (stovi) ir IV kl. Myk. Biržiška (1896 m.).

Mums pedagogų tarybos sprendimai nebuvo pranešti, ir aš ligi šiolei nežinau, ar buvo kiekvienam iš mūsų skyrium elgesio pažymiai nustatyti: 3, 4 ar 5—. Tik Pogodickis buvo mane pasišaukęs ir įspėjęs, jog dėl mano aiškinimosi kai kas norėjęs

45) Iš žemesniųjų klasių yra taip pat išėję III kl. brolis Vaclovas, kuris sakosi ligi šiolei nepamiršęs anuometinės savo baimės, kai jis klasėje vienas teatsidūrė, II kl. Viktoras su būreliu draugų, jau buvę sugrįžę salėn, kai direktorius ėmė ant mūsų rėkti, ir vėl po kurio laiko išėję, tur būt, kas dar iš I kl., bet į juos gimnazijos vadovybė nekreipė dėmesio.

mane įskirti sunkiausiai baudžiamųjų grupėn, bet jis pasirūpinęs ir aiškinimosi protokolą ir pabaudą sušvelninti. Kadangi jis mėgdavo mums dėtis geradariu, o aš neprisimenu, kad aiškinimosi tonu ar turiniu būčiau atšokęs nuo kitų (nebent prisipažinimu prie lenkiško laikraščio skaitymo, kas betgi formaliai nebuvo draudžiama, o tik viešas kalbėjimas lenkiškai), tai net atsimindamas direktoriaus įspėjimą dėl tono, vis dėlto dabar Pogodickio žodžiais netikėčiau, bet tuomet, nežinant tikrų tarybos nutarimų, atrodė tai įtikėtina ir įvarė mano motinai ir keliems mano bičiuliams kelioms dienoms rūpesnio. Antra vertus, teko išgirsti, jog kapelionas, nors ir sutikęs, kad mokiniai juo remtųs, buvęs dėl to nepatenkintas daugeliui perdaug juo prisidengus[46]), tad jo atžvilgiu mano sąžinė buvo gryna: aš jo nepyniau bylon.

183 pav. VIII kl. Šiaulių gimnazistas Pov. Urbšys (1901 m.).

Šiaulių įvykio atgarsis pasiekė Petrapilio rusų spaudą, kuri nevienodai jį nušvietė. Griežtieji reakcininkai („Graždanin", „Novoje Vremia" ir kiti) puolė gimnazistus ir kunigą, kiti (pirmas caro favoritas kunigaikštis Uchtomskis savo laikrašty-

[46]) Tai matyti iš minėtosios „Tėvynės Sargo" korespondencijos: „rados ir tokie vėplos, kurie dengės mokytojo religijos paliepimu, kas tardytojams labai tiko, kas ir kitus kurstė sakyti ant nenaudos kun. J. P."

je „Peterburgskija Viedomosti") direktorių. Direktorius visiems sakėsi jokio aplinkraščio negavęs, tad turėjęs veikti senoviškai. VIII.22/IX.3 d. jis pats nuvyko Vilniun dalyko išaiškinti ir pasiaiškinti, o kitą (pasak Špakauskio, tą pačią) dieną Šiaulių gimnazija gavo Vilniaus apygardos globėjo aplinkraštį apie caro įsakymą, pažymėtą rugpiūčio 12/24 d. Nr. 5943. Tad matyti, kad tikrai apygardoje aplinkraštis buvo vilkinamas išsiųsti.

Pabaudų panaikinimas. Pusantro mėnesio nežinojome tikro savo likimo, bet greit patyrėme, kad Pedagogų Tarybos nutarimai nebuvo patvirtinti apygardos globėjo, kuris dėl aplinkraščio neišsiuntimo laiku atsidūrė keblioje padėtyje: juk mes, o ne jis su direktorium, rėmėmės tikru caro įsakymu! Buvo galima kaltinti mus nedrausmingumu (taip ir darė!), bet sukeltų pačios mokyklų vadovybės nesusitvarkymu, tad čia buvo ne mūsų, tik jų kaltė. Direktorius aiškinosi intrigomis prieš jį, kunigo kurstymu; byloje yra jo pasiteisinimų, jog mes nebūdavę verčiami ir dabar nebuvę verčiami dalyvauti molebne, kas buvo aiški netiesa (būtų kas drįsęs nedalyvauti! Atminkime Girdvainius!), tik patys sukėlę triukšmą ir t. t. Po mėnesio (rugsėjo 23 / spalių 5 d.) atvyko iš Petrapilio švietimo ministerijos departamento direktorius Vosylius Latyševas, kuris tardė mokytojus, kunigą, kai kuriuos tėvus, kai ką ir iš mokinių, pasisukinėjo po pamokas (buvo ir mūsų klasėje, rodos, Frankeno pamokoje) ir išvažiavo nieko nepasakęs, bet dalyko užtęsimas rodė mums ką rimtesnio nebegręsiant.

Pagaliau, jau spalių mėn., buvome sušaukti (katalikai, rodos, ne tik kaltininkai, bet ir visi) salėn, ir direktorius pranešė mums apie seniai mūsų žinomą caro įsakymą, o taip pat ministerio papeikimą mums „za narušenije poriadka i blagočinija vo vremia bogosluženija", taigi pasielgė, kaip jam tai ministeris buvo įsakęs 1897.IX.30/X.12. Nr. 26068, kurį raštą apygardos globėjas pranešė direktoriui tik spalių 7/19 dieną (pasak 1898 m. „Tėvynės Sargo" Nr. 1 straipsnio autoriaus, kaip rodos, kun. Remeikio informuoto, tik spalių 17/29 d. ministeris turėjo siųsti direktoriui paaiškinimą, jog galima melstis lotynų kalba). Tumas, rodos, klaidingai rašo, jog tai buvę mums pranešta direktoriui grįžus iš Vilniaus (nebent dar antrą kartą jis buvo ten iššauktas ir globėjo paaiškintas žodžiu). Bet neperde-

184 pav. Šiaulių rusų teatro Myk. Mysavskio (sėdi viduryje) 1897—1898 m. trupė. Iš kairės į dešinę stovi 1. tardytojas Kurč z Sotvy Sevriukas, 2. pašto valdin. Barbora Bantyš Kamenskaja, 3. geležinkelininkas Pov. Sakalauskis (lietuvis), 4. geležinkelininkas Taranauskis, 5. geležinkelininkas (dabar notaras) Jonas Blinstrubas (lietuvis), 6. paštininkas Aleks. Šavyrinas, 7. karo valdininko duktė S. Lvovičaitė - Sepienė; vidury sėdi 1. pašto viršin. duktė Nina Pugačiovaitė, 2. gimnazijos paišybos mokytojo duktė Syčugovaitė, 3. Mysavskių augintinė Maliauskaitė, 4. geležinkelio materialios dalies viršininkas Mysavskoj, 5. žandarų viršininko žmona Semionovienė, 5. mokytoja Stanislava Jakševičiūtė (Venclauskienė, lietuvaitė), 6. monopolio tarnautojas Kaminskis; žemai 1. pašto viršininko padėjėjo duktė Olga Končicaitė, 2. režiserius ir profesinis artistas Mikalojus Dolžanskis, 3. suflerius, advokato sūnus stud. Nochimsonas (žydas), 4. Tarnauskaitė, vėl. ištekėjusi už lietuvio karininko.

da sakydamas, kad caro įsakymą sutikome šūkiu „ura" ir himnu[47]). Taip, gerai atmenu, kad mes jutome kovą laimėję ir pirmą, vieninteli kartą, direktoriui pasiūlius himną sugiedoti, susispietę apie choro vedėją pomoščniką klassnych nastav-

47) Tačiau kun. Remeikio atmintimi, kuria jis čia remiasi, sunku pasitikėti. Jis ne tik klysta vadindamas Latyševą vicedirektorium, bet ir sakydamas, jog Rubcovas už tą bylą buvęs avansuotas Kauno gimnazijos direktorium (jis tik po kelerių metų buvo Kaunan perkeltas) arba jog Kochas buvęs pakeltas Šiaulių gimn. direktorium (Kochas liko po senovei inspektorius).

nikov Jegorą Jegorovičių Kazlauskį pakeltomis galvomis garsiai traukėme „Bože caria chrani"! Tą valandą caro himnas, be abejo, virto mums revoliuciniškiausia marseliete.

Laimėta! Nuo to laiko niekas mūsų (katalikų) cerkvėn nebevarė, ir maldą prieš pamokas kalbėjome kasdien salėje skyrium nuo kitų (stačiatikiai, tur būt, kalbėjo klasėje, žydai ir protestantai slankiojo tuo laiku koridorium) lotynų kalba: „kunigas" (Mockus ar Putramentas, paskui bet kurį vyriausios klasės mokinį nusitvėręs Kochas įbrukdavo jam maldos tekstą) sukalbėdavo dalį (Pater Noster), o „vargoninkas" (mano brolis Viktoras, paskui bene į „kunigus" pašokęs) jam atsakydavo, tikriau, maldą baigdavo. Pati pirmoji malda buvo atlikta X.27/XI. 8 d. dalyvaujant kun. kapelionui.

185 pav. Pašalintas iš Šiaulių gim. VIII kl. Edvardas Šiukšta (1901 m.).

Be aukų ir šiokių tokių pasėkų visgi neišsivertėme. Lapkričio mėn. 22 d. kapelionas buvo išvežtas iš Šiaulių ir kelis mėnesius uždarytas Kretingos vienuolyne (kun. Remeikis 1937 m. man rašo buvęs uždarytas 2 metus ir gavęs dar užmokėti 300 rub. pabaudos). Jis tikina, kad ir vėliau vysk. Paliulionis, „pataikaudamas rusų valdžiai", skelbęs jį avantiuristu ir stumdęs po menkutes vietas; „ir šiandien, rodos, rusų valdžios akimis į mane tebežiūrima". Kazlauskis ir Špakauskis nevienam nusikaltėliui mėgino pakenkti, pav., pirmasis spausdamas Mockų ir Ivaškevičių, už ką

paskui mokiniai atsilygino langų išdaužymu. Dzieržinskio vardas galutinai nupuolė. Mes betgi išsitiesėme, mūsų akiratis išplito, įgavo ryškesnio politinio atspalvio.

Patį mūsų laimėjimą lietuvių spauda („Ukininkas", „Tėvynės Sargas" ir kiti) palaikė Mintaujos mokinių pasipriešinimo dėl maldos tęsiniu, to pasipriešinimo išdavų įtvirtinimu: jei, girdi, nebūtume pasipriešinę, Švietimo ministerija nebūtų mokykloms taikiusi caro uždraudimo versti katalikus melstis drauge su stačiatikiais.

Atsispiriu litvomanijai. V klasėje mokinių tarpe kildavo kalbų ir ginčų dėl lietuvių kalbos ir prikišamos tuomet „litvomanijos". Ginčydavosi, paprastai, Kostas Šalkauskis su dviem antramečiam, Butautu (vėliau gydytojas) ir Klenauskiu (vėliau kunigas Amerikoje), kuriuodu jis, pats anksčiau nuo jų atsilikęs, toje klasėje pasivijo. Tikriau čia nebuvo ginčas, tik erzinimas, kurį Šalkauskis mėgo taikinti draugams provokuoti, kad aiškiau sakytųs. Pats visiškai nenusistatęs prieš lietuvių kalbą, net lietuviškojo darbo nežinojęs, jis kartojo draugams visokius populiarius Šiaulių ir šiaip Lietuvos bajorijos bei miesčionijos gandus apie „litvomanus", paniekinamai atsiliepdamas apie lietuvių kalbą ir raštiją, visaip kaip juokėsi, tyčiojosi, erzino, o puolamieji draugai, patys neką benusimanydami ir bežinodami apie lietuvių šviesuomenės darbą, bet jau, slaptai nuo mūsų dalyvaudami lietuvių mokinių kuopelėje, kuri skaitė ir platino lietuviškus raštus, karšti lietuviai, gynė kaip mokėjo savo pozicijas. Šiaipjau namie ir iš pažįstamų daug neigiama girdėdamas apie „žalingą litvomaniją", „separatizmą", „parsidavimą maskoliams" ir panašius priekaištus, mėginau jų tikrumą išsiaiškinti su draugais lietuviais, kurių betgi atsakymai man, kaip ir Šalkauskiui, mane nevisados tepatenkindavo.

Bene iš pasivytų draugų patyręs, jog vienas labiausiai susipratusių gimnazijoje lietuvių esąs buvęs jų vienaklasis draugas, dabar šeštokas, Ladas Laumianskis, tur būt, 1897 m. pabaigoje ar 1898 m. pradžioje gavęs progos su juo čiuožykloje susipažinti, mėginau jį pakalbinti „litvomanijos" reikalu, tik mums nutrūko dėl labai mažo dalyko. Kalbėjomės trise: mudu ir pažįstama panelė, kaip paprastai, ne mokytojų akivaizdoje ir ypačiai už gimnazijos sienų, lenkiškai, bet tik užkliudžius lietuviškąjį dalyką, jis atkirto man rusiškai. Kai klasėje lietuvių

ir „lenkų“ ginčai ėjo rusų kalba, tas atrodė natūralu vieniems kitų kalbos nemokant ar menkai temokant, tačiau lenkiškai tik kalbėjusio Laumianskio staigus griebimasis rusų kalbos ne tik nutraukė mudviejų kalbą ir vos tik padarytą pažintį (bent trejiems metams, ligi vėl suėjova ir net susidraugavova universitete, žinoma, kalbėdamies tik lietuviškai), bet ir lyg patvirtino man populiarų priekaištą lietuvių judėjimui, jog tai esąs rusų valdžios įrankis katalikams skaldyti, tad ir rusinti. Rusiškas Laumianskio atsikirtimas, be abejo, nebuvo joks surusėjimo ar rusų kalbos pamėgimo reiškinys, tik savotiškas, natūralus, gal perdaug staigus perėjimas gimnazistiškų, sakyčiau, tarptautinių (lietuvių - lenkų) santykių kalbon, ypačiai Biržiškoms, kaip ir Sviechauskiams, esant tuomet žinomiems savo lenkiškumu. Šiaip ar taip, tik mano atžvilgiu jo žygis pasirodė labai nevykęs, nes sulaikė mane nuo susiartinimo ir sutapimo su lietuviais kokiems dvejiems metams. Mano abejojimai lėl „litvomanų“ tuo buvo sutvirtinti, ir aš, kaip man vėliau draugas Zivas, žydas, yra priminęs, vis dar kartodavau visokias nugirstas apie juos nesąmones.

186 pav. VIII kl. Šiaulių gimnazistas Pov. Zajončkas 1898 m., po 1905 m. lenkų kalbos mokytojas toje pačioje gimnazijoje.

Kalno priesaika. Tik vis dėlto tikru lenku nė dabar nesijutau, nes vis buvo koks neaiškumas, kuris neleido mums su lenkais sutapti. Kada greit po mano „pasikalbėjimo“ su Laumianskiu, tur būt, 1898 m. ankstybą pavasarį, jo klasės draugas Marijonas Sviechauskis, nuo atostogų pasilaikęs ar pats su-

galvojęs visokių patriotinių lenkiškų sumanymų, Buikos pavyzdžiu, bet didesniu už jį iškalbingumu ragino mane, bene jo Nemakščių apylinkės patriotinio bajoraičių jaunimo vardu, ryžtis būsimai kovai su carizmu, šį kartą nebeatsisakiau, tik drauge su juo ant Salduvės kalno, kur vyko mūsų pasikalbėjimas, iškilmingai kits kitam pasižadėjova (prisiekėva!) kovoti dėl išvadavimo: jis — Lenkijos ir Lietuvos, aš — tik Lietuvos. Tas skirtumas mudviem nesukėlė nesusipratimų ir mudviejų neišskyrė, tik kažkaip natūraliai pasireiškė, be aptarimo, lyg pats savaime. Abu mudu teritorine prasme buvova žemaičiu, bet man, matyt, mudviejų buvo pripažintas ir savaimingas etninis žemaitiškumas (lietuviškumas), leidžiąs laisviau nusistatyti Lenkijos atžvilgiu, nežiūrint visos mano įgytosios lenkiškos kultūros ir net patriotinių lenkiškų tradicijų; Sviechauskis etniniu ir politiniu (ne kultūriniu) atžvilgiu pasireiškė lenkiškesnis už mane.

Negaluoju. Kiek IV klasė mano buvo išeita tvarkingai, sistemingai ir įtemptai, tiek V kažkaip pakrikusiai, visaip kaip šlubavo. Audringai prasidėjusi, tad ir gerokai paveikusi mūsų dirksnius, ji skaudžiai atsiliepė mano sveikatai. Ėmė reikštis mažakraujystė, atsiliepianti bendru silpnumu ir galvos skausmais. Nuo pat V klasės pirmojo ketvirčio ligi VIII klasės kvotimų pabaigos neatmenu tokios dienos, kad man labiau ar mažiau galvos nebūtų skaudėję. Paskui su tuo kiek apsipratau, bet pirmaisiais negalavimo metais tas labai mane slėgė, dažnai vertė apleisti pamokas, nustelbė norą rengtis prie pamokų, iš viso — ką dirbti ir net gyventi. O čia dar gerasis, gražiai su mumis sugyvenęs klasės auklėtojas matematikas Pogodickis gavo mus perleisti vieneriems metams direktoriui graikui Rubcovui, taip pat neblogam žmogui, bet nei auklėtojui, nei mokytojui. Kapelionas Remeikis dėl mūsų maišto antrame ketvirtyje buvo pakeistas kun. Aleknos, apie kurio netaktą jau esu pasakojęs ir su kuriuo klasės santykiai buvo labai šalti; jis mums liko svetimas, nors jau tik dėl tikybinių abejonių, kurios toje klasėje ypatingai mane užgulė, jis taip man būtų buvęs reikalingas! Dėl ligos praleisdamas pamokas, nekartą ir vėliau neprisispirdavau jų išmokti, tad toje klasėje mano išeitame kurse radosi žymių trūkumų ir spragų. Daugelį plataus katekizmo puslapių nė neskaičiau, lotyniškų, graikiškų ir vokiškų tekstų neverčiau, algebros skyrių, geometrijos teoremų nenag-

rinėjau, uždavinių nesprendžiau, o vidurinių amžių istorijos kaip ir visai neišėjau, nors pažymius iš jos laimėdavau geresnius, negu IV kl. (išskyrus pirmojo ketvirčio 4, vis buvo 5). Viduramžių istorijos kursą man atstojo ne tik anksčiau paskaitytas Guizotas, bet ir Valterio Scotto ir Hugo istorijos apysakos. Visa tai atsiliepė ir pažymiams (I ketv. 3 iš rusų, graikų kalbos ir algebros, II — iš lotynų, graikų kalbos ir geometrijos, III

187 pav. Šiaulių gimn. VII klasė 1900 m. pavasarį. Iš kairės į dešinę paskutinėje eilėje stovi Petr. Adomavičius, Vyt. Legeika, Aleks. Šleinis, Liud. Volodka, Bol. Sipavičius ir Movša Fuksas; priešpaskutinėje — Kostas Sulinas, Kaz. Dobužinskis, Edv. Šiukšta, Bol. Liangeris, Vos. Pospielovas, Pov. Urbšys ir Serg. Rubcovas; sėdi Vulfas Zivas, Vsevol. Moroškinas, Anat. Bielskis, direkt. Aleks Rubcovas, Dim. Archangelskis, Svidzinskis, ir Ign. Jonavičius, žemai Myk. Biržiška ir Vlad. Sotnikovas.

— iš graikų kalbos) ir bendrai mano pozicijai klasėje: pirmaisiais dviem ketvirčiais pirmą vietą gavau užleisti draugui Fuksui.

Kad ir nemažiau skaičiau, negu kitose klasėse, bet skaitymas dabar nebuvo tvarkingas. Griebdavau kokias pasitaikiusias knygas, seniau mano niekinamus nuotykinius romanus, žemesnėse klasėse mano apleistą lektūrą. Šiaip betgi skaitomoji sritis darėsi vis platesnė. V klasėje prasidėjus rusų literatūros

istorijos kursui, jam (vieninteliam) rimčiau atsidėjęs, ne tik su pamėgimu skaičiau pačias bylinas, Nestoro metraštį ir giesmę apie Igorio pulką, bet nemažai ir apie juos paskaičiau; savo parūpintą daugybės bylinų planų storą sąsiuvinį esu jau minėjęs. Tvirtai ir savarankiškai išeitas senosios rusų literatūros kursas palengvino man VI klasėje pereiti prie daug reikalaunančio mokytojo Kazlauskio ir įstatė literatūros istorijos studijavimo darban: 1898 m. vasarą pats jau perėjau prie tokio pat lenkų literatūros istorijos, o 1901 m. rudenį ir prie lietuvių literatūros istorijos studijavimo.

Nemažos reikšmės man ir mano broliams turėjo taip pat kaip tik tais (1897) metais rudenį pradėtas Varšuvos leidinys „Bibljoteka dzieł wyborowych", kuri kas savaitę davė mums (tėvas ją išsirašė į Viekšnius) parinktųjų lenkų ir kitų (vertimų) literatūros kūrinių ir populiarių mokslo veikalų. Biblioteka ne tik praplėtė ir pagilino mums lenkų literatūros pažinimą, bet ir sudomino Vakarų Europos tautų kultūra ir literatūra.

Ilgainiui pripratau skaityti ir skaudančia galva, taip pat susitvarkiau mokslo atžvilgiu, tad trečiame ketvirtyje susigrąžinau sau pirmąją vietą, o ketvirtajame, taigi ir metų pažymiuose, nusikračiau trejetukais. Kas dar svarbiau, motinos prašoma pedagogų taryba pakėlė mane dėl nesveikatos VI-n klasėn be kvotimų (vietoj pagyrimo lapo, kaip paaiškino man direktorius). Taip pat be kvotimų buvo pakeltas ir brolis Vaclovas (iš III kl. IV-on), kuris prieš pat kvotimus kieme ant žemės su Kaziu Šalkauskiu besigrumdamas peršalo ir negalėjo stoti pirman kvotiman. Tik Viktoras, nors geriausiai visų mūsų mokėsi, gavo laikyti visus kvotimus, dėl ko labai pyko, tik, žinoma, kaip visados, lengvai gavo I laipsnio dovaną — knygą. Mudu su Vaclovu anksčiau, o jis vėliau linksmi parvykome atostogų į Viekšnius.

XII. Vyriausiose klasėse.

Pavirvytės bibliotekoje. Perėjęs VI klasėn vasarą susiartinau su dvarininku Jonu Paulavičium. 1894 m. jo tėvui Edvardui mirus, jis ūkininkavo Pavirvytės dvare (6—7 kilometrai nuo Viekšnių), kaip minėjau, jaunesniojo brolio Juozapo vardu, kuris, tarnaudamas Vilniuje miesto sodininku, tik vėliau kurį laiką savo dvare su šeimyna tegavo pagyventi. Apsiskaitęs, iškalbingas Jonas Paulavičius ne tik gražiai sugyveno su mano tėvais ir, iš viso, buvo apylinkėje mėgiamas dėl savo gyvumo ir draugiškumo, bet ir labai mėgo mus, Biržiškiukus. Tebebūdamas dar studentas, jis mus, dar vaikus, pavežiodavo po Viekšnių apylinkes (kartą, jo valdomam arkliui pasibaidžius, iškritau iš vežimo ir smarkiai užsigavau kelią, po to dvi savaiti lovoje išgulėjau ir nuo to laiko savo apsilpusiame kelyje nekartą pajusdavau reumato skausmus), su mumis maloniai pajuokaudavo, pasidaužydavo. Su gimnazistais jis taip pat nekartą maloniai ir gyvai pasikalbėdavo apie gimnaziją ir šiaip gimnazistinius dalykus, nekartą ir Pavirvytėn pasiimdavo. Per kelerius metus tvarkęs skrajojamąją lenkišką skaityklą (biblioteka latająca), kurioje mano tėvai nuo pat jos pradžios dalyvavo, su mumis jis dažnai ir apie knygas pasikalbėdavo. Pavirvytėje po jo tėvo liko buvusioji Kališo realinės lenkų mokyklos poros tūkstančių tomų biblioteka, iš kurios Jonas duodavo mums tai vieną, tai kitą knygą. Ypačiai daug jų pasiimdavome 1898 m. vasarą (taip pat 1899 ir kitų metų vasaromis), patys joje pasirinkdami ką panorėję ir, surišę ir pakabinę sunkoką ryšulį ant mūsų už galų laikomos lazdos, nešdavomės jas namo; po savaitės kitos keisdavome jas nauja partija.

Kališo - Pavirvytės bibilioteka buvo rinktinė. Ypačiai daug joje buvo knygų iš lenkų literatūros ir istorijos, labiausiai 1830—1880 m. leidinių. Netrūko jai nei žurnalų, nei dargi draustinės (emigracinės) literatūros. Visu įnirtimu ją puoliau, la-

biausiai stengdamasis pažinti lenkų literatūros istoriją sistemingai nuo pat jos pradžios. Čia daug man padėjo ne tik literatūros istorijos apžvalgos, ilgainiui mūsų pakeistos minėtosios „Bibliotekos dzieł wyborowych" puikiu liediniu Petro Chmieliovskio „Historya literatury polskiej" 6 tomais, ir literatūros istorijos chrestomatijos, bet ir vienas po kito skaitomieji autoriai, daugiausia surinkti Bobrovičiaus „Biblioteka kieszonkowa klasyków polskich" (Leipcige, keliasdešimt knygelių); iš

188 pav. 1915 m. karo sunaikintoji Viekšnių bažnyčia.

ten pažinau XVI a. Kochanovskį, XVIII a. Krasickį, Naruševičių, Trembeckį, Vengerskį. Mickevičių kartojau iš Paryžiaus leidimo; drauge skaičiau Slovackį, Krasinskį, Zaleskį, Goščinskį, Garčinskį, Polį, Mochnackį ir kitus. Apysakas skaičiau iš daug kur jų gaudamas: iš Pavirvytės, iš skrajojamosios, iš Daubiškių, iš „Bibliotekos dzieł wyborowych" ir t.t. Hofmanienė, Skarbkas, Nemcevičius, Krašiauskis, Plugas, Ježas, Zacharjasevičius, Kačkovskis, Senkevičius, Ožeškienė, Prusas, Gavalevičius, Severas, Junoša, Gomulickis, Rodzevičiūtė ir daugelis kitų lenkiškų apysakininkų, kai kurie jųjų jau anksčiau, Viekšniuose buvo mūsų (mažiausiai gal Viktoro) smarkiai skaitomi. Iš lenkų istorijos mažiau skaitėme, ėmę tenkintis „Biblio-

tekos dzieł wyborowych" leidiniu Vl. Smolenskio „Dzieje narodu polskiego", bet atsimenu save taip pat gimnazijoje skaičius Šainochą, Naruševičių, Norbutą, Korzoną, Kalinką, Bobžinskį, Šuiskį.

Aš tuo betgi nesitenkinau. Nuo 1898 m. kas vasarą ėmiau kankinti savo brolius ir vargšą Bronių Aleksandravičių, kuris nė gimnazijos reikalavimų neprisiversdavo patenkinti, bendru skaitymu iš literatūrinių (Karolio Mechežinskio, paskui Petro Chmieliovskio) chrestomatijų ir skyrium net seniausių tekstų, kaip „Bogarodzica", Galliaus, Kadlubko, Dlugošo, Bielskių, Kromerio kronikų ištraukos, „Kazania świętokrzyskie", Janickio, Sarbieviaus ir kitų lotyniškos poezijos (Kondratavičiaus vertimuose), Rejo, Kochanovskio, Miaskovskio, Morštynų ir kitų kūrinių. Skaitėme mūsų sodnelio altanėje, kartais Juodeikių miške ar kur kitur. Rodos, gavo kartais mūsų skaitymo pasiklausyti taip pat ir atsilankę draugai, kaip Skabeika ir kiti, o taip pat bene Pančerinskiai, kuriuos vasarą repetuodavau. Atsimenu ne tik Bronių, bet ir brolius gerokai nuobodžiavus mūsų „literatūrinėje kuopelėje" ir vargiai daug iš jos sau naudos gavus, bet pats aš gerokai tuo pasinaudojau, daugelį tuomet perskaitytų tekstų ar bent kūrinių turinį ilgai išlaikęs savo galvoje.

189 pav. Biržiškų namai Viekšniuose.

190 pav. Kryžius ir altanė mūsų sodnelyje Viekšniuose.

Daug labiau už kuopelės literatūrą patiko mano namiškiams žaidimas literatūriniais vardais, nežinau iš kur kilęs, bet nekartą mūsų žaistas, gal jau 1898 m. vasarą, ne tik Viekšniuose, bet ir Šiauliuose. Surašydavau keliasdešimt ma-

no žinomų lenkiškų autorių (pradedant XVI a.) atskirose kortelėse, kiekvienam skirdamas keturias, kurių kiekvienoje buvo surašytos keturios to autoriaus veikalų ar kūrinių antraštės. Kortelėje viena antraštė buvo pabraukta, kiekvienoje kita. Padalijus korteles tarp dalyvių kaip tikras kortas, iš eilės rinkome prie savo turimų pabrauktųjų dar trūkstamų antraščių, bet ir gavome atiduoti pareikalavus savo pabrauktąsias; kas pirmas surinkdavo savo turimų autorių visas pabrauktąsias antraštes, tas laimėdavo. Šitokiame žaidime gyvai dalyvavo ne tik mano

191 pav. Žemaičių Kalvarijos miestelis.

kuopelės kankiniai, bet ir kiti namiškiai bei svečiai. Šį žaidimą, kiek atsimenu, iš kažkur bus mums atnešęs Klemensas Skabeika, ir kažkur esu skaitęs, jog Marija Pečkauskaitė jį vėliau pritaikiusi mūsų literatūrai.

Vasaros linksmybės. Žinoma, toli gražu ne vien literatūrai šią ir kitas vasaras buvome pasiskyrę. Kasdien išeidavome už miestelio vienan ar kitan miškan ar šiaip kur, mėgdavome toliau paeiti Mažeikių ar Papilės pusėn, ypač įsivaryti į miško tankumynus; Kalėdų, užgavėnių ir Velykų šventėmis bebraidžiodami kartais ir baimės kiek patirdavome kur giliau įklimpę ar net sušlapę. Laiko neturėjimu varžomam tėvui vis rečiau

drauge su mumis einant maudytis, ypačiai maudymuis ėmus jam kenkti, mūsų maudymasis (už kapų) darėsi vis savarankiškesnis ir laisvesnis. Sueidami ne tik su Bronium ir Pančerinskiu, bet ir su vyresniais už mus Moncevičiais ir jų svainiu, Varšuvos mokytoju Ad. Jačinauskiu, drauge su jais maudėmės, laiveliais plaukiodavome, vėliau dar žvejodavome, kroketą žaisdavome, gegužiniaudavome ir t. t.

192 pav. Žemaičių vysk. Mieč. Paliulionis (mirė 1908 m.).

Šeštokai. V klasei tik atidarius mums vyresniųjų klasių duris, ne tiek rusų literatūros istorijos kursu, kiek audringu priešcerkviniu maištu, VI-ji klasė mus aiškiai atskyrė nuo vidurklasių: nauji mokytojai (kapelionas Rodzevičius, slovesnikas Kazlauskis, graikas Treimanas, fizikas Klimantavičius), nauji dalykai (fizika), nauji kursai (bažnyčios istorija, Lomonosovo-Deržavino laikotarpio rusų literatūra, Homeras ir Vergilijus, naujoji istorija, stereometrija), nauji, griežtesni reikalavimai (Kazlauskis). Nors aš vis galva negalavau, bet jau su tuo apsipratęs pamokų mažai praleisdavau (man buvo leista ir nesiprašant pamokų metu iš klasės ar net iš gimnazijos išeiti) ir nuo kurso nebeatsilikdavau. Ketvirčiuose tris tik kartą tegavau, pirmajame, iš graikų kalbos, dar nepripratęs prie naujo mokytojo reikalavimų, o šiaip iš visų dalykų teturėjau 4 ir 5; buvau antras mokinys (ketvirtame ketvirtyje pirmas). Iš tikybos trečią ketvirtį man įrašė net 5+, iš rusų ketvirtą gavau 5, iš fizikos pirmuose

dviejuose turėjęs po 5, paskui po 4 teturėjau, o iš istorijos priešingai, po dviejų pirmųjų 4, paskui vis 5 gaudavau. Iš vokiečių kalbos po senovei ėjau „vokiečiu" ir drauge su J. Vabalu-Gudaičiu atskirai dar buvau pamėginęs vokiškai mokytis. Iš rusų kalbos buvau neginčijamas „slovesnikas", rašinius, ypačiai naminius, rašiau su dideliu atsidėjimu ir pamėgimu, ilgus, po keliasdešimt puslapių. Griežtas ir žiaurus Kazlauskis aiškiai į mane linko, klasėje išskirdavo, kad ir pasitaikydavo man kiek jo persekiojamų „polonizmų". Bažnyčios istorija, taip pat ir naujoji istorija man buvo labai įdomios. Taip pat klasikai. Dargi matematika, kurioje V klasėje jau buvau apsileidęs. Net naujas fizikos dalykas, šabloniškai Klimantavičiaus dėstomas.

Gimnazijos kursas mano buvo stiprinamas šiaip skaitymu, kuris, palyginus su V klasės skaitymu, vėl susitvarkė. Sužavėjo mane Seignoboso XIX a. Europos politikos istorija (rusiškasis vertimas), ypačiai supažindinusi mane su revoliucijų ir socializmo istorija. Nuo šiol stengiaus ką galėdamas skaityti apie XVIII—XIX a. revoliucijas, ypačiai apie didžiąją prancūzų revoliuciją, apie Anglijos pramonės perversmą ir pan. Nepaprasto įspūdžio padarė ir sukėlė daugybė naujų minčių D. Pisarevo „Sobranije sočinenij", kurį aš net įsigijau. Ne tik jo kritikos raštai, bet ir nepaprastai įdomi ir lengva populiarizacija, pavyzdžiui, bičių gyvenimo ar Darvino evoliucijos mokslas tiesiog mane sužavėjo. Tačiau vis dėlto ne visus jo teigimus sutikau priimti, ką ir reiškiau daugeliu prierašų ir pastabų. Ypačiai nesutikau su jo įvertinimu Puškino poezijos, kuria ir toliau gėrėjausi. Pisarevą bene VII klasėje papildžiau dar Dobroliubovu, kai skaičiau Gončarovo romanus, ir bemaž tuo pačiu metu Bielinskiu, kurį įsigijau, kaip ir Pisarevą. Skaičiau taip pat (šioje ir kitose klasėse) vieną po kitos Pavlenkovo leidžiamas įžymiųjų rusų ir nerusų biografijas: politikų, literatų, mokslininkų ir kitų. Nemažai man padėjo, taip pat ir kitose klasėse mano dar skaitomi, Suvorino leidžiami rusų ir nerusų rašytojai; tame leidinyje perskaičiau Karamzino rusų istoriją, Molierą, Sofoklą, Aristofaną, Ryliejevą ir daugelį kitų. Labiau betgi mėgau pilnus ar apypilnius literatūros klasikų rinkinius. Šekspyro rusiškąjį Sokolovskio vertimą su visais paaiškinimais perskaičiau du kartu iš eilės, gėrėdamasis ne tik didžiosiomis tragedijomis, fantazinėmis dramomis ir linksmomis komedijomis, bet ir istorijos kronikomis, poemomis ir sone-

tais. Greta Šekspyro Gėtė, Šileris, Baironas man nepadarė tokio įspūdžio, gal dėl to, jog vertimas nustelbė visą jų poeziją. Tačiau Tolstojus ne tik visas buvo perskaitytas atsidėjus, bet ir perskaitytas „su muzika". Mat, skaičiau jį sirgdamas ir sukdamas muzikos įrankėlį (lyg mažą šeinekatarinką), kurio garsai, matyti, įstiprino mano atmintyje kas buvo skaitoma taip, jog ir dabar atskirus jo kūrinių ir straipsnių puslapius, vietas, vaizdus ne tik matau (turiu regimąją atmintį), bet drauge ir girdžiu vieną ar kitą tuometinę gaidą. Tiesa, draudžiamųjų jo veikalų (nekalbant apie dar neišspausdintą „Voskresenije") tuomet dar negavau ne tik perskaityti, bet ir apie juos girdėti (šiaip būčiau išgavęs!), užtat rijau ne tik jo didžiuosius romanus ir garsiuosius apsakymus, bet ir pedagoginius raštus, kurie man padarė net didesnio įspūdžio už jo beletristiką; jie visi man yra susiję su muzikos garsais. Po 20 metų pats ėmęs mokyti Vilniaus lietuvių gimnazijoje, nekartą prisiminiau Tolstojaus straipsnius, ypačiai „Komu u kogo učitsia?" Be Tolstojaus, skaičiau dar Grigorovičių, Turgenevą, kurio labiausiai man patiko „Zapiski ochotnika", „Dvorianskoje gniezdo", „Otcy i dieti" ir „Stichotvorenija v prozie", ir kitus. Čia, rodos, ir Nekrasovas gavo man Nadsoną pakeisti.

193 pav. Aleksandravičių vaistinė Viekšniuose.

Taip skaitydamas ir stengdamasis nesiblaškyti, bet ir neturėdamas tam vadovų, nekartą jutausi tą ir kitą nereikalingą paskaitęs, be reikalo tik laiką sugaišinęs. Rūpindamasis tikslingiau sutvarkyti savo skaitymą, priėjau tam tikros skaitymų programos reikalą, bet su pačiomis programomis susipažinau, rodos, tik VII klasėje tebūdamas.

Šokių mokslas. O šiuo tarpu padarėme dar vieną žingsnį viešan gyveniman: 1898—1899 m. žiemą ėmėme mokytis — šokių! Mokėmės mudu su Vaclovu, Bronius, Sviechauskiai, Chominskiai, Šimkevičiūtės, Edv. Šiukšta, susirinkdami kas savaitę, o gal ir dažniau, pas Sviechauskius ir pas mus. Viktoras

užsispyrė ir nesimokė; tik jau būdamas studentu, vieną vasarą jis mokėsi Viekšniuose su žydukais ir žydaitėmis pas kažkokį atklydėlį, bet ir įveikęs choreografijos mokslo paslaptis, vis viena po to nešoko. Mus mokė senis Ettingeris (jei neklystu), kuris sakėsi buvęs Aleksandro III šokių mokytoju ir nekaip atsiliepdavo apie šio savo mokinio gabumus. Mokė labai mokytai, sistemingai lankstė mūsų kūną, ypačiai kojas, ritmino klausą ir iš viso neskubėjo. Pradėję menuetu, lansje, polonezu, ilgai varėmės per visas kontredanso (kadrilio) ir keliasdešimt mozūro figūrų ir baigėme valsu ir jo giminėmis. Žinoma, valsas tebebuvo dar trižingsnis; dvižingsnį Vienos valsą po metų kitų tegavome pažinti iš grįžusios į Viekšnius Varšuvos pansijoną pabaigusios Kornelijos Moncevičiūtės, drauge ir galutinai nusikratėme trižingsniu. Baigę šokių kursą ir paskui nekartą kas kelintą šeštadienį pas mus, Sviechauskius ir dar kitur rengdavome sau baliukus, stengdamiesi uoliai ir sąžiningai atlikti visas šokių figūras, kad niekur nesusipainiotume. Kartais tuose baliukuose dalyvavo ir pašalinių, ne mūsų šokių grupės narių, pavyzdžiui, net iš Vilniaus atsikėlęs Mar. Sviechauskio klasėn Pranas Steckevičius, puikus šokėjas ir linksmas šokių vadovas. Kartą, man esant jau VII klasėje, baliuke dalyvavo dar kapelionas Rodzevičius su savo seserim, kuri ėjo mokslus kažkur Krokuvoje ir mūsų baliuke buvo žymiausia panelė. Susimetę alui, gėrėme jį pas Anusę virtuvėje, privengdami kapeliono, kurį tuo laiku „bovijo" mūsų motinos.

Darbščiai ir linksmai praėjo man VI klasė. Jos pabaiga buvo taip pat maloni, kaip ir V-sios: ne dėl nesveikatos, nes stiprumu ir dabar negalėjau pasigirti, bet dėl to, jog neturėjau metinių trejetukų, buvau atleistas nuo keliamųjų kvotimų. Gavau atvykti, jau iš Viekšnių, tik į lotynų ir graikų kalbos rašomuosius kvotimus, vadinamuosius apygardinius (okružnyje), nes rašto tekstai (vertimui iš rusų kalbos) buvo siunčiami iš Vilniaus mokslo apygardos. Išlaikiau juos laimingai (4 iš lotynų, 5 iš graikų kalbos) ir buvau pakeltas VII-n klasėn su II laipsnio dovana. Taip pat, rodos, be kvotimų buvo pakeltu abudu mano broliu, katrų Viktoras, žinoma, su I laipsnio dovana.

Vasarą sutvarkome savo skaitymą. 1899 m. vasarą darėme tą patį, ką ir 1898 m. vasarą: suėję su Moncevičiais, Aleksandravičiais, Jačinauskiais — didžiais ir mažais, drauge mau-

dėmės, plaukiojome laivais Sonteklių ir Pauliankos pusėn, gegužiniavome Žibikų ir Juodeikių miškuose ir tempėme iš Pavirvytės knygų pundus. Šią vasarą drauge su broliais ėmiaus jau griežčiau tvarkyti savo skaitymą ir užgimnazijinį mokslą, parsisiųsdindamas iš Varšuvos tik pasirodžiusį „Poradniką dla samouków", kurio per kelerius metus išėjo bene 5 knygos (po to dar priedai „Świat i człowiek" ir kt.), gražiai nurodančios atskiromis mokslo šakomis reikalingiausius veikalus ir šiaip duodančios naudingų patarimų, — gana paviršutiniškas Petrapilio „Programmy čtenija dlia samobrazovanija" ir dar geresnes už „Poradniką dla samouków" Maskvos „Programmy domašniago čtenija", paskirstytas ketveriais metais[48]). Šios mums buvo labai naudingos akiračiui išplėsti. Prieš tai besitenkindamas beveik vien tiktai literatūra ir istorija, dabar ėmiau kreipti dėmesio dar į visuomenės ir gamtos mokslus, kurių kursui Maskvos programos rodė svarbiausius veikalus su paaiškinimais, klausimais, patikrinimais. Be to, Programų leidėjai rūpino taip pat tam tikrą savamokslių biblioteką: Minto Logiką, Želieznovo „Političeskają ekonomiją", Nikolskio parinktą Rusų istorijos straipsnių rinkinį ir t. t. Ėmėme rašydintis sau tas ir kitas visų tų programų nurodomas knygas. Programų prisilaikydamas tvarkiau savo skaitymą

194 pav. 1894—1897 m. Šiaulių gimn. kapelionas Juozas Remeikis (mūsų laikų nuotrauka).

48) Išrašėme dar nebe taip reikšmingą Wł. Kozłowskio „Co i jak czytać" ir dar kitas knygeles.

VII ir VIII klasėje, taip pat ir universiteto I—II kurse, taigi 4, net 5 metus, ligi 1904 m. Rusijoje pakilęs visuomenės judėjimas, 1905 m. virtęs revoliucija, privertė atsisakyti nuo sisteminio savęs mokymo ir šokti patin visuomenės kovų sūkurin. Tam laikui pamiršau ir tėvo išrašomą Vislickio „Encyklopedyą podręczną" ir vaistininko Aleksandravičiaus gaunamą „Wielką encyklopedją powszechną illustrowaną", kuriomis gimnazijos atostogomis nuolatos naudojausi.

Virstame kavalieriais. Šią vasarą mūsų būrys (su Moncevičiais ir kitais), matyti, buvo nemažas, jei jam einant pro Giedraičių namus maudytis, iš ten pasigirdo nustebęs panelės Celinos Petkevičaitės, būsimosios inžinierienės ir profesorienės Mošinskienės, balsas: „Ojej, ile chłopców!" Mes, žinoma, atsakėme garsiu kvatojimu ir nužygiavome toliau.

Tai buvo mūsų pirmas, atstiktinis susitikimas su Petkevičių, tikriau, Petkevičaičių šeimyna. Šiaulių gyventoja našlė p. Petkevičienė, trijų dukterų motina, ištekėjusi už jų bičiulės tėvo Prakaičio, džiovininkė, beieškodama vasarai sausų miškų, savo ir mūsų pažįstamos p. Pančerinskienės buvo suraginta vasaroti Viekšnių miškeliuose. Viekšniuose sustojusi Giedraičių namuose, iš ten persikėlė Žibikų miškan, o paskui gyveno kitame miške pas Juodeikius arba pas Pargauskius. Taip ji lankėsi Viekšniuose kelias (su protarpiais) vasaras, iš pradžių su visomis savo dukterimis, paskui, dviem vyresnėm ištekėjus, tik su podukra ir jauniausiąja dukterimi, pagaliau tik su ja viena.

Susipažinome su jomis, kai jos jau vasarojo taip mūsų mėgiamame Juodeikių miške. Tai buvo mūsų pirmas savarankiškas įžengimas moterų pasaulin. Kiek prieš stodami gimnazijon turėjome ne tik draugų, bet ir draugių (Šimkevičiūtės, Chominskaitė, vyresnė už mane Gecevičiūtė), gimnazijoje būdami ribojomės bemaž vien tiktai berniukų draugyste. Gecevičiūtė ėmė mokytis Kauno moterų gimnazijoje ir tik atostogų metu teatvykdavo pas seserį į Šiaulius ar pas mus į Viekšnius, o paskui mokėsi dantistikos Petrapilyje (motina ją užrekomendavo tėvo mokiniui, turtingam dantistui Stan. Todtvenui), ir mes mažai su ja besueidavome. Šimkevičiūtės, kaip ir mes, apsigyveno su motina Šiauliuose ir ėjo mokslus mergaičių gimnazijoje; mes su jomis sueidavome pas jų motiną, pas save ir pas Sviechauskius, bet jau rečiau, negu Viekšniuose, ir perdaug jos

buvo susijusios su mūsų jau atgyvento („vaikiško“) laikotarpio atminimu, kad būtų išlikęs ankstesnis mūsų draugavimas. Į daug už mus jaunesnes mūsų kiemo Šalkauskaites žiūrėjome (ne tiek aš, kiek visa kiemo bernuomenė) „gimnazistiškai“ kaip į „mergičkas“, tad bemaž žemesnius padarus, palyginus su berniukais („vyrais“); mūsų amžininkė muzikė Antanina Šalkauskaitė pati mūsų šalinosi, tad jos nepažinojome. Iš viso moteriškas „narodas“ mums buvo dar neįdomus. Pirmą spragą šitokiame nusistatyme padarė mūsų naujoji pažintis.

P. Petkevičienė - Prakaitienė buvo labai švelni, maloni moteris, mokėjusi mus padrąsinti, priartinti įvairiais ratais, žaidimais („Ojciec Jacenty uczył dzieci swoje: „Czyńcie, dzieci co i ja“), maloniais pasikalbėjimais. Pati vyriausioji jos duktė p. Celina, kad ir pati gyviausioji ne tik seserų, bet ir mūsų visų, Petrapilio šv. Kotrynos mokyklos mokytoja, mažai su mumis, gimnazistukais, bedraugavo, bet ir mes jai jutome kiek ironijos. Mat, ji bėgdavo pasitikti savo sužadėtinio ir šiaip atvirai rodė savo jausmus, tad laikėme ją „nerimta panele!“ Jos sesuo Vladislava, rodos, dar Daugpilio gimnazijos VIII klasės mokinė, bet taip pat jau susižiedavusi su studentu Markauskiu (vėliau Šiaulių gimnazijos matematikos mokytojas), lenkė sau mūsų simpatijas savo švelniu būdu, bet taip pat mažai su mumis tesusieidavo. Užtat jauniausioji sesuo Kristina, dviem klasėm už mane žemesnė Šiaulių gimnazistė, ir didelė jos draugė Antanina Prakaitytė, Petrapilio gimnazijos VIII klasės mokinė, labai greit su mumis susidraugavo. Su mumis — vadinasi, su Biržiškiukais ir Broniumi Aleksandravičium, o vėliau, bene po dviejų metų, dar su atvykusiu į Viekšnius nauju mano bičiuliu Povilu Urbšiu. Su jiedviem ne tik žaisdavome kroketą miške ir plaukiodavome laiveliu, bet ir ištisas valandas vieni kitus lydėdavome nuo Juodeikių ūkio ligi Ventos liepto (ligi miestelio), kalbėdamies apie visokius visokiausius dalykus. Nebuvo čia dar

195 pav. Šatrijos kalnas.

jokio flirto, nes apie jį mes nė kiek dar nenusimanėme, o ir mūsų panelės, tuo įtartos, labai būtų užsigavusios, juo labiau, jog be manęs, tik iškepto sekmoko, kiti tebuvo IV—V kl. mokiniai! Be gimnazijos dalykų, visokių nuotykių ir įvykių, aptardavome dar vienų ar kitų skaitytus dalykus, pažiūrų klausimus ir kas tik galvon ateidavo. Ypatingai daug ko patyriau iš petrapiliškės Prakaitytės (Kutkienės), kuri man pasakojo apie studentų gyvenimą, šiokias tokias rusų literatūros naujienas ir kitką. Kalbėjomės, žinoma, lenkiškai.

196 pav. Gimnazistas Konr. Biržiška (1904 m.).

Taip, kupini naujų įspūdžių, lyg paaugę, grįžome į Šiaulius. Stebėtina, jog tik užmegzta maloni pažintis, sustiprinta dar per kelias vasaras, Šiauliuose beveik nebuvo palaikoma. Matyti, gimnazijos darbas vieną ir kitą pusę perdaug sau paveržda-vo ar šiaip ypatinga, viekšniškė vasaros nuotaika perdaug buvo svetima šiauliškei gimnazistų būklei.

Sekmokai. VII klasės mokslus ėjau be didelio įtempimo, bet ir su mažesniu susidomėjimu, negu VI kl. Viena, reikšmingiausias man rusų literatūros mokytojas Kazlauskis buvo pakeistas negabaus Čikidovskio, prie kurio reikalavimų reikėjo ne tiek prisitaikinti, kiek nusileisti (I ir III ketvirtyje gavau iš jo 3, o tuo pat metu iš kitų dalykų jokiame ketvirty trejetukų neturėjau). Jokių naujų dalykų nei įdomesnių kurso dalių negavau, nebent trigonometriją, kuria kiek domėjaus. Ypačiai III ketvirtyje daug pamokų mūsų buvo apleista apsirgus vokiečių kalbos ir matematikos mokytojam. 5 tvirtai teišlaikydamas iš tikybos,

vokiečių kalbos ir istorijos, kitiems dalykams tenkinaus nesunkiai gaunamais 4, vis būdamas antruoju mokiniu, kaip ir V klasėje, pirmąją vietą be ginčo užleisdamas Fuksui.

Pats jutausi silpnesnis, negu VI klasėje, nekartą praleisdavau pamokas, ir gydytojai susirūpinusiais veidais dėl manęs tarėsi (tėvas, Veintraubas, Šalkauskis). Kai kas jųjų manė, jog aš nebestengsiąs baigti gimnazijos, o jei tai ir pavyksią, patarė man — dėl nesveikatos — ne universitetan stoti, tik miškų institutan, kad paskui miškuose, gamtoje laisvai sau gyvenčiau, darbo perdaug neapsunkintas. Cia tad įvyko ansai, mano minėtas, mano motinos nesusipratimas su kun. Rodzevičium bekalbant apie besiartinančią mano mirtį.

Lemiamas pasikalbėjimas su tėvu. Aš apie kokius miškų institutus girdėti nenorėjau. Tėvas man dar šeštokui pareiškė nebesulauksiąs iš manęs gydytojo, kuris jį pavaduotų, nes mano sveikata neleidžianti tam sunkiam darbui atsidėti. Prieš tai, mat, kad ir nebuvau linkęs prie gydytojo darbo, bet tėvo laikomas tinkamu būti gydytoju, žinoma, Lietuvoje, buvau prie tos minties pripratęs, apie kitką negalvojau. Dabar, tėvui patvirtinus mano netinkamumą tuo būti, ne tik pats tai supratau, bet ir lyg pradžiugau, lyg palengvėjo ant širdies. Tik vėl ėmus mudviem svarstyti, kas gi toliau daryti, pasirodė nelengva tai nutarti.

— Žinau, prie ko esi linkęs: prie istorijos.

— Taip.

— Norėtum stoti istorijos - filogijos fakultetan.

— Ten man būtų geriausia.

— O paskui? Juk nori Lietuvoje, Lietuvai dirbti?

— Noriu, kaip ir tėvas, Lietuvos žmonėms tarnauti.

— Turto neturi, esi katalikas, tad ką Lietuvoje beveiksi? Negi tarnausi kur Maskvoje ar Samaroje?!

Čia man kilo mintis, kuriai ir tėvas pritarė:

— Stosiu teisių fakultetan, tad galėsiu grįžti Lietuvon, čia dirbsiu advokatu ar kaip kitaip. Antra vertus, teisių fakultete bus nemažai ir mano mėgiamos istorijos.

Taip ir sutarėva. Tas mane nuramino ir tik dar labiau, dar griežčiau nukreipė į visuomenės mokslus, su kuriais ėmiau susipažinti iš programų ir atskirų veikalų. Tas taip pat vertė dažniau galvoti apie būsimąjį darbą Lietuvoje, apie būsimąją savo vietą visuomenėje, pagaliau, ir apie tautystės dalyką.

Povilas išaiškino man litvomaniją. Aš jau buvau nustojęs draugo Kosto Šalkauskio, su kuriuo mėgdavau pasikalbėti ir išgirsti iš jo kad ir negilių, dažnai net nerimtų, bet gyvenimiškai sveikų nurodymų, ar bent jo pagalba nuotaiką pakelti. Likęs VI klasėje antriems metams, jis nuo manęs kiek nutolo, o paskui ir visiškai atsiskyrė, išvykdamas Taškentan pas brolį karininką kariuomenėn. Artimas man Sviechauskis, atsidūręs VIII klasėje, taigi virtęs kandidatu į studentus, ėmė lankytis pas kitus pažįstamus, visokiose vakaruškose, kurios manęs neviliojo, ir taip pat nuo mūsų nutolo. Tačiau jų vieton gavau draugą, kuris man juos visiškai atstojo ir mano gyvenime per kelerius metus nemažai reiškė. Tai buvo antrametis Pov. Urbšys, su kuriuo greitai suėjau ir kuris ilgainiui virto mūsų šeimynos mylimu ir visų viekšniškių mano pažįstamų maloniai sutinkamu svečiu. Jis buvo pirmas lietuvis, su kuriuo gavau laisvai ir rimtai išsiaiškinti lietuvystės dalykus, tikriau, tas abejones ir gandus, kuriais buvo apsupta „litvomanija". Nesikarščiuodamas, ramiai ir nuosakiai jis griovė visus mano kartojamus įtarimus, vis labiau atskleisdamas sveiką tautinio judėjimo branduolį. Mažai teapsiskaitęs, neiškalbus, negražus, jis greit mane paveikė savo grynumu ir nuoširdumu, ir mudu į mokslo metų galą labai susidraugavova. Abu kalbėjova apie būsimąjį darbą Lietuvoje, ypačiai „tamsiems, visų apleistiems valstiečiams", piktinovos daugeliu mūsų inteligentų, kurie „dėl duonos kąsnio, gardaus valgio šaukšto" įsitaisydavo tolimoje

197 pav. Vilniaus institutininkė Bron. Šėmytė (1898 m.), vėliau (1907 m.) Biržiškienė.

Rusijoje ir virsdavo saviesiems nebereikalingi. Abiem nusistačius dirbti Lietuvoje, man teisininkui, jam gydytojui, beliko dar mudviem ir tautystėje sutapti; tam dirva jau buvo visiškai parengta, bet griežtas žygis tebuvo padarytas VIII klasėje.

Neužkrėčiau aš jo savo pamėgimu skaityti. Jis mieliau klausėsi, kas mano iš knygų buvo jam pasakojama, negu pats jas skaitė, tačiau jo sveikos pastabos ir patarimai ir čia man

198 pav. 1900—1901 m. Šiaulių gimnazijos VIII klasė. Iš kairės į dešinę stovi prie caro paveikslo Liudv. Volodka, Bol. Liangeris ir Dim. Archangelskis; II eil. Vsevol. Moroškinas, Melch. Šleinis, Leon. Antonovas, Žanno Grothuzas, Pel. Džieržinskis, Pov. Urbšys, Vyt. Legeika, Bol. Sipavičius ir Vos. Pospielovas; sėdi Mauša Fuksas, Myk. Biržiška, Vulfas Zivas, klasės auklėtojas Viač. Pogodickis, Ign. Jonavičius, Anatolis Bielskis, Petras Adomavičius ir Leon. Mileris.

buvo labai naudingi. Aš ir toliau, iš dalies sekdamas aukščiau minėtomis programomis, iš dalies pats savaime pasirinkdamas skaičiau, skendau knygose, kurių nevieną ir pats įsigydavau susitaupęs kiek iš repeticijų. Ypatingai daug dėmesio kreipiau naujajai rusų literatūrai, tiek Puškino laikotarpiui, kurį taip nevykusiai mums dėstė Čikidovskis, tiek ir realistinei srovei. Iš pirmojo laikotarpio pamėgau Gogolį, Lermontovą ir Kolcovą

(Puškiną dar anksčiau gerai buvau pažinęs), iš antrojo dabar skaičiau Gončarovą ir ypačiai Dostojevskį, kurio man labiausiai patiko „Idiot“ ir „Uniženny je i oskorbliennyje“ (ne „Prestuplenije i nakazanije“). Mano mėgiama knyga virto Skabičevskio 1848—1892 m. rusų literatūros istorija. Iš kitų ypačiai atsimenu Boklio anglų civilizacijos istoriją, kuri betgi, vekdama mane savo autoriaus talentu, rimtumu ir grynumu, daug kur manęs neįtikino, lygiai kaip VI kl. Pisarevas. Labai man patiko taip pat Gregoro Samarovo (literatūrinis vokiečio Oskaro Medingo vardas) apysakos iš Vidurinės ir Vakarų Europos diplomatinių ir kitokių kovų XIX a. pusėje, pagyvinusios man Seignoboso istoriją.

199 pav. VIII kl. Šiaulių gimnazistas Myk. Biržiška (1901 m.).

Velykos. Ramūs, monotoniški mokslo metai man buvo kiek paįvairinti (nekalbant apie įvykį su draugu Šiukšta, apie kurį paraudęs esu anksčiau pasakojęs) per Velykų šventes. Švenčių atvyko iš Petrapilio dantistikos ten mokiusis Helė Gecevičiūtė, kurią mes laikėme kaip ir savo seserim. ir iš Varšuvos jos seserėčia, mūsų pusseserė, Tobolske gyvenančio dėdės Jono Biržiškos duktė Jadvyga; baigusi gimnaziją, Varšuvoje ji mokėsi komercijos ir prekių mokslo. Mano tėvas labai džiaugėsi gavęs pažinti bent vieną savo brolio vaikų, o ir mums buvo įdomu gauti giminaitę, rimtą ir malonią mergaitę. Drauge patyriau mūsų Helę esant susižiedavusią su nepažįstamu Petrapilio savivaldybės tarnautoju Višinskiu, dėl ko aš kažkodėl tiesiog juodai nusiteikiau. Kai ji prieš tai kurį laiką buvo susižiedavusi su VII kl. gimnazistu Stan. Ivaškevičium, tas

manęs nei šildė, nei šaldė, atrodė visiškai natūralu. Čia betgi pasijutau artimo žmogaus, tiesiog sesers amžinai nustojęs (šiaipjau neatrodėva kits kitam artimu), taigi kad ir niekam nieko nerodžiau, bet vietos sau nerasdavau. Man ir pačiam dabar neaišku, ką aš galvojau. Neaiški 17 metų nedrąsaus gimnazisto, kiek privengiančio žmonių, ypačiai moterų, „logika", kuri vieną gražią ar negražią dieną atvedė prie staliuko su veidrodžiu prie tėvo lovos, ant kurio gulėjo tėvo visados užtaisytas revolveris, ir įkišo revolverį į jaunuolio, tikriau, gal vaiko rankas. Kad ne veidrodis, nežinau kas būtų buvę, bet veidrodyje pamatęs prieš save kvailą fizionomiją su pristatytu prie smilkinio revolveriu, ir nusigandau ir pats sau juokingas pasirodžiau, atsargiai padėjau pavojingą ginklą savo vieton, išbėgau prie kitų ir jutausi lyg iš naujo gimęs: daužiausi, šokinėjau, juokavau. Nusiminimas, staiga užėjęs, staiga ir išgaišo. Apie šį „įvykį" kitiems nepasakojau ne tik gėdėdamasis savo durnystės, bet ir bijodamas, kad nebūčiau palaikydamas buvęs tą valandą įsimylėjęs ar ką ir kad žinia apie tai nepasiektų mūsų Helės, tad ir nesudrumstų tų nuoširdžių ir giminiškų santykių, kurie mums suaugus tarp jos ir visų mūsų dar stipresni pasidarė, ypačiai jos ir abiejų mano brolių. Tik tėvui, jau studentas, kartą atkreipiau dėmėsį, jog neatsargu revolverį laikyti taip prieinamą, nes gali koks kvailas jaunuolis imti ir nemalonų šposą iškirsti. Tėvas lyg ir paabejojo tokia galimybe, bet revolverį, rodos, paslėpė.

Pamatau „Varpą". Nuo Velykų nedaug beliko ligi mokslo metų pabaigos, kai aš, be kvotimų ir su II laipsnio dovana VIII klasėn pakeltas, drauge su pakeltais be kvotimų broliais Viekšniuose vėl atsidūriau. Šios 1900 m. vasaros atostogos atmintinos man vienu, bet reikšmingu, atžvilgiu. Pavirvytės dvaras buvo, be abejo, žymiausias mūsų apylinkėje lenkystės lizdas; jo savininkai Paulavičiai buvo laikomi griežčiausiais lenkais, ne tik gražiai kalbėjo lenkiškai, bet ir, ilgesnį laiką pagyvenę Lenkijoje, į kitus mūsų kad ir „lenkiškiausius lenkus" žiūrėjo kiek iš aukšto. Ir štai pasirodo, jog nelaboji „litvomanija" ir čion sugebėjo įslinkti. Viena Paulavičiūčių, Anielė, bene Šiauliuose susitiko su Povilu Višinskiu ir grįžo ne tik jo sužavėta ir įtikinta lietuviško darbo teisingumu, bet ir aprūpinta lietuviškais raštais. Grįžusi panašiai paveikė ir savo seserį Zosę. Kai aš, kaip kas vasarą, atvykau dabar Pavirvytėn knygų pasiimti, panelės pradėjo su manim neaiškią, atsargią kalbą, iš

kurios betgi greit paaiškėjo, jog jos laikančios savo pareiga palaikyti kilnų lietuviškąjį darbą ir iš manęs to pat laukiančios. Aš ir šiaipjau buvau nusistatęs lietuviu, tad netikėtas lietuvystės pasireiškimas Pavirvytėje tik dar labiau mane sustiprino ir virto paskutiniu akstinu griežtai apsispręsti. Lietuviškųjų raštų, rodos, iš jų nepasiėmiau, lietuviškai dar nepaskaitydamas, bet „Varpo" ir „Ukininko" numerius su ypatinga pagarba ir susijaudinimu trise vartėme ir tiesiog glostė-

200 pav. 1903 m. Šiaulių gimn. VIII kl. Iš kairės į dešinę stovi 1. Dambrauskis, 2. Kazys Daukša, 3. Ignas Stonkus, 4. Mikalojus Viktorovas, 5. Vacl. Biržiška, 6. Šimanskis, 7. Zenonas Rajunčius; sėdi: 1. Jonas Augevičius, 2. Jefimas Veisbrotas, 3. Mikalojus Liakmuntas, 4. mokytojas Solovjovas, 5. Ruvimas Rodas, 6. Petras Treibša, 7. Bregovskis; žemai: 1. Mikalojus Čibiniajevas, 2. Julijonas Graurogkas.

me. Belydėdama mane namo, panelė Anielė taip buvo su manim apie lietuvystės ateitį užsikalbėjusi, jog su visu vežimu vos neapvirtova Virvyčios brastoje; mūsų įkaitęs idealizmas būtų gavęs sveiko realistinio dušo. Į Šiaulius grįžau tvirtai nusistatęs pramokti lietuviškai, aiškiai reikštis lietuvių ir lietuviams dirbti lietuviškąjį darbą. O panelė Anielė? Ji po metų kitų išvyko tarnybon Kaukazo Armaviran ir ten ilgainiui ištekėjo už

našlio lenko. Prieš ištekėdama parašė man laišką, kuriame nesisakė ištekanti, tik aiškinosi daranti kažkokį žygį, Lietuvai naudingą... Dabar gyvena Lenkijoje. Kažin, jei būtų ji likusi Lietuvoje, ar nebūtų iš jos Višinskis padaręs naujos Lazdynų Pelėdos ar Šatrijos Raganos? P. Zosė taip pat atsidūrė Lenkijoje.

Ašmokai. Paskutinioji, VIII-ji klasė. Čia dar dviejų amžių slenkstis: 1900—1901 m. Klasėje nedaug mokinių, vos 20 (III buvo 36), kurių 50% mes katalikai; prieš tai baigusioje VIII klasėje ⅔ buvo katalikų. Pačioje pirmoje pamokoje klasės auklėtojas Pogodickis, nuo IV klasės beveik be pertraukos mus globojęs, rimtai mus įspėjo, jog turime per ištisus metus rengtis prie baigiamųjų kvotimų, išlyginti savo mokslo trūkumus ir iš viso „laikytis ne kaip sekmokai, bet kaip tikri ašmokai". Mane dar skyrium įspėjo dėl mano matematikos trūkumų, kurie galį iškirsti man nemalonių šposų per kvotimus. Aš tai labai rimtai įsidėjau ir gerokai padirbėjau ne tik pamokoms, bet ir sekmadieniais, kuriais norintiems suorganizavo darbą gerasis Pogodickis. Sekmadienio valandose pagaliau supratau aritmetikos prasmę ir išlyginau algebros ir geometrijos trūkumus; kai kurių jau išeitų skyrių uždavinius dabar pirmą kartą ėmiau spręsti ir labai juos pamėgau.

Šiaip tik pirmąjį ketvirtį teturėjau iš abiejų matematikos sričių po 4—, o paskui nesvyruojančius 4. Iš kitų dalykų taip pat neturėjau nė vieną kevirtį jokių 3 ir, iš viso, turėjau geresnius pažymius, negu bet kurioje klasėje. Kad ir nemažiau sirgau, negu VII klasėje, visą laiką buvau antrasis mokinys; pirmasis vis buvo Fuksas. Be pastovių 5 iš tikybos, istorijos ir vokiečių kalbos, nuo II ketvirčio turėjau 5 taip pat iš graikų kalbos, o nuo III ir iš fizikos, kurią, Klimantavičiui išvažiavus, dabar dėstė Pogodickis. Iš naujų dalykų, Dolotskio dėstomos logikos ir Solovjovo kosmografijos, teturėjau 4. Įdomūs buvo nauji mokytojai: tikybos Paškanis (nuo gruodžio mėn.) ir rusų kalbos Dolotskis, kurio mes nemėgome; tvarkingai ėjęs savo pareigas Solovjovas paliko mums neaiškų atminimą.

Skaitymu stengiausi sutvirtinti savo kursą, toliau sekiau Poradniko ir Programų nurodymais, skaičiau dar Kariejevo knygeles apie savimoką, fakulteto pasirinkimą ir kitas, Brandeso Vakarų Europos literatūrines sroves (Frankenas pagavo mane jas klasėje beskaitant), Miliukovo „Očerki po istorii rus-

skoj kultury", įdomias Garino (Nik. Michailovskio) apysakas „Studenty" ir „Gimnazisty", dar kažkokią rusų apysaką iš mokinių gyvenimo ir kitas knygas. Vis dėlto VIII klasėje jų skaičiau mažiau, negu VII ar VI: rimtesnis klasės darbas mažiau mums palikdavo laisvo laiko, kurį, be to, buvau linkęs ne vien skaitymui paskirti, taip pat ir, pripratęs sekti Poradniko bei Programų knygų atranka, ėmiau prisilaikyti dėsnio „non multa, sed multum". Toks nusistatymas ypačiai atsiliepė lenkiškųjų knygų skaitymui. Čia labai padėjo Chmieliovskio „Historya literatury polskiej", kurios prisilaikydamas, kaip anksčiau Mechežinskio, per kelerius metus sistemingai skaičiau vieną autorių po kito. VIII klasėje man dar padėjo Ant. Bemo lenkų literatūros istorijos kursas, jo skaitytas slaptuose Varšuvos moterų aukštuosiuose kursuose. Jį gavau pažinti iš užrašų, kuriuos sau pasidarė jo klausytoja Vanda Tomkavičiūtė, mūsų pažįstamos p. Šimkevičienės giminaitė, drauge su tėvais metus ir kitus Šiauliuose gyvenusi, Šiaulių ponaičiukų nepasiekiamoji gražuolė.

201 pav. VIII kl. Šiaulių gimnazistas Vacl. Biržiška (1903 m.).

Kramola. Šiaip ar taip, knygos man dabar tiek nebereiškė, kaip pirma. Vis labiau ėmė sverti visuomeniniai dalykai, net gryna politika, pasišnekėjimai, ginčai dėl jos. Neatsimenu, kad 1899 m. studentų riaušės būtų gavusios mūsų VI—VII klasėje kokio atbalsio, bet sprendžiant iš mano įvelto VIII klasės rašto darban XVIII amž. rusų „kramolninko" Radiščevo vardo, dėl ko teko išklausyti Dolotskio pamokslą ir kelias valandas laukti nemalonių pasėkų (žr. aukščiau), 1900 m. rudenį aš bent jau buvau

„gatavas“. Seignobosas, Turgenevo „Otcy i dieti“, Pisarevas, rusų ir lenkų laikraščiai, vasariniai pasakojimai įvairių Viekšnių svečių (Jačinauskio ir kitų) turėjo tam jau anksčiau, VI—VII kl., parengti dirvą. Petrapilio ir kitų studentų 1900—1901 m. žiemos bruzdėjimai jau buvo gyvai aptariami mūsų klasėje. Jiems karštai pritarė Mit'ka Archangelskis (mokytojo sūnus), Vsev. Moroškinas ir kai kurie kiti draugai, tad ypačiai rusai (valdininkų, policininkų sūnūs!); aš taip pat aiškiai jiems simpatizavau, dar kiek, rodos, Urbšys, žydai Fuksas ir Zivas, ku-

202 pav. 1904 m. Šiaulių gimn. VIII klasė. Iš kairės į dešinę stovi aukštai Juoz. Stankevičius, Prosčevičius, Djakonovas, Labanauskis; žemiau Mik. Jurjevas, Germ. Datnauskis, Smoljaninovas, Mikulskis, Bol. Dirmantas, Kostas Horodeckis; sėdi III eil.: Račkauskis, Ordinskis, Vikt. Biržiška, mok. Vl. Frankenas, Bregovskis, Mieč. Bortkevičius, Bron. Sipavičius; žemai St. Gaudėšis ir Savonevičius.

rie betgi dėl to perdaug nesikarščiavo. Nekalbant apie tokį Dzieržinskį, kuris lenkėsi kiekvienam valdininkui, kad tik padėtų jam gauti sunkiai pasiekiamą atestatą, daugumas katalikų ir kita rusų dalis laikėsi abejingai, rezervuotai arba net sakėsi priešingai. Jiems vadovavo katalikas Bol. Liangeris, kuris, besiginčydamas su Archangelskiu, Moroškinu ir kitais, laikėsi

griežtu lojalistu ir smerkė studentus „maištininkus“, išvadindamas juos kvailiais, nesubrendėliais ir t. t.

Kalėdų šventėmis parvažiavęs į Viekšnius, suėjau su Rygos politechniku Vacl. Moncevičium. Vyresnis už mus viekšniškis, išėjęs Liepojos gimnaziją ir metus nieko nedirbęs Miunchene, savo tėvo buvo priverstas persikelti Rygon su sąlyga, kad nestotų į korporacijas (prie lenkų Velecijos priklausė Jonas Paulavičius), nes korporantai nieko nedirbą, tik ūžią Rygoje. Moncevičius, su kuriuo mes ir anksčiau sueidavome, nes jis, kad ir vyresnis, mūsų nesišalino, bet drauge išvesdavo maudytis, žvejoti ar šiaip pavaikščioti, Rygoje susidėjo su vadinamaisiais vilderiais (laukiniais), kurių keliasdešimt buvo susimetę atskiron lenkų kuopon, kuri, taip pat būdama nesvetima nei dainai, nei alučiui, tačiau gyviau už korporacijas atsiliepdavo į visuomenės reikalus. Linksmas, nerūpesningas Moncevičius mokėjo ir fortepijonu tai šokį, tai dainelę paskambinti, padainuoti čia lenkiškai, čia rusiškai, vėliau kiek ir lietuviškai, pašokti, paflirtuoti, greta „amžino studento“ kuopos dėdės Jazvinskio, pasiturinčio Gudijos dvarininko, buvo populiariausias draugų tarpe, malonus jų sueigų, vakaruškų ir pan. gyvintojas ir linksmintojas. Iš jo tad, kad ir politikos dalykais nei sau, nei kitiems perdaug galvos nekvaršinusio, Kalėdoms gavau pasiskaityti įvairių studentiškų ir darbininkiškų rusiškų atsišaukimų ir lapelių. Bene tą pat žiemą, bet jau Šiauliuose, gavau kiek išgirsti apie revoliucinės kovos dalykus iš apsilankusios ten Šimkevičienės giminaitės Jankauskaitės, kuri, išvykusi Šveicarijon mokytis, ten bendravo su kitais iš Rusijos atvykusiais studentais, pagaliau ištekėjo už latvių socialdemokrato Skubiko. O štai ir man teko netikėtai pačiam „politikon“ įžengti.

203 pav. Daubiškių Antanas ir Darija Olsuvjevaitė Morai senatvėje.

Tik neišlėkiau iš gimnazijos. Apie Kalėdas pasirodė Šiauliuose

vienas kitas dėl riaušių iš Petrapilio pašalintas studentas. Jųjų tarpe mano draugo Vytauto Legeikos brolis Adolfas, drauge su Sviechauskiu 1900 m. pavasarį baigęs gimnaziją. Veikliai nedalyvavęs studentų bruzdėjime, jis vis dėlto porai savaičių buvo ir kalėjiman patekęs, o paskui „pas mamą" pavarytas. Jis ir kai kurie jo draugai sumanė surengti, rodos, jau po Kalėdų, slaptą vakarą išvarytiems studentams sušelpti. Nežinau kas pavedė man taip pat kviesti svečius, ką aš rūpesningai atlikau ir pats dalyvavau vakarėlyje. Skaitlingame baliuke, slaptai įvykusiame bene dabartinėje Pagyžų gatvėje, atmenu nemažai buvus studentų. Neatsimenu, ar bebuvo dar kas iš gimnazistų šiame vakare, bet nukentėjau dėl jo tik aš vienas. Buvo gandų, kad ne tik viešasis gimnazijos šnipas sargas Tomašaitis, bet drauge su juo ir pats naujasis direktorius Jakuševičius stovėjęs po langais ir mane pastebėjęs. Be to, buvo susekta ir tai, jog aš raginau kitus vakare dalyvauti.

Pogodickis kelias pamokas vis rimtai ir liūdnai į mane pažvelgdavo, bet nieko nesakė. Pagaliau, pasišaukęs mane į šalį įspėjo, jog direktorius, kai kieno palaikomas, nusistatęs mane išvyti, bet daugelis mokytojų mane užtarią kaip gerą mokinį, be to, po kelių mėnesių baigsiantį gimnaziją. Pogodickiui ir kitiems pavykę mano dalyką perkelti iš politinės plotmės paprastom drausminėn — dalyvavimo vakarėlyje be direktoriaus leidimo, bet direktorius vieną reikalavimą griežtai stataąs: jei aš po baliaus būsiąs apleidęs mokinių mišias (balius įvyko šeštadienį), jis vis viena mane išvarysiąs. Kapelionas, girdi, pasisakęs direktoriui žinąs mane mišiose po to buvus, nors aš nebuvau...

Pranešiau tai motinai. Kadangi niekados dar nebuvau sumelavęs, tad kilo pas mus karštos kalbos ir ginčai, kuriuose dalyvavo visi mano namiškiai ir artimesnieji draugai. Vieni iš viso lengvai į tą dalyką žiūrėjo: „by tik, girdi, neišlėktum iš gimnazijos". Kiti įrodinėjo, jog pasakęs tiesą, kapelioną įklampysiąs. Aš vis svyravau. Tačiau kartą pareina broliai iš gimnazijos ir pareiškia, jog direktoriaus iššaukti jam pasakę, kad aš bažnyčioje buvęs... Čia mane dar labiau puolė: girdi, ir brolius įklampysiąs. Bene kitą dieną direktorius pasišaukė ir mane (bene tyčiomis jis bus delsęs mano naudai!), ir aš, galvą nuleidęs, trumpai tepareiškiau mišiose buvęs. Pargrįžęs namo ir pranešęs visiems kas įvyko, kelias valandas po to ilguoju Šal-

kauskių sodno taku žygiavau ten ir atgal, ten ir atgal. Nelengva vis dėlto pirmą kartą sumeluoti!

Praėjo dar kelios dienos. Lyg viskas būtų aprimę, tik štai Pogodickio pamokoje, kai šis gyvai ir linksmai kažką mums aiškino, atsidaro durys, ir įžengia direktorius, inspektorius ir dar keli mokytojai. Iššaukęs mane prieš klasę direktorius pareiškia, jog atsižvelgusi į mano gerą mokymąsi ir elgesį, Pedagogų Taryba nutarė manęs dėl mano nusidėjimo tuo tarpu nešalinti, tik pareikšti papeikimą klasės akivaizdoje ir sumažinti III ketvirtį mano elgesio pažymį iki 4 su sąlyga, jei aš dar kuo nusidėsiąs, būsiąs tučtuojau iš gimnazijos pašalintas. Tai pasakęs, direktorius pasisuko ir išėjo, paskui jį ir kiti. Liko tik Pogodickis. Čia aš jį puoliau, kodėl jis, žinodamas nutarimą, manęs neįspėjo ir neleido man pasirengti. Jis juokdamasis mane ramino: „Začiem? Čtoby vy glupost' kakuju nibud' smorozili? A teper čto za bieda: vygovor tak vygovor, klass na vašej storonie, bolše balov nebudet i gimnaziju okončite!" Greit po to pamoką baigęs, išeidamas iš klasės dar mane pasišaukė ir skyrium įspėjo, jog patyręs, kad aš esąs kandidatas į medalistus, direktorius pareiškęs: „Ne vidat' Biržiškie medali kak svoich ušej". „Medal kak medal, — sakė man Pogodickis, — no vo vsiakom slučajie vo vremia egzaminov deržiteś".

204 pav. VIII kl. Šiaulių gimnazistas Vikt. Biržiška (1904 m.).

Ir tikrai, Jakuševičius per kvotimus tvirtai laikėsi savo nusistatymo, įsikišdamas ir man apsunkindamas tiktai iš tų dalykų, iš kurių 5 buvo privalomi medaliui gauti; iš kitų daly-

kų visai man nekliudė. Tačiau gal tuo išvengė dar vieno dėl manęs triukšmo. Mat, nežinau dėl ko, kaip tik 1901 m. pavasarį keliose gimnazijose medalistai viešai atsisakė medalius priimti, ir panašiai mes savo tarpe tarėmės, bent siauresnėje kuopelėje, kuri pavasarį įsisteigė lavinimosi reikalais. Jon susimetė 3 lietuviai (Urbšys, Jonavičius ir aš) ir 3 žydai (Fuksas, Zivas ir VII kl. Galpernas). Per kelis posėdžius teįveikėme Miliukovo „Očerki po istorii russkoj kultury" įžangą, dėl kurios kiekvieno posmo, dažnai sakinio ir net žodžio vis ginčijosi Fuksas su Galpernu, iškalbingas ašmokas nenusileisdamas labiau už jį apsiskaičiusiam ir rimtesniam sekmokui[49]). Kiti ginčuose mažai tedalyvavo, stengdamiesi tik šiokion tokion vagon juos įvaryti, o ginčais nesidomėjęs Jonavičius, pats vyriausias („dieduška"), įvairino sau laiką vienam kitam užpakalin su špilka įdurdamas. Taigi šitoje kuopelėje buvome priėję nuomonės, jog nesąmonė esą imti medalį dažniausiai už gabumus ar už „laimę per kvotimus" ir nedraugiška tuo skirtis iš kitų tarpo, gal nemažiau už medalistą dirbusių. Visi sutikome, jog žydams čia tenka daryti išimtį, nes be medalių jiems nebuvo galima patekti universitetan. Medalio klausimu susidarė savotiškas „balsų daugumas": mudu su Galpernu griežtai sakėvos prieš medalį, Fuksas laikėsi rezervuotai, nes jam, kaip žydui kandidatui į medalistus, buvo nepatogu ką dėl manęs sakyti, o trys kiti, kurių nė vienas medaliui nepretendavo ir du net (Zivas ir Jonavičius) neužilgo kvotimuose „nusikirto", abejojo ar net priešinosi mūsų nuomo-

205 pav. 1904. VI. 1/14 Šiaulių gimnazistų ekskursija Kurtuvėnų paežerėje kalbasi su Pov. Višinskiu: iš kairės į dešinę Kaz. Šalkauskis (vežime), St. Šalkauskis, J. Lukauskis, Misevičius, J. Rimkus, J. Kelpšas (beveik nematomas), Pov. Višinskis (prie medžio) ir du kunigu, katrų vienas Visbaras, liepojiškis.

[49]) Su Galpernu mane artino jo, kaip ir mano, mėgiamas tvarkingas ir sistemingas knygų skaitymas, ypačiai sekant programomis. Iš viso jis buvo malonus jaunuolis.

nei. Šiaip ar taip, direktoriaus taktika per kvotimus neprileido prie jokio „skandalo"; sidabro medalį tegavo Fuksas.

Su anuo slaptu studentišku vakaru susijęs yra ir juokingas atsiminimas. Beveik neturėdamas jame pažįstamų mergaičių ir varžydamasis užmegzti naujų pažinčių, du mozūru pašokau su mažai pažįstama IV ar V klasės gimnaziste Brone Tėvelyte. Po kelių dienų iš H. Gecevičiūtės išgirstu, jog šį mano žygį mergaitė savotiškai supratusi ir atsiklaupusi prieš motiną prašiusi jos sutikimo — už manęs ištekėti! Kai mane tąja proga ėmė erzinti, jog dar dvi gimnazisti, mano vienaamžė Liudvika Šimkevičiūtė ir daug už mane jaunesnė Janina Sviechauskaitė, mūsų šokių grupės dalyvi, taip pat man „simpatizuojanti", tuo mano nelauktu siurprizu buvau ne tik nustebintas, bet ir tiesiog nugandintas. Retkarčiais po to Tėvelytę gatvėje kur sutikdamas, iš tolo ją aplenkdavau, vakarėliuose saugojausi šokti tą patį šokį su ta pačia mergaite ir nuvykau universitetan nusistatęs kiek galint draustis nuo moterų, kas nemažai man padėjo apsidrausti nuo tikresnių Maskvos pavojų.

206 pav. 1904. VI. 8/21 Šiaulių ir Varšuvos gimnazistų ekskursijų netikėtas susitikimas Plembarke pas Tadą Daugirdą: iš kairės į dešinę aukštesn. eilėj (4 bern.) stovi 2. Kaz. Šalkauskis, 3. Daugirdo sūnus, 4. St. Šalkauskis; žemesn. eil. (6 bern.): 1. J. Kelpšas, 4. Tadas Sviechauskis.

Pagaliau lietuvis! Neigiamai apsisprendęs moterų, tikriau, gal tik „mergičkų", atžvilgiu, gavau apsispręsti ir dėl tautystės. Tautinis mano neaiškumas (savotiškas žemaitiškas lenkiškumas), svyravimas tarp lenkystės ir lietuvystės 1900 m. pavasarį ir vasarą aiškiai pakrypo lietuvystės pusėn. Dabar reikėjo tik griežčiau ta kryptimi pasireikšti. Greit po atostogų paprašiau Urbšį padėti man mokytis lietuviškai. Nenorėdamas dar į tai atkreipti visų dėmesio, mokiausi ne pas save namie ir ne pas Urbšį, kuris gyveno mokinių bendrabutyje, tik pas pašalintą iš gimnazijos savo draugą Edv. Šiukštą, kuris gyveno visai nuošaliai, patogioje salkutėje, bene dabartinėje Pagyžų gatvėje.

207 pav. Faust. Možickaitės Šiaulių gimnazisčių ratelis ir artimieji apie 1903 m. Iš kairės į dešinę stovi Zosė Gintilaitė, Pelicija Mončinskaitė, Odesos stud. Marijonas Sviechauskis, Vanda Chomichauskaitė (vėl. Viktorienė Biržiškienė), Maskvos stud. Vaclovas Šliogeris, gimnazistas Tadas Sviechauskis, gimnazistė Janina Sviechauskaitė (dab. Boguslavskienė, Varšuvoje); sėdi F. Močickienės sesuo Arišienė, p. Sviechauskienė (motina), Faust. Možickaitė, Ona Jakubauskaitė (dabar. Vladimirienė Zubovienė), Juzė Slaboševičiūtė (vėl. Vaclovienė Biržiškienė); žemai Vlada Sirtautaitė ir Liudvika Šimkevičiūtė.

Drauge su juo sudarėme lietuvių kalbos kuopelę, kurioje mudviejų mokytojas buvo Urbšys, tiesą sakant, pats nekoks gimtosios kalbos žinovas, be to, dar netaręs, kaip žinome, garso „k". Lietuviškais raštais mus aprūpindavo atsilikęs nuo mūsų draugas Juozas Butautas, parnešdamas juos, kaip vėliau man Urbšys yra aiškinęs, bene iš kapų sargo. Skaitėme, kiek atsimenu, kelis kudirkinius „Tėvynės varpus", kas žodį sustodami, aiškindamiesi, versdami. Oi sunkus tai buvo gimtosios kalbos mokslas, abiem žemaičių bajoriukam (Šiukšta buvo nuo Kražių), ypačiai man, žemaitiškai neką temokėjusiam! Be Urbšio, vienintelė pagalba tebuvo Miežinio žodynas, kuriame

betgi nerasdavome reikalingiausių žodžių. Dar per kelerius metus vis gerai nemokėjau atskirti „šilto" ir „šalto", dėl savo mokytojo tarenos trūkumo ilgai tebetariau „katvė", vietoje „gatvė", ir pan., o kas ir buvo viekšniškai - žemaitiško iš kūdikystės man prigiję ar prilipę, Urbšiui, J. Šlapeliui ir ypačiai Maskvos draugams suvalkiečiams mane lietuvinant negailestingai, kai kurių net paniekinamai, su šaknimis buvo išrauta. Labai dėl to vėliau mane ir mano draugus barė ir piktinosi Jonas Jablonskis.

Po kelių savaičių bendro skaitymo mūsų kuopelė pakriko, tur būt, dėl mano nesugebėjimo mokytis drauge su kitais. Po to kad ir ligi pat vasaros nebeturėjau rankose jokio lietuviško rašto ir net su Urbšiu vis lenkiškai tebekalbėjau (jis iš manęs nemažai čia pasinaudojo!), taigi susikalbėti lietuviškai vargiai su kuo tebūčiau susikalbėjęs, bet jutausi esąs aiškus, neginčijamas lietuvis, ne vien žemaičių bajoras, kaip prieš tai kad buvau jutęsis.

Neužilgo teko tai ir viešai pareikšti, bent artimiesiems. Kartą apie Velykas pietų metu kilo pas mus Šiauliuose kalbų dėl lenkystės ir lietuvystės. Motinai kartojant priekaištus „litvomanijai", griežtai pareiškiau esąs lietuvis ir universitete stosiąs lietuvių studentų draugijon. Į tai motina man atkirto: „Tai tu ne mano sūnus, nes aš pagimdžiau lenką!" Tas, žinoma, gerajai motinai nesukliudė ne tik veikiai susitaikinti su mano „litvomanija", bet ir pačiai pasijusti lietuve taip, jog po kelerių metų ji net netikėjo taip man atkirtus! Gerai, kad liudytojų turėjau visą mūsų šešių gimnazistų visuomenėlę, kurios aš lietuvystėn neverčiau ir nekreipiau, bet kiekvienas savarankiškai gavo lietuviu nusistatyti: abudu mano broliu, Gaudėšis, Skabeika, Aleksandravičius. Neteko man nė su tėvu kalbėtis dėl savo lietuviškumo. Pats tuo niekados nesikratęs, mano atsivertimą jis priėmė kaip natūralų reiškinį, ypačiai tą pačią (1901 m.) vasarą susipažinęs ir pamėgęs atvykusį į Viekšnius Broniaus Aleksandravičiaus prie kvotimų parengti Urbšį, tokį malonų ir taurų „litvomanijos" reiškėją[50]). Tik ilgai jis mane vis kankino, pats puikus žemaičių tarmės ir ypačiai augalų, paukščių ir kitokių gyvių žemaitiškų vardų žinovas, klaus-

50) Jis išlygino nekokį įspūdį, kokį Šiauliuose ir Viekšniuose įsigydavome apie „litvomanus", girdėdami, pavyzdžiui, apie Aug. Janulaitį ir visokius jam priskiriamus išsišokimus.

damas, kaip tas ar kitas augalas ar paukštis lietuviškai vadinamas, ir nesulaukdamas iš manęs atsakymo (paprastai, aš jokia kalba jų vardų nežinojau), pats gražiai juos pavadindavo, o man juokdamasis prikišdavo: „Tai koks tu lietuvis, kad to nežinai!“ Mano laimei, dažnai nei Urbšys, nei kitas kuris lietuvis reikalaunamo vardo nežinojo.

208 pav. J. Jablonskio lietuvių kalbos grupė Šiaulių parke (1904 m.). Iš kairės į dešinę stovi VII kl. Ignotas, VIII kl. J. Mikulskis, VIII kl. Melch. Račkauskis ir VIII kl. Bol. Dirmantas; sėdi VIII kl. Vikt. Biržiška, stud. J. Vaitiekūnas, J. Jablonskis ir VIII kl. Br. Sipavičius.

Tą pačią vasarą (jau studentiškai apsirengęs) drauge su abiem broliam tėvo buvau pasiųstas už keliolikos mylių Pailgotin senolio aplankyti. Važiuodamas tėvo pusininko Jankauskio arkliais (vežė Jankauskio sūnus) per Tryškius, Luokę, Varnius, Laukuvą ir Šilalę, ne tik stebėjau pravažiuojamas apylinkes su pliku, bet mums kalbingu Šatrijos kalnu, bet ir skaičiau per Urbšį gautieji dvi knygeli: „Idėją ant mėšlyno“ ir „Morkų ir Aurelijoną“. Pirmosios nesupratau, kad ir labai dėl jos prakaitavau. Antrosios turinys manęs nesužavėjo, bet

man buvo naudingas prie jos pridėtas naujadarų ir grynų lietuviškų žodžių žodynėlis greta žargoninių, kurie (antrieji) kaip tik vyravo neturtingame mano „lietuviškos“ kalbos aruode. 90 m. senolį radome jau paliegusį, bet dar kalbų, mane gerai atsimenantį, ypačiai dėl mano kartais jam rašomų laiškų, ir maloniai mus sutikusį. Patyręs mane esant istorijos mėgėją, nustebino mane žiniomis iš Lenkijos ir Lietuvos istorijos. Kalbėdamas su manim lenkiškai, staiga kalbą nutraukė, rimtai ir griežtai pažiūrėjo į mane ir lietuviškai užklausė: „Ar moki žemaitiškai?“ Sumišęs pramurmėjau: „Moku, moku“, nors toliau klausinėjamas lietuviškai tikrai nebūčiau susikalbėjęs. Mano laimei, senolis pasitenkino griežtu įsakymu: „Patrz, nie zapominaj!“ ir vėl lenkiškai man pasakojo įvairius istorijos dalykus. Kitais metais senolis mirė. Jo žodžius laikiau sau paskutiniu palaiminimu lietuvystės kelian.

Kulturtregeriai. Grįžtu dar į Šiaulius, į prieškvotiminį laiką. Prisimena man čia dar, tik nesu tikras dėl metų (1901 m. ar anksčiau), kada tai buvo, du, gal nelabai reikšmingu, bet vis dėlto būdingu įvykiu: lenkiškieji Namyslovskio koncertai ir rusiškieji Mysavskio vaidinimai.

Lenkų dvarininkas Namyslovski iš savo dvaro bernų ir aplinkinių sodų jaunimo sudarė valstiečių kapeliją ir su ja koncertavo po visą Lenkiją, įsigavo Lietuvon ir net ligi Šiaulių nusivarė. Pas mus, rodos, jie nebegavo leidimo tautiškai (lenkiškai - sodžioniškai) pasipuošti, bet šiaip drožė visokius mozūrus, krakoviakus, oberkus ir t.t., sukeldami mūsų „lenkų“ entuziazmą; buvau ir aš jų koncerte, kuris man patiko, bet kažkaip tautiškai manęs neveikė. Vietinės „lenkės“ (Cumftienė, Savičienė ir kitos) žavėjosi ne tik jų muzika, bet ir pačiais sveikais bernais, su Namyslovskio gražiu sūnumi priešakyje. Atsimenu buvus tuomet kalbų, jog Namyslovskio važinėjimai turėję ne vien meninių, bet ir patriotinių lenkiškų tikslų.

Kad ir atrodė šiam reiškiniui svetimas ir priešingas, bet iš tikrųjų kaip tik jam giminingas, nes taip pat mums svetimas ir tendencingas reiškinys, — dar anksčiau už aną įvykę rusiškieji Mysavskio vaidinimai. Dėjęsis progresistu rusas Mykolas Mysavskoj, vėlau Minske leidęs ar redagavęs liberalinį rusų laikraštį, sudarė vaidintojų trupę, kuri medinėje „narodnoje auditorijoje“ (dar prie Fabričnos — Didžiosios Tiuremnos, dabartinės Vilniaus gatvės), vadinamojo „Obščestvo narodnoj

trezvosti" laikomoje, vaidindavo rusų dramas. Atsimenu vaidinant Ostrovskio „Biednost' ne porok", su Sčastlivcevu ir Nesčastlivcevu. Vaidino labai gerai, tik gaila, jog rusiškai, o be to, dar vaidinti traukė nerusus, kaip St. Jakševičiūtę (dabartinę p. Venclauskienę), savo dalyvavimu rusiškoje Mysavskio trupėje padrąsintą darbavimuis lietuvių scenoje, kurioje ji vėliau pasižymėjo, bet dėl bendradarbiavimo su Mysavskiu ne tik Tilžės „Ukininke" Aug. Janulaičio, bet ir kitų susipratusių lietuvių anuomet smerkiamą.

Primenu, kad tų dviejų įvykių nedrįstu griežtai jungti su 1901 m., juo labiau, jog Mysavskio trupė net kelerius metus mus „švietė". Paskutinis betgi prieškvotiminis aiškiai atmenamas dalykas yra Pogodickio prašymas prieš skiriantis kvotimams: kad kiekvienas iš mūsų laisvai, tik jo vieno žiniai, parašytų apie save, savo nusistatymus, ateities planus ir t.t. Atmenu save parašius labai laisvai ir opoziciškai. Kai pirmų Kalėdų švenčių grįžau iš universiteto namo, pakeliui Minske aplankiau ten perkeltą Pogodickį, kuris maloniai mane sutiko ir sakėsi labai branginąs aną mano rašinį, bet nesutiko man jo parodyti juokdamasis: „Vyby sami ispugalis' pročtia čto vy napisali!" Kažin, nes po šio mūsų matymosi tepraėjo apie du mėnesiu, o aš jau buvau uždarytas Butyrkų kalėjime.

Baigiamieji kvotimai. Pagaliau, išleidžiamieji kvotimai. Visi 20 buvome prie jų prileisti, tik jutome, jog ne visi persiris per lemiamąjį slenkstį. Kelerius metus kaip ir nelaikęs kvotimų (VI klasėje du kvotimu prašoko lyg nejučiomis), tad prie jų nepripratęs, be to, žinodamas direktorių turint prieš mane „dantį", gal nemažiau nervinausi už silpniausius draugus. Pati iškilminga kvotimų procedūra, su 20 išskirstytų salėje suolų, šoninėmis ir užpakalinėmis durimis, pro kurias galima buvo sekti kvočiamuosius iš šalies, su keliais salėje budinčiais mokytojais, su iškilmingu apžiūrinėjimu ir praplėšimu laiško su „atsiųsta iš apygardos tema", pareiga žūt būt padėti draugams, — visa tai nervina kelintą šviesuomenės kartą. Tėvas, kuris gavo kvotimus laikyti ypatingai nenormaliose (dėl savo ligos) sąlygose, net senatvėje man sakėsi kai kada tuos kvotimus prisisapnuodavęs. Aš dar visiškai neseniai taip pat sapne juos esu laikęs (kad ir jusdamas esąs jau universitetą baigęs!) ir kažkurio jųjų neišlaikęs! Tuo tarpu universitetiniai kvotimai vargiai kam ryškiau beprisimena.

Gavome laikyti bene 12 kvotimų, kurių 5 rašomuosius (rusų, lotynų ir graikų kalbų, algebros ir trigonometrijos) ir 7 sakomuosius (tikybos, rusų, lotynų, graikų ir vokiečių kalbų, matematikos ir istorijos). Išskyrus lotynų ir graikų kalbos pažymius, visus kitus randu susirašęs savo sviedienijose — žiniose. Pirmų dviejų dalykų (lotynų ir graikų kalbos autorių

209 pav. 1903—1904 m. J. Jablonskio lietuvių kalbos grupė Šiauliuose. Iš kairės į dešinę stovi Jan. Sviechauskaitė (dab. Boguslavskienė, Varšuvoje), Ona Gruzdytė (dab. Bugailiškienė), Veronika Višinskaitė, Liud. Sutkiūtė (dab. Skardinskienė), Liudv. Šimkevičiūtė; sėdi p. Jablonskienė, Bronė Galkytė (dab. gyd. Bylienė), Jonas Jablonskis, Zosė Šimkevičiūtė, (vėl. Martusevičienė), Elena Janulaitytė (vėl. Dirmantienė); žemai Ona Misevičiūtė (Misiūtė) ir Zosė Kazlauskaitė.

vertimus rusų kalbon) nesu pas save sužymėjęs, greičiausiai, tik dėl to, jog tikrai nežinojau, kiek iš katro esu gavęs; sprendžiant iš to, jog gavęs už graikų kalbos sakomąjį 4, atestate turiu 5, matyti, rašto darbas buvo įvertintas 5 ir drauge su metiniais 5 nusvėręs sakomojo 4. Iš rusų kalbos rašėme temą „Značenije pamiatnikov rodnoj stariny"; gavau 4+.

Už matematikos rašinius gavau: trigonometrijos 5, algebros 4. Su antrąja buvau net suklupęs ir štai kokiomis aplinkybėmis: uždavinį supratęs, turėjau jį pirma išspręsti užpakalyje manęs sėdinčiam Zivui, kuris, nežiūrėdamas nemažo atstumo tarp mūsų suolų ir nuolatinio budinčių mokytojų slankiojimo tarp mūsų, be to, dar didžiausio pavojaus, jog iš užpakalio (iš

210 pav. 1904 m. Šiaulių gimnazistų ir gimnazisčių grupės gegužinės Ginkūnuose. Iš kairės į dešinę stovi Stasys Šalkauskis, Ipolitas Žilinskis, Bronislovas Pšesišauskis; sėdi Bronislovas Godlevskis, Alina Zubovaitė (vėl. Fledžinskienė), Vladimiras Zubovas, Ona Jakubauskaitė (vėl. Zubovienė), ?, Zosė Gintilaitė, El. Šalkauskaitė (vėl. Lukauskienė), Vanda Chomichauskaitė (vėl. Viktorienė Biržiškienė), Vlada Sirtautaitė, Pelicija Šalkauskaitė, Gustavas Martusevičius, ?, Kazys Šalkauskis, tarp Gintilaitės ir E. Šalkauskaitės Juozas Kelpšas, po juo Kostas Liutkevičius ir Juozas Sviechauskis, po jais Chomichauskis ir Stepas Sviechauskis. Nuotrauką darė Tadas Sviechauskis.

mokytojų kambario pro duris) gali mus sekti mūsų nematomas direktorius, kažkaip pritraukė mano suolą prie savojo, surašė mano padiktuotą sprendimą ir nebereikalingą mane nustūmė atgal sušnypštęs: „Provalivaj! Bolše ty mnie nenužen!“ Žinoma, visa tai greit įvyko, tik abejoju, kad kuris mokytojas ko nebūtų pastebėjęs.

Tik atsiradęs savo vietoje ėmiausi jau sau uždavinį spręsti. Uždavinys nesunkus, viskas aišku, suprantama. Rašau, rašau, tik laikas bėga, kai kas jau ima teikti komisijai užbaigtus darbus, o man kažkas užkliuvo — ir „neišeina!“ Žiūriu, tikrinu, prakaitas išmuša — negerai! Jau ir Zivas savąjį darbą įteikė, praeidamas pro šalį padėkojo už pagalbą ir paragino greičiau baigti, tik nesuprato, jog man nesiseka. Kartą, kitą

211 pav. 1905 m. Šiaulių gimnazijos VIII klasė. Iš kairės į dešinę stovi aukštai (4 bern.) Ant. Breiva, Bialozoravičius, Jonas Kuzminskis ir Vinc. Bortkevičius; II eilėje (6 bern.): Ignotas, Martusevičius, Juoz. Kelpšas, St. Šalkauskis, Bronius Pšecišauskis ir Ipol. Žilinskis; III eilėje (7 bern.): Jok. Veintraubas, Balys Butkevičius, Tadas Sviechauskis, Vl. Zubovas, Kušmanas, Pel. Janušauskis ir J. Janušauskis; sėdi IV eilėje (8 bern.): Grinbergas, Derečinskis, Berelis Šliapoberskis, Misevičius, Odesas, Otto Zemanas, Mikalojus Krečinas ir Vl. Ridelis, ir V eilėje (3 bern.): Vincas Bartoševičius Marijonas Domaševičius ir Subockis.

pro šalį praėjo Pogodickis, žvilgterėjo į rašinį, patraukė pečiais ir nuėjo priminęs: „Pora končat'“. Nežinau kas būtų buvę, kad ne pristatytas taip pat mūsų prižiūrėti vokiečių kalbos mokytojas Zemanas, kuris, žinoma, Pogodickio paaiškintas, priėjęs sušnabždėjo: „A vyby posmotrieli na znaki“. Iš pradžių nesupratau, bet vis dėlto ėmiau rašinį tikrinti, tik žiūriu — perrašinėdamas iš vieno puslapio kitan apsirikęs vietoj +

parašiau —, tad toliau ir susipainiojau. Vos suskubau ištaisyti ir švariai perrašyti.

Prie sakomųjų kvotimų, rodos, visi buvome prileisti. Beje, prie rašomųjų buvome stoję ne 20, bet dargi 22, nes drauge su mumis buvo įsirašę laikyti dar du eksternu. Vienas jųjų, buvusioji Šiaulių gimnazijos garsenybė, pašalintas iš VII klasės Bronius Cirtautas, bene jau trečią kartą buvo įsirašęs laikyti išleidžiamuosius kvotimus, bet ir vėl, rodos, jų nė nelaikęs, pabėgo prisidengęs kažkokia telegrama; ne gabumų ar žinių, tik valios jaunuoliui pritrūko atestatui gauti. Kitas, Balys Geiga, iš Panevėžio realinės mokyklos bene VII kl. išstojęs mokinys, buvo aptikęs lotynų ar graikų knygą, susidomėjo senovės kalbomis ir, pats pasirengęs, laikė kvotimus pas mus, stebindamas mus savo žiniomis. Lotynų ir graikų kalbą jis taip buvo pažinęs, be to, ir pasižymėjo nepaprasta atmintimi, jog kiekvieno mūsų jam pasakyto lotyniško ar graikiško žodžio čia pat sakė visas žodyne nurodomas reikšmes, o tekstus skaitė visai laisvai, niekur nesuklysdamas. Tačiau mūsų mokytojus - klasikus, ypačiai direktorių, toks „vyskočka" (išsišokėlis), realistas, drįsęs ne tik lygintis, bet ir pralenkti gimnazistus, ypatingai erzino tuo savo „akiplėšiškumu" (nachalstvo). Jį, kur kas gražiau už mus verčiantį ir aiškinantį tekstus, direktorius kankino gramatikos taisyklėmis, išimtimis ir t.t. ir patenkintas nuleisdavo jo pažymius ligi 4; aš iš tų dviejų dalykų taip pat gavau po 4. Aiškus neteisingumas taip paveikė Geigą, jog gavęs atestatą, rodos, ne tuojau stojo istorijos filosofijos fakultetan, kaip visi mes iš jo tikrai laukėme, bet laikė dar kvotimus kurin specialin institutan, kur nei lotynų, nei graikų kalba nebuvo reikalinga. Vis dėlto vėliau jis išėjo universitete istorijos ir kitus humanitarinius dalykus ir po 20 metų kurį laiką dėstė istoriją Lietuvos universitete.

Man senųjų kalbų kvotimai, nei rašomieji, nei sakomieji, nepaliko jokio atminimo, nebent kad direktorius ir man nuleisdavo nuo 5 ligi 4. Neprisimenu taip pat nei istorijos, nei vokiečių kalbos kvotimų, iš kurių gavau po 5. Žinau tik, kad laisvai vertęs iš vokiečių kalbos ir net kalbėjęs vokiškai stodamas gimnazijon, dabar aš vos vos ką ne ką galėjau išversti, o juk aš, greta vokiečio Grothuzo ir žydų, klasėje buvau geriausias „vokietis!" Ryškesni man liko rusų kalbos, matematikos ir tikybos kvotimai.

Rusų kalbos kvotime, pirmajame sakomajame, dalyvavo taip pat atvykęs iš Vilniaus mokslo apygardos padėjėjas, žinomas obrusitelis Aleksiejus Bieleckis (1840—1907 m.), Vilniaus muravjoviškio muziejaus iniciatorius, 1905 m. knygos „Sorokalietije russkoj načalnoj školy v Sievero-Zapadnom krajie Rossii" ir kitų raštų autorius. Aš ir čia gavau savo 4, tur būt, ir Fuksas, bet 4 draugai nukentėjo: Petras Adomavičius, Ignas Jonavičius, Melchioras Šleinis ir Vulfas Zivas (šis tiesiog per apsileidimą) gavo nepatenkinamus pažymius ir liko antriems metams.

Ypatingai reikšmingas man buvo matematikos kvotimas. Už matematikos rašinius gavęs 4 ir 5, buvau atleistas nuo aritmetikos ir geometrijos kvotimo. Lengvai atsakęs iš algebros 4 ir trigonometrijos 5, sudariau neaiškumą dėl galutinio matematikos pažymio: 4 ar 5? Žinodamas, jog direktorius nėra man palankus ir neaiškumą gali išaiškinti mano nenaudai, ir atsiminęs mane pasigyrus geriausiai mokant geometriją, Pogodickis liepė man atsakyti ir iš atleistosios geometrijos. Išsitraukiau I bilietą — ar bereikia geriau! Kadangi šiam kvotimui buvome šaukiami nuo galo, ne nuo A, ir buvome kvočiami nuodugniai ir ilgai, atsakinėjau jau temstant, išstovėjau prie lentos daugiau kai 2 valandi ir jutausi labai pavargęs. Ėmęs atsakinėti į nepainius I bilieto klausimus, buvau pertrauktas direktoriaus (šiaip jis, nebūdamas matematikas, nesikišo), kuris pareikalavo iš Pogodickio, kad šis nustotų klausinėjęs iš taip lengvo bilieto ir imtų klausinėti iš kitų bilietų. Nuvargęs ir veikiamas aiškaus direktoriaus nepalankumo, į nesunkius Pogodickio klausimus vos teatsakinėjau: jie man atrodė keisti, negirdėti, nesuprantami. Vos gavau iš geometrijos 3, tad už visą matematiką, žinoma, tik 4. Direktorius pasitenkino likvidavęs pavojų man gauti medalį ir per kitus kvotimus manęs nebelietė.

212 pav. Karo sunaikinti Šiauliai.

Štai ir tikyba, bene paskutinis kvotimas. Ištraukiau bilietą apie reformaciją. Negerai! Istorijos vadovėlis ir istorijos mokytojas mums reformaciją aiškino labai nepalankiai katalikams, taip pat į ją žiūri ir mano priešas, komisijos pirmininkas Jakuševičius, o bažnytinės istorijos vadovėlio ir mūsų kapelionų aiškinimų besilaikydamas prieš direktorių vargiai beatsilaikysiu, aiškiai pralaimėsiu. Prieš porą mėnesių gavus dėl bažnyčios lankymo sumeluoti, čia teko padaryti antrą žingsnį netiesiu, suktu keliu. Stojęs ko toliau nuo kun. Paškanio ir nė sykio jin nedrįsęs pažiūrėti, atpleškinau direktoriui apie reformaciją rožděsvenskiškai - špakauskiškai, bėnt kiek tiktai sušvelnindamas perdaug ryškius antikatalikiškus XVI a. paveikslus. Direktorius net prašvito klausydamas mano išvedžiojimų. Kunigas tylėjo, tik po kvotimo direktoriui skaitant mums pažymius, jis nusišypsojęs iš tolo pagrasė man pirštu; aš paraudau. Beje, turėjome dar klapato su Urbšiu, kuris neėjo kvotiman sakydamasis nieko nemokąs; vos suskubome jį salėn įtempti, kad gautų savo 5.

Pagaliau kvotimai baigti. Atestate turėjau 5 iš tikybos, graikų ir vokiečių kalbų, istorijos, geografijos ir fizikos, o 4 iš rusų ir lotynų kalbų, matematikos, kosmografijos ir logikos, tad vidutiniškai $4^{6}/_{11}$. Po dviejų metų tokį pat vidutinišką, rodos, gavo brolis Vaclovas, o dar po metų Viktoras vidut. 5 ir aukso medalį[51]). Baigėme 16 ašmokų ir eksternas Geiga: stačiatikis Leonidas Antonovas, stačiatikis Dimitras Archangelskis, stačiat. Anatolis Bielskis, katal. Mykolas Biržiška, katal. Pelicijonas Dzieržinskis, izrael. Mauša Fuksas (sidabro medalis), protest. Jonas - Vilius Grothuzas, katal. Boleslovas Liangeris, katal. Vytautas - Ignas Legeika, stačiat. Leonidas Mileris, stačiat. Vsevolodas Moroškinas, stačiat. Vosylius Pospielovas, katal. Boleslovas Sipavičius, stačiat. Vladimiras Sotnikovas, katal. Povilas Urbšys ir katal. Liudvikas Volodka. Taigi 7 katalikai, 7 stačiatikiai, 1 protestantas ir 1 izraelitas. Valstietis tebuvo 1 (Urbšys), aiškus lietuvis, o iš kitų 6 katalikų 4 bajorai tik vėliau pasireiškė lietuviais (Biržiška, Legei-

---

51) Gal kam keistas pasirodys mano dažnas nurodymas tų ar kitų pažymių, bet žinodamas, jog būsiu skaitomas ir moksleivių, gal net mano mokinių, tariuosi tuo būsiąs jiems suprantamesnis, sakyčiau — savesnis. Kitiems, žinoma, tie pažymiai ne tik bereikšmiai, bet gal ir juokingi pasirodys.

ka, Šipavičius ir Volodka). Visi katalikai (ir stačiatikis Pospielovas) stojo Maskvos universitetan.

Vakarienė. Pabaigę užsisakėme Zenkavičienės restorane bendrus pietus, kuriuose paūžėme, patriukšmavome, vadovaujami jau Dzieržinskio, Pospielovo ir kitų. Tąja proga pakartojau 1896 m. Velykų savo nuotykį, prisigėriau su draugais, jog gavau tai atsirgti. Po vieną, po du atsilankėme pas kai kuriuos mokytojus (pas Frankeną, Pogodickį, Treimaną, Zemaną), bet aš su Urbšiu ir dar su vienu kitu aplenkėme direktorių, Špakauskį ir, iš viso, be Pogodickio ir kun. Paškanio, nereiškėme kam nors pagarbos arba meilės. Net Frankeną atsiminę, nepamiršdavome mums jo padarytų „nusidėjimų", kad ir branginome jį kaip lotynistą. Baigiančiųjų gimnaziją nusistatymas bene vaizdžiausiai pasireiškė 1898 m. Kairio-Brazaičio-Putramento laidai nepanorėjus nusitraukti drauge su direktorium ar klasės auklėtoju ir pasitenkinus tik mylimo gimnazijos sargo Mikulskio atvaizdu. Savo jaunuolišką, universitete dar paaiškėjusį, nusistatymą prieš gimnaziją ir mokytojus išreiškiau mano jau minėtoje ir II priede toliau paduodamoje, 1904 m. balandžio 18 d. (gegužės 1 d.) Stutgarto „Osvoboždenije" išspaudintoje korespondencijoje iš Šiaulių „Gimnazija i pedagogi". Tik pats daug vėliau, per 10 metų pamokytojavęs ir padirektoriavęs, gyvenimo labiau prityręs, virtau atlaidesnis prakalboje, 1926 m. sakytoje Šiaulių gimnazijos 75 metų sukakties iškilmėse. O 1901 m. vos suskubę studentiškai apsirengti, negaišdami išbėgiojome iš Šiaulių

213 pav. Šiaulių gimnazija 1926 m. su senu savo varpininku Jonu Mikulskiu (gimė 1851 m., tarnavo nuo 1886 m., mirė 1935 m.).

Vasarą turėjau Urbšį Viekšniuose pas ponus Aleksandravičius. Važinėjau po apylinkės pažįstamus. Drauge su broliais

buvau net senolį Pailgotyje aplankęs (žiūr. aukščiau). Buvau Pavirvytės gegužinėse, kuriose pamačiau prieš kelerius metus tematytą kaip VIII klasės gimnazistą, dabar įpusėjusį technologijos studentą Vl. Sirutavičių, pirmą kartą Petrapilio univ. stud. Ant. Smetoną ir kitus. Rudenį drauge su Urbšiu išvažiavau Maskvon, kurioje visiškai sutapau su lietuvių visuomene. Mano gyvenime prasidėjo naujas, ne tik studentiškas, bet ir lietuviškas laikotarpis.

I PRIEDAS.

Viekšnių kapai.

I.

Jeigu prieš kelerius metus būtų man kas pataręs rašyti apie kapus — ne apie Rasos ar kuriuos kitus Vilniaus miesto, brangius istorijos atminimais, tik apie paprasčių paprasčiausius sodos, miestelio, parakvijos kapus, be abejo, būčiau tuo nemažai nustebintas ir atsakymui nebent pečiais tik patraukęs. Lyg man ir kitiems ne svarbesnis buvo gyvųjų gyvenimas, negu nebyliai „pilkieji" numirėlių kapai!

Tik didžkario metu, tai yra visuotinosios suirutės ir prislėgtosios sielos gadynėje gyvybei atpigus, o pabrangus „sierai žemelei" — ne man vienam, bet ir kitiems, manau, atsiranda ryšių ne tik su gyvuoju jos turtu, bet ir su jos kapų tyla. Ypačiai aiškiai esu tat pajutęs po dviejų metų apsilankęs savo gimtinėje — Šiaulių apskr. Viekšniuose.

Prieš karą, vienas didžiausių Žemaičiuose, šis miestelis ir plačiau buvo žinomas dėl savo pušynų, kurie kasmet traukė vasarininkus iš Liepojos, Rygos, Šiaulių, Vilniaus, net tolimosios Varšuvos. Išdegęs, ištuštėjęs, jis liūdnai žiūri dabar į tekančią pro jį, lyg atsitolinusią Ventą. Praeitis, dargi toji netolimoji, tik prieš trejus metus — pranyko, rods, nė pėdsako nebepalikusi. Nebėra jos atminimo. Žmonės kalbasi nebent apie pergyventas karo baisenybes ar savo dabartinius vargus. Visa praeitis — kapuose. Ir niekur manęs — šios brangios man praeities pėdsakų išsiilgusio — taip netraukė, kaip į apgriuvusių akmenų apsuptus, pavenčiu nutysusius kapus.

Seniai jie man pažįstami — o dėlto lig šiol nebuvo mano pažinti. Težinojau, kur kuris mano pažįstamųjų yra palaidotas. Ir dabar vėl juose apsilankęs, iš pradžių teieškojau savo pažįstamų. Šis, ir tas, ir anas — visi jie, žinoma, savo sieksnį

tebeužima. Bet ir čia pažįstama pavardė, kad ir paties velionies nesu pažinęs, ir ten, ir dar toliau... Ir juo dažniau lankaisi, juo aiškiau junti, kaip brangus tau kiekvienas šis tavo gimtinės vardas: nebėra čia svetimųjų, vieni taviškiai!

Vis aiškiau tau byloja šventa kapų tyla. Berods, tik apie vienos apylinkės praeitį, betgi šioji apylinkė — juk tai Žemaičių šalies parakvija. Jos praeitį prikeldami, bent kiek prikeliame ir visos Lietuvos praeitį. Tiesa, nėra tai tolimoji pilkalnių gadynė, o tik kelios dešimtys pačių pastarųjų metų. Atsiminkime tačiau, jog tarp jųjų ir mūsų užgriuvo didžkario šmėkla. Atsiminkime, jog artinasi naujas, pokario Lietuvos gyvenimas! Kas beliks iš senojo, taip mums brangaus gyvenimo? Kas tat žino! Tat šalia kitų mūsų praeities atsiminimų ir palikimų neniekinkime ir tylių kapų dokumentų: parašų ant kryžių ir paminklų.

Iš šimto kito Viekšnių antrašų bent kelis čia pasiskaitykime*).

II.

Viekšnių kapai, rodos, nebus pasilaikę senesnių paminklų ir antrašų, kaip praėjusiojo amžiaus 30—40-tųjų metų.

Mediniai kryžiai, kurie viešpatavo, kaip rodos, ligi 90-tųjų metų, tėra užsilikę ne anksčiau kai iš 70-tųjų metų. Visų jų apie 50 esu suskaitęs, jų tarpe 5—6 iš 70-tųjų metų (rodos, seniausias bus iš 1873, jau supuvęs), apie 10 — iš 80-tųjų, per 10 — iš 90-tųjų, koks 15 — iš XX-ojo amžiaus pirmojo dešimtmečio, apie 10 — iš antrojo dešimtmečio. Akmeninių kryžių, dažnai geležiniu akmens pamatu, bus apie 100, neskaitant akmeninių antkapių. Ne visų jųjų pastatymo metai gali būti aiškiai nustatyti, nes ant jųjų dažnai tik velionies mirties metai tėra nurodyti. Apie 20 jųjų bus iš antrojo dešimtmečio, apie 50 — iš pirmojo dešimtmečio, apie 15 — iš 90-tųjų metų, per 10 — iš 80-tųjų, bene 3 — iš 70-tųjų, 2 — iš 60-tųjų, 4 — iš 50-tųjų ir 1 — iš 40-tųjų metų. 9 pastarieji (iš 40—70-tųjų metų), berods, gal turėtų būti kiek vėlesniems laikams priskirti. Geležinių kryžių beturime 3—4.

*) Gal ir kiti savo parakvijose pasiieškos parašų - dokumentų ir įdomesnius (dailės ar šiaip kultūros istorijos atžvilgiu) pateiks plačiajai visuomenei. *1938 m. prierašas:* juk tuose pačiuose Viekšnių kapuose 1917—1937 m. kiek atmainų!

Seniausi paminklai — gulsčios akmens plytos. Kitų parašai jau nebeįskaitomi. Tai kunigų ar dvarininkų antkapiai, pirmieji lotynų ar lenkų, o antrieji — tik lenkų kalba. Bene seniausias jųjų, kuris pavyko išskaityti, bus 1834 metais mirusio teologijos daktaro kun. Kasparo Bytauto, toliau 1849 m. miru-

214 pav. 1899—1900 m. Šiaulių gimnazijos III klasė. Iš kairės į dešinę aukštai stovi 1. Goncevičius, 2. Zigmas Bereznickis, 3. Švagždys, 4. Kazakevičius, 5. Briedikis, 6. Kušmanas, 7. Eug. Nikolskis; II eil. 1. Morozovas, 2. Luncas, 3. Bačanskis, 4. Juoz. Kelpšas, 5. Vlad. Zubovas, 6. Juoz. Daujotas, 7. Liangeris, 8. Gabrialavičius; III eil. 1. Rob. Andersenas, 2. Žemaitis, 3. Borisovas, 4. Liucijonas Volodka, 5. Juoz. Janušauskis, 6. Margevičius, 7. Kostas Liutkevičius, 8. Dambrauskis, 9. Dabrikas; sėdi mokytojai 1. Treimanas, 2. Pogodickis, 3. Kochas (inspektorius), 4. Rubcovas (direktorius), 5. Špakauskis, 6. Syčugovas, žemiau mokiniai 1. L. Vialbutas, 2. Pranas Lubickis, 3. Edv. Pančerinskis, 4. Michnevičius, 5. Vladimiras Ridelis, 6. Gruzdiovas, 7. Peliksas Janušauskis; žemiausiai 1. Arsen. Krečinas, 2. Myk. Bartoševičius, 3. Mikalojus Ridelis, 4. Subockis, 5. Peisachas Odesas (šachmatininkas Listas).

sio altoristo kun. Lauryno Vilimavičiaus, 1845—1849 m. pasimirusio dvar. Juliono Pisankos ir jo seserų. Toliau, be vieno kito mažiau žinomųjų apylinkės bajorų, seka 50-tųjų ir vėlesnių metų Daugirdų ir Paulavičių dvarininkų antkapiai ir t.t. Visi jie, žinoma, lenkų parašais, išskyrus Ašvėnų Pančerinskį (1889

m.), kurio sūnūs padėjo jam du parašu, lenkų ir lietuvių kalbom, jau vien žemaitiškai pridūrę: „Amžina atilsi douk jam Pone!“

Šiaipjau lenkų kalbą parašuose aptinkame apie 40 kartų, vien bajorų ir dvarininkų antkapiuose. Pažymėsime medinį Aleksandro Moro (1813—1898 m.) kryžių. Moras ilgus metus buvo Šiaulių bajorų maršalkos sekretorius, pasižymėjo nepaprastu dorumu ir, be kita ko, domėjosi lietuvių raštija; kiek žinau, jis turėjo asmens pažintis su vysk. Valančium, Daukantu, Ivinskiu ir gaudavo iš jų žemaitiškųjų raštų. Jo sūnus vedė grapaitę Olsuvjevaitę (1836—1911 m., carienės freiliną, gr. Mikalojaus Zubovo žmonos seserį), kuri garsėjo pas mus kaipo dideliai daug skaičiusi, žmones mylinti ir gyvenimo nepažinusi; dėl to jie ir nusigyveno. Jos karstas randasi greta jos uošvio, bet jau anapus mūro — stačiatikių kapuose: į katalikų pusę — parašas lenkų kalba, į stačiatikių — rusų. Katalikų pusėje randame ir jos prieglaudos vaikų kryžių (lenkišku parašu).

Lietuvių parašai puošia Gerikų, Memių, Tukių, Tupikų, Voverių, Virkučių, Keršių, Vaičių, Molių, Garelių, Varkalių, Gaudėšių, Perminų, Nikų, Lizdenių, Repšių, Dainių, Butkių ir kitų vyrų; Sedalienių, Gelžinienių, Vitienių, Juknienių, Kismenienių ir kitų moterų („prietelkų“); Šilbajorāčių, Šliadarāčių, Pukinskāčių, Lemežāčių ir kitų mergaičių antkapius. Vis tai labiau ar mažiau žinomos, dažniausiai kartų kartomis čia gyvenančios Viekšnių par. „pamilijos“ — „giminės“. Vienas paskui kitą kartojasi šie parašai: „skaitytojau, atsidūksėk“, „meldžiu sukalbėti 3 Sveika Marija“, „čionai ils kūnas“, „pundatorių“ ir „dievdirbių“ įvairinami šiokiu ar tokiu žemaitiškumu („els“, „yls“, „ilsas“, „ils“, „mere“, ,,bowa“, ,,omžen atilsi“) ar klaidomis (pav., viename kryžiuje randame net „gimus 1930 m.“).

Vieni kiti jųjų, berods, išsiskiria iš kitų tarpo. Pav., 1850—1851 m. mirusiųjų Šuipių: „Po daugel prociu ir wargun czionai ils... skaytitojau rasztu tun atsiduksiek už duszes jun“. 1916 m., nežinia kieno, baltas medinis kryžius turi graudų parašą: „Tieve numylėtas, gailei apraudotas, ilsėkis čia mūsų belaukdams“. Kitas, 1910 m. Ukanio: „praszau sunu ir dukteru — ne užmirszket manes“, ir iš tikro, vaikai jo neužmiršo: antkapis gražiai apsodintas, laikomas pavyzdingai.

Bene pats įdomiausias parašas bus (80-tųjų metų) Šuipio: „Čionai ils nei bajoras, neigi ponas, tiktai ūkininkas Šuipis Jonas". Skaitydami tai juntame, jog tais žodžiais ne vien krikščionies nuolankumas bus pasireiškęs, bet gal dar labiau — naujosios gadynės bundančių žmonių sąmonė. Tą kryžių pastatydino ir parašą sustatė dėkingas jam „už gautąjį mokslą" vienas Naujosios Lietuvos darbininkų. „Ilsisi" čia ir daugiau jos darbininkų. Randame (Petrapilio) universiteto studentą Joną Sidabrą (1855—1881 m.) ir to pat univ. stud. Liudviką Gediminą - Beržanskį - Klausutį (1864—1888 m.). Sidabras paliko žmonėse labai gerą vardą, o Beržanskis ir „Aušroje" dalyvavo. Beržanskis palaidotas kartu su savo tėvais — „Plūgų ūkininkais", kurie „po didžių vargų, gausių darbų ir sunkjų ligų tšjonai" rado „sav atilsį"; 90-taisiais metais pasistatydinę „broliai broliui" ir „vaikai tėvams" paminklą, įdėjo jin ir velionių fotografijas.

Tų ir kitų plačiosios Lietuvos darbininkų nematomieji triūsas ir įtaka apsireiškia dėlto ir matomu būdu: parašų kalba juo toliau, juo darosi vienodesnė, literatūringesnė, o rašyba — pastovesnė; senobinių lenkiškų raidžių dabar beveik nepasitaiko. Bene tai pačiai įtakai reikėtų priskirti, jog mūsų gadynės kunigų antkapiai jau nusikratę lenkų ar lotynų kalba ir turi vien lietuvių kalbą. Dargi lenkininkų kunigų kanauninko Juozapo Zaleskio (1838—1910 m.), kuris Viekšniuose klebonavo 41 metus, ir buvusio Joniškės klebono, paskiau Viekšnių altoristo Lukošiaus Bužinskio (1835—1909 m.) gražūs juodi marmulai turi lietuviškus parašus.

Taip tatai Naujoji Lietuva ir senuosius kapus paima savo valdžion*).

---

*) Išspausdinta „L i u o s o j o j V a l a n d o j", Vilniaus laikraščio „Lietuvos Aido" mėnesiniame priede, 1917 m. gruodžio mėn. 11 d. Nr. 3. Ten savo straipsnį pavadinau: „Kapai". Pasirašiau: M. B-ka. Dabar čia kartodamas, kalbą kiek suderinau su mano Atsiminimų kalba (parakvija, altoristas, atžvilgis, stačiatikis, dievdirbis, kuriuos „Liet. Aido" redakcija buvo pakeitusi parapija, altarista, pravoslavu, dievadirbiu, o aš tebevartojau dar žvilgsnį atžvilgio prasme**). *1938 m. prierašas.*

**) 1922. XI. 2 Viekšnių kapuose atgulė mano tėvas, o 1938. I. 15 ir motina. *1938 m. prierašas.*

II PRIEDAS.

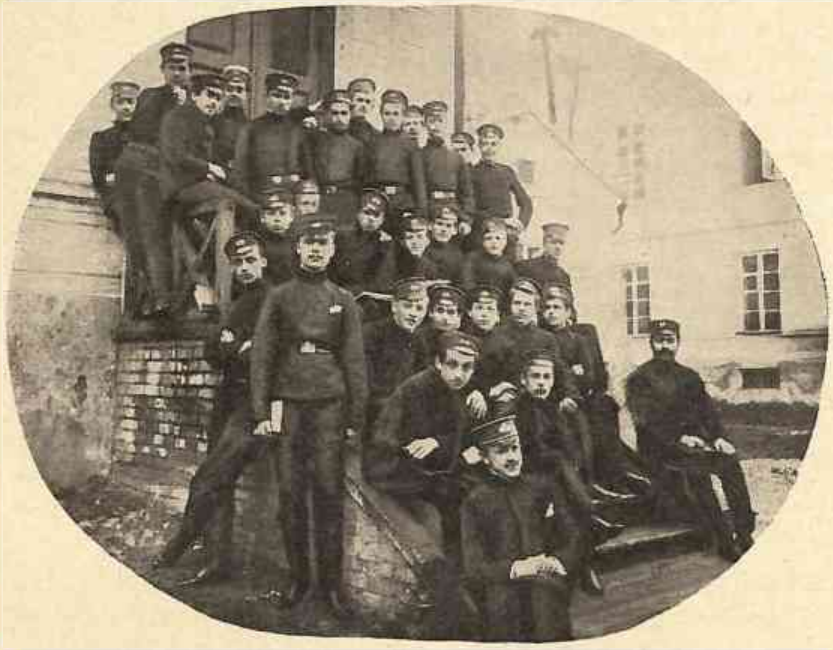
Šiaulių gimnazijos mokytojai.

Vokietijoje (Stuttgarte) leistojo opozicinio rusų žurnalo „Osvoboždenije" 1904 m. balandžio 18 (gegužės 1) d. Nr. 22 (46) buvo išspausdinta mano 1904 sausio 20 (vasario 2) d. Viekšniuose parašyta korespondencija apie Šiaulių gimnaziją („Gimnazija i pedagogi"). Nežinia kieno išverstą, ją išspausdino Amerikos lietuvių savaitraštis „Vienybė Lietuvninkų" 1904 m. birželio 8 d. Nr. 23 („Gimnazija ir pedagogai"); mano parašą Smirnyj vertėjas pavertė Romiu („Romus"). Čia ją iš naujo verčiu parodyti, kaip tik baigę gimnaziją jaunuoliai žiūrėjo į buvusius savo mokytojus.

Gimnazija ir pedagogai.

Šiaulių vyrų gimnazijos auklėtiniai yra visokių tautybių; daugumas lietuviai, daug yra žydų, rusų valdininkų sūnų, taip pat lenkų, vokiečių ir kitų. Šiauliai yra bemaž Žemaičių viduryje, taigi daugiausia lietuvių gyvenamoje srityje, tad nenuostabu, jog daugumas Šiaulių gimnazistų yra tikri (korennyje) lietuviai. Toje įtemptoje kovoje, kurią jau tiek metų ir tokiomis aukomis kovoja lietuviai su rusų vyriausybe, gindami savo teisę gimtajai žemei, kalbai ir literatūrai, šiauliškiai vaidino ir tebevaidina didelį, reikšmingą vaidmenį, vadovaudami tautiniam lietuvių judėjimui. Paskutiniuoju laiku jie išvien su žydais ir kai kuriais tą gimnaziją išėjusiais rusais dalyvavo ir studentų judėjime taip sutartinai (jedinodušno), jog švietimo ministeris buvo priverstas pripažinti Šiaulių gimnaziją vieną neištikiausiųjų. Ir ne tiktai už Šiaulių šiauliškiai pasireiškia neramiu gaivalu. Pačios gimnazijos sienose mokiniai ištaiso visokias negeistinas štukas: čia stačiatikių pamaldų metu katalikai visu būriu išeina iš gimnazijos cerkvės ir neklauso nei pašėlusio (obe-

zumievšago) dėl netikėto įvykio direktoriaus, nei pasiėmusio valdžios vadžias tam laikui, kol aprimo direktorius, mokytojo - - žvėries, kas pagaliau baigėsi vyresnybės pabarimu (nagoniai ot načalstva), nusileidimu mokiniams ir liberalinių laikraščių straipsniais (1897 m.); čia mokiniai išeina iš salės, nebaigę

215 pav. 1905—1906 m. Šiaulių gimnazijos VII klasė. Iš kairės į dešinę aukščiausiai stovi 1. Česl. Michnevičius, 2. Jar. Rimkus (Rimkevičius), 3. Leonas Zivas (sėdi), 4. Marij. Čarkauskis, 5. Bron. Janušauskis, 6. Abr. Berzas, 7 ? (tarp 5 ir 6), 8. Leonidas Ivanovas, 9. Zen. Ščefanavičius, 10. Ant. Bružas, 11. Aleksandras Aleksandrovas, 12. Juoz. Kelčauskis (veido dalis), 13. Ipol. Franckevičius; sėdi (prie stovinčiųjų) 1. Sim. Januškis, 2. Leonidas Daujotas, 3. Juoz. Daujotas, 4. Borisas Galpernas, 5. Vladas Birutavičius, 6. Adomas Mastauskis, 7. Jurgis Ivanovas; III eilėje stovi 1. Petras Smoljaninovas, 2. Konst. Sulkevičius; sėdi 3. Rob. Andersenas, 4. Salomonas Levi, 5. Vladas Hulevičius, 6. Pilypas Butkevičius (vėl. universiteto prof.), 7. Aleksandras Denisovas; IV eilėje (3 bern.) 1. Tobias Mendelsonas, 2. Petlickis, 3. Jok. Levinas; V eil. (1) Eug. (?) Ivanovas.

klausyti kazionojo himno; čia negera girdėti, jog mokinių tarpe kuriasi įvairios švietimosi kuopelės, ir kartą vos užteko šnipų - - mokytojų besišviečiantiems apsupti ir pagauti; priėjo ligi to, jog jau keleri metai, kai mokiniai, net rusų valdininkų sūnūs, baigę himną giedoti, nenori šaukti „ura“ — tyli sau, ir gana, ne-

bodami drąsinančio juos mokytojų ir pedėlių skystučio „ura" ir aiškios direktoriaus ir inspektoriaus mimikos. Taip, taip, blogai (neladno) su mūsų gimnazija... Ką gi tad belieka daryti „rusų žemės druskai" — mūsų pedagogams? Nejaugi jiems, tėvynės sūnums, sosto ramsčiams, praeiti tylomis pro šitokius, draskančius patriotines jų širdis, įvykius, kaip tik minėtieji? Nejaugi jiems tokiose sąlygose besiversti mokslu dėl mokslo, skirti visas savo brangias pajėgas „grynajai" pedagogijai? Ne, šiauliškiai pedagogai ne tiktai pedagogai! Ne tylėti jiems, o kovoti su piktu, kovoti iki paskutiniosios (do iznemoženija), iki smegenų išdžiovinimo (izsušenija), tiesos ir netiesos priemonėmis (nejaugi būsimosios kartos jiems neatleis?), skiepyti gimnazijoje „tautinius rusiškus pradus" ir, iš viso, mūsų „nuo amžių rusiškame krašte" stiprinti „auklėjamąjį mokyklos veikimą besimokantiems", — štai šiauliškio gimnazijos mokytojo uždavinys! Visų pirma reikia mums suglausti savo pedagogines eiles, padaryti stiprų savo vieningumu būrį, o tam pirmų pirmiausia paveizėsime, ar visi iš mūsų verti būti „šiauliškiais pedagogais" tąja prasme, kurią nustatė vyresnybė iš viršaus ir pats gyvenimas iš apačios. Gaila, tuo atžvilgiu ne viskas pas mus yra tvarkoje (blagopolučno): laikas nuo laiko ir pas mus atskrenda vadinamieji liberalai... Buvo pas mus matematikos mokytojas liberalas (mylėjo mokinius ir mokiniai jį mylėjo; tai buvo linksmas, geraširdis jaunuolis, kai kada mokiniams duodavęs Gariną, Nadsoną, Garšiną ir kitokią revoliuciją), — juo nusikratė (splavili). Buvo senųjų kalbų mokytojas liberalas (draugavo su šiuo matematiku, kai kada tarybos posėdžiuose užtardavo mokinius, negana žemai lenkėsi savo viršininkams, o mokinių nebaudė, jei kuris negana nuolankiai nusiėmė jam kepurę), — pamokė, apšvietė jį, net paaukštino. Buvo gamtos mokslų mokytojas liberalas (pagalvokite tik, posėdžiuose ginčydavosi su direktorium ir net moterų gimnazijos direktore — baronesa!), — greitutėliai su juo atsiskaitė, nė atminimo apie jį neliko. Buvo dar — baisu pasakyti — direktorius liberalas, ką liberalas! — radikalas, tikrų tikriausias radikalas (nemėgo ir tiesiog buvo priešingas klausymuisi mokinių bendrabučių ir šiaipjau namų palangėmis, neliepė savo sūnams gimnazistams pranešinėti apie klasės nuotykius, bemaž visados buvo linksmas, kvatojo ir buvo labai patenkintas, jei ir kiti kvatojo), — ir tą išėdė.

Beje, dar vienas kliudo pedagogų giminei, — kad ir keista, betgi kliudo, — Mikalojus II! Tikrai kliudo, o nėra kaip su juo apsidirbti: jis leido katalikams (dėl jų atkakalaus pasipriešinimo) nevaikščioti stačiatikių cerkvėn („tiek metų triūsėme ir dirbome, o čia vienas vaikėzas (malčiška) viską mums sugadino", sakė paskui labiausiai nusipelnę pedagogai); jis naikina (tikriau, sutinka su tuo) gimnazijoje tautinio auklėjimo pagrindą — graikų kalbą; jis..., bet gana apie tai! Žodžiu, visa mūsų pedagogų giminė, dabar suglausta vienan kūnan, sudaro tvirtą stačiatikystės, patvaldystės ir tautystės (pravoslavija, samoderžavija i narodnosti) ramstį: mes esame pasirengę kovai, ir mes kovojame... Būdami tikros tikybos (stačiatikystės) atstovai, mes stengiamės įtikinti katalikus, kad jie dėl savo tikybos klystą; mes paskiriame (protingas istorikas K. Špakauskis) tam tikras paskaitas klystantiems įtikinti, jog jų protėviai buvę už juos protingesni ir pažinoję „tiesą" („apie Algirdo ir Jogailos stačiatikystę" ir kitką); mes įrodinėjome (lotynistas protestantas V. Frankenas) tiems kvailiams katalikams, jog jų šventieji paveikslai ir patys šventieji tėra tik tamsuolių (nerazvitago liuda) vaizduoklės vaisius; mes (tas pats Frankenas) neslepiame pašiepimo (ne bez jechidstva), kreipdami klasės dėmesį į „kvailas" apeigas žydų, kurie yra šio pedagogo klausytojų tarpe.

Mes, kultūrinės tautystės atstovai laukinių tarpe, stengiamės visų pirma kiek galint aukščiau pakelti rusų tautos vardą (prestiž): mums (tas pats Špakauskis) ir turkų, ir lenkų karai tiesą tik rusų ginklo tolydinių laimėjimų eilė prieš nedorus (derzkich) priešus; mums Mikalojus I eina geradario ir teisingo valdovo pavyzdžiu; mums lenkas bus akiplėša ir kvailys, žydas šliužas, o lietuvio ir visai nėra. Tačiau mes ne tiktai sakomės mylį savo tautystę, bet ir kad tiktai gimnazijoje stengiamės pakelti ir sustiprinti rusų gaivalą. Pas mus visi rusai laimingai laiko kvotimus stodami gimnazijon, o kuris jųjų nors kiek to nori, taip pat laimingai ją ir baigia. Mes ne iš eilės ir dažniausiai nenusipelnusiems stačiatikiams duodame visokias stipendijas ir pašalpas. Mes jų nepabarsime už girtuokliavimą ir pasileidimą, kur jie mūsų gimnazistams tikrai vadovauja (argi gali nusileisti Šiaurvakarinio krašto činauninko sūnus savo garbingam tėvui?). Mes tingiausią rusą „už ausų" pakeliame aukštesnėn klasėn, ne kartą tėviškai klasėje pamokydami

savo tautietį: „Jumis rūpinamės, dėl jūsų vargstame, skiriame stipendijas, daug ko nė pastebėt nenorime, o Jūs kad bent kiek (ni v us ne dujete)!“ — nors dėl akių pasistenkite! Antra vertus, jau mes, žinoma, niekados nepraleisime geros progos parodyti visiems tiems čionykščiams (tuzemcam) — lietuviams, lenkams ir žydams, kas jie, tiesą sakant, per menkysta. Tuo atžvilgiu labiausiai pasižymi iš proto išsikraustęs (vyživšij iz uma) Frankenas, kuris ypatingai mėgsta kalbėti apie nekultūringumą „žmogusų“, tai lietuvių valstiečių („žmogus“ Frankeno teikiama prasme reiškia mužiką, klapą), ir retą dieną nešneka apie „žydų akiplėšiškumą“ (nachalstvo). Idealistas iki kaulų smegenų, į visą žiūrįs pro „idealo prizmę“, entuziastingas (vostoržennyj) caro giminės genialumo ir savo direktoriaus išminties gerbėjas, slovesninkas L. Dolotskis sistemingai persekioja kalbančius ir skaitančius ne vien rusiškai, bet ir ne valdžios (na nekazionnom), taigi, gimtąja kalba; pajuokia lenkų rašytojus (Mickevičių, Senkevičių). Mes, samoderžavijos (samoderžavnago obraza pravlenija) šalininkai, vejame iš pavestos mums mokyklos sienų bent kokią kramolą, bent kokį pavojingą prasimanymą (umysel). Mes stengiamės atitverti gimnazistą nuo jo vyresniojo draugo - studento įtakos (ak, tie studentai, — tai neramūs žmonės (biedovyj narod! — ir ko jie nori?!), išmaningai ir liepiamai patardami vengti studentų („per šūvio atstumą jų neprisileisti!“) ir kalbiname net studentų motinas, kurios laiko mokinių bendrabučius, kad neprisiimtų švenčių atvykusiųjų sūnų. Mes tiek papildėm (pripildėm!) gimnazijos biblioteką genialiaisiais Lažečnikovais ir Zagoskinais ir tokiais moksliniais šedevrais, kaip štai knygelės apie lenkų kramolą ir intrigą Šiaurvakariniame krašte, jog laikome visiškai tikslinga ir didžiai prusinama (glubokoprosvietitelnym) drausti mokiniams naudotis neseniai įsteigtos viešosios bibliotekos knygoms. Mes esame įgavę tokios pagarbos „Svieto“ laikraščio patriotiniams nuopelnams, kad ne tiktai savo vaikams (direktorius P. Jakuševičius), bet ir visiems gimnazistams patariame jį skaityti ir įsigilinti (vdumyvat'sia), metus krosnin baisiai revoliucines „Birževyja Viedomosti“...

Prieš visas šias ir kitas piktybes yra pas mus griežta priemonė — gimnazijos bendrabutis visiems Šiaulių gimnazistams, tik šiuo tarpu dar... saldžiose svajonėse... Taip, kažkaip malonu ir šiurpu pagalvoti apie tuos būsimus laikus, kai ir aš, direkto-

rius Jakuševičius, jau dabar atmintinai (na zubok) mokąs visus aplinkraščius, parėdymus ir paragrafus, skiriamus išorinei ir vidujinei gimnazijos tvarkai (vaikėzai — nėra kas juos plaka! — mane pravardžiuoja dėl to Formalistačium, bet tuščia jų — jie, mat, jau dabar pasirengę eiti ant barikadų: ar girdėjote, jie drįsta mano sūnų, savo draugą, net vardu vadinti!), ir aš, ir K. Kochas, budrus inspektorius, žinosiva jau visiškai viską, ką mokinys sakys, veiks ir net galvos. Kai šnipinėjimų ir skundimų sistema bus paremta tvirtais ir įstatyminiais (zakonnych) pagrindais, kai jokiam mokiniui nė galvon nepareis tokiame, atrodytų, nekaltame rašinyje, kaip „apie Puškino (ar Žukovskio) poezijos reikšmę", be to, parašytame liberaliniam geruliui Dolotskiui reikalaujant, įsprausti tokią „neištikimą" nuomonę (neblagonadiožnoje), kad šiam mokiniui Puškinas mažiau patinkąs, negu Lermontovas, arba kad Žukovskis esąs nuobodus, — tada mokslų šventyklos lankytojai taip mumis pasitikės, jog patys neš inspektoriui gaunamus atsišaukimus (gal rodys ir jųjų „davėjus"?), ko ligi šiolei negali išgauti (tščetno dobivajetsia) mūsų gerasis „Kukoris"!

Tačiau ligi šiolei bendrabučio vis nėra. Net sako, jog jei jis ir būsiąs, nelengva būsią priversti visus mokinius persikelti į šias kazarmes. O tuo tarpu nerimstanti (neugomonnaja) jaunuomenė vis triukšmauja, jaudinasi, vis ieško kokios išeities iš šio „leistinojo" (zakonnago) idėjų rinkio, vis veržiasi prie šviesos (na, ir juokinga: nejaugi gimnazijoje nėra paskaitų su „ūkanotais paveikslais", net tokių įdomių, kaip „Įpėdinio caraičio, dabar laimingai caraujančio Viešpaties Imperatoriaus, kelionė į Rytus..."). Jaunuomenės akiplėšiškumas (derzost) siekia net to, jog ji drįsta prašyti leidimo žiūrėti (Gorkio) „Ant dugno" (vaidinimo)! Yra pas mus karceriai, yra bendrabučiai, yra šnipai — pedeliai, mes patys nakčių nemiegame, vis vaikščiojame po langais — niekas nepadeda. Vienintelė priemonė šiam kartui — leisti jiems (mokiniams) girtuokliauti ir paleistuvauti; bet kas iš to, jei tam toli gražu ne visi neištikimieji yra pasiskyrę. Oi, sunkus tu, šiauliškio pedagogo gyvenime! Ar neišgersime dėl to vargo?

Pavardžių rodyklė.

(* žymimi atvaizdai).

A

Abkis 77
Adomavičius Petras teisininkas X, 241, 245, 288, 296*, 312*, 333
Adomavičiūtė ž. Gaudėšienė
Aksakovas Sergiejus rusų rašytojas 277
Alblomienė Nachama 77
Albovas Mikalojus gimnazistas 172*
Albovas Mykolas gimnazistas 201*, 205*
Alekna Antanas kun. istorikas 169, 170, 171, 172, 295
Aleksandraitis ž. Grosas (Aleksandraitis) Arturas
Aleksandras Didysis VIII, 110, 118, 135
Aleksandras I caras 24
Aleksandras II caras 152, 154
Aleksandras III caras 152, 305
Aleksandravičiai 58, 73, 304, 305
Aleksandravičius Anupras 86
Aleksandravičius Bronislovas (Bronius) teisininkas 87, 88, 89, 91*, 116, 120, 123, 125, 184, 213, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 231, 247, 252*, 255, 257, 268, 272, 300, 302, 304, 305, 308, 325
Aleksandravičius Domininkas (I) veterinorius 87
Aleksandravičius Domininkas (II) agronomas 86
Aleksandravičius Juozas vaistininkas X, 25, 64, 86, 88, 91*
Aleksandravičius Kazimieras (I) kun. 86, 87, 113*
Aleksandravičius Kazimieras (II) 86
Aleksandravičius Kazys (III) 88, 91*
Aleksandravičius Konradas teisininkas 88
Aleksandravičius Vincentas (I) vaistininkas 1, 86, 87, 88, 89, 91*, 116, 125, 126, 131, 136, 138, 140, 220, 222, 223, 307, 335
Aleksandravičius Vincas (II) 88, 91*
Aleksandravičienė (Kazlauskaitė) Sofija 87
Aleksandravičienė (Kerbedytė) Kotryna 87, 89, 91*, 126
Aleksandravičiūtė Janina 88
Aleksandravičiūtė Vanda ž. Gilienė (Aleksandravičiūtė) Vanda
Aleksandrovas Aleksandras gimnazistas 343*
Algirdas didysis Lietuvos kunigaikštis 178, 345
Alseikaitė Marija 25, 91, 103, 106, 110, 111, 119
Ancevičienė (Jazdauskaitė) Janina 70
Ancevičius karininkas 70
Andersenas Einegardas gimnazijos mokytojas 156, 200, 232*, 265, 286*
Andersenas Robertas gimnazistas 339*, 343*
Andrejevas Leonidas rusų rašytojas 16
Andrejevas Konstantinas Kauno archyvo direktorius 286*
Andriejauskiai 69
Andriejauskis Bonaventūras gydytojas 34, 86
Andriejauskienė (Černevskaitė) 69, 90
Andriejauskaitė Jadvyga ž. Brenšteinienė (Andriejauskaitė) Jadvyga 70
Andriejauskaitė Kristina 70
Andriejauskaitė Viktorija ž. Jazdauskienė (Andriejauskaitė) Viktorija
Anerikas Valerijonas studentas 17, 27*
Antonijas mučenikas 178
Antonovas Leonidas gimnazistas 239, 241, 286*, 312*, 334
Anupravičiūtė Sofija ž. Ploskienė (Anupravičiūtė) Sofija
Archangelskis Dimitras (I) gimnazijos mokytojas 181, 182, 183, 184, 206, 209, 219, 232*, 265, 276, 286*
Archangelskis Dimitras (II) gimnazistas 236, 296*, 312*, 318, 334
Archangelskis Vosylius gimnazijos mokytojas 209, 219, 232*, 236
Archangelskienė 219

Archangelskaitė Eugenija ž. Čistiakovienė (Archangelskaitė) Eugenija
Archangelskaitė T. gimnazistė 278*
Arciševskis 134
Aristarchovas Mikalojus gimnazijos mokytojas 208
Aristofanas graikų dramaturgas 303
Arišienė (Možickaitė) 260, 324*
Arlauskis (Orlovskis) Jonas gimnazijos mokytojas 205, 206, 276
Aronavičius 77
Aronavičiūtė ž. Preisienė (Aronavičiūtė) 77
Aronavičiūtė ž. Šotlandienė (Aronavičiūtė) 77
Arsenjevas Povilas gimnazijos raštvedys 232*
Artamonovas gimnazistas 248*
Augevičius Jonas gydytojas 164, 261, 315*

B

Babianskis Aleksandras teismo generolas 168*
Babianskis Eustakas 168*
Bacevičius Antanas gydytojas 88
Bacevičienė (Malinauskaitė) 88
Bačanskiai 66*
Bačanskis advokatas 91
Bačanskis gimnazistas 339*
Bačanskienė (Martynavičiūtė) 91
Bagdonas Kazys pradžios mokyklos mokytojas 100
Bagdonavičiai 24, 26
Bagdonavičius Juozapas 87, 126
Bagdonavičius Paulinas sukilėlių vadas 35
Bagdonavičienė Rozalija 87
Bagdonavičiūtė Karolina ž. Daugirdienė (Bagdonavičiūtė) Karolina
Bagdzevičiai (Bohdzevičiai, Baudževičiai, Baudžiai) 2
Bagdzevičius (Bohdzevičius) asesorius 34, 62
Bagdzevičius (Bohdzevičius) Jonas 61, 62
Bagdzevičienė 62
Bagnickaitė Ona 43
Baironas (Byron) anglų poetas 304
Balčevskis Steponas ž. Balčikonis (Balčevskis) Steponas
Balčikonis (Balčevskis) Steponas gydytojas 236, 237
Balčikonienė (Kelpšaitė) 237
Baldišius Kazimieras gimnazistas 162, 168*
Balinskis Stasys kun. 262
Balsys Antanas gimnazistas 162
Baltrėnas Baltramiejus kun. 82, 141
Balvočiai 33, 42
Balvočius Jonas kun. 42, 129*
Bantyš Kamenskaja Barbora rusų pašto valdininkė 291*
Barabanovaitė gimnazistė 278*
Baranauskas Antanas, vyskupas 198, 275
Baronas Jonas gimnazijos direktorius X, 163, 201*, 205*, 252
Baronienė (Laumianskaitė) (I) 252
Baronienė (Laumianskaitė) (II) Elena 251, 278*
Bartoševičius Leopoldas gydytojas 20
Bartoševičius Mykolas gimnazistas 339*
Bartoševičius Stanislovas studentas 181*
Bartoševičius Vincas gimnazistas 331*
Basanavičius Jonas gydytojas VIII, 10, 14, 15, 16, 109, 148, 164
Batalinas Aleksandras šventikas (sūnus) 99
Batalinas Mykolas šventikas(tėvas) 80, 98, 99, 100
Batalinaitė Kotryna 98, 100
Batoras Steponas karalius 132
Baukus Motiejus ž. Bovkevičius (Baukus) Motiejus
Bemas Antanas literatūros istorikas 93, 317
Bendoravičienė (Šalkauskaitė) Barbora 225, 231, 254*
Benediktavičius Teodoras kun. 237, 288
Beresnevičiai 56
Beresnevičius Aleksandras vyskupas 80
Beresnevičienė 56
Beresnevičiūtė ž. Sirutavičienė
Bereznickis Zigmas gimnazistas 339*
Bereznickienė 213
Berghauzai 78
Bermanas Nochumas gimnazistas 201*
Berzas Abromas gimnazistas 343*
Beržanskiai (Beržonskiai) 3, 42, 43, 341
Beržanskis 103
Beržanskis Adomas 3, 43
Beržanskis Antanas kun. 3, 42
Beržanskis (- Gediminas - Klausutis) Jonas mokesnių inspektorius 3, 42, 137*, 162
Beržanskis Liudvikas studentas 3, 42, 43, 55, 162, 191*, 341
Beržonskiai ž. Beržanskiai
Beržunskiai ž. Biržiškos

Bialoblockis Bronislovas studentas 181*
Bialozoravičius (I) gimnazistas 253, 254
Bialozoravičius (II) gimnazistas 331*
Bičiūnas Vytautas žurnalistas 101
Bieleckis Aleksiejus 333
Bielinskis gydytojas 70
Bielinskis Visarionas rusų kritikas 303
Bielinskienė (Černevskaitė) 70
Bielskis Anatolis Pilsudskio adjutantas 241, 261, 296*, 312*, 334
Bielskis Jokimas lenkų kronikininkas 300
Bielskis Jonas inžinierius 6, 10, 162, 179*, 181*
Bielskis Martynas lenkų kronikininkas 300
Bielskis Vaclovas inžinierius 10, 163
Bielskienė (Stanevičiūtė) Marija 10, 103, 181*
Bielskienė (Vaitkevičiūtė) 85
Bielskienė Viera ž. Zubovienė (Bielskienė) Viera
Bielskaitė ž. Dambrauskienė (Bielskaitė)
Bilevičiai dvarininkai 23, 26, 49, 52, 53, 55*
Bilevičius Adomas 55*
Bilevičius Ipolitas 52, 54, 55*
Bilevičius Julius gydytojas 172*
Bilevičius Konradas 55*
Bilevičius Pranciškus 55*
Bilevičius Steponas 52, 55*
Bilevičius Vladimiras (Biliūnas Vladas) 52
Bilevičius Zigmantas 55*
Bilevičienė (Daugirdaitė) Elena 52, 55*
Bilevičiūtė ž. Pilsudskienė (Bilevičiūtė)
Bilevičiūtė Elena ž. Viercinskienė (Bilevičiūtė) Elena
Bilevičiūtė Joana ž. Narutavičienė (Bilevičiūtė) Joana
Bilevičiūtė Sofija ž. Zubovienė (Bilevičiūtė) Sofija
Bilevičiūtė Stanislava ž. Zaikauskienė (Bilevičiūtė) Stanislava
Bilibinas vadovėlio autorius 207
Bylienė (Galkytė) Bronė gydytoja 329*
Biliūnas Jonas rašytojas 257
Biliūnas Vladas ž. Bilevičius Vladimiras
Bimba Petras pradžios mokyklos mokytojas 100
Bird Montgomery Robertas Amerikos anglų rašytojas 135
Byron ž. Baironas
Birutavičius Konstantinas gydytojas 80, 162, 172*
Birutavičius Vladas gimnazistas 343*
Birutavičienė (Jačinauskaitė) Aurelija 80
Biržiškos (Biržiškai, Biržiškiai) 1, 2*, 5, 6
Biržiška Antanas gydytojas 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11*, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 32, 38, 40, 86, 89, 91, 99*, 102, 103, 107, 108, 109, 110, 111, 114, 115, 118, 120, 121, 130, 131, 136, 137, 138, 140, 145, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 162, 167, 174, 190, 205, 224, 247, 266, 267, 268, 269, 271, 274, 275, 277, 279, 282, 283, 297, 298, 301, 302, 310, 313, 314, 325, 326, 328, 341
Biržiška Bonaventūras 1
Biržiška Hiliaras 4, 6
Biržiška Jonas gydytojas, generolas 4, 5, 6, 7, 8*, 11, 12, 13, 15, 162, 313
Biržiška Juozapas vaistininkas 2, 4, 5, 6, 7, 9*, 11, 12, 118, 157
Biržiška Jurgis (Jurij Baltromiejevič) 1
Biržiška Konradas 309*
Biržiška Leonardas 1831 m. sukilėlis 1, 2, 4*, 5, 11. 119, 155, 156, 157, 326, 327, 335
Biržiška Mykolas universiteto profesorius VII, VIII, IX, X, XI, XII, 1, 6, 8, 48, 82, 91. 92, 96, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 165, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 224, 225*, 228, 232, 233, 234, 235, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 251, 253, 254, 255, 258, 259, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 286, 287, 288*, 289, 290, 293, 294, 295, 296*, 297,

298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312*, 313*, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 341, 342
Biržiška Vaclovas universiteto profesorius IX, XI, 6, 19, 57*, 61, 82, 92, 96, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 137, 150, 152, 154, 156, 157, 164, 176, 189, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 222, 224, 226, 227, 228*, 231, 232, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 267, 268, 271, 272, 273, 274, 275, 279, 280, 281, 283, 288, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 315*, 317*, 320, 325, 334, 335
Biržiška Viktoras universiteto profesorius IX, XI, 6, 57*, 58, 78, 82, 92, 96, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 111, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 137, 150, 152, 154, 155, 156, 157, 164, 176, 184, 189, 209, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 231*, 238, 251, 258, 259, 261, 262, 264, 268, 270, 272, 273, 274, 275, 279, 280, 283, 288, 292, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 318*, 320, 321*, 324, 325, 326*, 334, 335.
Biržiškis (Biržiška) Stasys agronomas X, 5, 6
Biržiškienė (Skinderytė) Anatolija 2, 5*, 155, 156
Biržiškienė (Gecevičiūtė) Barbora 5, 127
Biržiškienė (Januševičiūtė) Elzbieta 4, 5
Biržiškienė (Rodzevičiūtė) Elžbieta IX, XI, 1, 15, 18, 19, 20, 21, 91, 101*, 103, 104, 107, 108, 111, 114, 115, 116, 117, 121, 122, 127, 129, 130, 131, 133, 134, 137, 140, 141, 149, 150, 151, 152, 154, 166, 170, 171, 174, 176, 182, 206, 208, 213, 215, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 233, 234, 251, 255, 268, 271, 272, 273, 279, 280, 281, 285, 289, 297, 298, 310, 325, 341
Biržiškienė (Šėmytė) Bronislava Mykolienė IX, XI, 61, 120, 255, 311*
Biržiškienė (Slaboševičiūtė) Juzė 324*
Biržiškienė (Chomichauskaitė) Vanda 324*, 330*
Biržiškaitė Leonarda Peliagija ž. Narkevičienė (Biržiškaitė) Leonarda Peliagija
Biržiškaitė Konstancija ž. Vidmantienė (Biržiškaitė) Konstancija
Biržiškaitė Anatolija ž. Juškevičienė (Biržiškaitė) Anatolija
Biržiškaitė Peliagija ž. Chodakauskienė (Biržiskaitė) Peliagija
Biržiškaitė Sofija (I) 4
Biržiškaitė Sofija (II) 4
Biržiškaitė Joana 4
Biržiškaitė Kunigunda 4
Biržiškaitė Jadvyga ž. Chavkinienė (Biržiškaitė) Jadvyga
Biržiškaitė Marija ž. Žakevičienė (Biržiškaitė) Marija
Bytautai 18
Bytautas Kasparas kun. 80, 339
Bytautas Stasys X, 154, 238*, 268
Bitis Adomas sukilėlių vadas 36
Blažys Juozas universiteto profesorius 164
Blinstrubas Jonas geležinkelininkas 291*
Bliochai 78
Bliuma ž. Natansonienė (Kuminaitė) Bliuma
Bobrovičius Jonas Nepomukas lenkų muzikas ir knygų leidėjas 299
Bobžinskis Mykolas lenkų istorikas 300
Bogdanovas Fiodoras uriadninkas 101
Bogdanovas Mitrofanas gimnazijos mokytojas 205*
Boguslavskienė (Sviechauskaitė) Janina 249, 250, 304, 305, 323, 324*, 329*
Bohdzevičiai ž. Bagdzevičiai (Bohdzevičiai)
Bohušas Stanislovas teisininkas 237, 288
Bohuševičiai 281
Boklis ž. Buckle
Boleslovas Chrobras karalius 132
Bondzkevičius advokatas 57
Bondzkevičiūtė Sofija ž. Pančerinskienė (Bondzkevičiūtė) Sofija
Borisovas gimnazistas 339*
Borochas Abė Jankelis rabinas 79
Borovskis Leonas universiteto profesorius 91
Borovskaitė Agnietė ž. Tanskienė (Borovskaitė) Agnietė
Borovskaitė Julija 91
Bortkevičius Miečislovas teisininkas 318*

Bortkevičius Rupertas kun. 35, 80
Bortkevičius Vincas teisininkas 331*
Bortkevičienė (Kuokštaitė) Marija 278*, 281*
Boruchas Elje rabinas 79
Botyrius Andrius gimnazijos mokytojas 159
Bourget Povilas prancūzų rašytojas 138
Bovkevičius (Baukus) Motiejus, gydytojas 154, 155
Bovkevičius gimnazistas 155
Brandes (Cohen) Jurgis Mauricas danų kritikas 192, 316
Braudaitė gimnazistė 278*
Brazaitis Juozas gydytojas 162, 171*
Brazaitis Povilas notaras X, 163, 185*, 248*, 256, 287, 335
Bregovskis 315*, 318*
Breiva Antanas gimnazistas 331*
Bremas Alfredas Edmundas vokiečių zoologas 9
Brenšteinas Mykolas senienų rinkėjas 70
Brenšteinienė (Andriejauskaitė) Jadvyga 70
Breško - Breškovskis Mikalojus rusų žurnalistas 228
Brevda knygyninkas 261
Brevda gimnazistas 261
Briedikis gimnazistas 339*
Bronovickis Vosylius gydytojas 102
Bružas Antanas gimnazistas 343*
Bružienė (Tukaitė) 96, 97
Bubliauskis Kazimieras kun. 82
Buckle Enrikas Tomas anglų istorikas 180, 228, 313
Bugailiškis Peliksas teisėjas X,
Bugailiškienė (Gruzdytė) Ona bibliotekininkė X, 329*
Buika (I) Vilniaus advokatas 259
Buika (II) Vilniaus advokatas 259
Buika Kauno teisininkas 259
Buika Vaitiekus agronomas 258, 259, 265, 271, 277, 278, 288*
Buivydas Antanas gydytojas 87, 162
Bukantai ž. Bukontai
Bukauskis Enrikas senienų rinkėjas 161
Bukontai (Bukantai) XI, 42, 43
Bukontas Adomas 42
Bukontas Domininkas gydytojas 42, 163, 201*, 266*
Bukontas Kazimieras kun. 42
Bulotos 2
Buslajevas Teodoras rusų literatūros istorikas 182
Butautas Juozas gydytojas 241, 288, 293, 324
Butkai (Butkiai) 32, 42, 340
Butkaitė Ona 96, 97, 98, 104*, 115, 119, 121, 122, 213, 214. 227, 263, 305
Butkevičius Balys lenkų veikėjas 261, 331*
Butkevičius Jonas gimnazistas 185*
Butkevičius Pilypas universiteto profesorius 164, 343*
Butkevičienė (Tukaitė) Petronėlė 96, 97
Butkienė Pranciška 98
Butkus Juozapas Martynas dailidė 95
Butkus Kazimieras felčeris 85, 131
Butkus, muzikontas 95
Butrimas Antanas gimnazistas 168*
Bužinskis Lukas kun. 76*, 83, 84, 341

C

Cezaris romėnų imperatorius ir rašytojas VIII, 118, 192
Ciceronas romėnų rašytojas 192
Cimkauskis Morkus (Mordchelis) knygininkas 236*, 265, 266
Cimkauskis Michelis advokatas 172*, 182*, 265
Cimkauskis Viktoras advokatas X, 266
Cimkauskaitė ž. Veintraubienė (Cimkauskaitė)
Cirtautas Bronius advokatas 243, 255, 272*, 287, 332
Cirtautas Kasparas vyskupas 160, 164, 243
Cumftas Jonas gydytojas 274*
Cumftienė daktarienė 327

Ch

Chamisso Adalbertas vokiečių rašytojas 203
Chavkinienė (Biržiškaitė) Jadvyga 313
Chemniceris Jonas rusų pasakėtininkas 185
Chlevinskis Vladislovas (I) dvarininkas 253, 287
Chlevinskis Vladislovas (II) dvarininkas 253, 286*
Chmiellovskis Petras lenkų literatūros istorikas 299, 300, 317
Chodakauskis 156
Chodakauskis Antanas dvarininkas 168*
Chodakauskienė (Biržiškaitė) Peliagija 4
Chodakauskaitė Sofija ž. Smetonienė (Chodakauskaitė) Sofija

Chodakauskaitė Jadvyga ž. Tūbelienė (Chodakauskaitė) Jadvyga
Chomichauskis gimnazistas 330*
Chomichauskaitė Vanda ž. Biržiškienė (Chomichauskaitė) Vanda
Chominskiai 26, 65, 175, 304
Chominskis Algirdas universiteto profesorius 67, 93, 123, 124, 148, 165, 251, 270*, 304
Chominskis Bronislovas dvarininkas 65
Chominskis Ignas dvarininkas 24
Chominskis Ksaveras vaivada 24, 25, 26, 65, 67
Chominskis Peliksas dvarininkas 13, 24, 36, 62*, 65, 66
Chominskis Stanislovas dvarininkas 25, 35, 66
Chominskis Zbignevas inžinierius X, 8, 67, 93, 123, 124, 139, 141, 142, 143, 148, 198, 249, 251, 253, 268*, 286*, 287, 304
Chominskienė (Urbonavičiūtė) Emilija 60*, 66, 67
Chominskienė (Korsakaitė) Antanina 66, 93, 119, 123, 251
Chominskaitė Marija 67, 93, 123, 124, 148, 307
Choromanskaitė dvaro šeimininkė 48
Choronžickis pirklys 263
Christačevskis Vladimiras šventikas 99, 100
Chrobras ž. Boleslovas Chrobras

Č

Čaplinskiai 64, 87
Čarkauskis Marijonas gimnazistas 343*
Čarnauskaitė Juzė studentė 181*
Čarneckis Steponas lenkų karžygys 132
Čašnikovas Mikalojus gimnazijos direktorius 158
Čebotarevičius gimnazistas 260
Čechovas Antanas rusų rašytojas 16, 165
Čeliustkinas Jonas gimnazijos mokytojas, gamtininkas 344
Čepas Motiejus teisėjas 163
Čepinskis Vincas universiteto profesorius 163, 252
Čepyžnikovas Mikalojus taikos tarpininkas 182
Čeremnovas Aleksandras rusų literatas 235, 236
Čerkesovas Aleksandras teisėjas 43
Černevskiai 69
Černevskis Adolfas dvarininkas 69, 70, 90
Černevskaitė Adelė ž. Monceviičienė (Černevskaitė) Adelė
Černevskaitė ž. Andriejauskienė (Černevskaitė)
Černevskaitė ž. Kontrimienė (Černevskaitė)
Černevskaitė ž. Bielinskienė (Černevskaitė)
Černevskaitė ž. Liseckienė (Černevskaitė)
Černevskaitė Viktorija 70
Černy ž. Čiornyj
Čibiniajevas Mikalojus gimnazistas 315*
Čikidovskis Vosylius gimnazijos mokytojas 181, 185, 186, 254, 308, 312
Čiornyj (Černy) E. vadovėlių autorius 193, 194
Čistiakovienė (I) gimnazijos mokytoja 278*
Čistiakovienė (II, Archangelskaitė) Eugenija gimnazijos mokytoja 236
Čiurlionienė (Kymantaitė) Sofija 82
Čiurlys Jurgis inžinierius 164, 253, 261, 286*, 287
Čulkovas Aleksas teisininkas 201*, 205*

D

Dabrikas gimnazistas 339
Dabužis (Dobužinskis) Juozas kun. 242
Dabužis (Dobužinskis) Kazys gimnazistas 242, 287, 288, 296*
Dainiai 42, 340
Dambrauskis (Jakštas) Aleksandras kun. rašytojas 84, 162, 166*
Dambrauskis (I) gimnazistas 315*
Dambrauskis (II) gimnazistas 339*
Dambrauskis gimnazijos mokytojas 85
Dambrauskienė (Bielskaitė) 85
Dambrauskienė (Petkevičiūtė) Kristina 278*, 307, 308
Danilavičiūtė Antanina ž. Zmačinskienė (Danilavičiūtė) Antanina
Danilovas Jokūbas gimnazijos mokytojas 205
Danilovskis Gustavas lenkų rašytojas 236
Daniusevičius 54
Daniusevičienė (Rimgailaitė) 54
Dargis Jonas knygnešys 94, 101
Dargis (sūnus) 94
Darius Iakūnas 267
Darvinas Karolis gamtininkas 9, 138, 173, 303

Datnauskis Moisiejus gydytojas 155
Datnauskis Germanas gydytojas 262, 318*
Daubaras 35
Daugėla Adolfas kun. 84
Daugėla Apolinaras kun. 84
Daugirdai 12, 26, 56, 58, 77, 84, 92, 261, 339
Daugirdas Adomas (I) 26, 50, 51
Daugirdas Adomas (II) 50, 51, 52, 53, 54, 94*, 103, 127, 154, 215, 281, 282
Daugirdas Adomas (III) jūrininkas 50, 51, 54
Daugirdas Aleksandras valdininkas generolas 49*, 50
Daugirdas Antanas (I) 49, 50
Daugirdas Antanas (II) inžinierius 50, 130
Daugirdas Antanas (III) 53
Daugirdas Jonas (I) sukilėlis 36, 51, 161
Daugirdas Jonas (II) 50, 51, 94, 127
Daugirdas Juozapas (I) rotmistras 49, 50
Daugirdas Juozapas (II) mašinistas 51, 52, 103
Daugirdas Kazimierus veterinorius X, 50, 60, 69, 108*
Daugirdas Mykolas 51, 63
Daugirdas Rainoldas 35, 50*, 60, 97, 100
Daugirdas Tadas archeologas 323
Daugirdo (Tado) sūnus 323*
Daugirdienė (Bagdonavičiūtė) Karolina 52, 54, 103
Daugirdienė (Matusevičiūtė) Juozepa 50*, 60
Daugirdienė (Pečkauskaitė) Stanislava 54, 65, 84, 95*, 116, 127, 141
Daugirdienė (Paulavičiūtė) Jadvyga 58, 59*, 60, 61, 108*, 111*
Daugirdienė (Paulavičiūtė) Jonienė 50, 94
Daugirdaitės 123
Daugirdaitė Elena (I) ž. Bilevičienė (Daugirdaitė) Elena
Daugirdaitė Elena (II) dantų gydytoja ž. Moncevičienė (Daugirdaitė) Elena
Daugirdaitė ž. Revkovskienė (Daugirdaitė)
Daugirdaitė Stasė ž. Protasevičienė (Daugirdaitė) Stasė
Daugirdaitė Vanda ž. Sruogienė (Daugirdaitė) Vanda
Daugirdaitė Marija valdininkė 50, 51, 127
Daugirdaitė Janina ž. Zajančkauskienė (Daugirdaitė) Janina
Daujotas (Doviatas) Juozas gimnazistas 339*, 343*
Daujotas Leonidas gimnazistas 343*
Daukantas Simanas istorikas 32, 36, 49, 58, 69, 340
Daukša Edvardas Jokūbas sukilėlis 261
Daukša Kazys teisininkas 261, 315*
Daukša Vladas teisininkas 272*
Daukšaitė Eugenija mokytoja 261
Davydovas Augustas vadovėlių autorius 207
Defoe Danielis rašytojas 135
De-la-Croix 26
Delianovas Jonas Rusijos švietimo ministeris 290
Dembskis Aleksandras studentas 181*
Denisovas Aleksandras gimnazistas 343*
Deniušiai 42
Derbutas Stasys gimnazistas 185*
Derečinskis gimnazistas 331*
Deržavinas Mikalojus rusų poetas 184, 185, 267, 302
Didžiulis Izidorius pulkininkas 88, 92*
Didžiulytė ž. Kerbedienė (Didžiulytė)
Dygaitis Antanas kun. 75*, 83
Dygasinskis Adolfas lenkų rašytojas 135
Dirginčius Juozas gimnazijos kapelionas 217
Dirmantas Boleslovas advokatas 318*, 326*
Dirmantienė (Janulaitytė) Elena 329*
Dirvianskiai 2
Djakonovas gimnazistas 318*
Dlugošas Jonas lenkų istorikas 300
Dluskis (Jablonskis) Boleslovas sukilėlių vadas 6, 35
Dobkevičius Jonas Lietuvos finansų ministeris 163
Dobroliubovas Mikalojus rusų kritikas 303
Dobužinskis ž. Dabužis
Dogelackaitė gimnazistė 278*
Dolotskis Longinas gimnazijos mokytojas 181, 186, 187, 188, 189, 206, 232*, 316, 317, 346, 347
Dolžanskis Mikalojus rusų artistas 291*
Domaševičius Jonas Andrius gydytojas ir veikėjas 162
Domaševičius Marijonas gimnazistas 331*
Dostojevskis Teodoras rusų rašytojas 16, 312, 313
Dowgiallo ž. Daugėla

Dowgierdai ž. Daugirdai
Dowgirdai ž. Daugirdai
Doviatas ž. Daujotas (Doviatas)
Drazdauskiai 2
Druckiai Liubeckiai 63
Drungilaitė Bronislava gimnazistė 278*, 281*
Drungilaitė Eugenija ž. Liepienė (Drungilaitė) Eugenija
Dulevičiūtė ž. Zaleskienė (Dulevičiūtė)
Dundzila Adomas knygų leidėjas X
Duonelaitis Kristijonas 198
Durovas Anatolis gyvulių dresuotojas 121
Dziadulevičius Stanislovas 2, 18
Dzieržinskis Pelicijonas teisėjas 243, 244, 245, 246, 286*, 287, 288, 293, 312*, 318, 334, 335

E

Efroikinas Izraelis žydų veikėjas 78
Eidimtas Antanas kun. 80, 167, 168
Eidrigevičius Miečys teisėjas 185*
Eidukevičius Juozapas gimnazistas 168*
Eimantas pralotas 62
Eisimantai 2
Ettingeris šokių mokytojas 305
Eufemija panelė 82

F

Fainbergas gimnazistas 201*
Fainbergiai 78
Fainzilberis Salomonas rabinas 79
Fedras pasakėtininkas 49
Fetisovaitė gimnazijos mokytoja 278*
Filonovas Andrius vadovėlių autorius 186
Firkai 26
Fledžinskienė (Zubovaitė) Alina 189*, 229, 330*
Fonvizinas Dionyzas rusų rašytojas 185
Franckevičius Ipolitas gimnazistas 343*
Frankenas Voldemaras (Vladimiras) gimnazijos mokytojas 7, 8, 12, 156, 161, 166, 167, 172*, 189, 190, 191, 192, 193, 196, 197, 198, 199, 206, 219, 232*, 245, 286*, 290, 316, 318*, 335, 345, 346
Frankenas gimnazistas 237
Frenkelis pabrikantas 263
Friede advokatas 26
Frikas purmonas 147
Fridlandai 78
Fridmanas gimnazistas 237
Fuksai 78
Fuksas Movša (Mauša) 191, 237, 242, 296*, 310, 312*, 316, 318, 322, 323, 333, 334
Fuksaitė gimnazistė 278*

G

Gabrialavičius gimnazistas 339*
Gadonas Stanislovas 103, 121
Gadonienė (Kondratavičiūtė) Marija 68, 111*
Gaidamavičius Zigmas 164
Gaidamavičius raštininkas 94
Galachovas Aleksiejus vadovėlių autorius 186
Galkevičius Vincas gimnazistas 280*
Galkytė ž. Bylienė (Galkytė) Bronė
Gallius Lenkijos kronikininkas 300
Galpernas Sigismundas gimnazistas 242, 258, 322
Galpernas Borisas gimnazistas 343*
Ganfmanas ž. Hanfmanas
Garčinskis Steponas lenkų poetas 299
Gareliai 340
Garinas ž. Michailovskis Mikalojus
Garšinas Vsevolodas rusų rašytojas 344
Gaudėšiai 42, 340
Gaudėšis Jonas (I) kun. 42, 229
Gaudėšis Jonas (II) karininkas 42
Gaudėšis Kazimieras kun. 42, 132*, 229
Gaudėšis Simanas vaistininkas 149, 151, 229
Gaudėšis Stasys mokytojas 42, 164, 213, 217, 218, 224, 229, 258*, 261, 318*, 325
Gaudėšienė (Adomavičiūtė) 229
Gaudėšytė ž. Skabeikienė (Gaudėšytė)
Gaudėšytė Emilija mokytoja X
Gauduševičius Juozapas kun. 42, 103, 128*
Gavalevičius Marijonas lenkų apysakininkas 299
Gębarskis Steponas lenkų rašytojas 135
Gecevičiūtė Barbora ž. Biržiškienė (Gecevičiūtė) Barbora
Gecevičiūtė Elena ž. Višinskienė (Gecevičiūtė) Elena
Gecevičiūtė Teklė ž. Liogienė (Gecevičiūtė) Teklė
Gediminas Lietuvos valdovas 132
Geiga Balys 332

Geldneris (Goeldner) Teodoras vaistininkas 34, 73, 86
Gelgaudai 23
Gelgaudas Antanas generolas 33
Gelžinienės 340
Georgijevskis Leonas vadovėlių autorius 198
Gerasimovas Jonas karininkas mokytojas 209
Gerikai 340
Gervenovič Martynas 23
Gėtė (Goethe) Volfgangas vokiečių poetas 304
Giedraičiai 307
Giedraitis Merkelis vyskupas 29
Giedraitis Leonardas 92
Giedraitis Bronislovas 50, 92
Giedraitytė ž. Jurevičienė (Giedraitytė)
Giedraitytės 93
Gilys Vytautas Lietuvos atstovas 88
Gilienė (Aleksandravičiūtė) Vanda 88, 91*
Gintilaitė Zosė 324*, 330*
Girdvainiai 213, 290
Girdvainis Mykolas žuvininkas 284
Girdvainis Jonas gydytojas 232, 284
Girdvainis Mykolas gimnazistas 232, 284
Girdvainis Stasys ministerijos direktorius 164
Girėnas lakūnas 267
Girštautas gimnazistas 201*
Glikmanai 78
Glinskiai 2
Glovackis Aleksandras ž. Prusas (Glovackis) Aleksandras
Gocaitė gimnazistė 278*
Godlevskiai 57
Godlevskis Bronius gimnazistas 219, 221, 330*
Goeldner ž. Geldneris
Goethe ž. Gėtė
Gogolis Mikalojus rusų rašytojas 16, 138, 185, 312
Goldbergas 50
Goldbergiai 78
Goncevičius gimnazistas 339
Gončarovas Jonas rusų rašytojas 303, 312
Gomulickis Viktoras lenkų apysakininkas 299
Gordonai 78
Gorodeckiai 2
Gorkis Maksimas (Pieškovas Aleksandras) rusų rašytojas 16, 236, 347
Gorskiai 23, 25
Goščinskis Severinas lenkų poetas 299
Gotšalkas Julius gimnazijos mokytojas 7, 200
Gotšalkas Robertas gydytojas 7
Graurogkas Antanas inžinierius 163, 252, 286*, 287
Graurogkas Julijonas inžinierius 164, 315*
Gregeris Robertas gimnazijos mokytojas 204, 205
Grybauskiai 61
Grybauskis Kastantinas 61, 73
Gricevičius (Hricevičius) Stanislovas advokatas 182*
Grigas 9
Grigiškis Juozas gydytojas 162
Grigorovičius Dimitras rusų rašytojas 304
Grinbergas gimnazistas 331*
Grincevičius (Hrincevičius) Ipolitas gimnazistas 185*, 255, 272*, 287*
Griniovas (I) gimnazistas 183*
Griniovas (II) gimnazistas 190
Grinius Kazys Lietuvos prezidentas 164
Grosas (Aleksandraitis) Arturas sukilėlis 35
Grosas Marijonas 153, 154
Grosas Severinas tremtinys 153
Grosienė 149*, 153, 154
Grosaitė Vanda Kunigunda ž. Milvydienė (Grosaitė) Vanda Kunigunda
Grotas Jokūbas vadovėlių autorius 182
Grothuzai baronai 140
Grothuzas Jonas (Žanno) Vilius gimnazistas 286*, 312*, 332, 334
Grube Augustas Vilius vadovėlių autorius 118, 135
Gruzdytė Ona ž. Bugailiškienė (Gruzdytė) Ona
Gruzdytė Viktorija ž. Kodaitienė (Gruzdytė) Viktorija
Gruzdiovas gimnazistas 339*
Gruzius rotmistras 26
Gružauskiai 23
Gružauskienė (Radavičiūtė) Anielė 43
Gružauskaitė Marija ž. Venslauskienė (Gružauskaitė) Marija
Gružauskaitė Teklė X, 9, 31, 43*, 44, 58
Gudavičius Izidorius ž. Valys Gudavičius Izidorius kun.
Guizot Vilimas prancūzų istorikas 180, 227, 296
Gurko - Omelianskis ž. Omelianskis

Gurskaitė Teklė 43
Gurvičiūtė A. gimnazistė 278*
Gurvičiūtė N. gimnazistė 278*
Gušča Jonas gimnazistas 172*
Gužas Petras savanoris 42
Gužienė (Šarkytė) 42
Guževskis Boleslovas Juozas gimnazistas 201*

H

Hamburgas Naumas gimnazijos mokytojas 232*
Hanfmanas Bencijonas gimnazistas 248*
Hanfmanas Mauša (Maksimas) redaktorius 163, 221*
Hasselkus 55
Hasselkus Aleksandras teisininkas 56, 140, 152, 248
Hasselkus Konradas akcyzės valdininkas 55, 56, 102
Hasselkus Povilas teisėjas 55
Hasselkus Teodoras teisininkas 55
Hasselkusaitė Nadežda 56
Hasselkusaitė Viera 56, 102
Hercikas Simanas gimnazistas 205*
Hertzberg Gustavas Pričkus vokiečių istorikas 138
Herubavičius Stanislovas žemiečių viršininkas 102
Hofmanienė (Tanskaitė) Klementina lenkų apysakininkė 299
Homeras 197, 199, 302
Homolickiai 36
Horacijus 192
Horbacevičius Aleksandras šventikas 99
Horbacevičius Karolis gimnazijos mokytojas 204
Horcia 152, 225
Horodeckis Kostas gimnazistas 318*
Houvaldas Vaclovas gimnazsitas 183*
Hriharavičius 63
Hrincevičius ž. Grincevičius
Hriniovas ž. Griniovas
Hugo Viktoras prancūzų poetas 296
Hulevičius Vladas gimnazistas 280*, 343*
Hurčinas Liudvikas gimnazistas 260, 288
Hurčinas Ignas gimnazistas 260, 288
Hurčinas Enrikas gimnazistas 280*
Hušča inžinierius 126

I

Idelsonas Abromas ž. Natansonas (Idelsonas) Abromas
Iserlis pabrikantas 263
Igariai 33
Ignacas purmonas 147
Ignotas gimnazistas 326*, 331*
Igoris kunigaikštis 183, 267, 276, 297,
Iliničius dvarininkas 26
Iljino Alekso gen. įsteigtos firmos geografiniai atlasai 179
Ilmenskis Jonas pašto viršininkas 100
Ilovaiskis Dimitras rusų istorikas 178
Iskanderiai ž. Skinderiai
Ivanauskiai 64
Ivanauskis Nikodemas tapytojas 64
Ivanauskis Gustavas 64, 154
Ivanauskis Vaclovas inžinierius 80
Ivanauskienė 64
Ivanauskienė (Jačinauskaitė) Sabina 80
Ivanauskaitė Marija ž. Lastauskienė (Ivanauskaitė) Marija
Ivanauskaitė Sofija ž. Pšibilauskienė (Ivanauskaitė) Sofija
Ivanovas Konstantinas vadovėlių autorius 180, 277
Ivanovas Jonas gimnazistų prižiūrėtojas 211, 232
Ivanovas gimnazistas 183*
Ivanovas Eugenijus (?) gimnazistas 343*
Ivanovas Jurgis gimnazistas 343*
Ivanovas Leonidas gimnazistas 343*
Ivanskis konservatorijos prof. 19
Ivaškevičius Stasys veterinorius 184, 255, 256, 272*, 287, 292, 313
Ivinskis Laurynas liaudies švietėjas 44, 49, 57, 176, 340
Izabelė virėja 48, 146

J

Jablonovskis ž. Dluskis (Jablonovskis)
Jablonskis Jonas kalbininkas VII, 6, 109, 111, 164, 325, 326*, 329*
Jablonskis Kastantinas istorikas 1
Jablonskienė Konstancija 329*
Jablonskienė Stefanija 134
Jachontovas Povilas gimnazijos direktorius 183*
Jačinauskiai 305
Jačinauskis Adomas mokytojas 55, 57*, 80, 81, 90, 148, 162, 193*, 302, 305, 318
Jačinauskis Cezaris kun. 80
Jačinauskis Jonas liustratorius 80
Jačinauskienė (Moncevičiūtė) Adelė 80, 90, 126, 195*
Jačinauskaitė Aurelija ž. Birutavičienė (Jačinauskaitė) Aurelija

Jačinauskaitė Kotryna muzikė 80, 210*
Jačinauskaitė Marija ž. Kymantaitė (Jačinauskaitė) Marija
Jačinauskaitė Sabina ž. Ivanauskienė (Jačinauskaitė) Sabina
Jačinauskaitė ž. Slonskienė (Jačinauskaitė)
Jakavičius Jurgis gimnazistas 288
Jakstiras Pridrikas stoties viršininkas 253
Jakstiras Arkadijus gydytojas 249, 253, 272*, 286*, 287
Jakstiras Chrizologas teisininkas 201*, 205*
Jakstiras Jonas mokesnių inspektorius 183*, 253
Jakstirienė 253
Jakševičiūtė Stanislava ž. Venclauskienė (Jakševičiūtė) Stanislava
Jakštas Adomas ž. Dambrauskis (Jakštas) Aleksandras
Jakubauskaitė Ona ž. Zubovienė (Jakubauskaitė) Ona
Jakuševičius Povilas gimnazijos direktorius 165, 207, 222, 232*, 245, 259, 320, 321, 323, 328, 330, 332; 333, 334, 335, 346, 347
Jakutaitė 150
Jančevskis Kristupas kun. 32
Jančevskis gimnazistas 205*
Janickis Klemensas lenkų poetas lotynų kalba 300
Jankauskiai 54
Jankauskis 9, 156, 326
Jankauskis Antanas bankininkas 241*
Jankauskaitė ž. Sirutavičienė (Jankauskaitė)
Jankauskaitė ž. Skubikienė (Jankauskaitė)
Jankevičius Steponas gimnazistas 183*, 240*
Janulaitis Augustinas universiteto profesorius X, 33, 163, 164, 174, 183*, 255, 325, 328
Janulaitis Jurgis kun. 183*
Janulaitytė Elena ž. Dirmantienė (Janulaitytė) Elena
Janušauskis Bronislovas gimnazistas 343*
Janušauskis Juozas gimnazistas 331*, 339*
Janušauskis Peliksas gimnazistas 331*, 339*
Januševičius Petras kun. 4, 5, 6
Januševičiūtė Elzbieta ž. Biržiškienė (Januševičiūtė) Elzbieta
Januškevičius Adolfas gimnazistas 205*
Januškis Simanas gimnazistas 343*
Jarulaitis Vincentas kun. 82
Jarulaitytė Morta 82
Jarulaitytė Elzbieta ž. Kymantienė (Jarulaitytė) Elzbieta
Jasaitienė (Lukauskaitė) Z. X
Jasenskiai 18
Jasenskis Stanislovas kun. 18, 281
Jasenskaitė Marija ž. Mašiotienė (J. senskaitė) Marija
Jasinskis Jokūbas gydytojas 102
Jasiukaitis Kastantinas rašytojas 67
Jazdauskis 70
Jazdauskienė (Andriejauskaitė) Viktorija 70
Jazdauskaitė Aldona ž. Reimantienė (Jazdauskaitė) Aldona
Jazdauskaitė Janina ž. Ancevičienė (Jazdauskaitė) Janina
Jazvinskis studentas 319
Jefstafijas Vilniaus mučenikas 178
Jeruzelskienė (Kontrimaitė) Valerija 69
Jeske Augustas vadovėlių autorius 134
Ježas (Milkovskis Zigmantas) lenkų apysakininkas 299
Joannas Vilniaus mučenikas 178
Jodeikiai ž. Juodeikiai
Joffe 73
Jogaila 132, 345
Jokubauskis Jonas istorikas 25
Jonavičius bagamazninkas 94
Jonavičius Mikalojus žemiečių viršininkas 102
Jonavičius Ignas gydytojas 241, 287, 296*, 312*, 322, 333
Jonavičius Marcijonas agronomas 209*
Jonavičius Vincentas agronomas 67, 174, 209*
Jonavičius Vytautas inžinierius X
Jonelis 54
Jonis liokajus 82
Joniškis ž. Lozoraitis Motiejus
Josifas ž. Siemaška Josifas Lietuvos stačiatikių metropolitas
Jovaras ž. Kriščiūnas Jonas
Jucevičius Liudvikas kun. rašytojas 41, 43, 159
Juchnevičius krautuvininkas 263
Judeikiai ž. Juodeikiai
Judesai 78
Juknienės 340
Junavičiai 2
Junoša (Šaniavskis Klemensas) lenkų rašytojas 299
Juodeikiai (Judeikiai, Jodeikiai) XI, 40, 42, 306, 307

Juodeikis Vincentas 33*, 43
Juodeikienė Ona 33*
Jurevičius Vytautas dantų gydytojas 92
Jurevičienė (Giedraitytė) XI, 92
Jurgeliūnas Antanas universiteto profesorius 163
Jurjevas Vladimiras notaras 260
Jurjevas Mikalojus gimnazistas 318*
Jurjevas Vosylius gimnazistas 248*
Jurjevaitė gimnazistė 278*
Jurskis Petras kun. 84
Juška Jonas kalbininkas 49
Juškevičienė (Biržiškaitė) Anatolija 4
Juškevičienė Marija ž. Pilsudskienė (Kapliauskaitė) Marija

K

Kacai 78
Kačkovskis Zigmantas lenkų apysakininkas 299
Kadlubkas Vincentas lenkų kronikininkas 300
Kaganai (Kahanai) 78
Kaganaitė, gimnazistė 278*
Kahanas Zalmanas gimnazistas 248*
Kajetonas purmonas 147
Kairys Steponas inžinierius 163, 164, 185*, 233, 248*, 256, 285, 287, 288, 335
Kalinka Valerijonas lenkų istorikas 300
Kalmanai 78
Kalmanas Magidas rabinas 79
Kalnietis Vincas teisėjas 205*
Kalvarija odininkas 78
Kamenskaja ž. Bantyš Kamenskaja Barbora
Kaminskis monopolio tarnautojas 291*
Kaplanai 78
Kaplanas Joselis gimnazistas 159, 258
Kaplanas Moisiejus gimnazistas 172*, 242
Kapliauskaitė Marija ž. Pilsudskienė (Kapliauskaitė) Marija
Karamzinas Mikalojus rusų istorikas 180, 183, 303
Karaulovas gimnazistas 240
Karaulovienė 46, 113, 240
Kaributas ž. Skinderiai
Kariejevas Mikalojus rusų istorikas 316
Karlinas Vulfas gimnazistas 272*, 286*
Karoblis Vincas teisingumo ministeris 252
Karoblienė (Laumianskaitė) 252
Karosas Antanas vyskupas 160
Karpavičiūtė gimnazistė 278*
Karpavičiūtė Vytautė ž. Rechnevskienė (Karpavičiūtė) Vytautė
Karpyzovas Silvestras pradžios mokyklos mokytojas 100
Karpuška Severinas 88
Karpuškaitė ž. Malinauskienė (Karpuškaitė)
Kasakauskis Kalistas kun. 35
Kasperavičius kun. 85
Kasperavičienė ž. Knabikienė 85
Katilina 192
Katkevičiai didžiūnai 23
Kaunackiai (Kauneckiai) 23
Kaveckis Pranas gimnazijos mokytojas 158
Kazakauskis Juozapas žemiečių viršininkas 102
Kazakevičius gimnazistas 339*
Kazakinas Mikalojus žemiečių viršininkas 102
Kaziliūnas Povilas agronomas 185*, 248*, 256, 287
Kazimieras Didysis Lenkų karalius 148
Kazimieras liokajus ž. Šimkevičius Kazimieras
Kazlauskis pulkininkas 87
Kazlauskis Jurgis mokinių prižiūrėtojas 210, 232*, 292
Kazlauskis Mykolas gimnazijos mokytojas 181, 183, 184, 185, 186, 188, 206, 249, 256, 285, 302, 303, 309, 348
Kazlauskaitė Sofija ž. Aleksandravičienė (Kazlauskaitė) Sofija
Kazlauskaitė Zosė 329*
Keirys ž. Kairys
Kelčauskis Juozas gimnazistas 343*
Kelles - Krauz ž. Krauzas
Kelpšas (Tallat - Kelpšas) Vladislovas advokatas 257
Kelpšas (Tallat - Kelpšas) Bronislovas gimnazistas 201*
Kelpšas Juozas gimnazistas 322*, 323*, 330*, 331*, 339*
Kepalas Kazys gimnazijos mokytojas 8
Keraitis kun. 241
Kerbedys Juozapas 1, 88
Kerbedys Stanislovas inžinierius 88
Kerbedienė (Didžiulytė) 88, 91
Kerbedytė ž. Lesnevskienė (Kerbedytė)
Kerbedytė Kotryna ž. Aleksandravičienė (Kerbedytė) Kotryna
Keršiai 42, 340
Keršis Jonas 42

Keršis kun. 42
Kessleris vadovėlių autorius 145
Kęstutis Lietuvos valdovas VIII, 132
Kybartas Mykolas bankininkas 267
Kievličius Vladislovas žemiečių viršininkas 102
Kymantas Jonas advokatas 80, 162
Kymantienė (Jačinauskaitė) Marija 80
Kymantienė (Jarulaitytė) Elzbieta X, 82
Kymantaitė Sofija ž. Čiurlionienė (Kymantaitė) Sofija
Kimbarienė 18
Kimbaraitė ž. Stanevičienė (Kimbaraitė)
Kimmelis 77
Kimmelytė ž. Šurienė (Kimmelytė)
Kinčinai 42
Kiselevas vadovėlių autorius 207
Kismenienės 340
Kleinai 78
Kleinaitė G. gimnazistė 278*
Kleinaitė E. gimnazistė 278*
Klenauskis Juozas kun. 241, 288, 293
Klimai 42, 43
Klimantavičius Mikalojus gimnazijos mokytojas 207, 208, 286*, 302, 303, 316
Klimas Petras Lietuvos diplomatas 111, 164
Klingenbergas Mikalojus gubernatorius 146
Kliučevskis Vosylius rusų istorikas 255
Knabikai 42
Knabikas Stanislovas 85
Knabikienė 85
Knabikaitė Bronislava 85
Kochalskis Petras 43
Kochanovskis Jonas lenkų poetas 299, 300
Kochas Konstantinas gimnazijos inspektorius 101, 166, 167, 196, 198, 199, 222, 232*, 233, 261, 264, 285, 286*, 291, 292, 321, 339*, 347
Kochas Vladimiras valsčiaus raštininkas 101
Kodaitienė (Gruzdytė) Viktorija 278*
Kolbas Petras gimnazistas 205*
Kolcovas Aleksiejus rusų poetas 312
Kolesnikovai gimnazistai 260
Konarskis Simanas emisaras 88
Koncevičius Jonas mokytojas 161
Končicaitė Olga 291*
Kondratas Pranciškus kun. 80
Kondratavičiai 26, 58, 65, 67, 69, 70
Kondratavičius Anupras 67
Kondratavičius Vladislovas gimnazijos mokytojas 63*, 67, 68, 138, 158, 204
Kondratavičius Vytautas 68
Kondratavičius Liudvikas (Sirokomlė Vladislovas) 10, 15, 68, 217, 249, 300
Kondratavičienė (Šimanskaitė) Pranciška 68
Kondratavičiūtė Jadvyga ž. Šaniauskienė (Kondratavičiūtė) Jadvyga
Kondratavičiūtė Marija ž. Gadonienė (Kondratavičiūtė) Marija
Kontrimai XI, 34, 69, 70
Kontrimas Edvardas gydytojas 69
Kontrimas Jurgis 26
Kontrimas Mykolas 26
Kontrimas Peliksas 26*, 34, 36, 69, 91
Kontrimas Pranciškus 24, 26, 69
Kontrimas Viktoras 69, 91, 103
Kontrimienė (Černevskaitė) 69, 90
Kontrimaitė Valerija ž. Jeruzelskienė (Kontrimaitė) Valerija
Kordzikauskiai 18, 19, 281
Kordzikauskis (I) 20
Kordzikauskis (II) 280
Kordzikauskis Juozapas 19, 281
Kordzikauskienė (Stanevičiūtė) 18, 19
Kordzikauskienė ž. Liutkevičienė (Kordzikauskienė)
Kordzikauskytė Rožė ž. Rodzevičienė (Kordzikauskytė) Rožė
Kordzikauskytė Rachelė 280
Koreva Juozapas gimnazistas 172*
Kornila valsčiaus raštininkas 101
Korsakai 66
Korsakas Petras dvarininkas 119, 139
Korsakas Vladislovas mokytojas 114, 130, 134, 139*, 140, 142, 143, 144, 147, 148, 149, 151, 152, 182, 206
Korsakienė (Romanauskaitė) Leonija 130, 139
Korsakaitė (senutė) 119
Korsakaitė Antanina ž. Chominskienė (Korsakaitė) Antanina
Korvinas Motiejus vengrų karalius 104
Korzonas Tadas lenkų istorikas 300
Kosciuška Tadas VIII, 17, 18, 132, 135
Kotovičius gimnazistas 239
Kotryna rusų carė 24
Kozirskis 35
Kozlovskis ž. Kazlauskis Jurgis, Mykolas ir kiti
Kozlovskis Vladislovas lenkų rašytojas 306
Kozmianai 213, 232
Kožuchovskis Vosylius rusų karininkas 209, 232*

Krajevičius Konstantinas fizikos vadovėlio autorius 207
Krasickis Ignas lenkų poetas 299
Krasinskis Zigmantas lenkų poetas 10, 299
Krašiauskis Juozapas Ignotas lenkų rašytojas 145, 299
Krauzas (Kelles - Krauzas) Kazimieras lenkų publicistas 259
Krauzas (Kelles - Krauzas) gimnazistas 259, 260
Krečinai gimnazistai 260
Krečinas Arsenijus gimnazistas 339*
Krečinas Mikalojus gimnazistas 331*
Krečinas Leonidas advokatas 182*, 260
Krylovas Jonas rusų pasakėtininkas 134, 216
Krinickiai 2
Kriščiukaitis Antanas teisėjas 164
Kriščiūnas Jonas poetas 93
Kriškijonas kun. 86
Krivickis Mykolas gimnazistas 201* 205*
Kromeris Martynas lenkų istorikas 300
Kruglecas ž. Efstafijas
Krukovskis Vosylius šventikas 167
Ksenofontas graikų rašytojas 197
Kšivickis (Krzywicki) Liudvikas lenkų sociologas 259
Kšivickis, Liudviko sūnus, gimnazistas 259
Kudirka Vincas, himno autorius 164
Kukolnikas Nestoras rusų rašytojas 266
Kuminienė 77
Kuminaitė Bliuma ž. Natansonienė (Kuminaitė) Bliuma
Kuminaitė Dveirė ž. Rubinšteinienė (Kuminaitė) Dveirė
Kumpikevičius Tadeušas 82, 150
Kuodžiai 2
Kuodys Teodoras 55
Kuokštaitė Marija ž. Bortkevičienė (Kuokštaitė) Marija
Kuperis Fenimoras amerikiečių rašytojas 266
Kurč z Sotvy Sevriukas ž. Sevriukas Kurč z Sotvy
Kušmanas gimnazistas 331*, 339*
Kutkevičius gimnazistas 234, 239
Kutkienė (Kutkauskienė) Prakaitytė Antanina 308, 309
Kuzminskis Jonas gimnazistas 331*
Kviatkovskis Antanas gimnazistas 154, 237, 268
Kviatkovskis (II) gimnazistas 237

L

Labanauskis Ignas kun. 261, 318*
Labanauskienė (Šalkauskaitė) Vanda 225, 231, 232, 254*
Landsbergiai ž. Liandsbergiai
Langeriai ž. Liangeriai
Lastauskienė (Ivanauskaitė) Marija 64, 155
Latyševas Vosylius Rusijos švietimo ministerijos departamento direktorius 290, 291
Laucevičius vaistininkas 60
Laucevičienė (Petkevičiūtė) 60
Laucevičiūtė Valerija ž. Milvydienė (Laucevičiūtė) Valerija
Laumianskis Enrikas kun. 25, 201*
Laumianskis Ladas gydytojas 163, 165, 251, 252, 253, 267, 273, 285, 286*, 288, 293, 294
Laumianskis (III) 251, 252
Laumianskienė (Stanekaitė) Elena muzikė 251
Laumianskaitė (I) ž. Baronienė (Laumianskaitė, I)
Laumianskaitė Elena ž. Baronienė (Laumianskaitė) Elena
Laumianskaitė ž. Karoblienė
Laužikai ž. Laumianskiai
Laužikas valsčiaus raštininkas 251
Lazdynų Peléda ž. Pšibilauskienė Sofija (Lazdynų Peléda)
Lažečnikovas Jonas rusų rašytojas 180, 346
Lebedevas E. vadovėlių autorius 179
Legeika vaistininkas 238
Legeika Adolfas teisėjas 253, 286*, 288, 320
Legeika Vytautas gydytojas 238, 247, 252, 288, 296*, 312*, 320, 334
Leibelė rabinas 79
Leibė Zelik ž. Zelikas Leibė
Lelevelis Jokimas lenkų istorikas 132
Lemchėnai 78
Lemežaitės 340
Lengveniai 42
Lengvinas Aleksandras studentas XI
Lenkovskis Pranciškus kun. 80
Leonas Petras advokatas 164
Leparskis gimnazistas 201*
Lermontovas Mykolas rusų poetas 185, 217, 267, 312, 347
Lesnevskis Izidorius inžinierius 88
Lesnevskis Stanislovas universiteto profesorius 88
Lesnevskienė (Kerbedytė) 88
Levi Salomonas gimnazistas 343*
Levinas Jokūbas gimnazistas 343*
Levinaitė O. gimnazistė 278*
Levinsonas Jokūbas gimnazijos gydytojas 210, 232*

Liackis Jonas (I) 29
Liackis Jonas Alfonsas 29, 30
Liackis Jonas (II) 29
Liackis Petras Kazimieras 29
Liackis Samuelis Jonas 29
Liackis Teodoras Aleksandras 29
Liackienė (Talvaišaitė) Jonė 30
Liakmuntai gimnazistai 260
Liakmuntas Mikalojus gimnazistas 315*
Liakševičius Antanas kun. 77*, 80
Liandsbergiai (Landsbergiai) 18, 237, 238, 281
Liandsbergis Aleksandras inžinierius 272*, 287
Liandsbergis Alfredas inžinierius 237, 238, 253, 286*, 288
Liandsbergis Česlovas gimnazistas 183*
Liandsbergis Gabrielius (Žemkalnis) rašytojas 18, 281
Liandsbergis Vytautas, Gabrieliaus sūnus, architektorius 281
Liangeris Boleslovas gimnazistas 237, 287, 296*, 312*, 318, 319, 334
Liangeris (II) gimnazistas 339*
Liaubergiai 26
Liaučius Stanislovas matematikas 42, 162
Liaudanskis Juozapas kun. 79*, 82, 83, 271
Liauksminai 42, 43
Liauksminaitė 42
Ličkūnas St. 32, 36
Liepienė (Drungilaitė) Eugenija 278*, 281*
Lieven ž. Livenienė (Lieven) Šarlota
Lingvys (Lingvevičius) Mikalojus gimnazistas 241, 288
Liodzinskiai 57, 92
Liodzinskaitė Adelė ž. Pančerinskienė (Liodzinskaitė) Adelė
Liogis eksstudentas 127
Liogis Zigmantas 127
Liogienė (Gecevičiūtė) Teklė 127, 154
Lipkinas Leipcigas rabinas 79
Lipštas (Lipštavičius) Pranas studentas ir tremtinys 161*
Liseckis (I) 70
Liseckis Petras teisėjas 183*, 257
Liseckienė (Černevskaitė) 70
Liubeckiai ž. Druckiai Liubeckiai
Liubeckis 24
Liuteris 175
Liutkai 42
Liutkevičiai 122
Liutkevičius Kostas gimnazistas 262, 330*, 339*
Liutkevičienė (Kordzikauskienė) 280
Liutkus Stanislovas 42
Livenienė (Lieven) Šarlota 25, 31
Lizdeniai 340
Lizdenaitė Pranciška 96, 97, 121*
Lomonosovas Mykolas rusų poetas ir mokslininkas 184, 185, 302
Lozoraitis Motiejus teisininkas 62
Lozoraitis Stasys Lietuvos ministeris 62
Lubickis Pranas gimnazistas 339*
Lukauskis J. gimnazistas 322*
Lukauskis Stanislovas advokatas 174, 221*
Lukauskaitė ž. Jasaitienė (Lukauskaitė) Z.
Lukauskienė (Ziabickaitė) Elena dantų gydytoja 174, 221*
Lukauskienė (Šalkauskaitė) Elena dantų gydytoja 231, 232, 254*, 330*
Lukomskis Kazimieras gimnazistas 280*
Luncas gimnazistas 339*
Lvovičaitė ž. Sepienė (Lvovičaitė) S.

M

Macejevičienė 281
Maciejovskis Ignas ž. Severas (Maciejovskis) Ignas
Mačiūnas Juozas gydytojas 102
Mackevičius 54
Mackevičienė Elena ž. Moncevičienė (Daugirdaitė) Elena
Mačiulis (Maculevičius) Jonas kun. poetas (Maironis) VII
Madzenas 64
Maikovas Apolonas rusų poetas 267
Maine Reid anglų rašytojas 135
Maironis ž. Mačiulis (Maculevičius) Jonas
Maliauskis Petras gimnazistas 205*
Maliauskis (II) gimnazistas 248*
Maliauskaitė 291*
Malinauskis fotografas 88
Malinauskaitė Liūda ž. Šliūpienė (Malinauskaitė) Liūda
Malinauskaitė ž. Bacevičienė (Malinauskaitė)
Malot Enrikas prancūzų rašytojas 138
Manasseinas Viačeslovas gydytojas 107*, 136
Mania kambarinė 48, 146
Mannsteinas (Manšteinas) Sergiejus vadovėlių autorius 198
Marcinkevičiai 2
Margalikas Mikalojus pradžios mokyklos mokytojas 100

Margevičius (I) mokinys 183*
Margevičius (II) gimnazistas 339*
Markauskis mokytojas 308
Markauskienė (Petkevičaitė) Vladislava 307, 308
Markovičius Juozapas gimnazijos mokinių prižiūrėtojas 210
Markusai profesoriai 78
Markusas Icikas 78
Martynavičiai 26
Martynavičius 95, 103, 106, 110
Martynavičiūtė ž. Bačanskienė (Martynavičiūtė)
Martynavičiūtė Uršulė 95, 105, 106
Martusevičius agronomas 93
Martusevičius Gustavas 330*, 331*
Martusevičienė (Šimkevičiūtė) Sofija 93, 117*, 123, 124, 251, 304, 307, 329*
Mastauskis Adomas gimnazistas 343*
Mąstvilas 99
Mašiotas Pranas matematikas 18, 281
Mašiotienė (Jasenskaitė) Marija 18, 281
Matusevičiūtė ž. Petkevičienė
Matusevičiūtė Juozepa ž. Daugirdienė (Matusevičiūtė) Juozepa
Maupassant Guy prancūzų rašytojas 138
Mechežinskis Karolis lenkų literatūros istorikas 300, 317
Medemas 24
Medingas Oskaras (Samarovas Gregoras) vokiečių rašytojas 313
Mejendorfas generolas 45
Mejendorfienė (Olsuvjevaitė) 45
Mejendorfaitės 45
Mejeris 77
Mejeris gimnazistas 183*
Meira Česlovas advokatas 181*
Meksas Dovydas pradžios mokyklos mokytojas 100
Memiai 340
Mendelsonas Tobias gimnazistas 343*
Merkeliai 27
Merchelevičius Aleksandras gen. 26, 27, 45
Merchelevičius Stanislovas 27
Meškis studentas 252
Miaskovskis Kasparas lenkų poetas 300
Mickeliūnas Jonas gimnazistas 201*, 205*
Mickevičius Adomas Lietuvos poetas VII, VIII, 10, 17, 52, 138, 217, 277, 299, 346
Mickevičiūtė Stepanija X
Micutienė (Paulavičiūtė) Vanda 58, 59*, 60, 61, 111*, 127
Michailovskis Mikalojus rusų kritikas 239
Michailovskis Mikalojus (Garinas) rusų apysakininkas 317, 344
Michnevičius Česlovas gimnazistas 339*, 343*
Miežinis Mykolas kun., žodyno autorius 324
Mikalojus I caras 32, 160, 345
Mikalojus II caras 152, 274, 284, 345
Mikuckiai 26
Mikuckaitė Juzė ž. Višinskienė (Mikuckaitė) Juzė
Mikulskis Jonas gimnazijos varpininkas 211, 222*, 285, 335*
Mikulskis Jonas gydytojas 164, 262, 318*, 326*
Mileris Leonidas gimnazistas 241, 272*, 286*, 312*, 334
Milevskiai ž. Miliauskiai
Miliauskis Juozas „aušrininkas" 239
Miliauskis Mykolas gimnazistas 238
Miliukovas Povilas rusų istorikas ir veikėjas 316, 322
Milkovskis Zigmantas ž. Ježas (Milkovskis Zigmantas)
Milvydas Česlovas advokatas 163
Milvydas Kazimieras 86
Milvydas Stanislovas gydytojas 20, 81*, 86, 103, 161
Milvydienė (Laucevičiūtė) Valerija 86
Milvydienė (Grosaitė) Vanda Kunigunda 86
Milvydaitė Anielė Magdalena 86
Minto Vilimas anglų logikas 306
Mysavskis Mykolas geležinkelių valdybos tarnautojas 291*, 327, 328
Misevičius gimnazistas 322*
Misevičiūtė (Misiūtė) Ona 329*, 331*
Mitkevičius 30
Mockus (Mackevičius) Zigmas veterinorius 184, 185*, 256, 272*, 285, 287, 288, 292
Mochnackis Maurikis lenkų kritikas 299
Molčanovas pradžios mokyklos mokytojas 100
Moliai 340
Molieras prancūzų dramaturgas 303
Moncevičiai 58, 69, 80, 84, 93, 123, 125, 126, 127, 130, 275, 302, 305, 307
Moncevičius Pliurijonas paštininkas 90, 319
Moncevičius Steponas inžinierius 90, 91, 302, 305. 307
Moncevičius Vaclovas dantų gydytojas 48, 54, 90, 139, 141, 302, 305, 307, 319

Moncevičienė (Černevskaitė) Adelė 69, 90
Moncevičienė (Daugirdaitė) Elena 54, 90
Moncevičiūtė Adelė ž. Jačinauskienė (Moncevičiūtė) Adelė
Moncevičiūtė Kornelija 90, 305
Mončinskaitė Pelicija 324*
Monika („Monikus") 95, 96
Morai (Moro) 9, 26, 58, 69, 112, 113, 114, 136, 140, 143, 145, 151, 156, 255
Moras Aleksandras valdininkas 45, 49, 176*, 340
Moras Antanas dvarininkas 44*, 45, 46, 47, 48, 49, 58, 103, 142, 143, 144, 146, 161, 251, 319*, 340
Moras Ignas bankininkas 44*, 48, 114, 123, 127, 139, 141, 143, 145, 146, 148, 204, 249, 251, 288
Moras Mykolas 45
Moras Pliacidas 251
Morienė (Olsuvjevaitė) Darija 44*, 45, 46, 47, 48, 49, 69, 113, 114, 130, 140, 142, 145, 146, 268, 319*, 340
Morienė (Skalonaitė) 142
Moravskis Marijonas jėzavitų rašytojas 176
Moroškinas Vsevolodas gimnazistas 243, 296*, 312*, 318, 334
Morozovas gimnazistas 339*
Morštynai (Morstinai) Andrius, Jeronimas ir Stanislovas lenkų poetai 300
Moscickis Ignas lenkų prezidentas 59
Moscickis prezidento sūnus 59
Moscickienė (Paulavičiūtė) 59
Mošinskis Vytautas universiteto profesorius 163, 242*, 307, 308
Mcšinskienė (Petkevičaitė) Celina 307
Možickaitė (Morzycka) Faustina lenkų rašytoja 260, 324*
Možickaitė ž. Arišienė (Možickaitė)
Muravjovas Mykolas generalgubernatorius 178
Mušinskiai 2

N

Nacickis Petras kun. 239, 288
Nachmanas diližaninkas 77
Nadsonas Simanas rusų poetas 217, 251, 267, 304, 344
Nagurskiai 26
Nagurskis Viktoras notaras 59
Namyslovskis (tėvas ir sūnus) 327
Napoleonas Didysis VIII, 118
Narbutas Teodoras ž. Norbutas Teodoras
Nargelavičiai 2
Narkevičius (Norkus) Stanislovas kun. 16
Narkevičienė (Biržiškaitė) Leonarda
Peliagija 4, 157
Naruševičius Adomas lenkų poetas ir istorikas 299, 300
Narutavičius Gabrielius Lenkijos prezidentas 52, 53, 56*
Narutavičius Kazimieras 56*
Narutavičius Stanislovas advokatas 52, 56*
Narutavičius (Stanislovo sūnus) dvarininkas X
Narutavičienė (Bilevičiūtė) Joana 52, 53, 55*
Nasr-ed-dinas persų šachas 122
Natansonas (Idelsonas) Abromas žydų publicistas 78
Natansonienė (Kuminaitė) Bliuma 76
Navrockis gimnazistas 239
Navrockis — Opošanskis gimnazistas 239
Nedelskinas valsčiaus raštininkas 101
Negodiajevas Jegoras uriadninkas 101
Nekrasovas Mikalojus rusų poetas 217, 267, 304
Nemcevičius Julijonas lenkų rašytojas 132, 299
Nemčiauskaitė T. gimnazistė 278*, 281*
Nestoras rusų metraštininkas 183, 297
Nezelionovas Aleksandras vadovėlių autorius 184, 186
Nežilas ž. Antonijas mučenikas
Nikai 340
Nikolskis Mikalojus istorikas 306
Nikolskis Eugenijus gimnazistas 339*
Nochimsonas studentas 291*
Norbutas Teodoras Lietuvos istorikas 178, 300
Noreika Peliksas gimnazistas 168*
Noreika Titas gimnazistas 168*
Noreikis Kazimieras 62
Novickis Zigmas inžinierius 185*, 256, 258, 287
Nurokas pabrikantas 263
Nurokas Bencelis gimnazistas 183*

O

Odesas Peisachas gimnazistas 331*, 339*
Odesaitė gimnazistė 278*
Oginskiai 23
Oginskis Mykolas 24
Olseikaitė Marija ž. Alseikaitė Marija
Olsufas 45

Olsuvjevas Aleksandras gen. 45
Olsuvjevas Aleksiejus gen. 45, 140
Olsuvjevas Vosylius caro dvariūnas 45
Olsuvjevienė (Zubovaitė) Olga 45
Olsuvjevaitė ž. Mejendorfienė (Olsuvjevaitė)
Olsuvjevaitė Aleksandra ž. Zubovienė (Olsuvjevaitė) Aleksandra
Olsuvjevaitė Darija ž. Morienė (Olsuvjevaitė) Darija
Olševskis (Bžezinskis) Miečislovas lenkų populiarizatorius 134
Omelianskis (Gurko) gimnazistas 248*
Oniūnas Tadas gimnazistas 201*
Oniūnas (II) gimnazistas 201*
Ordinskiai gimnazistai 260
Ordinskis gimnazistas 318*
Orlauskis Juozas mokytojų seminarijos direktorius 164
Orlovskis Jonas ž. Arlauskis (Orlovskis) Jonas
Orlovskis kun. 80
Orževskis Petras generalgubernatorius 146
Ostrovskis Aleksandras rusų dramaturgas 328
Ošoklinskis Platonas gimnazistas 286*
Ovidijus 192
Ožeškienė Eliza Lietuvos lenkų rašytoja 299
Ožinskiai 55
Ožinskis Jonas kapitonas 55

P

Pacai ž. Pociai (Pacai)
Pacevičius ž. Pocius (Pacevičius)
Pakalniškis Kazimieras kun. (Dėdė Atanazas rašytojas) 84
Paladaitė gimnazistė 278*, 281*
Paliulionis Miečislovas vyskupas 80, 81, 177, 274, 275, 292, 302*
Pancežinskiai (Pancerzyński) ž. Pančerinskiai
Pančerinskiai XI, 26, 56, 58, 70, 123, 300
Pančerinskis Karolis Petras Vilniaus vyskupas 26
Pančerinskis Antanas tremtinys 34*, 36
Pančerinskis Česlovas inžinierius 56, 67*
Pančerinskis Edvardas medikas X, 57, 92, 127, 129, 152, 300, 302, 339*
Pančerinskis Kristupas veterinorius 57
Pančerinskis Peliksas gydytojas 57, 199*
Pančerinskis Sobieslovas dvarininkas 57, 58
Pančerinskis Valerijonas dvarininkas 35, 56, 339
Pančerinskis Vitalis dvarininkas 57, 92, 127
Pančerinskienė (Rūpeikaitė) Antanina 56
Pančerinskienė (Liodzinskaitė) Adelė 57, 92, 307
Pančerinskienė (Bondzkevičiūtė) Sofija 57
Pančerinskaitė Genovaitė ž. Radavičienė (Pančerinskaitė) Genovaitė
Pankauskas ž. Pankus
Pankus (Pankauskas) Matas kun. 258, 288
Paplauskis Enrikas gimnazistas 286*, 287
Pargauskiai 307
Paskas (Pasek) lenkų rašytojas 280
Paškanis (Paškonis) Peliksas gimnazijos kapelionas 176, 177, 178, 187, 206, 232*, 316, 320, 334, 335
Paškevičiai 2
Paškevičius (Poškus) Augustinas gydytojas generolas 159
Paškonis ž. Paškanis
Paulavičiai 26, 63, 123, 125, 126, 127, 132, 133, 145, 146, 339
Paulavičius Domininkas 58
Paulavičius Edvardas (I) gimnazijos direktorius 57, 58, 59*, 61, 111, 149, 161, 298
Paulavičius Edvardas (II) 58, 59*, 61, 127
Paulavičius Jonas 58, 59*, 61, 126, 127, 298, 319
Paulavičius Juozapas (I) dvarininkas 26, 34, 57, 58
Paulavičius Juozapas (II) pomologas 58, 59*, 61, 298
Paulavičius Kazimieras architektas 58, 59, 127
Paulavičius Stanislovas stoties viršininkas 50, 93
Paulavičiūtė (Šaniauskaitė) Marija 58, 59*, 111
Paulavičiūtės 152
Paulavičiūtė ž. Daugirdienė (Paulavičiūtė) Jonienė
Paulavičiūtė Anielė ž. Venordenienė (Paulavičiūtė) Anielė
Paulavičiūtė Jadvyga ž. Daugirdienė (Paulavičiūtė) Jadvyga
Paulavičiūtė Marija ž. Žyckienė (Paulavičiūtė) Marija
Paulavičiūtė Sofija 58, 59*, 60, 61, 111*, 127, 314, 315, 316

Paulavičiūtė Vanda ž. Micutienė (Paulavičiūtė) Vanda
Pauliukonis Vladas inžinierius 201*, 205*
Pavlenkovas Pliorentas rusų leidėjas 303
Pečkauskis Steponas gimnazistas 241, 288
Pečkauskienė 65
Pečkauskaitė Marija ž. Šatrijos Ragana
Pečkauskaitė Stanislava ž. Daugirdienė (Pečkauskaitė) Stanislava
Peisachai 78
Pekeris (Šišis) 78
Peléda Lazdynų ž. Pšibilauskienė Sofija (Lazdynų Peléda)
Pelikanas Vaclovas universiteto rektorius 102
Pelikanas žemiečių viršininkas 102
Perminai 340
Perminas siuvėjas 98
Petkevičius Antanas ž. Plugas (Petkevičius Antanas)
Petkevičius Justinas teisininkas 182*
Petkevičius Mikalojus gimnazistas 185*, 248*, 287
Petkevičius Tadas universiteto docentas 60, 164, 182
Petkevičienė (Matusevičiūtė) 60
Petkevičienė ž. Prakaitienė (Petkevičienė)
Petkevičaitė ž. Laucevičienė (Petkevičaitė)
Petkevičaitė Celina ž. Mošinskienė (Petkevičaitė) Celina
Petkevičaitė Kristina ž. Dambrauskienė (Petkevičaitė) Kristina
Petkevičaitė Vladislava ž. Markauskienė (Petkevičaitė) Vladislava
Petlickis gimnazistas 343*
Petrauskas Mikas muzikas 210
Petrauskaitės 82
Petrovas valsčiaus raštininkas 101
Petrulis (Petrulevičius) Gabrielius gydytojas 159
Petrulis Juozas gimnazistas 201*, 205*
Pietaris Vincas gydytojas 10, 14
Pilcas Erazmas lenkų publicistas 16
Piliai 78
Pilsudskiai 53
Pilsudskis Juozapas lenkų maršalas 53, 119, 249, 250, 260, 261
Pilsudskienė (Bilevičiūtė) 53
Pilsudskienė (Kapliauskaitė) Marija 181*
Pirogovas Mikalojus rusų chirurgas ir pedagogas 13
Pisanka Julijonas storasta 339
Pisanka Stanislovas storasta 25, 36
Pisarevas Dimitras rusų kritikas 303, 313, 318
Pisarskis ž. Stanevičius Jonas
Piščikevičius Stakijas paštininkas 100
Platonas graikų filosofas 197
Plateriai (Pliateriai) ž. Plioteriai
Pliateriai (Plateriai) ž. Plioteriai
Plioteriai (Plateriai, Pliateriai) 261
Plotkė Bensionas gimnazistas 272*, 286*
Plotkinaitė B. gimnazistė 278*
Ploskis Edmundas studentas 181*
Ploskienė (Anupravičiūtė) Sofija 181*
Plugas (Petkevičius Antanas) lenkų rašytojas 299
Pociai (Pacai) 23
Pociai 42
Pocius (Pacevičius) 77
Počas valsčiaus raštininkas 101
Poderys pradžios mokyklos mokytojas 100
Podliašukas pabrikantas 263
Podliašukaitė gimnazistė 278*
Pogodickis Viačeslovas gimnazijos mokytojas 170, 177, 187, 198, 206, 207, 232*, 236, 257*, 276, 286*, 288, 289, 312*, 316, 320, 321, 328, 331, 333, 335, 339*, 344
Poidėnas Andrius pradžios mokyklos mokytojas 100
Pokrovskis N. vadovėlių autorius 186
Polevoi Mikalojus rusų rašytojas 186
Polivanovas Levas vadovėlių autorius 186
Polis Vincentas lenkų poetas 299
Pollettas Liudvikas gimnazijos mokytojas 200
Polovinskis Jurgis kun. 30, 80
Poniatovskis Juozapas 132
Popovas Aleksiejus gimnazijos mokytojas 178
Popovas Mykolas gimnazijos mokytojas 159
Popovas Akimas gimnazistas 183*
Porfirjevas I. vadovėlių autorius 186
Pospielovas Vosylius gimnazistas 243, 244, 296*, 312*, 334, 335
Pospišilis vadovėlių autorius 198
Poškus Augustinas ž. Paškevičius (Poškus) Augustinas
Povilas I caras 24
Prakaitis V. gimnazistas 201*
Prakaitytė ž. Kutkienė (Kutkauskienė) Prakaitytė Antanina
Prakaitienė (Petkevičienė) 307, 308
Pralgauskis Juozas gimnazistas 239, 288

Pranckevičius Apolinaras gimnazistas 168*
Pranys Jonas gimnazistas 168*
Preisienė (Aronavičiūtė) 77
Preisaitės 77
Promyk Kazimierz (Prószyński Konrad) ž. Prušinskis
Proscevičius gydytojas 318*
Prószyński ž. Prušinskis
Protasevičius veterinorius 54
Protasevičienė (Daugirdaitė) Stasė 54
Prusas Boleslovas (Glovackis Aleksandras) lenkų rašytojas 16, 299
Prušinskis Konradas lenkų pedagogas 134
Pšecišauskis Bronislovas 330*, 331*
Pšibilauskienė (Ivanauskaitė) Sofija (Lazdynų Pelėda) rašytoja 64, 154, 316
Pugačiovaitė Nina 291*
Puišys (Puišyc, Puiševskis) Motiejus (Valerijonas) 20, 25*
Pukinskiai 42
Pukinskaitės 340
Pukinskis Antanas valsčiaus viršaitis 42
Puškinas Aleksandras rusų poetas 138, 185, 267, 312, 347
Putkameriai 24, 26
Putkameris 24
Putramentas Vincas advokatas 185*, 248*, 256, 257, 287, 292, 335

R

Rabinavičiai 77
Rabinavičius Moišė rabinas 79
Racevičius Stanislovas kun. 83, 84
Račinskis 34
Račkauskis Melchioras gimnazijos direktorius 164, 165, 261, 262, 318*, 326*
Radavičiai 26
Radavičius Ignotas teisėjas 26, 43
Radavičius Ksaveras inžinierius 57, 255, 287
Radavičienė (Tanskaitė) 26
Radavičienė (Pančerinskaitė) Genovaitė 57, 92, 12, 129, 152, 255, 300
Radavičiūtė Anielė ž. Gružauskienė (Radavičiūtė) Anielė
Radavičiūtė Kazimiera 39, 41*, 43*, 44, 58
Radiščevas Aleksandras rusų rašytojas 188, 189, 317
Radvilavičius gimnazistas 201*
Ragana Šatrijos ž. Šatrijos Ragana (Pečkauskaitė Marija)
Raila Stanislovas advokatas 162
Rajunčius Zenonas gimnazistas 315*
Rakšteinas ž. Rakuzinas (Rakšteinas)
Rakuzinai (Rakužinai Rekuzinai) 78
Rakuzinas (Rakšteinas) 78
Rakuzinas Chackelis gydytojas 78
Rakuzinas Jurgis uriadninkas 101
Ralys Jeronimas gydytojas 163, 164, 183*, 199, 244*, 251
Rastkauskis Česlovas 239
Rastkauskis Vaclovas, gimnazijos mokytojas 164, 239
Razehornaitė V. gimnazistė 278*
Rechnevskis Tadas lenkų veikėjas 181*
Rechnevskienė (Karpavičiūtė) Vytautė 181*
Reimantas karininkas 70
Reimantienė (Jazdauskaitė) Aldona 70
Řejis Mikalojus lenkų poetas 300
Remeikis Juozas gimnazijos kapelionas X, 169, 283, 284, 285, 286, 289, 290, 291, 292, 295, 306*
Repšiai 340
Revkovskis 53
Revkovskienė (Daugirdaitė) 53
Ridelis Vladimiras gimnazistas 331*, 339*
Ryliejevas Konradas rusų poetas 303
Rimgaila Osvaldas 161
Rimgaila Pranciškus 54, 77, 103, 114
Rimgaila Severinas gimnazistas 172*
Rimgaila Stanislovas (I) 54
Rimgaila Stanislovas (II) 54
Rimgailaitė ž. Daniusevičienė (Rimgailaitė)
Rimkevičius ž. Rimkus (Rimkevičius) Jaroslavas
Rimkus (Rimkevičius) Jaroslavas X, 280*, 322*, 343*
Rocha Leja 77
Rodas Ruvimas gimnazistas 315*
Rodovičiai ž. Radavičiai
Rodzevičiai 2, 20
Rodzevičius Aleksandras (Puščykas) 153
Rodzevičius Andrius 17*, 19, 104, 121, 275
Rodzevičius Julius gimnazijos kapelionas 165, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 280*, 281*, 302, 305, 310
Rodzevičius Marijonas mašinistas 18*, 19, 104
Rodzevičius Martynas 17
Rodzevičius Zenonas 15*, 17, 18, 104
Rodzevičienė (Kordzikauskytė) Rožė 17, 18, 19, 103

Rodzevičiūtė, kun. J. Rodzevičiaus sesuo, 173, 305
Rodzevičiūtė Elžbieta ž. Biržiškienė (Rodzevičiūtė) Elžbieta
Rodzevičiūtė Marija, Gudijos lenkų rašytoja 145, 299
Rodzevičiūtė Roksoliana ž. Suzinienė (Rodzevičiūtė) Roksoliana
Romanauskis 64
Romanauskis paštininkas 100
Romanauskaitė Leonija ž. Korsakienė (Romanauskaitė) Leonija
Römeris Mykolas, universiteto rektorius 86
Roppai 26, 62
Rostkovskis ž. Rastkauskis
Roščinas Aleksandras gimnazistas 248*, 257
Roščinas Eugenijus gimnazistas 272*
Rozalija, auklė 87
Rozentalis, gydytojas 12
Roždestvenskis Sergiejus vadovėlių autorius 178, 180
Rubaževičiai 84
Rubaževičius Anupras kun. 167
Rubaževičius Cezaris 84, 85
Rubcovas Aleksandras gimnazijos direktorius 12, 164, 165, 166, 174, 195, 206, 207, 235, 284, 285, 286*, 287, 289, 290, 291, 292, 295, 296*, 297, 339*, 343, 344
Rubcovas Sergijus 235, 236, 296*
Rubcovienė 165
Rubinai 78
Rubinšteinas Bėras 77, 87*
Rubinšteinienė (Kuminaitė) Dveirė 77, 89*
Rubinšteinaitė ž. Šeinienė (Rubinšteinaitė)
Rudys Matas 159
Rudzevičius Kazimieras 51, 62, 63
Rudzinskienė 280
Rupeikaitė Antanina ž. Pančerinskienė (Rupeikaitė) Antanina
Rupkus 103
Rusinas ž. Rušinas
Rušinai 33, 42
Rušinas Augustinas vaistininkas 42, 43
Rušinas Mikalojus admirolas 42

S

Sakalauskis Juozapas kun. 84
Sakalauskis Juozas miestelio seniūnas 95
Sakalauskis Povilas geležinkelininkas 291*
Sakalauskis krautuvininkas 95
Sakalauskienė krautuvininkė 95
Salys Antanas kalbininkas 25
Samarovas Gregoras ž. Medingas Oskaras (Samarovas Gregoras)
Samochvalovas Petras žemiečių viršininkas 102
Sančurskis Mikalojus vadovėlių autorius 189
Sandrauskis Kazimieras kun. 83
Sandleriai 78
Sapiegos didžiūnai 23, 25
Sarbievius Motiejus Kazimieras lenkų poetas 300
Sarcevičius Enrikas gydytojas 162
Sasnauskis Povilas studentas 181*
Savickis žandaras 98
Savičas Karolis pirklys 263
Savičienė 327
Savonevičius bankininkas 318*
Scott Valteris anglų rašytojas 296
Schiller Pričkus vokiečių poetas 203, 304
Sedalienės 340
Seemann ž. Zemanas
Segaliai 78
Segalis Gabrielius gimnazistas 205*
Seignobosas Karolis prancūzų istorikas 180, 302, 313, 318
Selivanavičius bankininkas 249
Selivanavičienė ž. Sviechauskienė (Selivanavičienė)
Sembrich - Kochańska Marcelė lenkų dainininkė 54
Semionovas Dimitras gimnazistas 201*
Semionovienė žandarų viršininko žmona 291*
Semonas Liudvikas gimnazijos mokytojas 200
Senkevičius Enrikas lenkų rašytojas 16, 138, 145, 299, 346
Sepienė (Lvovičaitė) S. 291*
Serafinas Boleslovas kun. 196, 239, 240, 259, 264*, 265
Severas (Maciejovskis Ignas) lenkų rašytojas 299
Sevriukas Kurč z Sotvy rusų tardytojas 291*
Siaucila Peliksas gydytojas 12, 13
Siaucilienė (Urbonavičiūtė) 12, 13
Syčugovas Aleksandras gimnazijos mokytojas 208, 209, 232*, 264, 339*
Syčugovaitė 291*
Sidabrai 42
Sidabras Jonas studentas 3, 42, 43, 162, 341
Siemaška Josifas Lietuvos stačiatikių metropolitas 178
Sineokovas - Andrejevskis Grigorius teisėjas 102

Sipavičius Boleslovas 288, 296*, 312*, 334, 335
Sipavičius Bronislavas gydytojas 318*, 396*
Sirtautaitė Vlada 324*, 330*
Sirokomlė ž. Kondratavičius Liudvikas (Sirokomlė Vladislovas)
Sirutavičiai 26
Sirutavičius Julius dvarininkas 64
Sirutavičius Juozas dvarininkas 56, 64, 65, 185*
Sirutavičius Vladas inžinierius 64, 65, 154, 163, 183*, 214*, 336
Sirutavičienė (I) 64
Sirutavičienė (Šmidtaitė) Jadvyga 64, 65
Sirutavičienė (Jankauskaitė) 65
Sirutavičienė (Beresnevičiūtė) 56, 65
Sisojevas (I) 36
Sisojevas Vladimiras 102
Skabeikiai (Skabeikos) 3
Skabeika Klemensas agronomas 3, 42, 43, 164, 213, 224, 226, 229, 230, 256*, 261, 300, 301, 325
Skabeikienė (Gaudėšytė) 3, 42, 229
Skabičevskis Aleksandras rusų kritikas 313
Skalonas 142
Skalonaitė ž. Morienė (Skalonaitė)
Skarbkas Pridrikas lenkų rašytojas 299
Skardinskienė (Sutkiūtė) Liudvika 329*
Skausgirdas Vytautas gimnazistas 185*, 272*, 287
Sketeris Adomas gydytojas 102
Skinderiai 2
Skinderis Antanas kun. 2
Skinderis kurpius 2
Skinderytė Anatolija ž. Biržiškienė (Skinderytė) Anatolija
Skipitis Rapolas advokatas 164
Skoropadskiai 69
Skubikas 319
Skubikienė (Jankauskaitė) 319
Skurvydas kurpius 94
Slaboševičiūtė Juzė ž. Biržiškienė (Slaboševičiūtė) Juzė
Slonskiai 55
Slonskis Leopoldas 168*
Slonskis (Leopoldo sūnus) dvarininkas X
Slonskienė (Jačinauskaitė) 80
Slovackis Julius lenkų poetas 10, 217, 299
Smetona Antanas Lietuvos prezidentas 335
Smetonienė (Chodakauskaitė) Sofija 168
Smirnovas Vladimiras . gimnazistas 286*
Smirnovskis Petras vadovėlių autorius 184, 186, 187
Smolenskis Vladislovas lenkų istorikas 300
Smoljaninovai gimnazistai 260
Smoljaninovas (I) gimnazistas 318*
Smoljaninovas (II) Petras gimnazistas 343*
Snieškienė (Černevskaitė) 90
Snitkai 213
Snitka 226
Sobieskis Jonas lenkų karalius 85
Sofoklas graikų dramaturgas 197,303
Sokolovskis Aleksandras rusų vertėjas 303
Solovjovas Mikalojus gimnazijos mokytojas 208, 315*, 316
Sosnovskis Leonidas ispravninkas 102
Sotnikovas Vladimiras gimnazistas 296*, 334
Spasavičius Vladimiras lenkų advokatas ir publicistas 16
Sperauskis 150
Spudulis Jonas gydytojas 162
Srolis dilžaninkas 77
Sruoga Balys universiteto profesorius 50
Sruogienė (Daugirdaitė) Vanda X, 50, 60, 111*
Stacevičius Domininkas kun. 169
Stanekaitė Elena ž. Laumianskienė (Stanekaitė) Elena
Stanevičiai 18
Stanevičius Jonas Silvestras (I, Pisarskis sukilėlių vadas) 34, 35
Stanevičius Jonas (II) 18
Stanevičius Leonas politechnikos rektorius 10, 114, 207*
Stanevičius Mikalojus 23
Stanevičius Viktoras universiteto rektorius 10, 114
Stanevičius Zigmantas 185*, 248*, 257, 287
Stanevičienė (Kimbaraitė) 18
Stanevičiūtė ž. Kordzikauskienė (Stanevičiūtė)
Stanevičiūtė Marija ž. Bielskienė (Stanevičiūtė) Marija
Stankevičiai 3
Stankevičius Juozas studentas 181*
Stankevičius Juozas gimnazistas 318*
Stankūnas 34
Stasevičius Petras gimnazistas 159
Staugaitis Jonas gydytojas 164
Staugaitis Justinas vyskupas 164
Steckevičius Pranas advokatas 254, 255, 305

Steponas Batoras ž. Batoras Steponas
Stojuninas Vladimiras vadovėlių autorius 186
Stonkus Ignas gimnazistas 213, 215, 261, 315*
Streckis Jeronimas gimnazistas 159, 162
Struvė Enrikas lenkų filosofas 187
Studnickis Vaclovas 283
Stulginskis Antanas gimnazistas 159
Subockis gimnazistas 331*, 339*
Suchačevskis paštininkas 100
Suchodolskis Ignotas gimnazistas 168*
Sudimantas 1
Sufčinskis Kajetonas lenkų rašytojas 145
Sulinas Konstantinas gimnazistas 241, 296*
Sulkevičius Konstantinas gimnazistas 343*
Sulkovskis Vladimiras asesorius 102
Sumarokovas Aleksandras rusų rašytojas 185
Sutkus Enrikas gimnazistas 228, 235, 238, 287
Sutkiūtė ž. Skardinskienė (Sutkiūtė) Liudvika
Suvorinas Aleksiejus rusų žurnalistas 180, 303
Suzinienė (Rodzevičiūtė) Roksoliana 17
Svenčkauskiai 65
Svenčkauskis konservatorijos profesorius 54
Svyda Mikalojus studentas 181*
Svidzinskis gimnazistas 296*
Sviechauskiai 176, 248, 251, 254, 259, 304, 305, 307
Sviechauskis Edvardas 10, 249
Sviechauskis Marijonas lenkų publicistas 10, 163, 184, 198, 249, 250, 253, 254, 259, 260, 261, 265, 282* 286*, 288, 294, 295, 304, 305, 311, 320, 324*
Sviechauskis Tadas gimnazistas 249, 250, 304, 305, 323*, 324*, 330, 331*
Sviechauskis Steponas lenkų karininkas 165, 249, 330*
Sviechauskis Juozas dvarininkas 165, 249, 330*
Sviechauskienė Juozepa 249, 324*
Sviechauskienė (Selivanavičienė) 249
Sviechauskaitė Janina ž. Boguslavskienė (Sviechauskaitė) Janina
Sviechauskaitė Ona 249
Svientachauskis Aleksandras lenkų publicistas 16
Svirielinas Jonas gimnazijos direktorius 164

Š

Šainocha Karolis lenkų istorikas 145, 300
Šakenis Konstantinas švietimo ministeris X, 164, 198, 239, 286*, 288
Šalkauskiai 3, 213, 215, 226, 239, 241, 259, 261, 263, 279, 284
Šalkauskis Julijonas gydytojas 213, 230, 233, 254*, 310
Šalkauskis Kazys universiteto profesorius 164, 224, 226, 227, 230, 231, 233, 254*, 297, 322*, 323*, 330*
Šalkauskis Stasys universiteto profesorius X, 164, 217, 218, 224, 225, 226, 227, 230, 231, 233, 254*, 322*, 323*, 330*, 331*
Šalkauskis Algirdas architektorius 254*
Šalkauskis Julius inžinierius 254*
Šalkauskis (I) karininkas 233, 311
Šalkauskis Konstantinas pulkininkas X, 194*, 233, 234, 260*, 265, 288, 293, 311
Šalkauskis Vaclovas 233, 280*
Šalkauskienė (Goštautaitė) Barbora 230, 233, 254*
Šalkauskaitė Antanina X, 231, 232, 254*, 278*, 281*, 308
Šalkauskaitė Elena ž. Lukauskienė (Šalkauskaitė) Elena dantų gydytoja
Šalkauskaitė Pelicija bibliotekininkė 231, 254*, 330*
Šalkauskaitė Vanda ž. Labanauskienė (Šalkauskaitė) Vanda
Šalkauskaitė Barbora ž. Bendoravičienė (Šalkauskaitė) Barbora
Šamesai 78
Šames Peisė 78
Šaniauskis Stanislovas gydytojas 68
Šaniauskienė (Kondratavičiūtė) Jadvyga 68
Šaniauskaitė Marija ž. Paulavičienė (Šaniauskaitė) Marija
Šapira 12
Šapira Slanimo rabinas 79
Šapira Mozes rabinas 79
Šapiras gimnazistas 183*
Šapošnikovas vadovėlių autorius 207
Šapselis rabinas 79
Šarkiai 42, 43, 123
Šarkytė ž. Gužienė (Šarkytė)
Šaškovskaitė Aleksandra gimnazijos mokytoja 278*
Šatrijos Ragana (Pečkauskaitė Marija) 54, 241, 301, 316
Šavyrinas gimnazistas 183*

Šavyrinas Aleksandras rusų paštininkas 291*
Ščefanavičius Leonas gimnazistas 280*
Ščefanavičius Vladas gimnazistas 280*
Ščefanavičius Zenonas gimnazistas 343*
Ščerbakas Mykolas studentas 255, 272*
Šeinai XI, 78
Šeinienė (Rubinšteinaitė) 78
Šekspyras anglų dramaturgas 303, 304
Šemetos 23
Šėmytė Bronislava ž. Biržiškienė (Šėmytė) Bronislava
Šėrai 78
Šiauliai 42
Šiaulys šimtininkas 94
Šidlauskiai 42
Šidlauskis kun. 35
Šidlauskis Alfonsas gydytojas 239, 288
Šifai 78
Šikeris Jokūbas gimnazistas 201*
Šikšnys Marcelinas gimnazijos direktorius 163, 201*
Šilbajoraitės 340
Šilleris ž. Schiller Pričkus
Šimanskis gimnazistas 315*
Šimanskaitė Pranciška ž. Kondratavičienė (Šimanskaitė) Pranciška
Šimavičius Medardas gimnazistas 168*
Šimeliai 78
Šimkevičiai 3
Šimkevičius senieninkas 93
Šimkevičius Gustavas teisininkas 255, 272*, 287
Šimkevičius Kazimieras 48, 49, 146, 147
Šimkevičius Pranas ž. Šimkus (Šimkevičius) Pranas
Šimkevičienė akmistrinia 48, 255
Šimkevičienė (Vitkauskaitė) Sofija 92, 93, 117*, 130, 251, 307, 317, 319
Šimkevičiūtė Liudvika mokytoja 93, 117*, 123, 124, 251, 304, 307, 323, 324*, 329*
Šimkevičiūtė Sofija ž. Martusevičienė (Šimkevičiūtė) Sofija
Šimkus 23
Šimkus (Šimkevičius) Pranas inžinierius 159, 162
Šipica Fiodoras šventikas 99, 100
Širinas 24, 26
Šišis (Šiši, Šišė) Aizikas 78
Šišis (Pekeris) 78
Šiškovas žandaras 101
Šiukšta Edvardas gimnazistas 173, 174, 175, 176, 241, 288, 292*, 296*, 304, 313, 323, 324
Šiurna Mykolas teisėjas 183*, 246*
Školnikai 78
Šlapelis Jurgis kalbininkas 325
Šleinis Melchioras vyresnysis notaras 185*, 238, 288, 296*, 312*, 333
Šliadaraitės 340
Šliapoberskis Berelis gimnazistas 331*
Šliogeris Vaclovas gimnazijos direktorius 164, 249, 253, 285, 286*, 287, 324*
Šliūpas Jonas veikėjas 15, 88
Šliūpienė (Malinauskaitė) Liūda 88
Šmemanai gimnazistai 260
Šmemanas Berngardas teisėjas 260
Šmidtas 64, 65
Šmidtaitė Jadvyga ž. Sirutavičienė (Šmidtaitė) Jadvyga
Šnapštys Juozas kun. (Margalis) 84
Šochatai 78
Šolkovičius Osipas gimnazijos direktorius 160
Šolkovičius Semenas rusų publicistas 160
Šopas (Šoppo) ž. Šoppas
Šopingai 26
Šoppas Jurgis 192, 193, 194, 195, 196, 197, 272*, 276
Šostakai 3
Šotlandienė (Aronavičiūtė) 77
Špakauskis Konstantinas gimnazijos mokytojas VIII, 158, 164, 178, 179, 200, 232*, 245, 276, 277, 283, 284, 286*, 290, 292, 335, 339*, 345
Špileris Joselė rabinas 79
Štencelis Bruno viceministeris 164
Šufai 78
Šuipiai 340
Šuipis Jonas ūkininkas 341
Šuiskis Juozapas lenkų istorikas 300
Šukevičius gydytojas 20, 86
Šulcas Jurgis žodyno autorius 192
Šultės 42
Šultė Simanas kun. 42, 205*
Šuras 77
Šurienė (Kimmelytė) 77
Šurupovas Jokūbas uriadninkas 101
Švageriai 78
Švagždys gimnazistas 339*

T

Tallat - Kelpšai ž. Kelpšai (Tallat - Kelpšai)
Talvaišaitė ž. Liackienė (Talvaišaitė)
Tamošaitis ž. Tomašaitis

Tanskiai 26
Tanskis Mykolas 35*, 36, 66*, 91
Tanskienė (Borovskaitė) Agnietė 91, 92, 103
Tanskienė K. 66*
Tanskaitė ž. Radavičienė (Tanskaitė)
Tanskaitė Klementina ž. Hofmanienė (Tanskaitė) Klementina
Taranauskis geležinkelininkas 291*
Tarasenka Petras archeologas 27
Taraškevičius Konstantinas Nikodemas gimnazistas 201*
Tarnauskaitė 291*
Tatomiras Liucijonas lenkų istorikas 145
Tėvelytė Bronislava gimnazistė 323
Thumas Vytautas ž. Tumas Vytautas
Tischner A. fortepijonų pabrikantas 19
Tiškevičius Jurgis vyskupas 30
Tizenhauzenai 24, 26
Todtvenas Stanislovas dantų gydytojas 13, 307
Tolstojus Aleksiejus rusų rašytojas 251, 267
Tolstojus Levas rusų rašytojas 16, 45, 142, 304
Tolstojus Sergijus 45
Tolstojienė (Zubovaitė) Marija 45
Tomašaitis gimnazijos seklys 211, 320
Tomaševičiai 3
Tomaševičius Benediktas inžinierius X, 163, 185*, 255, 272*, 287
Tomaševičius Mykolas teisėjas 185*, 248*, 287
Tomkavičius Aleksandras sukilėlis 10, 93
Tomkavičiūtė Vanda ž. Žilinskienė (Tomkavičiūtė) Vanda
Tomkevičius Gustavas kanauninkas 162*, 167, 168, 170, 172
Tomkevičius Mykolas gimnazistas 183*
Tomkevičius Vytautas gimnazistas 239
Tomkevičius Vosylius jeromonachas 99
Treibša Petras gimnazistas 315*
Treimanas Arnoldas gimnazijos mokytojas 8, 177, 197, 198, 232*, 245, 286*, 302, 335, 339*, 344
Trembeckis Stanislovas lenkų poetas 299
Trojepolskis Antanas gimnazijos šventikas 167, 177, 285
Trostas 66
Trostienė Antanina ž. Chominskienė (Korsakaitė) Antanina
Trostaitė 66
Tūbelienė (Chodakauskaitė) Jadvyga 168
Tukiai 340
Tukys Benediktas 95
Tukaitė ž. Bružienė (Tukaitė)
Tukaitė Petronė ž. Butkevičienė (Tukaitė) Petronėlė
Tumas Juozas kun. (Vaižgantas) 57, 81, 82, 283, 285, 290
Tumas Vytautas studentas 17, 28*
Tupikai 340
Turcevičius Arsenijus gimnazijos mokytojas 178
Turgenevas Jonas rusų rašytojas 16, 304, 318
Tursienė (Vileišytė) Birutė X, XI

U

Uchtomskis Esperas rusų publicistas 289
Ukanis 340
Umecas ž. Joannas
Uminskis Vladislovas lenkų rašytojas 135
Ungeitaitė Uršulė 96
Urbonaitė Elzbieta 96, 97, 144*
Urbonavičiai 12, 64
Urbonavičiūtė ž. Siaucilienė
Urbonavičiūtė Emilija ž. Chominskienė (Urbonavičiūtė) Emilija
Urbšys Povilas gydytojas 165, 246, 247, 248, 249, 273, 288, 289*, 296* 308, 311, 312*, 318, 322, 323, 324, 325, 326, 334, 335, 336
Urbšys Juozas viceministeris 246
Urvikis Jonas kun. 80
Urvikis šimtininkas 95
Urvikis T. puodininkas 95
Uspenskis Gliebas rusų rašytojas 16

V

Vabalas Gudaitis Jonas universiteto profesorius X, 164, 202, 258, 265*, 303
Vadapalas Antanas gimnazistas 201*, 205*
Vaiciekauskis Stasys departamento direktorius 272, 287
Vaičekauskis 35
Vaičiai 340
Vaidotas Jonas gimnazistas 233, 241, 253, 255, 273*, 287
Vaidotas (II) gimnazistas 241
Vaineriai 78
Vainšteinas Jankelis gimnazistas 205*
Vaišvila Ignas kun. 34, 87
Vaitiekūnas Juozas studentas 326*

Vaitkevičius Antanas sukilėlių vadas 33
Vaitkevičius Jonas 19
Vaitkevičius Juozapas vargamistra 85
Vaitkevičius studentas 280
Vaitkevičius Vaclovas gimnazistas 280*
Vaitkevičiūtė ž. Bielskienė
Vaksai 78
Valančiauskis Martynas kun. 83, 111*
Valančius Motiejus vyskupas IX, 6, 28, 30, 31, 32, 36, 49, 70, 71, 73, 80, 340
Valavičius Aleksandras kun. 82
Valavičiūtė Paulina imnazijos mokytoja 82
Valcovas uždavinynų autorius 207
Valys Gudavičius Izidorius kun. 31
Vanagas 34
Vappleris Antanas vadovėlių autorius 175
Varkaliai 340
Veintraubas Savelijus (Zundelis) gydytojas 147*, 155, 224, 265, 310
Veintraubas Jokūbas gimnazistas 155, 331*
Veintraubienė (Cimkauskaitė) 155, 265
Veisai 78
Veisbrotas Borisas gimnazistas 205*
Veisbrotas Jefimas gimnazistas 261, 315*
Veismanas Aleksandras žodyno autorius 198
Velbutas gimnazistas 280*
Velbutas Liudvikas gimnazijos direktorius 339*
Venckevičius Jonas gimnazistas 288
Venclauskienė (Jakševičiūtė) Stanislava XI, 291*, 328
Vengerskis Tomas lenkų poetas 299
Venordenienė (Paulavičiūtė) Anielė 58, 59*, 60, 61, 111*, 127, 314, 315, 316
Venslauskis Mykolas advokatas 39, 44, 59, 61, 145, 146, 162
Venslauskienė (Gružauskaitė) Marija 43*, 44
Vergilijus romėnų poetas 192, 302
Vereščaginas Iraklijus uždavinynų autorius 207
Vialbutas ž. Velbutas
Vialis valsčiaus raštininkas 101
Vidmantienė (Biržiškaitė) Konstancija 4
Vienažinskis (Vienažindys) Antanas kun. poetas 84
Viercinskis Julijonas 52, 55*
Viercinskienė (Bilevičiūtė) Elena 52, 55*
Viktorovas Aleksas gimnazistas 286*
Viktorovas Mikalojus gimnazistas 315*
Viktorovas Sergijus gimnazistas 272*
Viktorovaitė gimnazistė 278*
Vilbergaitė gimnazistė 278*
Vilčikauskis Martynas 95
Vileišis Petras inžinierius 10, 15, 49, 56, 88, 162, 164, 168, 281
Vileišis Antanas gydytojas 162, 164
Vileišis Jonas advokatas 163, 164, 197*, 200*, 257
Vileišienė Petrienė 281
Vileišytė Birutė ž. Tursienė (Vileišytė) Birutė
Vilimavičius Laurynas kun. 339
Vilkus Povilas girininkas X
Vilūnas Pranas kun. 84
Virginija teta 258
Virkučiai 42, 340
Virkutis Simanas valsčiaus viršaitis 42
Visbaras Jonas kun. 322*
Viskauskis Antanas advokatas 54, 141
Viskauskienė Stanislava ž. Daugirdienė (Pečkauskaitė) Stanislava
Viskauskaitės 65
Visockiai 3
Vislickis Adomas lenkų žurnalistas 16, 307
Višinskis Jonas Mykolas gimnazistas 247*
Višinskis Povilas veikėjas 61, 155, 163, 164, 205*, 261, 314, 316, 322*
Višinskis Vladas savivaldybės tarnautojas 313
Višinskienė (Gecevičiūtė) Elena 123, 127, 128, 129, 216*, 267, 307, 313, 314, 323
Višinskienė (Mikuckaitė) Juzė 154
Višinskaitė Veronika 329*
Vitartas Antanas kun. 84
Vytautas Didysis VIII, 132
Vitieniai 340
Vitkauskis dvarininkas 93
Vitkauskienė 119, 130
Vitkauskaitė Sofija ž. Šimkevičienė (Vitkauskaitė) Sofija
Vitkevičius Domininkas kun. 80
Vitkevičius Stanislovas menininkas 64
Vytuvis Antanas kun. 84
Vivulskis Antanas skulptorius 86
Vivulskienė 86
Vyzgo Jonas gimnazistas 287
Voidatas ž. Vaidotas

Volodka Liudvikas departamento direktorius 164, 237, 245, 287, 296*, 312*, 334, 335
Volodka Liucijonas 339*
Volosatovas Mitrofanas uriadninkas 101
Volpertai 78
Volskiai 42
Volskis valsčiaus viršaitis 42
Voltaire prancūzų rašytojas 175
Voltėras ž. Voltaire
Vorovskis Vaclovas komunistų veikėjas 122
Voveriai 340
Vrubliauskiai 3

Z

Zabelienė 26
Zabielskiai 26
Zacharjinas Grigorius universiteto profesorius 14
Zacharinas Benjaminas gydytojas 261
Zacharjasevičius Jonas lenkų apysakininkas 299
Zagoskinas Mykolas rusų rašytojas 180, 346
Zajančkauskis Vaclovas gydytojas 50, 51
Zajančkauskienė (Daugirdaitė) Janina 50, 127
Zajączkowska lenkų vertėja 135
Zaikauskis 52
Zaikauskienė (Bilevičiūtė) Stanislava 52, 55*
Zajončkas Povilas gimnazijos mokytojas 256, 287, 294*
Zakomas Jokūbas gimnazistas 183*
Zaksai 78
Zaksas pirklys 263
Zaksas Abromas gimnazistas 239
Zaleskiai 3
Zaleskis A. gydytojas generolas 91
Zaleskis Juozapas kanauninkas 20, 73*, 74, 79, 80, 81, 82, 86, 125, 150, 275, 341
Zaleskis Juozas vaistininkas 140, 152, 153*
Zaleskis Jonas Bagdonas lenkų poetas 299
Zaleskienė (Dulevičiūtė) 91
Zalęskis Stanislovas 176
Zalmanas ž. Zelmalė (Zalmanas)
Zamoiskis Jonas lenkų etmonas 132
Zarcinas Leiba felčeris 54, 77, 78, 89
Zarcinas Judelis felčeris 78
Zarčinai ž. Zarcinai
Zasai 26
Zasas (Zassas, Sass) baronas 53
Zavadzkiai 60, 63
Zdanavičius Pranas gimnazijos mokytojas 253
Zeidleris 73, 86
Zeidleraitė Jadzė 106
Zelikas Leibė 227, 263
Zelionka Zenonas (?) kun. 185*
Zelmalė (Zalmanas) rabinas 79
Zemanas (Seemann von Jesersky) Emilis gimnazijos mokytojas 156, 200, 202, 203, 204, 213, 225, 232*, 246, 331, 335
Zemanas Ottonas gimnazistas 232, 331*
Zenkavičienė restorano savininkė 335
Zenkavičius Bronius gydytojas 239
Zenkovienė Elzbieta 42
Ziabickaitė Elena ž. Lukauskienė (Ziabickaitė) Elena
Zielinskis Stanislovas lenkų istorikas 36
Zielinskis Tadas universiteto profesorius 181*
Zivas Vulfas gydytojas 191, 192, 202, 207, 242, 243, 294, 296*, 312*, 318, 322, 330, 331, 333
Zivas Leonas gimnazistas 343*
Zivaitė K. gimnazistė 278*
Zlata 77, 116, 117
Zmačinskienė (Danilavičiūtė) Antanina lenkų veikėja 181*
Zola Emilis prancūzų rašytojas 138, 173
Zosimavičius Gabrielius šventikas 99
Zubovai 21, 26, 54, 67, 180, 188, 263
Zubovas Mikalojus bajorų maršalka 10, 12, 45, 165*, 340
Zubovas Vladimiras (I) agronomas 46, 49, 53, 54, 55*, 62, 150, 162, 172*, 174, 181*, 189*, 209*, 229
Zubovas Vladimiras (II) agronomas XI, 164, 189*, 330*, 331*, 339*
Zubovas Dimitras 209*
Zubovienė (Olsuvjevaitė) Aleksandra 45, 128, 142, 167*, 340
Zubovienė (Jakubauskaitė) Ona 324* 330*
Zubovienė (Bilevičiūtė) Sofija 53, 55*, 189*, 229
Zubovienė (Bielskienė) Viera 53
Zubovaitė Marija ž. Tolstojienė (Zubovaitė) Marija
Zubovaitė Olga ž. Olsuvjevienė (Zubovaitė) Olga
Zubovaitė Alina ž. Fledžinskienė (Zubovaitė) Alina
Zunas Aleksandras gimnazistas 248*
Zvierevas Mykolas gimnazijos mokytojas 159
Zvierevaitė gimnazistė 278*

Ž

Žakevičienė (Biržiškaitė) Marija 255
Žebrys Juozas kun. 84
Želichovskis Liucijonas gimnazistas 168*
Želieznovas Vladimiras rusų ekonomistas 168*
Želigovskis Liucijonas generolas 148, 249, 250, 269
Žemaitis gimnazistas 339*
Žeraninas Mykolas mokyklos inspektorius 99
Žyckis dvarininkas 59, 126, 127
Žyckis karininkas 59
Žyckienė (Paulavičiūtė) Marija 58, 59*, 127
Žyckaitė Marija lenkų veikėja 59
Žygimantas Augustas 132
Žilinskiai 3
Žilinskis Antanas kun. 84
Žilinskis Ipolitas gimnazistas 330*, 331*
Žilinskienė (Tomkavičiūtė) Vanda 93, 317
Žiulpos 42
Žiulpa Ignacas valsčiaus viršaitis 42
Žotkevičius Mamertas gimnazijos kapelionas 163*, 169, 185*
Žukovskis Vosylius rusų poetas 347
Žulkevskis (Žółkiewski) Steponas lenkų kariuomenės vadas 132

Šioje alfabetinėje pavardžių rodyklėje įvardinant atsiminimuose suminėtus asmenis, daugeliui jųjų, ypačiai gimnazistams, nurodoma vėlesniąją jų poziciją visuomenėje: kun., prof., dir. ir kt.

Nuotraukų sąrašas.

(Parašai sutrumpinti)

1. Pailgočio Biržiškų namai .. 2
2. Leonardas Biržiška 4
3. Anatolija Biržiškienė 5
4. Pailgočio ąžuolas 6
5. Jonas Biržiška 8
6. Juozapas Biržiška 9
7. Antanas Biržiška 11
8. Jūros upės krantas 12
9. Rubinavo Šarūno piliakalnis 13
10. Zenonas Rodzevičius 15
11. Andrius Rodzevičius 17
12. Marijonas Rodzevičius 18
13. Venta ties Viekšniais 19
14. Venta ties Viekšniais 22
15. Venta ties Viekšniais 23
16. Motiejus Puišys 25
17. Valerijonas Anerikas 27
18. Vytautas Tumas 28
19. Peliksas Kontrimas 29
20. Virvyčia Viekšnių apylinkėje 31
21. Vincentas Juodeikis su žmona 33
22. Antanas Pančerinskis 34
23. Mykolas Tanskis 35
24. Venta ties Sontekliais 37
25. Sonteklių dvaras 39
26. Kazimiera Radavičiūtė 41
27. Kazimiera Radavičiūtė su giminaitėmis 43
28. Antanas Moras su žmona ir augintiniu 44
29. Daubiškių dvaras 47
30. Aleksandras Daugirdas 49
31. Rainoldas Daugirdas su žmona 50
32. Sonteklių miškas 51
33. Bilevičių šeimyna 55
34. Stanislovas ir Gabrielius Narutavičiai su pusbroliu 56
35. Viekšnių ąžuolo smūtkelis .. 57
36. Paulavičių šeimyna 59
37. Emilija Chominskienė 60
38. Peliksas Chominskis 62
39. Vladislovas Kondratavičius 69
40. Viekšnių Kuisynė 64
41. Viekšnių bažnyčia 65
42. Bačanskiai 66
43. Česlovas Pančerinskis 67
44. Kristupas Pančerinskis 69
45. Venta ties Sontekliais 72
46. Kun. Juozapas Zaleskis 73
47. Kun. Antanas Dygaitis 75
48. Kun. Lukas Bužinskis 76
49. Kun. Antanas Liakševičius 77
50. Kun. Juozapas Liaudanskis 79
51. Stanislovas Milvydas 81
52. Viekšnių miestelis 83
53. Viekšnių mokykla 85
54. Bėras Rubinšteinas 87
55. Dveirė Rubinšteinienė 89
56. Vincentas Aleksandravičius su šeimyna 91
57. Izidorius Didžiulis 92
58. Sonteklių tiltas 93
59. Adomas Daugirdas 94
60. Stanislava Daugirdienė 95
61. Mūsų gimtinė 97
62. Antanas Biržiška 99
63. Elžbieta Biržiškienė 101
64. Ona Butkaitė 104
65. Viekšnių bažnyčia 105
66. Viačeslovas Manasseinas .. 107
67. Kazimieras Daugirdas su žmona 108
68. Viekšnių bažnyčia 109

69. Paulavičių antkapio pašventinimas 111
70. Kun. Kazimieras Aleksandravičius 113
71. Sonteklių plaustas 115
72. Sonteklių paventis 116
73. Sofija Šimkevičienė su dukterim 117
74. Viekšnių tvenkinys 119
75. Tėvų namai Viekšniuose .. 120
76. Pranciška Lizdenaitė 121
77. Juodeikių miškas 122
78. Viekšnių koplytėlė (I) 125
79. Viekšnių koplytėlė (II) 126
80. Kun. Juozapas Gaudušavičius 128
81. Kun. Jonas Balvočius 129
82. Kun. Kazimieras Gaudėšis 132
83. Žibikų kapai 133
84. Žibikų kryžius 135
85. Šv. Jono šaltinėlis 136
86. Jonas Beržanskis 137
87. Vladislovas Korsakas 139
88. Viekšnių reginys 141
89. Venta ties Juodeikių mišku 142
90. Sonteklių koplytėlė 143
91. Elžbieta Urbonaitė 144
92. Mūsų kiemas Viekšniuose .. 145
93. Zundelis Veintraubas 147
94. Grosienė 149
95. Viekšnių bažnyčios vartai .. 150
96. Venta 151
97. Juozas Zaleskis 153
98. Leonardo ir Anatolijos Biržiškų antkapis Šilalėje 155
99. Policijos gatvė Šiauliuose .. 156
100. Šiaulių berniukų gimnazija 159
101. Pranas Lipštas 161
102. Kun. Gustavas Tomkevičius 162
103. Kun. Mamertas Žotkevičius 163
104. Mikalojus Zubovas 165
105. Aleksandra Zubovienė 167
106. 1866-1867 m. Šiaulių gimnazistų būrelis 168
107. Juozas Brazaitis 171
108. 1880-1881 m. Šiaulių gimnazijos VIII klasė 183
109. Kamanai 173
110. Zubovų parkas Šiauliuose .. 175
111. Aleksandras Moras 176
112. Sodo gatvė Šiauliuose 177
113. Jonas Bielskis 179
114. 1882 m. Lietuvos ir Lenkijos bajorų studentai Petrapilyje 181
115. 1890 m. Šiaulių teisininkai .. 182
116. 1888-1889 m. Šiaulių gimnazijos II klasė 183
117. 1894 m. Šiaulių gimnazijos IV ir V kl. katalikai 185
118. Užlieknės bažnytėlė 187
119. Zubovų rūmai Šiauliuose .. 188
120. Vladimiras Zubovas su žmona ir vaikais 189
121. Liudvikas Beržanskis 191
122. Užlieknės paveikslas 193
123. Adomas Jačinauskis 194
124. Adelė Jačinauskienė 195
125. Jonas Vileišis (gimnazistas) 197
126. Peliksas Pančerinskis 199
127. Jonas Vileišis (studentas) .. 200
128. 1893 m. Šiaulių gimnazijos VII ir VIII kl. grupė 201
129. Venta ties Sontekliais 203
130. 1893-1894 m. Šiaulių gimnazijos VIII klasė 205
131. Leonas Stanevičius 207
132. Zubovai su Jonavičiais 209
133. Kotryna Jačinauskaitė .. 210
134. Mintaujos plentas Šiauliuose 211
135. Vladas Sirutavičius 214
136. Elena Višinskienė 216
137. Koplytėlės Mykolas Arkangelas 218
138. Koplytėlės statulėlė 220
139. Lukauskiai su Hanfmanu .. 221
140. Jonas Mikulskis, Šiaulių gimnazijos varpininkas 222
141. Šiaulių kalėjimas 224
142. Mykolas Biržiška 225
143. Viekšnių puodai 226
144. Vaclovas Biržiška 228
145. Viekšnių klumpiai 230
146. Viktoras Biržiška 231
147. 1901 m. Šiaulių gimnazijos pedagogų taryba 232
148. Viekšnių muzikontai 234

149. Morkus Cimkauskis 236
150. Viekšnių lieptas 237
151. Stasys Bytautas 238
152. Steponas Jankevičius 240
153. Antanas Jankauskis 241
154. Vytautas Mošinskis 242
155. Jeronimas Ralys 244
156. Mykolas Šiurna 246
157 Jonas Višinskis 247
158. 1895-1896 m. Šiaulių gimnazijos VI klasė 248
159. Viekšnių koplytėlė 250
160. Bronius Aleksandravičius .. 252
161. Julijonas Šalkauskis su šeimyna 254
162. Klemensas Skabeika 256
163. Viačeslovas Pogodickis 257
164. Stasys Gaudėšis 258
165. Kostas Šalkauskis 260
166. Venta ties Viekšniais 262
167. Balys Serafinas 264
168. Jonas Vabalas - Gudaitis .. 265
169. Domininkas Bukontas 266
170. Dariaus ir Girėno gatvė Viekšniuose 267
171. Zbignevas Chominskis 268
172. Algirdas Chominskis 270
173. 1896-1897 m. Šiaulių gimnazijos VI klasė 272
174. Jonas Vaidotas 273
175. Jonas Cumftas 274
176. 1898-1899 m. Šiaulių mergaičių gimnazijos IV klasė 278
177. 1899 m. Šiaulių gimnazijos II kl. katalikų grupė 280
178. 1900 m. Šiaulių mergaičių gimnazijos V kl. katalikių būrelis 281
179. Marijonas Sviechauskis 282
180. Viekšnių bažnyčia 284
181. 1899-1900 m. Šiaulių gimnazijos VIII klasė 286
182. Vaitiekus Buika ir Mykolas Biržiška 288
183. Povilas Urbšys 289
184. 1897-1898 m. Šiaulių teatro Mysavskio trupė 291
185. Edvardas Šiukšta 292
186. Povilas Zajončkas 294
187. 1899-1900 m. Šiaulių gimnazijos VII klasė 296
188. Karo sunaikintoji Viekšnių bažnyčia 299
189. Mano tėvų namai Viekšniuose 300
190. Tėvų sodnelyje Viekšniuose 300
191. Žemaičių Kalvarija 301
192. Vyskupas Paliulionis 302
193. Viekšnių vaistinė 304
194. Kun. Juozas Remeikis 306
195. Šatrijos kalnas 308
196. Konradas Biržiška 309
197. Bronislava Šėmytė (Mykolienė Biržiškienė) 311
198. 1900-1901 m. Šiaulių gimnazijos VIII klasė 312
199. Mykolas Biržiška 313
200. 1902-1903 m. Šiaulių gimnazijos VIII klasė 315
201. Vaclovas Biržiška 317
202. 1903-1904 m. Šiaulių gimnazijos VIII klasė 318
203. Antanas Moras su žmona .. 319
204. Viktoras Biržiška 321
205. 1904 m. Šiaulių gimnazistų būrelio ekskursija 322
206. 1904 m. Šiaulių gimnazistai susitiko su Varšuvos gimnazistais 323
207. Možickaitės moksleivių ratelis Šiauliuose 324
208. 1903-1904 m. Jablonskio mokiniai Šiauliuose 326
209. 1903-1904 m. Jablonskio mokinės Šiauliuose 329
210. 1904 m. Šiaulių moksleivių grupės gegužinės 330
211. 1904-1905 m. Šiaulių gimnazijos VIII klasė 331
212. Karo sunaikinti Šiauliai 333
213. Šiaulių gimnazija su savo varpininku 335
214. 1899-1900 m. Šiaulių gimnazijos III klasė 339
215. 1905-1906 m. Šiaulių gimnazijos VII klasė 343

Rašant ir spausdinant savo Pratarmę man nė galvon neparėjo, kad mano padėjėjas kalbos ir rašybos dalykuose A. Lengvinas ims ir užsispirs neimti iš manęs jokio atlyginimo už savo darbą. Tačiau jis, mano paklaustas dėl sąlygų, pareiškė už korektūros skaitymą nieko nenorįs skaityti, nes mano knyga esanti „rašyta ne kokiam bizniui, o Žemaičių Krašto garbei". Taip jam žemaitiškai atsikirtus, o man nesugebant jo kitaip paveikti, taigi jam paėmus ant manęs aiškų viršų, belieka man tik nuoširdžiai jam atkeršyti viešai pranešus, kas dviem žemaičiam, viekšniškiui ir gargždiškiui, yra atsitikę, ir prisipažinti vyresniam žemaičiui neatsilaikius prieš jaunesnįjį.

M. B-ka.

1938.V.20.

Abonementas

CENTRALINĖ VALSTYBINĖ Biblioteka